Raport z inwentaryzacji

Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba

oraz

koncepcja dalszego rozwoju tego systemu

opracowany na zlecenie Województwa Pomorskiego

Autor:

Armin Mikos von Rohrscheidt, prof. UZ

Współpraca: Krzysztof Kupka (współudział w badaniu terenowym, sporządzaniu dokumentacji i opracowaniu danych),

Mariusz Bąk (inwentaryzacja potencjału grywalnej eksploracji terenowej).

Konsultacja na etapie badania: Alicja Słyszewska-Szybowska

Gdańsk, 31 lipca 2025 r.

Wstęp

Niniejszy Raport dotyczący Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jako odcinków Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba oraz stanowiąca jego integralną część koncepcja dalszego rozwoju tego szlaku na wymienionych odcinkach jako linearnego systemu organizacji turystyki opracowano na podstawie Umowy o Dzieło Nr 569/U/25 zawartej z autorem jako Wykonawcą przez Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego (Zamawiającego) dnia 2 czerwca 2025 r.

Zgodnie z warunkami Umowy i wyszczególnionymi w jej ramach zadaniami Wykonawcy, Raport składa się z dokumentacji i wyników samej inwentaryzacji (Rozdział 3) oraz analizy wynikających z niej wniosków i postulatów dotyczących korekty funkcjonowania systemu (Rozdział 4) z dołączoną do nich częścią metodologiczną, wyjaśniającą założenia procesu badawczego, jego kolejne etapy i formułę dokumentacji badania, a także wskazującą zaangażowane w badanie podmioty i osoby z grupy interesariuszy szlaku (Rozdział 2). Zgodnie z zawartą Umową Raport zawiera również rozbudowaną koncepcję dalszego rozwoju szlaku i formuły zarządzania nim, opisaną dla poszczególnych zakresów działań oraz zaangażowania poszczególnych podmiotów tworzących środowisko interesariuszy szlaku, z opisem rekomendowanego modelu zarządzania systemem jako organizacją sieciową oraz finansowania podmiotów i działań zarządczych (Rozdział 5). Ze względu na historyczne uwarunkowania profilu badanego systemu i aktualnego jego stanu, niezbędne dla zrozumienia zastanych i ocenianych oraz nowych, rekomendowanych rozwiązań autor uznał za niezbędne włączenie do Raportu również krótkiej części wprowadzającej zawierającej opis historyczno-kontekstowy (Rozdział 1).

Do Raportu dołączono zestaw załączników składających się na jego integralne części. Są to: dokumentacja obiektów szlaku, w tym ich lokalizacji, stanu, dostępności i funkcjonujących w nich doświadczeń tematycznych oraz usług dla turystów (o sygnaturze KAO i kolejnych numerach od 1 do 16, a także mapki sytuacyjne o sygnaturze MSO od 1 do 16 i dokumentacja fotograficzna obiektów szlaku o sygnaturze DFO i kolejnych numerach od 1 do 16), dokumentacja przebiegu, stanu i oznaczenia trasy głównej szlaku (dokumenty o sygnaturze SPATO 1 i SPATO 2) oraz mapa pełnego przebiegu i mapy kolejnych odcinków o sygnaturze MAP-TRA i kolejnych numerach od 1 do 11, w tym wersje alternatywnego przebiegu tras na niektórych odcinkach oznaczone cyfrą odcinka i literami A i B), wraz z dokumentacją fotograficzną oznaczeń tras na kolejnych odcinkach (o sygnaturze DFT i kolejnych numerach od 1 do 11), usystematyzowane zestawienie rekomendacji korekt trasy (o sygnaturze SPATO-3 i SPATO-4), dokumentacja audytu potencjału turystycznego gmin tworzących przestrzeń szlaku (o sygnaturze KAG i kolejnych numerach od 1 do 11), a także funkcjonującej tam infrastruktury recepcji turystycznej (o sygnaturze ZONIG i kolejnych numerach od 1 do 11), wreszcie dokumentacja wywiadów strukturyzowanych z interesariuszami szlaku o sygnaturze WE i kolejnych numerach od 1 do 30).

Spis treści

Spis treści....3
Rozdział 1....7
Geneza i rozwój Drogi Świętego Jakuba i jej pomorskiego odcinka....7
1.1 Zarys biografii i lokalnego kultu bohatera szlaku....7
1.2. Geneza i historyczny rozwój fenomenu Jakubowego pielgrzymowania. Organizacja Dróg Jakubowych w Europie....9
1.3. Polacy na drogach Jakubowych - Droga św. Jakuba w Polsce....12
1.4. Pelplińska i Człuchowska Droga Świętego Jakuba – geneza i dotychczasowy rozwój regionalnego szlaku....17
Rozdział 2....24
Metodologia, zakres i przebieg badania....24
2.1. Zakres badania....24
2.2. Metodyka badania....28
2.3. Przestrzeń szlaku objęta badaniem i jego dokumentacja....31
2.4. Interesariusze szlaku uczestniczący w badaniu i dokumentacja ich wkładu....34
2.5. Etapy realizacji badania....35
Rozdział 3....38
Szczegółowe wyniki badań inwentaryzacyjnych i ich interpretacja....38
3.1. Ocena potencjału szlaku – wyniki bonitacji waloryzacyjnej systemu....38
3.1.1. Formularz waloryzacyjny....39
3.1.2. Interpretacja wyników bonitacyjnej inwentaryzacji, waloryzacji i oceny potencjału waloryzacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba....73
3.2. Wyniki badania stanu i oznaczeń trasy szlaku....76
3.2.1. Problemy przebiegu tras stwierdzone podczas badania terenowego....101
3.2.2. Braki fizycznych oznaczeń w przebiegu trasy....102
3.2.3. Stan trasy z punktu widzenia przydatności dla użytkowników pieszych i rowerowych....103
3.3. Obiekty szlaku: dostępność komunikacyjna, fizyczna informacyjna i oznaczenie....105
3.3.1. Dostępność fizyczna obiektów szlaku....105
3.3.2. Oznaczenia obiektów i informacje o szlaku przy obiektach....106
3.3.3. Dostępność informacyjna obiektów szlaku....107
3.4. Życie Szlaku....108
3.4.1. Obszary zaangażowania aktywnych interesariuszy szlaku....108
3.4.2. Korzyści użytkowników szlaku....110
3.4.2.1. Pielgrzymi....110
3.4.2.2. Pozostali turyści....111

3.4.3. Kto korzysta z oferty Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba? 112
3.4.4. Doświadczenia tematyczne kreowane w ramach szlaków. 113
3.5. Usługi recepcji: infrastruktura noclegowa i gastronomiczna w otoczeniu obiektów. .. 120
3.6. Zarządzanie szlakami: ocena koordynacji systemów i organizacji oferty..... 124
3.6.1. Ocena stanu szlaków i zarządzania nimi przez aktualnych użytkowników. 125
3.6.2. Ocena zarządzania z perspektywy osób i podmiotów zaangażowanych w funkcjonowanie systemu. 127
3.7. Zwartość tematyczna Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej jako szlaków kulturowych... 129
Rozdział 4..... 134
Wnioski z przeprowadzonych badań i rekomendacje 134
4.1. Organizacja szlaków (struktura, aktywność koordynatora i jej obszary, komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna, finansowanie zarządzania systemem)..... 134
4.1.1. Stan aktualny. 134
4.1.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów. 136
4.1.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu..... 138
4.1.4. Rekomendacje działań naprawczych w odniesieniu do wskazanych kwestii. 139
4.1.5. Postulaty aktywnych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi na temat obszarów aktywnego zarządzania szlakiem. 143
4.1.6. Preferowany przez interesariuszy szlaku podmiot zarządczy. 145
4.2. Trasy szlaku – niezbędne korekty i modyfikacje 146
4.2.1. Stan aktualny 146
4.2.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów 147
4.2.3. Możliwe konsekwencje dla tego obszaru funkcjonowania i całego systemu 147
4.2.4. Rekomendacje działań naprawczych 148
4.3. Obiekty szlaku - dostępność..... 154
4.3.1. Stan aktualny..... 154
4.3.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów 154
4.3.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu..... 155
4.3.4. Rekomendacje działań naprawczych. 156
4.4. Życie szlaku. 159
4.4.1. Stan aktualny. 159
4.4.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów. 160
4.4.3. Konsekwencje dla sfery doświadczeń i całości funkcjonowania systemu..... 162
4.4.4. Rekomendacje działań naprawczych. 163
4.4.5. Oczekiwania i postulaty aktywnych interesariuszy szlaków. 167
4.5 Usługi recepcji: infrastruktura zaspokajająca lokalnie potrzeby turystów. 169
4.5.1. Stan aktualny. 169

4.5.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów. 170
4.5.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu. 171
4.5.4. Rekomendacje działań naprawczych. 172
4.6. Propozycje interesariuszy dotyczące pozostałych obszarów rozwoju szlaków. 176
4.6.1. Postulaty w odniesieniu do współpracy z lokalnym biznesem. 176
4.6.2. Poszerzenie grupy użytkowników Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej. Tylko czy nie tylko pielgrzymi? 177
4.6.3. Pomysły interesariuszy szlaków na pozyskanie nowych użytkowników. 179
4.6.4. Postulaty interesariuszy dotyczące wsparcia szlaku przez władze regionalne. 180
4.6.5. Rekomendacje innych działań poprawiających funkcjonowanie szlaku 181
Rozdział 5 184
Koncepcja rozwoju Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba 184
5.1. Kierunki rozwoju Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi 185
5.1.1. Pytania kluczowe dla opracowania koncepcji 185
5.1.2. Główne kierunki rozwoju szlaku. 190
5.1.2.1. Czy otworzyć Pelplińską i Człuchowską Drogę na szerszą grupę turystów? 190
5.1.2.2. Rozszczepienie oferty szlaków. 192
5.1.2.3. Pelplińska i Człuchowska Droga św. Jakuba jako komplementarna oś aktywnej eksploracji etnicznego dziedzictwa Pomorza. 201
5.2. Ustanowienie, funkcje i wzajemne relacje podmiotów zarządczych szlaku 203
5.2.1. Członkowie i partnerzy organizacji zarządczej szlaku - rodzaje i funkcje 203
5.2.2. Zebranie Członków Szlaku jako organ strategiczny i kontrolny. 208
5.2.3. Rada Pomorskich Dróg świętego Jakuba. 210
5.2.4. Koordynator szlaków. 214
5.2.4.1. Zadania Koordynatora Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba. 215
5.2.4.2. Rekomendowany status koordynatora jako podmiotu/organizacji. 217
5.2.4.3. Zadania koordynatora szlaku w kontekście podziału funkcji zarządczych. 218
5.2.5. Koordynatorzy obszarowi (odcinkowi) Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba. 223
5.2.5.1. Kandydaci na koordynatorów obszarowych w opinii interesariuszy szlaków. 225
5.2.5.2. Lokalne potrzeby w zakresie organizacji artykułowane przez interesariuszy szlaków jako podstawa listy zadań obszarowego koordynatora 226
5.2.5.3. Zadania koordynatora obszarowego w świetle zidentyfikowanych potrzeb badanych szlaków. 227
5.2.5.4. Postulowane obszary wsparcia lokalnego samorządu dla lokalnego koordynatora szlaku. 229
5.2.5.5. Wzajemne relacje podmiotów zarządzających. 230

5.3. Model zarządzania szlakami i jego finansowania. 231
5.3.1. Optymalny model zarządzania Pelplińską i Człuchowską Drogą Świętego Jakuba. 231
5.3.2. Model centralny jako formuła zarządzania Pelplińską i Człuchowską Drogą. 232
5.3.3. Finansowanie zarządzania szlakiem – rekomendowany model. 236
5.4. Szczegółowe propozycje rozwiązań, zmian i korekt w funkcjonowaniu szlaków. 241
5.4.1. Umowy – porozumienia z zarządcami świątyń. 241
5.4.2. Odrębne trasy rowerowe: przygotowanie i zarządzanie warstwą rowerową szlaków. 246
5.4.3. Lokalne sieci usługowe szlaków jako system pakietów dla turysty. 251
5.4.4. Eventyzacja szlaków i rozbudowa sfery doświadczeń tematycznych. 254
5.4.5. Witryna WWW - zintegrowana platforma zarządzania marketingiem szlaków. 266
5.4.6. Aplikacja turystyczna pomorskich Dróg Jakubowych jako narzędzie zespalania usług i marketingu tych systemów. 272
5.4.7. Promocja szlaków na zewnątrz. 279
5.4.7.1. Zalecane przez interesariuszy formy informacji i promocji systemów. 279
5.4.7.2. Nowe grupy docelowe użytkowników i sposoby dotarcia do nich. 280
5.4.7.3. Podmioty, kanały i partnerzy promocji szlaków. 284
5.4.7.4. Promocja medialna szlaków: kanały i pośrednicy. 287
5.4.7.5. Inne rekomendowane rozwiązania dla obszaru promocji 287
5.4.8. Rekomendowane rozwiązania szczegółowe. 289
5.4.9. Zewnętrzni partnerzy obydwu szlaków i obszary współpracy. 296
5.4.10. Sieciowanie oferty Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej z polskimi i zagranicznymi Drogami Jakubowymi 297
5. 5. Propozycja dla procesu formułowania strategii szlaku: zasada S.M.A.R.T. 301
Zakończenie 305
Bibliografia 306

Rozdział 1

Geneza i rozwój Drogi Świętego Jakuba i jej pomorskiego odcinka

1.1 Zarys biografii i lokalnego kultu bohatera szlaku[1]

Święty Jakub Apostoł, zwany Większym lub Starszym, według przekazu ewangelicznego miał być rybakiem z Galilei, synem Zebedeusza i Marii Salome (Mt 4,21; Mk 1,19-20; Łk 5.10), bratem Jana Apostoła i Ewangelisty (Mt 10, 1-3; Mk 3, 16-19; Łk 612-16) oraz prawdopodobnie był kuzynem Jezusa. Jako jeden z pierwotnego grona apostołów, miał on towarzyszyć Jezusowi we wszystkich najważniejszych momentach jego publicznego życia i nauczania, także tych symbolicznych (jak przemienienia na Górze Tabor) i dramatycznych (jak Ostatnia wieczerza i modlitwa w Ogrodzie Oliwnym). O bliskości Jakuba i jego brata Jana, odczuwalnej także przez otoczenie Jezusa może świadczyć epizod zapisany w Ewangeliach, kiedy to ich matka usiłuje zapewnić im pierwsze miejsca w jego Królestwie (Mt 20, 20-28). Według przekazu Nowego Testamentu (Dz. 12-1-2) był on także pierwszym męczennikiem z grona samych Apostołów, ściętym mieczem na rozkaz Heroda Agrypy I, co mogło mieć miejsce między rokiem 41 a 44 n.e., najprawdopodobniej jednak w roku 43 [Schäfer 2004, Jakobus d. Ältere]. Zgodnie z przekazem narracji nowotestamentalnych, jako jeden z pierwotnego grona apostołów towarzyszył Jezusowi we wszystkich najważniejszych momentach jego publicznego życia i nauczania, także tych symbolicznych (jak przemienienie na Górze Tabor: Mt 17,1-8; Mk 9,2-8; Łk 9,28-36) i dramatycznych jak Ostatnia Wieczerza (Mt 26,20; Mk 14,17, Łk 22,14 - wśród innych) i modlitwa w Ogrodzie Oliwnym (Mt 26,37; Mk 14,33 - jako jeden z wybranych). Według przekazu Nowego Testamentu (Dz. 12-1-2) był on także pierwszym męczennikiem z grona samych Apostołów, ściętym mieczem podczas pierwszego masowego prześladowania gminy chrześcijańskiej z rozkazu Heroda Agrypy I, co mogło mieć miejsce między rokiem 41 a 44 n.e., najprawdopodobniej w przededniu żydowskich świąt paschalnych roku 43 [Schäfer 2004]. Niepotwierdzona legenda o jego rzekomym pobycie w Galicji [Wyrwa 2015a, s. 17-18]. Pochówek Jakuba Starszego w galicyjskiej Compostelі jest przedmiotem jednej ze starszych narracji hagiograficznych chrześcijańskiego Zachodu.

Skąpe wzmianki ksiąg nowotestamentalnych o Jakubie poczynając od Euzebiusza z Cezarei (VII w.) uzupełniała chrześcijańska tradycja i paralelne do niej różne wersje

[1] Ta część Raportu (podrozdziały 1.1., 1.2 oraz 1.3.) prezentująca historyczny kontekst genezy i funkcjonowania sieci Dróg Jakubowych, została opracowana na potrzeby poprzedniej analizy, dotyczącej Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2024 s. 7-17]. Ponieważ dotyczy ona w tej samej mierze wszystkich szlaków tej sieci, na życzenie Zamawiającego została ona (z niewielkimi tylko zmianami) włączona również do niniejszego Raportu, by jego odbiorcom nie znającym treści poprzedniego umożliwić zapoznanie się z zarysem historycznym, prezentującym z jednej strony ideowe, w tym duchowe źródła doświadczeń tematycznych szlaków, a z drugiej uwarunkowania ich samorzutnego powstawania, a następnie odnowy i ponownego wytyczania, wraz ze zmianami form ich organizacji. Ostatni podrozdział (1.4.) dotyczy już tylko badanych w 2025 roku odcinków Drogi Świętego Jakuba i został opracowany w ramach realizacji przedmiotowej Umowy.

hagiograficznych legend. Niektóre z nich opowiadały m.in. o jego działalności misyjnej na terenie Judei, Samarii oraz Hiszpanii [Alarcon 2012; Labarga 2012]. Później te narracje weszły (wtórnie) do literatury patrystycznej, w tym *„Dziejów Jakuba i jego Passio”* [zob. *Dwunastu*, 1995, s. 287–301]. Z kolei te podania rozpowszechniła w całej Europie słynna *Złota Legenda* Jakuba de Voragine, swoista średniowieczna encyklopedia chrześcijańskiej hagiografii [Voragine 1983]. Legenda w jednej z wersji podaje, że Jakub działał jako ewangelizator Hiszpanii [patrz m.in. Labarga 2012], jednak ze względu brak rezultatów zamierzał wrócić do Judei. W okolicach Saragossy miała mu się ukazać Matka Jezusa, dodając otuchy. Jakub miał zatem dalej nauczać w Galicji, a po powrocie do Jerozolimy ponieść tam śmierć męczeńską. W tym miejscu legendarna narracja różnicuje się, i według jednej z jej wersji (raczej wtórnej, reprezentującej wątki iberyjskie) już po męczeńskiej śmierci ciało Jakuba wykradli jego dwaj uczniowie, zawieźli je do Jaffy i przewieźli przez Gibraltar do brzegów Hiszpanii, do ówczesnego rzymskiego portu Iria Flavia (dziś Padrón) u ujścia rzeki Sar do Rio Ulla. Po wyniesieniu ciała uczniowie mieli położyć je na kamieniu, a na koniec złożyć w cmentarnej kapliczce zbudowanej według rzymskich wzorów. O pochówku apostoła miano jednak zapomnieć z powodu późniejszej muzułmańskiej konkwisty [Alarcón 2012; Wyrwa 2015a, s. 18].

Odkrycie domniemanego grobowca Apostoła przez lokalnego biskupa Teodemira z Iria Flavia nastąpiło w czasie, gdy chrześcijańskie państwa na terenie dzisiejszej Hiszpanii i tamtejszy Kościół borykały się z zagrożeniem islamskiego kalifatu [Schäfer 2004; Alarcón 2012].

Kamień węgielny pod budowę pierwszego kościoła w miejscu pochówku relikwii położono w roku 870. Budowa pierwszej bazyliki była hojnie wspierana przez kastylijskich królów Alfonsa II i Alfonsa III [Navascués, Sarthou 1997]. Wobec żywego kultu, którego elementem od początku były także pielgrzymki władców, rycerzy i zwykłych ludzi miejsce to w krótkim czasie zyskało w potocznym języku nową nazwę: Santiago de Compostela. Wobec braku dostępu do miejsc związanych z życiem samego Jezusa, Santiago (po hiszpańsku: Święty Jakub), kojarzone z Apostołem i jego krewnym. Compostela (ten element nazwy wywodzi się od łacińskiego Campus Stellae - pola gwiazd – które według legendy miały odkrywcom grobu wskazać jego miejsce) wkrótce stała się jednym z najważniejszych, tzw. apostolskich miejsc kultu i pielgrzymowania w średniowiecznej Europie. Rozwijający się ruch pielgrzymkowy był jednym z głównych rysów religijności tego okresu i zjawiskiem (jak na tamte czasy) masowym. Nawet po ustanowieniu tzw. lat świętych (od 1300 roku) i skierowaniu ruchu pielgrzymiego do papieskiego Rzymu, Compostela skutecznie z nim konkurowała. W trakcie rekonkwisty (politycznego procesu stopniowego odbijania ziem na Półwyspie Iberyjskim z rąk mauretańskich okupantów, święty Jakub, powszechnie już czczony w całej Hiszpanii jako „własny” apostoł, co wynikało z legendy o jego misyjnej podróży go Galicji jeszcze za życia) zyskał nową, symboliczną funkcję: jako Santiago Matamoros był uznawany za niebiańskiego wspomożyciela pomocnika w bojach [Ostberg 2024].

1.2. Geneza i historyczny rozwój fenomenu Jakubowego pielgrzymowania. Organizacja Dróg Jakubowych w Europie

Pielgrzymki do świętych miejsc Kościoła powszechnego i lokalnego (zwłaszcza tych, gdzie znajdowały się relikwie lub obrazy uznawane za cudowne) były w średniowieczu – choćby ze względu na podejmowany wysiłek, czas realizacji i zużycie środków –jednymi z ważniejszych form pobożności, i do dziś są dobrymi wyznacznikami geograficznego zasięgu kultu poszczególnych narracji religijnych [zob. Jackowski, Sołjan 2015]. W tym wymiarze (jako historyczny generator chrześcijańskiego ruchu pielgrzymkowego przed Reformacją) kult Świętego Jakuba nie ma sobie równych, a konkurencyjny dlań może być tylko papieski (i również „apostolski") Rzym. Najstarsze świadectwa pielgrzymowania do Santiago spoza Pirenejów są potwierdzone już dla pierwszej połowy X wieku. Około roku 930 po odnotowano tu pobyt pielgrzymów z południowych Niemiec, z okolic Jeziora Bodeńskiego. W latach 950/952 pielgrzymkę do Santiago de Compostela wraz ze swoją świtą odbył Godescalc, biskup Puy we francuskiej Owernii, stając się tym samym pierwszym znanym z imienia, pielgrzymem [Schäfer 2004]. Samo Puy stało się też, odtąd ważnym przystankiem na szlakach pielgrzymkowych wiodących do Santiago z północy i wschodu. W wieku XI Santiago de Compostela, silnie wspierane przez ruch reformy zakonnej, tzw. kluniacki - stało się jednym z największych ośrodków pielgrzymkowych na Zachodzie, a ścieżki pielgrzymie wraz z imiennie wskazywanymi schronieniami i etapami (tzw. albergo) zaczęły pojawiać się najpierw w zachodniej, a potem także środkowej i północnej Europie. Napływ pielgrzymów był przyczyną budowy nowego kościoła, tym razem monumentalnego, który od 1095 zaczął tez pełnić funkcję biskupiej katedry dla diecezji Iria Flavia - odtąd Santiago [Schäfer 2004]. Od XV wieku pielgrzymki do Santiago były powiązane z papieskim odpustem. XII-wieczne podanie Legenda o rzekomym uwolnieniu grobu Jakubowego przez Karola Wielkiego przy walnej pomocy legendarnego rycerza Rolanda przyczyniła się do spopularyzowania pielgrzymek, łącząc Compostelę z jedną z silniejszych narracji Europejskiego Zachodu.

Przy katedrze w Santiago już w XII wieku sprzedawano pielgrzymom także tzw. muszle jakubowe [Wyrwa 2015a, s. 25]. Niezależnie od bogatych odniesień przypisywanych im w symbolice i ikonografii hagiograficznej stały się one ważnym wyróżnikiem osób podejmujących dawniej i dziś pielgrzymkę do Santiago. Muszla ta, pierwotnie przywiązywana lub przyszywana do sakwy, ze względu na swoje rzadkie występowanie w innych miejscach Europy stała się rodzajem świadectwa odbytej pielgrzymki. Stopniowo funkcjonowała ona także jako atrybut samego świętego Jakuba w jego późniejszych przedstawieniach graficznych i artystycznych, zwłaszcza w katolickich świątyniach. Przypisywany papieżowi Kalikstowi II tzw. *Codex Calixtinus* obok legend, opowiadań o cudach i tekstów liturgicznych zawiera również przewodnik po trasach przez Francję do Santiago, wkrótce powstały podobne takie przewodniki [Schäfer 2004]. Z kolei narracje o licznych cudach zbiera powstała około 1145 roku *Liber Sancti Jacobi*. Ruch pielgrzymkowy do Santiago silnie promowały bractwa Jakubowe, działające przy znaczniejszych świątyniach, szczególnie tych, które chlubiły się posiadaniem. Szacuje

się, że do końca XV wieku, mimo papieskich lat świętych koncentrujących ruch pielgrzymów w Rzymie, to Santiago przyciągało najwięcej europejskich pątników.

Jednak od połowy XVI wieku siła przyciągania sanktuarium osłabła, na co wpłynęła zarówno Reformacja, jak i wprowadzone w reakcji na nią uporządkowanie kultu relikwii w samym kościele Katolickim [Ostberg 2024]. W kolejnych wiekach na szlakach stopniowo likwidowano bezpłatne noclegi dla pielgrzymów, do czego mocno przyczyniła się likwidacja klasztorów zarówno w wyniku procesów rewolucyjnych (jak we Francji i krajach przez nią okupowanych na przełomie XVIII i XIX wieku), jak i sekularyzacji dóbr kościelnych dokonanych w pierwszej połowie XIX wieku przez władców zarówno protestanckich, jak i katolickich (m.in. Prus i Austrii).

W 1879 roku, po kolejnym „odnalezieniu" relikwii Apostoła, papież Leon XIII ogłosił ich autentyczność. Z kolei od czasu wojny domowej w Hiszpanii (1936-39) siły frankistowskie zwalczające Republikę prowadzącą zdecydowaną politykę antyreligijną, po odniesieniu ważnego zwycięstwa w dzień Świętego (już przedtem patrona rekonkwisty i Hiszpanii) nie tylko promowały jego kult i wspierały (krajowe) pielgrzymki, ale także wykorzystały go politycznie, ogłaszając jego dzień świętem narodowym. Miedzy innymi z tych powodów II polowa XX wieku staje się okresem ożywienia krajowego ruchu pielgrzymkowego. Natomiast udział pielgrzymów zagranicznych skokowo wzrasta po otwarciu Hiszpanii na zagraniczny ruch turystyczny, a potem paralelnie jej demokratyzacji po roku 1975 i po wejściu kraju do Wspólnoty, a potem Unii Europejskiej w roku 1987 [Schäfer 2004].

W tymże roku 1987 Rada Europy uznała Drogę św. Jakuba za pierwszy europejski szlak kulturowy, określając ją jako „symbol odzwierciedlający ponad tysiąc lat historii Europy", i za „model współpracy kulturalnej dla całej Europy." [COE Cultural Routes 2025 www]. Z kolei w 1993 roku UNESCO wpisało ja na Listę Światowego Dziedzictwa. Za powody wpisu uznano spełnienie formalnych kryteriów: III (kluczowa rola w dwustronnej wymianie osiągnieć kulturowych między Półwyspem Iberyjskim a resztą Europy), Kryterium IV (materialne dziedzictwo zjawiska chrześcijańskiego pielgrzymowania na najpełniejszym poziomie) oraz Kryterium VI (wyjątkowe świadectwo siły i wpływu wiary religijnej na ludzi ze wszystkich klas społecznych i pochodzenia w średniowiecznej Europie i następnych okresach [Tamże]. Wpisem tym pierwotnie objęte zostało początkowo 166 miast i 1800 budowli w Hiszpanii. Od 1998 r. przedmiotem wpisu są także cztery historyczne Drogi św. Jakuba we Francji, obejmujące w sumie 72 imiennie wyliczone obiekty [WHC UNESCO 2025 www], z kolei w roku 2015 wpis ten rozszerzono o tzw. Camino el Norte, czyli szlaki Jakubowe północnej Hiszpanii, obejmujące łącznie blisko 1500 kilometrów tras i setki budowli sakralnych, świeckich oraz historycznych obiektów inżynieryjnych [Tamże; zob. też Plichta 2015, s. 119-120].

Na XX-wieczny renesans i znaczący rozwój skali katolickiego i ekumenicznego pielgrzymowania do Santiago de Compostela wpłynął również Jan Paweł II. Jego wizyty w Santiago de Compostela, w tym na Światowych Dniach Młodzieży w 1989 roku i wygłoszone tam przemówienia [Suchecki 2016, s. 123] odbiły się szerokim echem wśród katolickiej młodzieży (także w Polsce) , zwracając jej uwagę na zapomniany przez wieki pielgrzymi szlak i sam fenomen dalekiego pielgrzymowania.

Z kolei uznanie Drogi Św. Jakuba (Camino de Santiago) za pierwszy (i tym samym najstarszy) europejski szlak kulturowy przez Radę Europy w roku 1987 [COE Cultural Routes 2025 www] stało się katalizatorem kolejnego wymiaru funkcjonowania sieci tych dróg, tym razem jako stanowiących dowód kulturowej więzi Zachodniej i Środkowej Europy , jednocześnie zaś jako systemów zorganizowanej turystyki kulturowej, wspieranej w aspekcie organizacji w ramach budżetów i dotacji publicznych, głównie europejskich oraz samorządowych [Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 26-28].

Jako komponent sieciowego projektu Interreg Sudoe Loci Iacobi w 2011 roku we francuskim Puy-en-Velay została utworzona Europejska Federacja Dróg Św. Jakuba [Saint James Way 2025 www]. Jest ona głównym partnerem Europejskiego Instytutu Szlaków Kulturowych i pełni wobec niego w imieniu sieci członkowskich Dróg Jakubowych funkcję gwaranta stosowania znaku ICE (Europejskich Podróży Kulturowych), stworzonego i przydzielanego przez Radę Europy w celu promowania wspólnej kultury europejskiej. Federacja, mająca pierwszą siedzibę we francuskim Puy-en-Velay w historycznym schronisku pielgrzymim oraz biuro w samym Santiago de Compostela. Od swojego powstania Fundacja zajmuje się rozpowszechnianiem doświadczeń pielgrzymich zogniskowanych wokół Santiago i usiłuje zespalać działania podmiotów zarządczych w każdym z krajów uczestniczących, koordynuje także europejskie projekty mające na celu rozszerzenie sieci Dróg Jakubowych i przyciągnięcie na nie zainteresowanych turystów. Pełni tez funkcję oficjalnego partnera wobec władz europejskich, krajowych i regionalnych i zarządza europejską marką „Saint James Way" [Saint James Way 2025 www - *Mission*].

Spośród dróg Jakubowych tworzących sieć oplatających całą zachodnią i środkową Europę najpopularniejszymi szlakami przemieszczeń w historii i współczesności są: Droga tzw. Francuska o długości 790 km (prowadząca od Saint-Jean-Pied-de-Port, a w Hiszpanii przez Roncesvalles, Pampelunę, Burgos, León, Astorgę i O Cebreiro), krajowa Camino del Norte o długości 825 km (od Irun przez Donostię, San Sebastián, Bilbao, Santander, Gijón i Ribadeo), Droga Portugalska o długości 620 km wiodąca od Lizbony przez Fátimę, Coimbrę i Porto i hiszpańskie Pontevedra), krajowa Via de la Plata o długości ok. 1000 km, prowadząca od Sewilli przez Meridę, Caceres, Salamankę i Zamorę, tzw. Droga Angielska o długości 120 km, która prowadzi od portów w Ferrol i Corunie oraz Droga Le Puy o długości 1530 km, wiodąca od francuskiego Le Puy-en-Velay przez Conques, Cahors i Saint-Jean-Pied-de-Port, a w Hiszpanii Roncesvalles, Pampelunę, Leon, Astorgę i O Cebreiro [Ostberg 2024].

W roku 2023 Compostela przyjęła ponad 10 milionów turystów. W tymże roku w biurze pielgrzymkowym zarejestrowało się 442 073 spełniających kryteria pielgrzyma, co oznacza niewielki wzrost w porównaniu z rokiem 2022 (438 208 osób). Z tej liczby pieszo przybyło 404 175 pielgrzymów, rowerem – 22 881 osób, konno – 606 osób, na wózku inwalidzkim – 198 pielgrzymów, drogą wodną z zagranicy – 276 osób pielgrzymów a 5726 nie podało sposobu wędrówki [Statistics Compostela 2023 www]. Spośród rejestrujących się w Biurze i wnioskujących o certyfikat odbycia pielgrzymki jako głównie religijne swoje motywy podało 184 864 osób (których tym samym można uznać za

pielgrzymów), jako motywy „między innymi religijne" – 150 563 osób, a 98 435 osób zadeklarowało motywy wyłącznie pozareligijne [Tamże].

Reprezentatywne badanie samych pielgrzymów [Gamper i Router 2012, s. 220] wykazało, że więcej niż połowa z nich podjęła pielgrzymkę głównie po to, by „odnaleźć siebie" (51,8%), a tylko 23,4% jako motyw decydujący podało rozmaite „powody religijne". Tylko tych ostatnich można sklasyfikować jako klasycznych pielgrzymów, to jest turystów motywowanych wiarą [Mikos v. Rohrscheidt 2016a, s. 80]. Spośród celów deklarowanych jako komplementarne (których można było wskazać kilka) ponad 40% badanych wskazało na „ucieczkę od codzienności", niewiele mniej „cieszenie się ciszą" (39,2%) lub „poczucie duchowej atmosfery" (34,6%), a nawet „cieszenie się przyrodą" (34,4%) lub „podziwianie krajobrazów" (32,9%), natomiast znacznie mniej wskazań uzyskały typowo religijne motywy jak „pokuta" (16,6%) oraz „odwiedzanie miejsc chrześcijańskich" - 12,1% [Gamper i Reuter 2012, s. 220]. Wymienione motywy klasyfikują zatem przynajmniej połowę z osób uznanych przez sanktuarium i samych siebie uznających za pielgrzymów jako „turystów religijnych poszukujących doznań [Mikos v. Rohrscheidt 2016a, s. 81-82]. Z kolei pielgrzymi podający „poznanie innych religii" (22,4%) mogliby być sklasyfikowani jako religijni turyści motywowani poznawczo [Tamże, s. 82]. Zaskakuje też, że spośród osób, które przecież dotarły do Santiago bardzo niewiele, bo tylko 6,6% za najważniejsze uznaje osiągnięcie fizycznego celu, to jest domniemanego grobu Apostoła i jego (rzeczywistego) sanktuarium. Potwierdzony badaniami fakt, że znaczącej części współczesnych pątników (w niektórych krajach ich większości) celem podejmowanej pielgrzymki jest raczej podróż do siebie [Heiser 2021, s. 2] lub przeżycie religijne nie powiązane z konkretnym miejscem, a nawet przeżycie duchowe niekoniecznie o charakterze religijnym [Amaro i in. 2018] otwiera nowe możliwości organizacji Dróg Świętego Jakuba także w Polsce, nawet jeśli punktem wyjścia do takich działań byłaby motywacja samych tylko pielgrzymów.

1.3. Polacy na drogach Jakubowych - Droga św. Jakuba w Polsce

Wobec ubóstwa źródeł pisanych najstarszymi świadectwami pielgrzymowania do grobu Apostoła z terenu Polski, (a zatem i pielgrzymiej funkcji poszczególnych odcinków wczesnych traktów i lokalnych ścieżek) są najdawniejsze dedykacje polskich świątyń (patronat świętego) oraz znaleziska w postaci unikatowej muszli jakubowej. Najstarszymi obiektami sakralnymi pod wezwaniem Św. Jakuba Starszego w Polsce były prawdopodobnie kościół klasztorny w opactwie w Lubiążu na Dolnym Śląsku oraz farna świątynia Mogilna. Obydwie te fundacje – i dedykacje – datuje się jeszcze na wiek XII , jednak są one wiązane raczej z propagującymi kult Świętego benedyktynami niż z fizycznym pielgrzymowaniem [Wyrwa 2015b, s. 124, 129]. Jednakże od XIV wieku kolejne dedykacje polskich kościołów mogą już mieć związek z ruchem pielgrzymkowym, zwłaszcza jeśli znajdują się one w niewielkich miejscowościach w ciągu dawnych traktów handlowych, którymi musieli poruszać się także ówcześni pielgrzymi. Takie świadectwa rozprzestrzeniania się kultu Apostoła odbijają zwiększenie skali peregrynacji pątników z

ziem polskich do Santiago od początku XIV wieku [Wyrwa 2015b, s. 130]. Na ziemiach polskich przez długi czas jedynym archeologiczno-malakologicznym śladem peregrynacji do grobu św. Jakuba z ziem polskich była muszla znaleziona na terenie średniowiecznego cmentarzyska na Ostrowie Lednickim koło Gniezna. Z czasem odnajdywano więcej takich świadectw w innych miejscach, w tym na Pomorzu: w Kołobrzegu i Elblągu, jak również w Cieszynie, Kaliszu i Łowiczu [Wyrwa 2015a, s. 9-10]. Ten zwiększający się zasób unikatowych w Polsce przedmiotów (*pecten jacobaeus L*.) jest wskazówką na chronologiczny i terytorialny zasięg pielgrzymek dawnych Polaków do Santiago. Zarówno średniowieczne hiszpańskie źródła archiwalne, głównie kościelne, jak i odkrycia archeologiczne w postaci muszli św. Jakuba w różnych częściach Polski wskazują na pierwszą połowę XIV wieku jako okres początków pielgrzymowania do Composteli mieszkańców ziem historycznej i dzisiejszej Polski. Pierwszymi znanymi z imienia polskimi pątnikami, którzy dotarli do Santiago w 1379 r. byli Stanisław Wederkere, Klemens z Mokrska i Jakub Cetan z Małopolski oraz Franciszek z Szubina z ówczesnej Wielkopolski [Krogman i in. 2013, s. 138]. Do początku XVI wieku można z imienia zidentyfikować około 30 polskich pątników. Pochodzili oni głównie z Mazowsza, Wielkopolski, Śląska, Pomorza Zachodniego i z obszaru państwa zakonnego w Prusach. Dla okresu nowożytnego zachowały się już polskie relacje z pielgrzymek do Santiago de Compostela [Rozynkowski 2017, s. 139-140]. Należy jednak stwierdzić, że ze względu na wielką (dla przeciętnego człowieka niewyobrażalną) odległość do galicyjskiego Santiago i związany z tym fakt, że na pielgrzymkę tam mogli sobie pozwolić ludzie tylko nieliczni zamożni i nie przywiązani do codziennych obowiązków, skala tego pątnictwa była zawsze bardzo niewielka i nie może być porównana nie tylko z masowością ruchu z obu krajów iberyjskich, ale także z Francji, Włoch czy nawet Niemiec.

W kolejnych wiekach skala ruchu pielgrzymkowego z Polski do Composteli osłabła. Było to rezultatem kolejno rozmaitych procesów. Pierwszym z nich była Reformacja i zmiany wyznania dotychczasowych gospodarzy na drogach pielgrzymich (od których zależało powodzenie takiej wyprawy) skutkujące odmową wsparcia dla katolickich pątników. Drugim było powstawanie licznych krajowych sanktuariów: najpierw (w XVII wieku), typu kalwaryjskiego jak m.in. ta w Wejherowie, ok. 1650r.), a potem (najliczniej od przełomu XVII/XVIII wieku), maryjnych. Przyciągały one polskich pątników masowo propagując i w konsekwencji przejmując ruch pielgrzymkowy. Trzecim głównym, choć pośrednim powodem załamania pielgrzymek Jakubowych z naszego kraju były rozbiory Polski i brak zrozumienia dla katolickiego pielgrzymowania ze strony zaborców, jak również wprowadzane przez obce władze kolejne ograniczenia ruchu transgranicznego w ogóle.

Z tych i innych powodów, również w XX wieku w niepodległej Polsce i powojennej PRL pielgrzymki na drogach do Composteli odbywały tylko pojedyncze osoby, a ta ich aktywność nie stanowiła nawet promilowego ułamka liczebności dla masowych pielgrzymek, kierujących się szczególnie do krajowych sanktuariów maryjnych. Sytuację tę zmieniło dopiero otwarcie granic na kontynencie w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku, a z drugiej strony przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, które umożliwiało udział w licznych programach wsparcia zarówno kultury, jak i turystyki, jako że jedne i drugie uwzględniały europejską sieć szlaków Jakubowych.

Ważnym impulsem do rozpoczęcia prac nad organizacją poszczególnych odcinków Drogi św. Jakuba w Polsce było oznakowanie na terenie wschodnich Niemiec około 450-kilometrowego odcinka Ekumenicznej Drogi św. Jakuba, z Görlitz do Vacha. Jego otwarcie w 2003 r. spowodowało, że europejska sieć Dróg św. Jakuba dotarła do granicy polskiej. Już w roku 2004 polscy entuzjaści pielgrzymowania we współpracy z duchownymi i przy wsparciu niektórych samorządów rozpoczęli wytyczanie i znakowanie odcinków szlaku Polsce. Pierwszy polski odcinek Drogi prowadził z dolnośląskiego Jakubowa (koło Polkowic) do Zgorzelca, a jego oficjalne otwarcie 24 lipca 2005r. oznaczało włączenie terytorium naszego kraju do sieci europejskich Dróg Jakubowych. Od początku tego procesu szlak nie był traktowany wyłącznie jako pielgrzymi, a więc obligatoryjnie powiązany z religijną motywacją użytkowników: nawet w grupie osób biorących udział w pracach nad wytyczaniem jego polskich tras i opieką nad pierwszymi krajowymi odcinkami Drogi w naszym kraju znaleźli się przedstawiciele innych wyznań chrześcijańskich i niewierzący, deklarujący przy włączaniu się w te przedsięwzięcia zainteresowanie raczej dla kulturowego wymiaru europejskiego wędrowania [Mendyk 2008 s. 75]. Odpowiada to obserwowanemu już od ponad ćwierćwiecza zjawisku – warunkowanego postępującą sekularyzacją – odchodzenia od dominującego dotąd wymiaru znaczenia religijnego Camino wśród jej pozaeuropejskich użytkowników [Murray i Graham 1997, s. 521; Mróz Ł. 2016, s. 49], co jest zgodne z rozszerzaniem się spektrum uczestników turystyki religijnej jako całości [Mikos v. Rohrscheidt 2016a, s. 69-70; 80-85]. Jednak wśród polskich użytkowników Drogi nadal dominuje grupa wędrujących z motywów wyłącznie religijnych [Mróz Ł. 2016, s. 50].

Kolejnym otwartym polskim odcinkiem szlaku Jakubowego była otwarta w 2006 r. Wielkopolska Droga św. Jakuba, z Gniezna do Głogowa, w 2007 roku w ciągu szlaku Piastowskiego do Mogilna. Natomiast najdłuższym funkcjonującym polskim odcinkiem tej sieci jest Droga św. Jakuba Via Regia od Korczowej na granicy ukraińskiej do Zgorzelca na granicy niemieckiej, w chwili ukompletowania posiadająca 913 kilometry długości. Jej kolejne odcinki otwierano od października 2006 r. do sierpnia 2010 r. [Mróz F., Mróz Ł. 2012, 125-126].

Aktualnie na krajową sieć dróg Jakubowych składa się 29 formalnie i oznaczonych odcinków tras znajdujących się pod opieką imiennie wskazanych i aktywnych podmiotów, co nadaje każdemu z nich status realnego szlaku kulturowego [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2010, s. 51-63]. Podmioty te wzajemnie uznają swoje kompetencje terytorialne i współpracują ze sobą. Zarządzają one odcinkami posiadającymi określony przebieg, różnicujące je nazwy i symbolikę. Są nimi (alfabetycznie): Beskidzka Droga Świętego Jakuba o długości (oznaczonych) 488 km, Bydgoska DSJ (83 km), Camino Polaco (z Olsztyna do Trzemeszna i dalej Szlakiem Piastowskim do Gniezna, 250 km), Częstochowska DSJ (110 km), Człuchowska DSJ (196 km), Dobrzyńsko-Kujawska DSJ (108 km), Dolnośląska DSJ (od Głogowa przez Jakubów do Zgorzelca i Görlitz, 164 km), Jasnogórska DSJ (68 km), Lubelska DSJ (136km), Lubuska DSJ (250 km), Łowicka DSJ (228 km), Małopolska Droga św. Jakuba (205 km), Mazowiecka DSJ z Warszawy do Dobrzynia i Włocławka (167 km), Miedziana DSJ (45 km), Nadsańska DSJ (62 km), Nadwarciańska DSJ (111 km), Nadwiślańska DSJ (156 km), Nyska DSJ (106 km), Pelplińska DSJ (115 km),

Podlaska DSJ (470 km), Pomorska DSJ (od Braniewa do Szczecina i Świnoujścia, 720 km), Raciborska DSJ (115 km), Sowiogórska DSJ (70km), Sudecka DSJ (224 km), Śląsko-Morawska DSJ (w Polsce 95 km), Ślężańska DSJ (55 km), Świetokrzyska DSJ (295 km), Via Regia w południowej Polsce (aktualnie 918 km), Warszawska DSJ (od Warszawy do Częstochowy, 383 km), Wielkopolska Droga św. Jakuba (od Gniezna do Głogowa, 235 km) oraz Żytawska DSJ, 190 km) [szczegółowe opisy zob. Camino PL 2024 www]. Daje to w sumie na dzień 31 sierpnia 2024 roku 6818 kilometrów oznaczonych dróg, co czyni Drogę najdłuższym oznaczonym i realnym szlakiem kulturowym w Polsce. Ze względu na różnice zarówno podmiotów koordynujących poszczególne odcinki, statusów podmiotów zarządczych, modeli koordynacji oraz poziomu i sposobów zaangażowania interesariuszy należy ją jednak traktować raczej jako sieć szlaków o identycznym profilu i deklarowanym celu, zarządzanych w warunkach współpracy. Pozwala to na odrębne naukowe badanie poszczególnych systemów i ułatwia je, umożliwiając jednocześnie wnioskowanie o ich stanie i rekomendowanie strategicznym partnerom modyfikacji i korekt.

Statystyki pielgrzymów prowadzone w Santiago de Compostela uwzględniają osoby, które przebyły całą Drogę względnie wymagany do rejestracji jej hiszpański odcinek (co najmniej 100 km pieszo lub 200 km na rowerze) i mogą to udokumentować pieczątkami w paszporcie pielgrzyma. W podziale na narodowość osób spełniających te warunki, którym wydano zaświadczenie (tzw. compostelkę) podają za rok 2023 liczbę polskich pielgrzymów jako 5 526 osób, co lokuje ich na 15 pozycji – nieco mniej niż Holendrów (ponad 5800) a więcej niż Czechów (4825) [Tamże]. Stanowi to znaczny przyrost w porównaniu z rokiem 2013, kiedy to dane pozyskane z Oficina del Peregrino de Santiago de Compostela przez polskich badaczy wskazywały na liczbę zarejestrowanych wynoszącą 2515 osób i odsetek 1,16% oraz 13. pozycję wśród narodowości pielgrzymujących [Krogman i in. 2013, s. 141]. Do wzrostu tej liczby przyczyniły się zapewne znaczący rozwój geograficzny polskich odcinków Drogi w latach 2013-2024 oraz powoli postępująca popularyzacja tej formy wędrówki, jednak nie doprowadziło to do osiągnięcia wyższej pozycji narodowości. Co naturalne ze względu na odległość, odsetek Polaków przebywających całą drogę z terytorium Polski do Composteli w jakiejkolwiek formie, jest wielokrotnie niższy (w 2013r. były to 183 osoby, a więc około 7%).

W tym kontekście (co posiada kluczowe znaczenie dla oceny wykorzystania szlaku) istnieje również inna forma i skala wykorzystania polskich Dróg Świętego Jakuba dla celów pielgrzymkowych. Jest to wędrowanie ich krótszymi, krajowymi odcinkami przez krótki czas (jeden lub kilka dni) albo do regionalnych sanktuariów Świętego, albo między nimi lub innymi znaczącymi świątyniami zlokalizowanymi przy poszczególnych odnogach Drogi [Mróz Ł. 2016, s. 52]. Inna grupa użytkowników drogi motywowanych religijnie wykorzystuje też część swojego urlopu dla przemierzenia dłuższych odcinków Drogi, by kontynuować tę wędrówkę w kolejnym roku [Tamże]. Takie formy, certyfikowane w Lęborku za pomocą tzw. Małej Compostelki po przebyciu minimum 100 kilometrów i opisane w samym dokumencie jako forma zachęty do podjęcia tzw. dużej pielgrzymki stwierdzono także na północnym odcinku Pomorskiej Drogi świętego Jakuba [Mikos v. Rohrscheidt 2024, s. 15], natomiast dotychczas brak ich na odcinkach szlaku będących przedmiotem niniejszego badania.

Na niektórych polskich odcinkach Drogi uprawiane są także nowe formy pielgrzymowania (ograniczone do lokalnych przedsięwzięć i pojedynczych dni danej imprezy, które mają formę turystyki kwalifikowanej. Są to pielgrzymki na nartach na Beskidzkiej Drodze św. Jakuba i w kajakach na Drodze Nyskiej [Mróz Ł. 2016 s. 53]. Pięć świątyń dedykowanych Apostołowi i znajdujących się na poszczególnych krajowych odcinkach Drogi (w Jakubowie, Lęborku na Drodze Pomorskiej, w Szczyrku, Więcławicach Starych oraz w Małujowicach biskupi partykularnych Kościołów formalnie ustanowili diecezjalnymi sanktuariami św. Jakuba.

Poszczególne podmioty zarządzające polskimi odcinkami Drogi Świętego Jakuba (a będące zarówno instytucjami publicznymi, organami władz samorządowych, organizacjami pozarządowymi, uczelniami lub grupami nieformalnymi) działają niezależnie od siebie. W celu koordynacji swoich działań powołały one w 2016 roku wspólne gremium pod nazwą Parlamentu Jakubowego. Deklarowanym celem tego gremium jest "ułatwienie dostępności polskiego Camino oraz zachowanie tradycji i specyfiki indywidualnego pielgrzymowania" [Parlament Jakubowy 2025 www]. Podczas spotkań organizowanych zwykle raz w roku w różnych miejscowościach związanych z funkcjonowaniem Drogi i podmiotów członkowskich uzgadniane są najważniejsze wspólne działania dotyczące sieci szlaków Jakubowych w Polsce [Tamże].

Z kolei w roku 2013 zarejestrowano na prawach stowarzyszenia Kongregację „Camino Polonia”. W jej statucie zapisano jako cele: 1) działanie w celu oznakowania oraz późniejszego sprawowania opieki nad drogami pielgrzymkowymi do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela na terenie kraju, 2) wspieranie tradycji europejskich związanych z szerzeniem idei ruchu pielgrzymkowego drogami św. Jakuba Apostoła, 3) wspomaganie i pobudzanie inicjatyw na rzecz ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i przyrodniczego na drogach św. Jakuba w kraju, 4) pomoc i współpraca w odtwarzaniu wspólnego dziedzictwa kulturowego chrześcijańskiej Europy oraz 5) reprezentowanie bractw, stowarzyszeń i parafii św. Jakuba wobec władz kościelnych i państwowych [KRS Camino Polonia 2013].

W swoich analizach współczesnego pielgrzymowania w ramach Camino w Polsce lub z Polski badacze wyraźnie odróżniają go od dominującego w Polsce modelu pielgrzymowania do krajowych sanktuariów w dużych grupach. Wędrówka Drogą św. Jakuba, nawet nie kończąca się w Composteli, odbywa się najczęściej samotnie, zatem według historycznego wzorca [Krogman i in. 2013, s. 139; Mróz Ł. 2016, s. 47-48]. Jednak od kilkunastu lat stopniowo obserwuje się wzrost popularności wędrówek w małych – kilku lub kilkunastoosobowych – grupach w ramach tzw. "przejść" prowadzonych przez doświadczonych "caminowiczów" [Mróz Ł. 2016, s. 60]. Zawsze jednak zabiega się o to, by taka wędrówka była indywidualnym przeżyciem. Indywidualni pielgrzymi samodzielnie wybierają jej termin, ustalają etapy i ich długość, a nawet przebieg szlaku.

Nowe propozycje i modele wędrówek tym szlakiem są w Polsce często inicjatywami lokalnych Bractw św. Jakuba (w tym z Więcławic, Szczyrku, a na Drodze Pomorskiej Lęborka i Gdańska) oraz nieformalnych grup miłośników Drogi św. Jakuba [Mróz i Mróz 2013, s. 280] na Drodze Pomorskiej aktywnych w Gdańsku i Lęborku (bractwa) oraz

Elbląga i Słupska (grupy) nieformalne [Mikos v. Rohrscheidt 2024], a na badanym odcinku w Ostrowitem. Na krajowych odcinkach Drogi bywają też realizowane rekolekcje – najczęściej adresowane do katolickich grup formacyjnych. Obok bractw ważniejszymi ośrodkami kultu św. Jakuba, w których organizowane są przejścia krajowymi odcinkami Drogi są niektóre parafie posiadające kościoły dedykowane Apostołowi, m.in. w Białutach, Brzesku, Częstochowie, Kotuszowie, Lubaniu, Łebie, Mogilnie, Murowanej Goślinie, Nysie, Olsztynie, Ośnie Lubuskim, Przesmykach, Sączowie, Simoradzu, Sandomierzu, Szczaworyżu, Szczecinie, Tarchominie, Toruniu, Tuchowie, Żabnie, Ostrowitem parafia św. Jerzego w Kętrzynie. W dolnośląskim Jakubowie organizowane są „Biesiady Jakubowe", natomiast cykliczne, coroczne imprezy dedykowane Apostołowi to „Jarmarki Jakubowe" (m.in. w Błażejewie, Kętrzynie, Krzepicach, Nysie, Przeworsku, Szczecinie i Więcławicach Starych), „Festyny Jakubowe" (m.in. w Brzesku, Lublinie-Głusku), i „Dni Jakubowe", m.in. w Olsztynie, Tolkmicku i Lęborku, w tym ostatnim posiadające status święta miasta [Mróz i Mróz 2013, s. 281]. Na badanych odcinkach miejscami organizacji cyklicznych eventów wykraczających poza sferę liturgii są parafie w Człuchowie (z udziałem miasta, uznającego Apostoła za swojego patrona) oraz Ostrowite (głównie wokół parafii i szeregu wspólnot zaangażowanych w jej życie).

1.4. Pelplińska i Człuchowska Droga Świętego Jakuba – geneza i dotychczasowy rozwój regionalnego szlaku.

Na temat zgodnego z przebiegiem dzisiejszej Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba pielgrzymowania w najwcześniejszym okresie, kiedy miało ono miejsce z ziem polskich brak danych źródłowych, choć średniowieczne metryki niektórych świątyń dedykowanych Apostołowi mogłyby sugerować taki fenomen. Do takiej narracji nawiązują (niepotwierdzone) przekazy o istnieniu już w okresie średniowiecznym relikwii Apostoła w ówczesnym kościele w Lubichowie oraz o funkcjonowaniu przy kościele w Dzierżążnie już w XV w. Bractwa Jakubowego dla obsługi pielgrzymów.

Zweryfikowanym natomiast dowodem na faktyczny ruch pielgrzymi na tych trasach jest pochodzący z roku 1500 zbiór *Peregrinationes et indulgentiae Terrae sanctae, quae a peregrinis visitantur* w (jeszcze starszym) wytworzonym około 1380 roku, tzw. *Itinerarium de Brugis*. Opisano w nim zarówno odcinek szlaku pielgrzymiego z Prus do Lubeki, mniej więcej odpowiadający przebiegowi Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, jak i inny ślad od Królewca przez Pragę ku Wenecji, który na obszarze odpowiadającym dzisiejszej północnej Polsce przebiegał od Braniewa i Młynar, a następnie Malborka przez Starogard Gdański, Skarszewy i Chojnice (odpowiadające fragmentom obu badanych szlaków), by potem skręcić na południowy zachód ku Czarnemu i przez Szczecinek, Połczyn Zdrój oraz Drawsko Pomorskie kierować się ku Choszcznu [Mruk 2008, s. 47-51]. Tak więc oba te opisy, umieszczone w jednym dokumencie mają identyczną metrykę i są najstarszymi pisemnymi świadectwami związku miejscowości dziś leżących na obydwu pomorskich odcinkach Drogi Świętego Jakuba z aktywnościami ówczesnych pielgrzymów.

Warto przypomnieć, że w okresie późnego Średniowiecza położone na terytorium polskim odcinki Drogi Jakubowej nie posiadały formalnej organizacji, a raczej były wybierane i przemierzane przez indywidualnych pielgrzymów we własnym zakresie. Funkcje zaspokajania ich bytowych potrzeb spełniali spontanicznie duszpasterze świątyń nieformalnie uchodzących za etapowe (w tym prawdopodobnie świątyń dedykowanych Apostołowi) i okoliczna ludność katolicka. Za oznaczenia w terenie służyły umieszczone w kościołach figury i obrazy Świętego Jakuba oraz (sporadycznie) symboliczne lub artystyczne reprezentacje muszli Jakubowej nanoszone jako znaki orientacyjne w miejscach rozwidleń dróg, głównie przez samych pielgrzymów dla następnych wędrowców.

Po Reformacji, która dotknęła szczególnie tereny będące głównym rezerwuarem pielgrzymów (Prusy) ruch peregrynacyjny na drogach pomorskich drastycznie osłabł, a od początku XX wieku czas wojen światowych i międzywojennych kryzysów gospodarczych, a potem okres rządów w Polsce komunistycznej (antyreligijnej) władzy, zamykającej granice z europejskim Zachodem nie służyły ruchowi pątniczemu do odległej Composteli. Żaden z kościołów dedykowanych Apostołowi w regionie pomorskim nie funkcjonował wówczas jako lokalne sanktuarium, co w naturalny sposób osłabiało impulsy na rzecz pielgrzymowania, choćby ograniczonego do lokalnej skali.

O ile początek procesu reaktywacji Pomorskiej Drogi św. Jakuba w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku był związany ze środowiskiem lęborskim [Mikos v. Rohrscheidt 2024], to w przypadku miejsc i szlaków położonych w południowej części województwa Pomorskiego został on zapoczątkowany później i był związany z jednej strony z propagowaniem (właściwie: odnowieniem) kultu Świętego Jakuba Apostoła w diecezji Pelplińskiej, zapoczątkowanym listem pasterskim biskupa diecezjalnego wydanym w 2009 roku i inicjującym szereg aktywności, symbolicznych i liturgicznych, a także pielgrzymkowych w całym kolejnym roku [Słyszewska 2011], a z drugiej z zainicjowanym w 2011 roku procesem odtwarzania Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, posiadającej oparcie w zweryfikowanych świadectwach peregrynacji do Composteli [Mikos v Rohrscheidt 2024]. Momentem rozpoczęcia tych działań kreacyjnych w stosunku do szlaków była najpierw podjęta przez Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe i diecezjalne Centrum Informacji Turystycznej w Pelplinie inwentaryzacja świątyń Jakubowych Pomorza [zob. *Inwentaryzacja* 2011, KON-04], a następnie konferencja interesariuszy (głównie zarządców parafii Jakubowych z Pomorza), której celem było zachęcenie ich do włączenia tych świątyń i ich parafii w projekt odnowy pomorskiej Drogi, zainicjowany w północnej części województwa. W trakcie tej konferencji przyjęto i podpisano „*Deklarację woli włączenia się parafii…. w organizację i promocję Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba*", która stała się formalnym dokumentem fundacyjnym zarówno dla północnej Drogi Pomorskiej, jak i dla obydwu badanych szlaków [*Deklaracja* Woli 2011; KON-03].

W procesie przygotowania projektu „RECReate – Revitalisation of the European Culture Route in the South Baltic Area", finansowanego z środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk w latach 2011 – 2013, Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna opracowała

została przez koncepcja przebiegu dróg św. Jakuba na terenie województwa pomorskiego [*Koncepcja*... 2012].

Ryc. 1. Planowana w roku 2012 trasa Pelplińskiej Drogi Świętego Jakuba

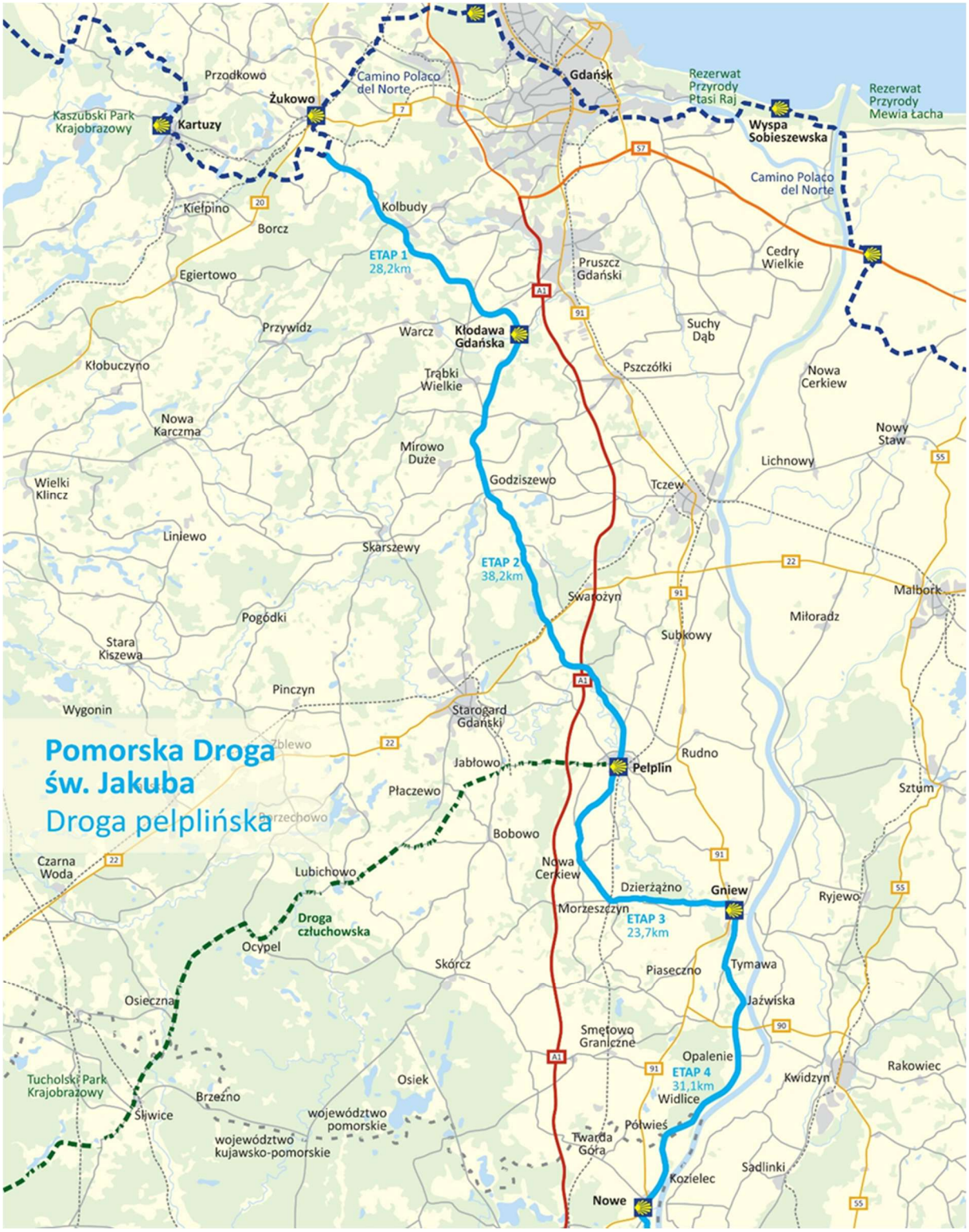

Źródło : *Koncepcja*... 2012, PROT - udostępniona przez Koordynatora szlaku

Ryc. 2. Planowana w 2012roku Trasa Człuchowskiej Drogi św. Jakuba

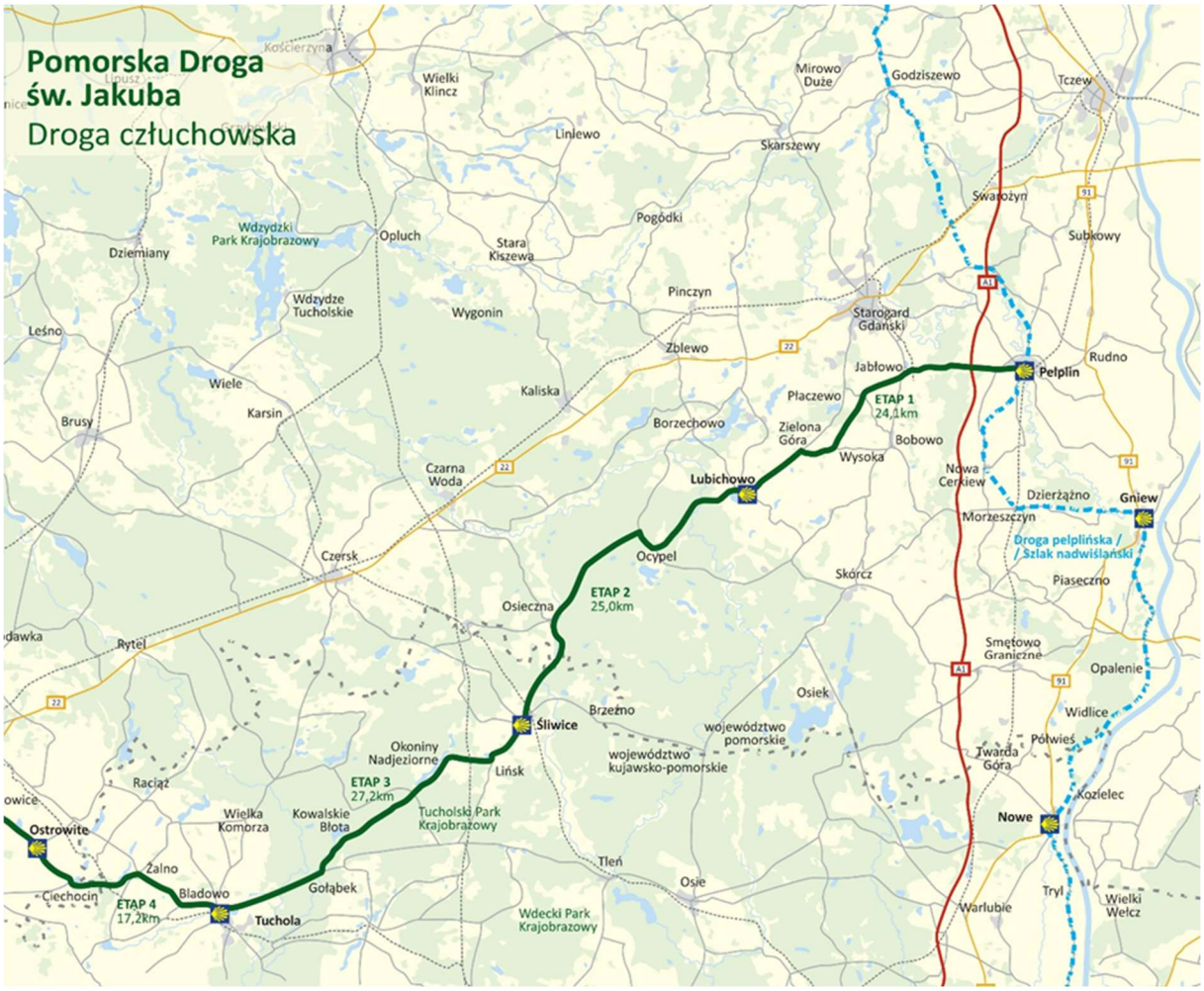

Źródło: *Koncepcja..., 2012 PROT - udostępniona przez Koordynatora szlaku*

Zaprojektowane wtedy Drogi Św. Jakuba Pelplińska i Człuchowska nie zostały jednak ostatecznie wytyczone i oznakowane w ramach projektu RECreate. Niemniej zainteresowanie i przychylność zarządców świątyń Jakubowych zlokalizowanych wzdłuż tych tras, wcześniejsze już i nadal kontynuowane zaangażowanie Diecezjalnego Centrum Informacji Turystycznej w Pelplinie i Stowarzyszenia Szlaki Kulturowe podtrzymywały oczekiwanie na realizację tego projektu w bliskiej przyszłości i przełożyły się na fragmentaryczne działania. Takim było pozyskanie w roku 2012 przez Stowarzyszenie środków finansowych na zaprojektowanie i postawienie tablic informacyjnych szlaku przy ważniejszych obiektach sakralnych na całej Pomorskiej Drodze Św. Jakuba, w tym przy kościołach św. Jakuba usytuowanych na projektowanych odcinkach Pelplińskim i Człuchowskim.

Kontynuowano także działania promocyjne i przygotowawcze dla wyznaczenia i oznakowania Dróg Pelplińskiej i Człuchowskiej. Liczne spotkania z interesariuszami

(głównie duszpasterze parafii Jakubowych i samorządy lokalne), kolejne konferencje naukowo-popularyzacyjne w Pelplinie na temat szlaków kulturowych w latach 2013 i 2016 oraz publikacje i ulotki doprowadziły konsolidowały środowisko interesariuszy obydwu szlaków, co ostatecznie pomogło doprowadzić do fizycznego oznaczenia ich tras w terenie kilka lat później.

W 2016 roku we wsi Ostrowite w powiecie chojnickim, posiadającej kościół dedykowany apostołowi i uznającej Jego patronat, powołano do istnienia organizację pozarządową Stowarzyszenie Świętego Jakuba na rzecz rozwoju wsi Ostrowite [*Stowarzyszenie Ostrowite* KRS 2025 www]. Stowarzyszenie jest aktywne do dziś i oprócz działań integracyjnych oraz prorozwojowych na rzecz lokalnej społeczności wspiera funkcjonowanie Drogi Człuchowskiej, w formule wolontariackiej oznaczając jej trasę i odnawiając oznaczenia na terenie powiatu chojnickiego, uczestnicząc w corocznych (kilkudniowych) obchodach na cześć Apostoła będących ważnym wydarzeniem na tym szlaku oraz organizując prelekcje na temat pielgrzymowania [KAO-13; WE-02; 13]. Jest to jedyna (poza spontanicznie współpracującymi ze sobą duszpasterzami kościołów Jakubowych) grupa w przestrzeni badanych szlaków zrzeszająca ich aktywnych interesariuszy.

W roku 2017 podjęto prace przygotowawcze dla wyznaczenia i oznakowania w terenie dwóch nowych Dróg Jakubowych pełniących w założeniu funkcje łącznikowe dla ruchu pielgrzymów z północnej Polski przez teren województwa pomorskiego na zachód i południe oraz (zgodnie z Koncepcją Rozwoju PDSJ) rolę uzupełniającą dla istniejącej już głównej Drogi Pomorskiej. Szlaki te (w nawiązaniu do lokalizacji kluczowych świątyń na ich trasach) roboczo określono jako Drogę Pelplińską i Drogę Człuchowską Oprócz przeprowadzenia konsultacji w terenie i przeprowadzenia spotkań oraz konferencji o charakterze integracyjnym i organizacyjnym zrealizowano wówczas pierwszą odcinkową pielgrzymkę z Pelplina do Lubichowa na tamtejsze uroczystości odpustowe i festyn św. Jakuba [KON-01]. Powstałe wtedy Koła Przyjaciół Dróg Jakubowych nie przetrwały jednak do czasu badania szlaków, względnie nie wykazały do tego momentu zauważalnej aktywności.

W roku 2018 inicjatorzy szlaku: Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe, obok oznaczenia części Drogi Człuchowskiej opracowało oraz opublikowało Podręcznik Pielgrzyma po Drodze Człuchowskiej [Słyszewska, Goleniowska 2018] oraz zorganizowało trzy odcinkowe pielgrzymki na tym szlaku. W kolejnym roku opracowano Podręcznik dla Drogi Pelplińskiej [Słyszewska 2019], oznaczono po raz pierwszy trasę tego szlaku i zorganizowano na niej pielgrzymkę pieszą oraz rowerową [KON-01].

W roku 2020 wystawiono nowe i odnowiono istniejące tablice Szlaku przy kluczowych kościołach obu Dróg, w tym wszystkich dedykowanych Apostołowi. Sporządzono także i opublikowano na witrynie Pomorskiej Drogi świętego Jakuba zestawienie bazy noclegowej oraz wydrukowano ulotki do rozprowadzenie w kościołach etapowych i punktach informacji turystycznej. Przedstawiciele obu szlaków zgłosili także akces do krajowego Parlamentu Jakubowego [KON-01]. Szczególnie ważnym działaniem zrealizowanym w tymże roku (ze względu na zmianę instrumentarium wędrowania i powszechne

korzystanie z technologii nawigacyjnych) było opracowanie tzw. tracków (śladów GPS) obu dróg i umieszczenie ich z możliwością pobrania na Witrynie Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba [Droga Człuchowska 2025; Droga Pelplińska 2025 www] i na ogólnopolskiej witrynie sieci Dróg Jakubowych [Camino Polska 2025 www].

W roku 2022 wydrukowano i rozprowadzono Paszporty Pielgrzyma, wykonano i przekazano do kościołów etapowych pieczątki do potwierdzania pobytu oraz certyfikaty (przejścia odcinka Drogi) i pamiątki dla pielgrzymów.

W roku 2024 opublikowany został niezbędnik Pielgrzyma Camino Pomorze i informator o alternatywnych trasach odcinkowych oraz zaktualizowano bazę danych na temat noclegów i gastronomii na obu Drogach.

19 października 2018 roku trzy samorządy wojewódzkie, przez których obszar przebiegają trasy poszczególnych odcinków Pomorskich Dróg świętego Jakuba: Pomorski, Zachodniopomorski i Kujawsko-Pomorski w osobach swoich marszałków zawarły porozumienie o współpracy na rzecz [Porozumienie 2018], w którym odwołują się do członkostwa jednego z nich (Kujawsko-Pomorskiego) w Federacji Dróg ŚJ. W treści tego dokumentu strony deklarują uzgadnianie stanowisk i planów działań w obszarze promocji i rozwijania leżących na ich terytoriach odcinków Drogi, ze wskazaniem jako szczegółowych obszarów tej współpracy: dzielenie się informacjami, prowadzenie wspólnej promocji tych odcinków oraz wspólnej dbałości o punkty ich styku [Porozumienie 2018, par 2].

W wymiarze szczegółowym porozumienie zakładało coroczne opracowywanie planu działań w stosunku do systemu, wskazywanie ich zakresu, liderów i skalę finansowego zaangażowania zarządu Województwa oraz powołanie zespołu koordynującego prace wspólne [Tamże, par. 3].

Dbanie o religijne potrzeby użytkowników Drogi realizowane jest przez dwóch kościelnych kapelanów Dróg Świętego Jakuba, delegowanych dla swoich terytoriów i środowisk przez archidiecezję Gdańską i diecezję Pelplińską, jak również przez duszpasterzy jako lokalnych administratorów obiektów sakralnych, przy czym niektórzy proboszczowie aktywnie udzielają gościny pielgrzymom lub pośredniczą tego rodzaju wsparcie na swoim terenie – zwykle nie traktowane wtedy jako komercyjna usługa [zob. KAO-07; KAO 13; KAO 14].

Ostatnim ważnym wydarzeniem dla wszystkich Dróg Jakubowych na Pomorzu było Walne Zebranie członków Europejskiej Federacji Dróg świętego Jakuba w Santiago de Compostela z udziałem przedstawicieli Zarządu Województwa Pomorskiego, które odbyło się w dniach 4 i 5 lipca 2024 r [KON-02 *Relacja Compostela 2024*]. Na spotkaniu tym zgłoszono formalną deklarację samorządu województwa pomorskiego o przystąpieniu do Federacji jako członka na zasadach określonych w szczegółowym dokumencie, przyjętym w tymże roku [*Internal Regulations*.... 2024]. Deklaracja została przegłosowana i jednomyślnie przyjęta, co oznacza, że pomorskie Drogi Świętego Jakuba są formalnie reprezentowane w Federacji, w której odtąd funkcjonuje drugi (obok województwa kujawsko-pomorskiego) polski samorząd regionalny jako pełnoprawny członek.

Na dzień 29 czerwca 2025 r. wyznaczający początek realizacji badania terenowego będącego podstawą niniejszego Raportu, Pomorska Droga Św. Jakuba na swoich odcinkach Pelplińskim i Człuchowskim przebiegała przez obszar trzech województw: pomorskiego, kujawsko-pomorskiego i zachodniopomorskiego. Punkt początkowy Drogi Pelplińskiej znajduje się w pomorskim Żukowie, gdzie oddziela się ona od Drogi Pomorskiej (biegnącej w stronę Kartuz) i dalej przebiega ona przez Kłodawę, Pelplin, Dzierzązno i Gniew z punktem końcowym w Kozielcu na granicy województwa kujawsko-Pomorskiego, gdzie przechodzi ona w Nadwiślańską Drogę Świętego Jakuba. Natomiast Droga Człuchowska bierze swój początek przy bazylice katedralnej w Pelplinie i biegnie przez Lubichowo, Tucholę (województwo kujawsko-pomorskie) Ostrowite i Człuchów w kierunku Białego Boru już w województwie zachodniopomorskim, a kończy się w Polanowie, gdzie ponownie zbiega się z Pomorską Drogą na jej odcinku zachodniopomorskim [*Pomorska Droga… Przewodnik 2013*].

Zgodnie z nomenklaturą koordynatora szlaku [AS] oraz tekstem publikacji uzgodnionych dla weryfikacji jego trasy [Słyszewska, Goleniowska 2018; Słyszewska 2019] objęte Umową i badane odcinki trasy Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (i tym samym odpowiadająca im przestrzeń szlaku) noszą nazwę Pelplińskiej Drogi Świętego Jakuba, oraz Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba.

Rozdział 2

Metodologia, zakres i przebieg badania

W związku z potrzebą opracowania koncepcji dalszego funkcjonowania i rozwoju całej Pomorskiej Drogi Świętego jako regionalnego szlaku kulturowego oraz realizacją w ubiegłym roku inwentaryzacji jej północnego odcinka, Zarząd Województwa Pomorskiego, reagując także na zapotrzebowanie zgłaszane przez Koordynatora i interesariuszy tego systemu, przed podjęciem decyzji o swoim zaangażowaniu i wsparciu dla jego funkcjonowania, zleciło inwentaryzacje systemu.

Umowa o Dzieło (nr 569/U/25) została podpisana z autorem niniejszego Raportu, jako posiadającym dorobek naukowy, doświadczenie w zakresie metodologicznym oraz udokumentowane doświadczenie w badaniu szlaków kulturowych i opracowywaniu ich strategii.

2.1. Zakres badania

Obszar objęty zleceniem to obiekty Drogi św. Jakuba uzgodnione z podmiotem pełniącym funkcję jej koordynatora [AS] leżące wzdłuż trasy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba (zob. Ryc. 3 i 4) w następującym układzie geograficznym i przestrzennym:

a) Droga Pelplińska od miasta Żukowo (pow. Kartuski) do miejscowości Kozielec (pow. Tczewski, gm. Gniew) na południowym krańcu województwa pomorskiego, przebiegająca przez następujące gminy: Żukowo, Pruszcz Gdański, Kolbudy, Trąbki Wielkie, Skarszewy, Tczew (wiejska), Starogard Gdański (wiejska), Pelplin, Morzeszczyn i Gniew, jak również sama trasa szlaku w tym układzie (zob. Ryc. 3).
b) Droga Człuchowska: od miasta Pelplin (pow. tczewski), przez gminy Lubichowo, Osieczna (bez obiektów szlaku), Śliwice, Cekcyn (bez obiektów), Tuchola, Kęsowo (bez obiektów), Chojnice (wiejska), Człuchów (wiejska, bez obiektów), Człuchów (miejska), Czarne (bez obiektów) i Rzeczenica.
c) Ze względów logistycznych i organizacyjnych w Umowie i realizowanym na jej podstawie badaniu uwzględniono cały przebieg trasy Drogi Człuchowskiej, w tym odcinek przebiegający przez terytorium powiatu tucholskiego w województwie kujawsko-pomorskim oraz badanie dwóch obiektów szlaku zlokalizowanych w tym powiecie: w Tucholi i Śliwicach, jak również (ze względu na istotny dla szlaku status kościoła w Tucholi jako jednego z obiektów kluczowych) pełne badanie gminy miejskiej Tuchola.

Ryc. 3. Trasa Pelplińskiej Drogi św. Jakuba objęta Umową inwentaryzacyjną.

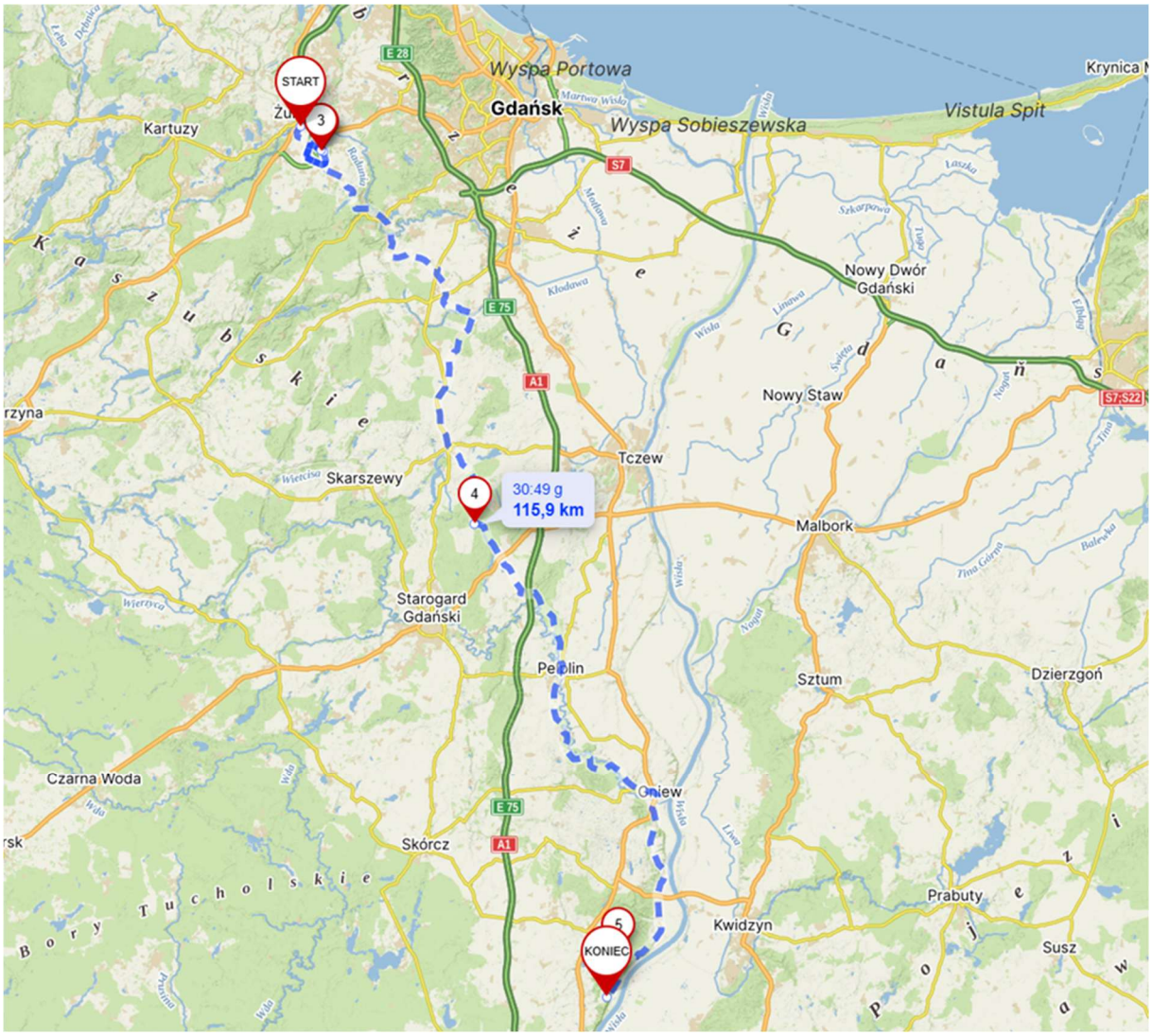

Źródło: *Przebieg trasy wg. Słyszewska 2019 i Pelplińska Droga 2025 www.*

Ryc. 4. Trasa Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba objęta Umową Inwentaryzacyjną

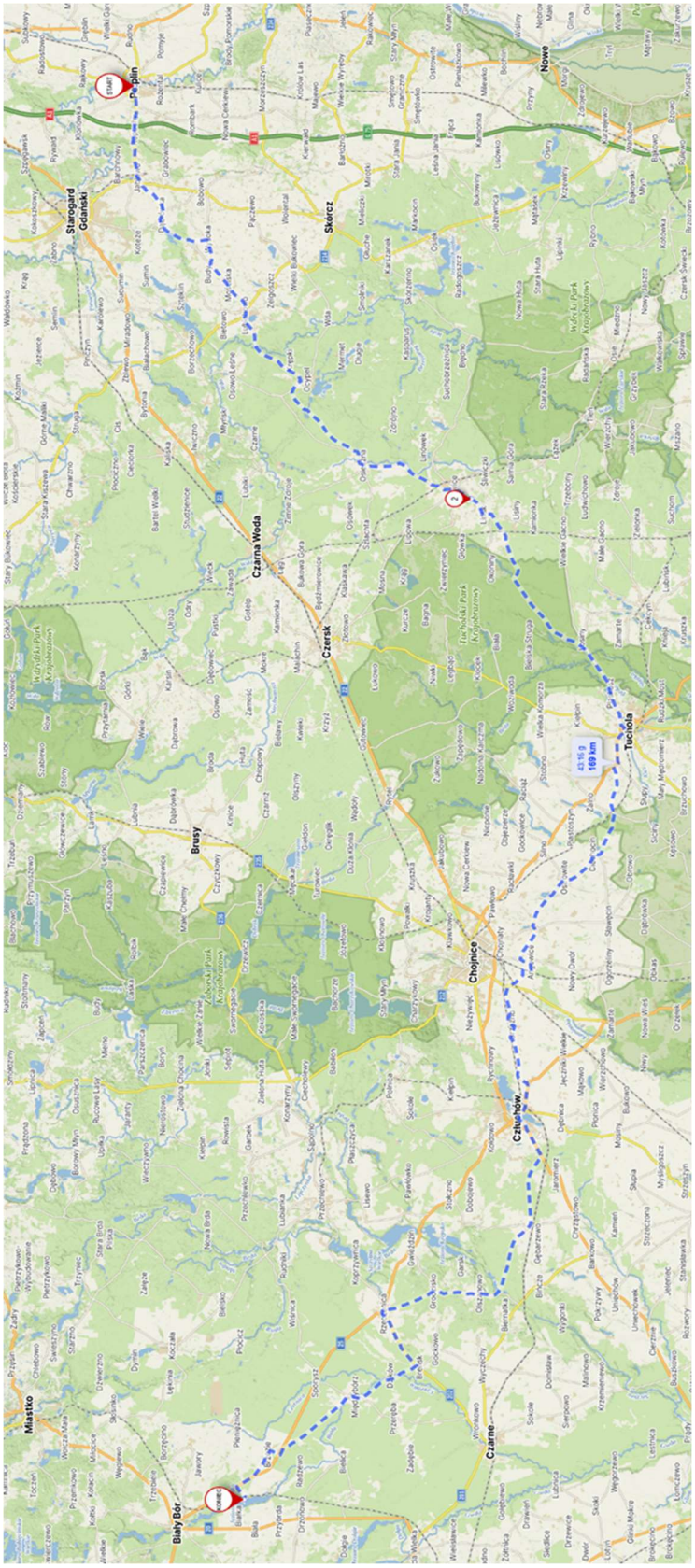

Źródło: *Przebieg trasy wg. Słyszewska, Goleniowska 2018; Droga Człuchowska 2025 www.*

Zleceniem objęta jest trasa zaznaczona na Rycinie 4. kolorem granatowym od miasta Żukowo do miejscowości Kozielec na granicy woj. kujawsko-pomorskiego (Droga Pelplińska) oraz od miasta Pelplin miejscowości Trzmielewo na zachodniej granicy województwa (Droga Człuchowska).

Ustalony przebieg trasy szlaku, zgodny ze źródłami referencyjnymi [Słyszewska, Goleniowska 2018; Słyszewska 2019] oraz lista formalnych obiektów szlaku, ustalona w trakcie konsultacji z Koordynatorem [AS] automatycznie zadecydowały o ostatecznej przestrzeni szlaku jako polu badania inwentaryzacyjnego. Zgodnie bowiem z przyjętą metodologią stosowaną w procesach inwentaryzacji i ustalania potencjału turystycznego linearnych systemów eksploatacji turystycznej z walorami antropogenicznymi (tj. szlaków kulturowych) [Mikos v. Rohrscheidt 2010] przestrzeń tę wyznaczają wszystkie jednostki samorządowe najniższego szczebla (w Polsce: gminy miejskie, miejsko-wiejskie lub wiejskie), w których znajduje się przynajmniej jeden formalny obiekt szlaku. Tym samym badanie objęło wszystkie te obiekty [KAO 1-16] wszystkie gminy z przynajmniej jednym obiektem szlaku [KAG 1-11] oraz jego trasę na całej długości (zob. Ryc. 5).

Ryc.5. Przestrzeń Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jako szlaków kulturowych.

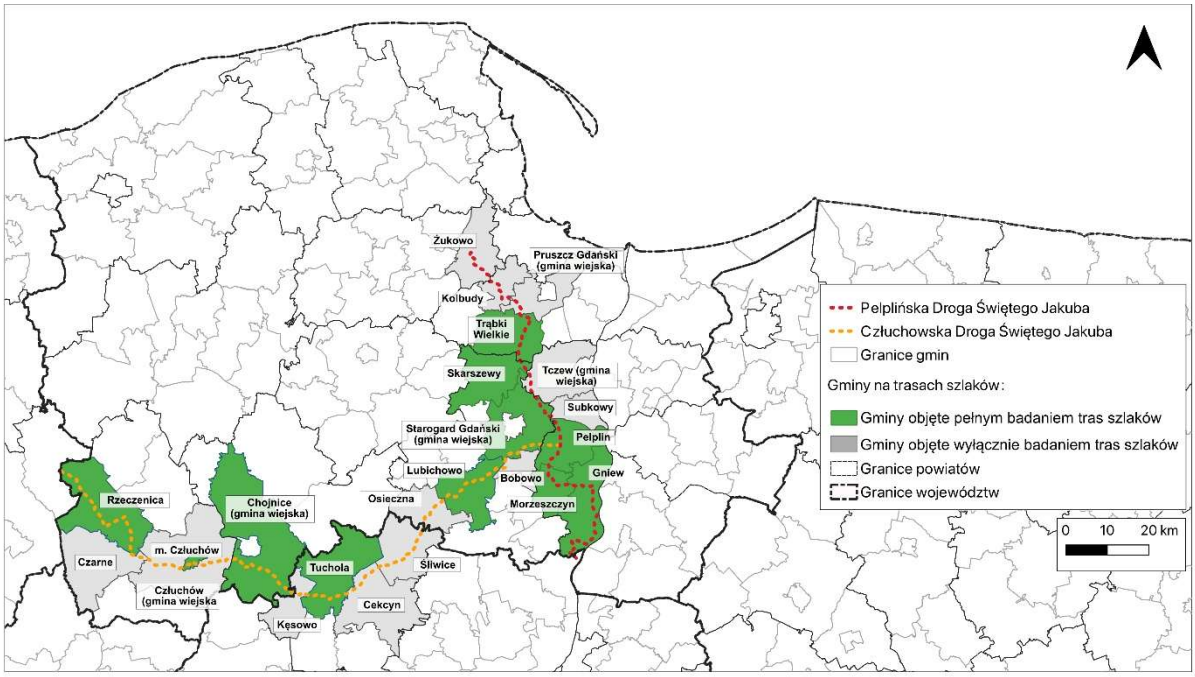

Źródło: *ustalenia struktury szlaku [AS] i inwentaryzacja tras szlaku.*

W zakresie merytorycznym Umowa inwentaryzacyjna obejmowała (§ 1, p. 3) wykorzystanie następujących metod badawczych: 1) wywiady metodologiczne ukierunkowane na wykazanie gotowości podmiotów i interesariuszy szlaku do dalszej współpracy w obszarze rozwijania szlaku, ewentualnie do podjęcia funkcji operatora usług lub koordynatora badanych odcinków Drogi albo lokalnych koordynatorów doświadczeń i usług, 2) inwentaryzację obiektów Drogi, według listy uzgodnionej z podmiotem pełniącym funkcję koordynatora (mogącej obejmować także obiekty inne niż

sakralne), w tym ich dostępności fizycznej i komunikacyjnej, stanu estetycznego i obecności zasobów generujących tematyczną atrakcyjność obiektu oraz jego przynależność do szlaku (w tym wypadku potwierdzoną dokumentacją fotograficzną) a także 3) dokumentację fotograficzną stanu obiektów szlaku i wybranych atrakcji.

Przedmiotem Umowy było wreszcie opracowanie końcowego Raportu inwentaryzacyjnego o stanie Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Św. Jakuba w wyznaczonej przestrzeni wraz z analizą potencjału i propozycją jej dalszego rozwoju ujętą w formule wstępnego (koncepcyjnego) planu rozwoju szlaku.

2.2. Metodyka badania.

Dla realizacji tak opisanego zlecenia autor raportu zdecydował się wykorzystać sprawdzone podejście badawcze odnośnie szlaku kulturowego jako systemu eksploatacji turystycznej własnego autorstwa (opracowane w roku 2010 jako metoda badania potencjału regionalnych szlaków kulturowych [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2010]. Metoda ta sprawdziła się w badaniu potencjału kilkudziesięciu szlaków kulturowych w Polsce i Europie, w tym także w badaniu innych krajowych odcinków drogi Św. Jakuba [Cerkaski 2012; Duda 2014; F. Mróz 2017; 2018]. Reagując na potrzebę szczegółowego badania doświadczeń tematycznych i infrastruktury turystycznej szlaku kulturowego, a także zaangażowania i opinii jego aktywnych interesariuszy (dla celów strategicznego planowania rozwoju) autor wzbogacił tę metodę i wprowadził do niej nowe techniki i narzędzia badawcze [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2013]. Tak rozszerzona metoda wraz z całym instrumentarium badawczym była skutecznie zastosowana w badaniu między innymi Szlaku Piastowskiego [2012-2013], Szlaku Kulturowego Kanału Elbląskiego [2015], szlaku Fortyfikacji Mazurskich [Mikos v. Rohrscheidt 2016b; 2018] wreszcie Pomorskiej Drogi świętego Jakuba na jej północnym odcinku [Mikos v. Rohrscheidt 2024] co w każdym z tych przypadków pozwoliło opracować strategiczną koncepcję rozwoju tych systemów, przedłożoną zleceniodawcom i następnie opublikowaną.

W związku ze specyfiką zlecenia, obejmującego również inwentaryzację trasy (co jest szczególnie istotne w przypadku systemu opartego na turystyce pieszej), na użytek inwentaryzacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba autor zastosował poszerzoną metodę badawczą, sprawdzoną przy zeszłorocznym badaniu Pomorskiej Drogi, wprowadzając do niej inwentaryzację trasy wraz z odpowiednim narzędziem (SPATO) oraz dokumentacją fotograficzną poszczególnych odcinków (DFT).

Ostatecznie metoda przyjęta dla wykonania zlecania ma postać triangulacji metodologicznej łączącej metody ilościowe i jakościowe, na którą składają się:

1) metoda analizy potencjału turystyczno-kulturowego szlaków tematycznych, mająca charakter bonitacyjny, wykorzystana do ustalenia przestrzeni szlaku i listy obiektów, szczegółowej oceny potencjału szlaku w jej poszczególnych kategoriach, polegająca na wizji lokalnej, zbieraniu danych, konsultacjach z

zarządcami obiektów, dokumentacji (przy czym jako narzędzia zastosowano tu kwestionariusze Ankiety Koordynatora Szlaku (AS), kwestionariusze obiektów kluczowych (KAO 04, KAO 12, KAO 14) i dokumentację fotograficzną obiektów (DFO 04, DFO 12, DFO 14), także dla wykonania analizy potencjału pozostałych obiektów stosowano kwestionariusze KAO 01-16 z wyłączeniem trzech wyżej podanych i dokumentację fotograficzną (DFO 01-16 z wyłączeniem tychże),

2) metoda ustalania potencjału turystycznego gmin w przestrzeni szlaku kulturowego (czyli posiadających na swoim terytorium przynajmniej jeden formalny obiekt tego szlaku), której narzędziami badawczymi były wypełniane z udziałem przedstawicieli gmin i ich agend (ośrodki informacji turystycznej) kwestionariusze gminy w przestrzeni szlaku kulturowego (KAG 01-11) oraz Zestawienia obiektów noclegowych i gastronomicznych (ZONiG 01-11),

3) metoda wywiadu eksperckiego służąca do pozyskania ocen i opinii aktywnych interesariuszy szlaku[2] - narzędziem realizacji tej metody był kwestionariusz wywiadu eksperckiego, obejmujący 25 pytań [WE 01-30], pozwalający im na wyrażenie oceny najważniejszych aspektów organizacji i funkcjonowania szlaku, ich opinii dotyczących warunków i perspektyw przyszłej organizacji oraz rozwoju szlaku,

4) metoda szczegółowej inwentaryzacji trasy szlaku, wykorzystana dla ustalenia rzeczywistego jej przebiegu w terenie, kompletności i jakości oznaczeń trasy oraz jakości jej poszczególnych etapów lub mniejszych odcinków z punktu widzenia potrzeb względnie komfortu turysty pieszego i rowerowego – narzędziami realizacji badania tego wymiaru funkcjonowania szlaku były dokumenty SPATO-1 i SPATO-2 - dla określenia przebiegu i oznaczenia trasy, oraz SPATO-3 i SPATO-4 – dla określenia jakości trasy z punktu widzenia obydwu grup użytkowników). Z kolei dokumentacja fotograficzna trasy została zarchiwizowana w podziale na poszczególne odcinki i posiada sygnaturę DFT. Z takimi sygnaturami (SPATO-1 i SPATO-2 oraz DFT 01- 11) w rozdziale wynikowym podano dane pochodzące z badania z zastosowaniem tej metody,

5) metoda analizy danych zastanych (wykorzystana w badaniu źródeł historycznych, opracowań naukowych dotyczących osoby, kultu św. Jakuba oraz dziejów pielgrzymowania i historii polskich Dróg Jakubowych, dokumentów formalnych dotyczących systemu, wniosków i sprawozdań projektowych, dokumentów

[2] W skład tej grupy, który w opinii autora jest adekwatny do wyznaczonego zadania weszły: osoby zarządzające kluczowymi i wybranymi innymi obiektami Pelplińskiej i Człuchowskiej DSJ, osoby zaangażowane w oznaczanie jej tras i modyfikowanie ich przebiegu, osoby realizujące tzw. zbiorowe przejścia pielgrzymkowe z użytkownikami szlaku, osoby świadczące usługi turystyczne dla użytkowników (zarówno z wymiarze recepcji, informacji, jak i doświadczeń tematycznych), przedstawiciele lokalnych samorządów zaangażowane w funkcjonowanie szlaku i samorządu regionalnego, reprezentanci regionalnej i lokalnych organizacji turystycznych, wreszcie inni badacze, posiadający aktualne lub niedawne doświadczenia przy badaniu lub analizach dotyczących przedmiotowego systemu. W wywiadzie wzięły udział 32 osoby reprezentujących we względnym parytecie poszczególne wymienione grupy, co pozwoliło na pozyskanie wiedzy reprezentatywnej dla środowiska szczególnie silnie zainteresowanego szlakiem i jego przyszłością.

dotyczących obiektów, literatury naukowej i popularyzacyjnej dotyczącej szlaku i jego obiektów).

Badaniem objęto tym samym:

a) same tematyczne zasoby i doświadczenia szlaku dostępne w jego obiektach i ich bliskim otoczeniu, a odpowiadające zainteresowaniom i preferencjom turystów religijnych jako jego pierwotnych użytkowników,

b) aktualną dostępność wszystkich obiektów szlaku i doświadczeń tematycznych w nich funkcjonujących w wymiarze fizycznym (warunki wejścia do obiektu) i komunikacyjnym (dostępność komunikacyjna obiektu),

c) poziom obsługi turystów we wszystkich obiektach szlaku (w zakresie dostępu, sfery interpretacji, proponowanych doświadczeń turystycznych, usług),

d) cykliczne wydarzenia związane tematycznie z profilem szlaku, organizowane przez jego koordynatora, zarządców poszczególnych obiektów i inne podmioty oraz osoby,

e) zakres realizowanych czynności zarządczych w stosunku do szlaku, w tym usługi turystyczne dla użytkowników szlaku i wsparcie w jego eksploatacji ze strony podmiotu koordynującego i wyżej wspomnianych aktywnych interesariuszy,

f) trasę szlaku, jej przebieg, oznaczenia i jakość z punktu widzenia potrzeb dwóch kluczowych grup użytkowników: turystów pieszych i rowerowych przemieszczających się indywidualnie lub w małych grupach,

g) zasoby i zorganizowane doświadczenia w przestrzeni szlaku (w gminach, na terenie których zlokalizowane są jego obiekty) potencjalnie atrakcyjne dla turysty kulturowego,

h) infrastrukturę służącą turystyce, informację turystyczną i promocję oraz poziom organizacji usług i produktów turystycznych w tych gminach, w tym tematycznie zbieżnych z profilem szlaku (o ile takie są, włącznie z cyklicznymi imprezami),

i) przebadano również środowisko zaangażowane w organizację i rozwój oferty kulturowo-turystycznej w ramach funkcjonowania szlaku, ustalając jego opinię na temat potencjału i istniejących produktów i usług, oczekiwania na temat przyszłej struktury i organizacji szlaku oraz preferencje w odniesieniu do modelu i zakresu zarządzania nim

j) jako wiodący komponent potencjalnej oferty dla turystów kulturowych preferujących indywidualną eksplorację, zbadano w przestrzeni szlaku ofertą wiodącego systemu autonomicznej eksploracji (Geocaching), i skonsultowano możliwości jej dostosowania do eksploracji tematycznej [KON-06 GEOGACHING].

k) dodatkowo analizie poddano także zwartość szlaku jako systemu tematycznego, bazującą na balansie czasu przemieszczeń i doświadczeń tematycznych i mogącą być ważnym wskaźnikiem dla ewentualnych działań rozwijających sferę doświadczeń i ich lokalizacji.

Technikami wykorzystanymi w badaniu były: analiza dokumentacji szlaku (formalnej i historycznej), wizja lokalna w obiektach z dokumentowaniem fotograficznym zasobów, konsultacje z zarządcami szlaku i obiektów, sondaż diagnostyczny (wywiad standaryzowany z interesariuszami) oraz osobiste badanie terenowe tras szlaku.

2.3. Przestrzeń szlaku objęta badaniem i jego dokumentacja.

Ustalona przestrzeń badania szlaku zgodnie ze zleceniem obejmującym przebieg trasy oraz z ustaloną wspólnie z przedstawicielami Koordynatora listą obiektów i wynikającą z nich listą gmin składających się na przestrzeń szlaku (obiekty i gminy z obiektami (zob. **Tabela 1**).

Tab. 1. Lista obiektów Szlaku objętych badaniem terenowym i sygnatury dokumentów

Lp.	Nazwa obiektu, miejscowość	Dokumentacja	Gmina	Dokumentacja gminy
1.	Kościół parafialny pw. św. Jakuba, **Kłodawa** (k. Gdańska), (koniec etapu)	KAO 01; DFO 01; MSO-01	Trąbki Wielkie	KAG 01; ZONIG 01;
2.	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i sanktuarium maryjne, **Trąbki Wielkie**	KAO 02; DFO 02; MSO-02	Trąbki Wielkie	KAG 02; ZONIG 02;
3.	Kościół pw. Jana Nepomucena, **Godziszewo**	KAO 02; DFO 02; MSO-02	Skarszewy	KAG 02 ZONIG 02
4.	Bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia NMP z zespołem dawnego opactwa cysterskiego, **Pelplin** (obiekt kluczowy szlaku) (koniec etapu).	KAO 03; DFO 03; MSPO-03	Pelplin	KAG 03 ZONIG 03
5.	Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej (alias Muzeum diecezjalne), **Pelplin**	KAO 05; DFO 05; MSO-05	Pelplin	KAG 03 ZONIG 03
6.	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP, **Nowa Cerkiew**	KAO 06;	Morzeszczyn	KAG 04

		DFO 06; MSO-06		ZONIG 04
7.	Kościół pw. Św. Jakuba Apostoła, **Dzierzążno**	KAO 07; DFO 07; MSO-07	Morzeszczyn	KAG 04 ZONIG 04
8.	Kościół św. Mikołaja, **Gniew** (koniec etapu)	KAO 08; DFO 08; MSO-08	Gniew	KAG 05 ZONIG 05
9.	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża św., Dąbrówka	KAO 09; DFO 09; MSO-09; WLO-01	Starogard Gdański (gm. wiejska)	KAG 06 ZONIG 06
10.	Kościół pw. Św. Jakuba Ap. w Lubichowie, (koniec etapu)	KAO 10; DFO 10; MSO-10	Lubichowo	KAG 07 ZONIG 07
11.	Kościół pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej, Śliwice (koniec etapu)	KAO 11; DFO 11; MSO-11	Śliwice	gmina nieobjęta badaniem
12.	Kościół pw. św. Jakuba Ap., **Tuchola** (obiekt kluczowy szlaku) (koniec etapu)	KAO 12; DFO 12; MSO-12	Tuchola (gm. miejska)	KAG 08 ZONIG 08
13.	Kościół. Pw. Św. Jakuba Ap., **Ostrowite** (koniec etapu)	KAO 13; DFO 13; MSO-13	Chojnice (gm. wiejska)	KAG 09 ZONIG 09
14.	Kościół pw. św. Jakuba Ap., **Człuchów** (obiekt kluczowy szlaku) (koniec etapu)	KAO 14; DFO 14; MSO-14	Człuchów	KAG 10 ZONIG 10
15.	Kościół pw. Najśw. Serca Jezusa i św. Mikołaja, **Rzeczenica** (koniec etapu)	KAO 15; DFO 15; MSO-15	Rzeczenica	KAG 11 ZONIG 11

16.	pw. Św. Wawrzyńca, **Brzezie**, (koniec etapu w Białym Borze poza zakresem badania)	KAO 16; DFO 16; MSO-16	Rzeczenica	KAG 11 ZONIG 11

Źródło: *wypełnione kwestionariusze obiektów szlaku, przekazane jako załączniki* [KAO 1-16].

Tabela 2 prezentuje odcinki tras badane zgodnie z Umową, po konsultacji ich przebiegu z p. Alicją Słyszewską-Szybowską (koordynatorką szlaku) oraz sygnaturę dokumentacji odcinków sporządzonej w trakcie badania i rekomendacji opracowanych po jego zakończeniu.

Tab. 2. Badane odcinki trasy Pelplińskiej i Człuchowskiej DSJ i dokumentacja badania.

Lp.	Odcinek od - do	Dokumentacja badania	Ewentualne rekomendacje zmian
1.	Żukowo -Kłodawa (etap 1 Pelplińskiej DSJ)	SPATO 1; DFT 01	SPATO 3
2.	Kłodawa – Trąbki Wielkie - Godziszewo - Pelplin (etap 2 PeDSJ)	SPATO 1; DFT 2	sugerowane rozbicie etapu na dwa krótsze ze zmianą trasy SPATO-3
3.	Peplin – Nowa Cerkiew – Dzierzążno – Gniew (etap 3 PeDSJ)	SPATO 1: DFT 3	SPATO-3
4.	Gniew – Kozielec (etap 4 PeDSJ) (koniec etapu dziennego w Nowem, poza zakresem badania)	SPATO 1: DFT 04	sugerowana znaczna korekta przebiegu trasy: SPATO-3
5.	Pelplin – Dąbrówka - Lubichowo (etap 1 Człuchowskiej DSJ)	SPATO 2: DFT 04	SPATO-3
6.	Lubichowo - Śliwice (etap 2 CzDSJ)	SPATO 2: DFT 05	Sugerowane odcinkowe rozbicie trasy pieszej i rowerowej: SPATO-4
7.	Śliwice – Tuchola (etap 3 CzDSJ)	SPATO 2; DFT 06	SPATO-4
8.	Tuchola – Ostrowite (etap 4 CzDSJ)	SPATO 2; DFT 07	SPATO-4
9.	Ostrowite – Człuchów (etap 5 CzDSJ)	SPATO 2; DFT 08	SPATO-4
10.	Człuchów – Rzeczenica (etap 6 CzDSJ)	SPATO 2; DFT 09	SPATO-4
11.	Rzeczenica – Brzezie – Trzmielewo – (Biały Bór) (etap 7 CzDSJ)	SPATO 2; DFT 10	SPATO 4

Źródło: notatki w trakcie badania terenowego, konsultacje i sporządzona dokumentacja badania

2.4. Interesariusze szlaku uczestniczący w badaniu i dokumentacja ich wkładu

Wywiady eksperckie przeprowadzone z aktywnymi interesariuszami szlaku (zob. Tabela 3) zostały zapisane w formularzu Google i są w oryginale dostępne jako załączniki do niniejszego Raportu w Grupie WE [WE 1-30] z zachowaniem poufności w odniesieniu do osób. Oznacza to, że sygnatury poszczególnych dokumentów identyfikujące Respondenta zostały podane w odrębnym załączniku do wiadomości Zleceniodawcy badania i Raportu [KON-07-WE]. Treści wywiadów zostały spożytkowane w części wynikowej Raportu (Rozdział 3) w odniesieniu do stanu szlaku, w tym poszczególnych wymiarów jego funkcjonowania, relacji miedzy poszczególnymi środowiskami interesariuszy, a w części wnioskowej (Rozdział 4) dla ustalenia skali poparcia dla poszczególnych postulatów odnośnie do modyfikacji w sferze zarządczej, organizacji szlaku i jego promocji. Pojedyncze wypowiedzi osób z tej grupy, współtworzących szlak w jego aktualnie funkcjonującej strukturze wykorzystano też dla weryfikacji niektórych faktów z historii tworzenia Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Św. Jakuba (Rozdział 1).

Tab. 3. Uczestnicy Wywiadu Eksperckiego – aktywni interesariusze Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba

Lp.	Respondent (nazwisko i imię)	środowisko/branża	gmina
1	Maciej Jędrzyński	urzędnik samorządowy	Skarszewy
2	Barbara Majer	lider stowarzyszenia Jakubowego	Chojnice (w.)
3	Marcin Wozikowski	lokalny opiekun tras Drogi	Chojnice (w.)
4	Alicja Slyszewska-Szybowska	koordynator szlaku	Subkowy
5	Karolina Górska	pracownik sektora kultury	Morzeszczyn
6	Mirosław Szybowski	opiekun tras Drogi Pelplińskiej	Subkowy
7	Krzysztof Adamczyk	urzędnik samorządu (promocja)	Pelplin
8	Wiesław Szuca	duchowny, oferent usług recepcji	Pelplin
9	Marcin Walkowski	urzędnik samorządu (promocja)	Starogard Gd. (w.)
10	Martyna Czajka	pracownik informacji turystycznej	Gniew
11	Dominik Michalski	opiekun tras szlaku	Gdańsk
12	Bogdan Badziong	lider organizacji turystycznej	Morzeszczyn
13	Tomasz Dawid	duchowny, zarządza obiektu	Chojnice (w.)
14	Rafał Zientara	duchowny, zarządca obiektu	Skarszewy
15	Dr Tomasz Duda	badacz Dróg Św. Jakuba w Polsce	Szczecin
16	Jagoda Bogdan	pracownik samorządowy	Trąbki Wielkie
17	Dorota Cieplińska	urzędnik samorządu (promocja)	Człuchów

18	Hanna Wojtkowska	urzędnik samorządu województwa	Gdańsk
19	Janusz Wachowski	duchowny, zarządca obiektu	Morzeszczyn
20	Elżbieta Wiśniewska	przewodnik turystyczny	Pelplin
21	Beata Mojsiewicz	urzędnik samorządu	Rzeczenica
22	Bogdan Wiśniewski	lider organizacji pozarządowej	Pelplin
23	Agnieszka Schreiber	urzędnik samorządu (promocja)	Tuchola
24	Marcin Siudziński	urzędnik samorządu (promocja)	Chojnice (w.).
25	Zbigniew Geldon	dyrektor mediów katolickich	Pelplin
26	Tomasz Patoka	duchowny, zarządca obiektu	Lubichowo
27	Piotr Kończewski	lider organizacji pozarządowej	Tczew
28	Sebastian Woźniak	duchowny, zarządca obiektu	Tuchola (m.)
29	Zdzisław Kumor	duchowny, zarządca obiektu	Trąbki Wielkie
30	Dr Franciszek Mróz	badacz Dróg św. Jakuba w Polsce	Kraków

Źródło: Wypełnione kwestionariusze Wywiadu Eksperckiego, przekazane jako załączniki [WE 1-30].

Trzy pierwsze wywiady pomocne w ustaleniu kompetencji i podstawowych problemów szlaku pozyskano w okresie 24-28 czerwca, natomiast wszystkie pozostałe zebrano w okresie między 3.07 a 20.07.2025 r.

2.5. Etapy realizacji badania

1) Wstępna konsultacja z przedstawicielami podmiotu zarządzającego szlakami: Alicją Słyszewską-Szybowską ze Stowarzyszenia Szlaki Kulturowe (10.06.2025 r.),
2) opracowanie metodologii badania i kwestionariuszy (11-12.06.2025 r.),
3) ustalenie listy formalnych obiektów szlaku w procesie konsultacji prowadzącego badanie i Koordynatora (12-14.06. 2025 r.),
4) wypełnienie Ankiety Szlaku [AS] przez Koordynatora Szlaku (15-17. 06. 2025 r.),
5) wstępne konsultacje prowadzącego badanie z a) zarządcami obiektów formalnie zaliczonych do szlaku, b) przedstawicielami samorządów lokalnych, których tereny tworzą przestrzeń szlaku (odpowiedzialnych za promocję i/lub turystykę) oraz c) reprezentantami środowiska aktywnych interesariuszy szlaku (szczególnie znakarzy tras i organizatorów przejść pielgrzymkowych) – wyjaśnienie celów badania i rozesłanie kwestionariuszy wywiadu Eksperckiego (17-26.06.2025 r.),
6) zbieranie Wywiadów Eksperckich od interesariuszy szlaku (24.06-28.06 i 3.07.-20.07. 2025 r.),

7) badanie terenowe trasy i obiektów szlaku, zrealizowane przez zespół w składzie: Armin Mikos v. Rohrscheidt i Krzysztof Kupka, wytworzenie dokumentacji tras SPATO-1 i SPATO-2 (29.06.– 8.07.2025 r.),

8) porządkowanie i systematyzacja dokumentacji pozyskanej podczas badania terenowego - odpowiednio do potrzeb dodatkowe konsultacje z przedstawicielami koordynatora, innymi badaczami oraz osobami odpowiedzialnymi za trasy i odcinki PDSJ (9.07.- 14.07.2025 r.),

9) opracowywanie metodologicznej i historycznej części Raportu (Rozdział 1) (10.07.- 14.07.2025 r.),

10) agregacja danych dotyczących infrastruktury usługowej oraz doświadczeń turystycznych poza strukturą szlaku i zakończenie formularza waloryzacyjnego szlaku, 14.07-16.07.2025 (zob. 3.1.),

11) agregacja danych zebranych podczas badania terenowego i opracowanie drugiej części rozdziału wynikowego Raportu (3.2.) w odniesieniu do tras i obiektów (16-22.07.2025),

12) agregacja danych zebranych w wywiadach eksperckich i opracowanie kolejnej części rozdziału Wynikowego Raportu, odniesionej do życia szlaku (21-24.07. 2025 r.),

13) Agregacja danych dotyczących zwartości tematycznej obu szlaków i obliczenie wyniku (24.07. 2025r.),

14) Pozyskanie i opracowanie dokumentacji skrzynek i systemu turystyki eksplorerskiej Geocaching w przestrzeni szlaku (współpraca: Mariusz Bąk) (22-24.07. 2025 r),

15) opracowanie części wnioskowej Raportu (23-27.07.2025 r.),

16) konsultacja wyników badań terenowych oraz propozycji zmiany przebiegu odcinków tras szlaku z osobami zaangażowanymi w ich ustalanie i korektę z ramienia organizacji szlaku - wytworzenie dokumentów rekomendacji tras (SPATO-3 i SPATO-4) (24-28.07.2025),

17) opracowanie spójnego zestawu propozycji rozwijania Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba w formule ogólnej koncepcji rozwoju szlaku wraz ze wskazaniami w zakresie partycypacyjnego zarządzania systemem (27.07.-30.07.2025 r.),

18) przygotowanie edytorskie raportu, porządkowanie załączników (30-31.07.2025r.),

19) przekazanie Raportu wraz z załącznikami Zleceniodawcy Badania (1.08.2025 r.).

Autor Raportu wraz z głównym współpracownikiem, Krzysztofem Kupką dziękuje za współpracę p. Hannie Wojtkowskiej z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego oraz wszystkim aktywnym interesariuszom Pelplińskiej i Człuchowskiej

Drogi Świętego Jakuba, w szczególności tym wielokrotnie zaangażowanym w konsultacje: p. Alicji Słyszewskiej-Szybowskiej, p. Mariuszowi Bąkowi, p. dr. Franciszkowi Mrozowi, p. dr. Tomaszowi Dudzie za ich wsparcie i cenne uwagi w trakcie przeprowadzania badań.

Rozdział 3

Szczegółowe wyniki badań inwentaryzacyjnych i ich interpretacja

Rozdział ten, kluczowy z punktu widzenia faktograficznej podstawy Raportu składa się z siedmiu części. Pierwszą (3.1.) jest ocena potencjału turystyczno-kulturowego analizowanego szlaku oparta o narzędzie w postaci **formularza waloryzacyjnego,** wraz z uzyskaną kategoryzacją systemu w poszczególnych obszarach jego funkcjonowania i uzasadnieniem kategorii definiujących go w poszczególnych zakresach potencjału. Druga część rozdziału (3.2.) obejmuje wyniki inwentaryzacji trasy szlaku w terenie oraz stanu jej fizycznych oznaczeń, będące jednym z kluczowych kryteriów materialności szlaku, to jest poziomu jego rozwinięcia jako linearnego systemu organizacji turystyki – zestawienie wyników bazuje na dokumencie inwentaryzacyjnym [SPATO 1 i SPATO 2] i jest uzupełnione komentarzami do ważniejszych ustaleń, skonsultowanymi z osobami zaangażowanymi w wyznaczanie tras, aktualizację ich przebiegu i utrzymanie oznaczeń trasy. Trzecia część (3.3.) zawiera **ocenę obiektów szlaku** pod względem ich dostępności komunikacyjnej, fizycznej i informacyjnej oraz oznaczeń (co jest kolejnym komponentem oceny struktury materialnej szlaku) i jest oparta na wynikach badania terenowego w obiektach i lokalnych konsultacji (zapisanych głównie w formularzach KAO [1-16]. Część czwarta (3.4.) to **ocena życia szlaku** (w tym doświadczeń tematycznych dostępnych w obiektach, cyklicznych wydarzeń tematycznych w obiektach i miejscowościach szlaku oraz poziomu zaangażowania aktywnych interesariuszy w kreację doświadczeń i aktywności z udziałem turystów (użytkowników szlaku). Część piąta (3.5.) to **ocena stanu podstawowych usług na szlaku** (noclegi, gastronomia), **część szósta** (3.6.) **zawiera ocenę obszarów i poziomu zarządzania szlakiem** (tworzącą ostatni komponent materialności systemu) i odnosi się do integracji jego interesariuszy, monitoringu przebiegu i stanu tras, monitoringu dostępności obiektów, informacji o szlaku, walorach, doświadczeniach i usługach oraz marketingu (w tym promocji) oferty szlaku. Ostatnia część (3.7) zawiera analizę szlaku z punktu widzenia zwartości tematycznej i stanowi pierwsze tego rodzaju poszerzenie w całościowych badaniach stanu i potencjału szlaków kulturowych.

3.1. Ocena potencjału szlaku – wyniki bonitacji waloryzacyjnej systemu.

Wyniki ustalono dla Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jako tematycznego szlaku kulturowo-turystycznego o zasięgu regionalnym, zgodnie z metodą oceny potencjału regionalnych szlaków kulturowych jako systemów tematycznych [Mikos v. Rohrscheidt 2010]. Oceny potencjału tematycznego szlaku kulturowo-turystycznego o zasięgu regionalnym Pelplińska Droga Świętego Jakuba i Człuchowska Droga Świętego Jakuba dokonano łącznie, ponieważ systemy te, jako posiadające identyczny profil, objęte są wspólnym zarządem oraz posiadają w dużej mierze wspólną grupę interesariuszy były badane łącznie.

Podmiotem współpracującym w waloryzacji szlaku na potrzeby ustalenia jego struktury i potencjału – w tym wypełniającym ankietę szlaku zawierającą strukturę formalną systemu i dane dotyczące aktywności zarządczej [AS] – był koordynator reprezentowany przez Prezes Stowarzyszenia Szlaki Kulturowe z siedzibą w Subkowach. Dane niezbędne do wypełnienia formularza w poszczególnych zakresach dotyczących tras i obiektów uzyskano w trakcie badań terenowych, których wyniki udokumentowano w poszczególnych grupach kwestionariuszy [KAO 1-16; KAG 1-11; ZONIG 1-11]. Wyniki uzyskane w poszczególnych zakresach badania stanu szlaku zostały zestawione i poddane bonitacji w wypełnionym dla szlaku formularzu waloryzacyjnym.

3.1.1. Formularz waloryzacyjny

KATEGORIA I: ORGANIZACJA SZLAKU

Wynik ustalony dla szlaku w poszczególnych podkategoriach (I.A, I.B, I.C i I.D) pozwala ocenić stopień spełnienia przez ten system najpierw fundamentalnych dla szlaków kulturowo-turystycznych wymagań dotyczących ich tematycznego uzasadnienia, następnie zaś oznaczenia przebiegu i obiektów szlaku in situ, stanu koordynacji szlaku i rodzajów usług świadczonych przez koordynatora, wreszcie faktycznej dostępności obiektów szlaku dla zorganizowanych i indywidualnych turystów.

Dane zebrane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z dokumentacji szlaku, kwerendy przeprowadzonej przez autora w zakresie opracowań naukowych w zakresie tematyki szlaku oraz z ankiety skierowanej do koordynatora szlaku i z ankiety skierowanej do obiektów.

I.A. Uzasadniona tematyzacja szlaku

I. A. a. literatura naukowa tematyzująca szlak

Monografia naukowa na temat szlaku (20 punktów)

Brak (0)

Artykuły lub samodzielne rozdziały w opracowaniach naukowych poświęcone szlakowi** (do 3) (5 punktów)

1. Studzieniecki T. (red.)., 2013, *Szlaki kulturowe. Organizacja, promocja, zarządzanie Bernardinum, Pelplin (rozdział poświęcony Szlakom Jakubowym)* **(5)**
2. Słyszewska-Szybowska A., 2013, *Szlaki kulturowe na Pomorzu - organizacja, promocja i zarządzanie (praca dyplomowa) - Wyższa Szkoła Morska w Gdyni (rozdział o Drodze Pelplińskiej)* **(5)**

Monografie o charakterze naukowym, poświęcone obiektom kluczowym szlaku*** (do 3) (3)

1. Kujot S., 1875 *(reprint 2022), Opactwo pelplińskie, Bernardinum,* Pelplin **(3)**
2. Fryda, M., 2009, *Z dziejów kościoła i parafii pod wezwaniem świętego Jakuba Apostoła w Człuchowie, Parafia rzymskokatolicka w Człuchowie, Człuchów* **(3)**

Artykuły lub samodzielne rozdziały w opracowaniach naukowych, poświęcone obiektom kluczowym szlaku i analizujące je w kontekście tematyki szlaku**** (do 3) (3 pkt za każdy)

Brak (0)

Ponadto istnieją opracowania naukowe poświęcone pozostałym obiektom szlaku: kościołom w Kłodawie, Gniewie, Nowej Cerkwi, Dzierzążnie, Śliwicach, Brzeziu oraz Muzeum w Pelpinie i jego głównym walorom [zob. KAO 1-16] (0)

I. A. b. literatura popularna tematyzująca szlak

Aktualna literatura popularna na temat szlaku w formie osobnych opracowań (do 3 pozycji - 5 punktów za każdą)

1. Słyszewska- Szybowska A. (red.), 2019, *Przewodnik turystyczny - Droga Pelplińska, Bernardinum, Pelplin* (także w wersji dostępnej w pdf i na witrynie szlaku) **(5)**

2. Słyszewska - Szybowska A. (red.), 2018, *Przewodnik turystyczny- Droga Człuchowska, Bernardinum, Pelplin* (także w wersji dostępnej w pdf i na witrynie szlaku) **(5)**

3. Słyszewska- Szybowska A., (red.), 2021, *Pomorskie Drogi św. Jakuba. Przewodnik turystyczny*, Bernardinum, Pelplin **(5)**

Ponadto osobne publikacje o charakterze popularyzacyjnym poświęcone samym obiektom i ich otoczeniu kulturowemu są dostępne w: Sanktuarium w Trąbkach Wielkich, Katedrze w Pelplinie, Muzeum w Pelplinie, kościele w Człuchowie, kościele w Śliwicach, kościele w Ostrowitem [zob. KAO 1-16]

I. A. c. zgodność tematyczna poszczególnych obiektów z deklarowanym tematem szlaku:

100% zgodności (20 punktów)

Wszystkie obiekty są czynnymi świątyniami, otwartymi na ruch pielgrzymi (15) lub muzeami o profilu religijnym (1). Wyznacza to w każdym przypadku częściową zgodność przy religijnym, a ściślej pielgrzymkowym profilu szlaku. Natomiast pełną zgodność można stwierdzić w stosunku do świątyń dedykowanych świętemu Jakubowi i posiadających fizyczne oznaki jego kultu (ołtarze, obrazy itd.). Takich kościołów jest sześć (w Kłodawie, Dzierzążnie, Lubichowie, Tucholi, Ostrowitem i Człuchowie), dodatkowo bazylika katedralna w Pelplinie posiada ołtarz św. Jakuba z cennymi obrazami poświęconymi jego osobie i kontekstowi hagiograficznemu. Zatem zgodność pełną wykazuje 7 obiektów (43,75%), a częściową pozostałe 9 obiektów (56,25%) **(20)**

Suma punktów za całą podkategorię I A: **50** (maksymalna)

I. B. Oznaczenie szlaku

I. B. a. oznaczenie szlaku na trasie i przy drogach dojazdowych

Istnienie fizycznych oznaczeń wzdłuż ciągów komunikacyjnych szlaku oraz dojazdu do 81-90% obiektów szlaku (15)

Fizyczne oznaczenia szlaku znajdują się na trasach etapowych i podejściach do obiektów w Kłodawie, Godziszewie, Pelplinie (katedra), Nowej Cerkwi, Dzierzążnie, Gniewie (trasa przez miasto, bez podejścia do obiektu), za Gniewem w stronę Nowego, w Lubichowie, Śliwicach (niepełne), Tucholi, Ostrowitem, Człuchowie (niepełne), Rzeczenicy i Brzeziu (niepełne) (zob. SPATO 1). Brak takich oznaczeń na podejściu do trzech obiektów względnie na większości etapów wiodących do nich (Trąbki Wielkie, Pelplin-Muzeum, Dąbrówka), co daje 81,25% satysfakcjonująco oznaczonych tras i podejść **(15)**

I. B. b. oznaczenie fizyczne bezpośrednio przy obiektach szlaku

Istnienie fizycznych oznaczeń przy pojedynczych obiektach szlaku lub mniej niż 75% ogólnej ich liczby (3 punkty)

Oznaczenia w postaci tablic Drogi (odpowiednio: Pelplińskiej lub Człuchowskiej) znajdują się przy obiektach w: Kłodawie, Dzierzążnie, Lubichowie, Tucholi, Ostrowitem, Człuchowie, natomiast inne oznaczenia (plakiety szlaku z muszlą Jakubową) w Śliwicach i Godziszewie. Brak jakichkolwiek oznaczeń przy obiektach w: Trąbkach Wielkich, Pelplinie (oba obiekty: katedra oraz muzeum), Nowej Cerkwi, Gniewie, Dąbrówce, Rzeczenicy i Brzeziu.

Trzy z wymienionych obiektów bez oznaczeń dołączono do szlaku na etapie ustalania jego struktury bezpośrednio przed badaniem terenowym (Muzeum w Pelplinie, sanktuarium w Trąbkach Wielkich i kościół w Brzeziu), co usprawiedliwia brak oznaczeń szlaku przy nich. Jednak punktacja wynika z aktualnie zastanego stanu oznaczeń **(3)**

I.B. c. oznaczenie systemowe przebiegu szlaku

Istnienie oznaczenia przebiegu szlaku oraz jego obiektów w systemie nawigacji satelitarnej lub w innych elektronicznych systemach prowadzenia ruchu (10)

Tak:

1) *Mapy cz. (zewnętrzny system nawigacyjny oparty na geolokalizacji użytkownika (na całej długości, choć w trzech krótkich odcinkach niezgodny z opisem szlaku) Pelplińska Droga Świętego Jakuba przebieg w serwisie Mapy.cz (dane z 14.07.2025r.)*

https://mapy.com/pl/zakladni?source=osm&id=1158886485&ds=1&x=18.5943892&y=54.0080936&z=10

Człuchowska Droga Świętego Jakuba – przebieg w serwisie Mapy.cz (14.07.2025r.)

https://mapy.com/pl/zakladni?source=osm&id=1174252351&ds=1&x=17.6740716&y=53.8486681&z=10

2) *Witryna Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi św. Jakuba z tzw. śladem (trackiem) drogi do wykorzystania (Dane z 14.07.2025 r.):*

a) *Pelplińska DŚJ: https://camino.net.pl/droga-w-polsce/droga-pelplinska*

b) *Człuchowska DŚJ: https://camino.net.pl/droga-w-polsce/droga-czluchowska* (**10**)

Suma punktów za całą podkategorię I B: **28** punktów

I.C. Koordynacja Szlaku

I.C.a. funkcjonowanie koordynatora szlaku

Funkcjonowanie koordynatora szlaku, formalnie powołanego lub wyznaczonego do spełniania tych obowiązków (10 punktów)

Tak, Stowarzyszenie Szlaku kulturowe z siedziba w Subkowach, zajmuje się wyłącznie koordynacją regionalnych szlaków kulturowych na Pomorzu **(10)**

I.C.b. dostępność koordynatora

Publiczna całoroczna dostępność danych koordynatora dla potrzeb komunikacji (5)

Adres email koordynatora: alicja.slyszewska@wp.pl, tel. 604537262

Adres fizyczny i pocztowy: ul. Sosnowa 10, 83-120 Subkowy **(5)**

I.C.c. usługi informacyjne koordynatora w odniesieniu do szlaku

Stały, całoroczny numer telefoniczny* obsługujący także inne produkty lub służący innym celom (3)
Tak, tel. 604 537 262 **(3)**

Obsługa w językach obcych w informacji telefonicznej szlaku (po 2 za każdy do trzech) (6)
Brak (0)

Dodatkowe stałe punkty informacyjne („infokioski”) szlaku (2 za każdy do dwóch) (4)
Brak własnych punktów (0)

I.C.d. dodatkowe usługi koordynatora:

Oferowanie przez koordynatora pakietów turystycznych w zakresie oferty szlaku (koordynacja lub pośrednictwo usług pakietowych na rzecz klienta) (5)

Brak (0)
Organizowanie wycieczek po szlaku (działalność jako touroperator lokalny dla grup przyjazdowych) (5)

Brak (0)
Oferowanie usługi przewodnickiej po szlaku* (2)

Koordynator pośredniczy usługi przewodników, w tym dla indywidualnych przejść **(2)**
Oferowanie mikroeventów związanych z tematyką szlaku lub pośredniczenie w ich zamawianiu (za każdy do 5 po 1 punkcie) (5)

Brak (0)

Suma punktów za całą podkategorię I.C.: **20**

I. D. Dostępność turystyczna obiektów szlaku

Dane na temat faktycznej dostępności pozyskano poprzez wizję lokalną we wszystkich obiektach i udokumentowano w kwestionariuszach obiektowych [KAO 1-16].

I. D. a. faktyczna dostępność obiektów szlaku:
Faktyczna dostępność mniej niż 80% obiektów szlaku (0 punktów)

Wizja lokalna pozwoliła stwierdzić pełną dostępność 9 obiektów szlaku (56,25%) . Te obiekty są otwarte przynajmniej 10 godzin dziennie, a możliwość wejścia do nich nie wymaga kontaktu z zarządcą i zgłaszania wizyty – Są to kościół w Trąbkach Wielkich, Katedra w Pelplinie (poza poniedziałkiem, wejście biletowane), Muzeum w Pelplinie (poza poniedziałkiem, wejście biletowane), kościoły w Gniewie, Lubichowie, Śliwicach, Tucholi, Człuchowie, Ostrowitem. Natomiast w kościołach w Kłodawie, Godziszewie, Nowej Cerkwi, Dzierżążnie, Brzeziu i Rzeczenicy (37,50% ogółu obiektów) stwierdzono tzw. otwarcie z kratą (możliwość wejścia do obiektu dopiero po kontakcie z jego zarządcą, jednak bez podania telefonu kontaktowego) co należy sklasyfikować jako dostępność niepewną. Dostępność nie występuje w przypadku jednego obiektu: kościoła w Dąbrówce, który jest stale zamknięty przy braku możliwości kontaktu z zarządcą) **(0)**

I.D. b. dostępność komunikacyjna obiektów szlaku:
Dostępność komunikacyjna rozumiana jest tutaj jako możliwość dojazdu bezpośredniego do obiektów szlaku autobusem kursowym, autokarem lub samochodem osobowym oraz możliwość zaparkowania dla autokarów i parking dla samochodów w odległości nie większej niż 250 metrów od wejścia do obiektu. Jeśli powyższe kryteria spełnia: 90-100 % obiektów lub wszystkie obiekty poza jednym, przy ogólnej ilości obiektów większej niż 5 a mniejszej niż 10 (13 punktów)
*Samochody mogą dojechać w bezpośrednie sąsiedztwo wszystkich obiektów i zaparkować w ich otoczeniu. Autokary nie mogą dojechać w bezpośrednie sąsiedztwo obiektu w Gniewie ani tam zaparkować (najbliższe miejsce dojazdu i parking to 300 m od obiektu). Oznacza to spełnienie tego kryterium przez 93,75% obiektów badanego szlaku. Należy jednak podnieść, że przy pięciu obiektach szlaku (w Dąbrówce, Godziszewie, Kłodawie, Lubichowie i Brzeziu) i w odległości mniejszej niż 100 m od nich brak stojaków dla rowerów z możliwością zabezpieczenia pojazdów, co faktycznie obniża poziom dostępności tych obiektów dla turystów i pielgrzymów poruszających się rowerami.***(13)**

Suma punktów za całą podkategorię I D: **13**

Za całą kategorię I: 111 (z 200 możliwych) **punktów**

KATEGORIA II: OGÓLNA ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA SZLAKU

Dane zebrane do oceny w ramach tego zakresu badania pochodzą z dokumentacji szlaku

(w podzakresach II. B. i II.C.), z opracowań naukowych na temat szlaku i poszczególnych

obiektów (w podzakresie II.A.), z ankiety skierowanej do koordynatora szlaku (AS, w

podzakresie II.D.), a w podzakresach II.A. i II.E. także z wizji lokalnej w obiektach szlaku

[KAO 1-16].

II. A. Autentyczność obiektów szlaku
Ilość obiektów oryginalnych w ogólnej liczbie obiektów szlaku przekracza 50%, zaś ilość obiektów wykreowanych specjalnie dla potrzeb turystyki nie przekracza 25% (40 punktów)

W przypadku badanego szlaku za autentyczne i oryginalne uznano wszystkie świątynie, a za wtórne jedyne w jego strukturze muzeum w Pelplinie jako obiekt wtórnie gromadzący oryginalne artefakty (zatem nie wyłącznie wykreowany dla potrzeb turystyki). Tym samym udział obiektów oryginalnych wynosi 92%, udział obiektów wtórnych 6,25%, a obiektów wykreowanych dla potrzeb turystyki – 0% ***(40)***

II.B. Ciągłość szlaku

Za odległość pomiędzy każdymi dwoma kolejnymi obiektami szlaku, nie przekraczającą 30 km (15 punktów)
Odległość między kolejnymi obiektami obu badanych szlaków w żadnym przypadku nie wynosi więcej niż 20 km (uwzględniane są obiekty, a nie dzienne etapy wędrówki)[3] **(15)**

II.C. Liczba obiektów należących do szlaku

b) szlak liczy 16 do 20 obiektów (12)

Oba szlaki zarządzane wspólnie w badanym zakresie liczą łącznie 16 obiektów zlokalizowanych w 15 miejscowościach **(12)**

II.D. Regularna usługa transportowa zgodna z przebiegiem szlaku:

Za regularną sezonową usługę transportową, łączącą bezpośrednio 80-99% kolejnych obiektów szlaku, w tym wszystkie obiekty kluczowe (6 punktów)
Brak połączeń obejmujących choćby wszystkie kluczowe obiekty szlaku. Istnieją połączenia obejmujące kilka obiektów, w tym dwa kluczowe (w Tucholi i Człuchowie), realizowane przez linię Hoper. Żadne bezpośrednie połączenie nie obejmuje więcej niż 50% obiektów szlaku **(0)**

II.E. Stan utrzymania poszczególnych obiektów szlaku:
Kryterium obejmuje: 1. brak zagrożeń budowlanych dla zwiedzających, 2. wyposażenie obiektów w WC i węzły sanitarne, 3. estetyczny wygląd zewnętrzny, 4. estetyczny wygląd wewnętrzny, 5. czystość bezpośredniego otoczenia obiektów. Za stan zadowalający w odniesieniu do konkretnego obiektu uważa się taki, w którym są spełnione wszystkie lub wszystkie poza jednym z wymienionych warunków, z wyjątkiem pierwszego, który musi być spełniony zawsze.
Stan zadowalający szlaku: za 100 % obiektów szlaku w stanie zadowalającym (15 punktów)**,**
Zadowalający stan utrzymania został potwierdzony dla wszystkich obiektów szlaku, przy

[3] Innym problemem, nieobjętym kwestią ciągłości, może być natomiast zwartość szlaku, bazująca na balansie czasu przemieszczeń i doświadczeń tematycznych, która dla szlaków pieszych z reguły posiada niską wartość [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2025], tak jest też w tym przypadku

czym jedynym kryterium niespełnionym była dostępność przy obiekcie dla turystów/pielgrzymów bez potrzeby zabiegania węzła sanitarnego (ten stan stwierdzono dla obiektów w : Sprawdzić KAO pod tym kątem, (głównie WC) **(15)**

Za całą kategorię II: 82 (ze 100) **punktów**

KATEGORIA III : TURYSTYCZNO-KULTUROWY POTENCJAŁ OBIEKTÓW SZLAKU

Dane zebrane do oceny w ramach tego zakresu pochodzą z opracowań naukowych przytaczanych w bibliografii Raportu, z jego Rozdziału 1 (w odniesieniach historycznych, religijnych i biograficznych), z dokumentacji szlaku (AS i cytowane dokumenty formalne) - w podzakresach III.B., III.I. oraz III.H), z dokumentacji poszczególnych obiektów (w podzakresach III A, III D, III. E i III F, III. G., III.H., III. J.) i z kwestionariuszy obiektów [KAO 1-16], wypełnianych w trakcie wizji lokalnej (w podzakresach III.C, III.I).

III. A. Znaczenie kulturowe obiektów szlaku zgodne z tematyzacją szlaku:

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 5) (10)

Zespół Katedralny w Pelplinie – status Pomnika Historii weryfikuje znaczenie krajowe (**10**)

Biblia Gutenberga i kolekcja tematyczna w Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej w Pelplinie (alias: Muzeum Diecezjalnym) (**10**)
Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 5 - 5 punktów)

Dla celów tego badania za obiekt o randze regionalnej uznaje się każdy kościół katedralny, sanktuarium diecezjalne i świątynię o randze bazyliki.

Bazylika katedralna w Pelplinie (aktualna siedziba biskupia) **(5)**

Diecezjalne sanktuarium maryjne w Trąbkach Wielkich **(5)**

Sanktuarium Maryjne Matki Boskiej Piaseckiej w Piasecznie, gm. Gniew **(5)**

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów (do 3) (3 punkty)

Zespół katedralny w Pelplinie **(3)**

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **38**

III B. Eventy zgodne z tematem szlaku:

Wielodniowe regularne eventy tematyczne (od 2 dni trwania) w ramach szlaku (do czterech- za każdy 10 punktów)

Ostrowite: Triduum Jakubowe wokół święta św. Jakuba Apostoła (25. 07) z udziałem różnych grup społecznych, program religijnym, kulturalny i integracyjny **(10)**

Wielodniowe eventy na obszarze szlaku, uwzględniające temat szlaku jako jeden z podstawowych tematów (do trzech, za każdy 4 punkty)

Brak (0)

Jednodniowe regularne eventy tematyczne kultury wysokiej i masowej* w ramach szlaku (za każdy 5 punktów)

Dzień św. Jakuba w Człuchowie Festyn św. Jakuba, Jarmark św. Jakuba, inne imprezy składowe) (1 dzień, lipiec) **(5)**
Pozostałe wydarzenia związane z odpustami św. Jakuba na szlaku (w tym w Tucholi - mieście z obiektem kluczowym oraz w Kłodawie, Dzierzążnie i Lubichowie) ograniczają się do liturgii oraz (jeśli zawierają komponent kulturalny lub integracyjny) nie trwają przez pełny dzień (0)

Mikroeventy w ramach obiektów na zamówienie (za każdy do pięciu w skali całego szlaku) (4 punkty)

Człuchów, film o historii miasta i kościoła w krypcie kościoła św. Jakuba **(4)**

Człuchów, Litania do świętego Jakuba Apostoła - w każdy czwartek **(4)**

Ostrowite, Prelekcje na temat Drogi Jakubowej realizowane przez członków miejscowego Stowarzyszenia SJ. **(4)**

Czynne grupy rekonstrukcji historycznej i inne tematyczne, związane z obiektami i zgodne z tematyką szlaku (za każdą do 5) (6 punktów)

Ostrowite, Stowarzyszenie św. Jakuba **(6)**

Suma punktów w tej kategorii: **33**

III.C. Dodatkowe atrakcje tematyczne w obiektach szlaku (do 4) (po 5 punktów)

Dzierżązno, Droga świętego Jakuba w Dzierżążnie - quest tematyczny **(5)**
Ostrowite, audioprzewodnik z programem tematycznym po kościele i szerszym otoczeniu **(5)**

Pelplin, warsztaty tematyczne i gry eksploracyjne dla dzieci w zespole pocysterskim (seria) **(5)**

Suma punktów w tym podzakresie: **15**

III D. Znaczenie historyczne obiektów szlaku:
Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Brak (0)
Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 3) (5 punktów)

Brak (0)
Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 3) (2 punkty)
Pelplin, Collegium Marianum (w ramach zespołu katedralnego) - szkoła średnia z tradycjami obrony polskości na terenie Pomorza **(2)**

gm. Trąbki Wielkie: Trąbki Wielkie, Euganowo - Budynki Macierzy Szkolnej **(2)**

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów na terenie jednej miejscowości lub gminy[4] (do 3) (2 punkty)

Collegium Marianum jest częścią zespołu katedralnego, którego elementy (jak pochówki biskupów i opatów) także mają odniesienie do procesów utrzymania polskości **(2)**

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **6**

III.E. Znaczenie biograficzne obiektów szlaku:
Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Brak (0)
Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu krajowym (do 3) (3 punkty)

Gniew, miejsce długoletniego pobytu Jana III Sobieskiego jako starosty (zamek), jednak bez biograficznego związku z obiektem szlaku (0)

Za każdy obiekt związany z postacią o znaczeniu regionalnym* (do 3) (1 punkt)
Człuchów, kościół św. Jakuba, fundacja Jakuba Wejhera i historyczne miejsce spoczynku członków jego rodziny **(1)**

Pelplin, Jan Bieliński, wydawca, działacz narodowy okresu zaborów **(1)**

Za każdy obiekt związany z postacią znaczącą w danej dziedzinie**[5] (do 3) (1 punkt)
Pelplin, Katedra, Hermann Han, wybitny artysta okresu baroku **(1)**

[4] Tę grupę obiektów uwzględnia się w punktacji dodatkowej, ponieważ zespoły obiektów (przykładowo: historyczna twierdza z wieloma rozrzuconymi w terenie dziełami obronnymi, zespół urbanistyczny itd.) oraz zgrupowania znaczących obiektów historycznych lub kulturowych w jednej miejscowości stanowią potencjalną szansę zatrzymania turystów zainteresowanych tą tematyką na dłuższy okres i skorzystania przez nich z dodatkowych usług turystycznych (np. posiłek, nocleg).
[5] Za postać znaczącą w danej dziedzinie uważa się tu osobę wybitną w określonej dziedzinie: historii, kultury materialnej lub duchowej, dobrze znaną badaczom tej dziedziny, lecz nieznaną szerokiemu ogółowi obywateli. Jako kryterium zaliczenia do tej grupy przyjmuje się jedno z dwóch wymienionych: kolejno: [kw] lub [kea].

Pelplin, zespół katedralny, Janusz St. Pasierb, duchowny, wybitny historyk sztuki (0)

Człuchów, miejsce urodzenia (1805) Friedricha Kasiski` ego archeologa, twórcy kolekcji berlińskiego Muzeum Archeologicznego, bez związków z obiektem szlaku (0)

Człuchów, miejsce pracy i pochówku ks. Antoniego Wołek-Wacławskiego, najstarszego polskiego kapłana (0)

Pelplin, Jan Bernard Szlaga, biskup pelpliński, wybitny biblista (0)

Pelplin, Władysław Drapiewski, wybitny malarz dzieł o profilu sakralnym (0)

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy (do 3) (2 punkty)

Zespół katedralny w Pelplinie **(2)**

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **5**

III F. Związek obiektów szlaku z dziejami religii lub posiadanie aktualnego znaczenia dla życia religijnego

Ten podzakres uwzględnia się jedynie wówczas, gdy szlak **nie jest** tematyzowany w zakresie religii. Obejmuje on obiekty aktualnie znaczące dla życia religijnego to: sanktuaria, aktualne siedziby biskupie, wielkie centra duchowości, miejsca regularnych i masowych zjazdów o charakterze religijnym itd.).

Ze względu na tematyczny profil szlaku, z potrzeby uniknięcia powtórzeń, w tym podzakresie jego obiektów nie bonitowano (0)

Suma punktów przydzielonych w tym podzakresie - **0**

III G. Znaczenie obiektów szlaku lub miejscowości położonych na szlaku dla innego typu turystyki kulturowej niż wskazany w temacie szlaku albo uwzględniony w pozostałych podkategoriach:

Za każdy obiekt o znaczeniu międzynarodowym (do 2) (10 punktów)

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej (d. Diecezjalne) - turystyka literacka, turystyka muzealna i turystyka dziedzictwa kulturowego **(10)**

Za każdy obiekt o znaczeniu krajowym* (do 3) (5 punktów)

Park Narodowy Bory Tucholskie (gmina w. Chojnice), turystyka kulturowo-przyrodnicza **(5)**

Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym** (do 3) (3 punkty)

Zamek Gniew, turystyka militarna **(3)**

Suma punktów przydzielonych w tej podkategorii: **18**

III.H. Związek poszczególnych obiektów szlaku lub miejscowości na szlaku z innymi grupami etnicznymi albo z historią innych narodów (w sumie do 2 obiektów dla danej grupy narodowej, przy uwzględnieniu maksimum 3 różnych grup narodowych):
Za każdy obiekt lub grupę obiektów o znaczeniu ogólnokrajowym (narodowym) dla danego narodu (5 punktów)

Brak (0)
Za każdy obiekt o znaczeniu regionalnym* lub w jednej dziedzinie dla grupy narodowej (3)

Pelplin: zespół katedralny i szereg innych zasobów: Kociewiacy **(3)**

Dzierżązno, gm. Morzeszczyn, Wioska tematyczna, Kraina Haftu Kociewskiego **(3)**
Międzyłęże, gm. Pelplin Cmentarz Mennonicki **(3)**

Ostrowite i okolice: grupa etniczna Kosznajderska **(3)**

Dodatkowo za każdy obiekt spośród wymienionych, będący zespołem więcej niż 2 różnych pojedynczych obiektów albo za zgrupowanie więcej niż 2 różnych obiektów z tej grupy na terenie jednej miejscowości lub gminy(do 3) (2 punkty)

Pelplin, zespół katedralny, w tym Collegium Marianum **(2)**

Ponadto istnieją bogate zasoby materialne i wątki narracyjne powiązane z dziedzictwem Kaszub w Chojnicach (włącznie z Muzeum Historyczno-Etnograficznym). Gmina miejska Chojnice nie jest jednak położona przy trasie szlaku, tym samym więc nie należy do jego przestrzeni (0)

Suma punktów w tej podkategorii: **14**

III.I. Dodatkowe punkty za ofertę wszystkich obiektów wpisanych powyżej klas:
Za stałych przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2 punkty)

Bazylika Katedralna w Pelplinie **(2)**

Zamek w Gniewie (nie jest obiektem szlaku (0)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu) (po 1 punkcie),
Bazylika Katedralna w Pelplinie (niemiecki, angielski) **(1)**

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego (pierwsze pięć obiektów*) (1 pkt)

Kościół. Św. Jakuba w Człuchowie (przewodnicy miejscy, na zamówienie i w ramach spacerów po mieście) **(1)**

Muzeum Biblii Gutenberga (d. Diecezjalne) w Pelplinie (na zamówienie) **(1)**

Ponadto w większości kościołów należących do szlaku duszpasterze okazjonalnie udzielają informacji pielgrzymom i gościom, jednak nie jest to klasyczna usługa oprowadzania (0)
Za minimum dwa języki obce w ofercie zamawianych przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu) (po 1 punkt),

Bazylika Katedralna w Pelplinie (j. niemiecki, angielski, rosyjski) **(1)**

Muzeum Biblii Gutenberga w Pelplinie (angielski, niemiecki) **(1)**
Przewodniki elektroniczne po obiekcie (za pierwsze pięć obiektów) (2 punkty),
Bazylika Katedralna w Pelplinie, audioguide obiektowy ***(2)***

Kościół św. Jakuba w Ostrowitem i otoczenie **(2)**

Za wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej dwie wersje obcojęzyczne, w maksimum trzech obiektach) (dodatkowo po 1 pkt),

Bazylika Katedralna w Pelplinie, audioguide obiektowy, wersje angielska i niemiecka **(2)**
Za ofertę zwiedzania fabularyzowanego na zamówienie w obiektach lub miejscowościach szlaku (do 5) (po 4 punkty za każdą),
Zwiedzanie fabularyzowane (nocne) katedry pelplińskiej jest okazjonalne, nie jest dostępne na zamówienie. Brak **(0)**

Za własny materiał informacyjny w obiekcie (poza książkami, albumami i filmami) (do 10 obiektów) (1 pkt od obiektu),

Dzierzążno, kościół św. Jakuba (broszury Drogi) **(1)**

Gniew, kościół św. Mikołaja (broszury Drogi) **(1)**

Człuchów, kościół Św. Jakuba w (własny album) **(1)**

Kłodawa, kościół św. Jakuba (broszury Drogi) **(1)**

Lubichowo, broszury i informatory Drogi **(1)**
Bazylika Katedralna w Pelplinie – własne przewodniki (w tym dla dzieci) **(1)**

Muzeum Biblii Gutenberga (Diecezjalne) w Pelplinie – książki o Biblii Gutenberga, albumy o zbiorach Muzeum **(1)**

Własny materiał informacyjny w obiekcie w przynajmniej dwóch językach obcych w pierwszych pięciu obiektach (po 1 punkcie),
Bazylika Katedralna w Pelplinie – własne przewodniki **(1)**

Za sklep obiektowy lub infokiosk, oferujący przedmioty związane z tematem obiektu lub obiektu i szlaku (każdy do 5 - 3 punkty),

Bazylika Katedralna w Pelplinie (sklep) **(3)**

Za kiosk obiektowy*, oferujący przedmioty związane z tematem obiektu i/lub szlaku (za każdy do 5) (2 punkty)

Bazylika Katedralna w Pelplinie (kiosk przy wejściu do katedry) (0)

Muzeum Biblii Gutenberga (Diecezjalne) w Pelplinie – kiosk przy kasie **(2)**

Suma punktów dodanych w tej podkategorii: **26**

III.J. Punkty dodatkowe za obiekty unikatowe:
Za każdy obiekt z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO w ramach szlaku lub w miejscowości/gminie, przez którą przebiega szlak (25)

Za każdy Pomnik Historii w ramach szlaku lub w gminie, przez którą przebiega szlak (15)

Zespół katedralny w Pelplinie **(15)**
Za każdy obiekt unikatowy w skali światowej (do 3) (10 punktów)

Brak (0)
Za każdy obiekt unikatowy w skali europejskiej (do 3) (7 punktów)

Brak (0)

Za każdy obiekt unikatowy w skali kraju (do 3) (5 punktów)

Egzemplarz Biblii Gutenberga i poświęcona jej wystawa **(5)**

Suma punktów dodanych w tej podkategorii: **5**

Za całość kategorii III: 160 (z 300) **punktów**

KATEGORIA IV: OBSŁUGA WŁASNA SZLAKU

Dane zestawione w ramach tej kategorii zostały zebrane za pomocą ankiety głównej, dotyczącej szlaku, a wypełnianej przez jego koordynatora. Dane ujęte w podkategorii IV.A, odnoszące się do poszczególnych obiektów zostały uzyskane za pomocą kwestionariusza inwentaryzacyjnego, skierowanego do ich administratorów. Dane te są weryfikowane w trakcie wizji lokalnej w siedzibie koordynatora szlaku oraz w wybranych obiektach szlaku, podczas której badający zapoznaje się na miejscu z tymi elementami informacji i promocji, do których nie jest w stanie dotrzeć podczas kwerendy źródeł i opracowań oraz analizy literatury na temat szlaku.

IV. A. Informacja i promocja szlaku:
Działanie własnego aktualizowanego portalu internetowego szlaku (10 punktów)

Droga Pelplińska: https://camino.net.pl/droga-w-polsce/droga-pelplinska

Droga Człuchowska: https://camino.net.pl/droga-w-polsce/droga-czluchowska **(10)**

Wersje obcojęzyczne portalu internetowego szlaku:

W powiązaniu z witryną Pomorskiej Drogi św. Jakuba (www.pomorskadrogaswjakuba.pl) istnieją zależne wersje niemiecka, angielska, litewska i rosyjska Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej, jednak są one pozbawione aktualnych informacji i podstawowych opisów szlaków oraz obiektów (0)
Każda samodzielna autoryzowana strona internetowa obiektu należącego do szlaku, pozostająca w połączeniu z portalem szlaku (do 10 obiektów i stron) (za 3 pierwsze po 3 punkty, następne 7 po 1 punkcie)

Dla obiektów szlaku funkcjonuje szereg samodzielnych witryn internetowych, żadna z nich jednak ***nie jest powiązana*** *linkiem z witryną szlaku.*

Parafia św. Jakuba Ap. w Dzierżążnie posiada samodzielną [KAO 07] witrynę z komponentem odniesienia do Patrona, gdzie w tekście ciągłym jest wskazanie na przynależność świątyni do systemu Pomorskich Dróg świętego Jakuba wraz z linkiem do ich witryny, jednak nie jest to wyodrębnione wskazanie łatwe do odnalezienia na witrynie (0)

Pozostałe obiekty szlaku z samodzielnymi witrynami: Zespół Katedralny w Pelplinie, Muzeum Gutenberga (d. Diecezjalne) w Pelplinie, parafie św. Jakuba Ap. w Lubichowie, Tucholi, Człuchowie nie posiadają widocznych powiązań z witryną szlaku **(0)**

Wersje obcojęzyczne na portalach internetowych obiektów (liczone na maksimum 5 portalach obiektów do 2 wersji (za każdą po 1 punkt)

Bazylika katedralna w Pelplinie (ang., niem., ros.), jednak brak powiązania z witryną szlaku (0)
Dokumentalne filmy telewizyjne poświęcone szlakowi lub tematowi szlaku, zrealizowane w ciągu ostatnich 2 lat przed badaniem (do 3) (każdy po 5 punktów)

Film o Drodze świętego Jakuba na Kociewiu w ramach serii „Dycht Kociewie" 2022 https://gdansk.tvp.pl/53756545/odc-11052021, 11, 5 minuty **(5)**
Dokumentalne filmy telewizyjne o poszczególnych obiektach szlaku, zrealizowane w ciągu ostatnich 2 lat przed badaniem (do 4 filmów – po 2 punkty)

Film: 800 lat Cystersów z Pelplina (youtube, 2025, autor: „Obywatel JC", 28 min. https://www.youtube.com/watch?v=rJakRe48mJ0 **(2)**

Książki o szlaku, przewodniki po szlaku (do 3 wydanych w ostatnich 3 latach – po 3punkty)

Przewodniki dla pielgrzymów (w wersji pdf i do pobrania z witryny szlaku w formie elektronicznej oraz w podziale na etapy jako broszury dostępne w niektórych obiektach):

1. *Przewodnik on-line etapowy, dla każdego odcinka Drogi Pelplińskiej – 4 etapy, zawierający szczegółowe, aktualizowane opisy tras z mapkami (2021-24 (corocznie aktualizowany)* **(3)**
2. *Przewodnik on-line etapowy, dla każdego odcinka Drogi Człuchowskiej – 8 etapów zawierający szczegółowe, aktualizowane opisy tras z mapkami (2021 – 24 – corocznie aktualizowany)* **(3)**
3. *Podręcznik pielgrzyma – Droga Pelplińska* – PDF do pobrania na www.drogijakubowe.diecezj-pelplin.pl (2022) **(3)**
4. *Podręcznik pielgrzyma- Droga Człuchowska* – PDF do pobrania na www.drogijakubowe.diecezj-pelplin.pl (2022) (0)

Dodatek za obcojęzyczne wersje książek i przewodników (do 2 pozycji i 4 wersji językowych) (po 2 punkty)

Brak (0)
Albumy o szlaku (do 2 wydań) (po 2 punkty),

Brak (0)
Dodatki za wersje językowe albumów lub stosowane w albumach (za album i język) (1 punkt)
Brak (0)

Książki, albumy, filmy video o poszczególnych obiektach (do 5 - po 3 punkty)
Opracowania popularyzacyjne dotyczące kluczowych i innych obiektów szlaku:

1. Pytlik W., 2024, *Pelplin. Przewodnik ilustrowany* (pol., niem., ang.), Bernardinum, Pelplin **(3)**

2. Czerwińska-Rydel A., 2013, *W szarym habicie i czarnym kapturze: Jak cystersi Pelplin budowali,* Bernardinum, Pelplin (dla dzieci) **(3)**

3. Frydrychowicz R. (1928, reprint 2022), *Nowy ilustrowany przewodnik po Pelplinie, Bernardinum, Pelplin* **(3)**

4. Kościół pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Człuchowie. Ze szkicownika Jana B. Jakubowskiego, Muzeum Regionalne w Człuchowie, Człuchów2009 **(3)**

Ponadto broszury: *Der Dom in Pelplin (niem., 2021, broszura informacyjna) (0)*
Diözesanmuseum in Pelplin (niem., 2011 broszura informacyjna) (0)

Samodzielny udział szlaku w targach turystycznych w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (4 punkty)
Brak (0)
Samodzielny udział poszczególnych obiektów szlaku w krajowych targach turystycznych* w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (za każde stoisko do

trzech) (1 punkt)
Bazylika katedralna w Pelplinie i Muzeum Biblii Gutenberga (diecezjalne) są promowane w ramach targów za pośrednictwem Lokalnej Organizacji Turystycznej Kociewie **(0)**

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ciągu ostatnich 12 miesięcy) (2 punkty)

Brak, poza przewodnikami **(0)**
Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej po szlaku lub większości jego obiektów w ciągu ostatnich 2 lat (8 punktów)

Brak (0)
Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej, związanej z tematem szlaku w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (4 punkty)

II Forum Pomorskich Dróg Świętego Jakuba, Pelplin, 2025 **(4)**

Inne formy promocji szlaku (5)

Brak (0)

Całość punktów za tę podkategorię: **42**

IV. B. Oferty wypraw po szlaku:
Stałe oferty wycieczek na szlaku lub znacznej jego części (za każdą do 3 - po 5 pkt)

Brak (0)
Oferty wycieczek grupowych na zamówienie* (za każdą ofertę do 3 - po 3 pkt)

1. *Przejścia pieszo lub przejazdy rowerem odcinków z przewodnikiem i mapami (wersja papierowa) i Paszportem Pielgrzyma potwierdzonym w 12 kościołach pieczątką Pomorska Droga św. Jakuba* **(3)**

2. *Grupowe lub indywidualne przejścia piesze lub przejazdy rowerowe z pomocą śladów GPS i przewodnikami on-line dostępnymi na stronie www.drogijakubowe.diecezja-pelplin.pl oraz www.pomorskiedrogiswjakuba.pl a także www.camino.net.pl z towarzyszącą konsultacją koordynatora i lokalnych opiekunów Drogi na części odcinków* **(3)**

3. Jednodniowe pielgrzymki rowerowe (od parafii do parafii) Ostrowite – Człuchów w lipcu (tydzień przed odpustem św. Jakuba) **(3)**

Oznaczone trasy rowerowe, wodne lub konne w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (pierwsze 3 – po 4 pkt)

Tylko trasy własne szlaku

Trasy rowerowe aktualnie nie są wyodrębnione jednak cały szlak jest zaplanowany dla turystów pieszych i rowerowych (jakość i możliwość ich użytkowania z perspektywy turystów rowerowych zob. SPATO-2). Niektóre odcinki trasy szlaku przebiegają w ciągu

ścieżek rowerowych [SPATO-1]. **(4+4+4)**
Oznaczone trasy piesze w ramach szlaku, zbieżne z jego tematyką (za pierwsze 3) (4 punkty)

Tylko trasy własne szlaku (0)
Trasa szlaku jest poprawnie oznaczona w przestrzeni miejskiej Pelplina, Tucholi i Człuchowa (zob. SPATO-1) **(4+4+4)**

Historyczna linia kolejowa lub żeglugowa, towarzysząca szlakowi (5 punktów)

Brak (0)

Całość punktów za tę podkategorię: maksymalna: **20**

IV. C. Oferta pakietowa turystyki kulturowej:
Pakiety turystyczne, związane z tematem szlaku jako całości lub znacznej jego części (każdy do 4) (5 punktów)

Brak (0)
Pakiety dla poszczególnych obiektów szlaku*, nie związane z całością szlaku (każdy do 4) (4)

Pelplin: Collegium Marianum (w zespole obiektu kluczowego szlaku): Noclegi i żywienie dla pielgrzymów i turystów **(4)**

Pelpin: Kociewskie Centrum Kultury (dla zespołu katedralnego): Zwiedzanie i warsztaty tematyczne, do wyboru **(4)**

Pelplin: Muzeum Gutenberga (d. Diecezjalne): Zwiedzanie i warsztaty/lekcje (do wyboru) **(4)**

Ostrowite (parafia): noclegi dla pielgrzymów ze zwiedzaniem obiektu szlaku **(4)**
Pakiety dla miejscowości leżących na szlaku**, zawierające zwiedzanie obiektów szlaku (za każdy do 4) (3 punkty)

Gniew, Zwiedzanie Muzeum Zamkowego i miasta, obejmujące kościół św. Mikołaja, org. Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, oddział w Gniewie (0)

Człuchów, Człuchowskie spacery z przewodnikiem, zwiedzanie Muzeum Regionalnego i miasta, obejmujące kościół św. Jakuba (0)
Pakiety dla miejscowości położonych przy szlaku***, nie związane z tematem szlaku i nie zawierające zwiedzania jego obiektów (za każdy do 3) (1 punkt)
Gniew, Pakiety Hotelu Zamek Gniew **(0)**

Całość punktów za tę podkategorię: **16**

IV. D. Inne elementy obsługi turystycznej:
Działanie własnej organizacji turystycznej szlaku (LOT) (10)

Brak (0)
Istnienie uprawnień przewodnickich na szlak (5)
Brak (0)
Istnienie własnej literatury periodycznej (czasopismo szlaku, publikowane przynajmniej dwa razy w roku) (5 punktów)

Brak (0)
Całość punktów za tę podkategorię: **(0)**

Za całość kategorii IV: 78 (z możliwych 100) **punktów**

KATEGORIA V: POZOSTAŁA OFERTA SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU NA OBSZARZE SZLAKU
Dane zebrane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z opracowań na temat geografii turystycznej Polski lub poszczególnych regionów, z ogólnodostępnych informatorów turystycznych regionów i miejscowości oraz z aktualnego Rocznika Statystycznego.

V A. Inna oferta turystyczno-kulturowa na obszarze szlaku:

V. A. a. muzea poza szlakiem lub poza tematem szlaku:
O znaczeniu krajowym z kolekcjami lub eksponatami o znaczeniu międzynarodowym (do 3) (po 7 punktów)

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga, uwzględnione w poprzednich kategoriach (0)
O znaczeniu krajowym (do 3) (po 4 punkty)
Muzeum Przyrodnicze Parku Narodowego Bory Tucholskie, Chociński Młyn **(4)**

O znaczeniu regionalnym* (do 3) (po 3 punkty)
Muzeum Zamkowe w Gniewie (oddział Muzeum Archeologicznego w Gdańsku) **(3)**

Muzeum Regionalne w Człuchowie **(3)**

Muzeum Borów Tucholskich w Tucholi, o. Kujawsko-Pomorskiego Centrum Dziedzictwa **(0)**

Centrum Edukacji Kaszubskiej w Swornegaciach (0)

Muzea i zbiory o znaczeniu lokalnym** (do 4) (po 1 punkcie)
Izba Pamięci w Mierzeszynie, gm. Trąbki Wielkie (0)

Skansen Strażacki w Siwiałce, gm. Starogard Gd (0)

Owidz, gm. Starogard Gd., Muzeum Mitologii Słowiańskiej (0)

Izba Pamięci 18 Pułku Ułanów Pomorskich w Nowej Cerkwi (0)
Muzeum Kapsla w Gniewie (0)

Izba Regionalna w Ocyplu, gm. Lubichowo (0)

Izba Pamięci Szkoły w Zelgoszczy, gm. Lubichowo (0)

Izba Pamięci Muzeum Dziedzictwa w Śliwicach (0)

Sala Tradycji Kolejnictwa na dworcu PKP w Człuchowie (0)

Człuchów, kolekcja i regularne wystawy Zespołu Haftu Kaszubskiego przy Miejskim Domu Kultury (0)

Muzeum Straży Pożarnej w Gwieździnie, gm. Rzeczenica (0)

Izba Pamięci w Zespole Szkół w Rzeczenicy, gm. Rzeczenica (0)

Razem: 10

V. A. b. inne atrakcyjne z punktu widzenia turystyki kulturowej obiekty lub miejsca w miejscowościach szlaku:
O znaczeniu międzynarodowym lub krajowym (do 3 na całym szlaku) (po 5 punktów)

Brak (0)
O znaczeniu regionalnym (do 3 na całym szlaku - po 3 punkty)
Skarszewy, pomnik Józefa Wybickiego (miejsce biograficzne autora hymnu) **(3)**

Gniew, Zamek (zachowana warownia krzyżacka z XIII/XIV w. z trasą zwiedzania) **(3)**

Krojanty, Gmina Chojnice, Upamiętnione miejsce bitwy pod Krojantami z 1939 roku **(3)**
Pelplin, Góra św. Jana Pawła II z krzyżem i obeliskiem (0)

O znaczeniu lokalnym* (do 4 na całym szlaku) (po 1 punkcie)

Skarszewy, zamek joannicki (z XIV w) (0)

Skarszewy, rynek z zespołem kamienic mieszczańskich (0)

Skarszewy, zachowane średniowieczne mury obronne miasta (0)

Pogódki, gm. Skarszewy, kościół pocysterski pw. św. Piotra i Pawła (0)

Gniew, zespół urbanistyczny średniowiecznego miasta lokacyjnego (0)

Człuchów, zespół urbanistyczny średniowiecznego miasta lokacyjnego (0)

Pelplin, Pałac biskupi (klasycystyczny) (0)

Owidz, gm. Lubichowo Grodzisko Owidz rekonstrukcja grodu) (0)

Człuchów, dawna stacja dyliżansowa (0)

Szteklin gm. Lubichowo, Modrzewiowy Dworek (0)

Zelgoszcz, gm. Lubichowo: Pomnik Jaszczurkowców (ruch oporu II wojny światowej) (0),

Gołębiewo Średnie, gm. Trąbki Wielkie, Dawna Strażnica Graniczna (0)

Zaskoczyn, gm. Trąbki Wielkie, rzeźba „Macierzyństwo" autorstwa Josefa Thoraka (0)

Gmina Pelplin: Wały przeciwpowodziowe z epoki średniowiecznej i późniejszych (otoczenie rzeki Wieżycy) (0),

Pelplin, Siedziba drukarni Wydawnictwa Pielgrzym (0)

Pelplin, kościół Bożego Ciała (filialny parafii katedralnej) z zabytkowym cmentarzem (0)

Gmina Pelplin, zabytkowa stacja pomp „Nadzieja" w Rybakach (0)

Gmina Morzeszczyn: Wiadukt na nieczynnej linii kolejowej Morzeszczyn - Gniew, oryginalny obiekt inżynieryjny) (0)

Gm. Morzeszczyn: seria rzeźb tematycznych nawiązujących do haftu kociewskiego między Morzeszczynem a Dzierzążnem (0)

Gm. Starogard Gd., Las Szpęgawski (upamiętnienie zbrodni hitlerowskiej, 1939-40 (0)

Gm. Starogard Gd., Kokoszkowy, kościół pw. św. Barbary (XIII w.) (0)

Gm. Starogard Gd., kościół pw. św. Wawrzyńca w Jabłowie, trasa Drogi Człuchowskiej (0)

Gm. Chojnice (w.), dwór w Krojantach z parkiem (0)

Gm. Skarszewy, Szczodrowo, kościół pw. św. Szymona i Judy, najstarszy kościół drewniany na Pomorzu (0)

Gm. Skarszewy, kościół pw. św. Piotra w Pawła w Pogódkach (barokowy) (0)

Gm. Lubichowo: cmentarze ofiar II wojny światowej i poległych (Ocypel, Smolniki, Lubichowo) (0)

Gm. Rzeczenica, kościół pw. św. Marcina w Gwieździnie (0)

Gm. Trąbki Wielkie, kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła, Mierzeszyn (0)

Szteklin, gm. Lubichowo, Park Gigantycznych Kociewskich Robaczków (0)

Razem: 9

V. A. c. lokalne (miejskie lub gminne) trasy turystyczne o tematyce historycznej lub kulturowej:
Materialne (spełniające wszystkie kryteria tras materialnych) (do 5) (po 4 punkty)
Brak (0)

Wirtualne z dostępnymi publikowanymi opisami lub oznaczone w terenie* (do 5) (po 2 punkty)

Człuchów, regularna oferta zwiedzania miasta z przewodnikiem **(2)**

Tuchola, system zwiedzania zabytków miasta oparty na opisach QR **(2)**

Gniew „Przez dziurkę" – miejska trasa turystyczna **(2)**
Razem: 6

V. A. d. eventy poza tematem szlaku:
Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym lub krajowym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech) (5pkt)

Brak (0)
Regularne eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu przynajmniej regionalnym, odbywające się na terenie gmin, przez które przebiega szlak (do trzech*) (3 punkty)

Pelplin, Jarmark Cysterski, 3 dni, sierpień) **(3)**

Gniew, Festiwal Historyczny Vivat Vasa! (3 dni, sierpień) **(3)**

Gniew, Turniej Rycerski Króla Jana III, (czerwiec, 1 dzień) **(3)**

Gniew, Gniewinki - Dni Miasta, (czerwiec, 1 dzień) (0)

Pelplin, Międzynarodowy Festiwal Organowy, seria koncertów bez czasowego związku, odbywających się raz w tygodniu (0)

Grupy rekonstrukcji historycznej, czynne w gminach, przez które przebiega szlak, nie związane z tematem szlaku ani jego obiektami** (za każdą do 3) (2 punkty)

Gniew, Chorągiew Komturstwa Gniewskiego **(2)**

Gniew – Opalenie: Rycerze Gniewu **(2)**

Suma punktów w całej podkategorii V.A.: 36

V B. Pozostała oferta kulturowa na obszarze szlaku:

V. B. a. atrakcje kulturalne i rozrywka na szlaku:
Funkcjonujące stale placówki teatralne w miejscowościach (gminach) szlaku

(za pierwsze trzy obiekty) (po 2 punkty)

Brak (0)
Filharmonia w miejscowościach szlaku (za pierwsze trzy obiekty) (po 2 punkty)

Brak (0)
Opera w miejscowościach szlaku (za pierwsze trzy) (2 punkty)

Brak (0)
Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwsze dwie placówki) (2)

Brak (0)
Stała oferta koncertów muzycznych* (za pierwsze trzy oferty) (2 punkty)
Brak (0)

Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna***** (za pierwsze trzy oferty) (1 punkt)
Brak - koncerty organowe w Pelplinie są oferowane tylko w ramach festiwalu, w określone dni sezonu letniego, z kolei muzyczne czwartki w Muzeum Biblii Gutenberga to oferta nieregularna (0)

Kina całoroczne, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do 4) (1 punkt)
Tuchola, kino Sokół, TOK **(1)**

Człuchów, Kino Uciecha **(1)**

Pelplin, Kino w MOK **(1)**

Kina sezonowe, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku* (do 4) (1 punkt)
Gniew, kino plenerowe przy CKIBP w Gniewie (w sezonie), (1)

Śliwice, kino letnie (plenerowe) przy GOK (0)

Kluby i inne miejsca wieczornej rozrywki, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku (do 4) (1 punkt)

Człuchów, Klub Muzyczny Cube (1)

Tuchola, Tuchola Spichrz Pub (1)

V. B. b. kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:
Ogrody zoologiczne, wieloprzestrzenne akwaria, parki dzikich zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (za każdy do trzech) (po 2 punkty)

Brak (0)
Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na terenie gmin przy szlaku (każda jednostka - 4)

Park Narodowy Bory Tucholskie, gm. w. Chojnice **(4)**
Park Krajobrazowy na terenie gmin przy szlaku (do trzech) (po 2 punkty)
Tucholski Park Krajobrazowy, gm. Śliwice, Tuchola, Cekcyn, Chojnice (w.) **(2)**

Wdecki Park Krajobrazowy (gm. Śliwice, Cekcyn) **(2)**

*Zaborski Park Krajobrazowy (gm. w. Chojnic*e) **(2)**

Rezerwat przyrody na terenie gmin przy szlaku** (do trzech) (po 1 punkcie)

Rezerwat Przyrody Brzęczek, gm. Skarszewy (0)

Rezerwat przyrody Wiosło Małe, gm. Gniew (0)

Rezerwat Przyrody Wiosło Duże , gm. Gniew (0)

Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie (gm. w. Chojnice) (0)

Rezerwat przyrody Źródła Rzeki Stążki, gm. Cekcyn, k. m. Kowalskie Błota (0)

Rezerwat przyrody (florystyczny) Opalenie Górne, Opalenie Dolne (0)

Obszar Natura 2000 w Sporyszu, gm. Rzeczenica (0)
Obszar Chronionego Krajobrazu Zespół Jezior Człuchowskich, Człuchów (0)

Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (2 punkty)
Brak (2)

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty - po 1 pkt)
Pelplin, Ogród Biskupi – park przy rezydencji, publicznie dostępny **(1)**

Bolesławowo gm. Skarszewy, dawny zespół dworsko-folwarczny z dworem i parkiem (akt. Zespół Szkół Rolniczych) **(1)**

Gockowo, gm. Rzeczenica, kompleks pałacowo-parkowy (0)

Gm. Starogard Gd., zespół pałacowo-parkowy w Sumie (szkoła) (0)

Gm. Starogard Gd., zespół pałacowo-parkowy w Kręgu (0)

Park miejski duży kultywowany (od 4 ha) z obiektami sztuki (za pierwsze dwa) (po 1 punkcie)

Człuchów, Park Lasek Luizy **(1)**
Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1 punkt)
Gniew, Park miejski **(1)**

Tuchola, park miejski **(0)**

Suma punktów w całej podkategorii V.B.: **14**

V.C. Pozostała oferta turystyczna na obszarze szlaku

V. C. a. miejsca aktywnego wypoczynku:
Centra aktywnego wypoczynku (do 3) (po 2 punkty)
Człuchów, Ośrodek Sportu i Rekreacji, ul. Szkolna 1 **(2)**

Pelplińskie Centrum Sportu,. Ul. Czarnieckiego 8 **(2)**

Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Trąbkach Wielkich

Ośrodek Sportu i Rekreacji w Tucholi, ul. Warszawska 17 **(2)**

Miejsca zorganizowanego aktywnego wypoczynku* (do 4) (po 1 punkcie)
Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Gniewie, ul. Kusocińskiego 10 (0)

Kompleks sportowy w Lubichowie, ul. Dworcowa 10 (0)

Pole golfowe w Postołowie, gm. Trąbki Wielkie , OSiR Trąbki Wielkie (0)

Ośrodek Rzewnica z wypożyczalnią sprzętu wodnego, Pole paintballowe Rzewnica, gm. Rzeczenica (0)

V. C. b. inne atrakcje przyrodnicze:
Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie szlaku (3 punkty)

Brak (0)
Jeziora: zdatne do kąpieli, dostępne (pierwsze dwa akweny- po 2 punkty)

Człuchów - Jezioro Rychowskie, J. Łazienkowskie, J. Urzędowe **(2)**

Chojnice gm. wiejska – J. Charzykowskie, J. Ostrowite **(2)**

Gmina Rzeczenica - J. Krępsko **(0)**
Brzeg morski na terenie którejkolwiek miejscowości szlaku (3 punkty)

Brak (0)
Pomniki przyrody (za pierwsze dwa na trasie szlaku) (1 punkt)
Gm. Rzeczenica: Głazy narzutowe w Olszanowie **(1)**

Gm. Starogard Gd. (w.), drzewo pomnikowe sosna czarna w Suminie **(1)**

Ponadto wiele innych w niemal każdej gminie w przestrzeni szlaku (0)

V.C. c. pozostałe atrakcje turystyczne

Wieże widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie na terenie gmin na szlaku) (1 punkt)
Pelplin, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP, wieża widokowa w zespole obiektu **(1)**

Człuchów, wieża Zamku (Muzeum Regionalne) z funkcją widokową (winda) **(1)**

Rezerwat Małe Wiosło, gm. Gniew, punkt widokowy na pradolinę Wisły (0)

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad miejscowościami szlaku (za pierwszą ofertę) (3 punkty)

Brak (0)
Zabytkowe linie kolejowe normalnotorowe lub wąskotorowe z przynajmniej dwoma różnymi przystankami w miejscowościach szlaku (dwie pierwsze - 3 punkty)

Brak (0)
Stała lub sezonowa oferta rejsów białej floty po jeziorach lub rzekach łącząca przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku (za pierwsze dwie) (3 punkty)
Brak (0)

Stała lub sezonowa* oferta rejsów białej floty po jeziorach lub rzekach w miejscowościach szlaku (za pierwsze dwie) (1 punkt)

Człuchów: Rejs po Jeziorze Rychnowskim (OSiR Człuchów) **(1)**

Człuchów, rejs tratwami po Jeziorze Szpitalnym, OSiR Człuchów **(1)**

znaczone trasy rowerowe na terenie szlaku częściowo z nim zbieżne (łączące minimum 2 rożne miejscowości szlaku) z wypożyczalnią rowerów (za pierwsze 3) (3 punkty)

Brak wypożyczalni (0)
Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku częściowo z nim zbieżne (łączące minimum 2 miejscowości szlaku) bez wypożyczalni rowerów* (za pierwsze 3) (1 punkt)
Całość oferty szlaku jest przeznaczona i oznaczona dla pieszych i rowerzystów, każdy etap szlaku może być uznany za trasę rowerowa zbieżną z jego przebiegiem. Stąd przyznano systemowi maksymalną liczbę punktów za trasy rowerowe **(3)**

Suma punktów w całej podkategorii V.C.**: 19**

V. D. Pozostałe czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną szlaku

V.D.a. Krzyżowanie się szlaków turystycznych:
Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3) (5 punktów)

Szlak Cysterski (pętla pomorska). Wspólny obiekt: Zespół Katedralny w Pelplinie, kościół w Nowej Cerkwi **(5)**
Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli żaden obiekt nie należy do obu szlaków (za pierwsze 3)* (3 punkty)

Brak (0)
Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu regionalnym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków (za pierwsze 3) (3 punkty)
Szlak Kościołów Książąt Pomorskich. Wspólny obiekt: Bazylika Katedralna w Pelplinie **(3)**

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu regionalnym, jeśli żaden obiekt nie należy do obu szlaków (za pierwsze 3)* (2 punkty)
Szlak Zamków Gotyckich: miejscowości: Gniew, Człuchów **(2)**

Szlak Zamków Krzyżackich: miejscowość: Skarszewy **(2)**

Szlak Zabytków Hydrotechniki (m. Stocki Młyn), gmina Pelplin; Owidz, m. Kolicz, gm. Starogard Gdański; Czarnocińskie Piece, gm. Skarszewy **(2)**

Pomorski Szlak Bursztynowy (w gminie Pruszcz Gdański) (0)

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystycznym o przynajmniej regionalnym zasięgu**** (za pierwsze dwa) (2 punkty)
Szlak Joannitów, gmina Skarszewy, wirtualny **(0)**

Szlak Grzymisława, gminy Tczew, Pelplin, Morzeszczyn, Gniew, wirtualny **(0)**

V.D. b. Duże miasta na szlaku:
Miasta powyżej 250 tys. 100 tys. 50 tys. mieszkańców z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku (za każde do 3)

Brak (0)

Suma punktów w całej podkategorii V.D.: **14**

Za całość kategorii V: 83 (ze 100) **punktów**

KATEGORIA VI: INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA I KOMUNIKACYJNA

Oferta noclegowa jest oceniana w odniesieniu do jej różnorodności (od najwyższych kategorii do hoteli i pensjonatów), dzieje się tak z uwagi na zróżnicowane możliwości finansowe różnych grup turystów kulturowych oraz ich wymagania w zakresie standardu tych usług. Z kolei obiekty gastronomiczne są badane w szczególności pod kątem istnienia specyficznej oferty kuchni tradycyjnej i regionalnej, preferowanej przez bardzo liczną grupę turystów kulturowych, dłuższych godzin otwarcia (z uwagi na zmieniające się przyzwyczajenia turystów), wreszcie punktowana jest obecność dodatkowej oferty kulturalnej w restauracjach w postaci mikroeventów (koncerty i pokazy dla grup), coraz bardziej cenionej przez współczesnych organizatorów turystyki.

Dane zebrane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z informatorów turystycznych regionów i miejscowości, z oficjalnych portali internetowych gmin, obiektów noclegowych, obiektów gastronomicznych oraz przewoźników publicznych, a także z ankiety skierowanej do koordynatora szlaku (podkategoria VI C.b.) . W przypadku hoteli (poziom usług) i restauracji (typ menu, godziny otwarcia) zostały one poddane wyrywkowej weryfikacji za pomocą zapytań pilotażowych oraz podczas wizji lokalnej szlaku.

VI.A. Baza noclegowa na szlaku:

W każdej kategorii usług noclegowych dla celów waloryzacji liczone są w pierwszej kolejności obiekty w miejscowościach kluczowych szlaku (por. kategoria I B). W przypadku braku formalnego wskazania pierwszej i ostatniej miejscowości szlaku, jego koordynator lub przeprowadzający waloryzację powinien wskazać miejscowości, które zostaną uwzględnione w badaniu dla poszczególnych kategorii. Istotne jest, by w takim przypadku obiekty noclegowe były tak położone, by były w stanie zaspokoić potrzeby turystów zwiedzających najodleglejsze wzajemnie od siebie punkty szlaku (czyli znajdowały się nie dalej niż 15 km od tych obiektów). Jeśli szlak ma kilka odgałęzień, do tej części waloryzacji wybierane są wyłącznie obiekty z głównej (podstawowej) trasy szlaku.

Za każdy pierwszy obiekt noclegowy danej klasy w trzech wyznaczonych miejscowościach lub położony poza nimi, lecz w promieniu 15 km od ich centrum (w sumie do 3 obiektów noclegowych dla całego szlaku i danej kategorii) (po 2 punkty):
Hotele kategorii 5***** (1+1+1)

Pelplin – brak (0)

Tuchola – brak (0)

Człuchów – brak (0)
Hotele kategorii 4****
Pelplin – brak (0)

Tuchola – brak (0)

Człuchów – brak (0)
Hotele kategorii 3***
Pelplin – brak (0)

Tuchola – brak (0)

Człuchów – brak (0)
Hotele kategorii 2**
Pelplin – brak (0)

Tuchola – Hotel Pod Jeleniem, ul. Świecka 110; Tuchola **(2)**

*Człuchów – Hotel ""Nad Jeziorem"" 2**, ul. Szczecińska 13, Człuchów* **(2)**

Hotel ""Duet"", ul. Kwiatowa 2; Człuchów (0)
Hotele kategorii 1*
Pelplin – brak (0)

Tuchola – brak (0)

Człuchów – brak (0)
Hostele
Pelplin – brak (0)

Tuchola – brak (0)

Człuchów – brak (0)

Pensjonaty i wynajem pokoi
Pelplin – Collegium Marianum (internat liceum katolickiego, pokoje na wynajem, al. Cystersów 2 **(2)**

Tuchola – 1) Panorama Tucholi, Bladowo 1B; Tuchola **(2)**

2) Olimpia Pokoje Gościnne, ul. Warszawska 17 Tuchola (0)

*Człuchów – 1) Pensjonat "Przy Zamku"" 2**, ul. Kościelna 4, Człuchów* **(2)**

2) Dom Gościnny Biały Dworek, al. Wojska Polskiego 32E, Człuchów (0)

Schroniska turystyczne lub młodzieżowe, campingi:
Pelplin – Schronisko Szkolne przy ZKiW nr 1, ul. Sambora 5a, Pelplin **(2)**

Tuchola – 1) Camper Park Woziwoda, Woziwoda 6; Woziwoda **(2)**

Człuchów – Bursa Szkolna (w sezonie letnim), ul. Koszalińska 2A; 77-300 Człuchów; Internat Ośrodka Szkolno-Wychowawczego (w sezonie letnim), ul. Batorego 2; Człuchów **(2)**

Inne nie skategoryzowane stałe usługi noclegowe

Pelplin – Przystań Kajakowa, Pelplin, ul. Jana III Sobieskiego **(2)**

Tuchola – 2) Przystań Wymysłowo, Wymysłowo 1, Tuchola **(2)**

Człuchów – Camping nr 80, ul. Wojska Polskiego 62, Człuchów **(2)**

Gospodarstwa agroturystyczne

Pelplin – Agroturystyka Ropuchy 1, gm. Pelplin **(2)**

Tuchola – 1) GA ""U Martyny"", Na Polach 1A; Tuchola **(2)**

2) Nitka Halina AG, ul. Nad Brdą 4; Tuchola (0)

Człuchów – Agroturystyka i Winnica "Polnickie Wzgórza", *Człuchów, Sokole 32* **(2)**

W sumie dla Pelplina: 8; dla Tucholi: 10; dla Człuchowa: 10

Suma punktów za całą podkategorię VI A: **28**

VI B Restauracje i inne obiekty gastronomiczne
Restauracje funkcjonujące bezpośrednio przy obiektach szlaku (do 5 lokali) (po 4 punkty)

Brak (0)
Dodatek za kuchnię tematyczną (dania związane z tematem szlaku) jeśli jest oferowana w wymienionych restauracjach przy obiektach (do 5) (po 2 punkty za obiekt)

Brak (0)

Inne restauracje z kuchnią regionalną w miejscowościach przy szlaku (do 5)* (po 2 punkty)

Kleszczewo 1, gm. Trąbki Wielkie, Hilary Gościniec dla Przyjaciół, poza trasą szlaku (0)

Godziszewo, Restauracja Zagroda Kociewska, ul. Skarszewska 8 **(2)**

Skarszewy, Restauracja Zamkowa (nie przy szlaku) (0)

Gniew, Restauracja Kolumnowa, ul. Zamkowa 3 **(2)**

Sumin 57, gm. Starogard Gd. Karczma Pod Wygodą, Poza trasą szlaku) (0)

Owidz, ul. Rycerska 1, gm. Starogard Gd., Karczma Słowiańska „Na Podgrodziu", poza trasą szlaku (0)

Swornegacie gm. Chojnice, Restauracja Jeziorna, ul. Jeziorna 1poza trasą szlaku (0)

Małe Swornegacie, gm. Chojnice RiW Małe Swory, ul. Chojnicka 20, poza trasą szlaku (0)
Inne restauracje z kuchnią tradycyjną w miejscowościach przy szlaku (do 5)** (po 1 punkcie)
Pelplin, Zajazd Solecki, ul. Sambora 19 **(1)**

Tuchola, Restauracja Pod Halabardami, Plac Zamkowy 8 **(1)**

Inne restauracje w miejscowościach przy szlaku*** (do 5) (po 1 punkcie)

(bonitowane do momentu wyczerpania punktacji łącznej z poprzednią kategorią)

Żukczyn k. Kłodawy, Restauracja Dom Młynarza, ul. Młyńska 2 **(1)**

Gniew, CK, ul. 27 Stycznia 2A (0)

Restauracja Anioł, ul. Starogardzka 11 Lubichowo (0)

Restauracja Natura 2000, ul. Główna 66; Lubichowo (0)

Tuchola, Patio, Plac Zamkowy 1a (0)

Śliwice, Restauracja Pod Sosną, ul. Dworcowa 42 (0)

Śliwice, Restauracja Olimpia, ul. Świecka 27 (0)

Żalno gm. Kęsowo, Zajazd Grasz w Zielone, ul. Tucholska 31, poza trasą szlaku (0)
Człuchów, Restauracja 777, ul. Królewska 1 (0)

Człuchów, Restauracja Duet, ul. Kwiatowa 2 (0)

Inne punkty gastronomiczne przy obiektach szlaku**** (do 5 lokali, po 1 punkcie)

(nie bonitowane z powodu stwierdzenia funkcjonowania restauracji z poprzednich kategorii)
Kolbudy, Pizzeria „Stara Kuźnia”, ul. J. Wybickiego 11 (0)

Kolbudy, Bez Cukrzenia (bar), pl. Kaszubski 3 (0)

Trąbki Wielkie, Bistro U Żany, ul. Gdańska 10 (0)

Trąbki Wielkie, Pizzeria Tino, ul. Gdańska 27 (0)
Skarszewy, Pizzeria Gusto, ul. Kościuszki 11, poza trasą szlaku (0)

Skarszewy, Papudajnia, ul. Tczewska 2A, poza trasą szlaku (0)

Pelplin, Pizzeria Grill Bar, ul. Mickiewicza 20 (0)

Pelplin, Papudajnia (bar mleczny), ul. Wybickiego 6 (0)

Gniew, Bistro na Rogu, ul. Piłsudskiego 12 (0)

Śliwice, Prince Kebab, Dworcowa 34B (0)

Tuchola, Restauracja Mc Donalds, ul. Świecka 91 (0)

Tuchola, Papudajnia (bar mleczny), Plac Wolności 10 (0)

Silno k .Ostrowitego, Ba-Dar, bar bistro, ul. Główna 65 (0)
Człuchów, Pizzeria Neapolitana, ul. Koszalińska 19 (0)

Człuchów, Pizzeria „Prawdziwe Don", ul. Zamkowa 3 (0)

Rzeczenica, Rafi Kebab Rzeczenica, ul. Białobórska 2a (0)

Rzeczenica, Bistro Biały Bocian, ul. Słoneczna 54 (0)

Sporysz- Knieja k. Brzezia, gm. Rzeczenica, Bar Leśny (0)

Dodatkowe punkty za każdą z wymienionych restauracji, czynną później niż do godziny 22-giej (po 1 punkt za każdą restaurację)

CK Gniew, ul. 27 Stycznia 2A **(1)**

Tuchola, Restauracja Mc Donalds, ul. Świecka 91 **(1)**

Człuchów, Restauracja 777, ul. Królewska 1 **(1)**

Rzeczenica, Rafi Kebab Rzeczenica, ul. Białobórska 2a **(1)**

Dodatkowe punkty za regularną ofertę kulturalną, związaną z tematem szlaku lub jego obiektów w każdej z wymienionych restauracji przy obiektach oraz w restauracjach z kuchnią regionalną lub tradycyjną: (do 5 restauracji) (po 2 punkty)

Brak (0)

Dodatkowe punkty za ofertę kulturalną nie związaną z tematem szlaku lub jego obiektów* w każdej z wymienionych restauracji przy obiektach oraz w restauracjach z kuchnią regionalną lub tradycyjną albo za ofertę związaną z tematem szlaku, lecz nieregularną (do 5 restauracji - po 1 punkcie)

Brak (0)

Dodatkowe punkty za oryginalne produkty kulinarne, związane z tematem szlaku (do 5 po 2 punkty)
Brak (0)

Suma punktów za całą podkategorię VI B: **11**

VI C Komunikacja:

VI. C. a. Dostępność komunikacyjna szlaku (obiekty kluczowe szlaku)
Jeśli obiekty kluczowe szlaku leżą:
W odległości mniejszej niż 50 km od lotniska międzynarodowego (pierwsze dwa obiekty) (po 5 punktów)

Wszystkie obiekty kluczowe szlaku (w Pelplinie, Tucholi i Człuchowie) są położone w odległości większej niż 60 km, od najbliższego międzynarodowego portu lotniczego (0)

W odległości mniejszej niż 50 km od lotniska krajowego* (3 punkty za pierwsze dwa obiekty) (6)

Wszystkie obiekty kluczowe szlaku (w Pelplinie, Tucholi i Człuchowie) są położone w odległości większej niż 60 km, od najbliższego krajowego portu lotniczego (0)

Położenie w odległości mniejszej niż 20 km od zjazdu z autostrady lub drogi ekspresowej (szybkiego ruchu) (za pierwsze dwa obiekty po 5 punktów)
Pelplin (dla Katedry), Autostrada A-1, relacja Rusocin-Gorzyczki, zjazd Pelplin **(5)**

Przebieganie dróg krajowych przez gminy, w których znajdują się obiekty kluczowe szlaku (do 2 dróg krajowych na każdy obiekt, lecz do 5 dróg na cały szlak) (2)

Człuchów, DK 25, relacja Kostrzyn n. Odrą – Grzechotki **(2)**

Człuchów, DK, 22, Relacja Bobolice – Oleśnica **(2)**

Pozostałe* dworce kolejowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy 2 punkty)

PKP Pelplin, ranga 2 **(2)**

PKP Człuchów, ranga 2 **(2)**

PKP Tuchola ranga 2 **(2)**
Dworce autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za każdy po 2 punkty)

Przystanek autobusowy w Pelpinie, pow. 10 połączeń w kilku kierunkach **(2)**

Dworzec autobusowy w Tucholi, pow. 10 połączeń w kilku kierunkach **(2)**

Przystanek autobusowy w Człuchowie, pow. 10 połączeń w kilku kierunkach **(2)**

VI C. b. Transport zorganizowany na obszarze szlaku:
Stała linia turystyczna kolejowa, autobusowa lub mikrobusowa, łącząca przynajmniej cztery obiekty szlaku, w tym przynajmniej dwa obiekty kluczowe (za 3 pierwsze po 5 punktów)
Nie stwierdzono (0)

Okresowa/sezonowa linia turystyczna, łącząca przynajmniej cztery obiekty szlaku, w tym przynajmniej dwa obiekty kluczowe* (za 3 pierwsze po 3 punkty)

Brak (0)
Dodatkowe kursy regularnych linii kolejowych lub autobusowych w sezonie turystycznym (za pierwsze 5 po 2 punkty)

Nie stwierdzono (0)
Oferta regularna (stała lub sezonowa) bryczek, wózków elektrycznych, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku (za pierwsze 5 po 3 punkty)

Brak (0)
Stała lub sezonowa oferta regularna bryczek, wózków elektrycznych, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego różne obiekty w jednej miejscowości szlaku* (za pierwsze 3 po 2 punkty)
Brak (0)

Oferta na zamówienie bryczek, wózków elektrycznych, sań, połączenia wodnego lub innego niestandardowego, łączącego przynajmniej dwie różne miejscowości szlaku lub obiekty w jednej miejscowości** (za pierwsze 3 po 2 punkty)

Brak (0)
Suma punktów za całą podkategorię VI C: **21** punktów

Za całość kategorii VI: 60 (z 200) **punktów**

W sumie Za wszystkie kategorie maksymalna ilość punktów dla szlaku wynosi 1000

Przy wypełnianiu formularza dla danego systemu podstawa umieszczenia i zaszeregowania danej zmiennej zostanie każdorazowo podana w postaci symbolu źródła i odniesienia do niego w formie przypisu, przez co wyniki uzyskane w procesie waloryzacji zostaną uwiarygodnione przez umożliwienie pełnej i szczegółowej ich weryfikacji.

Po wypełnieniu całość punktacji zostanie zestawiona w postaci tabeli zbiorczej z rozbiciem na punktacje w poszczególnych kategoriach i podkategoriach. Poniżej zamieszczony zostaje wzór dla tabeli waloryzacji potencjału pojedynczego szlaku tematycznego (tabela 4.).

Tabela 4. Zestawienie wyników bonitacji w poszczególnych kategoriach dla badanego systemu

Kategoria	Podkategoria	Punkty uzyskane	Maksimum punktów	Uwagi
Kategoria I: Organizacja szlaku	A. tematyzacja szlaku	50	50	
	B. oznaczenie szlaku	28	50	
	C. koordynacja szlaku	20	50	
	D. dostępność obiektów	13	50	
	Suma: cała kategoria I	**111**	200	
Kategoria II: Ogólna Atrakcyjność turystyczna szlaku	A. autentyczność obiektów	40	40	
	B. ciągłość szlaku	15	15	zob. też „zwartość”
	C. liczba obiektów	12	15	
	D. własna usługa transportowa	0	15	
	E. stan utrzymania obiektów	15	15	bez zastrzeżeń
	Suma: cała kategoria II	**82**	100	
Kategoria III: Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku	A. znaczenie kulturowe temat.	38	60	
	B. eventy zgodne z tematyką	33	40	
	C. dodatkowe atrakcje tematyczne	15	20	
	D. znaczenie historyczne	6	20	
	E. znaczenie biograficzne	5	20	
	F. znaczenie religijne	0	20	nie uwzględniane
	G. znaczenie: inne typy tur. kult.	18	20	
	H. znaczenie: grupy etniczne	14	20	
	I. dodatek: oferta obiektów	26	30	
	J. dodatek: obiekty unikatowe	5	50	
	Suma: cała kategoria III	**160**	300	
Kategoria IV:	A. promocja szlaku	42	45	
	B. oferty wypraw	20	20	

Obsługa własna szlaku	C. oferta pakietowa	16	20	
	D. inne elementy promocji	0	15	
	Suma: cała kategoria IV	**78**	100	
Kategoria V: Pozostała oferta turystyczna szlaku	A. inna turystyczno-kulturowa	36	40	
	B. inna kulturowa, przyrodnicza	14	20	
	C. inna turystyczna	19	20	
	D. pozostałe czynniki	14	20	
	Suma: cała kategoria V	**83**	100	
Kategoria VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna	A. noclegi	28	60	
	B. gastronomia	11	60	
	C. komunikacja	21	80	
	Suma: Cała kategoria VI	**60**	200	
Suma	**Za wszystkie kategorie razem:**	**574**	1000	

Źródło: *opracowanie własne na podstawie wyników badania*

3.1.2. Interpretacja wyników bonitacyjnej inwentaryzacji, waloryzacji i oceny potencjału waloryzacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba.

Zgodnie z kryteriami oceny potencjału regionalnych szlaków kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt, 2010, s. 164] stwierdzona punktacja ogólna (**574 punkty**, mieszcząca się w przedziale między 501-625) klasyfikuje badany system na jego człuchowskim i pelplińskim odcinku jako szlak tematyczny o znaczącym potencjale turystycznym, co pozwala wnioskować o racjonalności ewentualnych zabiegów na rzecz jego rozwijania. Jednak bardziej kompletny obraz stanu badanego systemu ukazują rezultaty bonitacji waloryzacyjnej w poszczególnych zakresach badania [Tamże, s. 164-173], które przedstawiono poniżej.

Z punktu widzenia organizacji (poziomu rozwinięcia systemu) Droga Świętego Jakuba na wymienionych odcinkach jest **szlakiem realnym.** Ten predykat został zweryfikowany bonitacją w przedziale między **60 a 159 punktów w** wszystkich podzakresów **w Zakresie I** (A, B, C i D). Było to to łącznie **111** punktów, system zaś spełnia warunek nie otrzymania minimalnego pułapu 0 punktów w żadnym z podzakresów (było to odpowiednio: 50, 28, 20 i 13 punktów). Ta suma i rozkład punktów wskazują na znaczące braki w odniesieniu do przynajmniej dwóch z czterech kryteriów organizacji szlaku (tutaj: I.C. i I.D.). Odnośne wyniki cząstkowe (odnoszące się do zakresu działań zarządczych jednostki koordynującej

oraz fizycznej dostępności obiektów dla turystów) uniemożliwiają sklasyfikowanie szlaku jako w pełni dostępnego dla zwiedzania oraz kompletnie oznaczonego w terenie, by mógł uchodzić za produkt materialny, to jest w pełni rozwinięty. Jednocześnie jednak badany system spełnia przynajmniej połowicznie większą część kryteriów (zawsze powyżej 20%, przeciętnie ponad 50% możliwej punktacji) nowoczesnego produktu turystyczno-kulturowego, to jest obszaru recepcji turystycznej o strukturze linearnej.

Pelpliński i Człuchowski odcinek Pomorskiej Drogi Św. Jakuba jest **szlakiem o średniej atrakcyjności turystycznej.** System otrzymał w całym zakresie II oceny punktację powyżej 70 punktów (w jego wypadku były to **82 punkty**), jednak w jednym z podzakresów (II.D.) było to 0 punktów. Na ten wynik wpłynął zupełny brak usługi transportowej oferowanej przez szlak lub podmioty działające w jego imieniu dla swoich użytkowników. Zrozumiałym jest, że szlak typowo pielgrzymkowy takiej usługi nie oferuje, jednak wyklucza to udział szeregu innych grup turystów kulturowych w jego eksploatacji oraz poważnie ogranicza możliwość wędrówki szlakiem przez osoby z niepełnosprawnościami i grupy osób podejmujących pieszą lub rowerową wędrówkę pod warunkiem zapewnienia im transportu bagażu między punktami etapowymi.

W kluczowym dla oceny potencjału turystyczno-kulturowego zakresie III badany system należy sklasyfikować jako **szlak o średniej tematycznej atrakcyjności turystyczno-kulturowej, skoncentrowanej na deklarowanej tematyce**. Takie jego zaszeregowanie jest rezultatem 1) osiągnięcia w całym zakresie III waloryzacji wyniku w granicach 120-179 punktów (tu: **160**), a jednocześnie 2) w liczonych łącznie podzakresach III.A, III.B i III.C (decydujących o atrakcyjności tematycznej) punktacji nie niższej niż 70 punktów (badany system otrzymał **86** punktów). Szlak nie posiada przy tym większej atrakcyjności dla którejkolwiek z pozostałych (to jest innych niż turystyka religijna) form turystyki kulturowej. Łączny wynik bonitacyjnej jego oceny dla odnoszących się do takiego potencjału podzakresów III.D., III.E., III.G oraz III.H wynosi 43 punkty, przy czym najwyższy (18 punktów w podzakresie III.G.) dotyczy łącznie kilku różnych subform turystyki kulturowej, jest zatem rozproszony i nie gwarantuje większego zainteresowania preferujących je turystów. Relatywnie wysoki jest wskaźnik atrakcyjności systemu dla turystyki związanej z dziedzictwem grup etnicznych (14 z 20 punktów, na co wpływają zasoby powiązane z dziejami i kulturą Kociewia i jego mieszkańców jako grupy etnograficznej. Są one skoncentrowane głównie w gminach Pelplin i Lubichowo (mniej wyraźnie w gminach Gniew, Starogard Gdański i Skarszewy). Zasoby powiązane z grupą kosznajderską (pochodzenia niemieckiego) można z kolei zidentyfikować w gminie wiejskiej Chojnice i (konkretnie) w parafii Ostrowite).

W IV zakresie oceny, określającym skalę usług własnych szlaku i promocyjną aktywność podmiotu zarządczego system został sklasyfikowany jako **szlak ze znaczną aktywnością autopromocyjną, jednak tylko dostatecznym poziomem usług turystycznych**. Takie

jego zaszeregowanie następuje w rezultacie osiągnięcia w całym zakresie IV punktacji w przedziale 60-79 punktów (w przypadku badanego systemu było to **78** punktów) i jednoczesnego osiągnięcia w podzakresie IV.A. (autopromocja systemu) nie mniej niż 2/3 połowy możliwych punktów (w tym przypadku było to 42 punkty) oraz w jednym lub kilku z pozostałych podzakresów mniej niż 1/3 punktów (tak było w przypadku podzakresu IV.D. – 0 punktów). Te słabsze wyniki bonitacyjne wskazują na brak własnych usług szlaku poza udostępnianiem obiektów i materiałów oraz organizacją doświadczeń tematycznych (ocenianych w Zakresie III).

W Zakresie V, określającym poziom i zróżnicowanie pozostałej (pozatematycznej) oferty turystyczno-kulturowej w przestrzeni szlaku badany system można sklasyfikować jako **szlak o wybitnym znaczeniu kulturowo-turystycznym i ogólnoturystycznym.** Jest to rezultatem osiągnięcia ogólnej **punktacji na poziomie 83** (na 100 możliwych), z jednoczesnym wynikiem dla liczonych razem podzakresów V.A i V.B nie niższym niż 45 punktów (było ich 50), a w liczonych razem podzakresach V.C i V.D nie mniej niż 30 punktów (szlak otrzymał ich 33). Wskazuje to na bardzo wysokie nasycenie przestrzeni szlaku atrakcjami i walorami turystycznymi (zarówno kulturowymi, jak i przyrodniczymi), które jednak rozkłada się nierównomiernie [zob. KAG 1-11]. Zdecydowanie większa w tym odniesieniu jest atrakcyjność ośrodków miejskich: Pelplina, Gniewu, Tucholi i Człuchowa (przy czym , ze względu na strukturę geofizyczną, we wszystkich występuje równowaga zasobów kulturowych i przyrodniczych), średnia dla okolic Lubichowa oraz Skarszew, natomiast niższa dla okolic Trąbek Wielkich, Śliwic oraz Chojnic i Starogardu Gdańskiego (w obu wypadkach bez uwzględnienia tych miast leżących daleko od trasy szlaku), a niska dla przestrzeni między Żukowem a Kłodawą, Gniewem i granicą województwa oraz dla gminy Rzeczenica.

Natomiast w Zakresie VI określającym poziom rozwinięcia infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej w przestrzeni szlaku, badany system został sklasyfikowany jako **szlak ze słabo rozwiniętą infrastrukturą służącą turystyce.** Ten predykat określa szlaki, które w całym zakresie VI otrzymały wynik w granicach 40-74 punktów (w tym przypadku było to 60 **punktów**, zatem w pobliżu środka tego przedziału). Infrastruktura noclegowa wykazuje zaledwie przeciętny poziom rozwinięcia (28 na 60 możliwych punktów), a zróżnicowanie jej standardów (a w konsekwencji i cen) jest podobnie niskie i niemal równe dla otoczenia poszczególnych obiektów kluczowych szlaku: w Pelplinie (8 punktów na 20 możliwych), Tucholi (10) i Człuchowie (10). Szczególnie wyraźnie występuje brak obiektów kategoryzowanych (hoteli i pensjonatów) w prawie wszystkich kategoriach.

Poziom zaspokojenia zapotrzebowania turystów na usługi żywieniowe oceniono na zaledwie 11 z 60 możliwych punktów (VI.B.). Nie jest ono przy tym zagwarantowane we wszystkich miejscowościach z obiektami szlaku w pobliżu trasy szlaku (brak go w Dąbrówce, Ostrowitem i Brzeziu), także w Kłodawie należy opuścić trasę, żeby spożyć posiłek. Najpełniej potrzeby żywieniowe mogą być zaspokojone w ośrodkach miejskich

na trasie (Pelplin, Gniew, Tuchola, Człuchów) gdzie funkcjonują lokale różnego typu i z rozmaitym poziomem cen. Natomiast brak w otoczeniu obiektów kluczowych lokali z ofertą regionalną lub tradycyjną, które często interesują turystów kulturowych ze względu na doświadczenia kulinarne. Takie obiekty występują sporadycznie wzdłuż trasy szlaku: w Godziszewie i Gniewie, z kolei w miastach będących ośrodkami gmin w przestrzeni szlaku (jak Skarszewy, Starogard Gdański) są one zbyt odlegle, by skorzystali z nich jego użytkownicy. W zakresie usług żywienia w otoczeniu obiektów kluczowych szlaku wyraźna jest także różnica między Pelplinem (niewielki wybór typów lokali) w Tuchola i Człuchowem (znacznie szersze spektrum oferty gastronomicznej). Jeśli założyć, że pielgrzymi Jakubowi mają niewielkie wymagania i żywią się głównie we własnym zakresie bazując m.in., na zakupach w sklepach spożywczych, to stan ten można uznać za dopuszczalnym, jednak zamyka to przed badanymi systemami szlakiem drogę do rozwinięcia ich jako propozycji dla szerszej grupy turystów kulturowych, którzy mają inne wymagania (a nawet dla zorganizowanych grup pielgrzymkowych, których potrzeby nie mogłyby być zaspokojone w większości miejsc etapowych).

Najsłabiej wyniki oceny wypadły w odniesieniu do komunikacji i przejazdów (w zakresie VI.C. było to 21 na 80 punktów). Dotyczy to zarówno możliwości przejazdu między obiektami kluczowymi i większą liczbą obiektów szlaku, jak i możliwości włączenia się w jego eksplorację poprzez bezpośredni dojazd z dużych ośrodków lub z zagranicy. Brak linii turystycznych łączących różne miejscowości z obiektami szlaku, nie funkcjonują także przewozy publiczne łączące choćby trzy jego obiekty kluczowe.

Szlak nie utrzymuje własnych usług przewozu osób, nie współpracuje także z żadnym publicznym lub prywatnym przewoźnikiem na rzecz turystów. Podobnie niekorzystnie wygląda kwestia potencjalnego wykorzystania transportu lotniczego dla eksploatacji szlaku (w przypadku zagranicznych turystów, także pielgrzymów, którzy chcieliby przejść jego odcinki rozpoczynając w pobliżu jednego portu lotniczego, a kończąc w pobliżu innego). Port Lotniczy w Gdańsku jest położony relatywnie blisko początkowego punktu Drogi Pelplińskiej 9w Żukowie) natomiast zarówno ten port lotniczy, jak i PL w Bydgoszczy znajdują się daleko (powyżej 60 km) od wszystkich kluczowych obiektów szlaku, jeszcze dalej od nich znajduje się punkt końcowy Drogi Człuchowskiej w Trzmielewie. Nieco lepiej wygląda możliwość dojazdu własnym samochodem: Obiekt kluczowy w Pelplinie znajduje się w sąsiedztwie zjazdu z autostrady A1, a obiekt w Człuchowie w bezpośredniej bliskości dwóch dróg krajowych (DK 22 i DK 25).

3.2. Wyniki badania stanu i oznaczeń trasy szlaku

W trakcie badania terenowego zespół przeprowadzający je przejechał lub przeszedł wszystkie odcinki szlaku zgodnie z trasą określoną w Umowie i sprecyzowana przez

przedstawiciela koordynatora szlaku. p. Alicję Słyszewską-Szybowską. Zgodnie z zaleceniem koordynatora szlaku za źródło miarodajne dla ustalenia przebiegu trasy Pelplińskiej Drogi Świętego Jakuba szlaku uznano publikację A. Słyszewskiej *Nowe Drogi Jakubowe na Pomorzu*. *Podręcznik Pielgrzyma*. *Droga Pelplińska – Szlak Nadwiślański,* wydaną przez Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe -Bernardinum, Pelplin, 2019 [Słyszewska 2019], a za źródło miarodajne dla przebiegu trasy Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba – publikację A. Słyszewskiej i A. Goleniowskiej *Nowe Drogi Jakubowe na Pomorzu*. *Podręcznik Pielgrzyma*. *Droga Człuchowska*, wydaną przez Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe -Bernardinum, Pelplin, 2018 [Slyszewska, Goleniowska 2018]. Obie publikacje, będące przewodnikami dla pieszych użytkowników szlaku, podającą szczegółowo przebieg trasy wędrówki w podziale na dzienne etapy. Podczas badania terenowego, w sytuacjach stwierdzenia zmian spowodowanych inwestycjami infrastrukturalnymi (jak w Otominie) zamknięciem niektórych krótkich odcinków trasy, jak w Dąbrówce, czy zmianą przebiegu trasy spowodowaną dołączeniem nowych obiektów szlaku (Jak w Trąbkach Wielkich czy Pelplinie) miarodajnym dla aktualnego przebiegu trasy szlaku okazał się także często aktualizowany serwis internetowy Mapy.cz [Mapy.cz 2025 www] oparty na tzw. mapach webowych. Podczas badania terenowego na bieżąco wypełniano kwestionariusz przebiegu trasy szlaku i oznaczeń tzw. **dokumenty SPATO:** SPATO-1 - dla Drogi Pelplińskiej i SPATO-2 - dla Drogi Człuchowskiej (zob. t**abela 5** i Załącznik SPATO1-PDSJ-2025 i tabela 6 oraz załącznik SPATO-2-CDSJ-2025), sporządzano dokumentację fotograficzną stanu oznaczeń (a w miejscach krytycznych - także jakości fragmentu trasy), zarchiwizowaną w podziale na odcinki w serii folderów zebranych w zbiorze załączników Dokumentacji Fotograficznej Trasy [załączniki z grupy DFT: DFT 1-11] oraz odcinkowe mapy przebiegu trasy [załączniki z grupy MAPA-TRA: MAPA-TRA-01-11]. Wobec stwierdzenia rozbieżności przebiegu trasy na niektórych odcinkach, roboczą wersję dokumentu SPATO udostępniono Koordynatorowi szlaku i w dniu 10.07.2025r. i ponownie poddano konsultacji trwającej do 21.07.2025. W tym terminie zaangażowanie Koordynatora szlaku umożliwiło usunięcie niektórych mankamentów (jak zastąpienie oznaczeń zniszczonych) oraz korektę usytuowania oznaczeń w niektórych miejscach tak, by niedwuznacznie spełniły swoja funkcję orientacyjno-nawigacyjną. Prace te Koordynator dokumentował fotograficznie, co uwiarygodniło dokonane zmiany i pozwoliło nanieść je wraz z dokumentacją fotograficzną w ostatecznej wersji dokumentu SPATO 1 oraz z folderach dokumentacyjnych DFT 1-11. Ostateczna wersja tego dokumentu, reprezentowana również przez poniższe tabele (Tab. 5 i tab. 6) wraz z uwagami stanowi główne źródło faktograficzne dla niniejszego podrozdziału. Wszystkie poniższe oceny dotyczące przebiegu i stanu trasy szlaku, kompletności i stanu oznaczeń na trasie, a także formułowane na tej podstawie wnioski i postulaty zawarte w Rozdziale 4.2. mają swoje oparcie w zestawieniu SPATO 1, stanowiącym integralną część niniejszego rozdziału. Dokument ten stworzono na podstawie bieżących zapisów badania terenowego (nanoszonych na bieżąco w dniach 29.06. – 8.07. i następujących po nim konsultacji.

Tabela 5. Pelplińska Droga Świętego Jakuba – stan trasy i oznaczeń szlaku

Odcinek (od... do)	Nazwa trasy lub inna forma identyfikacji	Składowa Odcinka (opis)	Oznaczenia Szlaku (inne)	Uwagi (stan drogi, kompletność oznaczeń, widoczność oznaczeń, przejezdność całoroczna/okresowa)
Żukowo-Otomino-Kolbudy	Żukowo wspólny odcinek Pomorskiej I Pelplińskiej Drogi św. Jakuba	Ul. 3 maja, Pod Otomino, Kreffta	oznaczenia wspólne z pomorską Drogą	ulica miejska z poboczem dla pieszych
	Otomino ul. Norbertanek wspólny odcinek Dróg	Otomino - wiadukt kolei metropolitalnej	wspólne oznaczenie obu Dróg Jakubowych	ulica wiejska, droga asfaltowa, potem betonowa bez pobocza
	Otomino - ul. Do Dworu do skrzyżowania z ul. K. Kreffta	do stacji kolei metropolitalnej, potem wiadukt, dalej za stacją i wiaduktem	oznaczenia obu Dróg Jakubowych rozwidlają się	droga publiczna, z poboczem dla pieszych
	Ul. Kreffta do wiaduktu nad DE S-7	Wiadukt nad S-7	brak oznaczeń Drogi przed wiaduktem, na nim i za nim	droga publiczna z poboczem dla pieszych i rowerzystów
	Otomino - Przyjaźń	Do Obwodnicy Żukowskiej	za wiaduktem pierwsze oznaczenie w Przyjaźni, przed obwodnicą Żukowską	droga wiejska bez pobocza
	Przyjaźń za obwodnicą	Za wiaduktem i skrzyżowanie ul. Żukowską	oznaczona przed skrzyżowaniem i potwierdzona	droga publiczna bez pobocza
	Przyjaźń wyjście na Kołbudy	Rozwidlenie ul. Łapinska	oznaczona przy rozwidleniu i potwierdzenie w ul Łapińskiej	droga publiczna z poboczem dla pieszych
	Przyjaźń - Łapino Kartuskie	Droga asfaltowa	oznaczona	droga publiczna z poboczem dla pieszych

	Łapino Kartuskie - Łapino	ul. Jabloniowa droga publiczna	oznaczona	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Łapino obejście wsi	droga publiczna	oznaczona konsekwentnie	droga asfaltowa bez pobocza
	Kolbudy wejście	ul. Fiołkowa	oznaczona przy rozwidleniu	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
Kolbudy – Jagatowo - Kłodawa	Kolbudy wieś	ul. Przemysłowa	oznaczona	droga publiczna z poboczem dla pieszych
	Kolbudy plac Kaszubski	plac z parkingiem i przystankiem	oznaczona	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Kolbudy rondo Marciniaka	Rondo z poboczem dla pieszych	oznaczona	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Kolbudy wyjście na Lisewiec	Skrzyżowanie dróg, dalej droga publiczna z poboczem dla pieszych	oznaczenie na skrzyżowaniu, potwierdzenie	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Kolbudy - Pręgowo	droga publiczna	oznaczona, także we wsi Pręgowo, w tym przy rondzie	droga asfaltowa bez pobocza dla pieszych, we wsi z poboczem
	Pręgowo - Lisewiec	ul. Bukowskiego i droga na na Lisewiec	oznaczona i potwierdzona, także za skrzyżowaniem na, także na rondzie Żuławska i za rondem a	droga asfaltowa z poboczem, za wsią bez pobocza
	Lisewiec - Żuława	Lisewiec wyjście i rondo Żuławska	oznaczona i potwierdzona na rozgałęzieniu oraz na wejściu do wsi Żuława i potem przy rozwidleniu	droga asfaltowa z poboczem, za wsią Lisewiec bez pobocza, dalej utwardzona droga gruntowa, piaszczysta, nie polecana dla rowerzystów , we wsi Żuława betonowa
	Żuława - Jagatowo	droga wojewódzka, potem zejście na drogę lokalna	oznaczone, jednak przy zejściu znak niemal niewidoczny, silnie wyblakły	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych i rowerzystów , dalej droga lokalna z poboczem dla rowerzystów i pieszych

	Jagatowo	droga lokalna i rondo	oznaczona na rondzie i na kolejnych dwóch rozwidleniach , potem przy ul. Południowej oznaczenie zasłonięte przez znak przystanka	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Jagatowo - Kłodawa	rondo, ul. Południowa i ul. Żabianka	oznaczona na wyjściu z Jagatowa i zejściu w drogę bitą	droga z nawierzchnią betonową, trudną dla rowerzystów, potem
	Jagatowo za UK. Żabianka	ul. Żabianka i ul. Zielone Wzgórze, wyjście	na rozwidleniu ul Żabianka nieoznaczona, potem przy wyjściu ze wsi znak w wejścia na polną drogę nieczytelny, częściowo zniszczony przez wandali	droga polna, wygodna dla pieszych, trudna dla rowerzystów
	Kłodawa wejście	Kłodawa - z drogi polnej	brak oznaczeń	droga polna, mocno kamienista, trudna dla rowerzystów
	Kłodawa wieś	Kłodawa - ul. Brzozowa	brak oznaczeń	droga asfaltowa bez pobocza, potem z poboczem dla pieszych
	Kłodawa wejście	Kłodawa - ul Gdańska	oznaczona przy wejściu w ulicę Gdańską	droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Kłodawa przed obiektem	wzdłuż wiejskiej ulicy	są oznaczenia Drogi, częściowo słabo widoczne, zasłonięte	stan akceptowalny
	Kłodawa przy obiekcie	Na wzgórzu kościelnym	Oznaczony tablicą Drogi	wzgórze przy drodze z dojazdem i własnym parkingiem
Kłodawa – Godziszewo	Kłodawa wyjście	wzdłuż wiejskiej ulicy i drogi powiatowej	bez oznaczeń Drogi	stan dobry, z poboczem dla pieszych

Trąbki Małe	wzdłuż wiejskiej ulicy i drogi powiatowej, dalej ul. Gdańska	brak, pierwsze oznaczenie Drogi dopiero po 2 km i daleko za rozwidleniem, przy zakładzie Oceanic, potem na końcu wsi	stan dobry, z poboczem dla pieszych
Trąbki Małe do Trąbek Wielkich	nieoznaczona, świeżo dołączona do szlaku	brak oznaczenia	stan dobry, bez pobocza
Trąbki Wielkie przy obiekcie		brak oznaczeń Drogi – obiekt włączony do szlaku bezpośredni przed badaniem terenowym	
Kaczki	wzdłuż wiejskiej ulicy, z poboczem	jedno oznaczenie w całej miejscowości, u końca wsi, przy rozwidleniu, bardzo słabo widoczne	stan dobry, z poboczem dla pieszych
Kaczki - Gołębiewo Wielkie	wzdłuż drogi powiatowej	jedno oznaczenie na wejściu do wsi Gołębiewo Wlkp.	stan dobry, bez pobocza
Gołębiewo Wielkie wejście	wzdłuż drogi powiatowej i rozwidlenie ul. Irysowej	oznaczona przy ul. Irysowej i dalej potwierdzona	stan dobry, bez pobocza
Gołębiewo Wielkie -we wsi	wzdłuż ulicy wiejskiej	oznaczona w przebiegu i na końcu ulicy	stan akceptowalny dla rowerzystów, bez pobocza
Gołębiewo Wielkie, ul. Różana, Lawendowa	wzdłuż ulicy wiejskiej, Różana, Lawendowa	oznaczona na skrzyżowaniu, potwierdzenie w ul. Lawendowej	stan dobry, jest pobocze dla pieszych
Gołębiewo Średnie	wzdłuż wiejskiej ulicy	oznaczona przy skrzyżowaniu	stan dobry, z poboczem dla pieszych
Gołębiewo Średnie - Gołebiewko	wzdłuż drogi powiatowej	oznaczona za skrzyżowaniem w Gołebiewku	stan dobry, bez pobocza dla pieszych

	Gołębiewko - Godziszewo	wzdłuż drogi powiatowej	oznaczona	stan dobry, bez pobocza dla pieszych
	Godziszewo wejście	wzdłuż wiejskiej ulicy,	oznaczona przed skrzyżowaniem	stan dobry, pobocze po 1 km
Godziszewo - Zduny	**Godziszewo otoczenie kościoła (obiektu)**	przy ulicy	oznaczony plakietą z muszlą, jednak brak tablicy szlaku	stan dobry, pobocze dla pieszych
	Godziszewo wyjście	przy skrzyżowaniu	oznaczona, dalej potwierdzenie	stan dobry, pobocze dla pieszych
	Godziszewo - Damaszka	wzdłuż drogi gminnej	oznaczona	stan akceptowalny, bez pobocza dla pieszych
	Damaszka	wzdłuż drogi gminnej	oznaczona przy rozwidleniu	stan akceptowalny, bez pobocza dla pieszych
	Damaszka - Boroszewo	wzdłuż drogi gminnej	oznaczona	stan dobry, bez pobocza dla pieszych
	Boroszewo	wzdłuż wiejskiej ulicy	oznaczona	stan dobry, pobocze dla pieszych
	Boroszewo wyjście	rozwidlenie dróg, wzdłuż wiejskiej drogi i szlaku rowerowego czarnego	oznaczona przy rozwidleniu, dalej potwierdzona , także za stajnią	stan za rozwidleniem akceptowalny dla rowerzystów , droga o różnych strukturach nawierzchni , bez pobocza dla pieszych
	Boroszewo- Jezioro Zdunskie	rozwidlenie dróg leśnych, dalej leśna droga pożarowa nr 41 , potem droga pożarowa nr 44	oznaczona starym znakiem Drogi na drzewie, potem na kolejnych skrzyżowaniach leśnych drog, oznaczona przy leśnictwie Boroszewo,	droga leśna , stan akceptowalny dla rowerzystów. Aplikacja Mapy.cz w tym miejscu proponuje inny przebieg, wcześniejszy skręt w lewo, w nieistniejącą już ścieżkę ,
	Jezioro Zduńskie - leśnictwo Boroszewo	rozwidlenie dróg leśnych przy leśnictwie Boroszewo	oznaczenie potwierdzone, znaki częściowo stare na drzewach	droga leśna, akceptowalna dla rowerzystów, miejsce odpoczynku 300 m za leśnictwem Boroszewo
	Leśnictwo Boroszewo - Zduny	droga leśna	oznaczona konsekwentnie, stare znaki Drogi na drzewach	droga leśna, akceptowalna dla rowerzystów
	Zduny wejście	droga wiejska, bez pobocza	oznaczona przy wejściu do wsi	droga betonowa, stan dobry, bez pobocza

	Zduny Cegielnia	droga publiczna	oznaczona przy Cegielni przed wejściem na drogę publiczną	droga publiczna, stan dobry, bez pobocza
	Zduny wieś	droga publiczna	oznaczona przy wejściu do wsi	droga asfaltowa, stan dobry, pobocze dla pieszych
Zduny - Pelplin	Zduny wyjście	droga publiczna	oznaczona, potwierdzenie przy skrzyżowaniu i na końcu wsi	droga asfaltowa, stan dobry, bez pobocza
	Zduny - Brzeźno Wielkie	droga publiczna	nieoznaczona , bez potrzeby oznaczeń	droga asfaltowa, bez pobocza
	Brzeźno Wielkie	droga publiczna, ulica wiejska	oznaczona przy rondzie, dalej potwierdzona , przy ul. Szkolnej za skrzyżowaniem	stan dobry, pobocze dla pieszych
	Brzeźno Wielkie - Rajkowy	droga publiczna, nad autostradą A1	oznaczona na wyjściu ze wsi i dalej konsekwentnie	droga wiejska, nawierzchnia betonowa, akceptowalna dla rowerzystów
	Brzeźno Wielkie - las za autostradą - Korytyba	droga leśna , w tym droga pożarowa nr 5, wspólnie ze Szlakiem Ziemi Tczewskiej (zielonym)	oznaczona na rozwidleniu, dalej prosta bez potrzeby oznaczeń,	droga leśna utwardzona, akceptowalna dla rowerzystów
	Korytyba przysiółek w lesie	drogi leśne, częściowo drogi pożarowe	oznaczona starymi znakami Drogi, uzupełnione nowymi	droga leśna, częściowo mocno piaszczysta z przewyższeniami, trudna dla rowerzystów
	Korytyba wyjście	drogi leśne i polne miedzami	na odcinku prostym bez oznaczeń	droga utwardzona z przewyższeniami, akceptowalna dla rowerzystów
	Pelplin wejście	droga polna miedzami	na odcinku prostym bez oznaczeń, oznaczony skręt na wejściu do DW 230	droga utwardzona, akceptowalna dla rowerzystów, potem brukowana, następnie wzdłuż drogi wojewódzkiej DW230

	Pelplin ul Sambora	ulica miejska	oznaczona	ulica z chodnikiem i poboczem dla rowerzystów
	Pelplin otoczenie Katedry (Obiektu).	Plac Mariacki	brak oznaczeń Drogi, w tym brak Tablicy szlaku, wiele innych oznaczeń	Plac kościelny z dostępem do ulicy miejskiej, z parkingiem
	Pelplin otoczenie Muzeum Gutenberga (obiektu szlaku)	Ul. Biskupa Dominika	Brak oznaczeń Drogi i tablicy Drogi (obiekt włączono do szlaku bezpośrednio przed badaniem terenowym)	Ulica miejska z chodnikiem i parkingiem
Pelplin - Nowa Cerkiew	Pelplin wyjscie	ulica Mestwina	Oznaczenia wzdłuż ulicy i znak skrętu przed rondem	stan dobry, chodnik dla pieszych
	Pelplin ulica miejska	ulica T. Kościuszki	oznaczenia systematyczne	stan dobry, chodnik dla pieszych
	Rożental	wzdłuż drogi publicznej	oznaczenie przy wejściu do wsi, we wsi, na rozwidleniu ulic	Stan dobry, pobocze dla pieszych, przy drodze sklep spożywczy
	Rożental - Rombark	droga szutrowa, dalej betonowa i znów szutrowa	oznaczona u rozwidlenia, dalej systematyczne oznaczenia	jakość akceptowalna dla pieszych i rowerzystów
	Rombark	droga publiczna, bez pobocza	oznaczona na rozwidleniu	Stan dobry, jednak bez pobocza dla pieszych
	Rombark - Nowa Cerkiew	droga publiczna, bez pobocza	Oznaczona na końcu, u wejścia do Nowej Cerkwi	Stan dobry, jednak bez pobocza dla pieszych
	Nowa Cerkiew przy obiekcie szlaku	droga publiczna	Brak oznaczeń Drogi przy obiekcie	Droga lokalna i plac przykościelny z możliwością parkowania
	Nowa Cerkiew - Morzeszczyn	wzdłuż drogi publicznej , potem droga gruntowa	Oznaczona na wyjściu z Nowej Cerkwi i dalej (znaki na drzewach)	droga publiczna, stan dobry, bez pobocza,

	Morzeszczyn	wejście do wsi: ul. Wybudowanie	oznaczenie na rozwidleniu i przy drodze betonowej obok Zakładu Bioentech	droga betonowa, stan dobry
	Morzeszczyn ul. Kociewska	droga publiczna	oznaczona na skrzyżowaniu	droga publiczna, stan dobry, bez pobocza
	Morzeszczyn droga 234	droga powiatowa	Prosta, bez potrzeby oznaczeń	stan dobry, jest pobocze dla pieszych
	Morzeszczyn - Dzierżążno	droga powiatowa	oznaczenie dopiero w Dzierzążnie 100 m przed kościołem	Stan dobry, jest pobocze dla rowerzystów
	Dzierzążno przy obiekcie szlaku	Placyk przykościelny	oznaczony tablicą Drogi	Stan dobry, jest parking i pobocze
Dzierżążno - Gniew	Dzierżążno Brodzkie Młyny	droga publiczna, dalej po rozwidleniu gruntowa, leśna drogą pożarowa nr 14	oznaczenie na rozwidleniu i zejściu z drogi publicznej, na trasie wzdłuż drogi publicznej oznaczona	droga gruntowa na skraju lasu, potem leśna droga pożarowa. Stan akceptowalny dla rowerzystów, bardzo dobry dla pieszych, po trzecim rozwidleniu bardzo zła jakość dla rowerzystów, zarośnięta
	Brodzkie Młyny	publiczna droga lokalna, następnie droga powiatowa 234	oznaczenie przy wejściu na wiejską drogę publiczną obok kapliczki, dalej wzdłuż drogi	stan bardzo dobry, bez pobocza
	Brodzkie Młyny - Gniew	droga powiatowa 234	oznaczenie przy wjeździe do M. Gniew na drodze powiatowej	stan dobry , bez pobocza dla pieszych
Gniew	Gniew miasto	wjazd do ul. Leśnej	oznaczenie przy rozwidleniu ul. Leśna	stan dobry, bez pobocza, znaki szlaku rowerowego
		ul. Lipowa	oznaczenie przed i za krzyżówką dróg	stan dobry, pobocze dla pieszych i rowerzystów, znaki szlaku rowerowego
		ul Gdańska	oznaczona, także na skrzyżowaniu	stan dobry, pobocze dla pieszych, potem chodnik

		Dojście do obiektu ul. Kościelna i wokół Obiektu	Brak oznaczeń dojścia i samego Obiektu znakami Drogi brak tablicy Drogi	Stan dobry, ulice miejskie, chodnik z możliwością parkowania samochodów
		ul. T. Kościuszki do ronda	oznaczona	stan dobry, chodnik
		rondo i wejście na DK 91	jest oznaczenie skrętu na trakcie pieszo-rowerowym	stan bardzo dobry, pobocze dla pieszych i rowerzystów
Gniew - Kozielec	Gniew-Nicponia	Fragment zbieżny z DK 91	jest oznaczenie skrętu	stan dobry, pobocze dla pieszych
	Nicponia	skręt z DK91	jest oznaczenie skrętu	stan dobry, pobocze dla pieszych, we wsi zajazd
	Tymawa	wzdłuż drogi publicznej (istnieje propozycja koordynatora **rozdzielenia** na tym odcinku szlaku dla pieszych (Gniew – Tymawa) i rowerzystów – dotychczasowy przez Nicponię)	oznaczenia przed kościołem i na końcu wsi	stan dobry, pobocze dla pieszych, przy drodze sklep spożywczy
	Tymawa - Betlejem - Jaźwiska - Opalenie	wzdłuż drogi publicznej	oznaczona przed Betlejem i w Jaźwiskach	stan dobry, pobocze tylko w m. Jaźwiska

Opalenie	wzdłuż drogi publicznej	oznaczenie na wejściu przed krzyżówką i przy tartaku, na skręcie przy ul Warneckiego oznaczenie dopiero po krzyżówce, potem dopiero po rozwidleniu ulic za kościołem, za mostkiem, dalej regularnie	stan dobry, pobocze dopiero we wsi, sklep spożywczy
Opalenie - Widlice Dln.	wzdłuż drogi publicznej	oznaczenie na rozwidleniu, nowe i stare znaki Drogi	ulica wiejska, stan dobry, bez pobocza
Osady K. Opalenia	wzdłuż drogi publicznej	oznaczenie przy kapliczce na skrzyżowaniu	ulica wiejska, stan dobry, bez pobocza
Opalenie - Widlice Górne	wzdłuż drogi publicznej	oznaczenie przy wejściu do m. Widlice Górne	ulica wiejska, stan dobry, bez pobocza
Widlice wieś	rozwidlenie drogi publicznej	oznaczenie przed rozwidleniem	ulica wiejska, stan dobry, bez pobocza
Widlice Górne - Małe Wiosło	wzdłuż drogi gminnej	oznaczenie przy rozwidleniu	ulica wiejska, stan dobry, bez pobocza
Małe Wiosło - Półwieś	wzdłuż drogi gminnej	oznaczenie przy leśnym parkingu, dalej przy rozwidleniu stary znak, słabo widoczny, przy następnym nowy znak, widoczny	ulica wiejska, stan dobry, brak pobocza

	Małe Wiosło - Półwieś - Kozielec, rozwidlenie z leśną drogą pożarową 32, i dalej drogami gminnymi	wzdłuż drogi gminnej początkowo asfaltowej, potem szutrowej lokalnej z nawierzchnią betonowa, szutrową, następnie drogi leśnej z przewyższeniami	oznaczenia systematyczne, częściowo stare znaki Drogi, nie na każdym skrzyżowaniu	Według opisu szlak prowadzi w kierunku Półwsi i obok Pieniążkowa, potem Kozielca. Jednak już przed Półwsią stan drogi miejscami bardzo zły dla rowerzystów i odcinek (niepotrzebnie) jest bardzo długi (11 km.). Sugerowana zmiana przebiegu (to samo uważa koordynator).
	Małe Wiosło - Kozielec	Wzdłuż leśnej drogo pożarowej nr 32 i szlaku Eurovelo 9	oznaczenie skrętu przy rozwidleniu drogi pożarowej 32, dalej tylko oznaczenia szlaku rowerowego Eurovelo 9	stan trasy akceptowalny, droga częściowo gruntowa, wygodna dla pieszych, do zaakceptowania dla rowerzystów z. pojazdami terenowymi
	Kozielec	wzdłuż drogi publicznej	brak oznaczeń Drogi, u końca odcinka granica województwa pomorskiego i koniec Pelplińskiej Drogi św. Jakuba (kontynuacja Nadwiślańską Droga św. Jakuba)	droga lokalna, stan dobry, brak pobocza

***Źródło**: opracowanie własne na podstawie wyników badania terenowego i DFT 1-4*

Tabela 6: Człuchowska Droga Świętego Jakuba – stan trasy i oznaczeń szlaku

Odcinek Nr.... (od...do)	Nazwa trasy inna forma identyfikacji	Składowa odcinka	Oznaczenia Szlaku (inne)	Uwagi (stan drogi, przejezdność
Pelplin - Dąbrówka	Pelplin wyjście	ul. Sobieskiego, Starogardzka	oznaczono, dalej potwierdzenia	Ulica miejska z poboczem dla pieszych i rowerzystów
	Pelplin Rondo	Rondo Męczenników Pelplina	oznaczenie na wyjściu z ronda	Rondo z poboczem dla pieszych/ rowerzystów

	Ropuchy	Odcinek przed autostradą	oznaczenie przy zakładzie Dahlke	Droga wojewódzka z poboczem dla pieszych/ rowerzystów
	Ropuchy 2	Odcinek za autostradą	oznaczenie pod wiaduktem Autostrady A1	Droga wojewódzka z poboczem dla rowerzystów
	Lipinki Szlacheckie	Odcinek we wsi	oznaczona	Droga wojewódzka z poboczem dla rowerzystów
	Jabłowo	Odcinek we wsi	oznaczona	Droga wojewódzka z poboczem dla pieszych/rowerzystów
	Jabłowo wyjście	rozwidlenie dróg przy parkingu	oznaczona przed rozwidleniem, jednak znak nie wskazuje dokładnie, w którą z trzech dróg należy zejść	Zejście z drogi wojewódzkiej, sklep. Ul. Szkolna, droga wiejska.
	Jabłowo - Dąbrówka .	Jabłowo ul. Szkolna , Jabłowo wyjście ul. Polna	bez oznaczeń potwierdzających aż do skrzyżowania, jest oznaczenie za skrzyżowaniem z droga wojewódzką	Droga polna, akceptowalna dla rowerzystów , potem droga brukowana, potem żwirowana, następnie betonowa, akceptowalna dla rowerzystów, przed Dabrówką gruntowa utwardzona
	Dąbrówka wieś	Odcinek we wsi i podejście do obiektu	bez oznaczeń, być może usunięte w trakcie remontu drogi	Droga publiczna, ulica wiejska, z poboczem , trwa remont ulicy
	Dąbrówka wokół obiektu	podejście na wzgórze, cmentarz przykoscielny	brak jakichkolwiek oznaczeń Drogi	Wzgórze z kościołem, bez możliwości wjazdu
	Dąbrówka wyjście	Ulica Starogardzka	oznaczona w ulicy, ale nie przed rozwidleniem przy ul. Płaczewskiej	Ulica wiejska z poboczem dla pieszych, za rozwidleniem, następnie polna droga utwardzona, stan dobry

Dąbrówka - Lubichowo	Dąbrówka - Jezioro Płaczewskie	Najpierw ulica Płaczewska, Potem droga polna w kierunku jeziora	bez oznaczeń na rozwidleniu i wzdłuż drogi polnej	Polna droga utwardzona
	Jezioro Płaczewskie - Wysoka	Droga publiczna,	bez oznaczeń, także na wejściu na drogę publiczną	Droga asfaltowa poboczem dla pieszych i rowerzystów , restauracja sezonowa przy jeziorze
	Zjazd na Wysoką i droga do Wysokiej	Droga lokalna	oznaczenie przy zjeździe z drogi, potem wzdłuż drogi	Droga z nawierzchnią betonową, stan dobry dla rowerzystów
	Wysoka wieś	Droga publiczna	brak oznaczenia przy skrzyżowaniu	Droga betonowa, od skrzyżowania asfaltowa, z poboczem dla pieszych
	Wysoka - Zielona Góra	Droga publiczna	brak oznaczeń	Droga asfaltowa, bez pobocza
	Zielona Góra wieś	Droga publiczna, potem droga powiatowa	brak oznaczeń, także przy skrzyżowaniu	Droga asfaltowa, bez pobocza
	Zielona Góra - Mościska - Lubichowo	Droga powiatowa	oznaczenie dopiero w Mościskach przy przystanku autobusowym	Droga asfaltowa, bez pobocza
	Lubichowo wejście	ulica Starogardzka	oznaczenia dopiero w terenie zabudowanym	Droga asfaltowa, z poboczem dla pieszych
	Lubichowo przy obiekcie	Ulice, teren kościelny	oznaczenia przed terenem kościelnym, tablica Drogi przy kościele, oznaczenie za kościołem	Ulica z poboczem dla pieszych
	Lubichowo wyjście	rozwidlenie w ulicę Leśną	oznaczona przy rozwidleniu i potwierdzenie w ciągu ulicy	Ulica z poboczem dla pieszych
Lubichowo - Śliwice	Lubichowo - Młynki	droga publiczna	oznaczona	Droga asfaltowa bez pobocza
	Młynki	droga publiczna	oznaczona	Droga asfaltowa bez pobocza, potem

	Młynki - Ocypel	droga publiczna	oznaczona przy skrzyżowaniu	Droga asfaltowa, bez pobocza
	Ocypel wieś	droga publiczna	oznaczona	Droga asfaltowa bez pobocza
	Ocypel wyjście	zejście z drogi publicznej do lasu	Brak oznaczeń przed zejściem do lasu i w trakcie drogi leśnej, bez opisu przewodnika i aplikacji niemożliwe zauważenie zejścia . Punkt krytyczny nawigacyjnie	Droga leśna, miejscami niewygodna dla rowerzystów (piaszczysta), po 400 m zwalone drzewa tarasują drogę . Oznaczenie nieregularne żółtymi pasami farby na drzewach, 100 m przed powrotem na drogę publiczną przed Osieczną
	Ocypel - Osieczna wersja piesza	drogi leśne	Bez oznaczeń, także na skrzyżowaniu dróg leśnych, 500 m po zejściu z drogi publicznej, opis skrętu tylko w przewodniku	Droga leśna, akceptowalna dla rowerzystów
	Ocypel - Osieczna	wersja rowerowa (proponowana przez koordynatora szlaku)	Oznaczona, także przy skrzyżowaniach, z potwierdzeniem trasy	Droga asfaltowa bez pobocza, stan dobry
	Osieczna wieś	droga publiczna	Oznaczona, także na rozwidleniu dróg i przy zejściu na drogę rekreacyjna	Ulica wiejska z poboczem dla pieszych
	Osieczna - Małe Krówno	Droga rekreacyjna	Oznaczona na wjeździe na drogę rekreacyjną . Brak oznaczeń u końca drogi rekreacyjnej w Krównie Małym	Droga rekreacyjna pieszo - rowerowa, stan dobry dla pieszych i rowerzystów.
	Krówno Małe Duże Krówno	Droga publiczna	Oznaczona	Droga asfaltowa bez pobocza dla pieszych

	Duże Krówno Byłyczek - Śliwice	Droga publiczna	Oznaczona, w tym na granicy województw	Droga asfaltowa bez pobocza
Śliwice - Kowalskie Błota (województwo kujawsko-pomorskie**)**	Śliwice wejście	Droga publiczna	Brak oznaczeń aż do obiektu Drogi	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych / rowerzystów
	Śliwice wokół obiektu	Ulica Sychowskiego	Obiekt bez tablicy i oznaczeń Drogi, naprzeciw obiektu jest plakieta szlaku	Ulica z poboczem dla pieszych
	Śliwice wyjście	Ulica Sychowskiego	Oznaczona na wyjściu ze wsi przy drodze rowerowej	Ulica z poboczem dla pieszych, dalej dla rowerzystów
	Śliwice - Lińsk	Droga powiatowa	Trasa prosto bez potrzeby oznaczeń	Droga publiczna z poboczem dla rowerzystów
	Lińsk	Droga powiatowa	Oznaczenie na rozwidleniu dróg	Droga publiczna z poboczem dla pieszych
	Lińsk - Okoniny Nadjeziorne	Drogi publiczne i lokalne	Oznaczenie na rozwidleniu dróg, dalej powtórzone, także w przebiegu drogi i na wejściu do Okonina. Przebieg trasy w Mapy.cz jest różny	stan dobry, z poboczem, potem bez, sklep w Okoninach
	Okoniny las	Droga publiczna rozchodzi się z drogą leśną, błędne wskazanie opisu	Brak oznaczeń na kluczowym rozwidleniu, w całych Okoninach za sklepem nie na oznaczeń	Opis Drogi sugeruje drogę leśną, która po 120 kończy się ślepo, inna opcja także prowadzi do ślepego rozwidlenia
	Okoniny wyjście	Wyjazd za sklepem że wsi Okoniny	Dopiero po ok. 800 m za rozwidleniem i na końcu wsi pierwszy znak kontynuacji Drogi	Droga asfaltowa bez pobocza

	Za Okoninami	Rozwidlenie za Okoninami	Na kolejnym rozwidleniu dróg brak oznaczeń	Drogi asfaltowe bez pobocza
	Droga leśna na Kowalskie Błota	Leśna droga	Pierwsze oznaczenie po ok 1,5 km na rozwidleniu dróg leśnych, kolejne rozwidlenie bez oznaczeń, kolejne oznaczenie dopiero po następnych 700 m,	Przez pierwsze 1100 m bardzo piaszczysta droga, nieakceptowalna dla rowerzystów, potem lepsza, jednak nie optymalna
	Droga pożarowa leśna nr 30	Leśna droga pożarowa nr 30	Oznaczona na rozwidleniu potwierdzona przy PCW2	Droga utwardzona , dobra dla rowerzystów
Kowalskie Błota - Tuchola	Kowalskie Błota wejście	Droga lokalna	Bez oznaczeń, jednak prowadzi prosto	Droga asfaltowa bez pobocza
	Kowalskie Błota wyjście	Droga lokalna	Na końcu miejscowości oznaczenie prosto, dalej także na rozwidleniu	Droga asfaltowa bez pobocza
	Kowalskie Błota - Gołąbek	Droga powiatowa	U wejścia na drogę oznaczenie odwrócone w błędnym kierunku, w m. Gołąbek przy nadleśnictwie poprawny	Droga asfaltowa bez pobocza, stan dobry
	Gołąbek - Tuchola Plaskosz	Droga powiatowa	500 m po wejściu znak drogi. Trasa prowadzi prosto	Droga asfaltowa bez pobocza, stan dobry
	Tuchola wejście	Ulica Główna / Nowodworskiego owna	Przy rozwidleniu oznaczona	Ulica miejska z poboczem dla pieszych
	Tuchola do obiektu	Ul. Nowodworskiego / Krzywa	Oznaczenie już w ciągu ulicy Krzywej	Ulica miejska z chodnikiem

Tuchola	Na podejściu do obiektu	Ulica miejska z poboczem dla pieszych	Brak oznaczeń na ostatnich 400 metrach trasy	Ulica miejska z chodnikiem
	Wokół obiektu	Ulica Chojnicka i plac przy ul. Kościelnej	Oznaczenie Drogi naprzeciw obiektu, Tablica Drogi na placu przykościelnym	ulica z chodnikiem i plac przykościelny
	Za obiektem	ulica Kościelna, Krzywa	Brak oznaczeń na ul. Krzywej	ulica miejska z poboczem dla pieszych
	Tuchola za obiektem	Ul. Chojnicka	Oznaczenie przy wejściu w ulicę, powtórzone przy rozwidleniach	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych i rowerzystów
	Tuchola wyjście	Ul. Chojnicka do hurtowni SBS	Oznaczenie przy ABS u końca terenu zabudowy	Droga asfaltowa z poboczem dla rowerzystów
Tuchola - Ostrowite	Tuchola - Bladowo	DW 240	Bez oznaczeń, ale droga prosta	Droga asfaltowa z poboczem dla rowerzystów
	Bladowo zejście	Droga na Nad Bladówkiem	Oznaczenie na zejściu w drogę wiejską	Wiejska droga utwardzona, stan dobry
	Bladowo - Żalno	droga wiejska, potem pośród pól	Bez oznaczeń, ale prowadzi prosto	Droga utwardzona, stan dobry, po ok. 1,5 km koleiny, trudna dla rowerzystów, miejscami także zapiaszczona
	Żalno wieś	Droga wiejska, potem publiczna droga lokalna	Na pierwszym rozwidleniu oznaczony skręt , rozwidlenie ulic oznaczone	Droga brukowana, niewygodna dla rowerzystów . Następnie droga asfaltowa bez pobocza
	Żalno - Ciechocin	Droga publiczna, skrzyżowanie, droga polna	Brak oznaczeń na rozwidleniu ku centrum wsi , Potem oznaczona za wyjściem i w dalszym przebiegu	Droga asfaltowa bez pobocza, po rozwidleniu betonowa, za wsią gruntowa nieutwardzona mocno piaszczysta, przez pierwsze 600 m, trudna dla rowerzystów
	Ciechocin wejście	Wiejska droga publiczna	oznaczono	Droga asfaltowa bez pobocza

	Ciechocin wieś	Droga publiczna	Oznaczenie przy przystanku	Droga asfaltowa z poboczem, potem bez
	Ciechocin - Ostrowite	Lokalna droga publiczna	Brak oznaczeń, jednak prowadzi prosto	Droga dla pieszych i rowerzystów, stan dobry
	Ostrowite wejście	Lokalna droga publiczna	Oznaczenie na wejściu do wsi	Droga dla pieszych i rowerzystów, stan dobry
Ostrowite - Lichnowy	Ostrowite przy obiekcie	Wiejska ulica	Dojście do obiektu Drogi oznaczone, obiekt oznaczony	Ulica z poboczem dla pieszych
	Ostrowite wokół obiektu Drogi	Ulice, parking przykościelny	**Obiekt oznaczony tablicą Drogi**	Ulice i pobocza, stan dobry, miejsce odpoczynku
	Ostrowite za obiektem	Ulica wiejska	Przy obiekcie znak kierunkowy na kamieniu, potem oznaczone rozwidlenie Ostrowite wyjście	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych, stan dobry
	Ostrowite wyjście	Ul. Llichnowska	Oznaczenie na wyjściu ze wsi, powtórzone po ok 300 m	Droga asfaltowa bez pobocza
	Ostrowite - Lichnowy	Droga gminna	Oznaczona	Droga asfaltowa bez pobocza
	Lichnowy wieś	Droga gminna	Oznaczenie poprawne	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych, od ul. Okrężnej bez pobocza
	Lichnowy wyjście	Droga publiczna, dalej wiejska utwardzona	Skręt oznaczony	Wiejska droga utwardzona
	Lichnowy - Angowice	Droga dojazdowa do pól	Oznaczenie poprawne	Droga gruntowa, miejscami utwardzona, między polami, akceptowalna dla rowerzystów . Po ok 1,5 km na odcinku ok. 500 m w całości zarośnięta trawami, nieprzejezdna, dalej znowu przejezdne koleiny

	Angowice wejście	Droga wiejska	Oznaczona przy drugim zabudowaniu . Na rozwidleniu przy drodze asfaltowej brak oznaczenia	Droga betonowa
	Angowice wieś	Droga powiatowa, dalej lokalna	Oznaczono poprawnie	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
Lichnowy Człuchów	Angowice - Nieżychowice Wybudowanie 2	Droga wśród pól , przekracza linię kolejową	Odcinek oznaczony poprawnie	Droga utwardzona, dalej gruntowa, akceptowalna dla rowerzystów
	Nieżychowice Wybudowanie 2 - Nieżychowice	Droga lokalna publiczna	oznaczenie przy przejeździe kolejowym	Droga asfaltowa bez pobocza , potem droga brukowana
	Nieżychowice wieś	Droga publiczna	Oznaczona poprawnie	Droga asfaltowa i brukowana
	Nieżychowice - Brzeźno	Droga wiejska	Oznaczona poprawnie	Droga betonowa, dalej brukowana, za wsią utwardzona wśród pól, akceptowalna dla rowerzystów
	Brzeźno wieś	Droga wiejska publiczna	Oznaczona poprawnie	Droga asfaltowa bez pobocza
	Brzeźno - Rychnowy 23	Droga do pól	Oznaczona na całej długości	Droga utwardzona, akceptowalna dla rowerzystów, na znacznym odcinku wzdłuż linii kolejowej
	Rychnowy skrzyżowanie - Ględowo	Droga między polami	Oznaczona na wejściu,	Droga utwardzona, dobra dla rowerzystów
	Ględowo wieś	Droga wiejska	Oznaczona poprawnie	Droga asfaltowa bez pobocza, potem DK 25, we wsi z poboczem dla pieszych
	Ględowo - Człuchów	Wzdłuż DK25	Oznaczona	Droga pieszo- rowerowa towarzysząca DK 25
	Człuchów ul. Słowackiego	Ulica miejska	oznaczenie	DK25 z poboczem dla pieszych i rowerzystów
	Człuchów ul Dworcowa	Ulica miejska	Oznaczenie przy Liceum	Ulica z poboczem dla pieszych i rowerzystów

Człuchów miasto	Człuchów Zamkowa / Rynek	Ulica miejska	Oznaczone poprawnie	Ulica miejska z poboczem, potem ślepa uliczka przy Rynku
	Człuchów do obiektu	Plac Rynek	Oznaczona	Plac miejski z przejściem przekątnym ku kościołowi
	Człuchów wokół obiektu	Ulice miejskie, Rynek	Oznaczenie tablicą Drogi Człuchowskiej	Drogi asfaltowe i brukowane z poboczem dla pieszych, parkingi
	Człuchów za obiektem Drogi	Ulica Królewska Deptak	Bez oznaczeń na Rynku i deptaku	Ciągi piesze w centrum miasta
	Człuchów wyjście z centrum	Plac Bohaterów i ulica Szczecińska	oznaczona na wyjściu z Placu Bohaterów w ul. Szczecińską	Plac z rozwidleniem, ulica z poboczem dla pieszych
	Człuchów wyjście z miasta	Ulica Szczecińska do DK22	Powtórzenie oznaczeń przy ulicy oraz na rozwidleniu	Ulica wyjazdowa z poboczem dla pieszych, potem także dla rowerzystów
	Człuchów DK22 do ZOO Canpol	Ul. Szczecińską i Motocrossowa z drogą pieszo-rowerową	Bez oznaczeń	Droga pieszo- rowerowa równoległa do DK22 , przy rozwidleniu miejsce odpoczynku
Człuchów - Olszanowo	Z ZOO Canpol ku Gozdnicy	Leśna droga	Oznaczenie na zejściu z drogi rowerowej, potem powtórzone na pierwszym rozwidleniu, brak na kolejnym	Droga utwardzona miejscami silnie piaszczysta, trudna dla rowerzystów
	Gozdnicę - Biskupnica	Leśna droga	Nieoznaczona, ale prowadzi prosto, pierwsze oznaczenie na wyjściu z lasu na początku Biskupnicy	Droga utwardzona, miejscami silnie piaszczysta, trudna dla rowerzystów , potem stan lepszy

	Biskupnica wies	Droga wiejska	Bez oznaczenia na rozwidleniu, dopiero po ok. 100 m, następnie dwa skrzyżowania bez oznaczeń, za to przy wyjściu ze wsi dwa kolejne znaki	Droga gruntowa, potem asfaltowa bez pobocza
	Biskupnica - Jez. Olszanowskie	Droga leśna	Przy roztrojeniu leśnej drogi zaraz z Biskupnicą brak oznaczenia, później na rozwidleniu po ok. 2,1 km także nieoznaczona. Oznaczenie po kolejnych 500 m na łagodnym rozwidleniu	Droga utwardzona , miejscami piaszczysta, trudna dla rowerzystów. Kilka odcinków betonowych
	U. Olszanowskie - Olszanowo	Droga leśna	Bez oznaczeń, także na rozwidleniu drogi asfaltowej i skrzyżowaniu z inną drogą leśną	Droga leśna, silnie piaszczysta, dalej betonowa, potem asfaltowa
	Olszanowo wieś	Droga lokalna	Oznaczenie przy wejściu do wsi, zniszczone, potem oznaczenie na wyjściu ze wsi	Droga asfaltowa bez pobocza
Olszanowo - Rzeczenica	Olszanowo - Grodzisko	Droga lokalna	Oznaczenie przy rozwidleniu i przystanku	Droga asfaltowa bez pobocza
	Grodzisko wieś	Droga lokalna	Oznaczenie przy rozwidleniu i wejściu do wsi , zaraz potem na rozwidleniu z kapliczką	Bruk tradycyjny, potem droga utwardzona, akceptowalna dla rowerzystów
	Grodzisko - Rzeczenica	Droga leśna	Oznaczona przy rozwidleniach	Droga utwardzona , akceptowalna dla rowerzystów

	Rzeczenica wejście	Droga wiejska	Oznaczona po wejściu do wsi i na rozwidleniu	Droga utwardzona, potem asfaltowa z poboczem
	Rzeczenica przed obiektem	Droga lokalna przecinająca DK25	Brak oznaczeń, ale z daleka widać obiekt Drogi	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
	Rzeczenica wokół obiektu Drogi	Obejście przykościelne	**Brak tablicy Drogi i jakichkolwiek oznaczeń Drogi**	Brukowane obejście kościoła
	Rzeczenica do ronda	Droga lokalna	Brak oznaczeń Drogi przed rondem, jest na rondzie znak skrętu	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych
Rzeczenica - Brzezie	Rzeczenica wyjście	Droga wojewódzka nr 202	Oznaczenie przy rondzie	Droga asfaltowa z poboczem dla pieszych w terenie zabudowanym wsi i bez pobocza dalej
	Rzeczenica - Breńsk	DW nr 202	Oznaczenie po 1,2 km, oznaczona w Breńsku przy rozwidleniu	Droga asfaltowa bez pobocza,
	Breńsk - Prrzyrzecze	Droga lokalna	Brak oznaczeń, ale droga prosta	Droga brukowana
	Przyrzecze - Dzików	Droga lokalna , potem leśna	Oznaczenie dopiero 80 ma za rozwidleniem, niewidoczne sprzed mostu. Za osadą na rozwidleniu oznaczona	Droga brukowana, potem utwardzona, akceptowalna dla rowerzystów
	Dzików Międzybórz	Droga leśna	Skrzyżowanie leśnych dróg w Dzikowie oznaczone, ale znak ledwo widoczny.	Droga gruntowa, akceptowalna dla rowerzystów

	Międzybórz wieś	Droga lokalna	Oznaczenie przy wejściu do wsi, ok, 40 m za rozwidleniem, potem przy kościele	Droga asfaltowa bez pobocza, potem z poboczem dla pieszych
	Międzybórz - DK 25	Droga wiejska , potem leśna	Oznaczona na rozwidleniu u końca wsi, brak oznaczeń przy szkółce i rozwidleniu, jest żółta strzałka , potem oznaczenie na mostku przy rozwidleniu, brak oznaczeń vprzy kolejnych dwóch dużych rozwidleniach	Droga betonowa, potem utwardzona, dobra dla rowerzystów, po ok 3 km miejsce odpoczynku. Przy opisanym przejściu przez DK 25 przed Brzeziem ustawiono ogrodzenie, wykopano także głęboki rów. Konieczne jest inne wyznaczenie trasy na tym odcinku, przez oznaczenie skrętu w lewo (wzdłuż ogrodzenia) i po ok. 500 m przejścia tunelem pod DK25
	Brzezie podejście	Droga polna	Nieoznaczona	Droga utwardzona miedzami
	Brzezie do obiektu	Wejście do wsi Brzezie	Brak oznaczeń	Droga asfaltowa bez pobocza
	Brzezie wokół obiektu Drogi	Centrum wsi, ul. Koszalińska	**Brak jakichkolwiek oznaczeń Drogi**	Wiejska ulica z poboczem dla pieszych
	Brzezie wyjście	Wyjście ze wsi	Brak oznaczeń, także na rozwidleniu dróg. Pierwsze na wejściu na DK 25	Ulica z poboczem dla pieszych, dalej droga powiatowa.
Brzezie - granica województwa	Brzezie do DK25	Droga asfaltowa, ślepa dla ruchu samochodowego	Oznaczona dopiero przy DK 25, znak mocno zniszczony	Droga pieszo- rowerowa towarzysząca DK 25
	Brzezie - Trzmielewo	Wzdłuż DK25	Brak oznaczeń na całym przebiegu drogi rowerowej i przy punkcie przekroczenia DK	Droga pieszo- rowerowa towarzysząca DK 25, asfalt, stan dobry

	Do Trzmielewa	Droga leśna od DK25 do Trzmielewa	Brak oznaczeń w przebiegu drogi. Oznaczenie dopiero u wejścia do Trzmielewa przy przejeździe kolejowym	Droga betonowa, stan dobry, akceptowalna dla rowerzystów
	Trzmielewo	Droga wiejska	W całej wsi brak oznaczeń Drogi	Droga brukowana, potem utwardzona droga wiejska i leśna.

Źródło: *opracowanie własne na podstawie badania terenowego i DFT 5-11*

3.2.1. Problemy przebiegu tras stwierdzone podczas badania terenowego.

Na Drodze Pelplińskiej:

1) na trasie Otomino – Przyjaźń (wiadukt nad obwodnicą Żukowa) – z powodu aktualnej budowy wiaduktu ruch jest wstrzymany, konieczne obejście o długości około 3 kilometrów. Problem prawdopodobnie zostanie usunięty z końcem budowy, jednak wówczas należy na nowo oznaczyć trasę na tym odcinku.

2) Na odcinku Małe Wiosło – Półwieś - Kozielec według opisu Podręcznika szlak prowadzi w kierunku Półwsi i Pieniążkowa, dopiero potem Kozielca. Jednak już przed Półwsią stan drogi jest miejscami bardzo zły, szczególnie dla rowerzystów. Ponadto (niepotrzebnie) odcinek jest bardzo długi, 11 km. Zalecana jest zmiana przebiegu trasy na tym odcinku (podczas konsultacji tę samą opinię wyraził koordynator) i poprowadzenie zarówno pieszych, jak i dla rowerzystów, z Małego Wiosła wprost do Kozielca zgodnie z przebiegiem na tym odcinku drogi rowerowej Eurovelo 9. Skróci to (bardzo długą na tym etapie) trasę o około 6 kilometrów. Wymienione wyżej problemy opisuje dokument SPATO-1

Na Drodze Człuchowskiej:

1) Na odcinku Lińsk – Okoniny Nadjeziorne przebieg trasy w Podręczniku i Mapy.cz różnią się. Zaleca się poinformowanie administratora serwisu Mapy.cz o innym przebiegu trasy na tym odcinku.

2) Brzezie - na podejściu do miejscowości przy opisanym w Podręczniku przejściu przez DK 25 wykopano głęboki rów i ustawiono ogrodzenie (wysoki płot). W tym miejscu i na odcinku do kościoła w Brzeziu niezbędne jest inne wyznaczenie trasy przez oznaczenie skrętu w lewo (wzdłuż ogrodzenia) i (po ok. 500m) przejścia tunelem pod DK 25. Wymienione wyżej problemy opisuje dokument SPATO-2

3.2.2. Braki fizycznych oznaczeń w przebiegu trasy.

Na Drodze Pelplińskiej:

1) W miejscowości Kaczki, gm. Trąbki Wielkie – w całej wsi trasa jest oznaczona tylko w jednym miejscu, przy końcu wsi. Mimo prostego przebiegu, ze względu na skrzyżowania i rozwidlenia, użytkownik szlaku może być niepewny co do kierunku wędrówki

2) Na krótkim odcinku Trąbki Małe - Trąbki Wielkie, w otoczeniu obiektu szlaku w Trąbkach Wielkich oraz na odcinku Trąbki Wielkie – Kaczki (w sumie około 4 km) brak oznaczeń szlaku przy trasie. Powodem tego stanu jest włączenie obiektu w Trąbkach Wielkich (sanktuarium) do szlaku już w ramach konsultacji inwentaryzacyjnych. Zalecane jest jak najszybsze oznaczenie tego odcinka.

3) Na odcinku Jagatowo – Kłodawa, przy wyjściu z m. Jagatowo znaki Drogi są nieczytelne (zasłonięte przez roślinność) lub zniszczone.

4) Na odcinku Boroszewo - Jezioro Zduńskie przebieg trasy w Podręczniku użytkownika i w aplikacji Mapy.cz różnią się: aplikacja proponuje wcześniejszy skręt w lewo (w nieistniejącą już ścieżkę), brak natomiast oznaczenia fizycznego kierującego użytkownika prosto.

Szczegółowe opisy wymienionych wyżej problemów ukazuje dokument SPATO 1, a ich fotograficzna dokumentacja znajduje się w folderach DFT 01-04

Na Drodze Człuchowskiej:

1) W miejscowości Jabłowo trasa jest oznaczona przed rozwidleniem, jednak znak nie wskazuje dokładnie, w którą z trzech dróg należy zejść z drogi wojewódzkiej.

2) Na odcinku Jabłowo – Dąbrówka, po wyjściu z Jabłowa brak oznaczeń potwierdzających kierunek drogi aż do skrzyżowania z droga wojewódzką, tu oznaczenie kierunkowe jest, ale daleko za wejściem na tę drogę zamiast przed nim.

3) w miejscowości Dąbrówka – roboty drogowe we wsi i przebudowa głównej ulicy doprowadziły do usunięcia całego oznaczenia trasy szlaku na podejściu do obiektu (kościół w Dąbrówce) i w jego otoczeniu, a także wyjście w stronę Lubichowa.

4) Na odcinku Dąbrówka – Jezioro Płaczewskie brak oznaczeń na licznych rozwidleniach polnej drogi, która prowadzi trasa, także przy ponownym wejściu na drogę publiczną.

5) Na odcinku Wysoka – Zielona Góra prawie zupełnie brak oznaczeń Drogim, mimo kilku rozwidleń.

6) Na wyjściu ze wsi Ocypel brak fizycznych oznaczeń przed zejściem do lasu i w przebiegu drogi leśnej, przez co bez opisu przewodnika i korzystania aplikacji niemożliwe jest zauważenie tego zejścia.

7) Na odcinku Kowalskie Błota – Gołąbek, przy wejściu na drogę oznaczenie wskazuje błędny kierunek.

8) Na odcinku Biskupnica – Jezioro Olszanowskie – Olszanowo przy kilku ważnych rozwidleniach brak oznaczeń.

9) W Międzyborzu (duża wieś z licznymi skrzyżowaniami) brak oznaczeń na kilku ważnych rozwidleniach może dezorientować użytkownika.

10) Na odcinku Brzezie–Trzmielewo brak oznaczeń przy wyjściu z Brzezia, także na rozwidleniu dróg publicznych. Jedyny znak u wejścia na drogę rowerową jest mocno zniszczony. Opis Podręcznika na ostatnim odcinku w województwie jest mylący, wskazując na granicę województwa jako miejsce przejścia DK25. W efekcie użytkownik ma do wyboru trzy różne drogi do Trzmielewa, o różnym stanie i długości). Również niezgodne z Podręcznikiem jest jedyne oznaczenie trasy u wejścia do wsi Trzmielewo (zgodne skądinąd z trasą według aplikacji Mapy.cz

Szczegółowe opisy wymienionych wyżej problemów ukazuje dokument SPATO-2, a ich fotograficzna dokumentacja znajduje się w folderach DFT 05-11

Wynikające ze stwierdzonego stanu rekomendacje zmiany trasy na niektórych odcinkach lub wprowadzenia na niektórych odcinkach odrębnych tras dla pieszych i rowerzystów znajdują się w Rozdziale 4.2.4. [zob. też dokumenty SPATO-3 i SPATO-4].

3.2.3. Stan trasy z punktu widzenia przydatności dla użytkowników pieszych i rowerowych.

Odcinki niezalecane dla utrzymania ruchu pieszych użytkowników szlaku. W związku ze stwierdzonym dużym ruchem samochodowym i jednoczesnym brakiem wydzielonego pobocza są one rekomendowane tylko dla rowerzystów.

Droga Pelplińska:

1) Na odcinku Dzierzążno – Brodzkie Młyny (aktualnie oznaczony przy drodze, ruch pieszy lepiej kierować zgodnie z opisem Podręcznika drogami polnymi i leśnymi).

2) Brodzkie Młyny – Gniew (droga powiatowa, silnie uczęszczana przez samochody, bez pobocza dla pieszych). Na tym odcinku trudno jednak o alternatywę, wszystkie inne drogi bez dużego ruchu samochodowego są znacznie dłuższe lub omijają Gniew.

3) Małe Wiosło – Kozielec – aktualna trasa przez Półwieś i Pieniążkowo jest znacznie dłuższa niż alternatywna wiodąca wzdłuż trasy drogi rowerowej Eurovelo 9, dlatego warto oba strumienie turystów skierować droga zgodna z przebiegiem tej trasy.

Droga Człuchowska:

Odcinek Zielona Góra - Mościska -Lubichowo (intensywny ruch samochodowy przy braku wydzielonego pobocza dla pieszych)

Odcinek Rzeczenica – Breńsk (intensywny ruch samochodowy na drodze wojewódzkiej przy braku wydzielonego pobocza dla pieszych)

Odcinki zalecane jako trasy tylko dla pieszych. Są to odcinki trudne lub nieprzejezdne dla rowerzystów.

Na Drodze Pelplińskiej:

1) Na odcinku Jagatowo – Kłodawa trasa aż do Kłodawy jest trudna dla rowerzystów, zaleca się rozdzielenie ruchu pieszego i rowerowego i wyznaczenie innej trasy dla turystów rowerowych.

2) Na odcinku Nowa Cerkiew- Dzierzążno proponowana w przewodniku trasa przez Gętomie nie nadaje się dla rowerzystów ze względu na silne zapiaszczenie i głębokie koleiny. Nie jest ona też oznaczona znakami Drogi św. Jakuba (są natomiast znaki lokalnego rekreacyjnego Szlaku Grzymisława). Zaleca się pozostawienie dla rowerzystów (zgodnej z trackiem aplikacji Mapy.cz i fizycznie oznaczonej znakami Drogi) drogi publicznej i skierowanie (wówczas z oznaczeniem tego odcinka) trasą przez Gętomie tylko pieszych użytkowników szlaku.

3) Na odcinku Dzierzążno – Brodzkie Młyny po trzecim rozwidleniu (w obszarze leśnym) droga (silnie zarośnięta) staje się bardzo trudna dla rowerzystów. Zaleca się rozdzielenie tras pieszej i rowerowej ze skierowaniem ruchu rowerowego droga publiczną w stronę Gniewu.

Na Drodze Człuchowskiej:

1) Na odcinku Ocypel – Osieczna trasa prowadzi droga leśną, miejscami niewygodną dla rowerzystów ze względu na silne zapiaszczenie, dodatkowo po ok. 400m od zejścia z drogi publicznej zwalone drzewa tarasują drogę. Zaleca się poprowadzenie ruchu rowerowego na tym odcinku dłuższą, ale znacznie wygodniejszą drogą publiczną przez Zgniłki do Osiecznej.

2) Na odcinku Żalno – Ciechocin trasa jest trudna dla rowerzystów, sugerowane rozdzielenie trasy i poprowadzenie ruchu rowerowego trasą przez Żalno i Silno.

3) Na odcinku Lichnowy - Angowice trasa na krótkim odcinku (ok. 0,5 km) jest bardzo trudna dla rowerzystów (silnie zarośnięta). Ponieważ zmiana trasy dla rowerzystów jest nieracjonalna (lepsza jakość za cenę znacznego wydłużenia drogi aż po przedmieścia

Chojnic i przejazdu mocno uczęszczana drogą krajową 22) zaleca się poprawienie jakości tego odcinka

4) Brzezie - na podejściu do miejscowości z powodu rowu i ogrodzenia brak możliwości przejazdu dla rowerów. Ruch rowerowy (i pieszy) należy przekierować wzdłuż ogrodzenia do przejścia tunelem pod DK25 i dalej do wsi wzdłuż drogi polnej.

Wszystkie wymienione odcinki tras nadają się dla pieszych, ewentualnie dla miłośników rowerowych tras ekstremalnych, jednak zdecydowanie nie należy ich rekomendować dla przejazdów rekreacyjnych. Logiczną konsekwencją (przy braku możliwości poprawienia jakości związanego z kosztownymi inwestycjami) powinno być wyznaczenie na tych odcinkach alternatywnej trasy dla rowerzystów (zob. Rozdział 4.2. także załącznik SPATO-3 i SPATO-4.).

3.3. Obiekty szlaku: dostępność komunikacyjna, fizyczna informacyjna i oznaczenie

3.3.1. Dostępność fizyczna obiektów szlaku.

Obiekty z **pełną dostępnością** to świątynie (i muzeum) otwarte przez cały dzień poza czasem trwania nabożeństw lub w podanych godzinach dnia (w liczbie nie mniejszej niż 8 godzin). Wizja lokalna przeprowadzona w obiektach szlaku [zob. KAO 1-16] pozwoliła stwierdzić pełną dostępność 9 z nich, w tej licznie wszystkich kluczowych obiektów szlaku. Stan ten stwierdzono dla: Bazyliki Katedralnej w Pelplinie, kościołów pw. św. Jakuba Ap. w Tucholi i Człuchowie, Lubichowie, Ostrowitem, kościołów parafialnych w Śliwicach i Gniewie, kościoła-sanktuarium w Trąbkach Wielkich oraz Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej w Pelplinie. Wymienione świątynie są otwarte przez cały dzień poza czasem nabożeństw, względnie w podanych do wiadomości publicznej godzinach obejmujących więcej niż 8 godzin w ciągu doby (zarówno katedra, jak i Muzeum w Pelplinie są zamknięte dla zwiedzających w każdy poniedziałek).

Dostępność ograniczona została stwierdzona w przypadku sześciu obiektów szlaku, przy czym wszystkie to obiekty sakralne. Kościoły w Kłodawie[KAO-01], Godziszewie[KAO-03], Nowej Cerkwi [KAO-06] i Dzierżążnie [KAO-07] są fizycznie zamknięte, jednak ich otwarcie może nastąpić na prośbę odwiedzającego na plebanii albo telefoniczną, bez konieczności wcześniejszego zgłaszania wizyty. Z kolei kościoły w Rzeczenicy [KAO-15] i Brzeziu [KAO-16] są otwarte tylko w niewielkiej części nieobejmującej głównych funkcji kultowych obiektu (kruchta), a ich pełne otwarcie wymaga także zgłoszenia do zarządcy obiektu (w obu przypadkach nierezydującego bezpośrednio przy samym obiekcie), w rezultacie czego ich dostępność (tzw. otwarcie z kratą") również należy sklasyfikować jako ograniczoną.

Dostępność niepewna lub brak dostępności zachodzi przy stanie codziennego zamknięcia obiektu i jednoczesnej (nie zawsze ogłoszonej) konieczności uprzedniego

zgłaszania wizyty (umawiania się) bez pewności jego otwarcia oraz bez publicznego podania jego warunków, np. dla grup / osób indywidualnych, dla pielgrzymów z paszportem / innych grup religijnych / innych osób zainteresowanych itd. Stan ten stwierdzono w przypadku kościoła w Dąbrówce [KAO-09; WLO-01] na Drodze Człuchowskiej (pełne zamknięcie obiektu i brak możliwości kontaktu telefonicznego, a nawet mailowego z jego zarządcą).

3.3.2. Oznaczenia obiektów i informacje o szlaku przy obiektach

Tablice informacyjne Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi wykonane w dobrym standardzie, stanowią najbardziej czytelny dowód przynależności danego obiektu do tych szlaków i zawierają najpełniejszy zestaw potrzebnych wędrującym użytkownikom informacji (włącznie z położeniem obiektu na danym odcinku drogi i danymi kontaktowymi do administratora obiektu). Jednak takie standaryzowane tablice znajdują się aktualnie przy mniejszości obiektów szlaku. Niezależnie od przyczyn tego stanu (niektóre nie mogły być ustawione ze względu bardzo niedawne włączenie obiektu do systemu, inne zostały zniszczony lub usunięte) sytuacja, w której tylko niektóre obiekty są oznaczone tymi tablicami, wymaga poprawy. Za najważniejsze mankamenty w tym zakresie należy uznać brak tablicy informacyjnej Drogi przy obiektach kluczowych oraz przy świątyniach o wyraźnym związku z tematyką szlaku. Takim obiektem jest Bazylika Katedralna w Pelplinie [KAO-04; DFO- 04] gdzie w ostatnim czasie kościelny administrator usunął tablicę Drogi Pelplińskiej. Ponadto na Drodze Pelplińskiej brak tablic Szlaku przy Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej w Pelplinie [KAO-05; DFO-05] przy kościele w Trąbkach Wielkich [KAO-02; DFO-02] kościele w Godziszewie [KAO-03; DFO-03], kościele w Nowej Cerkwi [KAO-06; DFO-06] i kościele w Gniewie [KAO-08; DFO-08]. W otoczeniu świątyń w Trąbkach Wielkich (obiekt nowo dołączony), w Nowej Cerkwi i Gniewie oraz Muzeum Biblii Gutenberga w Pelplinie (także nowo dołączony) brak również jakichkolwiek innych oznaczeń Drogi, w tym plakiet wyznaczających trasę.

Na Drodze Człuchowskiej brak tablic Drogi przy będących jej obiektami kościołach w Dąbrówce [KAO-09; DFO-09], Śliwicach [KAO-11; DFO-11], Rzeczenicy [KAO-15; DFO -15] i Brzeziu [KAO-16; DFO-16], przy czym jakichkolwiek oznaczeń Drogi (również plakiet wyznaczających trasę) brak w otoczeniu obiektu w Brzeziu (nowo dołączonego jako obiekt Drogi).

Ponieważ obiekty, tworzące bazę dla doświadczeń tematycznych, maja kluczowe znaczenie dla szlaku kulturowego, wykorzystanie tablic zarówno dla opisu ich związku z systemem i dla wskazania na dostępne w nich walory, jak i do promocji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi (wobec pozostałych turystów odwiedzających te obiekty i miejscowości) wymaga szczególnego starania o umieszczenie i utrzymanie takich tablic w tych miejscach.

Podsumowując: spośród 16 obiektów formalnie należących do obydwu szlaków standardowe tablice informacyjne Pomorskiej Drogi SJ znajdują się przy sześciu. Tablic

brak zatem przy pozostałych dziesięciu obiektach, z czego jakichkolwiek oznaczeń Drogi przy pięciu.

3.3.3. Dostępność informacyjna obiektów szlaku

Obejmuje ona witryny internetowe obiektów, ich aktualizację oraz podany tam kontakt do zarządcy obiektu. Znaczenie tej formy dostępności jest szczególnie duże w przypadku badanego systemu, ponieważ zapewnia ona aktualne informacje o możliwości udostępnienia obiektu osobom znajdującym się na trasie pieszej wędrówki, a także o rozkładzie nabożeństw, wszystkich cyklicznych wydarzeniach religijnych lub tematycznych (jak liturgia „Jakubowa" lub spotkanie lokalnej grupy caminowiczów) proponowanych mieszkańcom i odwiedzającym, wreszcie (jeśli takie są) o warunkach dostępności innych doświadczeń i atrakcji (np. wieży widokowej, wystawy tematycznej). Istnienie w pełni niezależnych witryn umożliwi ponadto – w przypadku wprowadzenia zintegrowanego zarządzania informacyjnym segmentem działań szlaku – administratorom tych witryn i samych obiektów ich powiązanie z witryną Pomorskiej Drogi i automatyczną dystrybucję informacji na linii szlak – obiekty oraz ułatwioną agregację informacji przez szlak od obiektów z celu ich aktualizacji dla użytkowników -turystów.

W tym zakresie poziomy dostępności obiektów szlaku sklasyfikowano następująco:

a) **funkcjonowanie witryny własnej** obiektów lub dedykowany mu autonomiczny komponent (segment) witryn obcych (np. diecezjalnej, innej organizacji kościelnej) z bezpośrednim kontaktem do zarządcy i z posiadaną przez niego możliwością samodzielnej aktualizacji informacji. Taki stan stwierdzono w odniesieniu do jedynego muzeum w strukturze szlaku (Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej w Pelplinie) i wszystkich obiektów kluczowych szlaku, to jest Bazyliki Katedralnej w Pelplinie, kościoła (względnie parafii) św. Jakuba Ap. w Człuchowie i kościoła św. Jakuba Ap. w Tucholi, a ponadto dla parafii św. Jakuba Ap. w Dzierżążnie i parafii św. Jakuba Ap. w Lubichowie, parafii i sanktuarium w Trąbkach Wielkich – w sumie własne niezależne witryny posiada 7 z 16 obiektów obu szlaków.

b**) witryny autonomiczne** w ramach większych portali internetowych (zwykle diecezjalnych) oferujące samodzielną zmianę treści i włączanie dodatkowych komponentów. Taki stan stwierdzono w odniesieniu do parafii (kościoła) w Dąbrówce, Nowej Cerkwi, Godziszewie, Nowej Cerkwi i Ostrowitem, - w sumie zatem dla 5 obiektów obu szlaków.

c) w pełni zależne witryny (funkcjonujące jako tzw. zakładki innych witryn z małą możliwością zmiany danych) . Taki stan stwierdzona w odniesieniu do kościoła (parafii) w Gniewie, Śliwicach, Rzeczenicy i Brzeziu

Braku własnych witryn internetowych obiektu i bezpośrednich możliwości kontaktu nie stwierdzono w żadnym z obiektów szlaku

Na czas badania nie potwierdzono żadnych istniejących bezpośrednich powiązań witryn internetowych obiektów szlaku z witryną Pelplińskiej względnie Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba (które umożliwiałyby pośrednie pobieranie informacji w obydwie strony) Również ze strony witryn obu szlaków brak bezpośrednich powiązań z administratorami obiektów, ujawnionych turystom ani z ich parafialnymi witrynami internetowymi.

Stwierdzony stan pozwala rekomendować powiązanie witryn wszystkich obiektów z witrynami szlaków oraz (jednak po usamodzielnieniu lub przynajmniej autonomizacji witryn z grupy C) wprowadzenie (w postaci zakładki w strukturze witryn obiektów) zautomatyzowanego przepływu zintegrowanej informacji dla użytkowników szlaków między witrynami systemu a witrynami jego obiektów.

3.4. Życie Szlaku

3.4.1. Obszary zaangażowania aktywnych interesariuszy szlaku.

W ocenie życia szlaku kluczową rolę pełni ustalenie form aktywności jego zaangażowanych interesariuszy. Główne dane w tym obszarze dostarczył Wywiad Ekspercki, którego pierwsze dwa pytania dotyczyły m.in. ich powiązań i aktywności w ramach funkcjonowania szlaków. Zestawienie ich odpowiedzi [WE-1-30] pozwala na następujące ustalenia.

Dwie liczniejsze (jakkolwiek nieformalne) grupy osób aktywnych w stosunku do badanych szlaków funkcjonują wokół Pelplina na Drodze Pelplińskiej i w gminie Chojnice na Drodze Człuchowskiej. W pierwszym przypadku są to osoby pełniące społecznie funkcje opiekunów (odcinków) tras Drogi, udzielające pielgrzymom noclegów (świeccy i duchowni) oraz współpracujące w sferze medialnej, ich miejsca zamieszkania to gminy Pelplin, Subkowy, Tczew oraz Gniew. W drugim przypadku to osoby będące członkami i sympatykami Stowarzyszenia Św. Jakuba Apostoła w Ostrowitem, także pełniące zadania opiekunów tras, oraz współorganizujące cykliczne wydarzenia tematyczne, głównie na terenie parafii Ostrowite.

Osobna grupa to duchowni, w tym (ale nie wyłącznie) zarządcy obiektów tworzących obydwa szlaki. Jest to grupa zróżnicowana również co do postaw wobec szlaku i jego użytkowników. Wykazały to nie tylko wywiady, które wypełnili nie wszyscy zarządcy obiektów (mimo licznych starań, obietnic i zachęt ze strony badających). Wizyty i osobiste konsultacje także z tymi podczas badań terenowych, pozwoliły ujawnić to szerokie spektrum postaw. Sięgają one od pełnego zaangażowania w życie szlaku obejmującego intensywne formy współpracy z podmiotem koordynującym, wymianę informacji, zabieganie o dostarczanie do parafii materiałów na temat szlaku oraz starania

nie tylko o otwarcie świątyń dla pielgrzymów, ale także o zapewnienie im posiłku czy noclegu (jak w Lubichowie, Ostrowitem) – po ograniczenie się do zapewnienie otwarcia kościoła, bez zainteresowania zarówno szlakiem, jak i jego użytkownikami i pozostałymi interesariuszami. W jednym, skrajnym przypadku było to unikanie choćby podjęcia telefonicznego czy mailowego kontaktu z zespołem badawczym, mino kolejnych próśb i zachęt (Dąbrówka). Do grupy duchownych interesariuszy szlaku należą także osoby pełniące funkcje w różnych komórkach centralnych diecezji pelplińskiej w mieście – siedzibie biskupiej. I w tym przypadku spektrum zaangażowania jest szerokie: od osób natychmiast podejmujących kontakt i wspierających proces badawczy, otwarcie udzielających odpowiedzi i aktywnie poszukujących danych w razie braku możliwości ich natychmiastowego dostarczenia (jak w kilku przypadkach w Pelplinie, Dzierżążnie), po osoby unikające kontaktu lub słabo zorientowane we własnych (przynajmniej nominalnych) obowiązkach wobec obiektów szlaku i ich doświadczeń tematycznych – co słabo rokuje na ich ewentualna zaangażowanie również w przyszłości.

Ponadto grupę interesariuszy obu szlaków tworzą relatywnie liczni urzędnicy samorządów lokalnych i zajmujący się w ramach swoich obowiązków promocją gminy lub organizacją życia kulturalnego. Znają oni od dłuższego czasu zadania i funkcje Dróg Jakubowych oraz są otwarci na współpracę z opiekunami tras i zarządcami obiektów szlaków, a także na potrzeby szlaków, potencjalnie także te związane z ich ewentualną modyfikacją do poziomu systemu materialnego i dostosowaniem do szerzej zakrojonych zadań. Do takich przyjaciół, a nierzadko wręcz ekspertów danego szlaku należą na pewno przedstawiciele samorządu w Pelplinie, Morzeszczynie i Skarszewach (Droga Pelplińska) oraz w Człuchowie i Rzeczenicy (Droga Człuchowska), jednak osoby otwarte na jego ewentualne potrzeby pracują także w urzędach gminnych w Starogardzie Gdańskim i Trąbkach Wielkich (Droga Pelplińska) oraz w Tucholi i Chojnicach (Droga Człuchowska).

Wreszcie wśród interesariuszy szlaków zaangażowanych w badanie znalazły się także osoby będące liderami organizacji społecznych zajmujących się promocją regionu (Kociewia), organizacją turystyki, a także osoby pełniące zadania w obsłudze turystów w sferze interpretacji dziedzictwa (przewodnicy). Wszyscy oni są zaangażowani w życie Drogi Pelplińskiej. Należy jednak podkreślić fakt, że proszone o wywiad inne osoby pełniące kluczowe funkcje w organizacji odpowiedzialnej za udostępnienie turystyczne kluczowego obiektu tego szlaku formalnie (na piśmie) uznały, że nie są jego interesariuszami.

Odpowiedzi na pytanie 4 Wywiadu Eksperckiego o możliwości stworzenia większych impulsów rozwojowych przez turystykę dla organizacji lub środowisk aktywnych interesariuszy badanych szlaków pozwalają na ustalenie powiązań między nimi a turystyką jako zjawiskiem i obszarem pracy zawodowej lub innej aktywności ekonomicznej. W tym odniesieniu związki między stanem organizacji turystyki i jej rozwojem a własną aktywnością zawodową i na rzecz Pelplińskiej względnie Człuchowskiej Drogi potwierdza nieliczna ich grupa. Wskazują oni przy tym z ich punktów widzenia i z perspektywy ich głównej aktywności na znaczenie turystyki dla (kolejność

zgodna z liczbą wskazań): rozwinięcia lokalnego sektora gestorów usług noclegowych i/lub gastronomicznych [WE-01; 09; 12; 17; 23], rozwinięcia i profesjonalizacji lokalnej bazy informacyjnej na temat rozmaitych usług turystycznych [WE-02; 17; 24; 25], konsolidację działań lokalnych środowisk wokół turystyki i konkretnie szlaku [WE-01; 07; 11], modernizacji lokalnej bazy rekreacyjnej, w tym budowy nowych ścieżek rowerowych [WE-01; 12] promocji własnego terytorium jako atrakcyjnego miejsca do życia [WE-09; 10], wzrostu zainteresowania lokalnym dziedzictwem i zapotrzebowania na programy i usługi interpretacji dziedzictwa oraz lokalne trasy tematyczne [WE-15; 17], zwiększenia frekwencji na cyklicznych wydarzeniach i ewentualnie liczby tych wydarzeń [WE-05; 13], szerszych możliwości zaangażowania w projekty będące w zakresie zainteresowań własnej organizacji [WE-06; 27] oraz lepszej rozpoznawalności własnego obiektu [WE 28; 29]. Pojedyncze wskazania dotyczyły zwiększonej promocji turystycznej własnej miejscowości [WE-10], przedłużenia sezonu turystycznego w odniesieniu lokalnym [WE-15]; impulsów do dialogu na temat wartości religijnych w kulturze [WE-03], nowych impulsów do pracy duszpasterskiej [WE-26], impulsów do rozwinięcia organizacji/instytucji poprzez jej (dodatkowe) zaangażowanie w turystykę [WE-04], rozwoju lokalnego rzemiosła i handlu [WE-05], impulsów dla rozwoju nowych technologii, m.in. z zakresie planowania i organizacji podróży [WE-16] oraz możliwości rozwoju badań społecznych [WE-30].

3.4.2. Korzyści użytkowników szlaku.

3.4.2.1. Pielgrzymi

Pożytki użytkowników badanego systemu można (w braku ankiety skierowanej do nich samych, która nie była przedmiotem zlecenia) ustalić po pierwsze, na podstawie doświadczeń i ocen jego aktywnych interesariuszy, po drugie zaś na podstawie wyników badania terenowego w obiektach szlaku [KAO 1-16] i zestawienia dostępności walorów oraz tematycznych doświadczeń w przestrzeni szlaku, głównie w jego obiektach i ich otoczeniu, wreszcie dostępności podstawowych usług recepcji, głównie noclegów. W pierwszym z tych wymiarów, odnoszącym się do duchowych i poznawczych pożytków użytkownika dane zebrano za pomocą pytania 5 kwestionariusza Wywiadu Eksperckiego. W opinii aktywnych interesariuszy szlaku, Pelplińska i Człuchowska Droga Świętego Jakuba zapewniają pielgrzymom Jakubowym jako swym głównym aktualnie użytkownikom (ponownie według liczby wskazań): tematyzowane przeżycia o charakterze duchowym, w tym odczytanie na nowo własnej wiary religijnej [WE-01; 03; 06; 07; 08; 09; 13; 14; 17; 20; 22; 29], siłę i motywację do utrzymania kondycji fizycznej i równowagi duchowej, także poprzez nabranie dystansu do tempa życia [WE-04; 11; 15; 25; 26; 30], możliwość nawiązywania kontaktów z innymi pielgrzymami/turystami o podobnych zainteresowaniach [WE-01; 18; 30], bezpieczne i pewne trasy pielgrzymowania oraz dobrą informację [WE-09; 24], wreszcie opiekę duchową [WE-28].

Z punktu widzenia organizacji, spośród zakładanych dla rozwiniętego szlaku kulturowego korzyści dla zdefiniowanej grupy użytkowników (tu: pątników, zatem w obszarze organizacji pielgrzymowania), badany system gwarantuje następujące:

1) poprawnie wyznaczoną i relatywnie dobrze oznaczoną trasę wędrówki [zob. SPATO 1; SPATO 2, także Rozdz. 3.1., zakres I.B.],

2) pełna dostępność obiektów formalnie zaliczonych do szlaku dla wizyty, zwiedzania i innych doświadczeń, która, jak wynika z badania terenowego [zob. Rozdz. 3.1., zakres I.D oraz KAO 1-16, p. 2], jest dana w przypadku 9 z 16 obiektów, w kolejnych 6 jest ona ograniczona, a w jednym niepewna.

3) profilową spójność typów obiektów w przestrzeni szlaku z jego wiodącą tematyką, ustaloną szeroko jako kult św. Jakuba oraz dzieje pomorskiego pielgrzymowania i jego współczesne przejawy (która jednak jest na przeciętnym poziomie z uwagi na niewielki odsetek obiektów związanych z kultem Św. Jakuba, także po doliczeniu posiadającej takie wątki pelplińskiej katedry i sanktuarium maryjnego w Trąbkach Wielkich [zob. KAO 1-16, punkt 1, także Rozdział 3.1., I.A.c.],

4) stosunkowo nieliczne i mało zróżnicowane doświadczenia tematyczne zogniskowane głównie w Lubichowie, Ostrowitem i Człuchowie, natomiast pozatematyczne (niemniej religijne) w Pelplinie [zob. KAO 1-16], każdorazowo cała część 5, i zestawienie w Rozdz. 3.1., Zakres I.C.d oraz III B] 5)

5) funkcjonującą na bardzo dobrym poziomie informację wspierającą w wędrówce [zob. Rozdz. 3.1. Zakres I.C i IV A]

6) aktualizowaną, jednak głównie zewnętrzną w stosunku do systemu świadczona przez lokalnych gestorów) bazę usług recepcji w preferowanym przez pielgrzymów poziomie i standardzie, wspierającą ich w realizacji celu pielgrzymkowego. Infrastruktura turystyczna w przestrzeni obu szlaków jest jednak mało zróżnicowana, zob. KAO 1-16].

7) własne, specyficzne formy obsługi propozycji lojalnościowych, jak Paszport Pielgrzyma z serią miejsc potwierdzeń pobytu i lokalne pamiątki, jednak przy braku formy motywującej w postaci własnej certyfikacji osiągnięć (zob. Rozdz. 3.1., zakres IVA).

3.4.2.2. Pozostali turyści

Pozostałym uczestnikom ruchu turystycznego wykorzystującym jej ofertę (nie wyłączając pielgrzymów), funkcjonowanie Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, w opinii jej aktywnych interesariuszy [zob. WE 1-30, odpowiedzi na pytanie 5], daje (lub potencjalnie może zapewnić) następujące korzyści: ciekawe doświadczenie kultury i dziedzictwa regionalnego [WE-05; 09;10; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 23; 24], spokojniejszą, relaksującą formę uprawiania pieszej lub rowerowej aktywności turystycznej z możliwością uprawiania mniej popularnej formy turystyki, alternatywną w stosunku do masowej i umożliwiającą powolne doświadczanie otoczenia [WE-01; 04; 05; 11; 14; 15; 16; 17; 20], intensywny kontakt z naturą [WE-05; 11; 12; 13; 15; 16; 21], inne spojrzenie na

dziedzictwo Europy i lokalne [WE-03; 13]. Przy głębszej analizie (w powiązaniu z funkcjami społecznymi i zawodowymi poszczególnych interesariuszy) powyższe zestawienie ujawnia, że również w grupie zdecydowanych zwolenników pielgrzymkowego charakteru badanych szlaków, obok wartości religijnych czy – szerzej – duchowych, akcentowanych przez nich na pierwszym miejscu generalnie doceniają oni doświadczenia krajoznawcze użytkowników Drogi i ich kontakt z dziedzictwem kulturowym oraz z regionalną historią – czyli cele, cechy i atuty typowego szlaku kulturowego, a ponadto – i licznie – walory rekreacyjne i przyrodnicze.

Badanie terenowe oraz inwentaryzacja doświadczeń i oferty obiektów szlaku wykazały, że swoim użytkownikom spoza kręgu pielgrzymów, zorientowanym na walory i doświadczenia antropogeniczne (zatem turystom kulturowym) Pelplińska i Człuchowska Droga Św. Jakuba oferują relatywnie urozmaicone, choć poza Pelplinem w zasadzie pozbawione szerzej rozpoznawalnych atrakcji spektrum konfrontacji z materialnymi zasobami regionalnego dziedzictwa, którego wartość jednak jest ograniczona przez zaburzony balans przemieszczeń i doświadczeń (zob. kwestia zwartości szlaków Drogi, Rozdz. 3.X.). Nie przeszkadza to pielgrzymowi, dla którego Droga i jej pokonywanie są wartością samą w sobie. Jednak w przypadku każdego innego turysty kulturowego, szczególnie pieszego (dla którego wspomniany balans wypada znacząco gorzej), odbiór tej samej przestrzeni ubogie spektrum doświadczeń towarzyszących zwiedzaniu [zob. KAO 1-16, dział 5] znacząco obniża atrakcyjność szlaku jako całości.

Lepiej może wyglądać ocena badanego systemu jako organizującego ich aktywność w przestrzeni z punktu widzenia **turystów aktywnych i preferujących krajobrazy**, niezależnie od ich preferencji dla doświadczania walorów antropogenicznych lub ich braku. Różnorodność krajobrazów (leśnych, miejskich, pozamiejskich) i obecność po drodze wielu terenów chronionej przyrody lub pomników przyrody, a także akwenów wodnych wzmacnia atrakcyjność szlaku jako linearnego systemu łączącego ofertę rekreacji i doświadczeń. Przy tym w tej grupie znacząco lepszy balans czasu przemieszczeń i doświadczeń pozwala ocenić oba systemy jako atrakcyjniejsze dla turystów rowerowych. Poruszając się szybciej niż idący pieszo (których całodzienna wędrówka ma wolne tempo może być monotonna i nużąca, łatwiej zauważą oni zmianę i przez to różnorodność walorów krajobrazowych.

Ogólna ocena poziomu oferty systemu w odniesieniu do potrzeb turystów niebędących pielgrzymami pozwala go sklasyfikować jako szlak realny, to jest definiujący trasę i obejmujący walory oraz pożądane doświadczenia, jednak ale nie materialny, to jest nie mający postaci rozwiniętej oferty doświadczeń tematycznych z towarzyszącą jej gwarancją wszystkich niezbędnych lokalnych usług recepcji.

3.4.3. Kto korzysta z oferty Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba?

Wobec braku badań samych turystów (których nie obejmowało zlecenie inwentaryzacyjne) i w sytuacji, kiedy liczba pielgrzymów jest na tyle nieduża, że

dwutygodniowe badania terenowe nie umożliwiły spotkania z nimi w większej liczbie (mimo szczytu sezonu turystycznego badający spotkali tylko czworo pątników: (mimo szczytu sezonu turystycznego badający spotkali tylko dwoje pątników: jedną osobę pielgrzymującą samotnie między Kolonią Kurytyba a Pelplinem oraz jedną w kościele Św. Jakuba w Człuchowie), jedyną możliwą formułą estymacji tej grupy było zebranie opinii zaangażowanych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi. Jest to zresztą o tyle racjonalne, że to właśnie znaczna część z nich w swojej pracy zawodowej (duchowni, jako zarządcy świątyń, osoby lokalnie obsługujące ruch turystyczny) lub w ramach realizowanej pasji (koordynatorzy i wolontariusza szlaku) spotyka turystów w obiektach szlaku i (zwłaszcza) na jego trasie lub ma z nimi kontakt udzielając informacji turystycznej. Oto jak grupa kluczowych użytkowników szlaku została opisana w odpowiedzi na Pytanie 7 Wywiadu Eksperckiego (według kolejności wskazań): indywidualni pielgrzymi, w większości swoje peregrynacje w skali lokalnej – głównie do najbliższych kościołów św. Jakuba [WE-01; 02; 03; 04; 05; 07; 09; 13; 15; 17; 22; 25; 27; 29], turyści rekreacyjni, miłośnicy aktywnych wypraw rowerowych, rzadziej pieszych [WE-01; 02; 09; 13; 23], lokalne grupy pielgrzymkowe [WE-04; 11; 15; 28; 29], członkowie polskich, głównie pomorskich, bractw lub stowarzyszeń św. Jakuba [WE-04; 17; 18; 22], lokalni spacerowicze rekreacyjni [WE-06; 16; 27], osoby poszukujące wyciszenia i refleksji nie motywowane religijnie [WE-15; 25; 26], małe grupy rodzinne [WE-05] nieliczni członkowie PTTK [WE-04], osoby poszukujące głębszego kontaktu z naturą [WE-15], słuchacze uniwersytetów III wieku [WE-03], uczestnicy katolickich ruchów młodzieżowych [WE-03].

Jeśli chodzi o skład demograficzny tej grupy, to wśród (niewielu wskazań, podkreślających przy tym niską liczebność użytkowników obu odcinków Drogi, wypowiadający się w tej kwestii respondenci wskazywali na ich zaawansowany wiek średni [WE-11], wiek emerytalny [WE-03; 04] oraz na młodzież uczestniczącą w ruchach katolickich [WE-03].

Brak badań turystów – użytkowników obu szlaków, nieobjętych umową, podobnie jak nieistnienie aplikacji turystycznej z opcją podawania/pobierania danych użytkownika oraz brak innych form zapisu danych (np. w postaci lokalnych Ksiąg Pielgrzyma albo ewidencji osób, którym w Paszporcie Pielgrzyma potwierdzany jest pobyt) uniemożliwia bardziej szczegółowe opisanie tej grupy interesariuszy badanych systemów.

3.4.4. Doświadczenia tematyczne kreowane w ramach szlaków.

Badanie tej sfery funkcjonowania szlaku zostało przeprowadzone za pomocą wizji lokalnych we wszystkich uzgodnionych obiektach szlaku [AS] i konsultacji na miejscu – niemal we wszystkich przypadkach z administratorem lub delegowanym pracownikiem. Zapisano je każdorazowo w dokumentacji obiektowej [kwestionariusze KAO 1-16]. Uzupełniająco potwierdzenie stanu faktycznego niektórych doświadczeń – jak istnienie ikonografii Św. Jakuba, przedmiotów jego kultu lub tematycznych wystaw – znajduje się w dokumentacji fotograficznej [DFO 1-16]. Zorganizowane doświadczenia tematyczne poza

obiektami obydwu szlaków (w tym wypadku głównie grupowe pielgrzymki albo wędrówki na trasach szlaku, a także grupowe tzw. przejścia) weryfikuje Ankieta koordynatora [AS] oraz kwestionariusze poszczególnych obiektów, jeśli dane wydarzenie jest z nimi związane czy to jako z celami przedsięwziętych aktywności (gdy np. obiekt jest celem albo punktem wyjścia przejścia o charakterze pielgrzymkowym), czy to jako z miejscem odbywania się (jeśli w obiekcie lub przy nim organizowany jest event stacjonarny) lub wreszcie jeśli wydarzenie organizuje personel obiektu albo afiliowana przy nim grupa lub jej członkowie.

Przy określaniu stanu doświadczeń tematycznych badanych szlaków przyjęto następującą regułę: do grupy wydarzeń tematycznych, tj. bezpośrednio zbieżnych z profilem szlaku zaliczono wszystkie uroczystości stacjonarne (kościelne i publiczne) i obchody dedykowane św. Jakubowi lub będące przejawem Jego kultu, a także (w innej grupie) wszystkie wyprawy i grupowe przejścia mające charakter etapowej pielgrzymki po jednej z badanych Dróg, jeśli bezpośrednio odwołują się one do idei Camino de Santiago i są organizowane przez aktywnych interesariuszy jednego ze szlaków.

Ze względu na religijny profil badanych systemów, jako częściowo z nim zgodne uwzględniono także odpustowe uroczystości parafialne i inne wskazane w danym obiekcie jako równorzędne (mające status uroczystości) we wszystkich obiektach obu szlaków. Większe znaczenie przypisano w tej grupie takim obchodom w kościołach mającym status sanktuariów, jako obiektów tradycyjnie przyciągających katolickich pielgrzymów oraz w kościele katedralnym w Pelplinie. Ze względu bowiem na to właśnie znaczenie tych świątyń fakt kościelnej uroczystości przyciągającej pątników może motywować osoby o silniej zaznaczonej religijności (głęboko wierzące) do zaplanowania swojej odcinkowej pielgrzymki właśnie w tym czasie tak, by mogły w niej uczestniczyć albo nawet w ogóle do jej podjęcia, mogą też być okazją do planowania i realizacji pielgrzymek grupowych, podążających trasą Pelplińskiej lub Człuchowskiej Drogi (przykładowo Trąbkach Wielkich i Człuchowie). Pozostałe odpusty stanowią tylko potencjalne dodatkowe przeżycie religijne w ramach realizowanej indywidualnej wędrówki. Osobno zestawiono (bardzo nieliczne) tzw. mikroeventy stacjonarne, to jest krótkotrwałe wydarzenia (od kilkunastu minut do modułu dnia, czyli kilku godzin). W przypadku badanych szlaków należą do nich: regularne spotkania tematyczne (religijne, w tym zgromadzenia liturgiczne lub edukacyjne), a także regularnie proponowane zwiedzanie obiektów i wystaw tematycznych, albo możliwość zwiedzania ich z przewodnikiem obiektowym lub zamawianym bez uprzedniego zgłoszenia. I w tym wypadku wydarzenia i działania sklasyfikowano w podziale na tematyczne (związane z osobą i kultem św. Jakuba, dziejami i funkcjonowaniem Drogi) oraz pozostałe. Te pierwsze bowiem, jako zgodne z profilem badanych szlaków, stanowią doświadczenia preferowane (i poszukiwane) przez aktualnych użytkowników szlaku (którzy podejmując wędrówkę mogą nawet planować udział w nich), natomiast te drugie są tylko uzupełnieniem pobytu i pielgrzym (lub inny turysta) może ewentualnie zdecydować się na skorzystanie z tych propozycji, kiedy już znajdzie się w danym obiekcie szlaku. Wystawy i inne formy ekspozycji są kolejnymi źródłami doświadczeń (poznawczych) w ramach szlaku kulturowego. Zestawiono je w podziale na tematyczne (czyli współtworzące rdzeń

doświadczenia) i pozostające poza profilem szlaku (a więc z punktu widzenia celów systemu – uzupełniające). Wreszcie na końcu zastawienia znalazły się afiliowane przy obiektach grupy o profilu zgodnym z tematyką szlaku, ponieważ 1) w ramach swojego funkcjonowania aktualnie współtworzą one ofertę doświadczeń w tych obiektach lub poza nimi, w przestrzeni Drogi (co potwierdziły badania terenowe, konsultacje i Wywiady Eksperckie z aktywnymi interesariuszami szlaku), a także 2) można założyć, że w oparciu o ich członków możliwe byłoby szersze dalsze poszerzenie rozwinięcie miejscowej i obszarowej oferty tego systemu – stanowią więc dla niego znaczący potencjał rozwojowy.

Główne eventy tematyczne (potencjalnie generujące aktywności turystyczne w przestrzeni szlaku i w jego obiektach):

Ostrowite, Triduum Jakubowe, z udziałem różnych grup społecznych, program muzyczny, wykłady spotkania integracyjne (trzy dni, wokół 25 lipca,)

Człuchów: Lawendowy Jarmark świętego Jakuba – wyznaczony dzień w okolicach 25 lipca, zwykle niedziela. Ze względu na patronat Świętego nad miastem Jarmark ma status drugiego święta miejskiego.

Ostrowite – Człuchów, regularnie organizowana jednodniowa pielgrzymka rowerowa trasą szlaku między dwoma kościołami św. Jakuba, lipiec, przed świętem św. Jakuba Apostoła

**Inne przejścia trasą obydwu szlaków (piesze) są organizowane nieregularnie przez koordynatora szlaku i opiekunów tras i zapowiadane na witrynie szlaku oraz w internetowych grupach społecznościowych interesariuszy i parafii.*

Wydarzenia religijne w obiektach o statusie sanktuarium lub katedry biskupiej:
Pelplin, katedra: odpust parafialny Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia),

Trąbki Wielkie, Odpust parafialny w uroczystość Wniebowzięcia NMP, 15 sierpnia

Trąbki Wielkie, Dożynki archidiecezji gdańskiej i odpust, wraz ze spotkaniami integracyjnymi po liturgii, pierwszy tydzień września,

Odpusty św. Jakuba w parafiach pod jego wezwaniem:

Kłodawa k. Gdańska: Odpust parafialny w święto św. Jakuba Apostoła, obchodzony w niedzielę najbliższą dla dnia 25 lipca (termin ruchomy)

Dzierzążno, Odpust parafialny w święto św. Jakuba Apostoła, niedziela po 25 lipca, ze spotkaniem integracyjnym

Lubichowo, Odpust parafialny w święto św. Jakuba Apostoła, niedziela po 25 lipca

Tuchola, Odpust parafialny, w święto św. Jakuba Apostoła, 25 lipca, liturgia i procesja

Ostrowite, Odpust parafialny w święto św. Jakuba Apostoła, 25. Lipca,

Człuchów, Odpust parafialny świętego Jakuba, niedziela po 25 lipca, wraz z festynem

Pozostałe wydarzenia religijne przyciągające pielgrzymów do przestrzeni szlaku (stanowiące potencjalne wzbogacenie doświadczeń religijnych użytkowników szlaku):
Godziszewo: odpust św. Jana Nepomucena, 21 maja

Godziszewo: odpust we wspomnienie świętego Franciszka z Asyżu, 4 października

Nowa Cerkiew: odpust parafialny w uroczystość Wniebowzięcia NMP, 15 sierpnia

Dąbrówka, Odpust parafialny w święto Podwyższenia Krzyża Świętego, 14 września

Śliwice, Odpust Matki Bożej Pocieszenia Śliwickiej, ostatnia niedziela sierpnia

Śliwice, Odpust parafialny Św. Katarzyny Aleksandryjskiej, sobota najbliższa 25 listopada

Ostrowite, Triduum św. Stanisława Kostki (liturgia i spotkania towarzyskie - integracyjne

Ostrowite, obchody dnia św. Marcina, 11 listopada w kościele w Ciechocinie, liturgia i spotkania integracyjne

Ostrowite, Dekanalne Spotkanie Młodych, 18 listopada, po liturgii spotkania z ciekawymi ludźmi, także teatralne

Ostrowite, Orszak Trzech Króli, 6stycznia, z różnych miejsc, koncerty kolędowe z gośćmi z sektora muzycznego.

Rzeczenica, Odpust parafialny w dzień 6 grudnia (św. Mikołaja)

Rzeczenica, Odpust parafialny w uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa (ruchome, piątek tygodnia po Bożym Ciele) - liturgia i festyn parafialny,

Brzezie, Odpust parafialny w wspomnienie św. Wawrzyńca, 10 sierpnia

Pozostałe eventy w obiektach szlaku przyciągające turystów kulturowych

Pelplin, zespół katedralny - Jarmark Cysterski, impreza odtwórstwa historycznego i lokalny festyn kulturalny, wrzesień, dwa dni,

Ostrowite, Piknik kosznajderski, 15 sierpnia,

Mikroeventy tematyczne w obiektach szlaku:
Dzierzążno, Quest tematyczny, Droga św. Jakuba w Dzierżążnie, 2025

Dzierzążno, wotywne msze Jakubowe, 25 dzień każdego miesiąca,

Człuchów, litania do Św. Jakuba (każdy czwartek) ,

Ostrowite: Prelekcje na temat Drogi Jakubowej, organizowane przez Stowarzyszenie, terminy podawane w ciągu roku.

Inne mikroeventy stałe lub regularne w obiektach szlaku:
Pelplin, katedra - koncerty (głównie organowe) w każdą środę lata

Pelplin, katedra - nocne zwiedzanie katedry w ramach Dni Pelplina (czerwiec) i przy specjalnych okazjach

Pelplin katedra - zwiedzanie poddasza katedry (na zamówienie)

Pelplin, zespół katedralny, warsztaty interaktywne w ramach serii "Warsztaty w Krużgankach": „Skryptorium", „Czerpanie papieru", „Druk"

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga (d. diecezjalne) Noc Muzeów (jeden wieczór, maj)

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga, Koncerty czwartkowe (wyznaczone czwartki przez cały rok)

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga - seria warsztatów interaktywnych (1. Skryptorium - kaligrafia 2. Jak powstaje papier? 3. Jak powstał druk. 4.Warsztaty plastyczne (plener) 5. Warsztaty parateatralne).

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga seria lekcji muzealnych, m.in. 1. Jak cystersi Pelplin zbudowali, 2. Życie cystersów dawniej i współcześnie,3. Rozwój piśmiennictwa w opactwie pelplińskim,4.Kociewie znane i nieznane.

Nowa Cerkiew, Quest "Cysterskim Szlakiem" wokół kościoła

Gniew, 1) koncerty Filharmoników Gdańskich i spotkania autorskie z pisarzami

Gniew, Koncerty Kolęd

Gniew, Doroczny koncert Pieśni Patriotycznej, 11, listopada

Gniew, odtworzenie Legendy Misia Maciusia (legenda miejska / parafialna z programem interpretacji)

Gniew, Przemarsz Księżniczek,15. sierpnia,

Lubichowo, koncerty organowe w ostatnią niedzielę lipca i sierpnia

Ostrowite, Prelekcje i wykłady na temat Kosznajderii, terminy podawane w ciągu roku

Człuchów, Człuchowskie spacery z przewodnikiem, każdy wtorek wakacji: kościół jest stacją spaceru, miejscem zwiedzania i prelekcji,

Rzeczenica, Festyn z okazji Świętego Huberta, 4 listopada, lub blisko tej daty

Tematyczne wystawy i inne stacjonarne formy doświadczeń w obiektach szlaku:
Lubichowo: wystawa fotograficzna o Camino de Santiago w kościele.

Inne wystawy i formy doświadczeń w obiektach szlaku:
Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga - Wokół Pelplińskiej Biblii Gutenberga

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga - Skarbiec

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga - Sztuka Sakralna Średniowiecza

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga – Rzeźba Sakralna

Pelplin wirydarz klasztorny w zespole katedralnym i poddasze katedry: wystawa stała na temat cysterskiej architektury

Człuchów: krypta Wejherów, fundatorów kościoła z filmem interpretacyjnym

Grupy afiliowane przy obiektach szlaku (aktualne lub potencjalne środowiska kreacji doświadczeń i innych propozycji):
Grupa zgodna z profilem szlaku:

Ostrowite, Stowarzyszenie Św. Jakuba na rzecz rozwoju wsi Ostrowite i Drogi Św. Jakuba

Grupy poza tematem szlaku:

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga: Fundacja Pelplińska Biblia Gutenberga

Pelplin, Muzeum Biblii Gutenberga: Towarzystwo Przyjaciół Zabytków Pelplina,

Śliwice, Bractwo świętego Huberta, stowarzyszenie, obywatelsko – kościelne

Człuchów: Stowarzyszenie Rodzina Kolpinga.

Podsumowanie: cykliczne wydarzenia pozostające w ścisłym profilu szlaku (zatem związane z osobą i kultem św. Jakuba oraz dziejami i życiem współczesnego środowiska pielgrzymów Drogi Św. Jakuba (tzw. caminowiczów) koncentrują się w Człuchowie i Ostrowitem, zaś w mniejszym stopniu przy kościołach pod wezwaniem Apostoła w Kłodawie, Dzierzążnie, Lubichowie, Tucholi. W dwóch pierwszych z wymienionych miejscowości decydujący wpływ na to ma istnienie i aktywne funkcjonowanie albo grupy miłośników Drogi św. Jakuba albo grupy czcicieli Apostoła, wspieranych przez duszpasterzy.

Stowarzyszenie w Ostrowitem funkcjonuje także (jednak w ograniczonym zakresie) jako środowisko osób zaangażowanych w utrzymanie Człuchowskiej Drogi jako szlaku pielgrzymkowego, organizując regularnie lokalne pielgrzymki jej pobliskimi odcinkami. Z jego członków wywodzą się liderzy-przewodnicy takich wędrówek (tzw. w nomenklaturze Drogi - przejść grupowych.

Pozostałe wydarzenia religijne w przestrzeni szlaku w bardzo ograniczonym stopniu generują ruch pielgrzymkowy związany z tradycją Jakubowego pielgrzymowania (w znikomym zaś turystyczny), pozytywny wyjątek w tym zakresie stanowią Trąbki Wielkie jako tradycyjne miejsce pielgrzymek maryjnych z obszaru archidiecezji gdańskiej. Do struktury szlaku nie należy z kolei Piaseczno – diecezjalne sanktuarium maryjne diecezji pelplińskiej, do którego organizowane są pielgrzymki przechodzące nawet przez obiekty Pelplińskiej Drogi, jak świątynie w Nowej Cerkwi.

Tylko niewielki wkład w potencjał dostępnych doświadczeń turystycznych (w tym tematycznych, dalej innych religijnych, wreszcie również kulturalnych) w obiektach szlaku ma ich własna oferta mikroeventów, która mogłyby także przyciągać uwagę pielgrzymujących i potencjalnie urozmaicić ich pobyt. Do tematycznych należy zaliczyć regularne cotygodniowe odmawianie litanii do św. Jakuba w Człuchowie, comiesięczne wotywne Msze Jakubowe w Dzierżążnie, organizowane z inicjatywy miejscowego proboszcza oraz - również w Dzierzążnie - tematyczny quest Jakubowy.

Pozostałe krótkotrwałe propozycje w obiektach mają raczej charakter ogólnoreligijny lub ogólnokulturalny (jak zorganizowane zwiedzanie i koncerty w katedrze pelplińskiej, zwiedzanie krypty w człuchowskim kościele wraz z projekcją filmu, koncerty w Gniewie, prelekcje w Ostrowitem) albo nawet ogólnoturystyczny (jak zwiedzanie wieży kościoła w Człuchowie, odtwarzanie legend w Gniewie czy festyn Św. Huberta w Śliwicach i Rzeczenicy).

Jedyne muzeum zaliczane do obiektów szlaku (Muzeum Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej w Pelplinie) mocno wzbogaca spektrum doświadczeń religijnych, kulturalnych i edukacyjnych dostępnych dla turystów, w tym także pielgrzymów. Nie posiada ono wprawdzie wyodrębnionej wystawy ani kolekcji powiązanej z osobą lub kultem Św. Jakuba czy dotyczącej tradycji pielgrzymek Jakubowych, jednak jego wystawa dotycząca Biblii Gutenberga wraz z jednym z nielicznych egzemplarzy pierwszej drukowanej książki jest unikatową kolekcją w skali kraju, a wraz z wystawą sztuki sakralnej i paramentów liturgicznych zapewnia zwiedzającemu poszerzenie spektrum jego doświadczeń (ze względu na swój religijny kontekst - częściowo tematycznych).

Badanie terenowe potwierdziło funkcjonowanie jednej grupy związanej z profilem szlaku i aktywnością pielgrzymkową: jest to stowarzyszenie Św. Jakuba w Ostrowitem oraz jednej grupy zajmującej się obydwoma systemami i angażującej w organizację przejść oraz wycieczek w ramach szerszej działalności: Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe. Pozostałe formalne i nieformalne grupy nie mają związku z tematyką szlaków ani ideą pielgrzymowania, mogą zatem być brane pod uwagę tylko jako potencjalni współpracownicy (grupa inicjatywna) działań w obszarze jego ożywiania i rozwijania jego oferty, jak organizacji mikroeventów i innych doświadczeń.

3.5. Usługi recepcji: infrastruktura noclegowa i gastronomiczna w otoczeniu obiektów.

Badanie tego wymiaru funkcjonowania szlaku przeprowadzono w kilku etapach. Pierwszym była konsultacja z koordynatorem obu szlaków (z pozyskaniem kontaktu do lokalnych oferentów noclegów współpracujących ze szlakiem - po części prywatnych i niekomercyjnych), ich aktywnymi interesariuszami i organizatorami lokalnych przejść odcinkami Drogi Drugim etapem, zrealizowanym podczas badania terenowego szlaku, była wizja lokalna jego obiektów (niektóre posiadają własne lub ściśle współpracujące w ramach zespołu sakralnego miejsca noclegowe, wzmiankowane wówczas w kwestionariuszach obiektowych) oraz spotkania ze wskazanymi oferentami noclegów. Po zakończeniu badania terenowego i w ramach uzupełniania danych nastąpiła (w pierwszych dniach września 2024 r.) weryfikacja gestorów noclegów ujętych w zestawieniu noclegów dostarczonym przez koordynatora. Ostatnim etapem ustalania stanu oferty noclegowej i gastronomicznej była konsultacja z lokalnymi podmiotami odpowiedzialnymi za informacje o tej bazie ofert - w niektórych przypadkach z centrum lub punktem informacji turystycznej, w większości, z pracownikami urzędów gmin odpowiedzialnych za promocję lub/i infrastrukturę turystyczną. Stan infrastruktury noclegowej i gastronomicznej został opisany w samych kwestionariuszach obiektowych [KAO 1-16], gdzie wskazano usługi własne względnie zlokalizowane najbliżej obiektu) i w pomocniczych kwestionariuszach inwentaryzacyjnych sporządzonych dla każdej z gmin w przestrzeni szlaku - Zestawienie Obiektów Noclegowych i Gastronomicznych [ZONiG 1-11]. Uwzględnienie całości lokalnej oferty usług recepcji (nie tylko powiązane z aktualną dominującą formą użytkowania szlaku) jest podyktowane zarówno stwierdzonym w wielu miejscowościach etapowych brakiem dedykowanych pielgrzymom miejsc noclegowych współpracujących ze szlakiem, jak i ograniczeniami w obszarze lokalnego zaopatrzenia w produkty spożywcze. To z konieczności wymusza skorzystanie z oferty komercyjnej. Poniższe podsumowanie tego obszaru badania szlaku zostało uporządkowane według kolejności obiektów etapowych, dotyczy zatem ich własnej oferty oraz dedykowanych pielgrzymom i innych budżetowych usług w otoczeniu. Przy ewentualnym rozszerzeniu oferty szlaku na inne niż pielgrzymi grupy adresatów (regionalnych turystów kulturowych i turystów rekreacyjnych), którym wspomniane miejsca noclegowe przy obiektach nie będą dostępne lub którzy będą mieli wyższe oczekiwania (oraz środki na ich opłacenie), niniejsza analiza stanu infrastruktury może być punktem wyjścia dla tworzenia pakietów lokalnych szlaku, jednak w tym celu należałoby dołączyć do niej jako formę bazy danych zbiór sporządzonych przy okazji inwentaryzacji szczegółowych zestawień obiektów noclegowych i gastronomicznych dla poszczególnych gmin w przestrzeni szlaków, stanowiących fizyczne otoczenie wszystkich ich obiektów [ZONiG 1-11].

Oferta w ramach szlaku. Stałe propozycje noclegów dla pielgrzymów, nawet jeśli funkcjonują – a takie są tylko przy niewielu obiektach w miejscowościach etapowych – nie są systemowo ani logistycznie zespolone ze szlakiem i wędrujący musi sam je sobie wyszukiwać. Zestawienie noclegów na witrynie Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba [Pomorska Droga 2025 www] nie obejmuje obiektów noclegowych ani współpracujących

czy choćby położonych przy trasach miejsc gastronomii przy badanych odcinkach pelplińskim i człuchowskim.

Stwierdzony przy okazji inwentaryzacji stan oferty noclegowej w otoczeniu obiektów obydwu badanych szlaków i w miejscowościach z tymi obiektami ustalono, jak następuje:

Na Drodze Pelplińskiej:

Kłodawa (k. Gdańska) jest miejscowością etapową, co oznacza rekomendowane zakończenie dziennej wędrówki i nocleg. Tymczasem brak własnej oferty noclegowej przy obiekcie, najbliższa propozycja spożycia kolacji bez wcześniejszego zamawiania dostępna jest w restauracji Dom Młynarza (Żukczyn, ul. Młyńska, 2,1 km od obiektu) a najbliższą propozycję noclegu oferuje obiekt Małe Złotowo (900 m od kościoła), zaś najbliższy hotel to wspomniany Dom Młynarza, 1*. Przy włączaniu innych interesariuszy do lokalnych grup usługowych szlaku lub rozszerzeniu oferty szlaku na inne grupy turystów możliwe byłoby uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu korzystając z zapisów sporządzonego dla gminy zestawienia [ZONiG 01].

Trąbki Wielkie: nie są miejscowością etapową, jednak zarządca obiektu jest w stanie oferować noclegi pielgrzymom (dawny Dom Pielgrzyma św. Józefa, przy sanktuarium). Najbliższą możliwość spożycia oferuje Bistro U Żany, 100 m od obiektu, a najbliższy hotel to wspomniany wyżej Dom Młynarza w Żukczynie, w odległości 6,9 km. Możliwe także uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 01.

Godziszewo: aktualnie nie jest miejscem etapowym (jednak etap jest bardzo długi i warto rozważyć propozycję jego podziału w tym miejscu). Obiekt nie posiada własnych noclegów, okazjonalnie pielgrzymi nocują w pobliskiej szkole podstawowej (jednak te relacje nie mają charakteru systemowego i gwarantowanego. Najbliższe miejsce z ofertą posiłku to restauracja Zagroda Kociewska (900 m od kościoła), najbliższy hotel, Bachus 3***, znajduje się w Starogardzie Gdańskim (14 km).

Pelplin: miejscowość etapowa z kluczowym obiektem szlaku i jednym innym obiektem (muzeum). Katolickie Liceum Collegium Marianum w swoim internacie oferuje noclegi w budżetowej cenie, i jest położone w kompleksie katedralnym, 50 m od wejścia do katedry. Kolegium oferuje także śniadania. Najbliższy hotel (Ren, 4****) znajduje się w Starogardzie Gdańskim w odległości 16 km od Pelplina. Mniejszy posiłek (ale nie w godzinach wieczornych) można zjeść w Kawiarni Cysterskiej, 300m od obiektu, najbliższa restauracja to Zajazd Solecki, ul. Sambora, 1000m od katedry. Możliwe systemowe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 03.

Nowa Cerkiew: nie jest miejscowością etapową. W całej wsi i gminie nie ma obiektów gastronomicznych, najbliższy jest w Pelplinie, 7,7 km od obiektu. Najbliższa możliwość noclegu to Posiadłość Olszówka, Olsza 1, 3 km od obiektu, a najbliższy hotel to kompleks hotelowy Zamek Gniew, 11 km. Możliwe (niezbyt zróżnicowane) uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 04

Dzierzążno: nie jest miejscowością etapową**.** brak własnego lub rekomendowanego przez szlak miejsca noclegu, choć istnieje możliwość zaadaptowania na ten cel dawnego domu katechetycznego przy plebanii. Najbliższy zakład żywienia znajduje się aż w Gniewie (Pizzeria CK, 8 km) podobnie jak najbliższy obiekt noclegowy i hotelowy zarazem: jest to kompleks Hotelowy przy Zamku w Gniewie (9 km). Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 04, ZONiG 05.

Gniew, jest miejscowością etapową, brak własnej propozycji noclegu w ramach szlaku, w otoczeniu względnie zróżnicowana komercyjna oferta gastronomiczna i noclegowa. Najbliższy dla kościoła św. Mikołaja lokal gastronomiczny to Bistro Na Rogu, ok, 150 m od obiektu, a najbliższy obiekt noclegowy i zarazem hotel to kompleks przy Zamku Gniew (ok, 300 m). Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 05.

Na Drodze Człuchowskiej:

Pelplin (jak wyżej)

Dąbrówka: nie jest miejscowością etapową. brak własnej oferty noclegowej w obiekcie (zresztą także niedostępnym dla odwiedzin), w miejscowości. Najbliższy całoroczny zakład żywieniowy to WerKitchen, Starogard Gdański, ok. 7 km od kościoła (sezonowo Ośrodek Płaczewo, 1,8, km), a najbliższa oferta noclegowa to Ośrodek Wypoczynkowy Płaczewo, 3***, Płaczewska1 (1,8 km). Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 06

Lubichowo: miejscowość etapowa przy kościele św. Jakuba. Brak własnych miejsc noclegowych przy obiekcie. Najbliższa oferta posiłku jest w restauracji Anioł (50 m od obiektu), najbliższa propozycja noclegów to Noclegi Lubichowo, ul. Leśna 3 (500 m) a najbliższy hotel (Molto Bene, 3***), funkcjonuje w Skórczu, 11,5 km od kościoła. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 07

Śliwice: miejscowość etapowa, brak własnej propozycji noclegowej i gastronomicznej. Najbliższa propozycja pełnego posiłku to Restauracja Pod Sosną, Śliwice (600 m od obiektu), z kolei Restauracja Olimpia, 1 km od obiektu, oferuje też miejsca noclegowe. Najbliższy hotel (Evita & Spa) znajduje się w Tleniu, 13 km od Śliwic. Dla gminy Śliwice, nie objętej Umową inwentaryzacyjną, nie zestawiano usług noclegowych ani gastronomicznych.

Tuchola: miejscowość etapowa. Najbliższa oferta posiłku to bar Pod Halabardami (100 m od obiektu), najbliższa oferta noclegu to Pokoje Gościnne (ul. Ks. Wryczy, 300 m od obiektu), a najbliższy hotel, Pod Jeleniem 2**, znajduje się 3,6 km od obiektu. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 08

Ostrowite: to miejscowość etapowa. Zarządca obiektu szlaku po umówieniu oferuje miejsca noclegowe dla pielgrzymów przy plebanii (osobny budynek). Najbliższe inne miejsca z tymi usługami to domki letniskowe w m. Siedlisko (6,5 km od obiektu).

Najbliższe propozycje posiłku to Ba-Dar w Silnie, 5,3 a najbliższa restauracja to Zajazd, Grasz w Zielone, Żalno (10 km). Najbliższy hotel, Olimp, 1* znajduje się w Chojnicach, 11,2 km od obiektu. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 09 (Jednak większość tych obiektów leży w znacznej odległości od wsi.

Człuchów: miejscowość etapowa brak własnej oferty noclegowej przy obiekcie. Najbliższa oferta posiłku znajduje się 240 m od obiektu, to Restauracja 777, ul. Królewska 1, w pobliżu też tańszy bar typu Kebab i pizzeria. Najbliższy obiekt noclegowy to Pensjonat Przy Zamku, (ul. Kościelna 4), 300 od obiektu a najbliższy hotel „Nad Jeziorem" 2**, znajduje się w odległości 500 m od kościoła. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu dla szlaku, zob. ZONiG 10

Rzeczenica: miejscowość etapowa. Brak noclegów i możliwości uzyskania posiłków przy obiekcie. Najbliższy lokal gastronomiczny to Rafi Kebab Rzeczenica, 300 m od obiektu, najbliższa oferta noclegów to „Hotel-Bistro" Biały Bocian - restauracja, 850 m od obiektu, a najbliższy kategoryzowany hotel to Aubrecht Country Spa Resort, 4****; Koprzywnica, 4,9 km od obiektu. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 11.

Brzezie: nie jest to miejscowość etapowa, jednak ostatni obiekt szlaku w województwie pomorskim. Przy obiekcie i w bliskim otoczeniu brak oferty żywienia oraz noclegu. Najbliżej obiektu posiłki oferuje Bar Leśny, Brzezie, 3, 5 km od obiektu, w przebiegu trasy szlaku. Najbliższy obiekt noclegowy to Zajazd Babciny Domek, Biały Bór ul. Dworcowa 44 (miejscowość kończąca etap w woj. zachodniopomorskim), 7, 2 km od obiektu w Brzeziu, a) najbliższy hotel, Hotel nad Czernicą, 3***, znajduje się w m. Czarne, aż 23 km od obiektu. Możliwe uzupełnienie oferty noclegowej i gastronomicznej w pobliżu, zob. ZONiG 11.

Podsumowanie. Ukazany miejscowo niezadowalający stan oferty noclegów potwierdzają aktywni interesariusze szlaku, którzy w Wywiadzie Eksperckim wskazują na brak własnej oferty noclegowej dla pielgrzymów w większości obiektów etapowych jako jedną z ważniejszych bolączek obydwu szlaków [zob. WE, pytanie 12], silnie odczuwalną szczególnie dlatego, że aktualnie przeważająca grupa osób wędrujących trasą tych szlaków to pielgrzymi piesi. Nieliczne schroniska turystyczne w przestrzeni szlaku i oferujące miejsca w standardzie podobnym do noclegów dla pielgrzymów w niewygórowanej cenie są albo położone w znaczniejszej odległości od obiektów Drogi (jak w gminie Chojnice), albo funkcjonują sezonowo, z brakiem gwarancji otwarcia w kolejnym sezonie. Jak widać z powyższego zestawienia, problemy z noclegami dla aktualnych użytkowników szlaku w cenie odpowiedniej do ich zasobności i oczekiwań istnieją nawet w miejscowościach posiadających nieco bogatszą bazę noclegową (Tucholi, Gniewie i Człuchowie).

Tymczasem na szlaku pielgrzymim, jeśli zarządcy jego obiektów (w tym wypadku są to wyłącznie duchowni) sami nie są w stanie zapewnić noclegu pielgrzymom, to oferta szlaku pieszego (z bardzo ograniczoną możliwością poszukiwania noclegu w dalszej

odległości od obiektu etapowego pod koniec dnia) staje się iluzoryczna. Natomiast choćby tylko jednorazowe doświadczenie braku możliwości przenocowania może skutecznie zniechęcić nawet niewymagającego pielgrzyma do skorzystania z oferty takiego systemu.

3.6. Zarządzanie szlakami: ocena koordynacji systemów i organizacji oferty.

Zgodnie ze stwierdzonym stanem szlaku jako systemu [AS] oraz wynikiem badań waloryzacyjnych [Rozdz. 3.1.1] zarządzanie obydwoma szlakami jako systemami organizacji turystyki wykonuje podmiot mający status organizacji pozarządowej. Jest to Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe z siedzibą w Subkowach [zob. AS].

Porównując założenia koordynacji rozwiniętych szlaków kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt 2012, s. 36], w tym ich kluczowe funkcje, ze stanem stwierdzonym w trakcie badania systemu [zob. AS, Rozdz. 3.1.1.: formularz waloryzacyjny, zakresy IIIB i IIIC, IV A, IV B] należy wskazać, że koordynator Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba w stosunku do obydwóch szlaków wykonuje:

1) regularny monitoring przebiegu i oznaczenia tras, a także dostępności obiektów szlaków, szybko i skutecznie reagując na zgłoszone mankamenty w tym zakresie

2) dystrybuuje często aktualizowane materiały o obydwu szlakach (w formule do pobrania z witrynę internetowej), zabiega też o wznowienia publikacji materiałów fizycznych (przewodniki, broszury dotyczące etapów, ulotki), rozprowadza je tylko w nielicznych obiektach szlaku.

3) reprezentuje oba szlaki na zewnątrz (w stosunku do władz regionalnych, strategicznych partnerów oraz podmiotów czynnych jako zarządcy w ramach krajowej i międzynarodowej sieci Dróg Jakubowych),

4) organizuje spotkania, instruktaże i szkolenia opiekunów tras szlaków, zarządców obiektów i wolontariuszy szlaku,

5) w bardzo tylko ograniczonym wymiarze zajmuje się promocją szlaku jako systemu poprzez podmioty sektora informacji turystycznej, dostarczając materiały i informacje tylko do niektórych z nich, prawdopodobnie w pobliżu swojej siedziby.

6) utrzymuje regularną komunikację z zarządcami obiektów obu szlaków, aktualizując informacje istotne dla weryfikacji ich oferty a dotyczące ich dostępności oraz trwałych doświadczeń tematycznych, co jednak nie dotyczy już oferty noclegów dla pielgrzymów i doświadczeń cyklicznych, w tym wydarzeń

7) podaje na witrynach www obu szlaków (w zakładkach „infrastruktura turystyczna” przy opisie poszczególnych etapów dziennych) informacje o usługach recepcji (konkretnie

noclegowych i wybranych gastronomicznych) w standardzie akceptowanym przez aktualnych użytkowników obu szlaków (pielgrzymów).

Natomiast koordynator szlaku:

1) nie realizuje tej typowej dla szlaków materialnych części zarządzania informacją, która dotyczy cyklicznych wydarzeń na szlaku i regularnych mikroeventów jako doświadczeń tematycznych (w tym edukacyjnych). Te informacje nie są zbierane nawet biernie (tj. przyjmowane od podmiotów zarządzających obiektami lub od gmin organizujących festyny Jakubowe (jak Człuchów) by zamieścić je na witrynie szlaku, ponadto nie poszukuje i nie dystrybuuje takich informacji bieżąco,

2) w ostatnich latach koordynator nie organizuje bezpośrednio aktywności turystycznych na szlaku (jak wyprawy grupowe na jego odcinkach),

3) tylko w bardzo ograniczonym zakresie zarządza on istotnym instrumentem weryfikacyjnym oraz lojalnościowym, jakim jest Paszport Pielgrzyma wraz z serią pieczątek potwierdzających pobyt w obiektach (paszportu dla obu Dróg koordynator nie dystrybuuje online, można je wprawdzie zamówić na witrynie Pomorskiej Drogi SJ, jednak oznaczone są wtedy sigillum lęborskim, natomiast paszporty w fizycznej postaci dostępne są dla chętnych w ograniczonym zakresie, bo tylko w nielicznych punktach pobrania, m.in. w Pelplinie oraz w kilku pobliskich kościołach Jakubowych,

4) bezpośrednio nie świadczy i nie inicjuje prostych usług recepcji na rzecz turystów (noclegu, wyżywienia) ani nie pośredniczy w dystrybucji usług z tej grupy, podobnie jak usług lokalnego transport użytkowników lub ich bagaży, a także zwiedzania obiektów,

5) nie zestawia, nie dystrybuuje ani nie inicjuje tworzenia usług złożonych (takich jak lokalne pakiety usług dla pielgrzymów),

6) nie prowadzi ani nie zleca badań ruchu turystycznego i badan, albo choćby zbierania opinii oraz preferencji turystów pojawiających się w przestrzeni szlaku.

3.6.1. Ocena stanu szlaków i zarządzania nimi przez aktualnych użytkowników.

Obrazują ją (pośrednio) wyniki sondażu przeprowadzonego wśród zaangażowanych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi SJ [WE-1-30]. Pytanie 8 postawione respondentom Wywiadu Eksperckiego było ukierunkowane na przekazanie przez nich znanych im krytycznych ocen rozmaitych wymiarów funkcjonowania szlaku formułowanych przez głównych użytkowników Drogi, to jest pielgrzymów. Odpowiedzi na to pytanie tworzą z pewnością niekompletny (z powodu braku możliwości uzyskania opinii od osób faktycznie wędrujących całym szlakiem), jednak dość precyzyjny obraz mankamentów systemu. Ta lista wskazań została w większości podnoszonych kwestii potwierdzona podczas badania terenowego i w jego dokumentacji. Ma to miejsce niejako automatycznie w odniesieniu do obszarów, których to badanie dotyczy, głównie stanu tras, oznaczeń, dostępności obiektów oraz spektrum dostępnych w ich otoczeniu usług

noclegowych i gastronomicznych. Szczególnie cenne jednak dla diagnozy systemów te wskazania jego aktywnych interesariuszy, które wynikają z wiedzy organizacyjnej, doświadczenia nieraz długoletniego zaangażowania w życie szlaku i z faktycznych kontaktów z ich użytkownikami, która w sytuacji szlaków mniej uczęszczanych i przy braku zlecania badań turystów nie może być uzyskana w trakcie badań inwentaryzacyjnych. Poniżej zestawiono przekazane przez respondentów [WE 1-30] opinie pochodzące od pielgrzymów i innych turystów, a odnoszące się do głównych problemów pojawiających się podczas wykorzystania oferty obydwu szlaków. Co symptomatyczne, wielu z uczestników wywiadu (większość spoza grupy duchownych zarządców obiektów, a i kilku z nich) odmówiło odpowiedzi na to pytanie wskazując na brak osobistego kontaktu z pielgrzymami i stąd także wiedzy pochodzącej od nich. Wśród osób nie posiadających takiej wiedzy są także zaangażowani w działania z zakresu organizacji, promocji i obsługi lokalnej turystyki [WE-01; WE-08; WE-10; WE-14; WE-16; WE-20; WE-27; WE-28]. Świadczy to o rzeczywiście niewielkiej skali wykorzystywania oferty szlaku przez nominalnie główną grupę jego użytkowników, to jest pielgrzymów „długodystansowych".

Poniżej zestawiono przekazane w wywiadzie, a pochodzące pierwotnie od pielgrzymów i pozostałych turystów krytyczne uwagi na temat stanu oferty obu systemów według liczby wskazań:

1) zdecydowanie najczęściej wskazywanym mankamentem obydwu szlaków jest brak lub słabo widoczne oznakowanie w wielu miejscach tras [WE-02; WE-05; WE-06; WE-09; WE-11; WE-12; WE-13; WE-17; WE-18; WE-19].

2) wskazuje się, że w wielu miejscach brakuje miejsc noclegowych w standardzie oczekiwanym i akceptowanym przez pielgrzymów: albo tanich, albo w powszechnie uznanym skromnym standardzie [WE-04; WE-06; WE-11; WE-26; WE-29].

3) brak informacji o doświadczeniach tematycznych i lokalnych atrakcjach [WE-05; WE-11; WE-13; WE-26],

4) brak miejsc odpoczynku na trasie szlaków poza miejscowościami, a także przy samych obiektach sakralnych [WE-04; WE-05; WE-06]

5) brak materiałów informacyjnych w obiektach szlaku [WE-05; WE-12; WE-17]

6) brak informacji o lokalnych noclegach i gastronomii [WE-09; WE-13]

7) Brak opieki nad „przejściami" grupowymi etapami szlaku i zabiegania o podejmowanie takich przedsięwzięć [WE-03; WE-18]

8) Brak aplikacji szlaku [WE-05; WE-09]

Ponadto pojedyncze wskazania dotyczyły słabej informacji zewnętrznej o obu szlakach poza własnymi witrynami [WE-02], braku gastronomii z pełnowartościowymi posiłkami przy trasach [WE-04], braku ożywienia szlaku przez wydarzenia [WE-11] oraz braku oznakowania systemowego (tablice) szeregu obiektów [WE-12].

Powyższe mankamenty szlaku wskazane przez osoby zaangażowane w jego funkcjonowanie potwierdziło badanie terenowe (zob. 3.1., 3.2. i odpowiednie załączniki: kwestionariusze obiektów [KAO 1-16] oraz gmin w przestrzeni szlaku [KAG 1-11] i funkcjonującej w nich oferty usług recepcji [ZONiG 1-11]. W odniesieniu lokalnym wskazania deficytów dla niektórych miejsc potwierdzono i poszerzono o kolejne w dokumentacji sporządzonej dla gmin w przestrzeni szlaku [ZONiG 1-11]. Także brak lub zły stan oznakowania trasy pokrywa się z obserwacjami poczynionymi podczas badania terenowego [zob. Rozdział 3.2. - SPATO 1, SPATO-2], jednak z modyfikacją (in plus) wynikająca z podjęcia działań przez koordynatora jeszcze podczas opracowywania Raportu[6].

3.6.2. Ocena zarządzania z perspektywy osób i podmiotów zaangażowanych w funkcjonowanie systemu.

Sami aktywni interesariusze o problemach szlaku uważanych przez nich za główne przeszkody w jego rozwoju wypowiadali się w odpowiedzi na pytanie 12 Wywiadu Eksperckiego, a po części także odpowiadając na pytanie 25 - w ramach swobodnych wypowiedzi. Autor Raportu uwzględnił w tym odniesieniu wypowiedzi udzielone w obu miejscach [zob. WE 1-30]. Identyfikację problemów uporządkowano według liczby wskazań. Przyjęto, że wskazywanie danego problemu lub bariery rozwojowej najliczniej obrazuje wysoki stan świadomości w tej grupie osób i reprezentowanych przez nich organizacji zaangażowanych w funkcjonowanie szlaku i korelujący z nim wysoki poziom akceptacji tego środowiska dla wprowadzenia rozwiązań danej kwestii do koncepcji dalszego rozwoju szlaku. Poniżej przedstawiono problemy obu systemów zidentyfikowane przez ich zaangażowanych interesariuszy (w kolejności według liczby wskazań):

1) niski poziom promocji obu szlaków, w tym niedocieranie do wielu grup potencjalnych odbiorców oferty szlaków i brak wypracowanej marki (wyróżnika) szlaku, przy czym Drogę Człuchowską określono nawet jako „szlak niewidzialny", brak spójnej komunikacji i informacji o wszystkich propozycjach i usługach w sferze internetu [WE-03; WE-04; WE-06; WE-07; WE-08; WE-10: WE-11; WE-14; WE-15; WE-16; WE-18; WE-20; WE-21; WE-22; WE-23; WE-26] -16 wskazań,

[6] Koordynator obu systemów, aktywnie współpracując w całym procesie inwentaryzacji, wykorzystał dokumenty stanu oraz oznaczenia tras SPATO-1 i SPATO-2 udostępnione mu po zakończeniu badania terenowego do konsultacji w wersji roboczej i jeszcze w trakcie przygotowywania Raportu poprawił oznakowanie na wielu ze wskazanych odcinków. Zmianę (poprawę) stanu oznaczenia tras w tych miejscach udokumentował również za pomocą fotografii. Stąd przedstawiana treść Raportu, ostateczna wersja dokumentów SPATO 1 i SPATO 2, jak również ostateczna dokumentacja fotograficzna odcinków tras [DFT-1-11], w której wymieniono poszczególne dowody na aktualne, odbija stan aktualny, to jest na dzień złożenia Raportu, a nie stan z momentu badania terenowego poszczególnych odcinków tras.

2) brak świadomości lokalnych społeczności w przestrzeni obu szlaków o ich istnieniu i funkcjonowaniu [WE-01; WE-05; WE-07; WE-09; WE-11; WE-12; WE-15; WE-16; WE-17; WE-18; WE-19; WE-23; WE-25; WE-26; WE-27] – 15 wskazań

3) niekompletne oznakowanie tras szlaku [WE-02; WE-05; WE-11; WE-12; WE-13; WE-16; WE-17; WE-21; WE-30] 9 wskazań

4) niewystarczające zaangażowanie lokalnych partnerów, w tym brak w tym brak utożsamienia ze szlakami oraz brak lokalnych grup/sieci interesariuszy zapewniających doświadczenia i usługi recepcji [WE-04; WE-06; WE-11; WE-15; WE-16; WE-18] – 6 wskazań

5) Niski poziom rozwinięcia bazy noclegowej przy trasie i w otoczeniu obiektów szlaku [WE-09; WE-13; WE-16; WE-29; WE-30] – 5 wskazań

6) niedocenianie i pomijanie w ofercie szlaków komponentu edukacyjnego, w tym odnoszącego się do dziedzictwa [WE-03; WE-11; WE-15]

6) niewystarczająca liczba miejsc odpoczynku przy trasach [WE-05; WE-09; WE-11]

8) zbyt mała liczba materiałów informacyjnych w fizycznej przestrzeni szlaku, w tym w jego obiektach i lokalnych punktach IT [WE-05; WE-14; WE-16]

9) niski poziom współpracy z samorządami lokalnymi [WE-16; WE-18]

10) zbyt mała liczba cyklicznych wydarzeń tematycznych [WE15; WE-16]

11) słabo rozwinięta idea pielgrzymowania w odniesieniu do samej przestrzeni szlaków [WE-01; WE-17]

12) niska liczba faktycznych użytkowników obu odcinków Dróg [WE-15; WE-16]

13) brak typowych usług dedykowanych pielgrzymom w wielu obiektach – jak potwierdzanie pobytu/przejścia [WE-16; WE-23]

Ponadto pojedyncze wskazania grupy zaangażowanych interesariuszy (którym z racji na sporadyczne ich formułowanie należy przypisać co najwyżej znaczenie sygnału dla odbiorcy Raportu) dotyczyły: braku powiązania informacji o ofercie obu szlaków z subregionalnym systemem informacji turystycznej [WE-12], brak wyznaczenia bezpiecznej (z punktu widzenia pieszego) trasy przejścia przy licznych odcinkach dróg publicznych bez pobocza [WE-16], niski poziom integracji, zwłaszcza Drogi Człuchowskiej, z krajową siecią Dróg Jakubowych [WE-16], niski poziom aktualizacji danych przekazywanych aplikacjom i systemom organizacji turystyki [WE-16], brak jasnego podziału funkcji zarządczych między aktywnych interesariuszy [WE-18], zmniejszające się zainteresowanie długodystansową turystyką pieszą jako czynnik potencjalnie obniżający popyt [WE-27], oraz (odbierane jako obligatoryjne) łączenie w infosferze oferty szlaków z katolicką religijnością, co może odstręczać wielu potencjalnych użytkowników [WE-27].

Problemy najliczniej wskazywane (powyższe wskazania numerowane jako 1, 3, 4 i 5) znalazły w całej rozciągłości potwierdzenie w trakcie badań oferty szlaku w infosferze oraz badań terenowych w obiektach i ich otoczeniu. Luki w obszarze promocji szlaku i informacji zewnętrznej opisano w Rozdziale 3.1.1. i 3.3.3 , problemy z zaangażowaniem wspólnot parafialnych i lokalnych społeczności w życie szlaku i luki w kreacji jego lokalnej oferty w tych wspólnotach w Rozdziale 3.4.4. , mankamenty w zakresie oznaczeń tras obu systemów opisano w Rozdziale 3.2., luki w ofercie noclegowej opisano i zweryfikowano źródłowo w Rozdziale 3.4., luki w obszarze działań zarządczych w odniesieniu do niektórych ważnych obszarów koordynacji szlaku - w Rozdziale 3.6. Rzeczywistą nowością dla przeprowadzających badanie, trudną do stwierdzenia w trakcie prac terenowych ze względu na krótki czas ich trwania i ograniczony dostęp do lokalnych mieszkańców niezaangażowanych w życie obu szlaków, jest bardzo wysokie (na drugim miejscu) pozycjonowanie przez interesariuszy szlaków i pochodzące od dokładnie połowy respondentów kwestii niskiej świadomości istnienia obu szlaków, zwłaszcza zaś Drogi Człuchowskiej w ich fizycznej i społecznej przestrzeni. Dlatego należy uznać ten problem za najważniejszy komponent wiedzy pozyskanej w trakcie inwentaryzacji w tym jej obszarze.

3.7. Zwartość tematyczna Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej jako szlaków kulturowych

Formuła ustalania balansu zwartości szlaku [wg. Mikos v. Rohrscheidt 2025]. Ten balans można obliczyć a) dla każdego odcinka szlaku obejmującego dwa kolejne obiekty na jego trasie i przemieszczenie między nimi oraz b) dla całości szlaku. W pierwszym przypadku chodzi o ustalenie tego (przestrzenno – przeżyciowego) czynnika atrakcyjności fragmentu szlaku w każdej parze kolejnych obiektów A oraz B i na łączącym je odcinku trasy. Punktem wyjścia jest tu ustalenie czasu trwania przemieszczeń estymowanego dla danego odcinka przy uwzględnieniu typu trasy szlaku (w tym wypadku pieszy lub rowerowy) oraz sumy czasu trwania doświadczeń w obu obiektach danego fragmentu systemu (początkowym i końcowym dla danego odcinka). Jako zmienne dla każdego odcinka wprowadza się więc estymowany czas trwania doświadczeń tematycznych w obu obiektach i estymowany czas trwania przebycia odcinka dzielącego obydwa obiekty przez turystę pieszego. Czas przemieszczenia zależy nie tylko od fizycznej odległości, ale i od sposobu przemieszczeń typowego dla trasy oraz ewentualnych specyficznych cech trasy (jak jakość nawierzchni) i dodatkowych trudności (np. most zwodzony albo przejazd kolejowy z częstymi i długimi czasami oczekiwania). Wartość referencyjna balansu równego dla każdego odcinka i pary obiektów to liczba 1 (byłby to wynik uzyskiwany przy idealnej równości czasu przemieszczenia między obiektami i połowy czasu trwania doświadczeń w obu obiektach: wyjściowym i docelowym). Pozostała połowa czasu trwania doświadczeń w obu obiektach jest każdorazowo pomijana. Zalicza się ją bowiem do poprzedniego lub kolejnego odcinka (wiodącego od lub do kolejnego obiektu na trasie). Należy ją odjąć, by w ten sposób uzyskać prawidłowy balans całości szlaku jako systemu. Dotyczy to także sytuacji, kiedy korzystanie z doświadczeń w obiekcie A lub B rozpoczyna lub kończy dzień turysty (pielgrzyma) na szlaku. Należy bowiem przyjąć, że nie będzie on korzystał z nich

dwukrotnie (poprzedniego lub następnego dnia), zatem ich uwzględnianie w całości także dla poprzedniego lub następnego dnia pobytu na szlaku wypaczyłoby balans zwartości całego systemu. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy dany obiekt A pierwszego odcinka zaczyna trasę całego szlaku, albo obiekt B ostatniego odcinka kończy całą trasę szlaku: wtedy czas trwania doświadczeń w tym obiekcie należy uwzględnić w całości dla obliczenia balansu.

W rezultacie balans doświadczeń i przemieszczeń dla każdego odcinka nie rozpoczynającego ani nie kończącego całej trasy szlaku (obliczony w minutach) to podzielona na 2: suma tA (czasu trwania doświadczeń dla obiektu A) + tB (czasu trwania doświadczeń dla obiektu B) postawiona w proporcji do tS, czyli czasu przebycia odcinka od A do B (również wyrażonego w minutach).

Wzór: ½ (tA + tB)

_____

tS

Jeśli ta proporcja wynosi dla odcinka więcej niż 1, to wskazuje ona na dodatni balans jego zwartości, jeśli mniej niż 1 – na balans ujemny. Jednocześnie pokazana zostaje wielkość tego balansu: bliska optymalnej lub minimalnej, albo wręcz drastycznie zachwiana, jak to jest w przypadku bardzo dużej proporcjonalnej wielkości czasu przemieszczania w stosunku do bardzo krótkiego czasu trwania doświadczeń. W odwrotnym kierunku (wielokrotnie większa długość czasu doświadczeń niż czasu przemieszczeń) nie jest to problemem z punktu widzenia zwartości systemu, wskazuje jednak na bardzo długi ogólny czas eksploatacji szlaku jako całości, co także może zniechęcać część turystów (jednak zapewne nie pielgrzymów) ze względu na ograniczone zasoby ich czasu wolnego (urlop, długi weekend itd.).

Przystępując do ustalenia zwartości systemu (bazującej na wspomnianym balansie) dla celów obliczeniowych należy ustalić kryteria doboru referencyjnych doświadczeń w obiektach szlaków: przykładowo czy będą to wszystkie oferowane tam doświadczenia (czasem przecież obejmujące opcje alternatywne takie jak dłuższa lub krótsza trasa zwiedzania, albo jeden lub inny pokaz tematyczny).

Dla obiektów obydwu badanych systemów jako dominujący typ doświadczeń przyjęto: udział w codziennej (pozaniedzielnej) liturgii w etapowych obiektach sakralnych oraz proste zwiedzanie obiektu i jego ewentualnych wystaw tematycznych, z udziałem przewodnika, jeśli taka oferta dla obiektu istnieje, natomiast w muzeum: przeciętny czas zwiedzania wszystkich stałych wystaw tematycznych.

Droga Pelplińska:

Typ oferty szlaku ze względu na rekomendowany rodzaj przemieszczeń (typ trasy): piesza i rowerowa (balans obliczono dla trasy pieszej).

Opis trasy: trasa w części wschodniej przebiega głównie poboczem dróg publicznych (głównie powiatowych i gminnych), w części południowej szlaku licznymi drogami leśnymi

z przewyższeniami, częściowo nieutwardzonymi drogami gruntowymi lub drogami poprowadzonymi po miedzach wiejskich. Ze względu na jakość dróg leśnych (na niektórych odcinkach piaszczystych, na innych silnie podmokłych po nawet niewielkich deszczach) dla wielu odcinków tempo ich przebycia estymowano z uwzględnieniem niższej prędkości średniej. Trasa jest szczegółowo opisana w przewodniku pielgrzyma [Szybowska 2019] i w całości oznaczona systemowo (własnym trackiem dostępnym na witrynie szlaku oraz obcym, ale efektywnym systemem Mapy.cz – tę aplikację masowo wykorzystują użytkownicy dróg Jakubowych w Polsce). Należy pamiętać, że ze względu na przestrzenną bliskość i kilkuminutowy czas przemieszczenia między nimi, zgodnie z metodologią obliczania zwartości oba obiekty szlaku w Peplinie (katedra i muzeum) zostały ujęte jako jeden obiekt, z pełnym uwzględnieniem dostępnych w obu miejscach doświadczeń tematycznych.

Fizyczne oznaczenie trasy i obiektów jest niepełne [SPATO-1]. Dane wyjściowe dla ustalenia balansu zwartości poszczególnych odcinków szlaku ilustruje **Tabela 7.**

Tabela. 7. Pelplińska Droga Św. Jakuba - balans przemieszczeń i doświadczeń

Odcinek	Początek odcinka	czas trwania doświadczeń: (obiekt)	dys-tans km	czas przebycia pieszo (min.)	koniec odcinka	czas trwania doświadczeń (obiekt)	Balans
1	Żukowo	80	28,2	430	Kłodawa k. Gdańska	45	0,24
2	Kłodawa k. Gdańska	40	4,7	70	Trąbki Wielkie	90	0,93
3	Trąbki Wielkie	90	12, 2	120	Godziszewo	30	0,50
4	Godziszewo	30	25,5	280	Pelplin (Katedra i Muzeum)	190	0,39
5	Pelplin Katedra i Muzeum	190	8,7	120	Nowa Cerkiew	30	0,92
6	Nowa Cerkiew	30	7,4	100	Dzierzążno	45	0, 38
7	Dzierzążno	45	8,6	130	Gniew	45	0, 35
8	Gniew	45	26,2	400	Kozielec (Kuj. Pom)	10	0, 08
RAZEM BALANS dla SZLAKU							**0, 47**

Źródło: opracowanie własne na podstawie audytu obiektów [KAO 01-08] dla doświadczeń w obiektach oraz audytu trasy szlaku [SPATO-1 i Słyszewska 2019 - podręcznik pielgrzyma Drogi Pelplińskiej] dla odległości między obiektami.

Droga Człuchowska:

Typ oferty szlaku ze względu na rekomendowany rodzaj przemieszczeń (typ trasy): piesza i rowerowa (balans obliczono dla trasy pieszej).

Opis trasy: w części wschodniej przebiega ona najczęściej poboczem dróg publicznych (zwykle powiatowych i gminnych, na kilku fragmentach wojewódzkich), w części środkowej i zachodniej szlaku licznymi drogami leśnymi (po części dobrze utwardzonymi drogami pożarowymi), a także częściowo nieutwardzonymi drogami gruntowymi lub sporadycznie drogami po miedzach wiejskich. Ze względu na jakość dróg leśnych (na niektórych odcinkach piaszczystych, na innych podmokłych) dla części odcinków tempo ich przebycia estymowano z uwzględnieniem niższej prędkości średniej. Trasa jest szczegółowo opisana w przewodniku pielgrzyma [Słyszewska, Goleniowska 2018] i w całości oznaczona systemowo (własnym trackiem dostępnym na witrynie szlaku oraz obcym, ale dokładnym systemem Mapy.cz – tę aplikację masowo wykorzystują pielgrzymi). Fizyczne oznaczenie trasy i obiektów jest niepełne [SPATO-1]. Dane wyjściowe dla ustalenia balansu zwartości poszczególnych odcinków szlaku ilustruje **Tabela 8**.

Tabela. 8. Człuchowska Droga Św. Jakuba - balans przemieszczeń i doświadczeń odcinka w województwie pomorskim oraz powiecie tucholskim

Odcinek	Początek odcinka	czas trwania doświadczeń: (obiekt)	dys-tans km	czas przebycia pieszo	koniec odcinka	czas trwania doświadczeń (obiekt)	Balans
1	Pelplin (zespół katedralny i Muzeum)	190	13,0	190	Dąbrówka	30	1,08
2	Dąbrówka	30	11,1	170	Lubichowo	60	0, 26
3	Lubichowo	60	25,0	370	Śliwice	30	0,12
4	Śliwice	30	27,2	410	Tuchola	30	0,07
5	Tuchola	30	17,2	260	Ostrowite	120	0,29
6	Ostrowite	120	25, 0	360	Człuchów	120	0,33
7	Człuchów	120	24, 4	370	Rzeczenica	30	0,20
8	Rzeczenica	30	19, 2	310	Brzezie	30	0,1
9	Brzezie	30	4,6 /10, 5	60 (140)	Trzmielewo / Biały Bór Zach. Pom.	0	0,25
RAZEM BALANS dla SZLAKU							**0,30**

Źródło: opracowanie własne na podstawie audytu obiektów [KAO 09-16] dla doświadczeń we obiektach oraz audytu trasy szlaku [SPATO-1] i Słyszewska, Goleniowska 2018 (podręcznik pielgrzyma Drogi Człuchowskiej) dla odległości między obiektami.

Komentarz: Ze względu na profil szlaku (pielgrzymi) w skład doświadczeń tematycznych w obiektach sakralnych szlaku (m.in zwiedzanie i inne programy interpretacyjne) wliczano czas udziału w liturgii (dni nieświątecznych). Na niektórych etapach szlaku znajduje się dodatkowo obiekt zalecany do zwiedzania (po drodze) i zapewniający doświadczenia. W tym wypadku całość ich czasu trwania jest wliczona do balansu doświadczeń.

Warto zauważyć, że balans obliczony dla użytkownika jadącego rowerem byłby znacznie korzystniejszy, jednak nie w skali 3 lub 4 do jednego. Trudność trasy dla rowerów na niektórych odcinkach [zob. SPATO-1 i SPATO-2] powoduje bowiem, że średnia prędkość rowerzysty w skali większości etapów może być estymowana jako przeciętnie dwukrotnie większa, co poprawia balans przemieszczeń i doświadczeń właśnie w takiej proporcji (na niektórych odcinkach, np. Godziszewo-Pelplin i Gniew-Kozielec (Nowe) na Drodze Pelplińskiej czy Lubichowo-Śliwice i Człuchów-Rzeczenica na Drodze Człuchowskiej, ze względu na wiele miejsc i fragmentów trudno przejezdnych w terenach leśnych i na drogach polnych średnia prędkość rowerzysty może wypaść nawet jak 1,5 w stosunku do prędkości pieszego marszu – co w tej samej proporcji poprawi balans przemieszczeń i doświadczeń. Dlatego nawet dla rowerzysty ów balans, a tym samym zwartość tematyczna obydwu badanych szlaków (przy nieuwzględnianiu dla jej obliczenia wyjątkowych wydarzeń, które w danym czasie wędrówki w przestrzeni lub obiektach danego szlaku odbywają się może jeden raz i w jednej lokalizacji) także pozostanie niekorzystna. Zdaniem autora Raportu jest to bodaj najsilniejszy argument za włączeniem do struktury obu systemów nowych obiektów posiadających bogatsze programy doświadczeń (np. dziedzictwa) oraz zwiększeniem liczby takich doświadczeń (w tym głównie tematycznych w obiektach i wprowadzeniem ich (w tym takich o profilu eksploracyjnym) na trasach i przy nich. W rozdziale 4.4.3 oraz w rozdziale koncepcyjnym (5) zostaną przedstawione propozycje poprawy balansu zwartości obu szlaków, bazujące na diagnozie obiektów, przebiegu tras oraz potencjału zasobów zidentyfikowanego dla przestrzeni obu systemów.

Stwierdzone w poszczególnych częściach niniejszego rozdziału problemy w poszczególnych obszarach funkcjonowania Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba stanowią poważne bariery w rozwoju, niektóre z nich mogą doprowadzić nawet do stopniowego zaniku tych systemów jako rzeczywistej oferty organizacji turystyki. Dlatego będą one punktem wyjścia dla formułowania listy postulatów korekty i przebudowy oferty w Rozdziale 4.

Rozdział 4

Wnioski z przeprowadzonych badań i rekomendacje

Przedstawione wnioski bazują na wynikach badania w odniesieniu do kolejnych wymiarów funkcjonowania analizowanego szlaku, zaprezentowanych w Rozdziale 3 (zob. 3.1. – 3.6.). W każdym z tych obszarów (w niniejszym Rozdziale są to odpowiednio części 4-1 – 4.5) najpierw na poziomie ogólnym opisano stan badanych systemów w danym obszarze (przykładowo: oznaczenia tras, doświadczenia tematyczne i pozostałe w obiektach, poziom informacji i komunikacji z interesariuszami i użytkownikami szlaku itd.), a następnie wskazano jego uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny ewentualnych luk lub mankamentów i możliwe konsekwencje dla dalszego funkcjonowania szlaków. W ostatniej części, w formie postulatów rozwiniętych o możliwie szczegółowe zalecenia działań korygujących, naprawczych lub modyfikujących zamieszczono rekomendacje dotyczące zmiany, poprawy funkcjonowania, wprowadzenia nowych rodzajów działań zarządczych lub kreacji nowych komponentów usług, które powinny doprowadzić do domknięcia wskazanej luki względnie usunięcia mankamentu. Stan szlaków w poszczególnych obszarach stwierdzono z wykorzystaniem rozmaitych metod i narzędzi, które podano w odpowiednich miejscach w Rozdziale 3 prezentującym wyniki badania. Dodatkowo jednak zasięgnięto opinii interesariuszy w formie zarówno Wywiadów Eksperckich z aktywnymi interesariuszami szlaku (w ich ramach – pytań o charakterze diagnostycznym: 5,7,12, częściowo 25) oraz konsultacji z przedstawicielem koordynatora [KON 5]. Niezależnie od przytaczania opinii wskazanego środowiska mającego największą i aktualną wiedzę o formach funkcjonowania i mankamentach systemu w poszczególnych obszarach, w ostatniej części rozdziału (4.6.) zebrano i usystematyzowano ich oceny i wskazania w najważniejszych kwestiach. Mają one nie tylko walor potwierdzenia uzyskanych wyników w tych wymiarach funkcjonowania Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, gdzie ich doświadczenia są miarodajne, ale obrazują również możliwą skalę poparcia dla działań korygujących i naprawczych i motywację interesariuszy do zaangażowania w te projekty i procesy. Mają one też kluczowe znaczenie z punktu widzenia ich ewentualnej akceptacji dla określonych rozwiązań proponowanych w koncepcji dalszego rozwoju szlaku, szczegółowo zaprezentowanej w Rozdziale 5 Raportu.

4.1. Organizacja szlaków (struktura, aktywność koordynatora i jej obszary, komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna, finansowanie zarządzania systemem).

4.1.1. Stan aktualny.

A) Zwartość systemu a jego atrakcyjność dla użytkowników. Badane szlaki wykazują wprawdzie kompletną zwartość: odległość między kolejnymi obiektami na obu trasach

nigdy nie przekraczają 30 kilometrów [zob. Rozdz. 3.1., Zakres II B], co stanowi mocną stronę systemów linearnej eksploatacji turystycznej o profilu innym niż tylko aktywnej rekreacji (zatem poznawczym lub przeżyciowym). Jednak atut ten oddziałuje tylko w powiązaniu z intensywnością doświadczeń (przeżyć, zwiedzania, spotkań, innych form konfrontacji z poszczególnymi wymiarami kultury, zwłaszcza tymi zgodnymi z profilem szlaku). Najprościej ów balans można scharakteryzować słowami: więcej czasu na doświadczenia niż na przemieszczanie się. W tym przypadku jednak jest to szlak aktualnie wykorzystywany przez pielgrzymów pieszych. Oznacza to, że stacjonarne doświadczenia (również o charakterze religijnym) w obiektach szlaku stanowią tylko niewielki ułamek aktywnie spędzanego czasu użytkownika szlaku (poza spoczynkiem nocnym i posiłkami), co w mniejszym stopniu odnosi się również do pielgrzymów poruszających się na rowerach. Sporządzona w poprzednim rozdziale (3.X) analiza obu szlaków w tym wymiarze strukturalnym wskazuje na bardzo niski poziom tak rozumianej zwartości zarówno w przypadku Drogi Pelplińskiej, jak i Człuchowskiej. Ten komponent diagnozy obu systemów powinien skłaniać do przemyślenia o sposobach jej poprawy, zwłaszcza w przypadku podjęcia decyzji o modyfikacji ich oferty turystycznej i jej zaadresowaniu do szerszej grupy turystów kulturowych, być może także aktywnych turystów rekreacyjnych (zob. Rozdz. 5.1.2.2.) .

B) Lista i struktura obiektów szlaku. Aktualnie w skład Pelplińskiej Drogi Świętego Jakuba wchodzi 8 formalnie uznanych obiektów, położonych bez wyjątku na terenie województwa pomorskiego [AS], a w skład Człuchowskiej Drogi 8 formalnie włączonych obiektów, położonych na terenie województwa pomorskiego (6) i kujawsko pomorskiego (2 – w Śliwicach i Tucholi). Wśród obiektów jeden ma status muzeum (diecezjalnego) a wszystkie pozostałe (15) to czynne katolickie świątynie, w tym jedna posiadająca statusie katedry (oficjalnej siedziby biskupiej – bazylika Wniebowzięcia NMP w Pelplinie) oraz jedna – w Trąbkach Wielkich – ze statusem diecezjalnego sanktuarium (maryjnego). Sześć spośród obiektów sakralnych posiada pełną zgodność z profilem szlaku (zob. Rozdz. 3.1. Zakres I. A. c.), pozostałe – tylko częściową, jako czynne obiekty ze sprawowanym kultem na szlaku religijnym. Muzeum w Pelplinie nie posiada wyodrębnionych wystaw jakkolwiek powiązanych z profilem szlaku, jednak ma w swych zbiorach rozproszone eksponaty fragmentarycznie uwzględniające ten wątek (rzeźby i inne przedstawienia postaci Świętego) (zob. Rozdz. 3.4.4.).

C) Ograniczona aktywność koordynatora w kilku kluczowych obszarach zarządzania szlakami. Obydwoma systemami zarządza aktualnie Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe z siedzibą w Subkowach k. Pelplina, pełniąc tymczasowo funkcję zarówno koordynatora formalnego (upoważnionego), jak i operacyjnego. Zakres działań zarządczych Koordynatora jest opisany w Rozdziale 3.6. Jak wynika z tamtego zestawienia oraz z dodatkowych konsultacji [KON-01], jego aktywności obejmują zarządzanie trasami szlaku (w tym ich oznaczanie w terenie i monitoring), wytwarzanie i aktualizowanie informacji pasywnej na temat szlaku, jego struktury, przebiegu tras i bazy noclegowej oraz gastronomicznej, zaopatrywanie aktualnych użytkowników a materiały (podręczniki, ulotki, paszporty Drogi, pamiątki), organizowanie spotkań interesariuszy i szkoleń personelu, w tym opiekunów tras. Badania terenowe potwierdziły też regularną

współpracę koordynatora z zarządcami obiektów szlaku, co wielu z nich potwierdziło [KAO- 01, 04, 06, 07; 12; 13; 14] co zweryfikowały konsultacje na miejscu, wskazując także jej konkretne wymiary: dostarczanie materiałów, wspieranie organizacji wystaw i prelekcji, współdziałanie w organizacji spotkań. Jednak wśród aktywności koordynatora mierzonej według optymalnego jej zakresu wskazywanego dla szlaków kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt 2012] brak lokalnego pakietowania usług, nawet w wymiarze lokalnym (wokół obiektów szlaku), a w ostatnich latach również działań organizacyjnych na rzecz cyklicznych eventów i aktywnej organizacji pielgrzymek (jako typowej dla tej grupy systemów formy wycieczek po szlaku). W świetle powyższego należy uznać, że aktualny koordynator spełnia swoje obowiązki sumiennie i jest w stanie wytworzyć gwarantowaną ofertę w ograniczonym zakresie (informacji i nawigacji oraz bazy przydatnych danych w odniesieniu do usług recepcji) , jednak obecna formuła finansowania zarządzania szlakami i niski poziom partycypacji interesariuszy spoza grupy zarządców obiektów nie daje mu możliwości skutecznego zarządzania wszystkimi obszarami niezbędnych działań związanych z funkcjonowaniem obu systemów jako linearnych szlaków kulturowych z rozwiniętą ofertą dla użytkownika, w szczególności w zakresie doświadczeń tematycznych, aktywnej promocji oraz pakietowania usług.

D) *Pasywna i nieukierunkowana promocja szlaku*. Aktualnie ze strony koordynatora ogranicza się ona tylko do informacji biernej. Ta jest regularnie aktualizowana i zamieszczona na witrynie szlaku (w postaci gotowych do pobrania Podręczników (przewodników), śladu GPS trasy szlaku oraz aktualnego zestawienia gestorów noclegów, a także znajduje się na tablicach informacyjnych przy obiektach (które jednak stoją tylko przy niewielu z nich) i w publikacjach papierowych dostępnych jednak tylko w niewielu obiektach [zob. KAO-01-16]. Brak natomiast aktywnej i celowanej promocji szlaku skierowanej bezpośrednio do grup docelowych (pielgrzymów i pozostałych turystów). W odniesieniu do wydarzeń tematycznych, spotkań otwartych i filmów dokumentalnych brak ukierunkowania zawartych w nich elementów promocji na konkretne grupy potencjalnych użytkowników szlaku, co osłabia jej skuteczność. Za niewykorzystanie kolejnego potencjalnego kanału informacji i promocji należy uznać brak aktualizacji oznaczenia tras obu szlaków oraz wskazania ich podmiotów koordynujących na witrynie Camino Europa [Camino Europa 2025 www] – drugiego obok Europejskiej Federacji Dróg Św. Jakuba ważnego stowarzyszenia Jakubowego w Europie, zrzeszającego aktualnie 19 grup jego przyjaciół i krajowych Bractw Jakubowych, które posiada też zawarte 19 lipca 2024 porozumienie z Federacją [*Collaboration Agreement*... 2024].

E) *Brak systemowego i długoterminowego finansowania działań zarządczych dla szlaku* poza doraźnymi środkami przyznawanymi przez Samorząd Wojewódzki na konkretne działania, fragmentaryczne w stosunku do faktycznej funkcji koordynatora szlaku.

4.1.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów.

A) Dramatycznie niski brak balansu czasowego między przemieszczeniami a zorganizowanymi doświadczeniami tematycznymi w obiektach szlaku i całej jego przestrzeni (zob. rozdział 3. 7.) wynika wprost z przyjęcia tradycyjnej formuły pielgrzymek

Jakubowych, które były indywidualnymi przedsięwzięciami ludzi silnie motywowanych swoją wiarą (i organizujących swą wędrówkę samodzielnie, jednocześnie jednak liczących na gościnę i wsparcie ludzi podzielających ich wartości religijne na całej trasie). W takim modelu z jednej strony główną wartością podejmowania aktywności turystycznej (tu: pielgrzymowania na wielkich dystansach) jest sama droga spełniająca warunek głównego doświadczenia, z drugiej zaś nie są oczekiwane (choć chętnie są akceptowane) inne doświadczenia (przeżycia) oprócz religijnych. Klasycznemu pielgrzymowi Jakubowemu wystarczy bowiem otwarcie świątyń na szlaku i możliwość udziału w miejscowej liturgii oraz aktach pobożności.

B) O prawidłową tematyzację obiektów, to jest ich zgodność z profilem szlaku od początku zadbano w ograniczonym zakresie. Inicjatorzy kreacji obu szlaków skoncentrowali się raczej na odtworzeniu jednej historycznych tras pielgrzymów Jakubowych na Pomorzu, dla której istnieją wyrywkowe, ale wystarczające źródła historyczne wymieniające kluczowe miejscowości. Przy czym dokonano tego częściowo zmieniając strukturę przestrzenną, wytyczając trasę Drogi Człuchowskiej na północny zachód (w kierunku Białego Boru i Polanowa) zamiast na południowy zachód (w kierunku na Czarne i Choszczno), opierając ja na kościołach Jakubowych z dawną (np. Ostrowite) i nowszą (np. Lubichowo) metryką. Tę listę obiektów od początku uzupełniono o kościoły w punktach etapowych. Spełniane są tam wprawdzie funkcje religijne niezbędne dla pielgrzymów, jednak nie posiadają one historycznego związku z kultem Jakubowym ani z dziejami pielgrzymowania. Wszystko to powoduje ocenę tematycznej zgodności większości obiektów obu szlaków jako częściową, a nie pełną [zob. KAO-01-16], i ma swoje konsekwencje w ograniczeniu nawet podstawowych doświadczeń tematycznych, naturalnie nieobecnych w świątyniach dedykowanych innym patronom i parafiach o niskim lub poziomie zaangażowania wspólnoty wiernych w kult Apostoła (lub nie kultywujących go wcale).

C) Niepodejmowanie przez koordynatora działań w kluczowych wymiarach funkcjonowania szlaku materialnego (to jest rozwiniętego i gwarantowanego jako linearna propozycja turystyczna) ma kilka przyczyn. Najstarszą bo obecną już w momencie reaktywacji Pomorskich Dróg ŚJ, jest brak zadaniowania jakiegokolwiek podmiotu na te funkcje. Bazując potem na dokumentach inicjujących oba szlaki i odnoszących się w głównej mierze do współpracy zarządców obiektów, wyznaczenia i monitoringu tras oraz prezencję informacyjną szlaków, nie posiadając dedykowanych temu zadaniu środków nie podjął kreacji doświadczeń tematycznych na szlaku poza samymi obiektami, gdzie mają one charakter głównie corocznego obchodu lub regularnego nabożeństwa i tylko lokalnie przybierają formułę miejskiego festynu (Człuchów) lub kilkudniowego ciągu wydarzeń o mieszanym charakterze religijno-kulturalnym (Ostrowite). Zweryfikowanych i zestawionych dostępnie dla użytkowników lokalnych usług recepcji dla turystów nie pogrupowano lokalnie ani nie objęto pośrednictwem zarządcy szlaku, podobnie jak nie utworzono lokalnych grup gestorów, które mogłyby je świadczyć regularnie w porozumieniu z zarządcą lokalnego obiektu szlaku najprędzej świadomego zapotrzebowania na nie ze strony zgłaszających się do niego pielgrzymów. Utrzymywana jest wprawdzie regularna współpraca z zarządcami obiektów, jednak bez aktualizacji

informacji o miejscowych doświadczeniach tematycznych i dostępności samych obiektów (choćby przez linkowanie witryn informacyjnych świątyń do witryny szlaku). Równie ważną przyczyną braku aktywności koordynatora operacyjnego jest brak stabilnego finansowania jego działań, które od początku nie miało stabilnej formuły poza doraźnymi środkami na działania o charakterze kreacyjnym (publikacje, oznaczenia tras) lub korygującym (monitoring i poprawa oznaczeń). Tymczasem przedsięwzięcia organizacyjne wykonywane daleko poza miejscem własnego zamieszkania wymagają materialnych środków.

D) Problemy w obszarze aktywnej promocji wynikają z: chronicznego braku środków na działania w tym obszarze udostępnianych koordynatorowi, oraz z braku jakichkolwiek badań użytkowników szlaku (pielgrzymów i innych turystów), co uniemożliwia jej ukierunkowanie adekwatnie do rozpoznanego potencjału poszczególnych grup i rynków.

4.1.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu.

A) Brak balansu między czasem wędrówki a doświadczeniami tematycznymi. W przypadku pielgrzyma wskazany mankament drastycznej różnicy między obydwoma komponentami nie ma zasadniczego znaczenia, jako że (przynajmniej w teorii religijnej) dla niego sama wędrówka (z możliwością refleksji) jest walorem przyciągającym na szlak. Jeśli jednak system miałby zostać otwarty na jakąkolwiek inną grupę turystów kulturowych (w tym także religijne rodziny z dziećmi, jak to jest proponowane w niektórych wywiadach eksperckich), skutkiem tego stanu byłaby niska atrakcyjność dla turystów pieszych i tylko umiarkowana dla rowerowych.

B) Brak historycznej więzi ze zjawiskiem pielgrzymowania oraz zakorzenionego kultu św. Jakuba w większości kościołów (etapowych) na trasie szlaku obniża ich potencjalną atrakcyjność dla wszystkich turystów poza pielgrzymami (brak przekazu poznawczego). Nie sprzyja też rozwinięciu świadomości miejscowych wiernych o przynależności ich świątyni (parafii) do szlaku i ich motywacji do wspierania pielgrzymów. To z kolei, szczególnie w sytuacji wymiany duszpasterza zaangażowanego w szlak na innego, mniej zainteresowanego tym wymiarem swojej działalności duszpasterskiej lub zgoła nie uważającego zajmowanie się nim za część tej pracy (takie przypadki stwierdzono podczas badan terenowych) przekłada się na praktyczny brak zainteresowania funkcjonowaniem obiektu sakralnego w strukturze szlaku, a także wycofaniem dotychczasowych form wsparcia w danej parafii, a nawet likwidacją dostępnych dotąd usług recepcji w przyparafialnych obiektach.

C) Brak aktywności koordynatorów w ważnych wymiarach funkcjonowania szlaku przekłada się bezpośrednio zarówno na jego atrakcyjność dla odbiorcy, który nie otrzymuje nie tylko gotowego produktu turystycznego, ale nawet gwarancji podstawowych usług recepcji we wszystkich miejscach przewidzianego noclegu ani aktualnej informacji, dzięki której sam mógłby sobie takie usługi zorganizować. Z kolei nieregularna komunikacja wśród samych członków organizacji szlaku (w tym głównie między koordynatorem a administratorami należących do szlaków obiektów) oraz brak

lokalnej integracji i współdziałania oferentów usług recepcji stwarza ryzyko stagnacji, a nawet regresu w tym obszarze oferty, najważniejszym obok tematycznych doświadczeń.

D) Wskazane wyżej mankamenty aktywnej promocji szlaku utrudniają osiągnięcie dzięki niej innych grup turystów niż aktualni, bardzo nieliczni indywidualni pielgrzymi (wśród których, w przeciwieństwie do Drogi Pomorskiej, brak nawet zorganizowanych członków lokalnych bractw Jakubowych) i uczestnicy rzadko podejmowanych grupowych przejść i pielgrzymek odcinkowych. Nie generują ruchu i popytu na usługi recepcji w powszechnym rozumieniu zjawiska turystyki, co już w perspektywie kilku lat może przełożyć się na stagnację badanych szlaków a być może – przy spadku motywacji lub fizycznej energii aktualnych wolontariuszy – na ich powolne zanikanie.

E) Brak stabilnego finansowania działań utrzymujących szlak w jego fizycznej postaci grozi z kolei jego zanikiem jako formy organizacji przemieszczeń (także rekreacyjnych0 w przestrzeni turystycznej, a tym samym utratą jedynego aktualnie dobrze funkcjonującego komponentu działania tych systemów. Brak środków na koordynację (w tym informację i promocję) mógłby przełożyć się na atrofię tych działań i spowodować zaniechanie angażowania do nich profesjonalnych podmiotów, co w konsekwencji spowoduje zniknięcie systemu z przestrzeni informacji turystycznej.

4.1.4. Rekomendacje działań naprawczych w odniesieniu do wskazanych kwestii.

A) *Balans przemieszczeń i doświadczeń*. W przypadku poszerzenia formuły obu szlaków niezbędne byłoby nasycenie ich przestrzeni doświadczeniami tematycznymi i innymi, zarówno w obiektach, jak i na trasie. Zachowując profil pielgrzymi szlaku można to osiągnąć m.in. w drodze rozbudowywania stacjonarnych doświadczeń tematycznych (np. (jak mini wystawy lub Księgi Pielgrzyma) w obiektach szlaków, głównie w ich punktach etapowych, a przynajmniej w kościołach dedykowanych św. Jakubowi, których duchowni zarządcy wykazują większe zrozumienie dla idei Jakubowego pielgrzymowania i chętniej angażują się w działalność szlaku. Wyniki konsultacji terenowych wskazują, ze najprędzej są to aktualni duszpasterze w Kłodawie, Dzierzążnie, Lubichowie, Ostrowitem i Człuchowie. Ewentualne propozycje rozbudowy doświadczeń kulinarnych (w miejscach dziennego i wieczornego odpoczynku użytkowników) odnoszą się do sfery usług gastronomicznych i są zależne od jej gestorów, dlatego opisano je w podrozdziale 4.5. Pozostałe propozycje rozbudowy doświadczeń w drodze, jako wymagające nie tylko kreacji, ale też obsługi i monitoringu współtworzą życie szlaku, dlatego opisano je w odniesionym do tego wymiaru podrozdziale 4.4. Są to między innymi samoobsługowe wystawy, instalacje artystyczne oraz lokalne propozycje terenowej eksploracji. Częściowo powiązane są one z ewentualnym poszerzeniem kręgu użytkowników szlaku poza grupę pielgrzymów. Ten wymiar funkcjonowania szlaku będzie również przedmiotem szczegółowych propozycji w rozdziale koncepcyjnym (Rozdz. 5).

B) *Współpraca z obiektami*. Rekomendowane jest poprawienie formuły bezpośredniej komunikacji koordynatora szlaków z zarządcami obiektów. We współpracy z nimi konieczne jest wprowadzenie przy wszystkich obiektach fizycznych świadectw

przynależności do systemu, w tym zwłaszcza tablicy informacyjnej Drogi (i przywrócenie jej wszędzie tam, gdzie znikła, w pierwszej kolejności przy bazylice w Pelplinie) oraz elementów ikonograficznych (rzeźby, półrzeźby, obrazy) prezentujących Św. Jakuba w świątyniach nie dedykowanych Apostołowi, które umożliwiałyby zogniskowanie praktyk religijnych pielgrzymów i pobudziły zainteresowanie jego osobą oraz kultem wśród miejscowych parafian. W przypadku oporu konserwatorów wobec umieszczenia takich wyobrażeń Świętego w kościołach zalecane byłoby wykonanie ich (w formie figury) lub innych elementów symbolicznych (wielkoformatowe muszle Jakubowe, słupy kilometrażowe szlaku, trwałe plansze szlaków, inne) i zlokalizowanie ich w otoczeniu świątyni oraz przy miejscach odpoczynku i posiłku dla pielgrzymów. Tam, gdzie to możliwe postuluje się fizyczne oznaczenie własnego fragmentu przebiegu trasy Jakubowej jako miejscowego (gminnego) szlaku rekreacyjnego z jednoczesną lokalną informacją o nim, by przyciągnąć na nią mieszkańców i tym samym wzmocnić ich identyfikację z Peplińską względnie Człuchowską Drogą. Niezależnie od tego postuluje się (szczegółowo opisane poniżej) wprowadzenie na listę kilku kolejnych obiektów Drogi wzdłuż obu tras, by tak rozszerzyć spektrum tematycznych doświadczeń i wzmocnić więź lokalnych społeczności ze szlakami jako formą pielęgnowania własnego dziedzictwa.

C1) Podstawowym narzędziem komunikacji zewnętrznej szlaku powinna pozostać jego witryna internetowa, już teraz dostarczająca aktualnych informacji co do przebiegu tras i usług recepcji. Jej efektywne wykorzystanie dla celów informacyjnych i komunikacji z użytkownikami wymaga znaczącej rozbudowy przez wprowadzenie nowych komponentów i funkcjonalności. Ponieważ to działanie ma związek z decyzjami na poziomie strategicznym dotyczącymi kierunku dalszego rozwoju wszystkich Dróg Jakubowych w województwie (w tym profilu ich oferty i składu grupy jej docelowych odbiorców) jest ono integralną częścią koncepcji rozwoju szlaku. Dlatego jego szczegółowy opis zamieszczono w odnośnym rozdziale Raportu (Rozdział 5) jako punkt wyjścia do dyskusji inicjującej procesy decyzyjne. W tym miejscu ograniczono się do wyliczenia nowych niezbędnych komponentów witryny. Są to: informacje o dostępności wszystkich obiektów szlaku i jej warunkach (być może udostępniane za pomocą prostego linkowania witryn obiektów do witryn obu szlaków), zestawienie oferty noclegowej w poszczególnych (wszystkich) miejscowościach etapowych szlaku wraz z danymi kontaktowymi jej gestorów oraz (jako nowy element) kalendarz wydarzeń cyklicznych na szlaku. Systemowe połączenie (zalinkowannie) witryn obu szlaków do witryn obiektów powinno być wykonane w taki sposób, by zaistniała możliwość automatycznego pobierania przez witryny obiektów (w jednolicie opracowanej i łatwo rozpoznawalnej zakładce dotyczącej odnośnej Drogi Jakubowej) i prezentowania informacji umieszczonych na witrynach szlaków oraz automatycznego dostępu z witryny szlaku do aktualnych informacji podawanych przez zarządców witryn obiektowych.

C2) *Mobilna aplikacja obu szlaków*. Jako narzędzie zarówno zarządzania informacją o szlakach, jak i bezpośredniej dystrybucji doświadczeń i usług recepcji powinna zostać stworzona mobilna aplikacja turystyczna Pomorskich Dróg św. Jakuba [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2024]. Ponieważ stanowi ona integralny instrument rozwijania oferty i marketingu dróg Jakubowych, dokładniej opisano ją w koncepcyjnym Rozdziale 5. W tym

miejscu wskazano tylko moduły (funkcjonalności), które zapewniają turystom pozyskiwanie bezpośredniej i aktualnej informacji w drodze i korzystanie przez nich z oferty szlaku na miejscu. Są to: przebieg trasy w wersji dla użytkownika pieszego i rowerowego, prezentowany po śladzie GPS (już istniejąca na witrynach obu Dróg, która należy tylko przenieść do aplikacji) umożliwiający bezpłatne pobranie map i trasy do pamięci telefonu i późniejsze używanie ich offline podobnie jak to działa w sprawdzonym serwisie Mapy.cz), lista i opis wszystkich obiektów obydwu Dróg wraz z aktualnymi warunkami ich otwarcia (także na prośbę indywidualnego pielgrzyma) i danymi kontaktowymi ich zarządców lub innych osób udostępniających, Podręcznik Pielgrzyma (także już istniejący w dobrej jakości) po danym szlaku w podziale na dzienne etapy, z opisem wszystkich obiektów szlaku i stacjonarnych doświadczeń dla danego etapu, jednak z osobnym opisem trasy dla pieszego i rowerzysty (które w wersji rowerowej nie tylko powinny zawierać dodatkowe detale, jak jakość nawierzchni na poszczególnych odcinkach, ale miejscami także propozycję odrębnej, wygodniejszej choć dłuższej trasy). Aplikacja może i powinna uwzględniać także w ramach opisu każdego etapu inne atrakcje i walory (kulturowe i przyrodnicze) zlokalizowane wzdłuż przebiegu trasy i w otoczeniu obiektów. Jej integralną częścią powinno być zestawienie bazy noclegowej w podziale na obiekty etapowe (a dokładniej w ich bliskim otoczeniu) z możliwością bezpośredniego kontaktu i zamówienia (docelowo optymalnie również elektronicznej rezerwacji) i bazy gastronomicznej, także w podziale na dzienne odcinki/etapy (wzdłuż trasy dla pieszych i rowerzystów) uszeregowanej od najprostszych ofert (jak sklepy spożywcze przy trasie z możliwością zakupu gotowych dań i gorących napojów i bez tej możliwości) przez bary samoobsługowe aż po restauracje z oferta tradycyjną i regionalną, wszystko to ze szczególnie dokładnie opracowaną bazą w miejscowościach kończących dzienny etap wędrówki. W wersji rowerowej aplikacja powinna zawierać zestawienie lokalnych serwisów naprawy rowerów współpracujących ze szlakiem i ewentualnie (jeśli takie istnieją) dostawców pakietów prowiantowych (przykładowo nietrudno nawiązać taką współprace z Collegium Marianum w Pelplinie). Taką aplikację można stworzyć wspólnie z północnym odcinkiem Pomorskiej Drogi św. Jakuba oraz z pozostałymi odcinkami tej Drogi w województwie Zachodniopomorskim, Warmińsko-Mazurskim i Kujawsko-Pomorskim, jednak aktualizować dane dotyczące dostępności obiektów, usług i doświadczeń oraz zarządzać treściami powinien każdy zarządca w swoim regionie.

D1) Konieczne jest włączenie Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi ŚJ w obecną sieć informacji turystycznej: regionalnej i lokalnych. W ramach tego procesu informacje o przebiegu i obiektach szlaku oraz doświadczeniach tematycznych w nich, o usługach recepcji w ramach szlaku i o wszystkich wydarzeniach tematycznych powinny być na bieżąco przekazywane administratorom witryn informacyjnych regionalnej organizacji turystycznej (PROT) oraz centrom i punktom IT we wszystkich miejscowościach na trasie szlaku: nie tylko Pelplinie, ale i Gniewie, Tucholi, Chojnicach, Lubichowie i Człuchowie oraz Starogardzie Gdańskim.

D2) W przypadku (zalecanego dalej) poszerzenia oferty obu szlaków poza aktualną grupę docelową pielgrzymów, rekomenduje się także, by lokalne węzły szlaku (zarządzane przez jego koordynatorów odcinkowych albo pracowników punktów IT, Lokalne Organizacje

Turystyczne i inne organizacje pozarządowe aktywne na rzecz turystyki (zob. Rozdział 5) prowadziły wspólną informację dla każdego ze szlaków, a także zarządzały wspólnie recepcyjnymi pakietami lokalnymi, a przynajmniej usługami noclegowymi dla różnych grup i gastronomią na miejscu – więcej wskazań w tym zakresie zamieszczono w odpowiednich miejscach Rozdziału 5.

D3) Koordynatorowi obu szlaków zaleca się nawiązanie współpracy z organizacją Camino Europa. Nie trzeba być jej członkiem, ale (ze względu na jej duży zasięg i znaczące wykorzystanie jej witryny internetowej przez użytkowników Drogi) dla potrzeb marketingu warto także tam aktualizować zarówno przebieg trasy obydwu Dróg jak i dane kontaktowe

E) Najpewniejszą drogą pozyskania systemowego finansowania funkcji zarządczych wobec obu szlaków jest pozyskanie długofalowych czasowo deklaracji samorządu wojewódzkiego oraz samorządów lokalnych gmin i powiatów w przestrzeni szlaku. To jednak (by usprawiedliwić wykorzystanie środków publicznych) zakłada uprzednie sformułowanie spójnej koncepcji dalszego rozwoju szlaków i opracowanie strategii rozwoju z udziałem zainteresowanych samorządów, a przynajmniej przez nie zaakceptowanej. Należy także wyposażyć koordynatora szlaków w status podmiotu mogącego podejmować odpowiedzialność za powierzone środki publiczne w warunkach stałego partnerstwa, a nie tylko beneficjenta środków doraźnych oraz - odpowiednio - zapewniający mu wiarygodność wobec niepublicznych płatników (partnerów i sponsorów). W tym kontekście niezbędne będzie także wprowadzenie mechanizmów umożliwiających regularne (coroczne) rozliczanie Koordynatora z powierzanych środków, wykonywanych działań i ich efektów. Przy aktualnym stanie oferty Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi ŚJ i profilu jej użytkowników (pielgrzymi) oraz ich liczebności nie jest możliwe pozyskanie poważnych środków z innych źródeł. Natomiast ewentualne poszerzenie oferty obu systemów o inne grupy turystów i stopniowe zwiększenie popytu na te propozycje Drogi mogłoby w ciągu kilku lat przełożyć się na stopniowe pozyskiwanie przez koordynatora przynajmniej części środków koniecznych dla pokrycia kosztów funkcjonowania jego biura i niektórych działań zarządczych. Mogłoby to być m.in. pobieranie niewielkiej marży od oferowanych pakietów usług recepcji (noclegi, wyżywienie lub catering na cały szlak (przy założeniu organizowania np. aktywnym turystom rowerowym noclegów i cateringu na kilku etapach), pobieranie marży za pośrednictwo usług przewodnickich w ciekawszych miejscach (Pelplin, Gniew, być może Człuchów), sprzedaż pamiątek i materiałów, opłaty za certyfikaty projektów lojalnościowych i odznak (co jednak ze względu na jego tradycje i wymagania Federacji Dróg Jakubowych nie powinno dotyczyć Paszportu Pielgrzyma). Należy jednak zaznaczyć, że jeszcze przez długi okres, jeśli nie na stałe, zarządzanie badanymi szlakami będzie zdane przynajmniej w części na subwencje ze strony jego strategicznych partnerów (samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych). Jest to zrozumiałe, jako że korzyści samorządów z funkcjonowania szlaku kulturowego zwykle mają inne wymiary niż pośrednie wpływy finansowe utrzymujące dodatnie saldo w tym obszarze, a są nimi marketing terytorialny, promocja turystyczna oraz ożywienie niektórych sektorów usług turystycznych i około-turystycznych.

4.1.5. Postulaty aktywnych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi na temat obszarów aktywnego zarządzania szlakiem.

W odniesieniu priorytetowych obszarów aktywnego zarządzania szlakiem zebrano postulaty jego zaangażowanych interesariuszy za pomocą metody sondażowej (Wywiad Ekspercki, pytanie 11). Liczbę wskazań odnoszących się do danego obszaru zadań koordynatora przedstawiono poniżej w podziale na zadania w stosunku do samego systemu (organizacyjne), turystów jako jego użytkowników (usługowe) oraz partnerów i interesariuszy szlaku (środowiskowe i liderskie). Skala poparcia interesariuszy dla każdej z tych funkcji zarządcy szlaku może zostać uznana za poziom poparcia tego środowiska dla przydzielenia mu takiej kompetencji.

I. W odniesieniu do **obszaru organizacji szlaku i zarządzania nim** interesariusze wskazali jako zadania koordynatora:

1) dbałość o poprawne i aktualne oznakowanie tras oraz o ich bezpieczeństwo dla użytkowników, w tym regularny monitoring oznakowania i stanu tras, aktywne zbieranie informacji o krytycznych wydarzeniach i mankamentach, inicjowanie niezbędnych zmian (np. przebiegu trasy oraz zmiany czy wymiany oznaczeń), a także aktualizacja śladu GPS w serwisach elektronicznych [WE-01; WE-03; WE-04; WE-05; WE-06; WE-07; WE-08; WE-09; WE-11; WE-12; WE-14; We-15; WE-17; WE-18; WE-21; WE-23; WE-25; WE-26; WE-27],

2) monitoring stanu infrastruktury szlaku, w tym miejsc odpoczynku i obsługi, inicjowanie napraw, korekt i tworzenia nowych takich miejsc [WE-03; WE-05; WE-10; WE-11; WE-13; WE-14; WE-15; WE-16; WE-18; WE-22; WE-25],

3) trwałe powiązanie informacyjne oferty i trasy szlaku z ofertą lokalnych gestorów usług recepcji [WE-12; WE-15; WE-17; WE-25; WE-26; WE-27],

4) powiązanie informacyjne (także w terenie) oferty szlaku z ofertą lokalnych atrakcji [WE-12; WE-17; WE-23; WE-27],

5) organizacja wydarzeń na szlaku (w tym pielgrzymek i eventów) [WE-11; WE-15; WE-17],

6) długofalowe budowanie wizerunku i marki szlaków [WE-11; WE-15],

Ponadto jednokrotne wskazania dotyczyły: integracji przebiegu i oferty szlaku z innymi regionalnymi i lokalnymi szlakami i trasami turystycznymi [WE-09] oraz tworzenia nowych doświadczeń tematycznych w obiektach, na trasie i w przestrzeni szlaku, w tym stacjonarnych i eksploracyjnych [WE-15].

II. Wśród zadań koordynatora w odniesieniu do **partnerów szlaku** wskazane zostały:

1) ich przygotowanie do współdziałania i profesjonalnej aktywności (w tym organizacja szkoleń) oraz ich integracja w tym organizowanie konsultacji i spotkań celowych dla partnerów [WE-01: WE-04; WE-09; WE-10; WE-14; WE-15; WE-27],

2) koordynacja działań interesariuszy szlaków na rzecz tych systemów [WE-02; WE-04; WE-09; WE-10; WE-11; WE-22]

3) wspieranie lokalnych inicjatyw interesariuszy szlaku i ich włączanie w jego funkcjonowanie i ofertę (np. wydarzeń, podejmowanych aktywności turystycznych) [WE-09; WE-11; WE-13; WE-15; WE-25; WE-27]

4) dostarczanie interesariuszom aktualnych materiałów informacyjnych szlaku [WE-12; WE-15; WE-17; WE-18; WE-25]

5) stworzenie trwałej struktury organizacyjnej i platformy informacyjnej z udziałem wszystkich grup interesariuszy [WE-07; WE-13; WE-14; WE-15],

6) zarządzanie przepływem informacji między interesariuszami (w tym obiektami i samorządami), w tym zbieranie, opracowywanie i dystrybucja aktualnych informacji o szlaku, jego życiu, w tym wydarzeniach i aktualnych ofertach interesariuszy [WE-02; WE-11; WE-15; WE-18],

7) integrowanie kolejnych lokalnych podmiotów, grup i organizacji w społeczność interesariuszy obu szlaków [WE-05; WE-11; WE-12; WE-16],

8) tworzenie sieci lokalnych przedstawicieli i promotorów szlaków w społecznościach w ich przestrzeni [WE-11; WE-15; WE-25]

9) promowanie szlaku w jego własnej przestrzeni i budowanie pozytywnych relacji turystów z mieszkańcami [WE-05; WE-12]

10) poszukiwanie źródeł finansowania działań i projektów dla całego systemu oraz dla lokalnych inicjatyw i projektów interesariuszy [WE-11; WE-30].

Pojedyncze wskazania dotyczyły: współpracy z biurami pielgrzymkowymi i organizatorami turystyki jako gospodarz szlaku i partner w organizacji wypraw [WE-11], wprowadzenia Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej do sieci Camino pod względem organizacyjnym (uznanie paszportów) i informacyjnych, przez trwałe zamieszczenie i aktualizację informacji o tych Drogach we wszystkich platformach sieci Jakubowej [WE-17], promowania partnerów szlaku w mediach [WE-26] oraz identyfikowania i włączania do sieci szlaku innych atrakcyjnych miejsc, doświadczeń i usług [WE-27].

I. Jako funkcje koordynatora realizowane **wobec turystów** (usługowe i obsługowe) wskazano:

1) aktywną promocję obu szlaków, w tym zachętę różnych grup docelowych do pielgrzymowania i turystyki rekreacyjnej, w tym wprowadzenie aplikacji dla użytkowników szlaku [WE-01; WE-03; WE-04; WE-05; WE-06; WE-09; WE-11; WE-15; WE-16; WE-18; WE-20; WE-21; WE-23; WE-25; WE-27],

2) bieżące udzielanie informacji turystom znajdującym się na trasach szlaków [WE-01; WE-10; WE-11; WE-13; WE-14; WE-18; WE-25],

3) inicjowanie i organizowanie przejść po trasach szlaku, organizowanie mikroeventów tematycznych dla turystów w obiektach szlaków i na trasach [WE-11; WE-13; WE-15; WE-17, WE-23; WE-27],

4) monitoring potrzeb użytkowników szlaków, w tym regularne pozyskiwanie takich informacji od nich [WE-04; WE-13; WE-15],

5) tworzenie pakietów informacyjnych szlaku, współpraca z punktami informacji turystycznej w przestrzeni szlaków i ich zaopatrywanie w informacje i materiały [WE-09; WE-13; WE-15]

6) Pomoc turystom w razie problemów na trasie szlaku [WE-01; WE-14; WE-26].

Powyższy zestaw wskazań (oczekiwań), w wielu punktach daleko wykraczający poza aktualny zakres działań koordynatora badanych systemów można uznać za przejaw wspólnej wiedzy organizacyjnej pozyskanej przez 7 lat funkcjonowania szlaków i potraktować jako silną indykację do modyfikacji struktury zadań ich zarządcy. Powinno to mieć swoje odzwierciedlenie w koncepcji rozwoju szlaku.

4.1.6. Preferowany przez interesariuszy szlaku podmiot zarządczy.

Z kolei wskazania aktywnych interesariuszy dotyczące podmiotu, który mógłby wykonywać te zadania w stosunku do całości obydwu badanych szlaków zostały sformułowane w odpowiedzi na pytanie 13 omawianego sondażu [zob. WE 1-30]. Poniżej zebrano je i uporządkowano z podaniem liczby wskazań, którą można uznać za miarę poziomu akceptacji tego środowiska dla danego podmiotu w tej roli. Liczbę wskazań interesariuszy dla każdego z podmiotów można zatem traktować jako „siłę" każdego z rozwiązań kwestii zarządczej, względnie jako poziom ich zaufania do kompetencji danego podmiotu. Odzwierciedla ona także ich ocenianą przez interesariuszy sprawczość w odniesieniu do wymienionych powyżej zadań i obszarów współpracy. Takie „mocne" wskazanie można następnie traktować jako – względny, bo jednak nie posiadający zdecydowanie większościowego poparcia – priorytet przy opracowywaniu koncepcji dalszego rozwoju szlaku. Oto wskazania respondentów Wywiadu: szlakiem powinna zarządzać: 1) organizacja pozarządowa stworzona specjalnie w tym celu i współpracująca z pozostałymi interesariuszami ze wszystkich grup [WE-04; WE-06; WE-15; WE-20; WE-22; WE-27], 2) Lokalna Organizacja Turystyczna Kociewie [WE-09; WE-11; WE-12; WE-16]; 3) lokalne władze samorządowe: ich komórki ds. promocji lub turystyki, działające wspólnie [WE-02; WE-16; WE-26; WE-29], 4) Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe [WE-17; WE-18], Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemia Człuchowska [dla Drogi Człuchowskiej: WE-11; WE-16], Kociewskie Centrum Kultury w Pelplinie [dla Drogi Pelplińskiej - WE-07; WE-07], Lokalna Grupa Działania Chata Kociewia [WE-09; WE-11] lub Diecezja Pelplińska – poprzez Referat Pielgrzymkowy [WE-16; WE-25]. Pojedyncze osoby wskazały także: Stowarzyszenie Camino Pomorze [WE-11], Stowarzyszenie Drogi Świętego Jakuba w Polsce [WE-16], Firmę Promocja Regionu Chojnickiego Sp. z o.o. [WE-24], Urząd Marszałkowski woj. Pomorskiego – Departament Turystyki [WE-30], nie wymienioną

imiennie Lokalną Organizację Turystyczną [WE-23] oraz grupę („koalicję") parafii Jakubowych i innych zainteresowanych [WE-11].

W kontekście wyników badania w tym obszarze należy stwierdzić, że nie istnieje żaden jednoznaczny lider zaufania interesariuszy badanych szlaków, najwyższa liczba imiennych wskazań określony podmiot wyniosła bowiem 3 z ogólnej liczby możliwych 30. zatem partner strategiczny (Urząd Marszałkowski) mógłby dokonać takiego wyboru spośród wymienionych podmiotów kierując się własnymi kryteriami oraz rekomendacjami wynikającymi z niniejszej inwentaryzacji, w tym oceną zaangażowania i wyników pracy dotychczasowego zarządcy obu systemów. Podmiot ten jest organizacją pozarządową, wyspecjalizowaną w koordynacji szlaków kulturowych, zajmującą się wprawdzie nie jednym tylko systemem tego rodzaju, niemniej o podobnej strukturze interesariuszy. Posiada on także doświadczenie w zarządzaniu szlakami o profilu religijnym i we współpracy z konkretną grupą partnerów analizowanych szlaków.

Interesariusze szlaku zostali ponadto zapytani (w pytaniu 18), który podmiot byłby optymalnym koordynatorem obszarowym (odcinkowym) dla terenu, z którym są najsilniej związani faktem zamieszkania lub swojej zawodowej działalności. Wskazali oni także (w odpowiedzi na pytanie 19) priorytetowe zadania dla takiego podmiotu. Ze względu na raczej koncepcyjne niż postulatywne odniesienie tej kwestii i jej integralne powiązanie ze szczegółowymi rozwiązaniami dotyczącymi przyszłych struktur i obszarów zarządzania szlakiem, zestawione i usystematyzowane wskazania interesariuszy zamieszczono w odpowiedniej części Rozdziału 5 (5.3.).

4.2. Trasy szlaku – niezbędne korekty i modyfikacje

4.2.1. Stan aktualny

Trasa główna szlaku na podstawie jej inwentaryzacji została szczegółowo opisana w Rozdziale 3.2. gdzie wskazano mankamenty w zakresie jej przebiegu i oznaczenia oraz sformułowano uwagi dotyczące przydatności niektórych odcinków dla aktualnych użytkowników szlaku: turystów pieszych i rowerowych. W dokumencie inwentaryzacyjnym SPATO-1 i SPATO–2 wskazane zostały także propozycje korekty przebiegu tras oraz alternatywy dla poszczególnych odcinków. Rekomendacje zmian w przebiegu tras zostały szczegółowo zaprezentowane w dokumentach SPATO-3 i SPATO-4 2. Sformułowane niżej uwagi i propozycje odnoszą się do stanu trasy stwierdzonego na podstawie wymienionej części Raportu oraz wskazanych dokumentów faktograficznych.

Na konieczność systematycznego odnawiania oznakowania trasy szlaku, szczególnie na skrzyżowaniach lub rozwidleniach dróg wskazują jego aktywni interesariusze [WE-01; WE-02; WE-16; WE-21; WE-25; WE-30]. W opinii niektórych z nich pożądane jest też rozbudowanie pobieralnego śladu (GPS) trasy do pełnowartościowej aplikacji turystycznej z liczniejszymi modułami informacyjnymi [WE-16; WE-30]

4.2.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów

Na ustalenie przebiegu trasy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba wpłynęły nie tylko świadectwa historyczne (opisujące raczej punkty niż odcinki tras), ale i lokalizacja świątyń dedykowanych św. Jakubowi oraz chęć uwzględnienia najważniejszego zespołu sakralnego, pełniącego też funkcję duchowego centrum regionu: dawnego opactwa cysterskiego w Pelplinie, dziś będącego siedziba biskupią.

Na niską jakość trasy z punktu widzenia użytkowników podróżujących rowerami wpłynęło głównie pierwotne założenie o konsekwentnym wspólnym jej poprowadzeniu z trasą pieszą. Tymczasem w wielu miejscach nawierzchnia tej trasy nie odpowiada nie tylko standardom rekreacyjnych tras rowerowych, ale jest po prostu trudna do przebycia (zob. dokumenty SPATO 3 i SPATO 4). Na moment opracowywania Raportu należy uznać, że w tym przebiegu nie odpowiada ona oczekiwaniom większości aktywnych turystów (rekreacyjnych, nie ekstremalnych), w żadnym zaś wypadku nie nadaje się dla grup rodzinnych.

Konieczność lokalnych zmian przebiegu trasy na niektórych odcinkach (Otomino-Przyjaźń, lokalnie w m. Dąbrówka) wymuszają inwestycje drogowe i kolejowe.

Z kolei niekompletność oznaczeń względnie ich nieczytelność jest spowodowana głównie upływem czasu i wpływem czynników pogodowych (wyblaknięcie plakietek i farby).

Trudno natomiast z pozycji przeprowadzającego inwentaryzację wskazać przyczyny braku oznaczeń na dość licznych skrzyżowaniach i rozwidleniach dróg oraz (niefunkcjonalnego i niedogodnego dla turystów) zamieszczenia tych oznaczeń kilkadziesiąt metrów za rozwidleniem lub skrzyżowaniem zamiast przed nim

Najsłabiej oznakowane odcinki występują na Drodze Pelplińskiej między Jagatowem a Kłodawą, między Trąbkami Małymi a Kaczkami (odcinek nowy, włączony do szlaku bezpośrednio przed inwentaryzacją), a na Drodze Człuchowskiej: 1) na obszarze między Dąbrówką a Mościskami, w okolicy Okonin na odcinku Śliwice – Tuchola, wokół Śliwic, między Gozdnicą a Jeziorem Olszanowskim, wokół miejscowości Brzezie i na ostatnim odcinku między Brzeziem a Trzmielewem i granicą województwa.

4.2.3. Możliwe konsekwencje dla tego obszaru funkcjonowania i całego systemu

Trasy poprowadzone na długich odcinkach wzdłuż drogi publicznej z dużym ruchem samochodowym (zob. zał. SPATO-1 i SPATO-2) i bez wydzielonego pobocza dla pieszych powodują nie tylko dyskomfort (brak spokoju, wdychanie spalin), ale i ryzyko wypadków. To z kolei może pociągnąć za sobą nawet prawne konsekwencje dla zarządcy szlaku.

Z kolei trasy poprowadzone wspólnie dla ruchu pieszego i rowerowego na kilku odcinkach (punktowo) nie nadają się do jazdy rowerowej (zob. zał. SPATO-3 i SPATO-4), a na wielu liczniejszych odcinkach są dla rowerzystów trudne (zob. Rozdział 3.2. także zał. SPATO-1 i SPATO-2). Stan ten odstręcza turystów aktywnych (ale nie akceptujących ekstremalnych

warunków jazdy) od skorzystania z oferty szlaku. Na pewno do tej grupy zaliczają się uczestnicy wypraw rodzinnych z dziećmi i aktywni seniorzy.

Rozwidlenia i skrzyżowania bez właściwie umieszczonych oznaczeń przebiegu trasy (szczególnie w terenach leśnych) mogą powodować błędne decyzje użytkowników co do wyboru drogi. Po kilkukrotnym przejściu dłuższych odcinków, zmuszeni do korekty kierunku marszu zniechęcają się oni do szlaku. Co gorsza, takie negatywne opinie zapewne przekazują kolejnym zainteresowanym lub publikują na forach i grupach turystycznych w mediach społecznościowych.

Zbyt długie odcinki trasy pieszej zniechęcają do wędrówki grupy rodzinne, a także seniorów. Utrudni to pozyskanie tych grup użytkowników Drogi. Negatywne doświadczenia i komunikaty pierwszych turystów z tych grup mogą zniechęcić kolejnych do użytkowania szlaku, pomimo impulsów otrzymywanych w ramach jego promocji. W tym kontekście należy wymienić bardzo długi odcinek Drogi Pelplińskiej między Kłodawą a Pelplinem (po dołączeniu obiektu w Trąbkach Wielkich jego długość wynosi ponad 40 km).

4.2.4. Rekomendacje działań naprawczych

W kilku miejscach zalecana jest rewizja podawanego w obu Podręcznikach [Słyszewska 2019, Słyszewska, Goleniowska 2018] kilometrażu niektórych odcinków (etapów), z których kilka po zmianach nie będzie się zgadzać ze stanem faktycznym. I tak, w kolejnym wydaniu przewodnika należy zmienić długość odcinku Żukowo-Kłodawa (z powodu zmian w przebiegu trasy w Otominie i między Otominem a Przyjaźnią), odcinka Kłodawa-Pelplin (z powodu dołączenia obiektu w Trąbkach Wielkich i drogi do niego z Kaczek oraz od niego do Gołębiewa Wielkiego). W samym Pelplinie odległości zmienią się nieco przez dołączenie do systemu jako obiektu Muzeum Biblii Gutenberga i konieczności uwzględnienia dojścia do niego). Największa korekta będzie niezbędna przy skróceniu ostatniego odcinka tej Drogi miedzy Małym Wiosłem a Kozielcem, z pominięciem Półwsi

Zalecane jest bardziej widoczne (na przykład w postaci słupa, a nie tylko plakietek) oznakowanie miejsca rozejścia się Drogi Pomorskiej i Pelplińskiej w Otominie. Dodatkowo, w celu uniknięcia chaosu pojęciowego, rekomenduje się rezygnację z opisywania (także w broszurach i aplikacjach turystycznych) odcinków Drogi Pomorskiej przebiegających przez gminę Żukowo we wzajemnej bliskości lub nawet wspólnie z Droga Pelplińską jako Żukowskiej Drogi Świętego Jakuba względnie Kartuskiej Drogi Świętego Jakuba. Takie rozdrabnianie (mnożenie bytów bez potrzeby) służy jedynie lokalnej dumie, natomiast niebędącego okolicznym mieszkańcem użytkownika szlaku, wędrującego konkretnie Drogą Pomorską (na zachód) lub Pelplińską może tylko wprowadzić w konfuzję.

Zbyt długie odcinki w niektórych miejscach można skrócić, rewidując przebieg trasy (tak jak zaleca się to dla odcinka Małe Wiosło – Kozielec). Jednak całościowym rozwiązaniem (trudnym ze względu na konieczność kolejnych ustaleń z zarządcami dodatkowych obiektów etapowych oraz podjęcia działań organizujących ofertę recepcji

w tych miejscach) byłoby skrócenie („przepołowienie") przynajmniej jednego z etapów Drogi Pelplińskiej (Kłodawa-Pelplin). Najdogodniejszym miejscem przerwania tego odcinka bez kompletnej zmiany trasy byłoby zapewne Godziszewo, jednak to daje nierówny podział (tylko ok. 15-16 km z Kłodawy do Godziszewa przez Trąbki Wielkie, etap nieco zbyt krótki) i 24-25 km z Godziszewa do Pelplina. Dlatego na przyszłość warto zastanowić się nad rezygnacją z punktu w Godziszewie i poprowadzeniem Drogi z Kłodawy przez Trąbki Wielkie (z obiektem) do Skarszew (ok. 22 km), miasteczka z pięknymi zabytkowymi kościołami, zamkiem z ze stalą wystawą o charakterze muzealnym i nieco lepiej rozwiniętą bazą noclegową oraz bardzo dobrą gastronomiczną, gdzie można w miejsce Godziszewa zaproponować koniec etapu. Kolejny etap Drogi wiódłby stamtąd do Pelplina przez Starogard Gdański, większe miasto z pełną bazą gastronomiczną, zabytkami oraz regionalnym Muzeum Ziemi Kociewskiej, a jego długość wyniosłaby około 27 km. Taka daleko idąca korekta byłaby jeszcze bardziej racjonalna w przypadku podjęcia decyzji o otwarciu Drogi Pelplińskiej na inne grupy turystów niż tylko pielgrzymów Jakubowych. Wówczas powstanie kwestia zagospodarowania ich czasu po zakończonej dziennej wędrówce (co w wersji z podziałem etapu i jego końcem w Godziszewie (miejscowości bez atrakcji) przypadłoby nie na wieczór, lecz na popołudnie. Przybycie znacząco później (dłuższy odcinek) do Skarszew pozwoli jeszcze wykorzystać wczesny wieczór dla zwiedzania miejscowych atrakcji (typu poznawczego a przy tym silnie związanych z regionalnym i lokalnym dziedzictwem) i może się wiązać z udostępnieniem turystom doświadczeń tematycznych (np. możliwość rozegrania planszowej gry stacjonarnej o tematyce religijnej lub regionalnej (zob. Rozdz. 5.2), po czym bez problemu można jeszcze znaleźć ofertę posiłku. Można też rozważyć nieco inną modyfikację na tym odcinku: bez Skarszew), jednak przez Kokoszkowy w gminie Starogard Gdański (z tamtejszym kościołem Św. Barbary jako obiektem szlaku i Muzeum Kociewskim do odwiedzenia po przybyciu lub następnego dnia przed podjęciem dalszej wędrówki), i Starogard Gdański z kościołem farnym św. Mateusza jako miejscem etapowym. Kolejny etap Ze Starogardu obejmowałby Owidz (z jego grodziskiem jako atrakcją). Taka modyfikacja z kolei w miejsce jednego krótkiego etapu wprowadzi drugi (ze Starogardu Gdańskiego do Pelplina), dając jednak pielgrzymom więcej czasu na odwiedziny w Muzeum Biblii Gutenberga i regularne (a nie pospieszne, po wieczornej Eucharystii) zwiedzanie bazyliki katedralnej. W takim układzie można zastanowić się nad przygotowaniem dla pielgrzymów bogatszego programu stacjonarnych doświadczeń, np. filmu dokumentalnego o Drodze Pelplińskiej) (lub w ogóle sieci Camino) dostępnego w jednym z pomieszczeń przy katedrze, Collegium Marianum lub w Muzeum (które wydaje się nadawać do tego najlepiej).

Zaleceniem idącym dalej jest znalezienie, wytyczenie i oznaczenie **alternatywy dla pieszych wędrowców** na odcinkach trasy szlaku przebiegających drogami z dużym natężeniem ruchu samochodów i nie mających wydzielonego pobocza lub towarzyszącej drogi rowerowej (opisanych w Rozdziale 3.2.3), a w razie braku komfortu jazdy rowerowej na takiej nowej trasie pozostawienie na dotychczasowej drodze przebiegu tylko trasy rowerowej, i przeniesienie ruchu pieszych na trasę alternatywną (zob. SPATO 1 i SPATO 2). W takim wypadku konieczne byłoby oznaczenie obydwu odcinków, z dodatkowym

znakiem przy rozgałęzieniu, dla której grupy przeznaczona jest która wersja trasy. Takie propozycje powinny dotyczyć zwłaszcza odcinków z drogami powiatowymi (miejscami nawet wojewódzkimi) bez poboczy dla pieszych, jak między Dzierzążnem a Gniewem na Drodze Pelplińskiej i między Jeziorem Płaczewskim a Lubichowem oraz miedzy Rzeczenica i Breńskiem na Drodze Człuchowskiej. Na tych odcinkach rowerzyści mogliby pozostać na dotychczas oznaczonym szlaku, a dla pieszych można wyznaczyć alternatywę w postaci przejścia miedzami względnie drogami leśnymi. Załączniki SPATO 3 i SPATO 4 szczegółowo wymieniają takie odcinki trasy.

Z kolei dla poprawienia komfortu **turystów poruszających się na rowerach r**ekomendowane jest również oddzielenie wytyczonej dla nich trasy szlaku na niektórych odcinkach od trasy dla pielgrzymów i turystów pieszych. Najważniejsze propozycje dotyczące odcinkowego oddzielenia rowerowej trasy szlaku (w sytuacji, kiedy nie da się w ważnych miejscach poprawić stanu nawierzchni) prezentują, odpowiednia dla każdego z badanych szlaków, poniższe Tabela 9 i Tabela 10 - umieszczono je również w Załącznikach SPATO-3 i SPATO-4. Propozycji zestawionych we wspomnianym załączniku nie należy traktować jako gotowego programu przebudowy trasy szlaku: są one konsekwencją problemów stwierdzonych w trakcie badania terenowego. Ich wprowadzenie w życie na pewno będzie zależało od posiadanych i pozyskanych środków. Na kilku wymienionych tam odcinkach szybsze, prostsze w realizacji i tańsze może okazać się przekonanie zarządcy terenu (np. Lasów Państwowych lub samorządu gminnego), do poprawy nawierzchni w krytycznych miejscach i na niedługich odcinkach. Takie zalecenia naprawy nawierzchni, szczególnie na odcinkach, gdzie rozszczepienie ruchu pieszych i rowerów nie jest racjonalne ze względu na konieczność dalekiego objazdu (zob. Tab. 9 i Tab.10) również zestawiono w dokumentach SPATO-3 i SPATO-4. Niezależnie od tych propozycji dotychczasowa (przewidziana pierwotnie jako wspólna dla pieszych i rowerzystów) wspólna trasa może pozostać również w propozycjach dla rowerzystów (jako wersja trudniejsza) przy wytyczeniu i oznaczeniu trasy łatwiejszej, rekomendowanej m.in. dla grup rodzinnych oraz seniorów podróżujących rowerami.

Tab.9. Propozycje korekty tras pieszych i rowerowych na Drodze Pelplińskiej

Odcinek drogi	Fragment odcinka	stan trasy: powody rekomendacji	propozycje rozwiązania problemu i grupy użytkowników
Żukowo - Otomino - Kolbudy	Otomino – Przyjaźń	Budowa wiaduktu kolei metropolitalnej	Przejście możliwe dla pieszych, chwilowy objazd dla rowerów (ok. 3 km zgodnie z przebiegiem Pomorskiej (Żukowskiej) Drogi, ku ul. Perłowej i Piaskowej, do końca roku problem zostanie usunięty
	Przyjaźń ul. Łapińska - za obwodnicą	brak pobocza dla pieszych przy znacznym ruchu samochodów	Zachowanie trasy dla rowerów z ewentualnym poprowadzeniem trasy pieszej miedzami ku Łapinu Kartuskiemu
	Łapino obejście wsi	droga publiczna bez pobocza dla pieszych przy znacznym ruchu samochodów	zachowanie trasy dla rowerów z przynajmniej odcinkowym oddzieleniem trasy pieszej (przez wieś),

Kolbudy – Kłodawa - Godziszewo	Kolbudy – Pręgowo	droga publiczna bez pobocza dla pieszych przy znacznym ruchu samochodów	Poprowadzenie trasy rowerowej i pieszej na tym odcinku zgodnie z przebiegiem żółtego Szlaku Bursztynowego i Szlaku Skarszewskiego
	Lisewiec-Żuława	utwardzona droga gruntowa, miejscami piaszczysta, trudna dla rowerów	Punktowa poprawa stanu drogi ze wsparciem gminy
	Jagatowo - Kłodawa	droga z nawierzchnią betonową, trudną dla rowerzystów, potem droga polna wygodna dla pieszych, trudna dla rowerzystów	Zachowanie trasy dla pieszych ze skierowaniem ruchu rowerowego do Kłodawy przez Kleszczewo i Trąbki Małe (rowerowy Szlak Kłodawski)
	Kaczki – Trąbki Wielkie – Gołębiewo Wielkie	Brak jakichkolwiek oznaczeń trasy z powodu niedawnego włączenia obiektu w Trąbkach Wielkich	Oznaczenie odcinka Kaczki- Trąbki Wielkie i dalej wzdłuż DW 222 do Gołębiewa Wielkiego dla pieszych i rowerów
Godziszewo-Pelplin	Boroszewo-Jezioro Zdunskie	Przy rozwidleniu dróg leśnych (droga pożarowa nr 41, potem nr 44) aplikacja Mapy.cz proponuje inny przebieg: wcześniejszy skręt w lewo, w nieistniejącą już ścieżkę ,	Przekazanie administratorowi serwisu Mapy.cz właściwego przebiegu trasy
	Brzeźno Wielkie - Przysiółek Korytyba	Za przejazdem nad autostradą A-1 droga leśna, miejscami mocno piaszczysta z przewyższeniami, trudna dla rowerzystów	Punktowa poprawa nawierzchni przed Korytyba ze wsparciem Lasów Państwowych lub (przed Korytybą) skierowanie ruchu rowerzystów przez Rajkowy, zgodnie z przebiegiem rowerowego Szlaku Grzymisława
	Pelplin otoczenie Muzeum Gutenberga	Brak jakichkolwiek oznaczeń dojścia od katedry z powodu niedawnego włączenia obiektu do Szlaku	Oznaczenie trasy pieszej do Muzeum przez Ogród Biskupi, a rowerowej ul. Starogardzką, Szpitalną i Bpa. Dominika
	Nowa Cerkiew - Morzeszczyn trasa rowerowa	wzdłuż drogi publicznej , potem droga gruntowa	droga publiczna, stan dobry, bez pobocza, droga gruntowa, stan odpowiedni dla pieszych, bardzo zły dla rowerzystów
	Dzierżążno-Brodzkie Młyny	droga leśna, po trzecim rozwidleniu bardzo zarośnięta - trudna dla rowerzystów	Rozdzielenie trasy pieszej: pozostawienie ruchu pieszego na drodze leśnej i skierowanie ruchu rowerowego na Gniew drogą powiatową przez Gogolewo
	Gniew	**Dojście/dojazd wokół Obiektu Drogi bez oznaczeń – trasa pomija obiekt**	Pełne oznaczenie dojścia/dojazdu do Obiekty ulicami miasta oraz samego Obiektu tablicą Drogi
	Gniew-Nicponia – Tymawa	na odcinku Gniew - Nicponia trasa przebiega wzdłuż DK 91 z silnym ruchem samochodowy.	Zgodnie z propozycją koordynatora rozdzielić trasę dla pieszych przejście bezpośrednie z Gniewu do Tymawy fragmentem Szlaku Dolnej Wisły z pominięciem Nicponi i ewentualne pozostawienie ruchu rowerzystów jak dotychczas przez Nicponię,

	Małe Wiosło - Półwieś - Kozielec	Aktualnie trasa prowadzi w kierunku Półwsi i obok Pieniążkowa, dopiero potem do Kozielca. Jednak stan drogi jest miejscami bardzo zły, szczególnie dla rowerzystów i (niepotrzebnie) odcinek jest bardzo długi (11 km),	Zgodnie z propozycją Koordynatora zmienić przebieg trasy i skrócić ją : od Małego Wiosła bezpośrednio w kierunku Kozielca zgodnie z przebiegiem lokalnego fragmentu szlaku rowerowego EuroVelo 9 i Szlaku Dolnej Wisły.

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie badania terenowego trasy (SPATO1, DFT 1-04)*

Tabela 10. Propozycje korekty tras pieszych i rowerowych na Drodze Człuchowskiej

Odcinek Drogi	Fragment odcinka	stan trasy: powody rekomendacji	propozycje rozwiązania problemu i grupy użytkowników
Pelplin - Lubichowo	**Dąbrówka wokół obiektu**	Obiekt zamknięty, brak kontaktu	Usuniecie obiektu ze struktury szlaku i zastąpienie go kościołem w Jabłowie
Lubichowo - Śliwice	Ocypel - Osieczna	Droga leśna, miejscami niewygodna dla rowerzystów (piaszczysta), po 400 m zwalone drzewa tarasują drogę .	Rozdzielenie ruchu pieszego (pozostawionego na aktualnej trasie) i rowerowego (oznaczyć wzdłuż drogi publicznej przez Zgniłki)
Śliwice – Tuchola	Okoniny Nadjeziorne	W całej wsi Okoniny i na wyjściu brak oznaczeń przy dwuznacznych opisach przewodnika , prowadzących do ślepych rozwidleń	Opisać i oznaczyć trasę Drogi zgodnie z jednoznacznym a tym terenie przebiegiem w aplikacji Mapy.cz
	Okoniny - Kowalskie Błota	Leśna droga, przez pierwsze 1100 m bardzo piaszczysta droga, nieakceptowalna dla rowerzystów, potem lepsza, jednak nie optymalna	Skierowanie trasy rowerowej już od Lińska droga publiczną przez Jabłonkę, Wielkie Gacno do Łosin z pominięciem Kowalskich Błot
Tuchola - Ostrowite	Bladowo – Żalno (stacja PKP)	Droga utwardzona, po ok. 1,5 km koleiny, trudna dla rowerzystów, miejscami zapiaszczona. W Żalnie droga brukowana, niewygodna dla rowerzystów	Usunięcie problemów na drodze punktowo ze wsparciem Gminy lub skierowanie trasy rowerowej na odcinku Bladowo- Żalno – Silno zgodnie z przebiegiem DW 240 i z Silna do Ostrowitego asfaltową drogą publiczną,
	Żalno PKP - Ciechocin	Za wsią droga gruntowa nieutwardzona, mocno piaszczysta, przez pierwsze 600 m, trudna dla rowerzystów	Usunięcie problemów na drodze punktowo ze wsparciem Gminy lub skierowanie trasy rowerowej na całym odcinku Bladowo- Żalno – Silno zgodnie z przebiegiem DW 240 i z Silna do Ostrowitego asfaltową drogą publiczną,

Ostrowite-Człuchów	Lichnowy - Angowice	Po ok 1,5 km na odcinku ok. 500 m polna droga w całości zarośnięta trawami, nieprzejezdna dla rowerów, dalej znowu przejezdne koleiny	Punktowa poprawa nawierzchni ze wsparciem sołectwa lub Gminy (odcinek jest niedługi). Alternatywą (wygodną dla użytkowników i atrakcyjną) jednak mocno rozszczepiającym trasę dla obu grup użytkowników mogłoby być skierowanie ruchu rowerowego z Lichnowych przez Chojnaty, Chojnice, Topole i Rychnowy do Człuchowa (wzdłuż całej niemal trasy wiedzie odrębna droga rowerowa),
Człuchów-Rzeczenica	Sieroczyn (ZOO Canpol) Gozdnica - Biskupnica	Leśna droga utwardzona miejscami silnie piaszczysta, trudna dla rowerzystów	Punktowa poprawa nawierzchni ze wsparciem Lasów Państwowych
	Biskupnica – Jez. Olszanowskie	Droga utwardzona, miejscami piaszczysta, trudna dla rowerzystów. Kilka odcinków betonowych	Punktowa poprawa nawierzchni ze wsparciem Lasów Państwowych
Rzeczenica – Brzezie - Trzmielewo Brzezie - granica województwa	Przejście przez DK 25 przed Brzeziem	Przy opisanym w przewodniku przejściu przez DK 25 ustawiono ogrodzenie, wykopano także głęboki rów,	Wyznaczyć trasę na tym odcinku przez oznaczenie skrętu w lewo (wzdłuż ogrodzenia) i po ok. 500 m przejście/ przejazd tunelem pod DK25,
	Trzmielewo	Opis przewodnika Drogi na tym odcinku jest mylący, wskazując granicę województwa jako miejsce przejścia DK25. Niezgodne z nim jest jedyne oznaczenie trasy w Trzmielewie, z kolei adekwatne do oznaczeń Mapy.cz,	Skorygować przebieg, opis (w przewodniku) i oznaczenia fizyczne trasy zgodnie z propozycja aplikacji Mapy.cz , omijającej DK25 , jednak wygodniejszy dla pieszych i rowerzystów.

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie badania terenowego trasy (SPATO 2, DFT 5-11)*

Opiekę nad trasami szlaku na poszczególnych odcinkach należy powierzać sprawdzonym podmiotom, najlepiej już sprawdzonym, zaangażowanym interesariuszom Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi zamieszkałym w pobliżu, co pozwala na regularne monitorowanie ich stanu (z perspektywy bezpieczeństwa i komfortu wędrówki), ich oznakowania, szybka interwencję, a z drugiej strony na szybsze i aktywne wyszukiwanie potencjalnych gestorów noclegów negocjowanie z nimi warunków ich współpracy lub ich korzystnej zmiany (szczególnie, kiedy sami współpracują z nimi na co dzień). Przykładowo już na ten moment Stowarzyszenie Św. Jakuba w Ostrowitem może najlepiej sprawdzić się jako formalny opiekun znacznego odcinka Drogi Człuchowskiej, być może od Tucholi co Człuchowa. Z kolei Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe, którego członkowie mieszkają na terytorium od Gdańska po Gniew, oprócz funkcji zarządcy całości obydwu systemów mogłoby powierzać swoim aktywnym członkom lub paroosobowym zespołom

(przynajmniej jednym miejscowym wolontariuszem w składzie) pod opiekę nie tylko odcinki tras, ale i podtrzymywanie kontaktów z leżącymi na nich obiektami i kościołami etapowymi oraz z aktywnymi tam gestorami usług noclegowych i gastronomicznych z aktualizacją warunków współpracy (a docelowo także z serwisami naprawy rowerów). Na kolejnym etapie (po wyznaczeniu takich osób/zespołów dla całego przebiegu tras) można powołać kolegium opiekunów odcinków, które mogłoby działać przy zarządcy szlaków jako zespół ds. tras i współpracy z obiektami.

4.3. Obiekty szlaku - dostępność

4.3.1. Stan aktualny

W wymiarze dostępności obiektów szlaku szczegółowo opisano go w Rozdziale 3.3.1. Przypomnijmy, że spośród 16 obiektów formalnie zaliczanych do szlaku stwierdzono pełną dostępność w 9 (w tym jedynego muzeum i nieco więcej niż połowy obiektów sakralnych). Ograniczoną dostępność zweryfikowano dla pięciu kolejnych obiektów (wszystkie to świątynie) a brak dostępności lub dostępność niepewną dla jednego obiektu (również świątyni). Powody stwierdzenia ograniczonej dostępności danego obiektu względnie jej braku podano w przytaczanym rozdziale Raportu.

4.3.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów

Podczas badania terenowego jako przyczyny całodziennego zamknięcia pięciu świątyń poza czasem trwania nabożeństw ich zarządcy wymieniali głównie obawę o dewastację lub zbezczeszczenie wnętrza kościoła albo ryzyko kradzieży cenniejszych elementów wyposażenia przy braku możliwości zapewnienia stałej, całodziennej opieki. Jednocześnie inne obiekty (także zabytkowe i cenne), jak w Ostrowitem czy Człuchowie są otwarte przez cały dzień bez obecności osób dozorujących. Być może zatem za tłumaczeniami stoi bardziej wygoda lub oszczędność zarządcy obiektu (skutkująca niepodjęciem inwestycji zainstalowania elektronicznego monitoringu).

Innym stwierdzonym powodem jest dokonana w ciągu siedmiu lat od reaktywacji czy ustanowieniu szlaku wymiana ich zarządców. Niektórych duchownych zainteresowanych uczestnictwem w Drodze Jakubowej i współpracą z pozostałymi jej interesariuszami zastąpili inni, posiadający dla swojej pracy duszpasterskiej inne priorytety lub generalnie niechętni do podejmowania zastanych albo nowych zobowiązań. Przy braku formalnych porozumień o udostępnieniu obiektów zawieranych w ramach tworzenia obu szlaków (Deklaracja woli takim zobowiązaniem nie jest) przełożyło się to na „ciche” odejście od dotychczasowej praktyki otwarcia na pielgrzymów. Typowym przykładem wpływu tego czynnika na zmianę statusu dostępności obiektu dla użytkowników szlaku może być całkowicie niedostępny kościół w Dąbrówce.

Inna przyczyną braku pełnej dostępności świątyń dla użytkowników szlaku w kolejnych obiektach (jak Rzeczenica) może być brak zainteresowania duchownych administratorów ruchem indywidualnych pielgrzymów i (być może także) generalny brak ich zrozumienia dla idei Drogi Świętego Jakuba jako formy turystyki, ale i duchowości wymagającej choćby minimalnej opieki (czy może raczej otwartości) duszpasterskiej.

Natomiast wydaje się, że narosłe przez lata swego rodzaju zniechęcenie duchownych którzy u początku procesu kreacji szlaków podjęli z nimi współpracę w nadziei na większą skalę odwiedzin czy wzrostu statusu ich świątyń raczej nie przekłada się na brak dostępności kościołów, a co najwyżej na ograniczenie świadczonych bezpośrednio przy kościołach usług recepcji wobec pielgrzymów (jak to ma miejsce w Dzierzążnie, Człuchowie i w pewnej mierze także w Ostrowitem).

4.3.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu.

Logika ustanawiania kościołów etapowych Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi jest zrozumiała ze względu na strukturę przebiegu trasy obliczoną dla potrzeb pieszych pątników. Jednak brak pełnej dostępności takiego obiektu dla użytkownika szlaku w sytuacji, kiedy świątynia nie posiada związków z profilem systemu (pielgrzymim i Jakubowym) znosi wszystkie argumenty za jego przynależnością do szlaku. Staje się on w takiej sytuacji martwym punktem w systemie i jego obecność w nim jest utrzymywaniem fikcji.

Ograniczona dostępność kościołów wyznaczonych jako etapowe (jak w Kłodawie i Rzeczenicy), których otwarcie po całodziennej wędrówce nie jest możliwe z wykorzystaniem narzędzi komunikacji proponowanych przez szlak, jak telefon do biura parafialnego, rzadko odbierany może przełożyć się na dystans do tego konkretnego systemu nawet pielgrzymów decydujących się na podjęcie pielgrzymki w typie Camino – w tym osób głęboko religijnych. Trudno wtedy oczekiwać, by zachęcali oni kolejne osoby do wędrówki takimi odcinkami Drogi.

Otwarcie kościoła dla pątnika w małej miejscowości zwykle oznacza też jego bezpośredni kontakt z miejscowym duszpasterzem lub innym zaangażowanym członkiem parafialnej wspólnoty. Brak takiego kontaktu powoduje utratę okazji do objęcia wędrującego opieką duszpasterską lub choćby okazania mu podstawowej formy gościnności, na którą on liczy decydując się na przebycie Drogi lub jej odcinka. Należy to uznać za kolejny potencjalnie demotywujący czynnik.

W zamkniętych świątyniach automatycznie niedostępne są także ewentualne tematyczne doświadczenia szlaku, nawet obejrzenie opisanych przez przewodnik artefaktów wyobrażających Świętego i innych tematycznie związanych ze szlakiem symboli albo wystaw (jeśli takie są), konfrontacja z lokalnymi przejawami kultu, poznanie dziejów wspólnoty i jej świątyni lub zwykłe zwiedzanie. To przekłada się na wyraźne zubożenie oferty turystycznej szlaku w danej miejscowości dla korzystających z jego propozycji uczestników turystyki religijnej motywowanych poznawczo, których udział w grupie uczestników turystyki religijnej rośnie [zob. Mikos v Rohrscheidt 2016a].

4.3.4. Rekomendacje działań naprawczych.

1) *Selekcja obiektów z ewentualną wymianą niektórych*. Wobec sytuacji stwierdzonej podczas badania terenowego warto poważnie rozważyć wymianę niektórych kościołów zaliczanych do szlaku, niezwiązanych z kultem św. Jakuba, a zamkniętych dla pielgrzymów bez możliwości kontaktu z duszpasterzami (Dąbrówka) lub z silnie utrudnionym kontaktem (Rzeczenica). W przypadku, kiedy nie tylko nie ma tam żywego kultu świętego Jakuba ani jego ikonograficznych przedstawień, brak historycznej weryfikacji świątyni jako miejsca związanego z dziejami pielgrzymowania, a dodatkowo są one zamknięte i fizycznie niedostępne, nie oznaczone – traci ona swój sens nawet w przypadku samych pielgrzymów. Jeśli jest to kościół w środku dziennego etapu Drogi, można wymienić go na inny, równie interesujący, ale łatwiej dostępny (np. Dąbrówka na Jabłowo). Jednak jeśli jest to kościół etapowy, należy poszukać możliwości lokalnej modyfikacji długości (lub przebiegu) niektórych etapów trasy szlaku tak, by po całym dniu wędrówki pielgrzym (i turysta) trafił jednak na otwarty obiekt, którego zarządca poczuwa się do przynależności do szlaku pielgrzymiego choćby przez zadbanie o oznaczenie obiektu, wyłożenie tam materiałów szlaku i zgłaszanie zapotrzebowania na kolejne oraz jest gotów udostępnić świątynię dla modlitwy lub zwiedzania, a nawet (co, choć trudno tego wymagać, to jednak byłoby bardzo pożądane) w jakiejś formie będzie gotów wspomagać pielgrzymów w uzyskaniu świadczeń recepcji. Korekta takiego typu byłaby możliwa nawet w przypadku świątyni Jakubowej i etapowej: pozostawiając na szlaku cenny kościół św. Jakuba w Kłodawie (nie tylko zamknięty w dzień, ale nie posiadający w otoczeniu możliwości noclegu ani wyżywienia), można by jednak jako obiekt etapowy wskazać oddalone tylko o 3 kilometry i włączone do szlaku na przedpolu badania sanktuarium w Trąbkach Wielkich, z własną bazą noclegową i znacznie lepsza bazą gastronomiczną w dużej, gminnej wsi. Takie modyfikacje struktury szlaku, na pewno niełatwe z perspektywy jego zarządcy, wydają się jednak niezbędne dla zachowania integralności systemu jako szlaku pielgrzymiego.

2) Uwzględnienie w nowym okresie rozwoju szlaku działań na rzecz zwiększenia dostępności obiektów. W tym obszarze działań zaleca się, pozyskać i przekazać 1) jednorazowe środki dotacyjne na założenie monitoringu w obiektach (jednak z własnym udziałem parafii, np. w Nowej Cerkwi i w Dzierzążnie), 2) środki na opracowanie i wytworzenie (lub zmaterializowanie już istniejących) odrębnych dla każdego obiektu materiałów informacyjnych (w postaci trwałej, do wielokrotnego użytku przez wręczanie pielgrzymom) o samym obiekcie, specyfice parafii i o lokalnych przejawach kultu Świętego, o związku miejscowości i świątyni z Drogą Jakubową, elementach wyposażenia i symbolicznych związanych z kultem św. Jakuba, 3) środki na jednorazowe przeszkolenie (w kwestii zasad otwarcia, ale i informowania o szlaku) opiekunów obiektów tam, gdzie jego zarządca nie deklaruje gotowości do osobistego ich udostępniania na prośbę pielgrzymów. Opiekunami nie muszą być przy tym osoby zatrudnione przez parafie (jak zakrystianie), ale także lokalni wolontariusze, przyjaciele Drogi cieszący się zaufaniem proboszcza, którzy działaliby na podstawie porozumienia parafii z gminą i szlakiem (zob.

niżej), byli zaopatrywani w materiały i okresowo symbolicznie honorowani w jakiejś formule niepieniężnej ze środków szlaku.

3) Bez zmiany struktury etapów dziennych dostępność aktualnie zamkniętych obiektów sakralnych można próbować zagwarantować jeszcze innym sposobem. Może to być zawieranie z administratorami obiektów **trójstronnych porozumień** dotyczących ich udostępnienia wraz z opisem jego warunków. Partnerami takiego porozumienia byłby odnośny szlak reprezentowany przez koordynatora, duchowny jako zarządca obiektu oraz lokalny samorząd (gmina). Samorząd z kolei jako strona porozumienia może uzależnić swoje rozmaite świadczenia na rzecz obiektu lub parafii (jak okresowe sprzątanie jego otoczenia, ewentualne oświetlenie, budowę lub/i utrzymanie parkingu przykościelnego czy wspieranie organizacji wydarzeń kościelnych) od jego otwarcia (udostępnienia). Ten czynnik wprowadza do relacji między szlakiem a parafią dodatkowy komponent oddziaływania gminy, z którą gospodarze obiektów sakralnych z reguły współpracują w wielu obszarach i chcą pozostawać w dobrych relacjach. Udostępnienie obiektu dla pielgrzymów i turystów stałoby się wówczas jednym z nich. Leży ono także w interesie promocji gminy i rozwijania jej turystycznej oferty, dlatego samorząd ma prawo do zabiegania o udział w tych procesach niepublicznych beneficjentów innych swoich działań [szczegóły zob. Mikos v. Rohrscheidt 2020, s. 117-118]. Miejscami już teraz rekomendowanymi do zastosowania takiego rozwiązania wydają się być Rzeczenica, Brzezie, Nowa Cerkiew, a także kościoły Jakubowe w Kłodawie i Dzierżążnie.

4) Nowe kanały dystrybucji **Paszportu Pielgrzyma** i przypisanie mu funkcji weryfikacyjnej. Paszport, a nie tylko pieczęć potwierdzająca wizytę, powinien być dostępny nie tylko we wszystkich parafiach z kościołami etapowymi (w ich zakrystiach?), ale także w lokalnych punktach informacji turystycznej, które – jako zarządzane przez samorządy – będą go dystrybuować w ramach swojego zadaniowania przez organ prowadzący. Paszporty Drogi, są zarówno narzędziem programu lojalnościowego jak i formą uwierzytelnienia posiadacza jako osoby godnej zaufania, co ma znaczenie w sytuacji jej przyjęcia na nocleg np. przy parafii lub przez niekomercyjnego, być może prywatnego partnera szlaku. Dlatego powinny one być przekazywane tylko osobom legitymującym się przy tej okazji dokumentem tożsamości, a dane takiej osoby wraz z datą i miejscem wystawienia dla niej Paszportu Pielgrzyma powinny być przesyłane zarządcy szlaku. Taka praktyka weryfikacji pozwoli wzmocnić bezpieczeństwo podmiotów i osób świadczących usługi w kolejnych miejscach szlaku, a jednocześnie obniży obawy przed udostępnianiem kościołów posiadaczom paszportów. Ponadto dzięki niej pojawi się możliwość pozyskiwania danych o rzeczywistej skali użytkowania szlaku przez pielgrzymów oraz o ich składzie demograficznym (płeć, miejsce pochodzenia, wiek) oraz o ich faktycznych przemieszczeniach po szlaku. Z kolei osoby świadczące w IT informację o Pelplińskiej względnie Człuchowskiej Drodze i dystrybuujące paszporty powinny być przeszkolone w zakresie jej lokalnego przebiegu.

5) Jedną ze sprawdzonych formuł udostępniania cennych walorów turystycznych nie posiadających stałego personelu obsługi jest tzw. metoda **otwarcia na telefon**, którą z powodzeniem stosuje się także w licznych kościołach. Polega ona na wywieszeniu przy

wejściu do obiektu tabliczki z numerem telefonu do osoby mieszkającej lub pracującej w pobliżu i dysponującej kluczem oraz krótkiego opisu warunków udostępnienia obiektu (w jakim czasie, na jaki czas i w jakiej cenie, jeśli jest płatne). Dysponentem (dodatkowego) klucza nie musi być przy tym sam zarządca obiektu, lecz osoba posiadająca jego zaufanie (kościelny, członek grupy duszpasterskiej, miejscowy opiekun trasy szlaku, gospodyni, sąsiad świątyni, itd.) Po odebraniu telefonu może ona otworzyć kościół (z ewentualnym włączeniem urządzenia monitorującego) i przekazać lub wypożyczyć materiały informacyjne, a po zakończeniu wizyty świątynię zamknąć. W razie nieobecności na miejscu (np. wyjazdu) taki telefon można czasowo przekazywać kolejnej zaufanej osobie.

6) W sytuacji, kiedy sakralne obiekty na szlaku mają dłuższą i ciekawszą historię, większe znaczenie religijne i/lub posiadają cenniejsze wyposażenie wymagające interpretacji (oprowadzenia) dobrze, jeśli opiekun obiektu (osoba udostępniająca go) posiada wiedzę i umiejętności pozwalające mu na (ewentualnie odpłatną) obsługę przewodnicką. Dlatego zarządca szlaku powinien ustalić z administratorami świątyń na szlaku zapotrzebowanie, wspólnie z nimi opracować **materiały informacyjne** i interpretacyjne oraz zorganizować **szkolenie** dla takich opiekunów. Ponieważ takie działanie jest jedną z form kreacji oferty turystycznej na obszarach wiejskich, cieszących się ograniczonym zainteresowaniem turystów, można dla niej aplikować o wsparcie lokalnego samorządu w postaci np. pokrycia kosztów produkcji materiałów informacyjnych oraz zwrotu części kosztów organizacji szkolenia. W pierwszym etapie korekty oferty szlaków takie rozwiązania są najbardziej pożądane w Dzierżążnie, Ostrowitem i Gniewie.

7) Formą wsparcia zarządcy szlaku w zakresie poprawy poziomu udostępniania świątyń będących jego obiektami może być również **zorganizowane wpływanie** na grupę ich zarządców od wewnątrz ich środowiska. Mógłby podjąć się tego kapelan diecezjalny Drogi Jakubowej (w diecezji pelplińskiej, ewentualnie koszalińsko-kołobrzeski dla ostatniego etapu Drogi Człuchowskiej i gdański dla pierwszego etapu Drogi Pelplińskiej) organizując wspólnie z jej koordynatorem spotkania dla tej grupy proboszczów z udziałem kluczowego pracownika kurii, co nadałoby im rangę i odpowiedni prestiż (a tym samym zapewniło ich udział). Na takim spotkaniu można przedstawić ideę i założenia rejestrowanego Paszportu Pielgrzyma, wspomnianej formuły „otwarcia na telefon", ustalić możliwy udział szlaku i gminy we wprowadzeniu monitoringu otwartego kościoła , a także zebrać oczekiwania proboszczów wobec szlaku. Należy także wypracować jednolite dla obu szlaków standardy udostępniania kościołów, zaakceptowane przez samych duszpasterzy, które następnie wejdą w skład ich porozumienia ze szlakiem, zarejestrowanego i potwierdzonego w urzędzie biskupim. To (przynajmniej w założeniu) zobowiąże ich oraz ich następców w parafii do dotrzymywania zobowiązań. Trudno przewidzieć ostateczną efektywność takiego przedsięwzięcia w kontekście rotacji zarządców obiektów, jednak bez podjęcia jakichkolwiek działań z udziałem grupy zarządców niemożliwa będzie jakakolwiek poprawa stwierdzonego niskiego poziomu dostępności świątyń, będącego (skoro to one są obiektami formalnymi systemu) jednym z kluczowych kryteriów oceny funkcjonowania szlaku.

4.4. Życie szlaku.

4.4.1. Stan aktualny.

A) *Doświadczenia tematyczne funkcjonujące w obiektach*. Zgodnie z założeniami teoretycznymi szlaków tematycznych obiekty szlaku, w szczególności kluczowe, muszą zapewniać użytkownikom doświadczenia zgodne z jego profilem. Tak jest w przypadku wszystkich kluczowych obiektów badanego systemu: kościołów pw. Świętego Jakuba Apostoła w Tucholi i Człuchowie oraz bazyliki katedralnej w Pelplinie. Jednak intensywność tych doświadczeń nie jest wysoka: te bowiem, które mają wyższą intensywność i dłuższy czas trwania, nie są dostępne na bazie stałej. I tak, w żadnym z obiektów kluczowych indywidualny użytkownik z głównej grupy (pielgrzym) nie może liczyć na spójne doświadczenia tematyczne (o charakterze mikroeventów, czyli krótkich zorganizowanych wydarzeń) w dowolnym momencie swojej wizyty. Brak ten częściowo rekompensuje pielgrzymom możliwość uczestniczenia w (zwykłej, codziennej) liturgii w tych miejscach, jednak obok tego w dni poza wydarzeniami religijnymi (którymi są doroczne odpusty względnie dłuższe, kilkudniowe formuły uczczenia Apostoła w drugiej połowie lipca, jak a Człuchowie) pozostaje mu tylko możliwość uczestniczenia w nabożeństwie Jakubowym (Człuchów, jeden dzień w tygodniu) oraz zapoznanie się z materialnymi świadectwami kultu Świętego (figurami, ołtarzem, obrazami) oraz symbolami pielgrzymimi (jak laska Jakubowa) dostępnymi w samych świątyniach. Z punktu widzenia intensywności doświadczeń (nawet gdyby traktować je jako lokalne wzmocnienia – motywatory do dalszej pielgrzymki) jest to niewiele, tym bardziej zaś mało w wymiarze oceny tych doświadczeń jako atraktorów (czynników przyciągających na szlak samym swoim istnieniem i dostępnością). Oprócz wspomnianych świątyń w dni, kiedy nie są organizowane eventy religijne (jak odpusty lub Triduum Jakubowe) doświadczenia tematyczne użytkownika szlaku w jego obiektach ograniczają się do ikonografii dedykowanej Apostołowi (w Dzierzążnie dodatkowo wotywna Msza św. Jakubowa raz w miesiącu, w Ostrowitem prelekcje organizowane przez miejscowe Stowarzyszenie, nieregularnie). Spektrum to jest poszerzane o doświadczenia religijne pozostające poza tematyką i duchowością szlaku, które w bardziej intensywnym wymiarze są dostępne w pelplińskiej katedrze oraz maryjnym sanktuarium w Trąbkach Wielkich. Pozostaje jednak dziesięć innych kościołów, w tym liczne etapowe, w których pielgrzym nie może liczyć dosłownie na nic poza możliwością obejrzenia jednego elementu kultu (w kościołach Jakubowych) lub tylko prywatnej modlitwy, co zresztą także nie jest zagwarantowane w niektórych miejscach z powodu ich zamknięcia (kościół w Dąbrówce, Brzeziu, Rzeczenicy, Nowej Cerkwi).

B) *Stacjonarne eventy tematyczne zgodne z profilem szlaku* i trwające przynajmniej jeden pełny dzień są nieliczne (Rozdział 3.4), przy czym większa ich koncentracja występuje w Ostrowitem (wydarzenie trwające trzy dni z bogatym programem) oraz Człuchowie (jednodniowy event poza liturgią). Pozostałe religijne wydarzenia tematyczne mają skalę tylko lokalną, są głównie parafialnymi odpustami (Kłodawa, Dzierzążno, Tuchola). Ich czas trwania jest krótki i są one skoncentrowane czasowo (dzień 25 lipca lub najbliższa

niedziela), co uniemożliwia jednej zainteresowanej osobie uczestnictwo we wszystkich. Na części przestrzeni obu szlaków (powiaty tucholski, tczewski, starogardzki) nie są organizowane żadne ponadlokalne cykliczne wydarzenia tematyczne.

C) *Brak propozycji przeżyć tematycznych poza obiektami szlaku*, w tym zorganizowanych programów interpretacyjnych lub choćby symbolicznego zagospodarowania przestrzeni wzdłuż trasy w miejscowościach i poza nimi (z wyjątkiem Dzierzążna) powoduje, że jego trasa oferuje tylko – jakkolwiek różnorodne – doświadczenia przyrody i krajobrazy kulturowe. Są one przy tym niemal w ogóle pozbawione programów i narzędzi interpretacji, jak opisów na miejscu, ścieżek dydaktycznych, ścieżek lub propozycji samodzielnej eksploracji czy modułów interpretacyjnych na witrynie szlaku albo we własnej aplikacji. W tym wymiarze ofertę poprawiają obydwa własne przewodniki („podręczniki") szlaków [Słyszewska, Goleniowska 2018, Słyszewska 2019] zawierające obszerne informacje na temat mijanych walorów (głównie kulturowych), jednak reprezentują one formułę wyłącznie podawczą, umożliwiającą tylko odczyt informacji w miejscu aktualnego pobytu i konfrontacji z danym walorem.

D) W aktualnej propozycji szlaku dla jego użytkowników, poza ewentualnym uczestnictwem w liturgii w świątyniach (w kilku miejscach niepewnym ze względu na godziny ich celebracji) brak również *doświadczeń angażujących inne zmysły* niż wzrok (także np. zmysłu smaku – to jest kulinarnych, opartym na regionalnej kuchni).

4.4.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów.

A1) Główną przyczyną niewielkiej liczby wydarzeń tematycznych (związanych z profilem szlaku) w samych obiektach szlaku jest zapewne brak zainteresowania zarządców tych obiektów większym zaangażowaniem jako partnerów obu szlaków. Dzieje się tak głównie w parafiach, których świątynia nie posiada silniejszych związków z kultem św. Jakuba (zatem nie nosi Jego wezwania) ani z tradycjami pielgrzymowania.

A2) Z kolei nawet w niektórych parafiach pod wezwaniem Apostoła odpusty (jeśli nie towarzyszą im programy zewnętrzne z udziałem innych niż parafia podmiotów, w tym interesariuszy szlaku) trudno uznać za eventy o większym znaczeniu dla szlaku. Dzieje się tak m.in. ze względu na klerykalny zwyczaj polskiego duchowieństwa, który wymaga od proboszcza, by po głównej uroczystości religijnej gościł innych duchownych, swoich sąsiadów i kolegów. To powoduje, że nie ma on już czasu ani motywacji do przygotowania na ten dzień i realizacji dłuższego i bogatszego przeżycia z parafianami. A przecież w założeniu to właśnie oni, jako członkowie lokalnej wspólnoty Kościoła powinni być głównymi aktorami własnego parafialnego święta i odczuć tego dnia swoja więź z duszpasterzem i ze sobą wzajemnie. Jeszcze mniej czasu i energii pozostaje dla ewentualnych zewnętrznych uczestników święta, przez co brakuje motywacji do zapraszania do wspólnego świętowania pielgrzymów czy nawet innych turystów znajdujących się na szlaku. W tym obszarze generalnie polskie odcinki Dróg Jakubowych bardzo niekorzystnie różnią się od hiszpańskich, francuskich a nawet niemieckich.

A3) Kolejnym powodem niskiego poziomu zaangażowania ze strony środowiska duchownych, kluczowego dla organizacji wydarzeń religijnych, jest ich dystans do Drogi jako szlaku kulturowego, a nie wyłącznie pielgrzymiego. Fakt ten, a także poczucie bycia odrębną grupą interesariuszy z własnymi („nieturystycznymi") zadaniami, z których są rozliczania w przeciwieństwie do wolontariackiej w istocie aktywności przy Drodze wybrzmiał wyraźnie w trakcie terenowych konsultacji z zarządcami około połowy świątyń na obydwu szlakach.

B1) Brak funduszy na organizację cyklicznych wydarzeń religijnych tam, gdzie nie mają one długiej tradycji (np. jako parafialne odpusty w dzień św. Jakuba), czy gdzie nie wspierają lub nawet współorganizują ich lokalne samorządy (jak to jest w Człuchowie) lub nie kreują ich własnymi siłami środowiska zaangażowanych interesariuszy (jak w Ostrowitem). Ewentualną kreację takiego cyklicznego wydarzenia siłami wolontariuszy na nowym miejscu poważnie utrudnia, jeśli nie uniemożliwia brak liczniejszego i zorganizowanego środowiska ludzi zainteresowanych życiem Drogi. Istnienie takich grup stwierdzono tylko dla Ostrowitego i okolic Pelplina.

B2) Zwykle w kreacji tematycznych mikroeventów na szlaku kulturowym bardzo aktywne są muzea będące obiektami szlaku. W wypadku badanych szlaków , do formalnie grupy obiektów (Drogi Pelplińskiej) należy tylko jedno muzeum – Biblii Gutenberga i Sztuki Sakralnej) w Pelplinie), przy czym został on włączony do szlaku na przedpolu inwentaryzacji). Na moment badania Muzeum nie posiadało stałych wystaw związanych z profilem szlaku, które zwykle same będąc zorganizowanymi doświadczeniami dodatkowo stanowiłyby źródło i inspirację do tworzenia kolejnych w postaci lekcji muzealnych, warsztatów tematycznych, interaktywnych form zwiedzania lub modułów grywalnych dla zwiedzających (które skądinąd Muzeum w ofercie posiada i aktywnie je realizuje).

C1) Brak chęci do wprowadzania w obiektach tematycznych mikroeventów wynika także ze z góry przyjętego i podzielanego przez znaczącą część duchownych interesariuszy badanych szlaków definiowania Jakubowego pielgrzymowania (co dało się stwierdzić podczas konsultacji w trakcie badania terenowego). W myśl takiego podejścia indywidualny pielgrzym Jakubowy nie potrzebuje innych doświadczeń tematycznych niż sama droga, jej pokonywanie i towarzysząca mu refleksja religijna (czy szerzej: duchowa). Bazuje ono na wielowiekowej tradycji Drogi Jakubowej i ma oparcie w teologii pielgrzymowania, jednak obiektywnie ogranicza ten wymiar organizacji szlaku.

C2) Z kolei w szerzej rozumianej przestrzeni szlaków, głównie wzdłuż ich tras, popyt na doświadczenia stacjonarne poza obiektami generowany jest przez nieliczną, niemal niezauważalną statystycznie grupę pielgrzymów, co nie motywuje potencjalnych twórców takich propozycji (jak samorządy, komercyjni gestorzy usług lub lokalni animatorzy czasu wolnego). Oceniają oni, że w takiej sytuacji nie zwracają im się koszty ich wytworzenia (w przypadku infokiosków, tras tematycznych, tematycznych ścieżek eksploracyjnych) względnie koszty ich utrzymania (w przypadku instalacji artystycznych i ścieżek eksploracyjnych).

D) Brak lub zanik tradycji menu pielgrzymiego w Polsce, w tym na Pomorzu wynika z przerwania na wiele pokoleń ciągłości indywidualnych pielgrzymek Jakubowych (podobnie jak w licznych krajach Europy poza Półwyspem Iberyjskim, Francją i Włochami). Jego konsekwencją jest brak wiedzy o formach wspierania i dbania o potrzeby takich pielgrzymów. Drugą przyczyną jest upadek i postępujący zanik w Polsce wiejskich gospód. To te lokale oferowały w przeszłości tradycyjne regionalne i lokalne menu, a niegdyś były także dostawcą budżetowych usług gastronomicznych dla pielgrzymów, który w danym miejscu nie znaleźli darmowej gościny.

4.4.3. Konsekwencje dla sfery doświadczeń i całości funkcjonowania systemu.

Brak doświadczeń tematycznych w obiektach, większych cyklicznych wydarzeń i mikroeventów w przestrzeni obydwu szlaków przekłada się na wspomnianą już w Raporcie kwestię niskiej zwartości systemów, wynikającej z zachwiania balansu między czasem trwania przemieszczeń użytkownika a czasem trwania tematycznych doświadczeń. To z kolei bardzo osłabia szanse na pozyskanie dla szlaku innych turystów niż pielgrzymi Jakubowi, dla których główną wartością odwiedzin w tych obiektach jest sama możliwość modlitwy, duchowej refleksji oraz uczestniczenia w liturgii.

Brak podjęcia działań wzbogacających doświadczenia tematyczne w strukturze obydwu szlaków utrwali ograniczenie ich oferty dla potencjalnych użytkowników spoza grupy pielgrzymów do samej tylko trasy wędrówki.

Odstąpienie od podjęcia działań w obszarze kreacji lokalnych wydarzeń, mikroeventów (doświadczeń) w obiektach i na trasie z udziałem mieszkańców ograniczy też możliwości pozyskiwania nowych podmiotów i osób dla współpracy ze szlakami w ich przestrzeni. Mogliby oni w naturalny sposób powiększyć grono aktywnych interesariuszy obu systemów, tworząc tym samym liczniejsze, a więc i silniejsze w swoim oddziaływaniu lokalne grupy nacisku oraz rezerwuar wolontariuszy dla innych działań, takich jak opieka nad poszczególnymi odcinkami tras.

Wszelkie formy życia szlaku kulturowego obserwowane publicznie są też jedną z form informowania o jego istnieniu i aktywnym działaniu i dźwignią jego promocji jako systemu turystycznej eksploatacji, ale i jako oryginalnego sposobu uprawiania turystyki. Dotyczy to zarówno mieszkańców okolicy (których (mikro)wydarzenia i tematyczne programy interpretacyjne, zwłaszcza o eksploracyjnym charakterze mogłyby zachęcić do wyruszenia na wędrówkę szlakiem lub jego odcinkiem albo choćby jego zwiedzania w otoczeniu ich miejsca życia) jak i turystów pojawiających się w miejscowościach z obiektami każdego ze szlaków, przy okazji wydarzeń tematycznych i wędrujących jedną z tras Drogi przynajmniej na jakimś odcinku. Dlatego ich zaniechanie odbiera szlakowi ten istotny, pozamedialny wymiar promocji.

4.4.4. Rekomendacje działań naprawczych.

A1) *Doświadczenia w obiektach szlaku*. Tam, gdzie to tylko możliwe, we współpracy 1) zarządcy świątyni będącej obiektem Drogi, 2) aktywnych lokalnych interesariuszy szlaku i przyjaciół Drogi oraz 3) koordynatora szlaku (w którego gestii byłyby sprawy formalne i ewentualne pozyskanie środków na niezbędne inwestycje lub opłaty) należy na stałe wprowadzić stacjonarne doświadczenia tematyczne (to jest związane z osoba i kultem Św. Jakuba oraz historią i aktualnym życiem Camino) dla pielgrzymów i innych zainteresowanych turystów. Powinny one być zarządzane lokalnie i udostępniane pielgrzymom/turystom, którzy odwiedzają kościół jako obiekt szlaku lub (tym bardziej) właśnie ukończyli kolejny etap wędrówki Drogą. Mogłaby to być urządzona w otoczeniu obiektu szlaku, np. w zagospodarowanym fragmencie (wieża, nieużywana kruchta, przybudówka, dawna sala katechetyczna) kolekcja pamiątek pielgrzymich zebranych wśród doświadczonych caminowiczów wraz z nagraniami ich relacji, opowiadających o samej wędrówce, spotkanych ludziach i okolicznościach pozyskania danego przedmiotu. Jeszcze inne pomieszczenie w kompleksie przykościelnym mogłoby zostać zagospodarowane jako uporządkowany i opisany zbiór fotografii dokumentujących trasy pielgrzymie Camino i życie na nich (w tym spotkania z ludźmi) widziane oczami ich autorów i utrwalone przez nich. Priorytetowymi miejscami takich kolekcji lub wystaw powinny być kościoły pod wezwaniem świętego Jakuba w Kłodawie, Dzierżąznie, Tucholi, Ostrowitem i Człuchowie – tam bowiem miałyby one pewną wartość świadectwa i dydaktyczną dla samych wspólnot parafialnych. W organizacji takich kolekcji / wystaw mogą pomóc doświadczeni caminowicze, w tym członkowie Bractw św. Jakuba z terenu Pomorza i innych regionów kraju. Przykładowo, przy jednym z obiektów etapowych (najlepiej w jednym z miejsc noclegu udostępnianym przez zarządcę kościoła) powinien być dostępny do oglądania film dokumentalny na temat samej Drogi Pelplińskiej (w innym człuchowskiej) w innym miejscu film dokumentalny o Drodze na terenie Hiszpanii lub (z wątkiem historycznym i teologicznym) o samej Composteli. Zarządca szlaku lub partner strategiczny powinien pozyskać prawa do emisji takiego filmu w ograniczonym zakresie (np.5-10 emisji rocznie przy nie więcej niż 4-5 widzach każdorazowo).

A2) *Poszerzenie listy obiektów szlaku z wprowadzeniem nowych komponentów doświadczeń*. Chodzi o takie obiekty lub instytucje położone w miejscowościach przy trasach obydwu szlaków, które już posiadają lub są w stanie zagwarantować stworzenie i utrzymanie kolejnych doświadczeń tematycznych (w najszerszym znaczeniu tego terminu, zatem nie tylko w odniesieniu do samego pielgrzymowania Drogą i osoby (patronatu) św. Jakuba, których nie przybędzie, ale i chrześcijańskiego pielgrzymowania, krajowych dziejów kultu świętych, kierunków i form duchowości chrześcijańskiej oraz – bardziej ogólnie - przejawów kultu czy religijności. Ten krok można rozpatrywać w dwóch odniesieniach, szerzej analizowanych w rozdziale koncepcyjnym Raportu. Pierwszym jest utrzymanie czystego profilu obu systemów jako szlaku pielgrzymiego z poszerzeniem jego oferty doświadczeń o inne aspekty religijności, drugim zaś wprowadzenie (obok tego profilu) szerszej warstwy doświadczeń w ramach obu systemów, ukierunkowanego na turystę kulturowego lub rekreacyjnego, zainteresowanego fenomenami religijno-społecznymi, co ma związek z modyfikacją oferty szlaków w stronę turystyki kulturowej

regionalnej i rekreacyjnej. W ramach działania pierwszego zalecane byłoby włączenie do struktury Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi kolejnych obiektów sakralnych leżących przy trasach obu szlaków nie tylko u końca dziennego etapu i posiadających już to zabytkową metrykę, już to wysoki potencjał jako obiekty pielgrzymkowe. Rozpatrując tylko jeden hipotetyczny (aktualnie ubogi w doświadczenia) etap na Drodze Pelplińskiej: Kłodawa – Pelplin (lub Trąbki Wielkie – Pelplin po modyfikacji) do tych pierwszych doświadczeń należy kościół św. Barbary w Kokoszkowach gm. Skarszewy (nawet bez pominięcia Godziszewa i włączenia Skarszew) oraz kościół farny św. Mateusza w Starogardzie Gdańskim (przy przyjęciu wyżej opisanej rekomendacji zmiany profilu trasy z uwzględnieniem Starogardu Gdańskiego - zob. 4.2.4.), a do tych drugich Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie i Grodzisko Owidz w gminie Starogard Gdański z plenerową wystawą przedchrześcijańskiego kultu Słowian. Warto zauważyć, że w takiej konfiguracji (nowy) etap Starogard Gdański – Pelplin (dość krótki), jeśli włączyć do niego zarówno Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie, Owidz oraz kościół św. Wawrzyńca w Jabłowie (mogący być obiektem zarówno Człuchowskiej, jak i Pelplińskiej Drogi) i po przybyciu do końca etapu Muzeum Biblii Gutenberga w Pelplinie zyskuje modelowe wręcz nasycenie doświadczeniami i atrakcjami, zbliżając się do pozytywnego balansu zwartości szlaku nawet dla użytkowników pieszych. Taki odcinek były też atrakcyjny dla turystów kulturowych zainteresowanych dziedzictwem regionu kociewskiego i w takiej funkcji mógłby być oferowany (do zwiedzenia pieszo lub rowerem) turystom z tej grupy, pełniąc jednocześnie funkcję swoistego zapoznania z Drogą, jej wizytówki jako szlaku kulturowego na południowym Pomorzu, a i zachęty do podjęcia pielgrzymowania lub kulturowej wędrówki na innych jej odcinkach. W dalszym przebiegu Drogi Pelplińskiej, na podobnie ubogim w doświadczenia etapie z Gniewu ku Nowemu, z niewielką modyfikacją trasy można włączyć do niej sanktuarium maryjne w Piasecznie (z grupy religijnej) i (ewentualnie) Muzeum Zamkowe w samym Gniewie, jako obiekt dostarczający doświadczeń o profilu historycznym. Generalnie obiekty muzealne funkcjonujące w strukturze szlaku mają (ze względu na monitorowane pomieszczenia, regularną dostępność oraz profesjonalny i etatowo zatrudniony personel interpretacyjny) lepsze niż większość świątyń (nie posiadających personelu) warunki dla kreacji stacjonarnych doświadczeń w wymiarze poznawczym, które we współpracy, początkowo w trybie podawczym (wystawa tematyczna, film, prezentacja, prelekcja), a potem warsztatowym można oferować pielgrzymowi i innemu turyście codziennie (zwykle poza poniedziałkiem jako dniem wolnym personelu. Muzea ze swoimi gotowymi programami interpretacyjnymi tworzą też przestrzeń dla pozyskania lub pogłębienia doświadczenia regionalnego i lokalnego dziedzictwa, co ma wpływ na atrakcyjność szlaków dla innej niż pielgrzymi grupy turystów, w tym głównie aktywnych rekreacyjnie turystów kulturowych, zainteresowanych dziedzictwem regionu i poszczególnych miejsc. Nawet nie tworząc nowych wystaw Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie czy Muzeum Zamkowe w Gniewie (szeroko współpracujące z zewnętrznymi partnerami i udostepniające im swoje pomieszczenia nawet na stałe ekspozycje) mogłyby we współpracy z koordynatorem szlaku uruchomić stałą ofertę tematyczną dla jego użytkowników (np. projekcję filmu, prelekcję na zamówienie dla grupy), a jednocześnie byłyby w stanie siłami swoich pracowników wesprzeć merytorycznie i logistycznie organizację jakiejkolwiek stałej

wystawy przy pobliskich obiektach Drogi (kościołach) lub wystawy samoobsługowej w punktach na trasie (o których poniżej) a nawet ją (fizycznie czy zdalnie) obsługiwać.

Funkcjonowanie obiektów muzealnych, innych kolekcji, miejsc przekazu poza kościołami jest formą wdrożenia znanej i rekomendowanej praktyki organizacji oferty turystyczno- kulturowej: uzupełniania przez lokalnego tzw. *zastępcę atrakcji* doświadczeń na szlaku kulturowym, które z różnych powodów są trudno dostępne lub niemożliwe do rozwinięcia w samych jego obiektach [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2020, s. 119-121]. W tym kontekście, nie tylko obiekty już funkcjonujące w strukturze obiektu szlaku (jak Muzeum Biblii Gutenberga), ale i inne obiekty muzealne, których zarządcy i personel są skłonni rozbudować przekaz interpretacyjny o wątki i narracje związane z jego tematyką i tym samym wzbogacić doświadczenie tematyczne, mogą i powinny być włączone do struktury szlaku. W tym kontekście można w stosunku do Drogi Człuchowskiej pomyśleć o Muzeum borów Tucholskich w Tucholi i Muzeum Regionalnym w Człuchowie albo prowadzącym stałe wystawy tamtejszym Domu Kultury [KAG-10] z wprowadzeniem tamże projekcji filmu dostarczonego przez zarządcę Drogi lub/i wspólnymi siłami zorganizować wystawę o średniowiecznym pielgrzymowaniu Jakubowym na Pomorzu i jego współczesnym odnowieniu. Jeśli z kolei zostałaby podjęta decyzja o skierowaniu trasy rowerowej Drogi Człuchowskiej przez Chojnice, można też zaproponować współpracę Muzeum Historyczno-Archeologicznemu w Chojnicach. Wprowadzenie takiej wystawy lub projekcji w tym miejscu powinno spowodować wpisanie danej instytucji listę formalnych obiektów szlaku. Do rozważenia w kontekście takich działań jest też Izba Regionalna w Ocyplu (g. Lubichowo), leżącym przy trasie, a także powstająca właśnie Izba Pamięci w Śliwicach, której ewentualny program dopełniłby tamtejszy kościół etapowy, aktualnie nie oferujący nic poza przestrzenią modlitwy i okazją do liturgii.

Z kolei spośród kościołów przy trasie Drogi Człuchowskiej warto rozważyć formalne włączenie do szlaku zabytkowego kościoła św. Franciszka w Olszanowie w gminie Rzeczenica, gdzie też (ponieważ wędrującemu tym etapem pieszemu wypadałby obiad) można ze wsparciem duszpasterze zainstalować miejsce odpoczynku na terenie kościelnym. Innym kościołem wartym odwiedzenia z powodu wprowadzenia elementu różnorodności form kultu byłaby grekokatolicka cerkiew w Międzyborzu na ostatnim etapie szlaku w tejże Gminie Rzeczenica. Także na Drodze Człuchowskiej sugeruje się (jeśli nie zajdzie zmiana w postawie jego zarządcy) wymianę jako obiektu szlaku niedostępnego kościoła w Dąbrówce na kościół w Jabłowie.

B) W odniesieniu do ubogiej listy cyklicznych tematycznych wydarzeń stacjonarnych na obu Drogach, trudno liczyć na kreację nowych tam, gdzie nie mają one oparcia w fakcie Jakubowego patronatu miejscowej parafii, wynikającym z innych przyczyn kulcie świętego Jakuba, intensywnym życiu religijnym wynikającym z funkcjonowania siedziby biskupiej (jak w Pelplinie) lub silnej tradycji pielgrzymowania (tak jest w maryjnym sanktuarium w Trąbkach Wielkich). Warto jednak rozważyć pomysł programowego *rozbudowania istniejących już uroczystości odpustowych* jako święta parafii i lokalnej wspólnoty pod auspicjami Jakuba Apostoła jako jej patrona i często jednocześnie patrona miejscowości (dotyczy to Dzierżązna, Kłodawy, Tucholi, a szczególnie posiadających już takie święta

Człuchowa i Ostrowitego). Tu znów przykładem może być Ostrowite, gdzie już teraz odpustowi towarzyszy Triduum z różnorodnym programem, angażujące wszystkie organizacji działające we wsi, na czele z Jakubowym Stowarzyszeniem. We wszystkich parafiach jakubowych docelowo taką formą mógłby być religijno-kulturalno-rozrywkowy festyn z zawartością komponentu informacyjnego, współorganizowanym przez zarządcę szlaku konkursem wiedzy o Patronie, Drodze i formach pielgrzymowania (co jest tez formą promocji danej Drogi Jakubowej jako szlaku) i zabawą. Dla współorganizacji takiej imprezy można uzyskać wsparcie lokalnej władzy samorządowej – zwłaszcza tam, gdzie uznaje ona patronat Świętego. Jest to też dobre miejsce dla promocji kulinariów odnoszących się do tradycji pielgrzymowania. Takie festyny odpustowe mają z punktu widzenia użytkowników szlaku istotne ograniczenie (odbywają się w tym samym czasie, a często nawet dniu), jednak mogą one przynajmniej punktowo ożywić martwe odcinki i tereny w przestrzeni danego systemu.

C) W celu poprawy balansu dziennego czasu przemieszczenia i doświadczeń (zob. Rozdział XX Zwartość) zalecane jest, by w miarę rozwijania sfery doświadczeń szlaku i pozyskiwania środków od jego partnerów (w tym samorządów) przystąpić także do ich kreacji poza miejscowościami etapowymi, co przełoży się na *nasycenie nimi przestrzeni szlaku*. Szczególnie pożądane jest to na długich odcinkach mało urozmaiconej wędrówki, bez obiektów i innych atrakcji między punktami etapowymi szlaku. Ze względu na potrzeby pieszego turysty (pielgrzyma) i ramy czasowe dziennego marszu, powinny one być zlokalizowane w miejscach oddalonych zarówno od początkowego, jak i końcowego punktu danego etapu Drogi i (jeśli to możliwe) przestrzennie powiązane lub choćby bliskie zagospodarowanemu miejscu odpoczynku (obiadowego), który można wtedy przedłużyć o takie doświadczenie. Umieszczone w pomieszczeniach zamkniętych (pawilonach) i odpowiednio zabezpieczone (za pomocą monitoringu, określonego maksymalnego czasu przebywania i mechanizmu otwarcia z wykorzystaniem identyfikacji użytkownika (jak np. pobieranie symbolicznej kwoty z karty płatniczej lub zeskanowanie paszportu pielgrzyma) nie powinny one trwać długo (do 30 minut) i mieć formułę filmu, dynamicznej prezentacji, wystawy ikonograficznej (plansze), infografik lub inną, np. interaktywną, bo wymagającą zaangażowania użytkownika przez podjęcie dialogu. Do przemyślenia jest umieszczenie w tych miejscach programów grywalnych, szczególnie mocno motywujących młodsze kohorty wiekowe turystów. Rozwiązania dla takich samoobsługowych punktów doświadczeń tematycznych z bezpieczną dla nich formą dostępu opisano w Rozdziale 5. Takie działanie wymaga – rzecz jasna – znalezienia i pozyskania poważnego donatora i późniejszego skutecznego zabezpieczenia przed aktami wandalizmu. Istnieją jednak sposoby zapewnienia tego bez zaangażowania stałego personelu.

D1) Doświadczenia turystyczne obejmują wszystkie zmysły. Dlatego rekomenduje się również opracowanie planu i pozyskanie partnerów dla wprowadzenia w przestrzeni obu szlaków szlaku (wzdłuż ich tras) *oferty tematycznej gastronomii* (postulowanej także przez niektórych aktywnych interesariuszy szlaku) w postaci opracowanego zróżnicowanego menu o możliwie budżetowych cenach. Mogłyby się na nią składać przykładowo „zupa pielgrzyma" z tradycyjnego menu staropolskiego i krótka seria pełnych posiłków do wyboru, uznawanych za zweryfikowane regionalne i lokalne dziedzictwo kulinarne. Takie

przedsięwzięcie może mieć znamiona budowania na dziedzictwie, bo takie posiłki, mające wielowiekową często metrykę (a także niewysokie, bo wynikające z domowej ekonomii chłopskich gospodarstw koszty wytworzenia), zapewne dawnym pielgrzymom oferowano nie tyle w gospodach i karczmach, co w domach przy drodze, gdzie ich przyjmowano i wspierano. Informację o liście potraw i ich recepturze powinien pozyskać i udostępnić usługodawcom szlak (organizując w trzech- czterech miejscach obszarowe spotkania informacyjne, ewentualnie szkolenia). Lokalizacja tej grupy usług nie musi ograniczać się do miejscowości z obiektami Drogi, ponieważ stanowią one dodatkowe doświadczenia tematyczne, przerywające monotonię wędrówki. W zamian za wprowadzenie tego uzgodnionego menu (a może także niewielkie rabaty dla posiadaczy paszportów pielgrzyma) lista restauracji, barów i innych zakładów gastronomicznych oferujących je byłaby promowana przez koordynatora szlaku, który mógłby też przemyśleć wydanie stosownego certyfikatu Drogi (partnera lub przyjaciela szlaku) umieszczonego w lokalu.

D2) Z kolei przy decyzji o rozszerzeniu oferty szlaków i zaproszeniu do ich eksploatacji turystów aktywnych (kulturowych i rekreacyjnych) sferę doświadczeń poznawczych można wzbogacić o lokalne systemy eksploracyjne, przykładowo jak tematyczne geościeżki, oparte o już istniejące skrytki serwisu Geocaching. Nie wymagają one dużych inwestycji, tylko dobrego pomysłu na ciąg powiązanych wzajemnie skrytek oraz społecznego zaangażowania lokalnego opiekuna, regularnie aktualizującego ich zawartość (przy czym funkcje te, ze względu na popularność takich aktywności, chętnie sprawują ludzie młodzi). Dołączony do Raportu załącznik KON-06 Geocaching zawiera zestawienie już istniejących w przestrzeni obu szlaków skrytek geocachingu i ich opiekunów, które można wykorzystać do podjęcia z nimi kontaktu i wspólnego wypracowania takiego programu. Propozycje dotyczące tej i innych form kreacji autonomicznych i terenowych form *tematycznej eksploracji przestrzeni szlaku*, jako ściśle powiązane z ewentualnym poszerzeniem grupy jego użytkowników, zostaną szerzej zaprezentowane w rozdziale koncepcyjnym (Rozdział 5).

4.4.5. Oczekiwania i postulaty aktywnych interesariuszy szlaków.

Uzupełnieniem powyższych rekomendacji, a w wielu wypadkach wzmocnieniem argumentacji na rzecz ich zastosowania mogą być odpowiedzi interesariuszy obu szlaków na **pytanie 14** Wywiadu Eksperckiego zebrane w odniesieniu do doświadczeń oferowanych jego użytkownikom. W swoich wskazaniach odnoszą się oni do optymalnych lokalnych komponentów doświadczeń tematycznych Drogi (najlepiej z tego fragmentu przestrzeni szlaku, który znany jest respondentowi z jego codziennego życia lub zawodowego funkcjonowania).

Największe znaczenie przywiązywane jest do przeżyć religijnych dostępnych na stałej bazie w obiektach kluczowych, w tym, obok fizycznej dostępności świątyni i okazji do udziału liturgii, także przestrzeń do spokojnej modlitwy i refleksji w kościele [WE-01; WE-03; WE-04; WE-10; WE-11; WE-12; WE-16; WE-17; WE-22; WE-25; WE-26] - 11 wskazań,

kolejną liczbę wskazań uzyskało zapewnienie możliwości odwiedzania i zwiedzania zabytkowych i znaczących kościołów na trasie szlaku [WE-01;WE-04; WE-06; WE-10; WE-11; WE-12; WE-16; WE-17; WE-22; WE-29] - 10 osób,

Programy interpretacyjne *loco* związane z miejscami historycznymi i ważnymi dla regionalnej tożsamości otrzymały 8 wskazań respondentów [WE-01; WE-05; WE-09; WE-15; WE-16; WE-17; WE-23; WE-25],

możliwość interakcji z mieszkańcami i przejawami lokalnej kultury, udziału w aktualnych lokalnych eventach wskazało 7 osób [WE-09; WE-11; WE-13; WE-15; WE-16; WE-23; WE-25],

możliwość kontaktu z pomnikami przyrody i innymi atrakcjami przyrodniczymi przy trasie została wskazana także przez 7 osób [WE-01; WE-09; WE-11; WE-15; WE-16; WE-21; WE-23],

Zwiedzanie innych walorów zlokalizowanych przy trasie, takich jak zabytki, miejsca pamięci, kolekcje (z wprowadzeniem na miejscu komponentu interpretacyjnego) wskazało 6 interesariuszy [WE-01; WE-05; WE-12; WE-13; WE-16; WE-23],

Natomiast na pozaliturgiczne programy przeżyciowe i interpretacyjne w obiektach sakralnych szlaku odnoszące się zarówno do sfery życia religijnego, jak i ogólnie duchowości i kultury, w miarę możliwości w formie specjalnie przygotowanych komponentów doświadczenia religijnego i kulturalnego w obiektach padło 6 wskazań [WE-01; WE-03; WE-11; WE-15; WE-17; WE-29],

wreszcie na potrzebę dostępu do materiałów szlaku w obiekcie wskazały 2 osoby [WE-11; WE-27].

Ponadto w odpowiedzi na to pytanie, choć dotyczyło ono doświadczeń, a nie usług recepcji, powtórzono dotyczące ich liczne wskazania: potrzebę aktualizowanej informacji na miejscu (przy obiektach), na temat usług noclegu [WE-02; WE-13; WE-14; WE-16; WE-18; WE-20; WE-25; WE-27], możliwość odpoczynku w obiekcie lub jego otoczeniu [WE-05; WE-11; WE-16; WE-20; WE-23] potrzebę dostępności zaplecza sanitarnego przy każdym obiekcie szlaku [WE-02; WE-11; WE-16; WE-20; WE-23], a także kompletne oznaczenia trasy wokół obiektów [WE-14; WE-16; WE-25]. Dodatkowo zwiększa to siłę tych postulatów artykułowanych przez respondentów w innych miejscach Wywiadu.

Jak widać z powyższego zestawienia, w przedmiotowej kwestii wskazania interesariuszy badanych szlaków, poza pierwszymi dwoma rozłożyły się dość proporcjonalnie. Trudno na tej podstawie wskazać priorytetowy element, którego realizacja w zgodnej opinii interesariuszy wzbogaciłaby system o dodatkowy lokalny atut i atraktor, jednak na pewno warto wziąć je pod uwagę jako inspiracje przy opracowywaniu koncepcji dalszego rozwoju szlaków. Stąd w formułowaniu koncepcji dalszego rozwoju nie mają one zobowiązującego charakteru i można je traktować jako komponent konsultacji wewnątrzorganizacyjnej.

4.5 Usługi recepcji: infrastruktura zaspokajająca lokalnie potrzeby turystów.

4.5.1. Stan aktualny.

A) *Propozycje noclegów w miejscach etapowych*. Sytuacja w tym zakresie jest krytyczna. Lista gestorów noclegów współpracujących ze szlakiem jest skromna dodatkowo niedostępna na jego witrynie, część miejsc noclegowych dla pielgrzymów, deklarowanych przez administratorów świątyń a momencie ustanowienia szlaków nie funkcjonuje już. W niektórych miejscowościach etapowych (Kłodawa, Nowa Cerkiew, Dzierżązno na Drodze Pelplińskiej i Brzezie na Drodze Człuchowskiej brak noclegów w ogóle, a najbliższe takie miejsca są trudno dostępne ze względu na odległość od obiektu szlaku, wymuszającą od pieszego pielgrzyma długi kolejny marsz [zob. KAO 1-16]. Pilną potrzebę stworzenia sieci gęściej zlokalizowanych noclegów (a przynajmniej w otoczeniu każdego obiektu etapowego) w skromnym standardzie, ale umiarkowanej cenie podnosiło także wielu interesariuszy szlaku [WE-02; WE-14; WE-16; WE-18; WE-20; WE-23].

B) *Oferta gastronomiczna* w sąsiedztwie obiektów i wzdłuż trasy szlaku. Badanie terenowe [KAO 1-16] wykazało, że żaden z obiektów obu szlaków nie proponuje odwiedzającym posiłków bez uprzedniego zamówienia, przy czym gotowość do takiej usługi (jeśli zamówionej) istnieje przy zespole katedralnym w Pelplinie. W otoczeniu obiektów szlaków znajdujących się w większych miejscowościach (Trąbki Wielkie, Pelplin i Gniew, ale także Godziszewo na Drodze Pelplińskiej oraz Lubichowo, Śliwice, Tuchola, Człuchów i Rzeczenica na Drodze Człuchowskiej) funkcjonują zakłady gastronomiczne, w tym także z ofertą w budżetowej cenie. W kilku małych miejscowościach etapowych (Kłodawa, Nowa Cerkiew i Dzierzążno na Drodze Pelplińskiej oraz Ostrowite i Brzezie na Drodze Człuchowskiej), nie tylko nie funkcjonują zakłady gastronomiczne, ale jest też problem z nabyciem artykułów spożywczych po godzinach otwarcia najbliższego sklepu (nie zawsze zresztą znajdującego się w samej miejscowości). Z kolei na trasie szlaku pomiędzy obiektami (wobec oczywistej dla pieszego wędrowca potrzeby posilenia się lub zakupu artykułów spożywczych mniej więcej w połowie dziennego etapu pieszego sytuacja jest zróżnicowana. W terenach gęściej zaludnionych (np. na etapie Żukowo-Kłodawa Drogi Pelplińskiej i na pierwszej części etapu Gniew - Nowe), na etapie Lubichowo - Śliwice i Tuchola – Ostrowite na Drodze Człuchowskiej użytkownik szlaku może liczyć na otwarty sklep spożywczy w większych wsiach, jednak nazwy, lokalizacje oraz godziny otwarcia tych punktów nie są podane na witrynie szlaku. Ponadto na większości odcinków brak odpowiedniego miejsca odpoczynku, gdzie mógłby on z zakupionych artykułów sporządzić posiłek i go spożyć. Jeśli nawet takie miejsca funkcjonują (tak jest na niektórych szlakach leśnych dzięki inwestycjom nadleśnictw) to szlak nie przekazuje takich informacji swoim użytkownikom. Natomiast znaczny deficyt miejsc zaopatrzenia w żywność wzdłuż trasy stwierdzono na etapach Kłodawa – Pelplin (druga część, za Godziszewem) i Gniew – Nowe (druga część, za Widlicami) na Drodze Pelplińskiej i na etapach Śliwice - Tuchola oraz Człuchów – Rzeczenica na Drodze Człuchowskiej.

C) *Wsparcie duszpasterskie*. W przypadku indywidualnego pielgrzyma korzystającego ze szlaku do usług recepcji należy też zaliczyć wsparcie choćby w najbardziej podstawowym wymiarze – otwarcia kościoła i udostępnienia go do modlitwy poza liturgią. O ile nie ma problemu z udziałem pielgrzymów we wspólnotowej, codziennej liturgii, sprawowanej w stałych godzinach, to już brak możliwości otwarcia kościoła (zob. KAO-1-16, Rozdz. 3.3.1.) zwykle łączy się też z niedostępnością miejscowego duszpasterza. Natomiast (poza zamkniętym i niedostępnym do jakiejkolwiek formy kontaktów kościołem w Dąbrówce) nie stwierdzono szczególnie uciążliwych braków w tym zakresie, takich jak dystans czy niechęć duchownych wobec pielgrzymów.

4.5.2. Uwarunkowania i prawdopodobne przyczyny mankamentów i problemów.

A) Czynnikiem utrudniającym tworzenie sieci usług recepcji wokół obiektów szlaku jest fakt, iż liczba faktycznych użytkowników zarówno Pelplińskiej, jak i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jest bardzo niska i w konsekwencji współpraca ze szlakami w zaspokajaniu ich potrzeb nie jest przez lokalnych gestorów usług noclegowych i gastronomicznych oceniana jako aktywność zapewniająca im szybki i wyraźny wzrost przychodów. Znaczenie ma także ogólnie niski poziom społecznego zaufania w Polsce, ponieważ ewentualna otwarta postawa lokalnych mieszkańców do indywidualnego pielgrzyma mogłaby skutkować faktycznym pozyskaniem przezeń niezbędnych mu informacji, a nawet świadczeń w zakresie wyżywienia i noclegu. Notowany w Europie Zachodniej (szczególnie we Włoszech i Francji) w ostatnich kilkunastu latach stopniowy wzrost zainteresowania szlakami organizującymi tzw. powolną turystykę w modelu („slow") przynosi tam również wzrost liczby użytkowników tamtejszej sieci Dróg Jakubowych, jednak w Polsce (gdzie programy *slow tourism* są nadal mało popularne) podobnego wzrostu nie zaobserwowano. W naszym kraju wiodącym modelem pieszego pielgrzymowania nadal pozostają więc pielgrzymki grupowe, z jasno określonymi celami, zwykle krajowymi lub lokalnymi sanktuariami oraz z wyraźnym limitem czasu na wędrówkę. Te przedsięwzięcia korzystają z innej grupy ofert noclegowych (uprzednio rezerwowanych i zbiorowych lub udostępnianych przez szereg lat za pośrednictwem organizatora pielgrzymki), a w ich organizacji w dużej mierze biorą udział inne podmioty.

B) W odniesieniu do oferty gastronomicznej główna przyczyna nikłego zainteresowania jej gestorów współpraca z obydwoma systemami jest ta sama i jest nią znikoma liczba pielgrzymów. Dodatkowo, indywidualny charakter ich wędrówki obniża opłacalność świadczenia gastronomicznego (koszty i czas przygotowania przy małym zarobku), a ich nieregularne i zwykle niezapowiedziane pojawianie się utrudnia stworzenie i utrzymywanie w gotowości oferty w budżetowej cenie. Dodatkowo w trakcie badania nie stwierdzono świadectw podejmowania współpracy zarządców szlaku z lokalną branżą gastronomiczną zlokalizowaną w otoczeniu jego obiektów, w tym ani prób ich integracji wokół poszczególnych obiektów w ramach pakietów recepcyjnych, ani aktualnego zamieszczenia ich danych adresowych na witrynie szlaku.

C) Przyczynami odczuwalnego w kilku miejscach (Gniew, Rzeczenica, Śliwice, Brzezie) braku większego zainteresowania duszpasterzy potrzebami pielgrzymów są: wymiana

duszpasterzy życzliwych Drodze w momencie jej ustanowienia jako zarządców obiektów na innych, ich dystans wobec zapotrzebowania na każdą inną niż tylko liturgiczna potrzeba pielgrzyma, wreszcie niski poziom otwartości komunikacyjnej zarządców obiektów z interesantami (w części biur parafialnych telefon przez wiele dni nie jest w ogóle odbierany, przy czym parafianie zwykle dysponują numerem mobilnego telefonu duszpasterza, nieznanym interesariuszom szlaku). W niektórych (wymienionych wyżej) przypadkach główną przyczyną może być także (stwierdzony tam) generalny stosunek do dodatkowych zobowiązań wynikających ze zgłaszania się niezapowiedzianych odwiedzających.

4.5.3. Możliwe konsekwencje dla obszaru funkcjonowania i całego systemu.

Sam zarządca szlaków potwierdza, że w przestrzeni obu systemów istnieje problem z brakiem choćby informacji o ofercie sklepów spożywczych, szczególnie w miejscowościach etapowych. Dla turystów poza typowymi pielgrzymami Camino to jest stan nieakceptowalny – szlak z tak wybrakowaną siecią usług ich nie pozyska. Stan ten tym bardziej zniechęciłby rozpatrywane jako potencjalna nowa grupa użytkowników (rekreacyjnych) obu systemów rodziny z dziećmi (podróżujące rowerami). Trudno bowiem na dystansie wielu kilometrów prócz pełnego bagażu dla siebie i dzieci transportować dodatkowo żywność i napoje dla siebie i dziecka.

Aktualne trendy społeczno-kulturowe czy postawy psychologiczne w zakresie systemu wartości, stylu życia, ale i sposobów spędzania czasu wolnego nie sprzyjają wzrostowi liczby indywidualnych pielgrzymów jako użytkowników szlaku. Dlatego już w niedługiom czasie – ze względów demograficznych (generacyjnych) – trudniejsze może stać się nawet utrzymanie ich (już aktualnie małej) liczebności. Dlatego wykreowanie znaczącego ruchu tej grupy na szlaku pątniczym (szczególnie z celem tak odległym, jakim jest hiszpańska Compostela) nie jest prawdopodobne. Nawet w samej grupie potencjalnych pielgrzymów w Polsce o wiele większą skalę ruchu generują przedsięwzięcia grupowe. W tym kontekście trudno liczyć na wzrost liczby użytkowników badanych szlaków bez rozszerzenia ich formuły na turystów spoza grupy pielgrzymów.

C) Brak większego wsparcia duszpasterskiego dla pielgrzymów indywidualnych nie wydaje się kluczowym problemem, o ile tylko świątynie będą dla nich fizycznie otwarte (w tej grupie kościoły etapowe: także wieczorem). Jednak brak współpracy zarządców obiektów w obszarach takich jak informacja o szlaku w obiektach i wokół nich, zachęta parafian do rozmaitych form wsparcia pielgrzymów, a także ich brak zaangażowania w wydarzenia lokalne związane z życiem szlaku i w obsługę przechodzących odcinkowych „przejść" to jest grupowych pielgrzymek po trasie szlaku może zaszkodzić trwałości oferty obu systemów jako form organizacji religijnej turystyki motywowanej wiarą, do której zaliczany jest ruch pielgrzymkowy.

4.5.4. Rekomendacje działań naprawczych.

A1) *Propozycje rozwiązania problemów z noclegami w miejscach etapowych*. W miejscowościach z obiektami etapowymi, które nie posiadają własnej propozycji noclegowej (Kłodawa, Gniew, Lubichowo, Śliwice, Tuchola, Człuchów, Rzeczenica) należy podjąć wszelkie starania, by powiązać usługi noclegowe, a przynajmniej informacje o nich, z tamtejszymi obiektami szlaku, a nie tylko z jego witryną (gdzie zresztą informacji takich aktualnie brak). To umożliwi pielgrzymowi lub indywidualnemu turyście pieszemu czy rowerowemu wyszukanie sobie noclegu wówczas, kiedy już będzie na miejscu lub będzie znał przypuszczalna czas swojego pojawienia się w miejscowości docelowej. To samo (choć przy aktualnie opanowanej sytuacji z niższym priorytetem) dotyczy także innych miejscowości etapowych, gdzie wprawdzie funkcjonują własne propozycje noclegu (Ostrowite) ale są to pojedyncze miejsca i nie zawsze będą one do dyspozycji „na telefon", lub też miejscowości, w których gestorzy noclegu współpracują ze szlakiem (Pelplin, docelowo Trąbki Wielkie), gdzie z powodu przyjęcia na nocleg większej zorganizowanej grupy pielgrzymów nie wędrujących odcinkiem Camino lub innych turystów miejsca te mogą być zajęte. Optymalnym rozwiązaniem jest oczywiście jednoczesne umieszczenie na witrynie obu Dróg informacji o budżetowych miejscach noclegowych w otoczeniu wszystkich ich obiektów etapowych. Pierwszeństwo i rekomendację powinny mieć przy tym takie miejsca prowadzone przez aktualnych partnerów szlaku, w tym funkcjonujące przy samych kościołach. Umożliwi to pielgrzymowi i indywidulnemu turyście planowanie wędrówki już przed jej podjęciem. Docelowo problem noclegów powinien być rozwiązany przez aplikację szlaku, gromadzącą aktualne informacje m.in. o tej grupie usług w miejscach etapowych (i w całej przestrzeni szlaku) oraz zawierającej funkcjonalność bezpośredniego kontaktu (zarejestrowanego użytkownika) z gestorem noclegu i zapewnienia sobie rezerwacji. Stworzenie budżetowej bazy noclegowej w całej przestrzeni obu szlaków jest z pewnością działaniem niełatwym, wymagającym od zarządcy systemów nawiązania licznych kontaktów, negocjacji a nierzadko i przekonywania do otwartości na tak nieliczną, mało zasobną i specyficzną grupę klientów, jednak zadaniu temu należy przyznać najwyższy priorytet. Z jednej strony bowiem chodzi tu o zapewnienie kluczowej dla pieszych turystów usługi warunkującej skorzystanie z oferty szlaku w ogóle, z drugiej o uwiarygodnienie wszelkich przedsięwzięć promocji obu szlaków za pomocą namacalnej formy organizacji i wsparcia turysty rozważającego taką wędrówkę. Zestawienie aktualnych informacji o dostępnych noclegach na szlaku (zwłaszcza w otoczeniu obiektów etapowych postulowali także aktywni interesariusze w ramach Badania Eksperckiego [WE04; WE08; WE09; WE19].

A2) Na wzrost liczby zainteresowanych gestorów usług noclegowych i gastronomicznych, włączenie ich w strukturę szlaku oraz utrzymanie ich w tej strukturze w dłuższym okresie może przełożyć się stworzenie w ramach szlaku **systemu zachęt dla usługodawców.** Powinny one objąć a) wzajemną promocję lokalnego obiektu szlaku w zakładzie (noclegowym, gastronomicznym) gestora m.in. przez zamieszczenie przez niego informacji o lokalnym obiekcie szlaku, a w obiekcie szlaku lub jego otoczeniu informacji o świadczonych przez tego partnera usługach dostępnych dla pielgrzymów/turystów.

Natomiast b) wzajemna promocja szlaku jako całości i gestora jako jego partnera może być realizowana np. przez rekomendację jego usługi na witrynie szlaku i przyznanie mu pisemnego poświadczenia (względnie ujednoliconej dla całego szlaku tabliczki) o współpracy ze szlakiem (bycia jego oficjalnym partnerem), którą może on umieścić w widocznym miejscu, ewentualnie przekazanie mu do umieszczenia tam estetycznie opracowanej mapy Pelplińskiej (Człuchowskiej) Drogi Świętego Jakuba.

A3) W sytuacji czasowego opóźnienia spodziewanych korzyści ekonomicznych (oczywistej przy liczebności i strukturze demograficznej aktualnych użytkowników szlaku) bardzo skuteczne dla utrzymania dobrego poziomu współpracy w skali lokalnej może okazać się każdorazowe rekomendowanie przez odcinkowego koordynatora szlaku usług noclegowych i gastronomicznych tych gestorów, którzy są jego lokalnymi partnerami, oczywiście pod warunkiem zagwarantowaniu akceptowalnego standardu tych usług przy ich jednocześnie umiarkowanej cenie. Natomiast w skali całego szlaku podtrzymaniu motywacji do współpracy tej grupy partnerów dobrze służą regularne spotkania lokalnych usługodawców z wymianą doświadczeń, zaproszenia dla potencjalnie zainteresowanych usługodawców na szkolenia w zakresie oferty (np. menu Jakubowego), jej dystrybucji (np. włączenia do mechanizmu bezpośredniej rezerwacji, kiedy tylko taki w ramach danego szlaku powstanie) oraz możliwości promocji swoich usług dla użytkowników tego systemu (pielgrzymów indywidualnych i grup religijnych) oraz w stosunku do docelowych grup konsumentów jego rozszerzonej oferty (innych turystów).

A4) Działaniem pośrednim, wpływającym motywująco na gestorów lokalnych usług recepcji może być znaczące zwiększenie popytu na nie. Bez poszerzenia grupy użytkowników szlaku poza turystów religijnych można to osiągnąć (jakkolwiek w ograniczonej skali) przez organizację zbiorowych przejść trasą obu szlaków szlaku, czyli wypraw grup religijnych (także w formule rekolekcji w drodze) w formule pielgrzymek do lokalnych sanktuariów św. Jakuba, wypraw grup pielgrzymkowych po całym szlaku, przez zachętę do wykorzystywania tras obu szlaków przy organizacji grupowych pieszych i rowerowych pielgrzymek do lokalnych sanktuariów (będącego na szlaku w Trąbkach Wielkich i pozostającego poza nim w Piasecznie, a na Drodze Człuchowskiej w Chojnicach (przy ewentualnym rozwinięciu tego kultu). Jednak radykalną zmianę po stronie popytowej przyniosłoby tylko otwarcie szlaku na innych turystów aktywnych (kulturowych i może także rekreacyjnych). Jest to zresztą przedmiotem zastanowienia i postulatów części aktualnych zaangażowanych interesariuszy Drogi w tym regionie.

A5) Jeśli koordynator szlaku oraz wspierające go samorządy podjąłby starania o tworzenie w poszczególnych miejscach etapowych budżetowej propozycji noclegów dla pielgrzymów (tak jak nieformalnie dzieje się to w Godziszewie przy udziale miejscowej szkoły), to taką stworzoną przez szlak **siecią schronisk** zastępujących nieobecne w Polsce klasyczne albergue mogłyby w poszczególnych miejscach zarządzać Lokalne Grupy Działania, Lokalne Organizacje Turystyczne i inne miejscowe stowarzyszenia ochrony dziedzictwa, a szlak mógłby je rekomendować dla tej grupy swoich użytkowników i dla innych turystów aktywnych, uczciwie jednak opisując ich standard w celu uniknięcia rozczarowań i negatywnych ocen.

B1) *Gastronomia po drodze*. Najprostszym i najszybszym sposobem poprawy w tym obszarze oferty szlaku, niewymagającym ani inwestycji, ani zawierania specjalnych porozumień jest lokalizacja podmiotów świadczących budżetowe (niedrogie) usługi gastronomiczne we wszystkich miejscowościach leżących na trasie szlaku (szczególnie w okolicy, gdzie wypada połowa długości dziennego etapu i jego koniec) oraz o wszystkich sklepach spożywczych przy trasie i w otoczeniu obiektów szlaku wraz z ich godzinami otwarcia, co umożliwi pielgrzymom i innym turystom aktywnym planowanie dziennej drogi i uwolni ich od zbędnego obciążenia artykułami, które mogą zakupić. Zestawienie, regularne aktualizowanie i udostępnienie w jednym miejscu informacji o leżących na trasie szlaku podmiotach świadczących usługi gastronomiczne, ale także o sklepach spożywczych, gdzie pielgrzymi mogą dokonać zakupu gotowej żywności lub choćby składników posiłku do samodzielnego przygotowania (oraz artykułów higienicznych) było postulowane przez interesariuszy bliźniaczej Drogi Pomorskiej będącej aktywnymi pielgrzymami na Drogach Jakubowych [Mikos v. Rohrscheidt 2024].

B2) W dalszym procesie rozszerzenia oferty szlaku, przy założeniu wsparcia dla wprowadzenia i upowszechnienia menu Jakubowego (lub pielgrzymiego) przez szlak (zob. niżej - 4.6.1.), lub choćby menu regionalnego należy zwrócić uwagę, by pozyskać do tej współpracy zakłady budżetowej gastronomii nie tylko w otoczeniu obiektów etapowych, ale właśnie przy trasie w większej odległości od dziennego punktu startu i dojścia, by w ten sposób nie tylko zaspokoić potrzeby żywieniowe w połowie dnia, ale jednocześnie urozmaicić ofertę obu szlaków przez wprowadzenia do niej oświadczeń kulinarnych (zob. wyżej, 4.4.4., D1). Informacje o powstałej tematycznej ofercie należy koniecznie umieścić na witrynie szlaku, a zakładom oferującym ją zaproponować partnerstwo z wzajemną promocją, jak to opisano wyżej.

C) Pożądane jest, by zarządca obydwu szlaków zainicjował współpracę z nadleśnictwami i innymi zarządcami terenów leśnych (z których duża część aktywnie wspiera ich rekreacyjną eksploatację) w celu wyznaczenia i wybudowania przez nich miejsc odpoczynku. Powinien on wskazać im lokalizację dla takich miejsc najbardziej korzystną z punktu widzenia osób pieszo wędrujących odcinkami trasy obydwu szlaków Drogi przebiegającymi przez te obszary w taki sposób, by możliwie najlepiej zapewniły one odpoczynek lub/i schronienie przed złymi warunkami atmosferycznymi (intensywne opady) po przejściu odcinka dłuższego lub trudnego i męczącego piechura albo w miejscach najdalszych od ludzkich osad. Zaplanowanie i stworzenie takiego miejsca odpoczynku w sposób zapewniający bezpieczeństwo osobie i chronionym walorom przyrodniczym, a także poniesienie kosztów tego działania powinny pozostać po stronie zarządcy terenu. Jednak koordynator może w konsultacji z nimi wskazywać na niezbędne elementy takiej infrastruktury, jak zadaszone ławy i stoły i miejsca na odpadki oraz postulować umieszczenie tam (nie zaburzających leśnego środowiska) elementów informacji szlaku (zamiast tablic, np. trwale umieszczonych w stołach lub słupach nośnych zadaszenia kodów QR) umożliwiających połączenie i pobranie informacji z witryny szlaku lub wykorzystanie powiązanych z danym miejscem treści jego mobilnej aplikacji (jeśli taka powstanie).

D1) Autorowi Raportu trudno definiować potrzeby religijne użytkowników badanych szlaków, ponieważ w trakcie niniejszej inwentaryzacji nie zbierano informacji od nich bezpośrednio, a tylko przesz aktywnych interesariuszy szlaków. Jednak w tym obszarze są one na pewno większe u pielgrzyma niż u turysty rekreacyjnego. Nie wszędzie przy tym (jak to wynika z analizy w powyższych fragmentach) będą one zaspokajane przez lokalnych duszpasterzy. Jednym ze sposobów ich zaspokojenia byłoby opracowanie **modlitewnika pielgrzyma** na Pelplińskiej i Człuchowskiej Drodze. Byłby to zbiór zawierający obok standardowych modlitw i tradycyjnych tekstów o profilu Camino również odrębne teksty odwołującymi się także do leżących na trasie sanktuariów i popularyzowanych przez nie kierunków duchowości, oraz uwzględniający konkretne lokalne formy pobożności i teksty modlitewne a także nawiązujące do Drogi Jakubowej, ale współczesne komponenty chrześcijańskiego rozmyślania, a nawet dobrze dobrane homilie. Taki projekt mogliby profesjonalnie zrealizować kapelani Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi we współpracy z zarządcami obiektów, zwłaszcza sanktuariów. Aktualne Podręczniki Pielgrzyma zawierają już (jakkolwiek skromny i rozproszony w ich treści) zalążek takiego zbioru.

D2) Drugim narzędziem zaspokojenia potrzeb religijnych pielgrzyma byłby **kalendarz eventów szlaku** (zob. 4.1.4. - szczegółowo opisany w Rozdziale 5). Wykorzystując go indywidualny pielgrzym może zaplanować swoją wędrówkę tak, by jego pobyt w konkretnym wybranym miejscu szlaku zbiegł się w czasie z obchodzonym tam świętem religijnym lub wydarzeniem ze sfery duchowości albo z realizacją jakiegoś programu duszpasterskiego. Wymaga to jednak regularnej współpracy z gospodarzami obiektów oraz innymi ruchami (grupami) religijnymi w przestrzeni obu szlaków, tak by pozyskiwane od nich informacje zamieszczać w takim kalendarzu (będącym stałym elementem witryny, a może i aplikacji danego szlaku) który byłby aktualizowany na przedpolu każdego sezonu (np. późną wiosną) lub nawet na każdy jego miesiąc. Kalendarz mógłby także zamieszczać ogłoszenia o zbiorowych przejściach i pielgrzymkach trasami obu Dróg, organizowanych przez koordynatora i wszelkie inne współpracujące podmioty, tak by osoby zainteresowane grupowym pielgrzymowaniem mogły pobrać lub dopytać o informacje i zgłosić swój akces do nich.

E) Oferta Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jest adresowana również do osób wędrujących na **rowerach.** Są oni drugą nominalną grupą użytkowników obu szlaków. Jeśli mają oni rzeczywiście w większej liczbie z tej oferty skorzystać (a jako pielgrzymi bez obaw zdecydować się na rower) to konieczne jest, by zadbać o ich potrzeby. Podstawą jest opisana powyżej propozycja modyfikacji tras obu szlaków z ich ewentualnym rozdzieleniem w niektórych miejscach na nitki piesze i rowerowe lub punktowej poprawy warunków dla rowerzystów – zob. 4.2.4., także załączniki SPATO-3 i SPATO-4). Tą droga warunki na trasach zostaną choćby w przybliżeniu dostosowane do aktualnie powszechnych standardów dróg rowerowych, a w konsekwencji będzie można stworzyć warunki odpowiednie dla pozyskania rowerowych grup rodzinnych i aktywnych seniorów. Jednak na trudniejszej, a w zasadzie każdej dłuższej trasie terenowej rowery częściej się psują (przekładnie, hamulce) lub konieczna jest wymiana części wrażliwych, jak opony, dętki czy lampy. Dlatego – jako niezbędne minimum – zalecane jest pozyskanie

do współpracy ze szlakiem przynajmniej w miejscowościach etapowych, a najlepiej także wzdłuż trasy między nimi punktów serwisu rowerowego. Działaniem optymalnym byłoby z kolei ustalenie z tą grupą usługodawców warunków ich interwencji w terenie z dojazdem do pielgrzyma/turysty (także w weekend), by zagwarantować mu (płatną) naprawę w punkcie nawet odległym od obiektów szlaku i miast na jego trasie. Lista serwisantów sprzętu rowerowego – w podziale na etapy obu szlaków szlaku, podobnie jak u gestorów usług recepcji – powinna być opublikowana na witrynie szlaku z podaniem warunków ich usługi i bezpośredniego kontaktu. Rekomendacją dalej idącą – i zależną od wybranego kierunku rozwijania oferty szlaku – byłoby stworzenie w strukturze szlaku sieci współpracujących wypożyczalni rowerów, co opisano szerzej w Rozdziale 5.

4.6. Propozycje interesariuszy dotyczące pozostałych obszarów rozwoju szlaków.

4.6.1. Postulaty w odniesieniu do współpracy z lokalnym biznesem.

W odniesieniu do tego obszaru korekty funkcjonowania Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba i ewentualnego uzupełnienia jej oferty dla użytkowników pewną wartość mogą mieć opinie zaangażowanych interesariuszy szlaku i badaczy oraz praktyków turystyki dotyczące **współpracy lokalnego biznesu** ze szlakami, zebrane w odpowiedziach na pytanie 17 Wywiadu Eksperckiego. Ich rekomendacje w tym wymiarze okazały się być silnie skrystalizowane, zapewne odbijając istniejącą już organizacyjną wiedzę ich autorów wynikającą z użytkowania szlaku i wspierania innych jego użytkowników. Najliczniej wymieniane obszary zaangażowania w rozumieniu autora Raportu przekładają się na tzw. silne wskazania, które powinny zostać ujęte w koncepcji rozwoju szlaku, przynajmniej jako treść propozycji współpracy formułowanej w stosunku do lokalnego biznesu (inną kwestią jest jego reakcja na te propozycje w sytuacji aktualnie bardzo mało licznej grupy potencjalnych konsumentów ich propozycji). Dwa najczęściej formułowane oczekiwania względnie rekomendacje można (ze względu na skale ich poparcia) uznać za wspomniane silne wskazań, które zresztą w oczywisty sposób korespondują z wynikami przedstawionej diagnozy szlaku (Rozdział 3):

1) włączenie się lokalnych usługodawców do organizacji bazy noclegowej i gastronomicznej na ich odcinku, w tym niskobudżetowej – skrojonej pod potrzeby pielgrzymów [WE-01; WE-02; WE-07; WE-09; WE-11; WE-14; WE-15; WE-16; WE-17; WE-18; WE-23; WE-25; WE-26] (13 wskazań), ewentualnie w zamian za promocję przez szlak wśród jego użytkowników jako obiekty rekomendowane / przyjazne [WE-16; WE-25],

2) włączenie się do tworzenia oferty gastronomicznej dla użytkowników szlaków, w tym niskobudżetowej, skrojonej pod potrzeby pielgrzymów [WE-01; WE-07; WE-09; WE-11; WE-15; WE-16; WE-17; WE-18; WE-20; WE-23; WE-25; WE-26] (12 wskazań), w tym ewentualnie tworzenie menu inspirowanego tradycjami m.in. cysterskimi [WE-15],

W tym samym kontekście na uwagę zasługują także obszary potencjalnego zaangażowania biznesu wymienione mniej zdecydowanie, jednak dość licznie. Takim są :

3) produkcja i dystrybucja pamiątek i gadżetów dla pielgrzymów i innych turystów [WE-04; WE-06; WE-09; WE-15; WE-16; WE-22; WE-25; WE-30] (8 wskazań),

4) produkcja i dystrybucja artykułów żywnościowych, specjalnych pakietów żywnościowych dla pielgrzymów i pamiątek kulinarnych [WE-04; WE-05; WE-09; WE-13; WE-15; WE-16; WE-22] (7 wskazań),

5) usługi w obszarze interpretacji dziedzictwa (przewodnictwo i obsługa/animacja programów interpretacyjnych, tematycznych i odniesionych do regionalnego dziedzictwa [WE-09; WE-15; WE-16; WE-20; WE-23; WE-25] (6 wskazań),

Rzadziej, prawdopodobnie ze względu na znaną respondentom niską motywację do tworzenia takiej oferty wobec małej liczebności jej potencjalnych konsumentów w ich aktualnym składzie (pielgrzymów) wymieniano (skądinąd istotne na szlakach aktywnej turystyki i godne rekomendacji w wypadku rozszerzenia oferty szlaku na jej uczestników):

6) wspieranie obu szlaków jako partnerzy (ewentualnie sponsorzy) wydarzeń tematycznych [WE-07; WE-24; WE-25; WE-28],

7) wypożyczanie i naprawa sprzętu rekreacyjnego (rowery, kijki nordic walking) [WE-05; WE-09; WE-25]

8) promocja i dystrybucja lokalnych produktów wśród użytkowników szlaków [WE-05; WE-13; WE-22]

9) usługi transportowe [WE-09; WE-11; WE-25]

10) promocja Drogi we własnych miejscach działania (ulotki, informatory symbole) [WE-16; WE-24]

11) wykonywanie usług oznakowania na trasach [WE-02; WE-14]

Pojedyncze wskazania dotyczyły także: budowy udogodnień przy trasach, jak punkty odpoczynku i informacji [WE-02], współpracy z zarządcą szlaków i organizacjami turystycznymi przez wprowadzanie własnych produktów i usług innych niż wymienione wyżej jako komponentów do lokalnej oferty szlaków [WE-16], zniżek dla pielgrzymów [WE-16] i pomocy w serwisie sprzętu i/lub zapewniania awaryjnego transferu/transportu [WE-16].

4.6.2. Poszerzenie grupy użytkowników Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej. Tylko czy nie tylko pielgrzymi?

O opinie w tej kwestii – kluczowej dla dalszego rozwoju obu szlaków zapytano w ramach badania jego aktywnych interesariuszy. Również w rozmowach z nimi podczas badania terenowego pojawiała się dość zgodna opinia o potrzebie zwiększenia skali ruchu turystycznego w ramach tego systemu (choć już niejednoznaczne było poparcie dla aktywnego pozyskiwania grupy turystów innej niż pielgrzymi). Adekwatnie rozkładają się odpowiedzi środowiska osób zaangażowanych w życie szlaku i jego organizację udzielone na **pytanie 9** Wywiadu Eksperckiego.

4.6.2.1. Rozszerzenie środowiska pielgrzymów o rozmaite grupy może w opinii respondentów zostać osiągnięte przez: zachętę młodzieży uczestniczącej w ruchach katolickich [WE-04; WE-22] do przejścia jednego etapu, organizowanie trasą obu szlaków szlaku *grupowych pielgrzymek* zmierzających na religijne wydarzenia do miejsc z obiektami szlaku lub do tych obiektów (z zapewnieniem obsługi na miejscu), tworząc i dystrybuując propozycje pielgrzymowania dla *rodziców z dziećmi [WE-19]*, oraz różne aktywne grupy działające w parafiach [WE-05; WE-23], konstruując i dystrybuując propozycje grupowych *pielgrzymek rowerowych dla młodzieży*. Zwrócono też uwagę na pozyskiwanie *pielgrzymów nie uczestniczących w ruchu Camino*, w tym zmierzających do krajowych sanktuariów [WE-02] oraz na zauważalne szanse *pozyskania pielgrzymów Camino z zagranicy*, dla których elementem przyciągającym mogą być odległość od Santiago oraz zachowany czysto pielgrzymi profil polskich odcinków Drogi [WE-15; WE-30].

4.6.2.2. Pozyskanie innych turystów. Poza pielgrzymami i pozostałymi turystami religijnymi respondenci z grupy eksperckiej jako potencjalnych użytkowników Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi (po ewentualnej modyfikacji jej oferty lub bez niej) wymienili (według kolejności wskazań):

Młodzież szkolną, także, ale nie tylko rekrutującą się z ruchów katolickich ale także uczestników szkolnych klubów i kół turystycznych i krajoznawczych, w ramach edukacji regionalnej [WE-04; WE-05; We-06; WE-09; WE-11; WE-18; WE-22; WE-26; WE-28; WE-30], turystów rowerowych (rekreacyjnych, w mniejszym stopniu survivalowych) – [WE-05; WE-09; WE-11; WE-12; WE-13; WE-15; WE-16; WE-17; WE-19; WE-20; WE-27], amatorów (turystyki) dziedzictwa kulturowego [WE-09; WE-13; WE-15; WE-16; WE-17; WE-23], rodziny z dziećmi poszukujące aktywnych form samodzielnego uprawiania turystyki, najlepiej z gotowymi ofertami [WE-05; WE-09; WE-11; WE-13; WE-19; WE-30], osoby uprawiające nordic walking, trekking i inne formy pieszej turystyki, w tym będące członkami takich klubów, przez zainteresowanie ich trasami Drogi lub ich poszczególnymi odcinkami [WE-03; WE-05; WE-15; WE-16; WE-17], aktywnych turystów rekreacyjnych dotąd nie uprawiających tej aktywności pieszo [WE-01; WE-11; WE-15], aktywnych seniorów [WE-04; WE-05; WE-22; WE-30], słuchaczy Uniwersytetów III wieku z regionu [WE-03; WE-04; WE-22]. Pojedyncze wskazania obejmowały także: zwolenników eksploracyjnych form turystyki (jak questing) [WE-05], mieszkańców większych miast poszukujących aktywnej, ale spokojnej rekreacji [WE-11], turystów już spędzających urlop lub wakacje w przestrzeni obydwu szlaków [WE-18] oraz koła gospodyń wiejskich [WE-23].

Warto w tym kontekście zaznaczyć, że jednym z kluczowych warunków pozyskania dla szlaku zarówno nowych pielgrzymów ze wskazanych grup, jak i turystów spoza tej grupy jest **stworzenie** – szczególnie w miejscowościach etapowych – budżetowych noclegów dla pielgrzymów w standardzie wyższym niż klasyczne *albergue* (sale noclegowe kilku lub kilkunastoosobowe, zbiorowe prysznice i miejsca na zrobienie prania odzieży, zbiorowe kuchnie z wyposażeniem umożliwiającym przygotowanie indywidualnych posiłków – na

co w małych miejscowościach nadają się udostępniane świetlice, zamykane tam wiejskie szkoły lub budynki przy remizach. Potrzeby i wyobrażenia na temat standardów młodszej niż 50 lat grupy turystów (a tacy byli licznie wskazywani) są z roku na rok wyższe, dlatego chcąc ich pozyskać należy rozważyć jakaś formę zachęty zainteresowanych podmiotów (zarządców), a także prywatnych gospodarzy na trasie Drogi do tworzenia tanich, ale nie zbiorowych miejsc noclegowych jako uzupełniającego źródła organizacyjnych lub domowych budżetów.

4.6.3. Pomysły interesariuszy szlaków na pozyskanie nowych użytkowników.

Wywiad Ekspercki wykorzystano również dla ustalenia pożądanych lub akceptowanych sposobów działań na rzecz zwiększania skali ruchu turystycznego na badanych szlakach. Oto jak zapytani (w pytaniu 10 i częściowo także w pytaniu 25) interesariusze Drogi wyobrażają sobie działania służące zwiększeniu skali wykorzystania tych systemów (kolejność według liczby wskazań):

1) aktywna promocja w mediach (w tym społecznościowych) zarządcy i jego partnerów, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych kanałów promocji: media społecznościowe (FB, Instagram, TikTok) i jej narzędzi, jak spoty wideo i krótkie filmy storytellingowe z pielgrzymami i turystami, podcasty o Camino, o legendach i historii Pomorza [WE-05; WE-09; WE-11; WE-12; WE-15; WE-18; WE-19; WE-21; WE-22; WE-24; WE-25; WE-27],

2) informacja dostępna w przestrzeni szlaków, w tym materiały szlaków (paszporty, broszury, symbole) w lokalnych punktach Informacji Turystycznej, w parafiach i szkołach [WE-02; WE-05; WE-11; WE-12; WE-14; WE-15; WE-16; WE-21; WE-24; WE-30],

2) informacja o szlakach udostępniana bezpośrednio i skutecznie docierająca do naturalnych grup docelowych, w tym do środowisk aktywnych pielgrzymów w kraju, parafii i organizacji pozarządowych o profilu zbieżnym z ideami Drogi i powolnej turystyki, Uniwersytetów Trzeciego Wieku w regionie [WE-01; WE-03; WE-06; WE-09; WE-10; WE-18; WE-25; WE-26],

4) organizacja cyklicznych (mikro) wydarzeń popularyzujących Drogę w regionie [WE-07; WE-09; WE-11; WE-13; WE-22; WE-25; WE-27],

6) regularne organizowanie na trasach szlaków grupowych przejść i pielgrzymek (także rowerowych), rekolekcji w drodze, ale także aktywności mniej silnie związanych z duchowością, i nie tylko pieszych [WE-11; WE-13; WE-16; WE-20; WE-24; WE-25; WE-28],

7) lepsze oznakowanie tras, w tym lepsze umieszczenie znaków w punktach, gdzie nie trzeba ich szukać [WE-01; WE-02; WE-16; WE-21; WE-25; WE-30],

8) rozszerzenie spektrum usług noclegowych przy trasie i obiektach lub przynajmniej bazy danych o nich i domknięcie luk lokalnych w tym zakresie [WE-04; WE-09; WE-12; WE-16; WE-26; WE-30],

9) rozszerzenie oferty (małej) gastronomii dla użytkowników przy trasie i obiektach przy trasie i obiektach lub przynajmniej bazy danych o nich i domknięcie luk lokalnych w tym zakresie [WE-04; WE-12; WE-16; WE-26; WE-30],

10) utworzenie większej liczby fizycznych punktów informacji i odpoczynku przy dłuższych odcinkach tras, zwłaszcza poza miejscowościami [WE-04; WE-07; WE-16; WE-23; WE-30],

11) Powiązanie oferty Drogi z innymi propozycjami turystycznymi w regionie, także jako oferty jednodniowej w regionalnym „miksie", „wprowadzenie w system i obieg turystyczny" [WE-11; WE-12; WE-27],

12) oznaczanie znakiem szlaku podmiotów współpracujących, w tym domów gotowych udzielić noclegu [WE-12; WE-16]

13) wprowadzenie eksploracyjnych form kontaktu z dziedzictwem i jego interpretacji wokół obiektów i przy trasach [WE-05; WE-23],

14) promowanie szlaków podczas (organizowanych zewnętrznie) wydarzeń tematycznych i religijnych [WE-07; WE-11],

15) wzbogacenie spektrum doświadczeń w obiektach szlaków, zwłaszcza w kościołach Jakubowych [WE-26; WE-27],

16) poszerzenie tracku (śladu) GPS do pełnowartościowej aplikacji szlaku z komponentami pełnej informacji [WE-16; WE-30],

17) docieranie z informacją o szlakach do naturalnych multiplikatorów oferty i organizatorów aktywnej turystyki [WE-18], aktualizacja i rozbudowa witryny szlaków o nowe komponenty informacyjne [WE-18].

Zebrane powyżej odpowiedzi wskazują, że zdecydowanie najsilniejsze poparcie mają działania o charakterze informacyjnym i promocyjnym, przy czym dobrze celowanym w grupy potencjalnych użytkowników fizycznie obecne w przestrzeni szlaków (są to trzy pierwsze wskazania formułowane przez najliczniejszych respondentów). Należy więc uznać je za zobowiązujące przy formułowaniu strategii rozwoju szlaku, co zostanie odpowiednio uwzględnione w jej koncepcji. Kolejnych siedem działań o skali poparcia między 5 a 8 wskazań należy uznać za rekomendacje pomocnicze i także zapewnić im udział w strategii. Inne, wskazywane przez 3 lub mniej respondentów mogą przy opracowywaniu tej koncepcji strategii pełnić funkcję inspiracji lub sygnału do rozważania danej grupy działań.

4.6.4. Postulaty interesariuszy dotyczące wsparcia szlaku przez władze regionalne.

Na temat udziału władzy regionalnej w rozwijaniu Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi jej aktywni interesariusze wypowiedzieli się w pytaniu 21 Wywiadu Eksperckiego. Wyobrażają go oni sobie następująco (kolejność według liczby wskazań danego obszaru zaangażowania):

1) finansowanie działań zmierzających do podtrzymania struktury i rozwoju szlaków oraz ich promocji [WE-02; WE-04; WE-05; WE-06; WE-09; WE-10; WE-11; WE-12; WE-13; WE-15; WE-17; WE-20; WE-23; WE-25; WE-26; WE-27; WE-30],

2) promocja obu szlaków na poziomie regionu i w ramach jego turystycznej oferty, wraz wytwarzaniem materiałów promocyjnych [WE-05; WE-09; WE-11; WE-13; WE-15; WE-17, WE-21; WE-26; WE-30],

3) organizowanie lub/i finansowanie spotkań strategicznych i szkoleniowych dla partnerów obu szlaków [WE-02; WE-05; WE-12; WE-15; WE-24],

4) wsparcie koordynatora szlaków i jego partnerów w pozyskiwaniu funduszy dla rozwoju struktury i oferty szlaku [WE-01; WE-02; WE-12; WE-15].

Ponadto wskazane zostały: organizowanie lub finansowanie tematycznych wydarzeń [WE-13; WE-23; WE-30], motywowanie partnerów szlaków (w tym publicznych i samorządowych) do współpracy i jej koordynacja [WE-03; WE-15; WE-24], włączenie systemów do strategii rozwoju turystyki Pomorza, ewentualnie finansowanie opracowania strategii dla samych szlaków Jakubowych w regionie [WE-09; WE-11; WE-15], stworzenie lub sfinansowanie stworzenia wielofunkcjonalnej platformy internetowej dla tych (lub wszystkich regionie) szlaków [WE-05], pomoc w tworzeniu standardów jakości doświadczeń i usług na szlaku [WE-15], wspólne działania z partnerami z Europejskiej Federacji Dróg św. Jakuba [WE-18], pomoc w organizacji bazy noclegowej szlaków [WE-29] oraz kreacja marki pomorskich szlaków Jakubowych [WE-15].

4.6.5. Rekomendacje innych działań poprawiających funkcjonowanie szlaku

1) *Poszerzenie grupy interesariuszy o lokalne instytucje kultury i organizacje pozarządowe.* Aktualnie utrzymywana dobra współpraca obecnego zarządcy szlaków z jego instytucjonalnymi interesariuszami (Urzędem Marszałkowskim i samorządami lokalnymi oraz Pomorską Regionalną Organizacją Turystyczną) gwarantuje funkcjonowanie formalnej struktury i monitoring oraz utrzymanie fizycznej trasy szlaków jako kręgosłupa ich turystycznej propozycji. Nieliczna grupa zaangażowanych interesariuszy z grupy miłośników Camino de Santiago (lokalne Stowarzyszenie w Ostrowitem, kilku zarządców świątyń Jakubowych oraz członkowie Stowarzyszenia Szlaki Kulturowe) są zainteresowani jej wsparciem właśnie jako propozycji adresowanych do indywidualnych pielgrzymów, ewentualnie dla krótkich, odcinkowych przejść grupowych lub innych form pielgrzymowania po trasach obu szlaków. W przypadku poszerzenia oferty badanych systemów na inne grupy turystów dla zagwarantowania ich oferty adresowanej również do nich potrzebne byłoby szersze włączenie organizacji pozarządowych aktywnych w obszarze popularyzacji turystyki i rozwijania jej lokalnej oferty. W przestrzeni Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba są to aktualnie: Lokalna Organizacja Turystyczna Kociewie, Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemia Człuchowska, Lokalna Grupa Działania Bory Tucholskie oraz bardziej lub mniej formalnie zorganizowane lokalne grupy gestorów oferty turystycznej, jak również lokalni liderzy stowarzyszeń i grup pielęgnowania, ochrony i popularyzacji dziedzictwa. Do takich podmiotów, które można,

a w niektórych miejscach należy pozyskać dla formalnej współpracy ze szlakiem (ze względu na ich praktyczny monopol na kreację doświadczeń interpretacyjnych) należą także instytucje kultury lub pozarządowe organizacje zajmujące się jej animacją lub/i dystrybucją, jak Kociewskie Centrum Kultury w Pelplinie (dysponent turystycznego wstępu do Katedry!), Gminny Ośrodek Kultury w Morzeszczynie (kreator oferty questingowej wokół dwóch obiektów Drogi), Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka Publiczna w Skarszewach, Tucholski Ośrodek Kultury, Muzeum Regionalne w Człuchowie, Miejski Dom Kultury w Człuchowie, Gminny Ośrodek Kultury w Trąbkach Wielkich, czy Gminny Ośrodek Kultury i Sportu Grodzisko Owidz w gminie Starogard Gdański oraz (tworzona aktualnie) Izba Pamięci w Śliwicach.

2) *Wypracowanie generalnego porozumienia ze środowiskiem kościelnym* jako grupą interesariuszy. Nadal ważnym czynnikiem wzmacniającym rozwój szlaku i jego popularyzację wśród lokalnej społeczności może być utrzymanie i zwiększenie poziomu zaangażowania środowiska kościelnego (głównie proboszczów parafii zarządzających kościołami-obiektami szlaków) jako partnerów stabilnych w dłuższym okresie. Z ich strony głównym oczekiwaniem jest, by w oparciu o szlak i jego ofertę mogli poszerzyć formułę swoich działań duszpasterskich. Powinna im to zagwarantować wypracowana razem z nimi nowa formuła oferty szlaku (a w jej ramach głównie komponent pielgrzymi). W kontekście postępującej sekularyzacji polskiego społeczeństwa, a przynajmniej obserwowanego spadku liczby osób praktykujących i kryzysu dotychczasowych form religijności należy się spodziewać, że w niedalekiej przyszłości sami duszpasterze stopniowo zaczną uznawać również wartość kontaktu z osobami religijnie obojętnymi i chętniej sięgną po możliwości, jakie daje im wykorzystywanie przez takie osoby oferty szlaku turystycznego opartego na dziedzictwie i strukturze Drogi Jakubowej. Optymalnym gremium dla wypracowania takiego porozumienia byłaby Rada Dróg Jakubowych w Województwie Pomorskim (zob. Rozdział 5).

3) *Regularna ewaluacja bazująca na bieżącym monitoringu*. Swego rodzaju bezpiecznikiem zapewnienia dobrego funkcjonowania badanych szlaków jako linearnych systemów organizacji turystyki jest wprowadzenie mechanizmu ich okresowej ewaluacji, co pozwala na dokonywanie korekt w krytycznych miejscach oraz najważniejszych obszarach działań (jak informacja i promocja). Obok bieżącego monitoringu stanu i oznaczenia tras i fizycznej dostępności obiektów (realizowanego przez zarządców odcinkowych i opiekunów tras) powinna ona objąć także okresową aktualizację składu lokalnych gestorów usług recepcji oraz warunków świadczenia tych usług, w tym czasu ich dostępności, aktualnych cen oraz form kontaktu i rezerwacji tych usług. Dodatkowo, ocena powinna obejmować informacje zamieszczane przez obiekty szlaków dotyczące ich przynależności do tych systemów i warunków ich otwarcia, a także ewentualnego korzystania w nich z istniejących doświadczeń tematycznych. Ewaluacja winna też obejmować stan fizycznych informacji o szlaku przy obiektach i dostępność w nich materiałów informacyjnych szlaku dla turystów, paszportów pielgrzyma. I pieczątek potwierdzających pobyt (oraz form ich pozyskiwania), ewentualnie innych materiałów turystycznych.

4) *System lokalnych porozumień na rzecz szlaku z zarządcami obiektów*. Zagwarantowanie w dłuższym okresie dostępności obiektów sakralnych dla turystów i zlokalizowanych tam doświadczeń jest bardziej pewne, kiedy odbywa się na podstawie pisemnej i formalnej deklaracji stron, w tym wypadku zarządcy szlaku, lokalnego samorządu oraz kościelnego zarządcy obiektu. Treść takiego porozumienia powinna zawierać dokładne ustalenia dotyczące obowiązków i praw każdego z partnerów oraz wymieniać poszczególne działania. Optymalnym rozwiązaniem byłoby opracowanie standardowego porozumienia (z możliwością dopisania dodatkowych, lokalnie specyficznych świadczeń i form wsparcia) nie dopuszczającego wyłączeń w kluczowych kwestiach: czasu otwarcia obiektu i warunków oraz formy jego udostępnienia na życzenie. Standardowa (wyjściowa) wersja porozumienia winna jasno formułować interesy i oczekiwania każdego z partnerów, w tym wypadku: szlaku reprezentowanego przez koordynatora, obiektu (reprezentowanego przez zarządcę) oraz samorządu, reprezentowanego przez burmistrza, wójta lub kierownika odnośnego referatu w Urzędzie Gminy. Porozumienia zawarte ze wszystkimi zarządcami obiektów mogą tworzyć ramy całego systemu partnerstwa zawiązanego wokół każdego ze Szlaków. Istnieją gotowe wzorce takich porozumień, opracowane na użytek szeregu europejskich szlaków kulturowych i wykorzystywane także w Polsce przykładowo, w funkcjonowaniu Szlaku Kościołów Drewnianych w Małopolsce czy śląskiego Szlaku Zabytków Techniki. Docelowo standardowe porozumienia (których niezbędne ustalenia zaproponowano w Rozdziale 5.4.1.) mogłyby objąć całą krajową sieć Dróg Świętego Jakuba, w pierwszej jednak kolejności cały obszar wszystkich Dróg w regionie pomorskim.

Rozdział 5

Koncepcja rozwoju Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba

Potrzeba opracowania i przedłożenia wstępnej koncepcji dalszego rozwoju Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba wynika nie tylko z Umowy Inwentaryzacyjnej zawartej z Autorem (§ 1, p. 1.1 oraz 1.2.), ale została także wyartykułowana w trakcie prowadzonego badania wśród przedstawicieli kluczowych podmiotów już zaangażowanych w funkcjonowanie szlaku i jednocześnie zajmujących się zarządzaniem badanym systemem względnie innymi obszarami organizacji turystyki w regionie. W ramach przeprowadzonego Wywiadu Eksperckiego odpowiedzi na pytanie 21 i częściowo 25 wykazały, że opracowanie przynajmniej spójnej koncepcji dalszego rozwoju czy szczegółowej strategii zarządzania szlakiem (z przejrzystym podziałem obowiązków) traktują jako warunek silniejszego zaangażowania swoich podmiotów w dalsze funkcjonowanie i rozwijanie najczęściej reprezentanci podmiotów wskazywanych przez samych interesariuszy szlaku jako potencjalnych partnerów, w tym dysponentów środków publicznych [WE-07; WE-08; WE-09; WE-11; WE-15; WE-16].

W niniejszym rozdziale nie zostanie zaproponowana strategia rozwoju szlaku, ponieważ jej wypracowanie nie jest zadaniem dla badacza, analityka czy eksperta z największych choćby doświadczeniem ale dla podmiotu decyzyjnego, który będzie potem odpowiadał za jej realizację i jego partnerów, również potem zaangażowanych w ten proces. Ci z kolei na poszczególnych etapach opracowywania strategii mogą, a nawet powinni konsultować ekspertów z poszczególnych obszarów, jak organizacja oferty, interpretacja dziedzictwa (i kreacja doświadczeń czy promocja). Dlatego struktura tego rozdziału nie jest typowa dla dokumentów strategicznych, a raczej koncepcyjnych. Otwiera ją (5.1.) lista pytań, które sformułowane w kontekście wyników przeprowadzonego badania, poznanego dzięki niemi stanu analizowanych szlaków, ich barier rozwojowych oraz oczekiwań i postulatów ich aktywnych interesariuszy). Niezbędne jest, by udzielić na nie odpowiedzi zanim podejmie się kluczowe decyzje dotyczące przyszłości obu systemów. Odpowiednio do pytań sformułowano wstępne próby odpowiedzi zawierające rekomendacje dotyczące głównych kierunków zarządzania Pelplińską i Człuchowską Droga Świętego Jakuba, które bazują na ich zidentyfikowanych w trakcie badania atutach, ale i mankamentach, w tym kluczowa dla dalszego rozwoju obu systemów propozycja rozwarstwienia ich oferty (nie treści jako rdzenia systemu) na różne grupy użytkowników. Zamykająca część rozdziału (5.5.) obejmuje rekomendacje dotyczące sposobu formułowania strategicznych celów rozwoju dla obu szlaków (według metodyki wyznaczania celów S.M.A.R.T.) ze wskazaniem ich odniesienia do licznych konkretnych wymiarów zarządzania nimi. To te bowiem cele musiałyby tworzyć podstawy strategii zarządczej. Część główna rozdziału obejmuje natomiast spójną listę rekomendacji dotyczących 1) ustanowienia zarządczego mającego wypracować strategię i realizować ją, składu podmiotów zarządczych i ich wzajemnych relacji (5.2.), 2) wprowadzenia spójnego modelu zarządzania szlakiem i jego finansowania (5.3.) oraz 3) serii działań zarządczych ukierunkowanych na rozwiązanie najważniejszych problemów i przełamania

barier rozwojowych szlaków, które są dostosowane do specyfiki szlaku o profilu religijnym i jednocześnie możliwie odpowiadają postulatom interesariuszy obu systemów (5.4.). Założeniem autora Raportu było, by te wskazania – zawsze odniesione do konkretnego wymiaru funkcjonowania szlaku – zaprezentować na tyle szczegółowo, by można było je wykorzystać w odpowiadających im częściach właściwej strategii rozwojowej.

5.1. Kierunki rozwoju Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi

5.1.1. Pytania kluczowe dla opracowania koncepcji

1) Jakie mają być cele istnienia obu szlaków jako systemów organizacji turystyki?

Celem od początku i dotychczas artykułowanym, popieranym przez dużą część interesariuszy, jest wsparcie na własnym terytorium pątników (i to głównie pielgrzymujących indywidualnie) w realizacji ich religijnej wędrówki (i samej tylko wędrówki) do Santiago de Compostela zgodnie z jej historycznym modelem oraz uwiarygodnienie pątnika na dalszej trasie i w jej punkcje docelowym. Odpowiednio do tego podstawowym komponentem szlaku byłaby jego aktualizowana i oznaczona trasa, zdefiniowane dzienne etapy oraz (optymalnie) zestawione podstawowe usługi recepcji w kolejnych miejscach etapowych dla (jak dotychczas, tak i w przyszłości) bardzo nielicznej grupy pielgrzymujących, tzw. „caminowiczów".

Celem szerszym, bo wychodzącym poza organizację trasy i usług recepcji, ale nadal mieszczącym się w profilu religijnym a nawet pielgrzymkowym obu systemów może być zapewnienie ich użytkownikom stacjonarnych tematycznych doświadczeń o charakterze religijnym, organizacja wydarzeń religijnych i innych tematycznych na trasie we własnej przestrzeni danego szlaku, organizacja i popularyzacja odcinkowego/etapowego pielgrzymowania, a także aktywna organizacja pielgrzymek grupowych, niekoniecznie (zwykle nie) zmierzających do odległej Composteli a nawet niekoniecznie mających program „Jakubowy". To, choć w szczątkowym wymiarze, dzieje się w przestrzeni obu badanych Dróg i już stanowi przełamanie klasycznej formuły Dróg Świętego Jakuba, zresztą dość powszechnie obserwowane w całej europejskiej sieci.

Jeszcze szerszym celem jest (albo winno być) materialne świadectwo obecności na terenie Pomorza ważnego wymiaru chrześcijańskiego i zachodniego dziedzictwa europejskiego i - tym samym - historycznej przynależności regionu i całej Polski do kręgu zachodniego chrześcijaństwa czy tez (ujmując to szerzej i mniej konfesyjnie) zachodnioeuropejskiego kręgu kulturowego. Takie sformułowanie celów leży szczególnie w interesie publicznych władz regionu (dotyka bowiem wymiaru regionalnej tożsamości jako historycznie osadzonej w kulturze europejskiej i chrześcijańskiej, samoidentyfikacji mieszkańców jako Europejczyków z (przynajmniej) chrześcijańskimi korzeniami, ale i wymiaru terytorialnego marketingu (zresztą nie tylko regionu, ale i poszczególnych miejscowości). Właśnie ten cel, niezależnie od jego uświadomienia czy akceptacji ze strony dużej części (religijnych) interesariuszy obu szlaków usprawiedliwia udział publicznych pieniędzy w finansowaniu tych systemów, choć może on także ograniczać

takie przedsięwzięcia do tych komponentów struktury i aktywności podmiotów szlaków, które mu odpowiadają.

Pelplińska i Człuchowska Droga mogą też być szlakami kulturowymi w pełnym znaczeniu tego terminu, choć nadal z wyraźnym (co zresztą w szlakach kulturowych zawsze pożądane) wiodącym profilem, w tym wypadku religijnym i „Jakubowym". W konsekwencji obydwa szlaki mogą oferować odpowiednią koncentrację sfery doświadczeń religijnych, w tym tematycznych – to jest skoncentrowanych na osobie Apostoła, Jego kulcie i pielgrzymowaniu. Jako systemy organizacji turystyki powinny one jednak być otwarta również dla innych form eksploracji, wśród nich aktywnej turystyki zrównoważonej (ekologicznej) w tym zarówno pieszej, jak i rowerowej, turystyki przyrodniczej i szerzej: krajoznawczej oraz turystyki kulturowej, w tym w pierwszym rzędzie kulturowej turystyki regionalnej. Wówczas jednak konieczne byłoby takie opracowanie koncepcji zarządzania szlakami i ich rozwoju oraz (na etapie jej realizacji) kreacja takich komponentów szlaków, by uznali je za atrakcyjne i chcieli z ich oferty korzystać uczestnicy wymienionych form turystyki. Jest to możliwe również przy zachowaniu dotychczasowych reguł pielgrzymowania dla grupy „caminowiczów" i wprowadzeniu – równolegle – innych propozycji dla pozostałych turystów, przy ewentualnym częściowym rozdzieleniu kanałów i narzędzi komunikacji między szlakiem a jego użytkownikiem oraz częściowym rozszczepieniu lokalnych usług, niektóre z nich zachowując tylko dla zweryfikowanych pielgrzymów Jakubowych.

2) Co narzuca obu szlakom ich aktualnie deklarowana misja organizacyjna i przynależność do sieci Dróg Jakubowych (w tym uznanie w ramach Federacji) - a czego im nie narzuca?

Odpowiedź na to pytanie jest punktem wyjścia dla formułowania każdej koncepcji dalszego rozwoju szlaku kulturowego jako oferty dla turystów. Zachowując pierwotny charakter fenomenu Jakubowego pielgrzymowania, dopuszczalne, a nawet mile widziane powinny być inne formuły wędrówki wzdłuż tras obu szlaków, która może nadal być uwiarygodniona Paszportem Pielgrzyma (aktualnie dostępnym w zasadzie dla każdego) honorowanym przez inne podmioty należące do europejskiej Federacji, w samej Composteli, jak również przez usługodawców w wielu krajach Europy współpracujących z tą siecią lub jednym z jej szlaków oraz czynnych na jego trasach. Wówczas możliwe będzie także szersze zdefiniowanie profilu użytkowników szlaku i zastosowanie dla zarządzania nim typowych i sprawdzonych modeli oraz narzędzi koordynacji usług i promocji turystycznej. W tym kontekście mieści się problem istotny dla wszystkich odcinków sieci Jakubowej oddalonych od jej fizycznego celu o tysiące kilometrów. Jest nim ustalanie innych celów pielgrzymowania (wędrówki) na własnym terenie i wykorzystywania tras własnego szlaku do pielgrzymek w innych kierunkach. Na Pomorskiej Drodze [Mikos v. Rohrscheidt 2024] zarówno aktywni interesariusze szlaku, w tym jego zarządca operacyjny, jak i współdziałający ze szlakiem partnerzy (w tym parafie, stowarzyszenia Jakubowe i organizacje turystyczne) rozwiązują tę kwestię na swoją korzyść, organizując grupowe przejścia nie tylko do lokalnych sanktuariów Jakubowych (głównie w Lęborku), ale i do sanktuariów maryjnych na swoim terenie (jak sianowo) i poza

regionem (jak odcinkowe wykorzystanie tras przez piesze pielgrzymki na Jasną Górę. Dalej istniejące – lub może nie aż tak silne, jak mogłoby się wydawać - ograniczenia badanych szlaków jako odcinków Drogi Jakubowej należy odnieść do innych form turystyki religijnej (organizowanej w formule innej niż pielgrzymowanie) w tym nawet innych niż aktywność turystyczna skoncentrowana wokół wątków religijnych, lecz nie motywowana osobista wiarą uczestników [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2016b, m.in. turystyka religijna wiedzy]. Następnie powinno być rozważone wykorzystanie obu przedmiotowych (będących przecież także szlakami dziedzictwa kulturowego) do eksploracji dziedzictwa regionu pomorskiego i subregionu Kociewie oraz Bory Tucholskie w wymiarze szerszym niż tylko religijny, bo historycznym, etnicznym i tożsamościowym. Wreszcie oba szlaki mogłyby z powodzeniem być wykorzystywane do organizacji zrównoważonej turystyki aktywnej (rekreacyjnej), nie tylko nie skoncentrowanej na doświadczeniach religijnych ani nie podejmowanej z motywów religijnych czy nawet religioznawczych i niekoniecznie obejmującej jako swój rdzeń doświadczenia o profilu kulturowym (antropogenicznym). Podsumowując: przed formułowaniem koncepcji rozwoju dla obu szlaków należy sobie odpowiedzieć, czy istnieją możliwości pogodzenia klasycznej formuły Drogi Jakubowej z koncepcją efektywnego (materialnego) i popularnego linearnego systemu organizacji „turystyki-również-dla-innych" czy wprost „turystyki-dla-wszystkich?".

3) Jakie powinny być komponenty koncepcji rozwoju obu szlaków?

Koncepcja rozwoju szlaku kulturowego jest typowym dokumentem o charakterze strategicznym, ponieważ jest formułowana na poziomie obejmującym całą organizację takiego systemu oraz jej relacje z otoczeniem, a także jest odnoszona do dłuższego okresu realizacji. Jest ona rodzajem pomostu między celami, które organizacja zarządcza szlaku, jego partner strategiczny jako główny inwestor lub zgromadzenie aktywnych interesariuszy szlaku stawia sobie jako jego misję (czyli społecznie użyteczne uzasadnienie jego istnienia i działania) a otoczeniem. Pomost ten uwzględnia realia, w których organizacji zarządczej przychodzi tę misję realizować, skład i priorytety głównych grup interesariuszy szlaku oraz wskazuje realistyczny kierunek działań. Natomiast strategia (organizacyjna) jest już konkretnym planem działania, który – formułowany także na dłuższy okres – integruje różne obszary działalności organizacji zarządczej i jej partnerów. Zadaniem strategii organizacyjnej jest osiągnięcie konkretnie zdefiniowanych celów w dynamicznym otoczeniu. W ustalaniu strategii, obok wizji i misji danej organizacji oraz kompletnej analizy jej otoczenia i własnego potencjału kluczową rolę odgrywa dokładne rozpoznanie potrzeb odbiorców jej działań (czyli nie tylko jej członków i partnerów). Elementami strategii są ustalenie (przez samych członków organizacji) realistycznych celów w założonym okresie, podział zadań i wprowadzenie kryteriów oraz sposobów oceny ich wykonania, jak również wyznaczenie sposobów i źródeł finansowania działań. Umowa, której skutkiem jest niniejszy Raport nie obejmuje rozpoznania beneficjentów działań, to jest aktualnych użytkowników obydwu przedmiotowych szlaków. Nie istnieją również na tym etapie ustalenia samej organizacji zarządczej, zrzeszającej ich faktycznych interesariuszy, a z innymi regularnie współpracującej) dotyczące struktury (i organizacji) sieci usługowych przypisanych któremuś ze szlaków lub lokalnych, kompetencji poszczególnych podmiotów i przydziału

środków związanego z podziałem zadań. W tym kontekście niniejszy dokument (Rozdział) należy uznać za koncepcję, a nie strategię. Jego ostatnia część zawiera jednak bardziej szczegółowe rekomendacje do formułowania planu strategicznego, co będzie możliwe po podjęciu decyzji dotyczących struktury organizacyjnej i kierunków rozwoju obu szlaków.

4) Jak powinny zostać zdefiniowane funkcje zarządcze przedmiotowych szlaków?

Istotą odpowiedzi na to pytanie jest takie skonfigurowanie tych funkcji, by przywództwo – realizowane przez podmiot lub podmioty zarządzający lub dwa różne podmioty dla każdego ze szlaków – było akceptowane przez kluczowych partnerów i interesariuszy obydwu systemów oraz motywowało ich do współpracy, by działania koordynatora zapewniały realizację przyjętej strategii, były elastyczne i łatwo odpowiadały na aktualne i nowe wyzwania, a przyjęty model zarządzania wspierał aktywność członków samej organizacji danego szlaku i włączał do współpracy (także na trwałej bazie) zewnętrznych partnerów, wreszcie by skoordynowane działania wszystkich aktywnych interesariuszy danego szlaku były skuteczne w obszarze marketingu jego oferty i komunikacji z użytkownikami (turystami). Warunkiem przetrwania każdego szlaku jako systemu linearnej organizacji turystyki jest też jego faktyczna przydatność dla współczesnych turystów – innych bowiem nie ma. W tym kontekście powinny być definiowane zarówno funkcje i obszary zarządzania szlakiem, jak i wybór ogólnego modelu zarządzania oraz formy jego dostosowania do realiów i potrzeb analizowanego systemu.

5) Jaki typ walorów, doświadczeń i usług w ramach organizacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba może być wykorzystywany dla spełnienia jej zdefiniowanych celów w odniesieniu do poszczególnych grup użytkowników? Jak konfigurować, zorganizować i promować ofertę tych szlaków dla każdej z nich?

W odpowiedzi na to pytanie koncepcja rozwoju obu szlaków powinna skoncentrować się na profilach turystów przewidzianych (co wymaga uprzedniej decyzji) jako finalni użytkownicy danego szlaku, biorąc pod uwagę, że nawet sama tylko turystyka religijna współcześnie prezentuje szerokie spektrum postaw, motywacji i form aktywności, to samo zaś w jeszcze większej mierze dotyczy szerzej pojętej turystyki kulturowej i wreszcie całej turystyki jako aktywności realizowanej w czasie wolnym. Tym oczekiwaniom turystów odpowiadają zarówno spójne propozycje turystycznej aktywności przestrzennej, eksploatacji dziedzictwa jak i proponowane formy aktywności fizycznej. Konsekwentnym rezultatem wyboru rozszerzenia grupy użytkowników Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jest sformułowana w pierwszej części przedkładanej koncepcji propozycja równorzędnych wobec pierwotnej formuły pielgrzymowania w klasycznym modelu Camino **warstw ofertowych** tych szlaków. Dla każdej zaproponowano odpowiadającą jej grupę zasobów i zorganizowanych doświadczeń, formy organizacji wędrowania, grupy usług, ich operatorów i grupy docelowe, kanały oraz narzędzia promocji. Rezultatem powinno być budowanie atrakcyjności obu szlaków jako regionalnej propozycji dla uczestników turystyki religijnej (w odróżnieniu od Camino w jej poznawczym wydaniu), zrównoważonej, regionalnej kulturowej i aktywnej turystyki rekreacyjnej.

6) Jak i przez kogo musiałyby być zarządzane poszczególne warstwy ofertowe szlaków, oraz kto i w jaki sposób miałby prowadzić ich marketing?

W odpowiedzi na to pytanie w kolejnych częściach koncepcji dla każdej z zaproponowanych warstw wskazano wyodrębnione i dokładniej opisane działania i moduły narzędzi zarządczych. Dodatkowo zaproponowano adekwatne rozwiązania organizacyjne i w zakresie promocji. W niektórych obszarach działań, wymagających bliskich relacji z interesariuszami w lokalnym środowisku lub specyficznych kompetencji albo uprawnień wskazano także ich potencjalnych wykonawców. Przyjęto przy tym założenie, że wszędzie tam, gdzie to możliwe (jak w obszarze kreacji doświadczeń tematycznych w obiektach, organizacji „przejść Jakubowych" i innych pielgrzymek oraz programowej współkreacji wydarzeń) należy wykorzystać zaangażowanie i doświadczenie społecznego środowiska aktualnych interesariuszy obu szlaków, a dla obszarów, gdzie ich motywacja dla współpracy jest niższa (jak działania bezpośrednio związane z tworzeniem produktu turystycznego i lokalnych pakietów usług) zaproponowano tworzenie lokalnych sieci usługowych i współpracę z zewnętrznymi partnerami.

7) Jak rozwiązać największe bolączki obu szlaków oraz zapewnić efektywną realizację działań służących ich reorganizacji?

Najobszerniejsza część tego rozdziału (5.4) zestawia w możliwie spójnej formule zalecenia w odniesieniu do zapewnienia m. in. dostępności obiektów szlaków, do organizacji wydarzeń i spójnej informacji o nich. Dotyczy to też funkcjonalności i struktury głównych narzędzi zarządzania ofertą i komunikacji z turystami (w tym witryną internetową szlaków i mobilną aplikacją) oraz zintegrowanej promocji szlaku, a obok tego zamieszczono propozycje praktycznych rozwiązań dla licznych zidentyfikowanych w trakcie badania luk (oferty i doświadczeń), mankamentów zarządczych oraz problemów.

9) Jak powinna wyglądać współpraca obydwu szlaków jako systemów (a nie tylko środowisk interesariuszy) z innymi odcinkami Drogi w Polsce, w europejskiej sieci Dróg i z pozostałymi szlakami kulturowymi w regionie, a także z partnerami strategicznymi zapewniającymi ich utrzymanie?

W odnośnym elemencie koncepcji, na podstawie analizy możliwości i faktycznych działań poszczególnych podmiotów grupujących aktywności interesariuszy Drogi św. Jakuba w Polsce oraz działań i współpracy regionów, przez których terytoria przebiega trasa obu szlaków wskazano działania priorytetowe i najbardziej efektywne, które są w stanie zapewnić sprawną koordynację zarządzania wieloma krajowymi i europejskimi odcinkami Drogi jako siecią o wspólnym celu, rdzeniu doświadczeń oraz upodobnionym standardzie ofertowym.

Treść niniejszego rozdziału Raportu zawiera odpowiedzi na powyższe pytania oraz rozwija wstępną propozycję rozwojowej koncepcji szlaku. Odpowiedzi te znalazły się w jej licznych miejscach. Tworząc koncepcję uwzględniono wyniki przeprowadzonego badania inwentaryzacyjnego (zestawione w Rozdziale 3), znany kontekst istnienia i funkcjonowania innych Dróg Jakubowych w Europie oraz rozwiniętych i efektywnie funkcjonujących szlaków kulturowych, a także postulaty korekty i modyfikacji oferty wraz

z opiniami i oczekiwaniami aktywnych interesariuszy obydwu szlaków (przedstawionymi w Rozdziale 4) szczególnie te, które wydają się mieć wśród nich najsilniejsze poparcie.

5.1.2. Główne kierunki rozwoju szlaku.

5.1.2.1. Czy otworzyć Pelplińską i Człuchowską Drogę na szerszą grupę turystów?

Pytanie tytułowe jest podstawową kwestią, na którą będą musieli odpowiedzieć sobie zarządcy i interesariusze obu badanych szlaków. W trakcie badania z udziałem zaangażowanych interesariuszy tych systemów stwierdzono w tym obszarze wyraźną różnicę poglądów. Część z nich (a są to głównie przedstawiciele gmin, organizacji turystycznych, sektora usług turystycznych oraz mniejsza część duchownych) otwarcie popiera takie rozwiązanie. Inni (głównie duchowni administratorzy systemów i członkowie obydwu stowarzyszeń zaangażowanych w życie Drogi są ostrożniejsi, proponując działania mające na celu pozyskanie pielgrzymek grupowych nie powiązanych z fizycznym celem Drogi i organizację rozmaitych wędrówek zbiorowych o profilu pielgrzymkowym, zatem nadal przedsięwzięć z grupy motywowanych wiarą i mających zadeklarowany punkt dojścia. Jeszcze inni widzą szansę szlaku w jego otwarciu na innych turystów kulturowych, w tym rekreacyjnych turystów aktywnych [zob. WE-01-30]. Autorowi Raportu znane są opinie części polskich użytkowników i miłośników Dróg Jakubowych (w tym również wywodzących się ze środowiska pomorskiego), które optują za utrzymaniem dystansu wobec prób poszerzenia propozycji polskich szlaków tej sieci na innych turystów. Motywują to obawą erozji klasycznego Jakubowego pielgrzymowania (w rozumieniu: indywidualnego i bez zorganizowanej rynkowej oferty), które sami traktują jako szczególną wartość polskich odcinków Drogi. Warto jednak przypomnieć, że krajowe odcinki są bez wyjątku systemami bardzo młodymi, bo niedawno odtworzonymi lub wręcz stworzonymi bez większego związku z historycznymi świadectwami Jakubowego pielgrzymowania. Na krajowych odcinkach sieci ruch pielgrzymów Jakubowych jest znikomy, i to niezależnie od faktu, że coraz więcej Polaków pojawia się w samej Composteli otrzymując tam świadectwo odbycia pielgrzymki, do czego wystarcza udowodnienie wymaganego minimum przebytych kilometrów na terenie Hiszpanii lub Portugalii. Jednocześnie należy zauważyć, że w ramach tej samej sieci Jakubowej, szereg znacznie starszych niż polskie i dobrze funkcjonujących Dróg Świętego Jakuba w Europie tworzy i utrzymuje ofertę adresowaną nie tylko do pielgrzymów – i to właśnie ona decydująca wpływa na poziom wykorzystania tych tras (frekwencję, a przecież także popyt na usługi). Tak jest na odcinkach niemieckich oraz we Francji. Niemieckie Stowarzyszenie Św. Jakuba od dawna zajmuje się już nie tylko prowadzeniem schronisk dla pielgrzymów, wystawianiem paszportów Pielgrzyma, utrzymywaniem oznaczeń na trasach i zmianą ich przebiegu, ale także organizuje mikroeventy (w tym wykłady, prelekcje oraz zjazdy miłośników Jakubowego pielgrzymowania. Ponadto przyjmuje ono osoby z paszportami Pielgrzyma w samej Composteli i opiekuje się nimi, a dodatkowo organizuje jedno- i wielodniowe grupowe pielgrzymki oraz wyprawy trekkingowe po swoich drogach [Deutsche Jakobus-Gesellschaft 2025 www]. Z kolei wielu europejskich przedsiębiorców z sektora organizacji aktywnej turystyki współpracuje z zarządcami

odcinków Dróg Jakubowych w Hiszpanii i Portugalii. Zamawiają u nich paszporty pielgrzyma i noclegi z posiłkami w *albergue* dla grup trekkingowych (wędrownej turystyki pieszej) i dla swoich (indywidualnych) klientów. Tam, gdzie jest to lokalnie oferowane, zapewniają im też transport ich bagaży między tymi schroniskami [zob. Asi-Reisen 2025 www; Langsamreisen 2025 www]. Fakt członkostwa (a nawet status współzałożycieli) zarządców tych odcinków sieci w Europejskiej Federacji Dróg Świętego Jakuba i pełna akceptacja wystawianych przez nich paszportów Pielgrzyma u celu drogi pątniczej w Santiago de Compostela świadczą o tym, że Federacja nie tylko akceptuje ich jako komercyjnych partnerów, ale aprobuje także ich model kształtowania oferty. Jednak kluczowym argumentem wspierającym przeciwne rozwiązanie (to jest szerokie otwarcie polskich odcinków Drogi, w tym Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej na innych turystów) jest fakt, że dokonane już w tych krajach poszerzenie grupy użytkowników nie doprowadziło do upadku klasycznego pielgrzymowania. Jest wręcz przeciwnie: liczby osób pobierających certyfikaty odbycia pielgrzymki, tj. spełnienia jej warunków w Composteli nadal rosną, choć – jak wspomniano w Rozdziale 1 – zmienia się proporcja motywów podejmowania tej wędrówki z czysto religijnych na szerzej pojęte duchowe, refleksyjne i inne. Pielgrzymi indywidualni przeżywający swą wiarę mogą tym szlakiem nadal wędrować, korzystając z przeżyć religijnych i infrastruktury skoncentrowanej na ich potrzebach wszędzie tam, gdzie ona funkcjonuje. Ponieważ ich aktywność jest indywidualna, nadal sami definiują i będą definiowali swoje przeżycie pielgrzymowania, a po drodze autonomicznie dokonują wyboru struktury doświadczeń i nawet usług recepcji. Realizując taką indywidualną aktywność pielgrzym korzysta tylko z zaproponowanej trasy wędrówki. Ostatecznie jednak sam decyduje o jej etapach i o skorzystaniu z propozycji religijnych oraz pozostałych doświadczeń tematycznych. Kluczową rolę odgrywa przy tym źródło jego motywacji, która może być czysto religijna, duchowa, lecz luźniej związana z religijnością, kulturowa, krajoznawcza czy też czysto rekreacyjna, a także jego dyspozycja duchowa, psychiczna i fizyczna podczas wędrówki, a nawet różna w jej konkretnych momentach. W opinii autora Raportu, zamiast inwestować publiczne pieniądze w niepewną próbę budowania polskiego „skansenu" Drogi (co i tak nie ma wielkich szans, choćby z powodu braku oferty tworzących tę przestrzeń doświadczeń bogactwa ikonografii Jakubowej, narosłego przez wieki oraz klasycznych i historycznych *albergue*), warto zanalizować rozwiązania sprawdzone na zachodnich odcinkach cieszących się znacznie większą popularnością i – jednocześnie – nadal zapewniających obsługę potrzeb klasycznych Jakubowych pielgrzymów. W rozwijaniu Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba (podobnie jak bliźniaczej Drogi Pomorskiej) priorytetem powinno stać się rozszerzenie jej oferty zarówno na pielgrzymów nie zmierzających do Composteli (a chcących odbyć krótką, krajową lub tylko regionalną wędrówkę w duchu i formule Camino) oraz na zorganizowane pielgrzymki („przejścia") grupowe. Dotyczy to również osób i grup wędrujących do sanktuariów położonych przy trasach Drogi Pelplińskiej (Trąbki Wielkie, Piaseczno), w różnych kierunkach i wykorzystujących do tego odcinek trasy tej Drogi. Niezależnie od tego oferta obydwu szlaków powinna być skierowana do aktywnych turystów kulturowych (zwłaszcza uczestników kulturowej turystyki regionalnej i turystyki etnicznej), a także do aktywnych turystów rekreacyjnych, w tym głównie rowerowych, a wśród nich seniorów (w zorganizowanych grupach) i grup rodzinnych (co

jednak wymaga znacznej poprawy przebiegu i stanu trasy rowerowej). Przy takim rozszerzeniu kluczową rzeczą musi być jednak zachowanie wyraźnej („czystej") oferty dla klasycznych pielgrzymów Jakubowych jako priorytetowej propozycji obu szlaków (z przypisanymi jej doświadczeniami tematycznymi w ich obiektach, schroniskami i sprawdzonymi formami opieki nad caminowiczami oraz wzmocnionej ich integracji w życie lokalnych wspólnot z udziałem gospodarzy, szczególnie podczas obchodzonych tam eventów Jakubowych). Ta warstwa pierwotna musi (dla zapewnienia podtrzymania tożsamości Drogi) pozostać osobną i prezentowaną na pierwszym miejscu warstwę turystycznej oferty obydwu szlaków. Taka strategia ich rozwoju pozwoli połączyć historyczne i klasyczne wartości (właściwie: dziedzictwo) Jakubowego pielgrzymowania i dalszą motywację do zaangażowania w szlak jego miłośników i ich środowisk (oba Stowarzyszenia, gospodarze obiektów i inny, korzystający z tras miłośnicy Dróg ŚJ) i intensywną współpracę ze środowiskiem duchownych na rzecz tej grupy pielgrzymów z rozszerzeniem oferty na nowe, większe grupy użytkowników. Również niezbędne dla rozwinięcia obydwu systemów poważniejsze zaangażowanie środków publicznych, w tym regionalnych i grantów ministerialnych (będących pieniędzmi podatników!) można usprawiedliwić i podtrzymać, a nawet zwiększyć przy przyjęciu w zarządzaniu nimi formuły szlaków kulturowych – systemów z założenia otwartych dla wszystkich i zabiegających o tworzenie i świadczenie oferty odpowiadającej grupom odbiorców różniącym się tak co do zasobności portfela i potrzeb bytowych, jak i co do poglądów czy przekonań religijnych).

W kolejnych latach, strategiach krajowych i regionalnych czy programach wykorzystania dotacji unijnych kluczowe dla przyszłości obu przedmiotowych szlaków (jak i wszystkich Dróg Jakubowych w Polsce), a w każdym razie dla ich szans rozwoju (lub odwrotnie – ich skazania na stagnację i powolne zanikanie) może okazać się spełnienie warunku poszerzenia oferty, dające możliwość takiego skonfigurowania oferty szlaków (w tym listy walorów objętych danym systemem, przebieg, oznaczenie i klasyfikacja jego tras), by móc bez wątpliwości wykazać jego turystyczny i krajoznawczy profil, tym samym spełniając formalne warunki aplikowania o kolejne środki przydzielane przez resort odpowiedzialny za turystykę w ramach wspierania turystyki rekreacyjnej, a resort odpowiedzialny za kulturę i dziedzictwo na wspieranie i utrzymanie oferty dystrybucji (upowszechniania) kultury.

5.1.2.2. Rozszczepienie oferty szlaków.

Minimalna skala obsługi potrzeb grupy dotychczasowych użytkowników badanych szlaków (to jest pielgrzymów-caminowiczów) bez rozszerzenia oferty systemów jest możliwa w drodze realizacji postulatów opisanych w Rozdziale 4 niniejszego Raportu. To jednak gwarantuje zaledwie dalsze trwanie obydwu Dróg przy korekcie najsłabszych komponentów ich struktury, jednak już bez zapewnienia nawet tym użytkownikom obsługi zgodnej z wieloma współczesnymi standardami organizacji turystyki (zob. niżej, p. 1). Natomiast pełne zagospodarowanie potrzeb pozostałych wspomnianych wyżej grup turystów religijnych możliwe jest tylko przy poszerzeniu obszarów aktywności zarządcy

obu tych szlaków oraz narzędzi zarządzania ich ofertą (zob. 5.4.5. i 5.4.6.). Rozwiązanie rekomendowane (i szczegółowo opisane w kolejnych fragmentach tego Rozdziału) to otwarcie obydwu szlaków dla wymienionych grup z zachowaniem oferty dla pielgrzymów Jakubowych jako podstawowej warstwy tych systemów. Powinno to być gwarantowane przez członków organizacji zarządczej obu szlaków, środowisko ich aktywnych interesariuszy i przez sam podmiot zarządzający. W ramach tego rozwiązania, generującego większe koszty (wynikające z wprowadzenia spójnego i całościowego systemu zarządzania szlakami (zob. Rozdz. 5.2. i 5.3.) zaleca się – wynikające choćby z potrzeby uzasadnienia faktu wydania znaczących środków publicznych – otwarcie oferty szlaków dla innych, nie-pielgrzymich grup turystów i lepsze wykorzystanie ich struktury przez zwiększenie popytu, a wszystko to w oparciu o stwierdzony potencjał turystyczno-kulturowy (zob. Rozdział 3.1.) i o istniejące możliwości wykorzystania ich jako systemów eksploracji dziedzictwa regionu w ramach turystyki zrównoważonej i aktywnej (zob. 5.2.3.). Tylko takie działania otworzą możliwości pełnego wykorzystania narzędzi zarządczych wprowadzonych w ramach reorganizacji szlaków.

W takim nowym układzie strukturalnym obydwa szlaki funkcjonowałyby w układzie **trzech warstw**, adresowanych każda do innej grupy użytkowników i zaopatrzonych w dostosowane grupy doświadczeń, usług oraz narzędzia zarządcze.

1) Warstwa pierwotna i podstawowa obu szlaków, adresowana do pielgrzymów Camino i pozostałych turystów religijnych.

W jej ramach nadal powinna funkcjonować obsługa indywidualnych przejść i przejazdów pielgrzymich trasą Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi (odpowiednio na trasie: Żukowo – Pelplin - Gniew – Nowe oraz na trasie Pelplin – Tuchola – Człuchów – Rzeczenica – Trzmielewo i dalej do Polanowa. Obejmowałyby one dobrze opisane, kompletnie oznaczone trasy dla pieszych i rowerzystów oferującą wygodną wędrówkę dla obydwu grup, obiekty w pełni zgodne tematycznie z profilem Dróg Jakubowych (świątynie z historycznym lub/i żywym kultem św. Jakuba oraz zorganizowanymi doświadczeniami tematycznymi) i również jako obiekty - wszystkie świątynie etapowe. Miejscowości z obiektami (jeśli nie same obiekty) powinny być zaopatrzone w pełną i aktualizowaną bazę noclegową na poziomie budżetowym, dostępną poprzez bezpośrednie rezerwacje u gestorów usług współpracujących z danym szlakiem. Dodatkowo powinien być dostępny serwis rowerowy oraz propozycje kluczowych tematycznych wydarzeń i grupowych przejść (z możliwością ich autonomicznej kreacji przez uprawnione osoby i środowiska. Całością powinien zarządzać koordynator obydwu Dróg i wspierający go w poszczególnych miejscach i na odcinkach tras koordynatorzy obszarowi – będący jednocześnie bezpośrednimi partnerami dla turystów i podmiotami wspierającymi dla pątników. Wymagana rejestracja użytkownika warstwy pielgrzymiej (poprzez wystawiony mu i zarejestrowany u zarządcy szlaku Paszport lub rejestracje na aplikacji szlaku – wspólnej aplikacji pomorskich Dróg Jakubowych) powinna oddawać mu do dyspozycji odrębny moduł zarówno tej aplikacji, jak i witryny internetowej Pomorskich Dróg Św. Jakuba czy też tylko danej Drogi. Propozycje uzupełnienia doświadczeń tematycznych na

trasach obydwu szlaków oraz organizacji wydarzeń w ich przestrzeni szczegółowo omówiono w dalszej części Rozdziału (5.4.).

Pozostali pielgrzymi (nie-Jakubowi, a także lokalni organizatorzy pielgrzymek z parafii i wspólnot religijnych) mogliby wykorzystywać pielgrzymią warstwę Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi dla organizacji i odbywania grupowych wypraw po trasach obu szlaków, m.in. do lokalnych sanktuariów, z których jedno już stało się obiektem Drogi Pelplińskiej. Dla takich grup potrzebne byłoby zorganizowanie lokalnie grupowych propozycji noclegów i gastronomii, co po odpowiednio wczesnym zgłoszeniu grupy i jej programu wykonywałby koordynator szlaku lub koordynator obszarowy, odpowiedzialny za miejsce docelowe. Dla pozyskania tej grupy pielgrzymów (czy bardziej organizatorów tych przedsięwzięć jako naturalnych multiplikatorów takiej oferty) konieczne będzie rozszerzenie promocji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi opisane poniżej (5.4.7.) i regularna współpraca z nimi ze strony koordynatora szlaku.

Turyści religijni zainteresowani nią w wymiarze poznawczym mogliby realizować po trasach szlaków rodzinne lub grupowe wycieczki rowerowe (organizowane przez partnerów Dróg) z głównym tematem kultu św. Jakuba na Pomorzu (tym samym również korzystając ze zorganizowanych doświadczeń tematycznych, układających się w spójny przekaz i odwiedzając z dłuższymi przystankami obiekty w Kłodawie, Pelplinie, Dzierzążnie, Lubichowie, Ostrowitem, Tucholi i Człuchowie oraz (kontynuując swoje wyprawy na dalszej trasie obu szlaków) kolejne w województwie odpowiednio kujawsko-pomorskim lub zachodniopomorskim. Dla nich w ramach tej samej grupy doświadczeń konieczne byłoby przygotowanie rozszerzonej bazy usług , wprowadzając do niej zakłady noclegowe o wyższych standardach (pensjonaty i hotele) i pozyskując do współpracy właścicieli restauracji, w pierwszym rzędzie tych oferujących kuchnię regionalną.

2) Warstwa dla aktywnych turystów kulturowych – Jakubowe szlaki regionalnego dziedzictwa.

Rezultat badania potencjału Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba wskazuje, że o ile na Drodze Pelplińskiej przestrzeń szlaku wykazuje koncentrację walorów cennych z punktu widzenia kulturowej turystyki religijnej (w jej poznawczej odmianie), kulturowej turystyki regionalnej skoncentrowanej na historii i dziedzictwie kulturowym tej części Pomorza oraz turystyki etnicznej (głównie opartej na dziedzictwie i tożsamości Kociewia) to na Drodze Człuchowskiej największą atrakcyjność posiadają walory szlaku z punktu widzenia osób zainteresowanych turystyką etniczną (zarówno Kociewia, jak i Borowiaków – mieszkańców Borów Tucholskich, a w przypadku włączenia Chojnic także Kaszub południowo-zachodnich) oraz – ze względu na wyjątkowo cenne walory - kulturowo-przyrodniczą. Na znaczenie przestrzeni i walorów obu szlaków dla eksploracji regionalnej tożsamości Pomorza wskazywali także liczni interesariusze [WE-01; WE-05; WE-09; WE-15; WE-16; WE-17; WE-23; WE-25], co pozwala sądzić, że ten kierunek otwarcia obu szlaków na turystów kulturowych i poszerzenia ich oferty znajdzie wśród nich nie tylko zrozumienie, ale i wsparcie na etapie wprowadzania konkretnych

rozwiązań. Odpowiednio to takiego składu zasobów zdecydowano się opracować poniższą propozycję rozbudowania obydwu Dróg o komponent kulturowo-regionalny.

W związku z tym warstwa kulturowa obydwu systemów utworzona dla tej grupy turystów i mająca im umożliwić przekrojową eksploatację południowej części regionu powinna obejmować pełną trasę obu szlaków w jej wersji rowerowej, przy założeniu przestrzennych modyfikacji z włączeniem do niej cennych walorów. Ma to kilka przyczyn. Z jednej strony w przestrzeni Drogi Pelplińskiej istnieją położone niedaleko od aktualnej trasy tego szlaku obiekty, które wpisują się w turystykę dziedzictwa w jego regionalnym wymiarze, a są zlokalizowane m.in. w Starogardzie Gdańskim, Skarszewach, Kokoszkowach, Owidzu i Piasecznie. Z drugiej strony przegląd aktualnej trasy tego szlaku (3.2.) ujawnił, że w wielu miejscach jest ona trudna dla rowerzystów i być może z tego powodu nie cieszy się ich zainteresowaniem: wówczas oddzielenie jej od trasy pieszej i poprowadzenie drogami publicznymi poprawiłoby jakość wędrówki dla tej grupy turystów i zapewne przyciągnęło ich na Drogę w większej liczbie. Trudno również spodziewać się, żeby turyści kulturowi (nie posiadający silnej religijnej motywacji) byli chętni do odbycia monotonnej pieszej wędrówki z najwyżej jednym zresztą dość ubogim doświadczeniem typu poznawczego w niewielkim kościele etapowym lub przystankowym (przykładowo w Kłodawie, Godziszewie, Nowej Cerkwi, Dzierzążnie). Etapy trasy rowerowej w kilku miejscach obu szlaków byłyby dłuższe, ale wygodniejsze do jazdy, zwykle jednak liczba kilometrów nie byłaby drastycznie większa (przez co i liczba etapów obu Dróg nie musi ulec zmianie, poza jednym), natomiast zaoszczędzony czas można wykorzystać na zwiedzenie dodatkowych obiektów i lokalnych tras turystycznych.

Dlatego w takiej nowej rowerowej warstwie **Drogi Pelplińskiej** zarówno dla pielgrzymów Jakubowych, jak i dla turystów kulturowych proponuje się redukcję liczby kościołów wyłącznie etapowych i przystankowych bez większego związku z kultem św. Jakuba ani nie leżących na terenie miast (na Drodze Pelplińskiej byłoby to Godziszewo, być może także Nowa Cerkiew). Jeśli bowiem nie będą one posiadały żadnych doświadczeń tematycznych z wymienionych wymiarów dziedzictwa, pozostaną nieatrakcyjne dla tej grupy turystów. Takie redukcje umożliwią także jednoczesną zmianę przebiegu trasy, obliczona zarówno na poprawę jej jakości dla rowerzystów, jak i włączenie nowych obiektów i doświadczeń regionalnego dziedzictwa. Na północnym odcinku Drogi Pelplińskiej przebiegałaby ona nadal z Żukowa przez Kolbudy, dalej przez Bielkówko (z ciekawą elektrownią wodną), Goszyn (zabytkowy zespół folwarczny z możliwością programu interpretacji), Juszkowo (zabytkowy dawny kościół ewangelicki), Wojanowo (dawny park dworski) i Żukczyn do Kłodawy (z jej kościołem św. Jakuba jako przystankiem tematycznym), a potem przez Trąbki Małe do Trąbek Wielkich, gdzie dla rowerzystów można ustanowić koniec etapu. Kolejny etap ze zmienioną trasą (z pominięciem Godziszewa, za to znacznie lepszymi drogami) można poprowadzić z Trąbek Wielkich do Pelplina przez Gołębiewo, Mirowo Duże i Kamierowo do Skarszew (z większym przystankiem i zwiedzaniem Zamku, resztek fortyfikacji, kościoła św. Michała i pomnika J. Wybickiego (i okazją do obiadu). Dalej trasa wiodłaby przez Bolesławowo, Obozin i Janin oraz Kokoszkowy (zabytkowy kościół św. Barbary) do Starogardu Gdańskiego, gdzie można ustanowić kolejne miejsce etapowe. Tu, jeszcze w ciągu dnia możliwe jest

zwiedzanie Muzeum Ziemi Kociewskiej z jego stałymi wystawami (głównie historycznej i etnograficznej), fary pw. św. Mateusza (lub przejście integralną trasą miejską Korona i Krzyż"), a potem skorzystanie z dobrej bazy gastronomicznej i noclegowej (przygotowanej i pośredniczonej przez zarządcę szlaku lub LOT Kociewie). Krótka trasa następnego dnia do Pelplina przez Owidz, Barchnowy i Ropuchy (z przystankiem w Owidzu i zwiedzaniem grodziska z jego wystawą plenerową) umożliwiłaby (po obiedzie) solidne zwiedzanie zarówno zespołu katedralnego (wraz z wirydarzem), jak i Muzeum Biblii Gutenberga, a dla niesytych wrażeń dodatkowo niedługą wycieczkę na Górę Jana Pawła II w pobliżu miasta, z pamiątkowym krzyżem i punktem widokowym. Kolejny etap na trasie rowerowej wiódłby przez Nową Cerkiew, Dzierzążno (z przystankiem w kościele św. Jakuba i drugim w Wiosce Haftu Kociewskiego, potem przez Gogolewo (droga publiczną, nie trasą przez lasy) do Gniewu, gdzie oprócz kościoła św. Mikołaja, obiektu Drogi byłby czas na zwiedzenie Zamku z muzeum, a także spacer po urokliwej Starówce (dla chętnych Muzeum Kapsla jako ciekawy dodatek. Trasa z Gniewu po modyfikacji wiodłaby najpierw przez Piaseczno z jego maryjnym sanktuarium, następnie jak w dotychczasowym przebiegu przez Tymawę, Jaźwiska i Opalenie (tu możliwość odwiedzenia kościoła św. Piotra i Pawła oraz rezerwatu florystycznego Opalenie Dolne lub Górne. Stąd przez widlice i rezerwat Małe Wiosło trasa rowerowa wiodłaby w kierunku Kozielca i dalej do Nowego swoim najtrudniejszym odcinkiem (jednak nadającym się dla rowerów) zgodnym z aktualną propozycją zmiany wzdłuż europejskiego szlaku rowerowego Eurovelo 9. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, ze zarówno Skarszewy, jak i Starogard Gdański leżały na historycznej trasie pielgrzymów Jakubowych już w późnym średniowieczu (zob. rozdział 1.4.). Zatem ponowne wprowadzenie tych miast na trasę Drogi Pelplińskiej nie byłoby tylko realizacją „kulturowo" zorientowanych rekomendacji badaczy czy ekspertów, ale przywróceniem na znacznym odcinku historycznej trasy dawnych środkowoeuropejskich użytkowników Drogi, tym samym zaś formą restytucji dziedzictwa zarówno religijnego, jak i kulturowego.

Na Drodze Człuchowskiej, gdzie główną grupą walorów szlaku - obok Jakubowych - stałyby się etniczne oraz przyrodnicze, propozycja zmodyfikowanej trasy rowerowej z Pelplina do Chojnic w wyglądałaby jak w poniższym opisie. Najpierw, po opuszczeniu Pelplina, zgodnie z dotychczasowym przebiegiem (obok Góry Jana Pawła II, którą można zwiedzić) do Jabłowa (ze zwiedzaniem tamtejszego kościoła św. Wawrzyńca włączonego do szlaku jako obiekt). Tu trasa rowerowa oddzielałaby się od pieszej i wiodła asfaltową drogą przez Koteże (ze skrętem w ul. Płaczewską bez wjazdu do centrum miejscowości), stąd w stronę Jeziora Płaczewskiego, a dalej przez Lipinki Królewskie, Zieloną Górę i Mościska do Lubichowa. Tu przystanek w kościele (obiekcie Drogi) szlaku z jego wystawą tematyczną. Dalej, zgodnie z przebiegiem dotychczasowym do Ocypla (ze zwiedzeniem miejscowej Izby Regionalnej dokumentującej kociewskie dziedzictwo tego rejonu, ewentualnie także cmentarza poległych żołnierzy sowieckich z 1945 roku. Dalej trasa, rozdzielona od pieszej, miałaby prowadzić w kierunku Osiecznej (zgodnie z proponowaną modyfikacją trasy rowerowej po drodze publicznej na północ od przebiegu trasy pieszej, zob. SPATO-4). Tu propozycja zwiedzania obejmuje pracownię rzeźbiarską Zygmunta Paschilke (twórczość nawiązująca do kociewskiego dziedzictwa) i jego prywatną kolekcję w budynku dawnej stacji PKP, ewentualnie także neorenesansowy kościół Niepokalanego

Poczęcia NMP. Dalej do Śliwic trasa piesza i rowerowa prowadziłyby dotychczasową, wygodną drogą przez Małe i Duże Krówno oraz Byłyczek. Tu obok kościoła (przy którym i dla pielgrzymów i turystów dobrze byłoby stworzyć zacienione miejsce odpoczynku) i zabytkowej (1908r.) kopii groty z Lourdes – świadectwa wczesnego kultu tych objawień w Polsce, można zwiedzić Izbę Pamięci Ziemi Śliwickiej w dawnej kuźni. Ze Śliwic droga prowadziłaby zgodnie z dotychczasowym przebiegiem do Lińska, a dalej rozdzielałaby się z trasą piesza i zgodnie z propozycją [SPATO-4] prowadziłaby drogą asfaltową przez Jabłonkę, Wielkie Gacno do Łosin, stąd zaś do Gołąbka. Obiektem szlaku byłaby ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Jelenia Wyspa wzdłuż torfowisk i sosnowego lasu. Dalej trasa szlaku wiodłaby do Tucholi. W tym mieście obok kościoła św. Jakuba propozycja zwiedzania obejmuje Muzeum Borów Tucholskich (zarówno wystawę przyrodniczą, jak i etnograficzną poświęcona Borowiakom), warto też zrobić niewielką, kilkukilometrową wycieczkę do miejscowości Piła-Młyn na południe od miasta by obejrzeć „Górniczą Wioskę" – miejsce, gdzie prezentuje się zasoby związane z XIX-wiecznym wydobyciem węgla brunatnego na terenie Borów. Z Tucholi optymalny przebieg trasy rowerowej prowadziłby, zgodnie z propozycjami jej korekty (SPATO-4] przez Bladowo, Żalno i Silno drogą DW 240 (z opcjonalnym odwiedzeniem pobliskiego grodziska w Raciążu z jego trasą edukacyjna, co wymaga od chętnych kilkukilometrowego dodatkowego odcinka z Piastoszyna do Raciąża i z powrotem do trasy), a z Silna do Ostrowitego asfaltową drogą publiczną. Obiektem istotnym dla tego szlaku pozostałby kościół św. Jakuba w Ostrowitem wraz z jakąś formą programu interpretacyjnego dotyczącego kosznajderskiej grupy etnicznej, której stworzenie na bazie stałej kolekcji lub wystawy w tym miejscu zdecydowanie warto zalecić.

Z Ostrowitego obie trasy Drogi prowadziłyby do m. Lichnowy, tu jednak trasa rowerowa (tożsama z trasą kulturowej warstwy Drogi) oddzielałaby się, prowadząc asfaltową droga przez Chojnaty do Chojnic. Przypomnijmy w tym miejscu, ze także Chojnice znajdowały się na trasach pielgrzymów Jakubowych w późnym średniowieczu (zob. Rozdz. 1.4.) W Chojnicach użytkownikom tej warstwy trasy powinno się zaproponować zwiedzanie bazyliki pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela o średniowiecznym rodowodzie (która, jako najstarszy kościół tego miasta, zapewne „oglądała" pielgrzymów Drogi już przed 500 laty i którą dlatego zaleca się włączyć do szlaku jako jego obiekt. Drugim obiektem kulturowej warstwy Drogi Człuchowskiej w Chojnicach powinno stać się Muzeum Historyczno-Etnograficzne ze zbiorami prezentującymi dziedzictwo południowo-zachodnich Kaszub (także zalecenie włączenia do szlaku na prawach obiektu). Dla grup rodzinnych z dziećmi warto rozważyć także zwiedzanie miejscowego Eksperymentarium, którego programy również nawiązują do regionalnej historii. Do bardzo poważnego rozważenia, ze względu na jego kluczową rolę w interpretacji zasobów przyrodniczych, jest włączenie do szlaku również Muzeum Przyrodniczego Parku Narodowego Borów Tucholskich w Charzykowych (gm. w. Chojnice), co wiązałoby się z przedłużeniem trasy rowerowej o około 6 km (w jedną stronę). W przypadku takiej decyzji dalsza trasa po zwiedzeniu tego Muzeum i spacerze wzdłuż Jeziora Charzykowskiego zamiast wracać do Chojnic wiodłaby do Nieżywięci i tam włączałaby się do drogi wojewódzkiej w kierunku Człuchowa, a po krótkim odcinku przebiegałaby trasą rowerową wzdłuż Drogi Krajowej 22 przez Rychnowy aż do

Człuchowa. Człuchów, obok kościoła św. Jakuba z własnym programem eksploracyjnym i interpretacyjnym (krypta Wejherów z filmem, wieża z mechanizmem zegarowym) posiada Muzeum Regionalne w Dawnym Zamku Krzyżackim, a także pracownie haftu Kociewskiego w Miejskim Domu Kultury. Obywa te miejsca, ze względu na ich zasoby nawiązujące do regionalnego dziedzictwa i możliwości oparcia interpretacji lokalnego dziedzictwa o profesjonalny personel, warto włączyć do szlaku na prawach obiektów. Ponadto w mieście jako dostępne oferta funkcjonują historyczne spacery turystyczne (obejmujące wszystkie ważniejsze zabytki i zarządzane przez Urząd Miejski. Warto włączyć tę propozycję jako rozwiniecie miejscowej oferty kulturowej warstwy Drogi Człuchowskiej.

Na odcinku Człuchów- Rzeczenica, jeśli nie udałoby się (jak to jest w rekomendacjach w rozdz. 4.2.4 zob. też SPATO-4) znacząco poprawić jakości nawierzchni trasy w terenach leśnych na odcinku Biskupnica – Olszanowo – Rzeczenica, to rowerowa trasa Drogi mogłaby być od Biskupnicy poprowadzona przez Krępsk (także z cennymi przyrodniczo obszarami) do Stołczna, następnie fragmentem DW 25 do Gwieździna (z tamtejszym drewnianym kościołem św. Marcina jako obiektem) i rekomendacją zwiedzenia prywatnych zbiorów „Muzeum" Straży Pożarnej, a stamtąd przez osiedle Rzewnica do Rzeczenicy. Przy ewentualnym pominięciu końca etapu i noclegu w Rzeczenicy i ograniczeniu się tu (ze względu na brak tematycznych doświadczeń) tylko do zwiedzania kościoła oraz odpoczynku (i obiadu). Dalej trasa może prowadzić przez Międzybórz (ze zwiedzeniem cerkwi) i Brzezie ku Białemu Borowi zgodnie z dotychczasowym przebiegiem wspólnym z trasą pieszą, jednak pod warunkiem jej modyfikacji przed Brzeziem ze względu na nowe okoliczności krzyżowania się z DK25, a za Brzeziem - wybrania i oznaczenia jednej z trzech możliwych tras jako oficjalnego przebiegu Drogi Św. Jakuba w stronę granicznego Trzmielewa.

We wszystkich miastach do oferty warstwy kulturowej obydwu szlaków powinny być włączone trasy turystyczne już tam proponowane (jak „Gniew przez Dziurkę" w Gniewie czy „Korona i Krzyż" w Starogardzie Gdańskim na Drodze Pelplińskiej oraz Spacer miejski w Człuchowie) albo możliwe do przejścia z przewodnikiem lub do samodzielnej eksploracji (na przykład w formule gry miejskiej). Ze względu na brak takich gotowych propozycji (m.in. w Pelplinie i Skarszewach na Drodze Peplińskiej, w Tucholi i Chojnicach na Drodze Człuchowskiej) część z tych scenariuszy trzeba dopiero opracować. Dla turystów preferujących samodzielne zwiedzanie można w aplikacji obu szlaków stworzyć moduł lokalnych przewodników (tras wirtualnych) po wszystkich miastach znajdujących się w przestrzeni obydwu szlaków.

Opis kulturowej warstwy obydwu szlaków, odpowiednio: jej obiektów, doświadczeń i lokalnych tras tematycznych, uzupełniony o możliwości skorzystania z poszerzonej bazy usług noclegu i gastronomii w kolejnych miejscowościach z obiektami, funkcjonującej w ramach danego szlaku jako lokalna sieć (zob. 5.4.3.) powinien stać się odrębnym komponentem witryny www danego szlaku (jako jej odrębna „zakładka"). Zarówno rezerwację usług recepcji, jak i zorganizowanych doświadczeń z obsługą przewodnicką lub grywalnych elementów interpretacji dziedzictwa (takich jak miejskie czy terenowe gry

turystyczne) oraz projektów lojalnościowych mogłaby zarejestrowanym turystom z tej grupy zapewnić mobilna aplikacja każdego ze szlaków, której odnośne funkcjonalności opisano w podrozdziale 5.4.6. Do warstwy obydwu szlaków adresowanej do grupy turystów kulturowych należy także dostosować osobną grupę działań w obszarze promocji, które opisano poniżej (5.4.7.2.).

Mapy rekomendowanego przebiegu rowerowych tras obydwu szlaków są dostępne w grupach załączników TRC (dla Drogi Pelplińskiej) oraz TRC (dla Drogi Człuchowskiej). Przy tym pełny przebieg proponowanej trasy rowerowej Drogi Pelplińskiej ukazuje załącznik TRP-01, a kolejne jej etapy (bardziej szczegółowo) załączniki TRP-E1, TRP-E2, TRP-E3, TRP-E4 i TRP-E5. Z kolei pełny przebieg proponowanej trasy rowerowej Drogi Człuchowskiej ukazuje załącznik TRC-01, a kolejne jej etapy, bardziej szczegółowo, załączniki TRC-E1, TRC-E2, TRC-E3, TRC-E4, TRC-E5, TRC-E6 oraz TRC-E7.

3) Warstwa dla aktywnych turystów rekreacyjnych.

Byłaby ona dedykowana zarówno turystom rowerowym (z propozycjami dla grup rodzinnych i zorganizowanych), jak i pieszym – tu zaś jej propozycja dotyczyłaby turystów preferujących autonomiczne formy eksploracji. Propozycja dla turystów rowerowych powinna obejmować dokładny opis rowerowej wersji tras obydwu szlaków tak, jak opisany powyżej w ramach warstwy kulturowej. Przy ich dobrym standardzie i stworzeniu serwisu rowerowego oraz towarzyszących trasie możliwości transportu bagażu turystów (zob. 5.4.2.) szlaki mogłyby przyciągnąć aktywnych seniorów i rowerowe grupy rodzinne. Z kolei oferta adresowana do turystów - eksploratorów powinna obejmować obydwie piesze trasy szlaku, wszystkie założone wzdłuż ich przebiegu geościeżki, łatwiejsze do stworzenia na obszarach większej koncentracji skrytek geocachingu (zob. 5.2.5.) oraz zlokalizowaną wzdłuż całych trasy szlaków wielką ścieżkę przekrojową zaopatrzoną w dużą, spójną kolekcję „skarbów" i możliwość rejestracji osiągnięć turysty. To powinno zmotywować przynajmniej część z „eksploratorów" do wędrówki na długich odcinkach lub (być może w kilku kolejnych sezonach) po całej trasie jednego lub nawet obydwu szlaków. Obok kultu św. Jakuba, zalecanego raczej wzdłuż całej trasy i w miejscach silniejszej koncentracji walorów biograficznych (głównie w Ostrowitem i Człuchowie) tematami geościeżek mogłyby być wymienione wyżej jako potencjalnie atrakcyjne dla warstwy kulturowej antropogeniczne wymiary regionalnego dziedzictwa. Można by je eksploatować dzięki wielości ciekawych zasobów, przy istniejących już skrytkach w Pelplinie i przy założeniu serii nowych w Gniewie, być może także w Tucholi [zob. KON-06 geocaching]. Przy założeniu zainteresowania części eksploratorów, jako opcja dla nich przedmiotem tej eksploracji mogą stać się również walory przyrodnicze, przykładowo na wielkim terenie Borów Tucholskich, przez który wiedzie trasa Drogi Człuchowskiej i na południe od Gniewu na Drodze Pelplińskiej. Podjęcie współpracy z opiekunami skrytek może doprowadzić do umieszczenia w nich dodatkowo „skarbów" tematycznych (symboli kultu świętego Jakuba lub Drogi), co pozwoli rozszerzyć warstwę eksplorerską szlaku na tereny, gdzie walory i doświadczenia tematyczne obydwu Dróg występują rzadko. Przeprowadzeniem tego procesu dla każdej z Drog (najlepiej osobno), a potem

zarządzaniem tą warstwą eksploracyjną danego szlaku powinien zająć się jeden z koordynatorów obszarowych posiadający w tym obszarze doświadczenia praktycznych działań lub specjalnie do tego powołany partner Drogi, najlepiej realizujący to zadanie społecznie we współpracy z zarządcą szlaku.

Również do tej warstwy, obok bazy usług recepcji można przypisać jej własny kalendarz eventów. Po eliminacji wydarzeń czysto religijnych obejmowałby on pozostałe eventy tematyczne (jak obchody Jakubowe w Ostrowitem i Człuchowie), wędrowny event szlaku lub każdego z osobna, lokalne zloty turystów-eksplorerów (głównie miłośników geocachingu) albo obsługowe (tj. organizowane w jednym czasie dla wielu turystów) edycje lokalnych gier turystycznych. Kalendarz zawierałby również opcję *„kreuj wydarzenie”* (zob. 5.4.4.) dostępną dla obszarowych koordynatorów albo/i dla zarejestrowanych i współpracujących z koordynatorem danego szlaku partnerów z sektora samorządowego, organizacji turystyki i liderów społecznościowych grup eksplorerskich. Oferta noclegów i gastronomii dla grupy turystów-eksplorerów, dostępna dla zarejestrowanych użytkowników z poziomu dedykowanego tej warstwie modułu witryny www szlaku i jego aplikacji mobilnej może być (ze względu na ich zwykle młody wiek) również skrojona pod mniej zasobną kieszeń, jednak z wyłączeniem propozycji funkcjonujących bezpośrednio przy parafiach albo z różnych powodów (jak wyłącznie religijna postawa gospodarza i jego orientacja na ich potrzeby) dedykowanych tylko pielgrzymom.

Także obsługa tej warstwy ofertowej szlaku bazowałaby na witrynie www każdego ze szlaków, gdzie miałaby osobny moduł („zakładkę”) oraz na wyodrębnionym module jego mobilnej aplikacji, który wymagałby od użytkownika rejestracji z podaniem danych osobowych. Na witrynie szlaku powinien się znaleźć szczegółowy opis warstwy eksploracyjnej, z jej proponowanymi etapami, zestawieniem obiektów i terenów z dostępnymi w nich (na nich) doświadczeniami tematycznymi, w tym zarówno religijnymi, jak stworzonymi specjalnie dla kulturowej warstwy szlaku. Opis powinien zawierać zestawienie lokalnych tras i form grywalnych, jednak uzupełniony o informacje na temat możliwości bezpiecznego pozostawienia rowerów przy podejmowaniu eksploracji obiektu lub terenu. Opis bazy noclegowej i gastronomicznej byłby w tym module poszerzony o informacje o współpracujących serwisach rowerowych i możliwościach transportu bagażu z punktu do punktu, jeśli takie zostaną wprowadzone (zob. 5.4.2.). Również w ramach tej warstwy rezerwację usług recepcji, zorganizowanych doświadczeń i grywalnych elementów interpretacji dziedzictwa (tu oprócz gier poszerzonych o lokalne geościeżki tematyczne) oraz projektów lojalnościowych (jak kolekcje skarbów i możliwości zbierania osiągnięć dla uzyskania ewentualnej odznaki turystycznej szlaku) zapewniałby odrębny moduł mobilnej aplikacji szlaku (zob. 5.4.6). W module eksploracyjnym powinien funkcjonować odpowiednio dostosowany kalendarz eventów (zob. 5.4.4.) pomijający wydarzenia czysto religijne jak parafialne odpusty bez komponentu kulturowego (festynu, biesiady, performance`u, i innego), natomiast dodatkowo włączający propozycje rajdów rowerowych, zlotów eksploratorów, terenowych gier turystycznych, zorganizowanych grupowych questów oraz pozostałych imprez o profilu eksploracyjnym organizowanych przez koordynatora szlaku i

koordynatorów obszarowych, lokalne samorządy, ich agendy lub miejscowe instytucje kultury, a także przez współpracujących partnerów z sektora turystyki aktywnej, o ile tylko nie kłócę się one wprost z powagą szlaku o chrześcijańskim profilu. W kalendarzu tej warstwy mogą też być zamieszane zewnętrzne propozycje wypraw wykorzystujących trasy szlaku lub ich odcinki, a zakładane (kreowane) przez wiarygodnych i uznanych partnerów (np. sekcje rowerowe PTTK, lokalne organizacje turystyczne, kluby turystyki rowerowej albo kluby Nordic Walkingu).

Do warstwy szlaku przeznaczonej dla aktywnych turystów rekreacyjnych powinna być dostosowana odrębna grupa przedsięwzięć promocji, którą poniżej (5.4.7.2.) opisano bardziej szczegółowo.

5.1.2.3. Pelplińska i Człuchowska Droga św. Jakuba jako komplementarna oś aktywnej eksploracji etnicznego dziedzictwa Pomorza.

Poza metropolitalnym zespołem Trójmiasta Pomorze jest kojarzone jako obszar nadmorski, który proponuje swoim gościom odpoczynek na bałtyckich plażach, uzupełniany ewentualnie lokalnymi atrakcjami z sektora aktywnej rozrywki. Propozycje rozszerzenia aktywności turystycznych poza wymienione miejscowości (przyciągające zresztą głównie turystów preferujących pobyty stacjonarne) cieszą się znacznie mniejszym powodzeniem. Tymczasem bogate dziedzictwo kulturowe regionu, w tym etniczne, ale i historyczne) swe istotne zasoby i narracje koncentruje poza pasem nadmorskim. Pozostaje ono mało znane i wysiłki podejmowane dla jego turystycznej promocji stale mają mniejszą siłę oddziaływania w porównaniu ze znanymi wszystkim walorami wybrzeża i tamtejszych kurortów. Z drugiej strony warunki klimatyczne wybrzeża Bałtyku ograniczają czasowo sezon letni, który tu w skali roku trwa najwyżej cztery miesiącach. W tym kontekście już w poprzednim roku zaproponowano Pomorską Drogę Świętego Jakuba i miejscowości położone na jej trasie wraz z ich walorami jako oś aktywnej eksploracji turystycznej dziedzictwa Pomorza [Mikos v. Rohrscheidt 2024]. Uzupełniającą (komplementarną) dla niej i zapraszającą do kontynuacji tej aktywnej przygody z dziedzictwem regionu (tym razem głównie w jego etnicznym i kulturowo-przyrodniczym wymiarze) mogłyby stać się Droga Pelplińska i Droga Człuchowska – w przypadku podjęcia decyzji o otwarciu obydwu szlaków dla szerszej grupy użytkowników.

Wówczas niezbędne inwestycje towarzyszące reorganizacji tych szlaków mogą zwrócić się prędzej, a region - dzięki promocji alternatywnej propozycji turystycznego pobytu - mógłby pozyskać nową (w Polsce rosnącą) grupę turystów: aktywnych fizycznie i łączących ten wysiłek ze zwiedzaniem, nie ograniczających swojego urlopu do jednego tylko miejsca. W samej przestrzeni obydwu szlaków pozwoli to także wydłużyć sezon turystyczny o przynajmniej dwa kolejne miesiące, mniej atrakcyjne dla pobytów nad morzem lub jeziorami, natomiast nadal (może nawet bardziej) sprzyjające zarówno pieszej, jak i rowerowej wędrówce. Atutem rekreacyjnym Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi, nie posiadających styczności z morskim wybrzeżem, byłyby liczne plaże nad jeziorami Pojezierza Wschodnio- i Południowopomorskiego oraz wielkie kompleksy leśne Borów Tucholskich.

W sytuacji otwarcia obydwu szlaków na inne niż pielgrzymi Jakubowi grupy zainteresowanych eksploracją dziedzictwa i aktywną turystyką istotna jest każda forma działania nie tylko w zakresie komunikacji. Ważne jest również umożliwienie pozyskania jako nowych użytkowników tych odcinków Drogi turystów (kulturowych i rekreacyjnych) już podróżujących innymi szlakami. Rozwiązaniem pozwalającym na wprowadzenie interakcji obu odcinków Drogi z innymi szlakami kulturowymi w regionie są lokalne węzły szlaków zarządzane wspólnie przez podmioty profesjonalnie zajmujące się obsługą turystów. Zestawienie takich szlaków i formuła organizacji ewentualnych węzłów oraz ich proponowane miejsca opisano w innym miejscu tego rozdziału Raportu (5.4.8).

Powyższe przykłady struktury doświadczeń oferowanych różnym grupom użytkowników szlaku są tylko propozycją formułowaną na podstawie identyfikacji walorów w przestrzeni szlaku, wymagającą dalszego uzupełnienia, a w wypadku jej realizacji – podjęcia współpracy z depozytariuszami tego dziedzictwa i zarządcami wskazanych obiektów.

Zakres Umowy Inwentaryzacyjnej i formuła niniejszego Raportu nie pozwalają na szczegółowe rozpisanie poszczególnych etapów budowania analizowanych szlaków jako systemów interpretacji dziedzictwa skoncentrowanych na jednym tylko z jego wymiarów. Taki plan obejmowałby opis zarządzania poszczególnymi znaczeniami dziedzictwa, analizę poszczególnych grup jego interesariuszy oraz celów i preferencji interesariuszy samych szlaków, definiowanie ich wzajemnych relacji i proponowany przebieg działań zarządczych w podziale na etapy. Jednak taki proces na przykładzie hipotetycznego szlaku autor Raportu opisał w monografii poświęconej zarządzaniu dziedzictwem w turystyce. Zainteresowanych w tym miejscu wypada odesłać do tej publikacji [Mikos v. Rohrscheidt 2021, s. 447-523].

5.1.2.4. Ekskurs: o logice poprowadzenia tras Drogi Człuchowskiej.

W tym miejscu, niezależnie od przedstawionych i rekomendowanych propozycji modyfikujących przebieg przynajmniej tras rowerowych obydwu badanych szlaków, autor Raportu chciałby zamieścić uwagę, która być może zainspiruje zarówno zarządców wszystkich trzech Dróg Świętego Jakuba na Pomorzu, ich aktywnych interesariuszy, jak i całe środowisko Jakubowe Pomorza do przemyślania dalej idącej ingerencji w przebieg i tym samym przestrzeń Drogi Człuchowskiej. Otóż, o ile Droga Pelplińska, przebiegając zasadniczo z północy na południe spełnia funkcję łącznika dla pielgrzymów Camino rozpoczynających swoją wędrówkę w środkowej części północnej Polski lub na terenie Litwy albo środkowej Skandynawii i dalej prowadzonych po Drodze Nadwiślańskiej, a potem przeprowadza ich przez terytorium Polski centralnej trasami Wielkopolskiej i dalej Dolnośląskiej do Zgorzelca lub Drogi Wielkopolskiej i dalej Lubuskiej do Frankfurtu nad Odrą – zatem faktycznie w geograficznym kierunku ku Composteli.

Tymczasem, zdaniem autora niniejszego Raportu i zawartej w nim koncepcji reorganizacji szlaków, Droga Człuchowska od Człuchowa, to jest na swoim końcowym odcinku w województwie pomorskim (i całym przebiegu w Zachodniopomorskim) posiada nielogiczny przebieg. Jeśli szlaki sieci Dróg Jakubowych przynajmniej w swoim ideowym

założeniu mają prowadzić ich użytkowników do hiszpańskiej Composteli, to Droga Człuchowska skręcająca na północny zachód (zamiast na południowy zachód) odrywa się od tego generalnego kierunku (i teoretycznego choćby) celu, prowadząc do połączenia z inną drogą po jałowym (bo nie prowadzącym ich choćby z grubsza w kierunku grobu św. Jakuba) przejściu kilku dziennych etapów i dopiero z tego miejsca zaczyna prowadzić ich (dalsza z ich perspektywy trasą) do tego miejsca. Z punktu widzenia logiki tego systemu należy to uznać za aberrację, a z punktu widzenia użytkowników (szczególnie pieszych), którzy naprawdę chcieliby zrealizować pełną pielgrzymkę (choćby podzielona na części realizowane w kolejnych latach) jest to niepotrzebne nadłożenie czasu. Tymczasem – jeśli już nie odtwarzać dawnego przebiegu przez Czarne, Szczecinek, Połczyn Zdrój i Drawsko, a potem Choszczno), gdzie Drogę zapomniano i współcześnie nie podejmowano prób jej restytucji, to wprowadzenie (w porozumieniu z organizacjami turystycznymi powiatów północnej Wielkopolski) łącznika Drogi Człuchowskiej z Drogą Lubuską wiodącego od Człuchowa ku Wronkom (przez Barkowo, Jastrowie, Piłę i Czarnków) i dalej, już trasą Drogi Lubuskiej ku Frankfurtowi nad Odrą przywróciłoby tej Drodze Jakubową logikę. Takie ukierunkowanie tej Drogi byłoby także bardziej zgodne z jej historycznym kontekstem, opisanym w Rozdziale 1.4. niniejszego Raportu.

5.2. Ustanowienie, funkcje i wzajemne relacje podmiotów zarządczych szlaku

5.2.1. Członkowie i partnerzy organizacji zarządczej szlaku - rodzaje i funkcje

Zagwarantowanie optymalnych warunków dla funkcjonowania szlaku kulturowego jako materialnego systemu eksploatacji turystycznej przy jednoczesnym zapewnieniu rzeczywistego i odpowiedniego do ich zaangażowania wpływu członków jego organizacji zarządczej i innych interesariuszy na kształtowanie strategii i podejmowanie istotnych decyzji wymaga wprowadzenia wewnętrznego podziału tej zróżnicowanej grupy. Na tej podstawie można następnie przypisać im zobowiązania i uprawnienia. Poszczególne grupy tego środowiska określimy tu roboczo jako członków organizacji szlaku (a w tej grupie jej członków strategicznych, zwykłych i stowarzyszonych) oraz (niekoniecznie formalnie należących do organizacji, jednak powiązanych z nią porozumieniami o współpracy) partnerów strategicznych szlaku i jego partnerów stowarzyszonych.

Naturalnymi podmiotami tworzącymi strukturę organizacyjną Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jako szlaku kulturowego i rzeczywistymi **członkami-założycielami** jego organizacji zarządczej powinny być: 1) samorządy lokalne (gminy) jako gospodarze przestrzeni obu szlaków, 2) właściciele lub zarządcy obiektów formalnie zaliczonych do szlaku (w tym wypadku świątyń i jednego muzeum, docelowo prawdopodobnie również innych), 3) organizacje i formalnie ukonstytuowane środowiska aktywnych interesariuszy, wprowadzający do szlaku jego faktyczne życie, to jest ruch turystów i regularne doświadczenia tematyczne, w przypadku analizowanych Dróg są to na moment sporządzenia Raportu: Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe (pełniące ponadto

aktualnie funkcję koordynatora dla obydwu szlaków) oraz Stowarzyszenie św. Jakuba w Ostrowitem (pełniące pewną część obowiązków typowych dla odcinkowego koordynatora szlaku na Drodze Człuchowskiej, w gminie Chojnice). Członkami rzeczywistymi w organizacji szlaku powinni być także 4) działający w jego strukturze samodzielni zarządcy infrastruktury noclegowej, jeśli służyłaby ona tylko dla potrzeb szlaku i jego użytkowników (tj. Domów Pielgrzyma lub schronisk dla pielgrzymów przy świątyniach). Taki status mogą też uzyskać 5) lokalni menedżerowie instytucji kultury i inne organizacje, jeśli inicjują oni i stale zarządzają cyklicznymi wydarzeniami tematycznymi (eventami) w przestrzeni szlaku, związanymi z jego profilem.

O ile samorządy (jako główni płatnicy kosztów utrzymania zarządzania szlakiem) tworzą grupę członków strategicznych jego organizacji zarządczej, to zarządcy obiektów (w omawianym przypadku raczej nie obciążeni kosztami utrzymania szlaku, lecz udostępniający same obiekty: ich przestrzeń, zasoby i funkcjonujące tam doświadczenia tematyczne) są jej członkami rzeczywistymi, także dysponującymi pełnym prawem głosu w organizacji zarządczej. Zdefiniowanie listy obiektów dokonuje się dzięki ustaleniu i zatwierdzeniu listy obiektów szlaku z zastosowaniem kryteriów tematyzacji dziedzictwa. W wypadku Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi punkt wyjścia do tego (wraz z pierwszą lista obiektów szlaku) stanowiła Deklaracja Woli zarządców świątyń z dnia 2 sierpnia 2011 [*Deklaracja Woli*... 2011], a dokument aktualizujący - będąca w tym zakresie podstawą inwentaryzacji i niniejszego Raportu Ankieta Koordynatora [AS]. Zdefiniowanie przestrzeni obydwu szlaków (którą automatycznie tworzą terytoria gmin posiadających choćby jeden obiekt szlaku obiekty lub leżące na trasie szlaku) jest pochodną tego drugiego zestawienia. Co się tyczy tematyzacji obiektów szlaku jako istotnego kryteria wyznaczenia ich listy, to w przypadku Peplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, obok pełnej tematyzacji (dla obiektów jej kryterium były związki z kultem Św. Jakuba, przez m.in. posiadanie wezwania patronalnego tego Apostoła lub wykazane historyczne związki z trasą przebiegu pielgrzymek (jak dawne opactwo w Pelplinie, dziś zespół katedralny) jako kryterium pomocnicze dopuszczono funkcję czynnego obiektu sakralnego, jednak w powiązaniu z lokalizacją na trasie szlaku, jeśli obiekt albo a) posiada status sanktuarium, albo b) zostało wskazane jako punkt kończący etap dziennej wędrówki pieszych pielgrzymów. Jednak w kolejnym okresie rozwoju obydwu szlaków udział wszystkich obiektów w nich winien być potwierdzony pisemną deklaracją akcesji do szlaku (lub uznania swojej przynależności) ze strony ich aktualnych zarządców. Określenie listy obiektów szlaku rozstrzyga automatycznie skład listy samorządów lokalnych zaproszonych do jego organizacji zarządczej: są nimi gminy z obiektami szlaku oraz (jeśli zadeklarują taką wole) starostwa powiatów, w których skład te gminy wchodzą. Naturalnym strategicznym partnerem regionalnego szlaku kulturowego jest również samorząd regionu (w tym wypadku województwa pomorskiego), spełniający zwykle funkcję „inwestora pierwszej godziny", to jest finansującego działania niezbędne najpierw dla uruchomienia szlaku, a potem dla jego utrzymania lub/i rozwinięcia jego infrastruktury. Jest on również naturalnym stałym partnerem w obszarze marketingu turystycznego, to jednak zadanie samorząd może przekazać regionalnej organizacji turystycznej (w naszym przypadku: Pomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej).

Innymi partnerami strategicznymi szlaku mogą być nadleśnictwa, przez których tereny przebiega trasa szlaku albo Regionalna Dyrekcja Lasów, delegująca do współpracy najbardziej zainteresowane z nich, a także zarządcy terenów chronionej przyrody, w szczególności dyrekcja Tucholskiego Parku Krajobrazowego i Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska jako zarządcy rezerwatów, przez które przebiegają trasy obydwu szlaków.

W tworzeniu oferty turystycznej szlaku kluczowe znaczenie ma zaangażowanie miejscowych **gestorów usług** turystycznych. Wśród nich, ze względy na aktualne potrzeby analizowanych systemów jako szlaków pieszych i rowerowych, kluczową rolę odgrywają oferenci noclegów i usług gastronomii, w dalszej kolejności zaś usług serwisu rowerów, transporty bagażu turystów), a z drugiej strony zarządców i wykonawców doświadczeń tematycznych z obszaru interpretacji dziedzictwa: stałych wystaw tematycznych, będących w ofercie wizyt i oprowadzań po obiektach, warsztatów, prelekcji oraz tematycznych gier terenowych. Wśród tych ostatnich mogą być zarówno zarządcy samych obiektów szlaku, jak i lokalne instytucje kultury: ośrodki kultury, muzea (i inne, jak np. kino, które regularnie lub na zamówienie turystów wyświetla film o tematyce związanej ze szlakiem) oraz organizacje pozarządowe (stowarzyszenia) i inne lokalne grupy działające na rzecz ochrony i ożywiania dziedzictwa lub/i turystyki oraz grupy nieformalne (jak organizatorzy i performerzy religijnych czy tradycyjnych obchodów albo rekonstruktorzy historii). Wszyscy oni, o ile nie są członkami organizacji zarządczej z racji formalnego udziału w szlaku (jak przez fakt zarządzania jego obiektem), mogą być jego **stałymi partnerami** na podstawie formalnego porozumienia. Jednak w przypadku zdefiniowanych świadczeń na rzecz szlaku (np. organizacji wydarzeń, określonej corocznej serii nieodpłatnych usług lub udziału w pakietach szlaku, ze zgodą na pobieranie marży od swoich usług przez szlak jako ich dystrybutora) oni także mogą być włączeni do organizacji zarządzania szlakiem na prawach **członków stowarzyszonych**. Wówczas jednak, jeśli nie są płatnikami regularnych składek, mają oni ograniczone prawo głosu. Innymi partnerami szlaku kulturowego mogą być podmioty wyspecjalizowane w organizacji marketingu turystycznego: lokalne organizacje turystyczne współpracujące z nim na podstawie porozumienia, działające niezależnie od samorządów lokalne ośrodki informacji turystycznej albo zarządcy innych produktów turystycznych. Pozostali, w tym uczestnicy pakietów turystycznych szlaku oraz zewnętrzni organizatorzy turystyki regularnie korzystający z jego oferty (np. dla realizacji grupowych pielgrzymek, rowerowych wycieczek zorganizowanych po trasie szlaku) mogą działać na podstawie umowy ze szlakiem lub (jeśli takie powstaną) umową z zarządcą pakietu wycieczkowego o świadczenie usług. Są oni zatem **partnerami stowarzyszonymi**, którzy w miarę potrzeb szlaku lub na podstawie własnego interesu, zgodnie z formalnie ustalonymi warunkami mogą być włączani lub sami włączają się do organizacji jako jej członkowie stowarzyszeni.

W przypadku Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba jako głównych partnerów strategicznych, partycypujących w kosztach utrzymania i reorganizacji tych systemów oraz biorących udział w ich promocji (i z tej racji, jak wspomniano powyżej, posiadających status członków organizacji zarządczej) należy wskazać samorząd regionalny (Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego) i Pomorską Regionalną Organizację

Turystyczną. Pozostałymi członkami organizacji zarządczej szlaku z sektora władz publicznych powinny zostać urzędy gmin i/lub miast: Trąbki Wielkie, Skarszewy, Pelplin, Morzeszczyn, Gniew (dla Drogi Pelplińskiej) i Starogard Gdański (gm. wiejska), Lubichowo, Śliwice, Tuchola, Chojnice (gmina wiejska) oraz Rzeczenica - dla Drogi Człuchowskiej. W razie ustanowienia tam obiektów szlaku i modyfikacji jego trasy tę listę mogłyby uzupełnić gminy Kolbudy, Pruszcz Gdański, Starogard Gdański (miejska) Osieczna, Chojnice (miejska). Członkami organizacji szlaku mogą być również powiaty: gdański (ziemski), starogardzki, tczewski, tucholski, chojnicki i człuchowski.

Również zadania samorządów (podobnie jak zarządców terenów leśnych) w pierwszym rzędzie polegają na sfinansowaniu budowy i utrzymania infrastruktury terenowej (oznaczenia tras danego szlaku, punktów odpoczynku) i (w przypadku samorządów lokalnych) pokryciu kosztów bieżącego działania koordynatora szlaku oraz jego biura. Prócz tego, jako gospodarze miejsc ich odbywania, ale i jako sponsorzy, samorządy lokalne powinny włączać się do organizacji cyklicznych eventów każdego ze szlaków realizowanych na ich terenie, udostępniać dla dystrybucji materiałów szlaków samorządowe punkty informacji turystycznej, wspierać promocję obiektów szlaków na swoim terenie jako atrakcji turystycznych oraz miejsc zorganizowanych doświadczeń. Mogą to robić poprzez uwzględnianie ich we własnych materiałach, w treściach publikowanych online, we własnych aplikacjach turystycznych oraz w ramach przedsięwzięć promocyjnych, poprzez współfinansowanie tworzenia nowych wystaw tematycznych i innych trwałych programów doświadczeń w obiektach danego szlaku na swoim terenie. Wreszcie (w ramach porozumień trójstronnych) samorządy lokalne powinny wspierać i współfinansować inwestycje w monitoring i estetykę otoczenia obiektów sakralnych będących członkami danego szlaku.

Głównymi zadaniami **zarządców obiektów** szlaku powinny być: 1) udostępnienie tych obiektów zarówno dla potrzeb religijnych pielgrzymów, jak i do zwiedzania przez innych turystów, zgodne z kryteriami dostępności fizycznej obiektów szlaków kulturowych. Nie musi to koniecznie oznaczać całodziennego otwarcia obiektu, ale przynajmniej (w podanych godzinach każdego dnia) gotowość jego udostępnienia na prośbę turysty wyrażoną na miejscu, to jest bez potrzeby uprzednich rezerwacji czy korespondencji. Drugim obszarem działań zarządców obiektów powinno być 2) ich turystyczne zagospodarowanie na miarę swoich możliwości, jednak zgodnie ze standardami turystyki. Podstawowe jego elementy to oznaczenie obiektu tablicą szlaku wraz z opisem interpretacyjnym (geneza, historia, związki ze szlakiem lub jego profilem), udostępnienie doświadczeń tematycznych działających w obiekcie lub zorganizowanych przy nim (jak wystawa, albo kolekcja, projekcja filmu, skrytka geocachingu itd.), udostępnienie na miejscu posiadanych materiałów szlaku (oraz dbanie o ich regularne uzupełnianie przez zgłaszanie zapotrzebowania). Niezbędne jest też udostępnienie w samym obiekcie lub wskazanie w jego sąsiedztwie miejsca odpoczynku i węzła sanitarnego dostępnych dla wszystkich odwiedzających. Do czasu uruchomienia aplikacji turystycznej szlaku, turyście powinna być też udostępniona w dowolnej formie (np. ulotki, wywieszki) aktualna informacja o lokalnej bazie usług recepcji współpracujących ze szlakiem, w szczególności zaś lokalna oferta noclegu, gastronomii oraz serwisu rowerowego.

W ramach współpracy z koordynatorem szlaku (a później również z jego ewentualną warstwą eksplorerska) gospodarze obiektów zarządzanych na miejscu (to jest posiadających własny personel) i opiekunowie pozostałych powinni potwierdzać pobyt posiadaczom Paszportu Pielgrzyma. Gospodarze obiektów winni także pozostawać w stałym kontakcie z koordynatorem danego szlaku i przekazywać mu (w celu aktualizacji) wszystkie informacje dotyczące zmian warunków dostępności i zwiedzania obiektu (np. godziny otwarcia i czasy regularnych nabożeństw, dłuższe wyłączenia części obiektu lub węzłów sanitarnych, wprowadzenie lub zmianę wysokości jakichkolwiek opłat, włączenie usługi obiektowego przewodnika itd.). Mogą też oni samodzielnie prowadzić i uzupełniać (zależną) stronę (zakładkę) własnego obiektu na witrynie www szlaku. Przy rozszerzeniu formuły szlaku poza grupę pielgrzymów zarządcy obiektów lub ich personel powinni potwierdzać turystom uzyskanie wymagań wiążących się z fizyczną obecnością w tych miejscach, a w przypadku zaistnienia tematycznych geościeżek szlaku – współpracować z opiekunami skrytek geocachingu przez pozwolenie na umieszczenie i uzupełnianie w obiekcie lub jego otoczeniu skrytek takiej ścieżki. W sytuacji poszerzenia formuły i oferty szlaku od zarządców obiektów byłby także oczekiwany minimalny poziom uczestnictwa w pakietach tematycznych szlaku i współpraca w realizacji jego tematycznych eventów. Może to wymagać od nich na przykład dodatkowego (jednak ewentualnie odpłatnego) otwarcia obiektu dla uczestników pakietu w celu jego zwiedzenia lub/i skorzystania z zainstalowanego tam programu doświadczeń (np. wystawa lub film), dostarczenia im materiałów interpretacyjnych lub (odpłatnie) przeprowadzenia lub zgody na wykonanie) jakiegoś programu ze sfery interpretacji dziedzictwa przez zajmujący się tym podmiot (jak lokalny przewodnik i inny interpretator, jeśli taki program został dla obiektu opracowany, zgłoszony i znajduje się w ofercie obiektu, szlaku lub danego pakietu. Dodatkowo współpraca zarządców obiektów w ramach pakietów może obejmować odpłatny udział w realizacji usług np. przekazywanie turystom przy obiekcie dostarczonych tam dla nich pojazdów (rowerów) lub odbieranie ich, jeśli tam są oddawane.

Kolejną grupą członków (rzeczywistych lub **stowarzyszonych**) organizacji zarządczej szlaku mogą być **gestorzy usług** turystycznych funkcjonujących w jego przestrzeni. Jeśli jednak nie mają takiej potrzeby, mogą oni równie dobrze pozostać jego stałymi partnerami, świadcząc swoje usługi na podstawie porozumienia pakietowego. Zaproszenie gestora usług przez członków-założycieli szlaku do takiego partnerstwa powinno wynikać z rekomendacji wyrażonej przez koordynatora szlaku (lub koordynatora odcinkowego) oraz z deklaracji udziału samego gestora usług w pakietach szlaku, która zawiera m.in. jego zgodę na pobieranie przez koordynatora marży od jego usług zespolonych w pakiecie w zamian za ich pośrednictwo i promocję. Ustalając listę podmiotów, które należy zaprosić do pakietów lokalnych, koordynator szlaku (lub koordynator odcinkowy/lokalny) powinien mieć na uwadze potrzeby szlaku (zwłaszcza potrzeby lokalne rozpoznane na danym terenie) w obszarze usług recepcji, serwisu i organizacji imprez, a także profil działalności danego podmiotu, jego realne możliwości świadczenia potrzebnych usług na tym terenie oraz ich standard. Pełne członkostwo partnera-usługodawcy w organizacji szlaku (połączone z roczną składką) powinno dawać mu pierwszeństwo przed innymi gestorami takich samych usług w wykorzystaniu jego

usługi dla każdego pakietu i jednostkowego zamówienia. Zamówienie takie w imieniu turystów lub organizatorów wycieczek albo pielgrzymek składa koordynator szlaku lub koordynator lokalny jako pośrednik. Warunkiem jego złożenia jest, by dany podmiot spełniał warunki: standardu usług określonego w zamówieniu lub pakiecie oraz (jednocześnie) lokalizacji wybranej przez turystę / organizatora lub zaakceptowanej przez nich przy okazji zamówienia/nabycia danego pakietu. Już na obecnym etapie rozwoju analizowanych szlaków do stowarzyszonego członkostwa organizacji zarządczej Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi mogą być (przykładowo) zaproszeni gestorzy lub zarządcy budżetowych usług noclegowych jak pokoje gościnne, gospodarstwa agroturystyczne, pensjonaty, hostele i schroniska turystyczne oraz szkolne) położonych w bliskości obiektów i przy trasach pieszej oraz rowerowej obu szlaków), a także właściciele spełniających te same warunki lokali gastronomicznych i podmioty oferujące serwis rowerów. Jeśli zdecydowano o pełnym członkostwie danego usługodawcy w organizacji szlaku, powiązanym z powyżej wymienionymi korzyściami i dającym mu udział w zarządzaniu szlakiem (co wychodzi poza korzystanie z jego usług oraz udział w lokalnych pakietach szlaku, przynoszących mu dochody), to warunkiem tej formuły uczestnictwa w szlaku powinna być stała roczna składka członkowska. Początkowo jej wysokość może być wymierzona na podstawie liczby miejsc noclegowych lub liczby innych usług pozostających w gotowości oraz stałego cennika partnera, a po pierwszym lub dwóch pierwszych okresach bilansowania – według skali usług rzeczywiście świadczonych na rzecz użytkowników szlaku – czyli stanowić stały (jednak niewielki) odsetek przychodu z usług świadczonych na rzecz szlaku w poprzednim okresie rozliczeniowym.

Stowarzyszonymi członkami szlaku mogą być także usługodawcy prowadzący jednoosobową działalność w dziedzinie organizacji turystyki i interpretacji, w tym lokalni przewodnicy turystyczni czy organizatorzy przejść odcinkami drogi dla turystów. Także oni, jeśli zdecydują się na tę formułę udziału, powinni być objęci podobnymi przywilejami (pierwszeństwo w świadczeniu usług). Ich roczna składka, po upływie początkowego okresu, może zostać ustalona na wysokości niewielkiego odsetka od osiągniętych w poprzednim roku korzyści ze współpracy ze szlakiem.

Zewnętrznymi partnerami organizacji zarządczej, powiązanymi z nią porozumieniami mogą być stali lub regularni sponsorzy (którzy w przypadku przyjęcia modelu finansowania z częściowym sponsoringiem stają się partnerami strategicznymi) oraz organizatorzy wycieczek działający na rynkach emisyjnych (zewnętrznych, poza regionem) i sprowadzający swoich klientów do przestrzeni danego szlaku. W miarę rozwoju oferty turystycznej analizowanych systemów podobny status mogą uzyskać również stowarzyszenia i inne podmioty, które regularnie organizują dla swoich członków albo klientów wyprawy turystyczne po szlaku lub przyjazdy na jego regularne eventy.

5.2.2. Zebranie Członków Szlaku jako organ strategiczny i kontrolny.

Typową funkcja szlaku kulturowego jest prezentowanie, udostępnianie i popularyzacja dziedzictwa określonego terytorium i zamieszkujących je (dawniej i współcześnie) ludzi. Jednocześnie taki szlak zespala różne organizacje i pozostałe podmioty (z ich autonomią i własnymi, zwykle rozbieżnymi misjami, celami organizacyjnymi, statusem i interesami)

w spójny system eksploatacji turystycznej. Dlatego podmioty te powinny czynnie uczestniczyć w zarządzaniu szlakiem, mając realny wpływ na kierunki jego rozwoju. Taka partycypacja zarządcza obejmuje decyzje w kwestii trwałych i okresowych priorytetów oraz sposobów alokacji wspólnych środków i wykorzystywania wkładu zaangażowanych ludzi, czyli aktywnych interesariuszy szlaku. By efektywnie funkcjonować i realizować zadania zarządcze wobec systemu, podmiot za nie odpowiedzialny (koordynator szlaku) obok wsparcia poszczególnych interesariuszy potrzebuje uregulowanych relacji z nimi. To umożliwia sprawną komunikację, wielokierunkowe przekazywanie informacji, wypracowywanie szczegółowych decyzji, korektę lokalnej oferty oraz gwarancję finansowania przynajmniej podstawowych wymiarów bieżącej działalności systemu. By koordynator szlaku stał się poważnym partnerem dla zarządców obiektów, lokalnych gestorów usług, partnerów współtworzących jego ofertę (np. organizatorów imprez tematycznych), zewnętrznych organizatorów turystyki i potencjalnych sponsorów niektórych działań (m.in. produkcji materiałów promocyjnych czy finansowania i marketingu wydarzeń), przekazane mu kompetencje muszą być wsparte autorytetem organizacji, która reprezentuje możliwie wszystkich ważniejszych zainteresowanych działaniem szlaku. Dzięki temu jest on dla członków i partnerów organizacji szlaku reprezentantem tego systemu jako całości. Jego propozycje są poważnie traktowane, a jego decyzje mogą liczyć na respekt i poparcie. Instytucjonalne osadzenie podmiotu koordynującego w szerszej organizacji, reprezentatywnej dla środowiska interesariuszy szlaku nadaje całemu systemowi trwałość, a jemu samemu gwarantuje materialne podstawy funkcjonowania oraz umożliwia planowanie i realizację wspólnych długofalowych przedsięwzięć, pozyskiwanie sojuszników i partnerów dla poszczególnych projektów i negocjowanie oraz zawieranie celowych porozumień.

W kontekście pożądanej reorganizacji Pelplińskiej I Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, a następnie dalszego rozwinięcia tych szlaków jako materialnych tematycznych systemów eksploatacji turystycznej oraz doświadczania i poznawania dziedzictwa regionu, kluczowym działaniem jest przeniesienie współpracy wszystkich grup ich wewnętrznych interesariuszy na poziom wspólnej organizacji, w której wszyscy oni są reprezentowani, mają głos w kwestiach strategicznych oraz solidarnie (choć niekoniecznie wszyscy finansowo) angażują się w utrzymanie systemu. Dlatego w organizacji zarządzania tymi szlakami powinno (odpowiednio do ustaleń zawartych w jej statucie) funkcjonować gremium decyzyjne, które wykonuje 1) uprawnienia regulacyjne, takie jak zatwierdzanie strategii rozwoju szlaku, regulaminów dostępności turystycznej obiektów, przyjmowanych standardów usług czy akceptowanych form promocji, 2) uprawnienia kontrolne w stosunku do jednostki koordynującej, w tym powoływania i odwoływania jej lidera, oraz 3) uprawnienia władcze w obszarze ustalania i egzekwowania budżetu szlaków, w tym jego zatwierdzanie i udzielanie absolutorium z jego wykonania. Założywszy, że - jak to formułowali wobec autora badania główni interesariusze - obydwa szlaku będą zarządzanie wspólnie, roboczo można takie gremium nazwać Zebraniem Członków Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba. Na podstawie rekomendacji wypracowanych przez Koordynatora szlaków, takie Zebranie powinno zatwierdzać model finansowania działań zarządczych i wymiar składek na finansowanie

działań podstawowych, a jego członkowie – zapewnić tym decyzjom akceptację i wykonanie w swoich macierzystych jednostkach i organizacjach. To w ramach tego gremium (i na transparentnych zasadach) powinny być artykułowane jednostkowe interesy oraz definiowane oczekiwania poszczególnych podmiotów i grup, a także negocjowane i ustalane (a dzięki temu łatwiej akceptowane) priorytety działań na kolejne okresy, prezentowane i określane wspólne korzyści oraz osiągane zawsze niezbędne kompromisy. Członkowie Zebrania powinni z kolei swym autorytetem formalnym (jako osoby decyzyjne) oraz podejmowanymi działaniami zapewniać realizację wspólnych ustaleń w swoich macierzystych instytucjach i organizacjach oraz reprezentować i wyjaśniać cele danego szlaku i działania związane z jego rozwijaniem w swoich środowiskach, dzięki czemu łatwiej pozyskają dla nich poparcie tych środowisk i lokalnych społeczności. Dlatego członkami Zebrania, reprezentującymi w nim członków szlaku, powinny być osoby będące przywódcami swoich instytucji lub organizacji, a co najmniej trwale usytuowane w ich gremiach decyzyjnych. Przykładowo samorząd gminy powinien w nim reprezentować burmistrz lub wójt, lub w jego imieniu kierownik wydziału urzędu zajmującego się turystyką, kultura albo promocją. Odpowiednio jednostkę zarządu lasów powinien reprezentować nadleśniczy lub osoba z kierownictwa odpowiedzialna w niej za promocję lub turystykę, a obiekt szlaku - jego właściciel lub zarządca. Zebranie Członków powinno zostać ukonstytuowane i wpisane jako stały organ organizacji zarządczej obydwu szlaków. Ze względu na konieczność podejmowania lub zatwierdzania wielu decyzji w początkowym okresie reorganizacji obu systemów i tworzenia nowej formuły ich promocji, lokalnych pakietów oraz (jeśli taka decyzja zostanie podjęta) ich kolejnych warstw strukturalnych i ofertowych adresowanych do nowych grup użytkowników, to gremium powinno zbierać się w tym okresie stosunkowo często (być może co kwartał). Później takie spotkania mogą odbywać się rzadziej - np. raz w roku, czego zresztą wymagają reguły procedowania finansowych absolutoriów.

5.2.3. Rada Pomorskich Dróg świętego Jakuba.

Stałym gremium o charakterze strategicznym i decyzyjnym działającym w ramach organizacji szlaku powinien być również zespół ekspertów, który roboczo nazwiemy Radą Szlaku. Jej zadania dotyczą kwestii merytorycznych, w tym naukowych i programowych. Cele istnienia i funkcjonowania takiego gremium w strukturach zarządczych szlaku kulturowego powinny być dostosowane do poziomu jego działania (a jest to także poziom strategiczny) oraz realistyczne, to jest osiągalne z punktu widzenia składu i kompetencji samej Rady oraz uprawnień decyzyjnych jej członków czy ich wpływu na decyzje zewnętrznych gremiów (jak diecezje, gminy). Rada jest w założeniu ciałem wypracowującym strategię rozwoju szlaku, zatem określa ona jego kierunki i priorytety. Dba ona o zachowanie profilu szlaku i jego tematyzacji przez weryfikację obiektów i podmiotów kandydujących do wejścia w struktury szlaku (typowa rola tzw. „bramkarza" obiektów i ofert). Opracowuje także zapotrzebowanie na badania dotyczące stanu szlaku, monitoringu jego tras i ruchu oraz zachowań i oczekiwań turystów – definiuje obszary i założenia tych badań oraz przyjmuje raporty z ich wykonania. Rada, w której są reprezentowani zarówno partnerzy strategiczni szlaku, wszystkie grupy jego interesariuszy

oraz zasiadają eksperci od turystyki i dziedzictwa jest też naturalnym gremium dla przeprowadzenia procesu wyłaniania koordynatorów obu Dróg i udzielania im absolutorium z wykonanych zadań. To ona też powinna zatwierdzać zmiany przebiegu tras (albo nowe lokalne ich odcinki) i nowo wprowadzane doświadczenia tematyczne (jak ekspozycje, filmy czy geościeżki). Powinna też ona opiniować strategię marketingu oferty szlaku, jego promocji i sfery informacyjnej. Dotyczy to dostosowania tej strategii do zdefiniowanych w strategii rozwoju szlaku docelowych grup użytkowników, wskazanych tam kanałów komunikacji z nimi, adresowanych do nich treści promocji oraz kluczowych materiałów informacyjnych, jak przewodniki po szlaku).

Przed przedstawieniem formuły działania Rady, obszarów jej zadaniowania, propozycji jej składu, w kontekście zeszłorocznych badań Pomorskiej Drogi świętego Jakuba, zakończonych podobnym Raportem [Mikos v. Rohrscheidt 2024] i zapisanych tamże rekomendacji stworzenia Rady, warto powtórzyć kwestię już wtedy postawioną pod rozwagę Zamawiającego tak tamten, jak i niniejszy Raport. Otóż zdaniem autora obu tych dokumentów racjonalne byłoby utworzenie jednej Rady dla wszystkich pomorskich szlaków kulturowych, z rozciągnięciem jej kompetencji na wszystkie Drogi Jakubowe w województwie, by nie dublować jej wysiłku, kosztów pracy oraz dorobku. Jest to możliwe przy założeniu, że w posiedzeniach poświęconych sprawom tylko jednej z Jakubowych Dróg Pomorza lista jej członków byłaby częściowo zamienna. Przy stałej grupie przedstawicieli samorządu regionalnego i ekspertów zmienialiby się wtedy (z pełnym prawem głosu) pozostali członkowie: koordynator danego szlaku i jego interesariusze: reprezentanci zarządców obiektów danego szlaku, samorządów lokalnych i gestorów usług w jego przestrzeni.

W stosunku do Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi świętego Jakuba Pierwsza grupa zadań Rady (w jej odpowiednio ustalonym składzie) dotyczy reorganizacji tych szlaków. W tym okresie Rada powinna merytorycznie wspierać i konsultować przygotowanie, a potem zaopiniować opracowaną przez Koordynatora strategię rozwoju szlaków na okres ich reorganizacji (zapewne na 3 do 4 lat) oraz wprowadzić do niej ewentualne korekty czy uzupełnienia przed jej przedstawieniem Zebraniu Członków Szlaku, które ją zatwierdzi. Zadaniem Rady będzie również merytoryczne (a więc w wymiarze zgodności historycznej, faktograficznej, poprawności i metodyki realizacji) konsultowanie, opiniowanie i zatwierdzanie treści interpretacyjnych dotyczących obiektów obu szlaków, tablic informacyjnych szlaków i obiektów, układu i treści przewodników turystycznych po szlakach i ich informatorów, treści interpretacyjnych przeznaczonych na witrynę szlaków i do ich aplikacji turystycznej. Konsultacja i zatwierdzenie przez Radę powinno objąć także treści miejscowych i obiektowych programów doświadczeń tematycznych (takich jak filmy, prezentacje, wystawy i kolekcje proponowane jako stałe elementy wyposażenia w obiektach szlaku, scenariusze warsztatów, gier terenowych, questów, lekcji tematycznych czy pokazów), merytoryczne programy eventów własnych szlaków (ich dorocznego święta, innych cyklicznych eventów przy obiektach wychodzących poza celebrę liturgiczna oraz programy imprez dla turystów-eksplorerów, jeśli taka warstwa pojawi się w strukturze szlaków), programy lojalnościowe szlaków (w tym układ Paszportu Pielgrzyma, warunki jego dystrybucji oraz formy rejestracji i uprawnienia jego posiadaczy),

wreszcie szczegółowych programów odcinkowych pielgrzymek grupowych i innych wypraw, które znajdą się w stałej własnej ofercie szlaków lub będą zlecane do realizacji ich partnerom. Przed zorganizowaniem szkoleń czy warsztatów dla opiekunów obiektów, przewodników po obiektach i innych interpretatorów oraz animatorów doświadczeń Rada powinna także stworzyć lub zaakceptować ich program. Jej zadaniem jest wreszcie ocena i akceptacja programu (strategii) zarządzania promocją szlaku, który powinien zostać przedstawiony Zebraniu Członków dopiero wraz z jej pozytywną opinią.

Po zakończeniu okresu reorganizacji obydwu szlaków Rada powinna konsultować, oceniać i zatwierdzać każdą kolejną strategię ich funkcjonowania przed jej przedłożeniem Zebraniu Członków. W tym obszarze jej zadaniem jest zagwarantowanie, że zawierają one działania służące zachowaniu podstawowego (pielgrzymiego) profilu szlaków i popularyzacji dziedzictwa religijnego regionu (a zgodnie z rekomendacjami tego Raportu, również etnicznego) i eliminować takie, które mu szkodzą lub je wynaturzają, zaburzają zrównoważenie ruchu turystycznego, zagrażają substancji zabytkowych obiektów lub stanowią ryzyko dla środowiska przyrodniczego. Rada powinna również opiniować każdą kolejną strategię marketingową szlaku, w tym nowe obszary albo rodzaje działań włączane do sfery jego marketingu oraz konsultować i zatwierdzać programy wszystkich szkoleń realizowanych dla interesariuszy szlaku. W wymiarze eksperckim to ona powinna wspierać inicjatorów tworzenia nowych doświadczeń tematycznych, w tym wystaw, kolekcji, innych tematycznych programów interpretacyjnych, instalacji artystycznych, regionalnych czy tradycyjnych jadłospisów, w przygotowywaniu programów tematycznych eventów konsultować parafie, samorządy i innych ich organizatorów, a także autorów opracowujących przewodniki turystyczne po szlakach i ich lokalnych trasach i bazy danych dotyczących lokalnego dziedzictwa. Własnym i stałym zadaniem Rady powinno być bieżące monitorowanie treści przewodników po szlakach, ich witryny www, ich turystycznej aplikacji, programów kolejnych edycji eventów tematycznych i gotowych programów wycieczek tematycznych proponowanych w imieniu szlaków, warunków i treści konkursów wiedzy i questów, struktury i treści nowo tworzonych wystaw i nowych scenariuszy programów interpretacji oraz edukacji w obiektach szlaku. W stosunku do usług lokalnych jej zadaniem byłoby konsultowanie ich jakości (ewentualnie komponentów i treści tematycznych) i nadawanie im (przy spełnianiu określonych przez Radę warunków) zastrzeżonego logo szlaków, ich certyfikatów oraz prawa posługiwania się ich nazwą w materiałach promocyjnych. Innym jej stałym zadaniem powinno być przeprowadzanie procesów włączania do danego szlaku nowych obiektów, szczególnie tych zlokalizowanych w jego aktualnej przestrzeni, które proponują doświadczenia tematyczne albo związane z dziedzictwem regionu. Dla tej procedury Rada powinna stworzyć podstawy formalne (takie jak zestawienie szczegółowych kryteriów i warunków akcesji oraz opracowanie formularza aplikacyjnego). Przy każdorazowym przypadku aplikowania do szlaku Rada winna delegować swoich członków do przeprowadzania audytu merytorycznego i turystycznego kandydującego obiektu oraz - na podstawie ich wyników - sporządzać wiążącą rekomendację dla Zebrania Członków Szlaku, które podejmuje w tej kwestii formalną decyzję. Podobnie jak Zebranie Członków Szlaku, w pierwszym okresie swojego działania (zapewne do dwóch lat) Rada powinna spotykać się

względnie często, co jest konieczne dla wykonania wszystkich potrzebnych prac reorganizacyjnych i zapewniania właściwej jakości przedsięwzięciom realizowanym w ramach przebudowy szlaków. Po zakończeniu tego okresu Rada może zmniejszyć częstotliwość swoich spotkań, powinna jednak być zwoływana przynajmniej raz do roku. Ewentualne programy szczegółowe, wymagające szybkiej weryfikacji i zatwierdzenia mogą być wtedy procedowane i akceptowane niezależnie od spotkań okresowych, w warunkach komunikacji elektronicznej (z wykorzystaniem np. konferencji wideo lub mailowej listy dyskusyjnej). W sytuacji problemów z dostępnością obiektów szlaku i jakością doświadczeń funkcjonujących w obiektach, Rada powinna też posiadać uprawnienie do składania wniosków dotyczących korekty tego stanu, a w przypadku ich nie respektowania – do podejmowania decyzji o czasowym zawieszaniu obiektu w ofercie szlaku lub o odebraniu programowi jego rekomendacji, jak również prawo rekomendowania usunięcia z listy obiektów danego szlaku tych, które nie zapewniają dostępności turystycznej. Na podstawie takiej rekomendacji Rady ostateczną decyzję o usunięciu obiektu powinno podejmować Zebranie Członków Szlaku.

Jako gremium osób kompetentnych w tych obszarach Rada może także przyjmować coroczne sprawozdania Koordynatora każdego ze szlaków z jego działalności w wymiarze merytorycznym, organizacyjnym i marketingowym, opiniując Zebraniu Członków ich przyjęcie bądź odrzucenie. Jej zadaniem, jeśli taka regulacja zostałaby przyjęta, może być również przeprowadzanie konkursu na powierzenie zadania Koordynatora danego szlaku i rekomendowanie wybranych osób Zebraniu Członków w celu ich formalnego powołania / zatrudnienia.

Dla zapewnienia realizacji tych zadań Rada Pomorskich Dróg Świętego Jakuba powinna mieć skład gwarantujący jej wysoki poziom merytoryczny, rzeczywistą reprezentację kluczowych środowisk interesariuszy szlaku i umocowanie w uprawnienia decyzyjne. Dlatego partnerów strategicznych szlaku powinni w niej reprezentować: delegat Urzędu Marszałkowskiego (Departamentu Turystyki) i organy lub urzędnicy lokalnych samorządów w przestrzeni szlaku (na przykład w liczbie trzech). Środowiska zaangażowane w życie szlaku jako jego interesariusze powinno reprezentować kilku zarządców obiektów sakralnych (na przykład proboszczowie obiektów kluczowych szlaków lub kościołów „Jakubowych") inny przedstawiciel środowiska duchownego (np. diecezjalny duszpasterz Drogi),, a także delegat każdego z liczniejszych środowisk lokalnych organizujących życie szlaku (jak aktualnie Stowarzyszenie św. Jakuba w Ostrowitem). Łączność z organizacją szlaku powinni jako członkowie Rady zapewnić obaj koordynatorzy (Drogi Pomorskiej i Pelplińskiej oraz Człuchowskiej). Ponadto w tym gronie powinni się znaleźć członkowie merytoryczni: reprezentant Pomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej (jako podmiotu zapewniającego współpracę w zakresie marketingu oferty), specjalista ds. interpretacji dziedzictwa z uznanym dorobkiem (gwarantujący merytoryczną konsultację lokalnych programów doświadczeń turystycznych i narracji dziedzictwa, odnośnych materiałów i programów wydarzeń), specjalista w zakresie teologii pielgrzymowania, ekspert od zarządzania szlakami kulturowymi (potrzebny w wymiarze ich organizacji i spełniania standardów współczesnej turystyki oraz dla konsultacji nowych rozwiązań). Powinni też wejść w jego skład:

specjalista marketingu turystycznego z uznanym dorobkiem (dla konsultacji strategii marketingu i kampanii marketingowych, definiowania obszarów emisyjnych potencjalnych użytkowników szlaków, docelowych grup promocji oraz jej kanałów i narzędzi marketingu (w tym promocji, zarządzania ofertą usług i ich dystrybucji), wreszcie specjalista ds. ochrony przyrody i równowagi środowiska (dla konsultacji przebiegu tras, form oznaczenia w terenie, reguł korzystania ze szlaku w obszarach chronionych, a także reprezentowania szlaku w negocjacjach z ich zarządcami).

Przewodniczący Rady (którym nie powinien być żaden z delegowanych do niej członków Zebrania) powinien z urzędu wchodzić w skład Zebrania Członków Szlaków lub innej ostatecznie powołanej organizacji ich interesariuszy, by reprezentować na nim Radę, przedstawiać i uzasadniać jej stanowisko oraz zapewniać sprawny i wiarygodny przepływ informacji między obydwoma gremiami. Merytorycznych członków Rady (ekspertów w wymienionych wyżej obszarach) powinna powołać (zaprosić) do niej organizacja zarządzania szlakiem (Zebranie Członków). W ich doborze musi ona jednak kierować się kryteriami dorobku naukowego (udokumentowanego np. stopniem naukowym w danej dziedzinie oraz aktualnymi publikacjami na temat szczegółowego obszaru kompetencji pożądanych dla szlaku), a jednocześnie doświadczeniem w zarządzaniu lub konsultowaniu systemów, programów lub przedsięwzięć eksploatacji turystycznej.

Zadaniem Rady (jako ciała konsultacyjnego z kompetencjami w obszarze strategicznym, a nie operacyjnym) nie jest promocja Drogi św. Jakuba (która jest zadaniem koordynatora szlaków i regionalnej oraz lokalnych organizacji turystycznych. Również zadaniem koordynatora jest inicjowanie i współorganizacja grupowego korzystania z Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi w celu pokazania kulturowego bogactwa tych szlaków. Z kolei popularyzacja różnych form pielgrzymowania powinna być zadaniem podmiotów i organizacji religijnych, ewentualnie także tej części aktywnych interesariuszy szlaków, którzy realizują tę działalność w swoich środowiskach, jak Stowarzyszenie w Ostrowitem czy działające w regionie bractwa św. Jakuba. Operator danego szlaku (koordynator) i jego obszarowi (odcinkowi) liderzy powinni z kolei współpracować w zarządzaniu informacją na temat danego szlaku i przy prowadzeniu jego komunikacji zewnętrznej, jak jego witryna www. Natomiast utrzymanie i tworzenie infrastruktury niezbędnej dla pielgrzymów to zadanie zarządców obiektów, liderów odcinków szlaku i lokalnych samorządów oraz pozyskanych do tego usługodawców. Wśród zadań własnych Rady nie ma także organizacji ani realizacji szkoleń, choć w obszarze swoich eksperckich kompetencji mogą to wykonywać jej poszczególni członkowie merytoryczni. Na pewno zadaniem takiego gremium (programowego, merytorycznego i konsultacyjnego) nie jest też współpraca przy organizowaniu wydarzeń związanych z pielgrzymowaniem czy pomoc organizacyjna w przygotowaniu i otwarciu centrów pielgrzymkowych albo punktów obsługi pielgrzymów.

5.2.4. Koordynator szlaków.

5.2.4.1. Zadania Koordynatora Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba.

Przed opisaniem kompetencji zarządczych tego podmiotu należy przypomnieć, które funkcje koordynatora szlaku kulturowego zapewniają efektywne funkcjonowanie takiego linearnego systemu organizacji turystyki [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2012]. Wymiar podstawowy i nieodzowny dla faktycznego istnienia szlaku jako systemu realnego (to jest zapewniającego spójne doświadczenia tematyczne, faktyczną eksploatację zasobów oraz komunikującego się z odbiorcami / konsumentami oferty) tworzą:

1) **monitoring stanu** szlaku jako systemu, w tym oznaczenia jego tras i obiektów, stanu tras i obiektów, ich dostępności dla użytkowników szlaku oraz monitoring tematycznych doświadczeń turystycznych tworzących rdzeń oferty szlaku,

2) aktywne **zarządzanie informacją** na temat szlaku, jego obiektów i doświadczeń tematycznych, w tym cyklicznych wydarzeń, to jest ich: zbieranie lub wytwarzanie, przetwarzanie, aktualizacja i dystrybucja,

3) opracowywanie propozycji dla docelowej grupy turystów szlaku i jego planu **promocji,** jej koordynacja oraz komunikacja z jej aktualnymi i potencjalnymi odbiorcami.

Natomiast funkcjonowanie szlaku kulturowego jako systemu rozwiniętego (tzw. szlaku materialnego), efektywnie organizującego pełną ofertę turystycznej eksploatacji dziedzictwa wymaga od jego zarządcy realizacji kolejnej grupy zadań, do których należą:

4) **zestawianie usług** prostych niezbędnych dla korzystania z oferty szlaku i pośrednictwo w ich dystrybucji (w sferze usług recepcji: noclegi, gastronomia, lokalny transport lub serwis pojazdów/sprzętu), w sferze doświadczeń m.in. zwiedzanie obiektów, pokazy, projekcje, warsztaty, inne lokalne programy interpretacyjne itd.) – w tym przygotowywanie materiałów i organizowanie koniecznych szkoleń personelu obsługi i animatorów doświadczeń,

5) organizowanie i dystrybucja **usług złożonych** dla całości szlaku lub poszczególnych odcinków albo miejscowości (jak lokalne pakiety pobytowe, wycieczki po szlaku lub jego części albo inne zorganizowane wyprawy grupowe) i ich dystrybucja lub pośrednictwo w ich nabywaniu (alternatywnie: zlecanie organizowania takich imprez i usług innym podmiotom będącym partnerami szlaku, przy zadbaniu o ich jakość oraz ich promocji i dystrybucji wśród turystów lub współpracujących partnerów jako pośredników,

6) regularne **zbieranie informacji** o użytkownikach szlaku: ich pochodzeniu, profilu demograficznym, ruchu w przestrzeni szlaku, aktywnościach turystycznych (jak korzystanie z doświadczeń tematycznych szlaku i usług recepcji) ich preferencjach i oczekiwaniach, względnie zlecanie badania ruchu turystycznego i opinii turystów.

Powyższy zestaw zadań zarządcy rozwiniętego szlaku skonfrontowano z oczekiwaniami zaangażowanych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi świętego Jakuba wobec koordynatora szlaku, opisanymi w Rozdziale 4.1.5. Przypomnijmy te z nich, które posiadają ich najsilniejsze poparcie (ustalone według liczby wskazań).

Jako priorytetowe zadania zarządcy szlaku w zakresie organizacji systemu zdefiniowali oni:

1) dbałość o oznakowanie tras oraz o ich bezpieczeństwo dla użytkowników,

2) monitoring stanu infrastruktury szlaku, inicjowanie jej napraw, korekt i rozwijania,

3) powiązanie oferty i trasy szlaku z ofertą gestorów usług recepcji,

4) powiązanie oferty szlaku z ofertą lokalnych atrakcji

5) organizacja wydarzeń na szlaku (w tym pielgrzymek i eventów)

Jako główne zadania zarządcy szlaków w stosunku do turystów interesariusze wskazali:

1) aktywną promocję obu szlaków, adresowaną do różnych grup docelowych,

2) bieżące udzielanie informacji turystom korzystającym z oferty szlaków,

3) inicjowanie i organizowanie przejść trasami szlaku, organizowanie mikrowydarzeń tematycznych,

4) monitoring potrzeb użytkowników szlaków, ewentualna pomoc w trudniejszych sytuacjach,

Natomiast jako kluczowe zadania zarządcy szlaku w relacji z partnerami wymieniono:

1) integrację środowiska i organizację szkoleń oraz stworzenie trwałej struktury organizacyjnej, włączanie kolejnych podmiotów, grup i organizacji jako członków i partnerów obu szlaków

2) koordynacja działań interesariuszy szlaków na rzecz tych szlaków

3) wspieranie lokalnych inicjatyw członków szlaku i ich włączanie w jego funkcjonowanie i ofertę,

4) zarządzanie wewnętrznym obiegiem informacji i dostarczanie aktualnych materiałów partnerom

Powyższy zestaw wskazań (oczekiwań), w wielu punktach daleko wykraczający poza aktualny zakres działań koordynatora badanych systemów można uznać za przejaw wspólnej wiedzy organizacyjnej pozyskanej przez 7 lat funkcjonowania szlaków i potraktować jako silną indykację do modyfikacji struktury zadań ich zarządcy. Powinno to mieć swoje odzwierciedlenie w koncepcji rozwoju szlaku.

Jak również z powyższego widać, między katalogiem pierwszym (pochodzącym z analiz szlaków kulturowych i ich teorii) a drugim (zestawiającym oczekiwania osób i podmiotów zaangażowanych w życie analizowanych systemów) istnieje wprawdzie daleko idąca, jednak nie pełna zbieżność. Zdaniem autora Raportu, dla zapewnienia poprawnego funkcjonowania obydwu szlaków w przyszłości konieczna jest realizacja obszarów działań zarządczych wskazanych w obydwu zbiorach. W ten sposób zostanie zapewnione zarówno efektywne działanie szlaku jako systemu, jak i zaspokojenie potrzeb

identyfikowanych przez osoby zaangażowane w życie tych konkretnych szlaków i posiadające wiedzę organizacyjną, co pozwoli uzyskać ich poparcie dla nowej strategii rozwoju. Proponując jednocześnie podział funkcji zarządczych między podmiot operacyjny (zarządcę szlaku), koordynatorów obszarowych, a także zespół na poziomie strategiczno-decyzyjnym (Rada Szlaku albo szlaków), niezbędne będzie przypisanie im poszczególnych funkcji wraz z dokładniejszym opisem ich wzajemnych relacji.

5.2.4.2. Rekomendowany status koordynatora jako podmiotu/organizacji.

Przed wskazaniem podmiotu, mogącego w optymalny sposób wypełnić funkcję koordynatora Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba (traktowanych wspólnie) warto wymienić **cechy i kompetencje** takiego zarządcy. Wynikają one ze zidentyfikowanych w badaniu potrzeb tych szlaków, jak również dotychczasowych doświadczeń ich partnerów (zob. Rozdział 4.1.). Ich realizacja nie gwarantuje wprawdzie zaspokojenia wszystkich oczekiwań (jako że zależy to od wielu innych jeszcze czynników) jednak stanowi niezbędny warunek skutecznego działania koordynatora analizowanych szlaków w powyżej wymienionych obszarach. Powinien to być podmiot: działający na terenie województwa pomorskiego (ze względu na łatwość dotarcia we wszystkie miejsca szlaku i bieżącego organizowania spotkań), stabilny instytucjonalnie (zatem nie powoływany dla celów realizacji krótkookresowego projektu), niepowiązany z jednym miejscem (i tym samym nie skoncentrowany na realizacji interesów jednego obszaru, np. jednego z gminnych lub powiatowych samorządów lub partnerów jednej z lokalnych organizacji turystycznych), nie działający w ramach i niebędący agendą żadnej z grup interesariuszy (samorządowej, kościelnej, lokalnych stowarzyszeń Jakubowych oraz niezależny od politycznych ugrupowań lokalnych i regionalnych), posiadający ugruntowaną wiedzę o funkcjonowaniu oferty turystycznej (w tym jej składowych usług) i jej marketingu (optymalnie wiedzę dotyczącą wprost szlaków kulturowych, a najlepiej także doświadczenie w wielowymiarowym zarządzaniu nimi, a nie tylko ich promocji), a jednocześnie rozumiejący fenomen pielgrzymowania, idee szlaku pielgrzymiego i założenia turystyki religijnej, profesjonalny w relacjach z partnerami, posiadający doświadczenie w realizacji szkoleń w obszarze organizacji turystyki, mający (a przynajmniej jeden z członków jego stałego zespołu) doświadczenie w obsłudze szlaków jako linearnych systemów (do wewnątrz) i ich oferty (do konsumentów), wreszcie posiadający doświadczenie w wytyczaniu i utrzymaniu tras i obszarów eksploatacji turystycznej oraz organizacji doświadczeń tematycznych bazujących na eksploatacji i interpretacji dziedzictwa.

Wskazywanie, a tym bardziej ustanawianie takiego podmiotu nie jest zadaniem autorów analiz, nawet tych o charakterze koncepcyjnym. Jego znalezienie i wskazanie powinny należeć do Rady szlaku (szlaków), dla której ta kompetencja została zaproponowana także na przyszłość, a jego akceptacja winna nastąpić z udziałem wszystkich ważniejszych podmiotów tworzących środowisko aktywnych interesariuszy. Tymczasem wstępne rozeznanie w grupie interesariuszy obu szlaków (Rozdz. 4.1.6.) nie przyniosło

rozstrzygnięcia tej kwestii, to jest nie wskazało podmiotu jednoznacznie preferowanego przez to środowisko.

Konfrontując zresztą wskazania interesariuszy zarówno z zadaniami koordynatora szlaku (5.2.2.1), jak i kluczowymi jego kompetencjami należy zwrócić uwagę, że niektóre z wymienionych podmiotów nie powinny być brane pod uwagę albo ze względów statutowych (które zakazują im wykonywania części zadań zarządczych powiązanych z bezpośrednim świadczeniem usług, jak samorządy) albo z uwagi na fakt swojego organizacyjnego powiązania z jednym ze środowisk interesariuszy (np. kościelnym) i realizacją tylko zadań dla niego typowych, albo też (jak lokalne organizacje turystyczne i centra obsługi turystów). są osadzone statutowo, strukturalnie i organizacyjnie tylko na części przestrzeni jednego ze szlaków (nawet nie na jej całym terytorium), co nie tylko utrudniałoby realizację zadań poza tym terenem, ale nawet je uniemożliwiało.

Wśród racjonalnych opcji pozostaje rozważyć jako zarządcę jedną z już istniejących organizacji pozarządowych, najlepiej już zajmujące się problematyką Dróg Jakubowych, powołanie odrębnego stowarzyszenia skoncentrowanego na Pelplińskiej i Człuchowskiej Drodze (lub osobno dla każdej, co jednakże może skutkować rozdrobnieniem działań i środków). Na podstawie terenowych badań obu analizowanych szlaków, a także analizy historii ich tworzenia wydaje się, że w najwyższym stopniu opisane wyżej przymioty potencjalnego zarządcy (nawet jeśli nie posiadając ich wszystkich) wskazują na Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe z siedzibą w Subkowach. Należy wskazać na fakt, że Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe, będące zresztą aktualnym zarządcą obydwu systemów, spełnia większość część wymienionych wyżej kryteriów w odniesieniu do osadzenia organizacyjnego i kompetencji zarządczych oraz doświadczenia. Natomiast precyzyjne ustalenie zadań koordynatora względem obydwu szlaków, ich partnerów i turystów wraz z przedstawieniem warunków wykonywania taj funkcji (w tym jej stabilnego finansowania) może pomóc w utrzymaniu tego podmiotu jako zarządcy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, może także wprowadzeniu go jako zarządcy dla Drogi Pomorskiej lub być podstawą dla zredefiniowania jego misji, oraz zmiany statutu z otwarciem na nowe grupy członków, odpowiadające potrzebom obu systemów jako materialnych szlaków kulturowych.

5.2.4.3. Zadania koordynatora szlaku w kontekście podziału funkcji zarządczych.

Koordynator (operator) szlaku kulturowego to podmiot działający w imieniu organizacji zarządczej tego szlaku, usytuowany w jej strukturach jako biuro wykonawcze względnie kierujący tym biurem jako członek szlaku i na podstawie trwałej umowy z organizacją zarządczą. Aby mógł on efektywnie zarządzać systemem tego rodzaju musi on posiadać profesjonalne kompetencje w zakresie organizacji turystyki i marketingu turystycznego. Powinien mieć instytucjonalną (informacje) i personalną wiedzę (kompetencje merytoryczne pracowników) na temat wymiaru dziedzictwa eksploatowanego przez szlak i specyfiki jego profilu, Musi dysponować biurem umożliwiającym: a) codzienny kontakt ze wszystkimi interesariuszami (członkami organizacji szlaku, jej partnerami i zaangażowanymi interesariuszami), b) bieżący monitoring trasy, obiektów i wszystkich

usług szlaku, c) kontakt z organizatorami turystyki i samymi turystami zainteresowanymi ofertą lub właśnie z niej korzystającymi w przestrzeni szlaku, d) dystrybucję materiałów i usług szlaku lub ich bieżące pośrednictwo, a także e) monitoring udzielanych zleceń, usług, imprez wykonywanych i organizowanych w imieniu i na rzecz szlaku oraz komunikację ze zleceniobiorcami. Koordynator szlaku może także wykonywać niektóre usługi turystyczne i bezpośrednio je sprzedawać, o ile posiada uprawnienia organizatora turystyki zgodne z aktualnym stanem prawnym określonym przez obowiązującą Ustawę o imprezach turystycznych i powiązanych usługach z 24 listopada 2017 roku. Przy ich braku może on ten obszar zadań w ramach zarządzania szlakiem zlecać partnerowi posiadającemu takie uprawnienia lub grupie partnerów.

W świetle niniejszej koncepcji reorganizacji i rozbudowy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba oraz zgodnie z proponowanym dla tych szlaków modelem koordynacji, zadania **koordynatora** operacyjnego szlaku powinny obejmować:

1) przygotowywanie z merytorycznym wsparciem Rady Szlaku (szlaków) pierwszej i kolejnych długofalowych strategii rozwoju szlaków do zatwierdzenia na Zebraniu Członków Szlaku oraz przygotowywanie zgodnych z tą strategią planów taktycznych funkcjonowania i rozwoju obydwu szlaków na każdy kolejny rok,

2) bieżącą współpracę z poszczególnymi członkami organizacji zarządczej szlaków (samorządy lokalne, zarządcy obiektów członkowie-uczestnicy pakietów i pozostali) z wykorzystaniem sprawnego kanału komunikacji (np. mailingowej listy dyskusyjnej, listy konferencyjnej online, wewnętrznego forum wymiany na witrynie każdego ze szlaków lub innego),

3) monitorowanie i bieżącą konsultację inwestycji związanych z funkcjonowaniem obu szlaków, w tym korektę przebiegu ich tras (z ewentualnym rozszczepieniem odcinków tras rowerowych i pieszych), oznaczenie tras i ich odcinków, opracowanie, wytworzenie i lokalizacja tablic informacyjnych szlaku, oznaczenie obiektów szlaku standardowymi tablicami Drogi, tematyczne zagospodarowanie obiektów i ich otoczenia, budowa miejsc odpoczynku przy obiektach i na trasach poza nimi,

4) wykonywanie przypisanych mu w corocznych planach zadań i monitoring ich wykonania przez pozostałe podmioty szlaku (członków i partnerów) oraz przygotowanie zbiorczych sprawozdań na coroczne Zebrania Członków Szlaku,

5) współpracę z Radą Szlaku (Szlaków) oraz poszczególnymi członkami-ekspertami Rady w: przygotowywaniu programu spotkań Rady, opracowaniu i rozszerzaniu naukowej warstwy tematyzacji szlaków, w merytorycznej ocenie materiałów informacyjnych i interpretacyjnych, w planowaniu i tworzeniu mobilnej aplikacji turystycznej szlaków (i aktualizacji jej treści interpretacyjnych), kreacji lokalnych tras zwiedzania i ścieżek tematycznych, formy i lokalizacji terenowych komponentów interpretacji dziedzictwa i doświadczeń (instalacje artystyczne, tablice dydaktyczne itd.), opracowywaniu doświadczeń kulinarnych (jak menu Jakubowe lub regionalne), tworzeniu tematycznych geościeżek i merytorycznej ocenie ich treści interpretacyjnych, planowaniu i realizacji wystaw i kolekcji tematycznych, w planowaniu i merytorycznej ocenie programu

cyklicznych eventów tematycznych (własnych dla każdego szlaku i lokalnych), merytorycznej konsultacji programów stałej oferty wycieczek własnych po szlakach i struktury ich projektów lojalnościowych (w tym paszportu Pielgrzyma) oraz sposobu rejestracji ich posiadaczy i ich użytkowania w przestrzeni szlaków (w tym uprawnień posiadaczy), przedkładanie do oceny Rady merytorycznych komponentów treści marketingowych wykorzystywanych w promocji szlaku, konsultowanie lub wspólne wypracowywanie programów szkoleń, zbieranie materiałów i organizacja wizji lokalnych dla weryfikacji zgodności tematycznej i zagospodarowania turystycznego obiektów wnioskujących o włączenie do danego szlaku,

6) zarządzanie pod następczą (okresową) kontrolą Rady zastrzeżoną nazwą i logo (odpowiednio) Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi oraz certyfikatami partnerstwa z gestorami usług w celach marketingowych i popularyzacji szlaków oraz reprezentowanego przez nie dziedzictwa,

7) współpracę z ekspertami odnośnych dziedzin ze składu Rady w tworzeniu, rozszerzaniu i aktualizacji warstwy interpretacyjnej szlaków i tych ich obiektów, których zarządcy nie realizują jej samodzielnie, w tym udział w tworzeniu wystaw, kolekcji i scenariuszy mikroeventów (filmy, pokazy, warsztaty, lekcje tematyczne, gry turystyczne, inne),

8) zarządzanie witryną internetową szlaków jako głównym narzędziem informacji i jednocześnie platformą współpracy interesariuszy, w tym kierowanie pracami nad stworzeniem, a potem zarządzanie platformą obsługi lokalnych pakietów turystycznych obu szlaków,

9) kompleksowe zarządzanie informacją na temat szlaków (jej zbieranie od zarządców obiektów i gestorów usług, przetwarzanie i lokowanie w zbiorach i nośnikach informacji, interpretacji i marketingu, dystrybucja, aktualizacja),

10) monitoring stanu oznaczeń tras obu szlaków (pieszej i rowerowej), ich obiektów i stacji oraz opisów interpretacyjnych zasobów, interwencje na rzecz uzupełnień ubytków i aktualizacji informacji podawanych na tych oznaczeniach, opracowywanie korekt i koncepcji ewentualnej rozbudowy tras i systemu oznaczeń,

11) opracowanie szczegółowych standardów dostępności obiektów szlaków zgodnie z ich klasyfikacją i obsługi turystów w nich oraz monitoring ich respektowania w formie regularnej (np. doroczne wizyty we wszystkich obiektach) i bieżącej (w reakcji na sygnały od turystów, zarządców obiektów i innych interesariuszy szlaków), w razie potrzeby interwencje u zarządców obiektów i proponowanie rozwiązań eliminujących problemy,

12) aktywne poszukiwanie źródeł finansowania dla projektów realizowanych w ramach szlaków (jak nowe wystawy w obiektach, cykliczne wydarzenia tematyczne, projekty eksplorerskie, kampanie marketingowe) a także przynajmniej częściowego finansowania własnej działalności (kosztów prowadzenia biura),

13) systemowe zarządzanie marketingiem szlaków, wykraczającym poza ich promocję, w tym: przygotowanie strategii marketingu szlaków, kierowanie kampaniami promocyjnymi lub ich zlecanie i monitoring ich efektywności, reprezentacja szlaków na targach

turystycznych lub/i innych spotkaniach branżowych, wytwarzanie materiałów promocyjnych i informacyjnych szlaków lub zlecanie ich opracowania (z dostarczeniem wykonawcom koniecznych informacji i innych treści), monitorowanie procesu ich powstawania, korekta ostatecznej treści i formy (we współpracy z dokonującą ich oceny Radą Szlaków), dystrybucja materiałów szlaków do pośredników informacji i promocji oraz multiplikatorów oferty, zarządców obiektów danego szlaku, punktów informacji turystycznej w przestrzeni szlaków i do ich pozostałych partnerów,

14) nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów z zewnętrznymi interesariuszami szlaków, w tym z potencjalnymi klientami zbiorowymi (jak podmioty organizujące pielgrzymki, organizatorzy wypraw aktywnej turystyki czy organizacje ukierunkowane na dziedzictwo itd.), promocja szlaków w krajowych, regionalnych i lokalnych kanałach promocji turystycznej, współpraca w tym zakresie z samorządem regionalnym i Pomorską Regionalną Organizacją Turystyczną,

15) wyszukiwanie zewnętrznych partnerów zdolnych do realizacji obszarów działań objętych strategią rozwoju szlaków, których członkowie organizacji zarządczej nie chcą lub nie są w stanie wykonać własnymi siłami (jak zewnętrzna dystrybucja pakietów danego szlaku), ustalanie warunków i przygotowywanie porozumień z nimi (przedkładanych do akceptacji organizacji zarządczej szlaków) oraz koordynacja przedsięwzięć objętych porozumieniem w imieniu danego szlaku jako strony względnie monitoring wykonania takich zleceń,

16) stworzenie i prowadzenie kalendarza eventów dla każdego ze szlaków, jego publikacja i aktualizacja na własnej witrynie i jego dystrybucja do członków tego szlaku, jego obiektów, zlokalizowanych w jego przestrzeni punktów informacji turystycznej, zarządców pakietów i gestorów ich usług składowych, współpracujących z danym szlakiem partnerów zewnętrznych i innych zewnętrznych interesariuszy, w tym portali i witryn turystycznych, organizatorów pielgrzymek i wycieczek i innych potencjalnych klientów grupowych,

17) wytwarzanie lub zlecanie wytworzenia niezbędnych materiałów dla projektów lojalnościowych szlaków (jak odznaki turystyczne szlaku, pieczątki weryfikujące obecność/udział w imprezie, skarby do skrytek geocachingu, certyfikaty dla pielgrzymów odcinkowych i turystów-eksplorerów, nagrody w konkursach turystycznych, karty rabatowe, ulotki informacyjne itd., dostarczanie ich do miejsc ich dystrybucji) oraz zarządzanie nimi (opracowywanie regulaminów przyznawania, rejestracja i ewentualna weryfikacja użytkowników, prowadzenie zapisów osiągnieć i archiwizacja), obsługa ich uczestników (np. na odrębnej podstronie witryny danego szlaku i z wykorzystaniem wybranego kanału komunikacji), ewaluacja i archiwizacja wyników uczestników tych projektów, dystrybucja materiałów do członków organizacji szlaków i partnerów projektów, monitoring współpracy (np. respektowania deklarowanych wstępów, usług i rabatów), marketing, w tym promocja projektów w dostępnych własnych i partnerskich kanałach marketingu turystycznego,

18) inicjowanie tworzenia pakietów tematycznych dla każdego ze szlaków (m.in. przez zaproszenie ich uczestników oraz szkolenia dla nich) i obsługa dystrybucji pakietów za pomocą platformy ofertowej działającej w ramach witryny szlaku, a do momentu przekazania tego zadania koordynatorom obszarowym – inicjowanie lokalnych pakietów lub baz usług recepcji w otoczeniu obiektów danego szlaku obejmujących wspieranie gestorów usług i zarządców obiektów m.in. w wymiarze promocji i dystrybucji materiałów,

19) zarządzanie zorganizowanymi wyprawami, wycieczkami i pakietami własnymi każdego ze szlaków (realizacja wycieczek zewnętrznych operatorów na obszarze tego szlaku albo jej zlecanie),

20) organizowanie i prowadzenie, względnie zlecanie realizacji szkoleń dla członków organizacji szlaków, personelu obiektów, wykonawców interpretacji, gestorów usług składowych w ramach (lokalnych) pakietów turystycznych,

21) współpraca z zarządcami innych szlaków w organizacji ewentualnych węzłów i skrzyżowań szlaków i zarządzaniu nimi, ewentualnie współpraca w ramach Federacji Dróg św. Jakuba lub krajowego podmiotu koordynującego jej odcinki,

22) organizacja lub współorganizacja np. z wybranymi członkami organizacji danego szlaku (samorządami lub obiektami) jednego głównego eventu tematycznego pełniącego funkcję Święta Szlaku, względnie zlecenie tej organizacji partnerowi zewnętrznemu (jednemu ze stowarzyszeń-członków organizacji szlaku) i współpraca przy jego realizacji,

23) organizacja lub współpraca w organizacji innych eventów cyklicznych szlaków, w tym (przy rozszerzeniu oferty) dorocznego rajdu rowerowego i zmieniającej corocznie lokalizację imprezy tematycznej dla turystów-eksplorerów we współpracy z samorządem odpowiednim dla aktualnego miejsca jej odbywania,

24) współpraca z organizatorami i sponsorami własnych eventów danego szlaku we wspólnie ustalonym niezbędnym zakresie, obejmującym np. zapewnienie dobrego poziomu merytorycznego programu, realizację przez koordynatora uzgodnionych elementów programu eventu, wzajemną promocję szlaku w ramach eventu i eventu w kalendarzu szlaku oraz w innych materiałach i kanałach promocji, organizację pakietów okolicznościowych itd.,

25) zorganizowanie (po takiej decyzji Zebrania Członków) eksplorerskiej warstwy szlaków, w tym nawiązanie współpracy z organizatorami dotychczasowych skrytek, założenie oraz rejestracja szeregu własnych przy obiektach szlaku, szkolenie dla opiekunów nowych skrytek, stworzenie podstrony witryny www danego szlaku dla tej warstwy i dla tematycznego geocachingu w przestrzeni tego szlaku, opracowanie systemu tematycznych skrytek lub geościeżek, opracowanie systemu tematycznych kolekcji „skarbów", opracowanie zasad ewaluacji wyników aktywności eksploracyjnych, ustalenie zasad premiowania, opracowanie projektów i wykonanie lub zlecenie wykonania niezbędnych materiałów (serie skarbów, certyfikaty, nagrody),

26) w wypadku jej kreacji - sprawowanie stałej opieki nad warstwą eksplorerską danego szlaku: współpraca z lokalnymi opiekunami skrytek i monitoring ich rzeczywistego

funkcjonowania, dystrybucja skarbów i certyfikatów, zbieranie i archiwizowanie wyników uczestników (oraz informacji o zdobyciu ścieżek od zarządców współpracujących obiektów), prowadzenie i aktualizacja listy wyników uczestników na witrynie www szlaku, prowadzenie podstrony witryny www szlaku dla tej warstwy i dla geocachingu tematycznego szlaku - to zadanie może być przekazane koordynatorom obszarowym dla ich terenu,

27) aktywne zarządzanie Paszportem Pielgrzyma Drogi Świętego Jakuba (najlepiej wspólnego dla wszystkich pomorskich odcinków Drogi), opracowanie jego nowej formuły z niezbędnymi elementami i regulaminu jego wystawiania oraz posługiwania się nim, rejestracji i ewentualnej weryfikacji jego użytkowników, dostarczanie paszportów do zaakceptowanych miejsc ich fizycznej dystrybucji), bieżąca rejestracja jego posiadaczy i ich weryfikacja w przestrzeni szlaku w razie potrzeby, wytworzenie i dystrybucja do obiektów szlaku pieczątek potwierdzających pobyt.

Należy z góry przyjąć, że wszystkich tych zadań koordynator szlaku nie będzie w stanie podjąć od początku swojego funkcjonowania. Niektóre z nich (co wyżej zaznaczono) będą zależne od ostatecznej decyzji w sprawie kierunku rozwoju obu szlaków i ich otwarcia na inne grupy turystów, inne z kolei będą mogły być przekazane koordynatorom obszarowym (lokalnym), kiedy tacy zostaną ustanowieni. Dlatego w gestii Rady Szlaku (szlaków) w porozumieniu z już powołanym koordynatorem powinno być ustalenie niezbyt długiego (np. obliczonego na okres obowiązywania pierwszej strategii) procesu dochodzenia do realizacji pełnego spektrum tych zadań, przy założeniu, że priorytet posiadają działania reorganizacyjne dotyczące korekty przebiegu i poprawy jakości tras w punktach krytycznych oraz te związane z największymi mankamentami aktualnej oferty obydwu szlaków, jak organizacja bazy noclegowej w ich punktach etapowych oraz aktywne zarządzanie informacjami na ten temat na witrynie internetowej.

5.2.5. Koordynatorzy obszarowi (odcinkowi) Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba.

Zidentyfikowane podczas badania terenowego i przedstawione w Rozdziale 4 Raportu braki podstawowych usług recepcji w otoczeniu wielu obiektów obydwu szlaków, w tym kościołów etapowych [zob. KAG 1-11; ZONiG 1-11], zaniechanie dystrybucji materiałów Drogi w wielu obiektach, problemy z dostępnością części obiektów dla aktualnych użytkowników szlaków oraz mniejsze (jednak lokalnie poważne) problemy z kompletnością oznaczeń tras szlaków wskazują, że zadania koordynacji systemu nie w pełni są efektywnie wykonywane. Sprawne rozwiązania części z tych problemów nie są możliwe bez działania na miejscu lokalnych liderów szlaku. Gwarantowaliby oni zintegrowane zarządzanie infrastrukturą danego szlaku (trasy, oznaczenia) jego ofertą tematyczną na poszczególnych odcinkach i w obszarach koncentracji obiektów (tzw. koordynacja obszarowa), zwłaszcza zaś ofertą recepcji dla użytkowników szlaku, a przynajmniej informacją o niej i wsparciem w jej uzyskaniu. W pierwszej kolejności takich lokalnych liderów należy ustanowić w martwych obszarach przestrzeni obu szlaków (z trudno dostępnymi obiektami, brakiem własnych usług noclegowych szlaku i słabą

świadomością mieszkańców, a nawet pracowników lokalnej informacji turystycznej na temat danego szlaku. Spektrum zadań i rekomendowany status takiego odcinkowego koordynatora oraz formy jego współpracy z zarządcą szlaku, miejscowymi gestorami usług, a nawet działania na rzecz innych systemów eksploracji turystycznej zostały szczegółowo opisane w literaturze naukowej [Mikos v. Rohrscheidt 2017; 2020, s. 206-209]. W tym miejscu skoncentrujemy się więc na wskazaniu podmiotów preferowanych przez zaangażowanych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi do takiej funkcji na ich poszczególnych odcinkach lub w miejscowościach oraz na liście zadań, które to środowisko postuluje dla takiego podmiotu. Dzięki wiedzy organizacyjnej interesariuszy obydwu szlaków ta lista powinna odpowiadać na stwierdzone lokalnie luki i potrzeby, specyficzne dla obydwu badanych systemów, w większości wypełni klasyczne spektrum zadań obszarowego zarządcy oferty szlaku kulturowego, a ponadto wyrazi skalę akceptacji dla funkcjonowania tych lokalnych liderów i gotowość do współpracy z nimi ze strony tych podmiotów i osób, które w rzeczywistości miałyby w tych procesach i działaniach uczestniczyć.

W codziennej praktyce szlaków kulturowych, w tym szczególnie tych o znacznej rozpiętości terytorialnej koordynator obszarowy (lokalny, odcinkowy, strefowy lub określany jeszcze innymi terminami) jest podmiotem, który na wyznaczonym terenie podejmuje się monitoringu stanu, oznaczeń oraz infrastruktury turystycznej w stosunku do obiektów szlaku (albo nieposiadających własnego zagospodarowania turystycznego ani opiekuna, albo na mocy porozumienia z ich właścicielem, który nie jest aktywny w organizacji turystyki), zapewnienia usług recepcji dla turystów we współpracy z ich lokalnymi gestorami oraz organizowania eksploatacji turystycznej (w zależności od profilu szlaku: w postaci przewodnictwa, lokalnych wędrówek lub wycieczek, zwiedzania obiektów szlaku czy organizacji autonomicznej eksploracji z wykorzystaniem programów takich jak questy, turystyczne gry miejskie i inne terenowe) albo grywalnych form eksploatacji rozproszonych w terenie walorów (na przykład w formule geocachingu). Ten cząstkowy (obszarowy) koordynator może być zarządcą jednego z obiektów szlaku, lokalnym przedsiębiorcą z sektora turystycznego, samodzielnie działającym przewodnik lub świadczącą usługi, na przykład prowadzącą gospodarstwo agroturystyczne. Może być także aktywnym podmiotem informacji turystycznej (poza Polską mają one często uprawnienia do sprzedaży usług recepcji) albo lokalną organizacją turystyczną, ekomuzeum czy stowarzyszeniem popularyzacji dziedzictwa (najczęściej tego reprezentowanego przez sam szlak). Na danym terenie może on zestawiać pojedyncze usługi własne i innych gestorów (noclegowe, gastronomiczne, przewodnickie, rekreacyjne, udziału w wydarzeniach kulturalnych i inne) w pakiety tematyczne szlaku i w imieniu szlaku sprzedawać je turystom. Informacje, doświadczenia tematyczne i usługi taki lokalny koordynator integruje w zespoloną ofertę szlaku dla swojego terenu: aktualnie najczęściej za pomocą elastycznej platformy elektronicznej – interaktywnej i umożliwiającej turyście wybór poszczególnych składników. Z kolei (obok stałej odpowiedzialności za infrastrukturę szlaku na przypisanym mu odcinku) koordynator szlaku poprzez wspólną platformę komunikacji lub za pomocą innych uzgodnionych mechanizmów przekazuje mu wszystkie zapytania, rezerwacje i zlecenia dotyczące jego

terenu (jako odcinka szlaku), co do których wie, że koordynator obszarowy jest w stanie je zrealizować, a także zleca mu wykonanie tych komponentów programu wycieczek, pakietów i usług realizowanych na całym szlaku, które będę realizowane na jego odcinku, jeśli koordynator odcinkowy ma wynikające z regulacji prawnych uprawnienia do ich realizacji. O powierzeniu roli koordynatora obszarowego w dużej mierze decyduje profil szlaku kulturowego – kluczowe jest, by zaakceptowali go członkowie organizacji zarządczej szlaku i lokalni zarządcy obiektów szlaku jako miejsc jego doświadczeń.

5.2.5.1. Kandydaci na koordynatorów obszarowych w opinii interesariuszy szlaków.

Uczestników Wywiadu Eksperckiego poproszono (w pytaniu 15) o wskazanie potencjalnego lidera lokalnego dla przestrzeni najbliższej miejsca ich życia i zawodowego funkcjonowania. Poniżej zestawiono ich odpowiedzi, pogrupowane według miejsc, (gdzie uwzględniono wskazania dla danego obszaru) oraz wskazań ogólnych, odnoszących się do wszystkich fragmentów przestrzeni obydwu szlaków.

- dla Pelplina i okolicy: Kociewskie Centrum Kultury [WE-07; WE-08; WE-20] lub Lokalna Organizacja Turystyczna Kociewie [WE-12; WE-16],

- dla odcinka chojnickiego: Stowarzyszenie Św. Jakuba w Ostrowitem [WE-02; WE-13] lub Gminny Ośrodek Kultury w Chojnicach [WE-24],

- dla gminy Morzeszczyn: Biblioteka - Ośrodek Kultury w Morzeszczynie [WE-05],

- dla Gminy Starogard Gdański: GOKiS Grodzisko Owidz i Biblioteka Publiczna Gminy Starogard Gdańskim, wspólnie [WE-09],

- dla obszarów gmin Człuchów i Rzeczenica: Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemia Człuchowska [WE-16],

- dla obszaru obu (miejskiej i wiejskiej) Gmin Tuchola, ewentualnie także gminy Śliwice - Lokalna Grupa Działania Bory Tucholskie [WE-23],

- dla gminy Lubichowo: Fundacja Kulturalne Pomorze z Lubichowa [WE-26].

Ogólnie - dla każdego odcinka odpowiednio:

Samorząd lokalny (gminny), referat promocji [WE-06; WE-26; WE-29],

Lokalne Organizacje Turystyczne na swoich terenach [WE-04; WE-25].

Ponadto po jednym wskazaniu odnosiło się do: niewskazanej imiennie organizacji pozarządowej [WE-01], lokalnych punktów Informacji Turystycznej [WE-11] oraz lokalnego partnerstwa wszystkich zaangażowanych podmiotów [WE-03].

Odnosząc się do tych wskazań (i zalecając je do rozważenia przyszłym podmiotom zarządczym badanych szlaków) warto skonfrontować te wskazane przez samych interesariuszy (5.2.5.2.) z listą zadań, które autor Raportu ustalił zestawiając a) typowe działania lokalnych koordynatorów szlaków kulturowych tam, gdzie oni funkcjonują oraz b) rzeczywiste i najpilniejsze potrzeby stwierdzone w poszczególnych punktach

etapowych Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej, szczególnie tam, gdzie w praktyce poza samą trasą nie działa jej oferta (5.2.5.3.).

5.2.5.2. Lokalne potrzeby w zakresie organizacji artykułowane przez interesariuszy szlaków jako podstawa listy zadań obszarowego koordynatora.

Oczekiwania zaangażowanych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba w odniesieniu do jej lokalnej oferty (to jest terytorium każdej gminy z przynajmniej jednym obiektem szlaku) wyznaczają a części zadania koordynatora obydwu szlaków (skierowane do wewnątrz systemu), jednak w istotnym wymiarze tworzą podstawowy obszar aktywności koordynatorów odcinkowych. Ich opis i postulaty w tej kwestii zebrano w ramach Wywiadu Eksperckiego (pytanie 15). Poniżej zamieszczono listę komponentów lokalnej oferty Drogi, których kreacją, zestawieniem, zarządzaniem nimi oraz dystrybucją wobec użytkowników szlaku miałby się zajmować taki lokalny lider. Uporządkowano je według skali poparcia przez interesariuszy, mierzonej liczbą wskazań:

1) prosta oferta gastronomii, żywnościowe pakiety pielgrzyma lub przynajmniej możliwość dokonania podstawowych zakupów (spożywczych i artykułów higieny) [WE-01; WE-04; WE-05; WE-16; WE-20; WE-22; WE-25; WE-26; WE-29] – 9 wskazań,

2) możliwość krótkotrwałego taniego noclegu dla użytkowników [WE-01; WE-04; WE-16; WE-17; WE-22; WE-25; WE-26; WE-29] – 8 wskazań,

3) kompetentna i wsparta materiałami Informacja o Drodze dostępna w lokalnych punktach IT, zakładka w gminnej informacji, plus pamiątki [WE-02; WE-06; WE-07; WE-14; WE-16; WE-21; WE-30] – 7 wskazań,

4) informacja dla użytkowników Drogi o miejscowych zabytkach, walorach dziedzictwa i innych atrakcjach, opcje zwiedzania tych atrakcji [WE-01; WE-09; WE-10; WE-14; WE-17; WE-18; WE-23] – 7 wskazań

5) dobre oznakowanie trasy i obiektu, fizycznie i systemowo (track) [WE-02; WE-09; WE-12; WE-18; WE-21; WE-24; WE-25] – 7 wskazań

6) rozwinięte programy interpretacyjne wokół obiektów, w tym eksploracyjne [WE-05; WE-12; WE-12; WE-16; WE-20; WE-23] – 6 wskazań

7) możliwość udziału w wydarzeniach kulturalnych organizowanych w gminie w danym czasie „zaproszenie” [WE-09l; WE-12; WE-13; WE-16; WE-17; WE-25] – 6 wskazań

8) dostępność obiektów szlaku i wszystkich komponentów interpretacji bez specjalnego uprzedzania [WE-16; WE-25; WE-26; WE-29] – 4 wskazania

9) punkty odpoczynku przy obiektach i trasie [WE-09; WE-16; WE-25] – 3 wskazania

10) możliwość kontaktu i wymiany z mieszkańcami, współorganizacja przez instytucje gminy, współpraca wspólnoty i rozmaitych grup społecznych w utrzymaniu oferty Drogi w gminie [WE-16; WE-25; WE-28] – 3 wskazania

11) węzły sanitarne w pobliżu obiektów [WE-02; WE-20] – 2 wskazania

12) możliwość bezpiecznego parkowania rowerów przed odwiedzanymi obiektami szlaku [WE-01].

5.2.5.3. Zadania koordynatora obszarowego w świetle zidentyfikowanych potrzeb badanych szlaków.

Koordynator lokalny (odcinkowy, obszarowy, strefowy), prócz zadań własnych wynikających z misji i strategii organizacji, w której strukturach działa, na terytorium swojego odcinka (strefy) szlaku realizuje niektóre działania zarządcze oraz zlecone mu fragmenty zadań koordynatora szlaku, które dzięki swojej obecności na miejscu może wykonać bardziej efektywnie lub/i bez generowania niepotrzebnych kosztów. Zestawiona poniżej lista zadań może być ograniczona lub rozszerzona w zależności od uprawnień podmiotu, który podejmuje funkcje odcinkowego koordynatora i od warunków jego porozumienia z koordynatorem szlaku. Zasadniczo jednak obejmuje ona:

1) aktywne zarządzanie funkcjami turystycznymi obiektu lub obiektów) szlaku na jego terenie (czasem zarządzanego przez niego samego), które obok gwarantowanej dostępności do zwiedzania (w razie potrzeby po prostu otwierania w porozumieniu z zarządcą obiektu) mogą obejmować obsługę przewodnicką w obiekcie, własny mikroevent tematyczny (jak projekcja filmu lub pokaz) albo gotowy, opracowany dla obiektu program interpretacji (lekcja, prelekcja itd.) realizowany na zamówienie, wreszcie dystrybucję materiałów informacyjnych obiektu i materiałów szlaku w obiekcie,

2) monitoring stanu odcinka trasy szlaku przebiegającego przez jego teren, w tym stanu samej drogi (ścieżek), oznaczenia przebiegu trasy oraz stanu infrastruktury turystycznej na trasie (miejsca odpoczynku, parkingi , stacje zabezpieczania rowerów itd.),

3) zarządzanie, jeśli taka istnieje, lokalną trasą tematyczną (zwiedzania) funkcjonującą w ramach oferty szlaku, w tym monitoring oznaczenia tej trasy w terenie, przygotowanie i zarządzanie odnośnymi informacjami turystycznymi, treściami interpretacji, materiałami przeznaczonymi dla turystów, usługa przewodnicka na trasie (odcinku), monitoring stanu i poziomu wykorzystania samoobsługowych doświadczeń tematycznych na trasie (na własnym terenie (odcinku szlaku) poza jego obiektami, jeśli takie istnieją,

4) monitoring obiektów szlaku na swoim terenie, w tym ich stanu zachowania i bezpieczeństwa zwiedzania, ich dostępności turystycznej, stanu oznaczeń obiektów (w tym tablic interpretacyjnych szlaku i opisów), względnie tras zwiedzania lub ekspozycji samoobsługowych w obiektach, estetyki ich otoczenia, stanu infrastruktury przy obiektach (węzłów sanitarnych, miejsc odpoczynku, stanowisk rowerowych, punktów serwisu rowerów) oraz zgłaszanie usterek czy zniszczeń samorządowi gminy, zarządcy lub opiekunowi obiektu oraz koordynatorowi szlaku,

5) w przypadku szlaków rowerowych: współpraca z lokalnym serwisem lub wypożyczalnią rowerów lub serwisem (wypożyczalnią) mobilną opiekującą się odcinkiem lub rejonem szlaku, w tym pośrednictwo w zgłoszeniach i ustaleniu miejsca pobytu turysty w razie

zgłoszeń awaryjnych, przekazywanie zamówień i zleceń, udostępnianie i odbiór przy swoim obiekcie lub siedzibie zamówionych rowerów,

6) opieka nad rozproszonymi w terenie lokalnymi walorami warstwy eksplorerskiej szlaku (jeśli taka na jego terytorium funkcjonuje) np. jako ich gospodarz lub jego zastępca na mocy porozumienia, jako opiekun skrytek geocachingu lub dostawca „skarbów" i certyfikatów do opiekunów skrytek samodzielnie zarządzanych; zbieranie i kopiowanie względnie archiwizowanie dzienników skrytek, opieka nad tematycznymi geościeżkami szlaku i potwierdzanie ich „zdobycia" z wystawieniem certyfikatu i przekazaniem danych zdobywców koordynatorowi szlaku dla zapisania na witrynie szlaku, przyznania punktów względnie przydzielenia nagród,

7) pośrednictwo usług przewodnickich na trasie lokalnej i w obiektach szlaku na swoim terenie oraz w stosunku do miejscowości i zabytków na tym terenie dla turystów znajdujących się na szlaku i zamawiających takie usługi,

8) bezpośrednie zarządzanie lokalnymi pakietami szlaku, głównie obejmującymi doświadczenia w obiektach i usługi recepcji (pod warunkiem, że podmiot ma takie uprawnienia i akceptuje to jako swoje zadanie) albo promowanie tych pakietów, informowanie o nich i pośrednictwo w ich zamawianiu,

9) informacja dla turystów- użytkowników szlaku znajdujących się na jego terenie lub planujących tam przybyć o lokalnych usługach recepcji (nocleg, gastronomia), ewentualnie pośredniczenie ich rezerwacji u współpracujących ze szlakiem gestorów (optymalnie: za pomocą narzędzia elektronicznej rezerwacji usług),

10) współpraca z lokalnymi punktami informacji turystycznej (optymalnie w postaci utrzymywania własnego regału lub stojaka z materiałami szlaku, z informatorem o jego lokalny pakietach, z aktualnym kalendarzem eventów szlaku, materiałami projektów i programów lojalnościowych, ofertą własnego obiektu i miejscowego odcinka szlaku), ponadto zaś bieżące informowanie pracowników IT o zmianach w ofercie całego szlaku i na jego odcinku zarządzanym przez siebie, dystrybucja materiałów promocyjnych szlaku i swojego odcinka do lokalnych instytucji kultury (muzea), zakładów noclegowych, ośrodków i miejsc wypoczynku oraz miejsc organizacji czasu wolnego,

11) organizacja lub współorganizacja miejscowego eventu tematycznego szlaku (we współpracy na miejscu z jego gospodarzem lub głównym organizatorem), ewentualnie organizacja lokalnego komponentu rozproszonego eventu szlaku, takiego jak grupowe przejścia jego trasą, lokalne pielgrzymki, wyprawy rowerowe lub rajdy odcinkiem szlaku,

12) w przypadku jego zorganizowania: opieka nad węzłem szlaków, jeśli taki występuje na terenie koordynatora odcinkowego, a zarządca innego szlaku wyraża na to zgodę. W takiej sytuacji jego zadaniami są: zintegrowane i krzyżowe udzielanie informacji o lokalnej ofercie obydwu systemów, oznaczenie trasy od własnego obiektu, innego obiektu Drogi względnie od trasy lokalnej Drogi do miejscowego obiektu drugiego szlaku, wykonywanie lub pośrednictwo usług przewodnickich dla turystów korzystających na jego terenie z oferty obu szlaków, zarządzanie usługami recepcji lub pakietami dla obu szlaków (przy

zachowaniu tych samych świadczeń recepcji i wymianie obiektów oraz doświadczeń tematycznych, zarządzanie ekspozycjami obu szlaków, jeśli mieszczą się w jednym (np. jego własnym) obiekcie, i inne, zależne od okoliczności, infrastruktury i formuły doświadczeń.

Jeśli koordynator obszarowy byłby jednocześnie zarządcą jednego z obiektów szlaku (co może się zdarzyć, jeśli w skład obiektów liczniej wejdą muzea (np. W Starogardzie) lub aktywne ośrodki kultury (np. w Morzeszczynie), lub lokalną organizacją turystyczną, albo ekomuzeum), to jego udział w zarządzaniu szlakiem stanowi dla niego działalność dodatkową, wynikającą z interesów (lub misji) tego obiektu, instytucji lub organizacji. Dlatego jego główną korzyścią z zaangażowania się w funkcjonowanie Pelplińskiej albo Człuchowskiej Drogi powinny być także pożytki odnoszone z punktu widzenia tego obiektu. Mogą nimi być np. wzrost liczby odwiedzających muzeum czy własną wystawę, przyciągnięcie nowej grupy turystów do miejscowości, pozyskany prestiż obiektu jako atrakcji turystycznej, ożywienie działalności edukacyjnej lub poszerzenie albo silniejsza koncentracja w obiekcie (instytucji) lokalnej aktywności kulturalnej. Ewentualne korzyści finansowe lub pokrycie kosztów zaangażowania obszarowego zarządcy mogą pochodzić z marży od udziału w obsłudze lokalnych pakietów recepcji turystów i tematycznych, od pośrednictwa lub wynajmowania własnych przewodników, wynikać z wyższego poziomu odpłatnego wykorzystania własnej oferty zarządcy (np. edukacyjnej) lub odpłatnego wstępu do jego obiektu (tak przy muzeum). Szlak (za pośrednictwem swojego Koordynatora może natomiast bezpłatnie dostarczać materiały promocyjne względnie (poprzez coroczną dotację o bardzo ograniczonym zakresie) dofinansować koszt dodatkowych materiałów biurowych lub urządzeń komunikacji (rachunki telefoniczne) koordynatora obszarowego, który generuje jego zaangażowanie w sprawy szlaku.

5.2.5.4. Postulowane obszary wsparcia lokalnego samorządu dla lokalnego koordynatora szlaku.

Z przedstawioną wyżej listą zadań odcinkowego (obszarowego) koordynatora (oferty) szlaku zestawiono oczekiwania i postulaty formułowane przez środowisko aktywnych interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi w obszarze wsparcia tego podmiotu, niezbędnego dla jego efektywnego działania, głównie z powodu wolontariackiego charakteru jego pracy (o ile nie będzie nim profesjonalny zarządca węzła szlaków, o czym poniżej). Zapytani o to w ramach Wywiadu Eksperckiego (pytanie 19) priorytety takiego zaangażowania gminy interesariusze porządkują następująco:

1) poprzez samorządową, lokalną informację turystyczną i promocję (szczególnie trasy i obiektów na własnym terenie), w postaci materiałów i także podczas lokalnych wydarzeń [WE-01; WE-04; WE-05; WE-06; WE-09; WE-10; WE-11; WE-12; WE-13, WE-15, WE-16; WE-17; WE-20; WE-21; WE-23; WE-24; WE-25; WE-26; WE-27] - 19 wskazań

2) przez wsparcie dla rozwijania lokalnej oferty i integrację miejscowych partnerów oraz społeczności wokół niej, inicjowanie i trwałe wspieranie lokalnych partnerstw, które

zarządca inicjuje [WE-01; WE-03; WE-04; WE-05; WE-12; WE-15; WE-25; WE-26; WE-27] -9 wskazań

3) w drodze finansowania wydarzeń szlaku i tematycznych oraz organizacji (lub dofinansowania) mikroeventów związanych z Drogą (wystawy, warsztaty, oprowadzania itd.) i zapewnianie im gościny w pomieszczeniach / przestrzeniach lokalnych instytucji kultury [WE-09; WE-15; WE-16; WE-19; WE-23; WE-25] – 6 wskazań

4) poprzez finansowanie lub wykonywanie utrzymania stanu tras i oznakowania szlaku na swoim terenie [WE-11; WE-12; WE-13; WE-15; WE-16; WE-25; WE-26] – 7 wskazań

5) przez budowanie lub finansowanie budowy małej infrastruktury turystycznej przy trasach (zwłaszcza miejsc odpoczynku) [WE-04; WE-05; WE-16; WE-20; WE-22; WE-25]- 6 wskazań

6) przez wsparcie dla obiektów szlaku i organizacji zaangażowanych w szlak na swoim terenie oraz (także finansowe) wsparcie samego lokalnego (odcinkowego) koordynatora [WE-02; WE-11; WE-13; WE-16; WE-18]- 5 wskazań

Jedno wskazanie dotyczyło także udostępnienia (na podstawie porozumień) gminnej infrastruktury na noclegi dla pielgrzymów [WE-16]

5.2.5.5. Wzajemne relacje podmiotów zarządzających.

W sytuacji uczestnictwa kilku podmiotów w zarządzaniu szlakiem (lub obydwoma szlakami) niezbędne jest zdefiniowanie i rozgraniczenie ich kompetencji oraz określenie wzajemnych relacji w kontekście zasad współpracy. Ich zarys wstępny, uwzględniający wyżej opisane kompetencje oraz wzajemne uczestnictwo reprezentantów każdego z poszczególnych podmiotów w pracach pozostałych ujęto w trójkątnym modelu. Uwzględniono w nim: 1) Zebranie członków szlaku (funkcjonujące jak walne zebranie organizacji pozarządowej, a w jego ramach zarządców obiektów szlaku i reprezentantów czynnych organizacji (na ten moment są to Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe i Stowarzyszenie św. Jakuba w Ostrowitem) jako głównych interesariuszy szlaku, 2) Radę Szlaku (wspólną dla obydwu systemów) jako ciało programowe i kontroli merytorycznej z wyżej opisanymi kompetencjami, w którym uczestniczą zewnętrzni partnerzy, w tym strategiczni partnerzy publiczni (głównie samorządy), 3) gremium bieżącego zarządzania, to jest koordynatora szlaku (lub osobnych dla obydwu szlaków) oraz współpracujących z nim koordynatorów odcinkowych (obszarowych) jako lokalnych liderów oferty. Relacje w ramach tego układu opisuje poniższy schemat **(Ryc. 6),** a szczegółowe procedury tej współpracy winny zostać uregulowane w statucie nowej organizacji szlaku.

Rycina 6. *Podmioty zarządzania szlakami i ich wzajemne relacje*

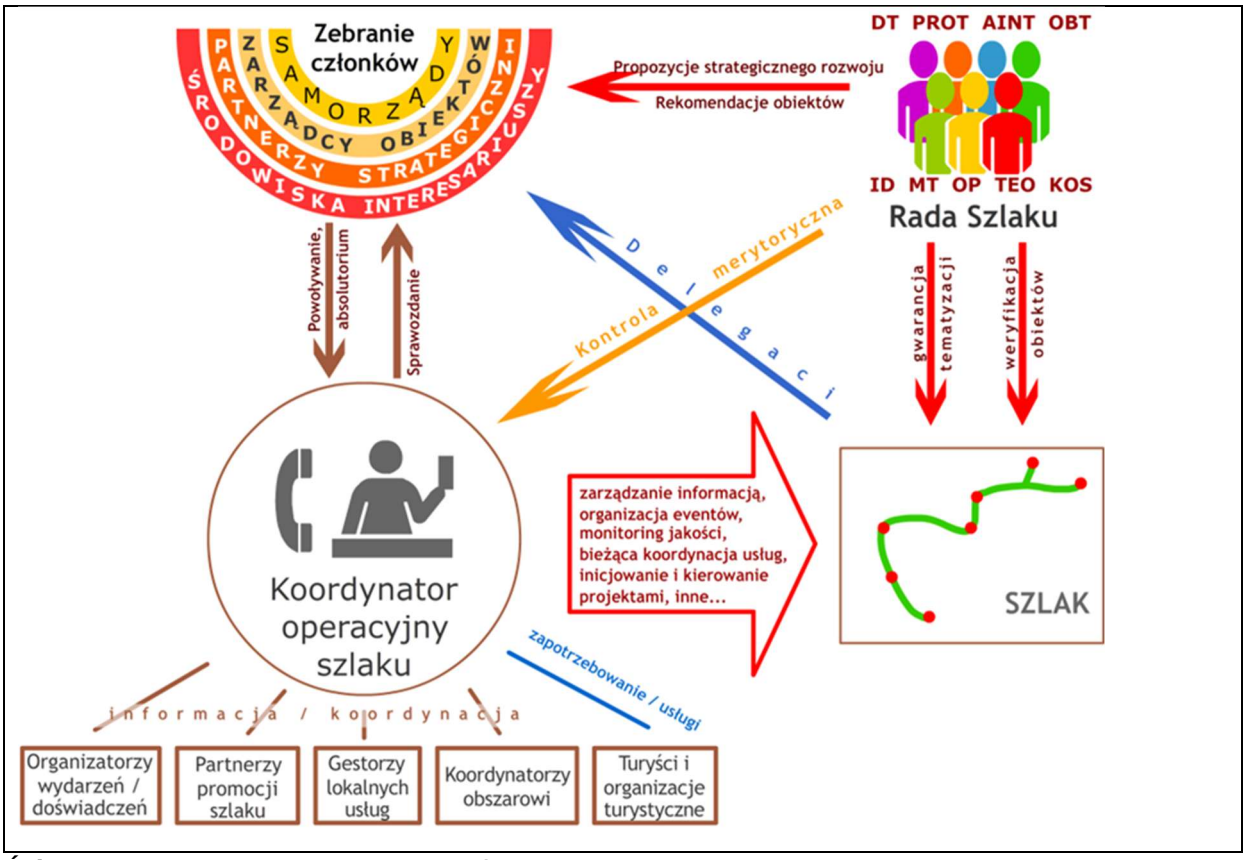

Źródło: *opracowanie własne zgodne z treścią rekomendacji*

5.3. Model zarządzania szlakami i jego finansowania.

5.3.1. Optymalny model zarządzania Pelplińską i Człuchowską Drogą Świętego Jakuba.

Badania polskich i zagranicznych szlaków kulturowych w latach 2010-2014 pozwoliły zidentyfikować kilka efektywnych modeli zarządzania linearnymi systemami turystycznej eksploatacji dziedzictwa i uczestnictwa w kulturze. Są to modele: jednolity, centralny i rozproszony [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2012; 2020, s. 130-131].

Wybór spośród nich modelu zarządzania dla konkretnego szlaku powinien być zawsze odpowiedni adekwatny do potrzeb, ale i aktualnych uwarunkowań funkcjonowania tego systemu. Uwzględnić należy przede wszystkim strukturę jego członków i partnerów, a także ich zdolności i gotowość do samodzielnej realizacji poszczególnych obszarów funkcjonowania szlaku względnie do współpracy w tych obszarach. Ta z kolei zależy m.in. od statusu i publicznej misji partnerów (a w jej braku do deklarowanych lub rzeczywistych celów) od skali ich działalności i (w przypadku instytucji publicznych) ustawowych zadań oraz odpowiedzialności, od zakresu samodzielności decyzyjnej zarządców obiektów szlaku, środków posiadanych przez nich oraz innych partnerów, wreszcie od kompetencji

personelu obiektów i partnerów szlaku i ich obciążenia innymi zadaniami. Uwzględniając wszystkie te czynniki zidentyfikowane dla badanych systemów, na podstawie przeprowadzonego badania inwentaryzacyjnego (zob. Rozdz. 3 i 4) należy dla obydwu zarekomendować **centralny model zarządzania**.

5.3.2. Model centralny jako formuła zarządzania Pelplińską i Człuchowską Drogą.

Wybór modelu jest podyktowany najpierw strukturą członków i partnerów obydwu analizowanych szlaków. W ich funkcjonowanie są zaangażowane zarówno samorządy, parafie, instytucje kultury, każdorazowo przynajmniej jedna organizacja pozarządowa, a także podejmujące aktywne działania w jego przestrzeni, sformalizowane i nieformalne środowiska wolontariuszy. Wyklucza to wybór modelu jednolitego, trudnego do utrzymania przy tak dużej różnorodności interesów i rozbieżności ich misji organizacyjnych oraz priorytetów prowadzących je organizacji. Z drugiej strony wybór modelu koordynacji danego szlaku zależy od skali i rozmaitości obszarów potrzeb systemu zidentyfikowanych na podstawie jego inwentaryzacji oraz usprawiedliwionych oczekiwań interesariuszy w stosunku do zarządcy wspólnego przedsięwzięcia. Oczekiwania te, jak wykazało badanie interesariuszy, są wysokie , panuje tez daleko posunięta gotowość pozostawienia w gestii koordynatora szlaku większości procesów zarządczych. Istotna jest też potrzeba zapewniania sprawnego funkcjonowania oferty obu szlaków dla poszerzonej grupy turystów, w tym profesjonalnego zarządzania w takich zmienionych warunkach usługami, informacją i promocją systemu oraz fachowego wsparcia dla organizacji wydarzeń tematycznych, czego nie może zapewnić, nawet na ograniczonym terenie, żaden z członków ani innych interesariuszy. Wreszcie wybór właśnie tego modelu został podyktowany znaczącym doświadczeniem aktualnego zarządcy obu szlaków z zakresie organizacji turystyki, w tym właśnie zarządzania szlakami kulturowymi z jednej stronny, z drugiej zaś silną atomizacją środowiska zarządców obiektów obydwu szlaków i ich brakiem doświadczenia w tym samym odniesieniu, co na ten moment wyklucza zastosowanie modelu sieciowego (z rozproszoną odpowiedzialnością za funkcjonowanie systemu).

W rekomendowanym modelu centralnym funkcjonuje wyraźnie zdefiniowany ośrodek koordynacyjny z zadaniami zarządczymi przypisanymi do szlaku, przy jednoczesnym istnieniu kilku lub więcej podmiotów współpracujących. Wykonują one niektóre z zadań zarządczych lub usługowych na zdefiniowanym terenie będącym częścią przestrzeni szlaku (organizują tam komplet usług względnie pakietów recepcyjnych w otoczeniu obiektów szlaku i na przypisanych im odcinkach jego tras), albo realizują czynności zarządcze w stosunku do poszczególnych warstw szlaku (zakresów jego oferty dostosowanych i adresowanych do jednej z docelowych grup użytkowników szlaku - turystów) albo też zadania odnoszące się do wybranych obszarów w skali całości szlaku (np. obsługa wycieczek, organizowanie cyklicznych eventów itd.).

Odpowiedzialna za całość jednostka centralna (zarządca szlaku) deleguje pozostałym podmiotom (również osadzonym w organizacji zarządczej z wyraźnie przydzielonymi kompetencjami) konkretne zadania lub ustala dla nich trwałe sektory działań,

zachowując jednocześnie kontrolę nad ich realizacją i odpowiedzialność wobec Zebrania Członków Szlaku.

Zaletami tego modelu są: profesjonalny poziom realizacji poszczególnych typów czy grup zadań zarządczych, relatywnie niższe koszty funkcjonowania szlaku (ze względu na mniejszą liczbę zatrudnionych w komórce koordynacyjnej), wyższy poziom aktywności i kreatywności poszczególnych podmiotów zarządczych (ze względu na ich żywotny interes w efektywnym zarządzaniu powierzonymi im sektorami lub fragmentami przestrzeni szlaku), a także (jednak pod warunkiem szczegółowo określonego i zapisanego podziału kompetencji) możliwość punktowego, a więc skutecznego egzekwowania realizacji poszczególnych zadań zgodnie z przyjętymi standardami szlaku i celami okresowymi, zdefiniowanymi w strategii jego funkcjonowania/rozwoju. Wadą tego modelu może okazać się zbyt silna koncentracja partnerów (nie obciążonych odpowiedzialnością za system jako całość) na zadaniach własnych przy zaniedbywaniu przez nich działań służących rozwojowi całego szlaku i jego rozpoznawalności jako całości.

W koordynacji realizowanej w modelu centralnym może występować daleko posunięta autonomia poszczególnych podmiotów z jednoczesną ich koncentracją na realizacji przydzielonych sobie zadań, odpowiednich do ich możliwości i kompetencji. Jest tak w sytuacji, kiedy respektuje się i zachowuje dotychczasowe kompetencje i wykorzystuje kwalifikacje danego podmiotu (które np. w zakresie interpretacji dziedzictwa są naturalnie wyższe w jednostce muzealnej niż parafii, a w wymiarze organizacji usług w lokalny pakiet – wyższe w lokalnej organizacji turystycznej). Jednocześnie zarządca szlaku realizuje zadania integracji interesariuszy szlaku, zbierania, zespalania, przetwarzania i dystrybucji informacji o szlaku jako całości i jego promocji turystycznej, prowadzi kalendarz wydarzeń, koordynuje działania w obszarze promocji, zarządza narzędziami komunikacji (witryna www szlaku i jego aplikacja turystyczna) i prowadzi bazy danych, zleca lub organizuje szkolenia i badania ruchu turystycznego oraz podejmuje zadania dotychczas nie realizowane, a niezbędne dla utrzymania standardów szlaku materialnego z ofertą kierowaną zarówno do turystyki zbiorowej (zorganizowanej), jak i do turystów indywidualnych.

Zarządca szlaku inicjuje działanie komórek lokalnych i zarządców obszarowych lub (równie często) pozyskuje dla tych funkcji istniejące już organizacje i podmioty, mające doświadczenie wykonywania podobnych zadań, posiadające odnośne kompetencje lub odpowiednio przeszkolone. Ustanawia on relacje tych podmiotów z obiektami szlaku i środowiskami jego aktywnych interesariuszy i ich wzajemną komunikację. Koordynatorów obszarowych, będących liderami lokalnej sieci usług utworzonej specjalnie na potrzeby szlaku zarządca zadaniuje (opracowując szczegółowe założenia i warunki współpracy, jej zakres, dostarczając materiały, prowadząc szkolenia) i z tego powodu określa między sobą i nimi *relację zarządu*. Natomiast z samodzielna organizacją podejmującą współpracę w roli koordynatora obszarowego zarządca szlaku uzgadnia zakres jej współpracy w strukturze tego systemu, co można określić jako *relację sformalizowanej współpracy*. Oba typy koordynatorów obszarowych wchodzą do struktury zarządzania szlakiem jako jej członkowie. Wybór optymalnych sposobów

realizacji zadań w przydzielonym im (uzgodnionym) obszarze zarządca szlaku pozostawia tym podmiotom (przy założeniu respektowania przyjętych przez szlak standardów i zasad porozumień) , a przygotowane i zarządzane przez nie propozycje (usługi, pakiety, elementy oferty, propozycje zwiedzania, wydarzenia itd.) wprowadza do oferty szlaku. W tej samej funkcji zarządców obszarowych (z tą różnicą, że ich obszar działania obejmuje konkretne przedsięwzięcie) pozostają działający samodzielnie organizatorzy lub zarządcy eventów tematycznych, stanowiących ważny komponent życia szlaku kulturowego. Jednak ich funkcja (ze względu na ich publiczny zwykle status) jest autonomiczna w stosunku do niego, dlatego relacja między koordynatorem a nimi nie jest relacją zarządu, lecz *relacją współpracy*, zapewniającej intensywną prezencję szlaku w wydarzeniu i jego efektywną promocję w ramach szlaku. W podobnej relacji zarządca szlaku kooperuje z organizatorami wycieczek (np. rowerowych) po szlaku i innych grupowych wypraw (w tym pielgrzymek), którym proponuje lub uzgadnia z nimi program i potrzebne usługi, zapewnia lokalną współpracę z obiektami szlaku i obszarowymi koordynatorami, pozostawiając im pozyskiwanie ich uczestników i samą realizację przedsięwzięcia. Zarówno liderów zespołów lokalnych, jak samodzielnie działające podmioty zarządzające eventami lub wycieczkami po szlaku będące członkami organizacji szlaku i działające w jego przestrzeni można określić jako podmioty wewnętrzne (w stosunku do systemu) wykonujące delegowane czynności zarządcze (zob. Rycina 7). Natomiast pozostali (jak lokalni przewodnicy, współpracujący serwisanci sprzętu rekreacyjnego, działający na zlecenie organizatorzy wycieczek rowerowych po szlaku) należą do grupy usługodawców (współpracujących albo bezpośrednio z zarządcą szlaku, albo z jednym z jego koordynatorów obszarowych). Poza nimi mogą również funkcjonować stali partnerzy szlaku. Są to podmioty zewnętrzne w stosunku do systemu, bo albo działające poza jego przestrzenią, albo pozostające poza organizacją zarządczą szlaku, które na mocy porozumienia przejmują niektóre zadania ze sfery marketingu szlaku, wykonując je w ramach realizacji własnej misji lub komercyjnego interesu lub odpłatnie. Mogą to być na przykład: regionalna organizacja turystyczna (w tym przypadku PROT) przejmująca część zadań z zakresu promocji, jak realizacja kampanii promocyjnej lub dystrybucja materiałów informacyjnych i promocyjnych, prezentacja oferty szlaku na targach turystycznych. To tej grupy zaliczają się właściciele mobilnych wypożyczalni rowerów, podmioty wykonujące transport bagażu albo przewożący uczestników eventu wędrownego zgodnie z jego programem, podmioty tworzące i realizujące w terenie programy gier turystycznych i inne. Sposób funkcjonowania centralnego modelu koordynacji szlaku i wzajemne relacje zaangażowanych podmiotów ilustruje poniższa **Rycina 7.**

***Ryc. 7**. Centralny model koordynacji szlaku kulturowego.*

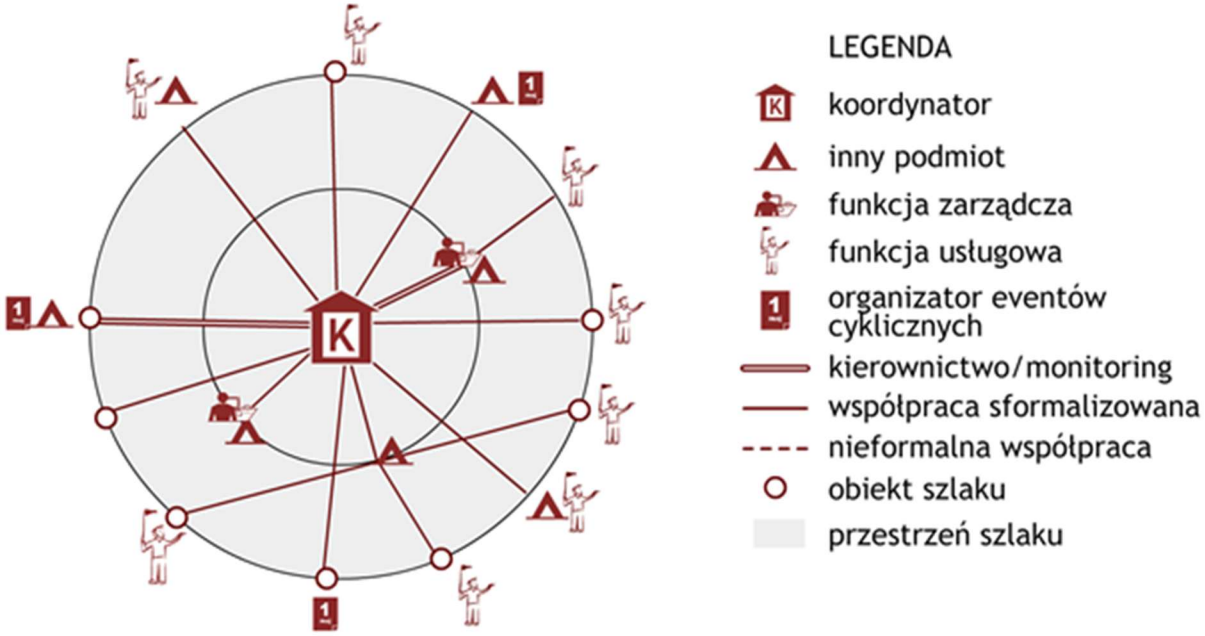

***Źródło:** Mikos v. Rohrscheidt 2012; 2020*

Poszczególne zadania zarządcy szlaku, koordynatorów obszarowych i współpracujących partnerów szlaku realizujących zlecone im procesy zarządcze albo jednorazowe czy cykliczne przedsięwzięcia muszą być (w postaci ogólnej listy przewidzianych zadań) ustalone już na etapie wprowadzania struktury zarządczej szlaku (w konsekwencji wyboru tego modelu zarządczego). Następnie, w trakcie tworzenia tych komórek, pozyskiwania ich i dopracowywania porozumień szlaku z nimi, należy opisywać warunki oraz tryb realizacji poszczególnych zadań i sposoby ich rozliczania. W tym miejscu należy jeszcze raz podkreślić, że w kontekście tak zarysowanych zakresów jego zadań osoba koordynatora szlaku (czy kierownika komórki koordynacyjnej) nie może być przypadkowa. Nie powinien on być dobierany na podstawie dotychczasowego zatrudnienia w sektorze turystycznym czy wykonywania zadań związanych ogólnie z turystyką albo promocją, ani tym bardziej nie może być to osoba przypadkowa, gotowa do przyjęcia tego zadania za umiarkowane wynagrodzenie. Jedno i drugie okazuje się często identyfikowaną przyczyną stagnacji lub nawet upadku polskich szlaków kulturowych. Koordynatorem szlaku (czy kierownikiem komórki zarządczej) musi zostać osoba posiadająca udokumentowane referencjami doświadczenie lub przynajmniej formalne kwalifikacje (studia akademickie na odpowiednim kierunku) do *zarządzania* produktami turystycznymi, odpowiednią wiedzę w zakresie dziedzictwa eksploatowanego przez dany system (w tym wypadku Jakubowego pielgrzymowania a jeszcze lepiej – szerzej pojętej turystyki religijnej), a także zamieszkała w przestrzeni szlaku lub w jej bezpośredniej bliskości. Dlatego najlepszym sposobem pozyskania tego podmiotu lub osoby jest konkurs przeprowadzony przez Radę Szlaku lub szlaków, jako że jej członkowie w zaproponowanym wyżej składzie są wystarczająco kompetentni do stwierdzenia opisanych kwalifikacji. Wyniki tej procedury powinno następnie zaakceptować Zebranie Członków Szlaku.

5.3.3. Finansowanie zarządzania szlakiem – rekomendowany model.

Autor niniejszego Raportu, na podstawie badań szlaków polskich i zagranicznych opisał również kilka sprawdzonych w działaniu modeli finansowania profesjonalnie zarządzanego szlaku kulturowego [Mikos v. Rohrscheidt 2013b]. Poniższy fragment raportu jest próbą dostosowania wyników tamtej analizy oraz wykorzystania jej szczegółowych rekomendacji dla Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, z uwzględnieniem aktualnej sytuacji obydwu systemów (jako punktu wyjścia) i potrzeb związanych z ich dalszym utrzymaniem i rozwojem (przy założeniu poszerzenia oferty obu szlaków na nowe grupy odbiorców). Niniejsza wstępna rekomendacja (która może być punktem wyjścia dla konsultacji i decyzji dotyczących tego obszaru zarządzania) jest formułowana w ramach wstępnej i ogólnej koncepcji rozwoju dla tych szlaków, przedkładanej Zamawiającemu Raport i członkom organizacji szlaków. Zrozumiałym jest więc, że nie znając jeszcze kluczowych decyzji w sprawie przyszłości obu systemów oraz ich struktur zarządczych, nie jest możliwe czy to wskazywanie proporcji podziału kosztów, czy ponoszących je partnerów albo ich grup. Można jednak zarysować zalecany model, wymagający następnie uszczegółowienia przez podmioty decydujące o finansowaniu oraz samych członków szlaku. Składają się na niego: 1) estymacja kosztów ze wskazaniem ich głównych komponentów, 2) wskazanie głównych (potencjalnych) źródeł dochodów oraz 3) zarys tymczasowego (w okresie reorganizacji) i docelowego modelu finansowania szlaków.

Koszty. Według wspomnianej wyżej analizy na typowe koszty funkcjonowania szlaku kulturowego składają się: koszty inwestycyjne (traktowane jednorazowo), bieżące i doraźne. W przypadku Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba wyglądałyby one jak następuje:

Koszty inwestycyjne (jednorazowe): uzupełnienie oznaczeń obiektów obu szlaków (na podstawie wyników inwentaryzacji), uzupełnienie oznaczeń wzdłuż tras pieszych (na podstawie wyników inwentaryzacji), wyznaczenie i oznaczenie odrębnych odcinków tras rowerowych, witryna www szlaku jako narzędzie zarządcze, aplikacja turystyczna szlaku (ewentualnie nieco później), wytworzenie nowych doświadczeń tematycznych (jak wystaw) lub wsparcie ich kreatorów na zakup środków i urządzeń, opracowanie przewodników po zreorganizowanych szlakach, zakup oprzyrządowania do konferencji i szkoleń (rzutnik, ekran, baner, statyw z tablicą),

Koszty stałe – ponoszone corocznie (główne generatory):

1) koszt utrzymania biura koordynatora szlaku (szlaków) - jeden pełny etat dla obydwu systemów, koszt pomieszczenia i mediów, lub zwrot kosztów tych komponentów utrzymania biura w zewnętrznej przestrzeni, koszty wyjazdów terenowych (monitoring

tras, i obiektów, porozumienia, szkolenia), koszty spotkań członków i interesariuszy szlaku, zwrot kosztów (dodatkowych) dla koordynatorów obszarowych[7]:

2) bieżący monitoring terenowy stanu tras i dostępności obiektów (jeśli jest przeprowadzany w systemie wolontariatu z udziałem opiekunów odcinków tras, może ograniczać się do zwrotu kosztów),

3) koszty obsługi systemu informacji i komunikacji szlaku, w tym podtrzymania i aktualizacji narzędzi zarządczych (serwis, korekta) aplikacji szlaku i witryny internetowej,

4) koszty organizacji spotkań gremiów zarządczych szlaku, w tym wytworzenia materiałów dla ich uczestników (raz do roku Zebranie Członków Szlaku, podobnie Rada Szlaku lub wspólna Rada Dróg Jakubowych regionu) – te koszty mogą być częściowo pokrywane przez każdorazowego gospodarza (lokalny lub regionalny samorząd),

5) koszty szkoleń: znakarzy, obsługi interpretacyjnej obiektów, gestorów usług recepcji plus materiały dla uczestników (koszty pracy i materiałów znakarzy mogą być ponoszone przez podmioty delegujące i samorządy, natomiast pozostałe mogą być pokrywane przez turystów jako konsumentów ich usług),

6) wydatki na promocję szlaku (większe przy szerszym zakresie koordynacji i bardziej zróżnicowanej ofercie szlaku), w tym: koszty wytwarzania treści zleconych (zawsze traktowanych jako dzieła jednorazowe), koszty opracowania i wytwarzania materiałów informacyjnych, koszty zamieszczania materiałów w kanałach ich dystrybucji i ich dostarczenia tamże,

7) koszty stałe poza działalnością zarządcy jako operatora szlaku: współorganizacja głównego eventu (w podziale kosztów z samorządem jako jego organizatorem i gospodarzem – współudział w evencie gwarantujący prezencję szlaku), organizacja eventu wędrownego (przy założeniu podziału kosztów z goszczącymi moduły eventu samorządami i obiektami), współorganizacja eventów dla poszczególnych warstw szlaku rowerowej, eksploracyjnej (jeśli są wydzielone) przy założeniu ich podziału z samorządem goszczącym wydarzenie; koszty prezencji szlaku na pozostałych wydarzeniach.

Należy założyć, że koszty funkcjonowania ewentualnych pakietów szlaku (wiązek usług recepcji i doświadczeń dla turystów w poszczególnych miejscach) dzięki wykorzystaniu do ich zestawiania i obsługi narzędzi zarządczych (zakładki pakietowej w multifunkcjonalnej witrynie www szlaku) od początku byłyby pokrywane samoczynnie. Jest to możliwe ze względu na opłacanie usług i całości pakietu przez ich konsumenta.

Koszty doraźne to: środki przeznaczane na wprowadzenie nowego komponentu do witryny www lub aplikacji każdego ze szlaków, koszty jednorazowych projektów w zakresie promocji szlaków jako całości (jak finansowanie wytworzenia filmu o danym szlaku), jednorazowe wsparcie przedsięwzięć środowiska aktywnych interesariuszy

[7] jeśli funkcję koordynatorów obszarowych pełnią punkty informacji turystycznej albo lokalne organizacje turystyczne, to działalność na rzecz szlaku stanowi dodatkowy zakres zadań takiej komórki lub jest formą realizacji statutowych zadań tej organizacji, dlatego generują one głównie koszty doraźne, ujęte w innej grupie wydatków szlaku).

danego szlaku działających w formule wolontariatu (przykładowo: jedno przedsięwzięcie na rok). Jednak największym komponentem kosztów doraźnych są te wynikające ze stwierdzonych potrzeb utrzymania infrastruktury materialnej szlaków. Obejmują one: uzupełnianie zniszczonych i wyeksploatowanych oznaczeń tras przy drogach/ścieżkach i tablic przy obiektach szlaków, wykonanie trwałych elementów oznaczeń dla zastąpienia zniszczonych, koszty naprawy krytycznych odcinków tras. Koszty te, zgłaszane przez koordynatorów obszarowych, powinny być im refundowane po wykonaniu napraw i uzupełnień przez zarządcę terenu (np. nadleśnictwo) lub lokalny samorząd.

Proponowany wstępny model finansowania zarządzania szlakiem musi zawierać rozwiązania dotyczące obszarów wyżej wymienionych (wskazanie sposobów podziału kosztów oraz ich płatników, ponadto źródła przychodów obydwu szlaków obejmujące zarówno stałe dotacje, jak i (przynajmniej w docelowo określonej części) komponent samofinansowania działalności zarządczej.

Taki model powinien zdefiniować realistyczne źródła przychodów i wskazać akceptowany przez członków i partnerów szlaków, stabilny w dłuższej perspektywie algorytm ich partycypacji w kosztach, który gwarantuje pokrycie środków utrzymania, bieżącego funkcjonowania i rozwoju systemu, a jednocześnie zminimalizuje zależność szlaku od (jednorazowych albo krótkookresowych) dotacji i grantów oraz od jego udziału w dofinansowywanych instytucjonalnie projektach zewnętrznych, mających wbudowany termin zakończenia finansowania. Taka bowiem zależność polskich systemów była i jest powodem upadku wielu krajowych szlaków kulturowych, w których procesie kreacji popełniono podstawowy błąd nieuwzględnienia komponentu finansowania po zużyciu tych środków względnie po upływie czasu realizacji danego projektu. Dobrym przykładem jest krytyczna pod tym względem sytuacja Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba po zakończeniu projektu „Recreate" będąca rezultatem oddziaływania tego właśnie mechanizmu.

Model finansowania proponowany dla analizowanych szlaków powinien docelowo (przy założeniu trwałego udziału władz publicznych jako głównych płatników kosztów inwestycyjnych) przynajmniej częściowo odciążyć je od ponoszenia kosztów stałych szlaków i całkowicie uwolnić od ponoszenia doraźnych kosztów ich funkcjonowania. Może to być zapewnione tylko przy założeniu (i osiągnieciu) samofinansowania organizacji zarządczej szlaków lub przez regularne pozyskiwanie przychodów z innych źródeł (sponsorskich). Jednocześnie model finansowania powinien zaktywizować członków szlaku dla pozyskania środków na pokrywanie części kosztów stałych funkcjonowania każdego z systemów.

Jednak w sytuacji, kiedy znakomita większość obiektów obydwu szlaków (którymi są świątynie) jest zarządzana przez podmioty nie generujące dochodu z turystyki, a pozostałe (jedno muzeum w perspektywie kilka) to jednostki prowadzone przez samorządy i ograniczone w swej działalności gospodarczej, komponentu samofinansowania nie da się wprowadzić bez podjęcia działalności gospodarczej przez koordynatora szlaku, który w ten sposób pokrywałby część kosztów własnego funkcjonowania, zapewne generującego najwyższy odsetek kosztów zarządzania

szlakiem. Ten czynnik już od początku powinien mieć wpływ na wybór koordynatora szlaku i na ustalenie jego prawnego statusu. Ten status powinien mu umożliwić podejmowanie działań generujących zyski (m.in., z organizacji wypraw po szlakach i sprzedaży pakietów pobytowych), zlecanie takich działań lub przynajmniej pośredniczenie w dystrybucji usług przy otrzymywaniu z tego tytułu nawet niewielkich, jednak regularnych i powoli rosnących przychodów. Ponieważ z budżecie szlaków wspomniane trzy podstawowe grupy wydatków byłyby odrębnie traktowane, planowane i rozliczane, w razie potrzeby można by je rozdzielić a nawet wyłączyć, co ułatwi ich (współ) finansowanie przez zewnętrzne podmioty.

Model partnerskiego finansowania projektowego

W tak zarysowanym układzie koszty *inwestycyjne* związane głównie z niezbędną reorganizacją obydwu systemów powinny zostać pokryte z jednorazowej dotacji partnera strategicznego (na przykład samorządu regionalnego), ewentualnie z również z pozyskanego wsparcia z publicznych źródeł zewnętrznych (polskich i europejskich), o które organizacja szlaku powinna aplikować ze wsparciem tego samorządu. Na początku i przez wskazany okres (na przykład 3 lata) wszystkie stałe koszty finansowania uzgodnionego zakresu koordynacji szlaku (w zakresie opisanym wyżej) także pozostawałyby w gestii partnerów strategicznych. Są nimi wspólnie samorząd regionalny (na Drodze Człuchowskiej prócz pomorskiego cząstkowo także kujawsko-pomorski) i samorządy lokalne, wpłacające roczne składki. Ich wysokość można wymierzyć stosując mieszane kryterium wysokości budżetu rocznego danego samorządu, liczby obiektów szlaku na jego terytorium, ewentualnie przychodów rocznych tego samorządu pośrednio generowanych przez ruch turystyczny na jego terenie. Te składki zapewnią też finansowanie wydatków doraźnych każdego ze szlaków, jednak tylko takich, które odnoszą się do całego systemu (np. akcja promocji szlaku). Pozostałe koszty doraźne na rozwiązanie problemów powstałych lokalnie (np. zniszczenie tablic, krytyczny stan odcinka trasy) powinien ponosić odpowiedni terytorialnie samorząd lub zarządca terenu (jak nadleśnictwo w przypadku lasów państwowych).

Od początku natomiast w tym modelu rezygnuje się z regularnych składek członków szlaku z grupy jego obiektów, ograniczając tym samym koszty ich udziału do wydatków ponoszonych na ich udostępnienie oraz na utrzymanie w nich tematycznych doświadczeń (wystawa, funkcjonowanie pomieszczenia i urządzenia z projekcją filmu, inne.). Natomiast obiekty, które zdecydują się na rozszerzenie własnej oferty tematycznej o nowe doświadczenia są wspierane w pierwszym okresie ze środków inwestycyjnych a potem z doraźnych. Z kolei na podstawie jednorazowych (projektowych) porozumień celowych realizuje się i finansuje koszty zarządzania ofertą szlaku takie jak lokalne pakiety, wycieczki i rajdy w przestrzeni szlaku, zloty turystów-eksplorerów, obsługa przewodnicka turystów, wytwarzanie i sprzedaż pamiątek, przedmiotów kolekcjonerskich i literatury. Te bowiem przedsięwzięcia od początku generują dochód i zwiększają ruch turystyczny. W każdym takim projekcie, realizowanym autonomicznie w stosunku do budżetu szlaku przez zainteresowane grupy podmiotów: obiekty szlaku, lokalne samorządy i gestorzy przewidzianych w nich usług jako partnerzy szlaku są zarówno płatnikami, jak i

beneficjentami przychodów i zysków, zaś koordynator szlaku wspiera ich organizacyjnie i w wymiarze promocji w ramach swoich bieżących zadań. Uczestnicy projektu partycypują w jego kosztach w ułamku ustalonym na podstawie jego kosztorysu i odnoszą przewidziane w nim (niekoniecznie tylko finansowe) korzyści z jego realizacji. W niektórych takich projektach możliwe jest również wprowadzenie komponentu finansowania społecznościowego (*crowdfunding*) ze strony jego uczestników-turystów. Tak jest w przypadku rajdów rowerowych oraz imprez eksplorerskich. W innych możliwe jest z kolei pozyskanie lokalnego sponsora projektu (np. jako dostawcy cateringu żywnościowego, podmiotu opłacającego performance artystyczny czy fundatora nagród) który odnosi korzyści w wymiarze public relations albo w zakresie realizacji swojej misji udostepnienia zasobów (jak przykładowo nadleśnictwa). Udział innych podmiotów szlaku oraz partnerów zewnętrznych w każdym projekcie (i w konsekwencji w jego finansowaniu) powinien następować na podstawie zaproszenia kierowanego przez jego lidera jako koordynator projektu.

Również w ramach projektowego komponentu finansowania szlaków Urząd Marszałkowski, jako ich główny partner strategiczny powinien wypracować skuteczną formułę umożliwiającą uczestnictwo w tych projektach środowisk aktywnych interesariuszy Drogi Jakubowej ze swojego terenu. W przypadku badanych szlaków dotyczy to w szczególności Stowarzyszenia św. Jakuba w Ostrowitem, i Stowarzyszania Szlaki Kulturowe w Subkowach, a w dalszej kolejności pomorskich bractw Jakubowych. Mogą one wziąć udział w projektach regionalnych i konkursach dotacyjnych jako czynnik społeczny wspierający i popularyzujący turystykę na obydwu szlakach. Może to się dokonywać w drodze zarówno odpowiednich zapisów w regulaminach tych projektów i konkursów, jak i przez zapraszanie tych środowisk (a przynajmniej formalnie działających stowarzyszeń) do uczestnictwa w nich oferując im dofinansowanie (lub pokrycie w całości) przypadającego na nie udziału w kosztach projektu przez samorząd regionalny lub lokalny, na podstawie ich wniosku dotyczącego ich udziału w projekcie, popartego przez komórkę organizacyjną szlaków.

W przedstawionym modelu finansowania zyski wypracowane z działalności własnej koordynatora szlaku zwracane są jego partnerom strategicznym, to jest samorządom (pozostali partnerzy nie mają do tego tytułu) pomniejszając ich udział finansowy w kosztach jego utrzymania w kolejnym okresie lub (jeśli oni sami tak zdecydują) są przeznaczane na koszty doraźne albo na przedsięwzięcia służące promocji szlaku. Odpowiednio zaplanowane mechanizmy, włączone po okresie rozruchu obydwu szlaków (jak coroczne rozliczanie koordynatora z osiągniętych zysków z oczekiwaniem stopniowego zwiększania ich udziału w pokryciu kosztach funkcjonowania danego systemu), jeśli są stosowane konsekwentnie, pozwalają na stopniowe (do pewnego pułapu) osiąganie finansowej niezależności szlaku. Model partnerskiego finansowania projektowego zwiększa również świadomość odpowiedzialności poszczególnych podmiotów za „życie szlaku" i motywuje ich do aktywnego udziału w kształtowaniu i rozwijaniu jego oferty, jednocześnie zaś wprowadza elastyczność funkcjonowania tak finansowanego szlaku i wymusza dostosowywanie aktywności jego operatora do bieżących potrzeb. Stwarza też przestrzeń do wprowadzania nowych pomysłów i

włączania kolejnych partnerów (jako współuczestników projektów lub ich sponsorów). Z ekonomicznego punktu widzenia taki system zapewnia również większą efektywność funkcjonowania szlaku, wymuszając każdorazową ocenę opłacalności podejmowanych przedsięwzięć (jednak dokonywana niekoniecznie tylko w wymiarze pieniężnym).

5.4. Szczegółowe propozycje rozwiązań, zmian i korekt w funkcjonowaniu szlaków.

Znaczna część formułowanych w Rozdziale 4 rekomendacji odpowiadających na główne stwierdzone bolączki i mankamenty aktualnego funkcjonowania Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba możliwa jest do realizacji poprzez działania korygujące lub naprawcze nie wymagające inwestowania większych środków. Do takich należą przykładowo: poprawa oznaczenia tras przed skrzyżowaniami, rozwidleniami dróg i na nich, lokalna korekta przebiegu trasy czy aktualizacja informacji o dostępnych noclegach. Te zalecania mogą zostać wprowadzone bez potrzeby czekania na wypracowanie nowej strategii i bez powołania nowych podmiotów zarządczych szlaków. Realizacja części z poniżej zamieszczonych zaleceń również jest możliwa bez większych inwestycji, wymaga jednak uprzedniego sformalizowania struktury szlaku (jak porozumienia z obiektami i organizatorami eventów). Inne elementy reorganizacji szlaków wymagają już poważniejszych (choć jednorazowych) inwestycji (jak wprowadzenie nowych warstw szlaku dla poszczególnych grup turystów, wprowadzenie nowego systemu zarządzania szlakiem oraz opracowanie, skonstruowanie i wdrożenie narzędzi zarządzania ofertą i komunikacji z turystami - zintegrowanej interaktywnej witryny www i wielofunkcyjnej aplikacji mobilnej szlaków. Jeszcze inne działania (jak wprowadzenie niektórych typów eventu, realizacja projektów obszarowych lub skierowanych do określonej grupy turystów) można zrealizować pod warunkiem zapewnienia transparentnych relacji i odpowiedzialności poszczególnych podmiotów oraz zagwarantowania stabilności finansowania systemu. Dlatego poszczególne rekomendacje należy każdorazowo konfrontować z tymi warunkami, a ich realizację łączyć z postępem prac reorganizacyjnych struktury szlaków oraz z pozyskiwaniem publicznych lub zewnętrznych środków.

5.4.1. Umowy – porozumienia z zarządcami świątyń.

Takie porozumienia – zwłaszcza w kontekście niskiej wiarygodności w zakresie dostępności polskich świątyń jako obiektów szlaków kulturowych wydają się niezbędne dla zapewnienia podstawowego warunku materialności szlaku, to jest dostępności jego walorów dla użytkowników. Powinny one obejmować: dostępność obiektu (w jej wybranej formule, np. otwarcie na telefon) i jej warunki (w tym cena, ewentualny regulamin zwiedzania), oznaczenie obiektu (z określeniem jego standaryzowanej formy, miejsca umieszczenia i komponentów treści), udostępnienie materiałów i literatury szlaku w

obiekcie (które dostarcza organizacja szlaku), utrzymanie stałej dostępności doświadczeń tematycznych szlaku w obiekcie/otoczeniu, współpraca zarządcy obiektu przy zgłoszonych przejściach grupowych oraz zwiedzaniu przez grupy wycieczkowe – wszystko to może być realizowane z pomocą odcinkowego lidera (koordynatora) Drogi. Dobrym i użytecznym modelem jest porozumienie trójstronne, którego trzecim partnerem jest gmina (zob. rozdz. 4.3.4.). Dzięki temu może ono (i powinno) obejmować spełnienie określonych potrzeb zarządcy obiektu przez lokalny samorząd. Może to być np. wydzielenie, zagospodarowanie i utrzymanie przykościelnego parkingu, oświetlenie obiektu, okresowe porządkowanie jego bliższego otoczenia, współorganizacja lub wsparcie w wymienionym w porozumieniu wydarzeniu kościelnym (np. procesji, festynie odpustowym) lub inne świadczenia. W Rozdziale 4.3.4. opisano takie porozumienia jako jeden ze sprawdzonych sposobów rozwiązania częstego w strukturze polskich Dróg Jakubowych braku fizycznej i turystycznej dostępności obiektów szlaków. Z punktu widzenia całości systemu celem takiego porozumienia jest ustanowienie i zachowanie materialności szlaku kulturowego, czyli satysfakcjonującego poziomu jego oferty jako atrakcyjnej i wiarygodnej propozycji dla turystów. Tak więc poszczególne zapisy Porozumienia służą zagwarantowaniu wspomnianych w rozdziale 3.1. czterech kryteriów materialności szlaku o profilu kulturowym. Stronami porozumienia są 1) zarządca (właściciel) obiektu szlaku, 2) organizacja zarządcza szlaku oraz 3) właściwy dla obiektu samorząd lokalny (urząd gminy). Jednolitą dla wszystkich obiektów treść podstawową porozumienia powinna przygotować organizacja zarządcza szlaku lub jego koordynator, a skonsultować i zaaprobować - wszyscy członkowie tej organizacji (to zadanie dla Zebrania Członków Szlaku). W ramach tego porozumienia poszczególne zobowiązania stron można każdorazowo dostosowywać do zasobów poszczególnych typów obiektów, tras szlaku albo jego lokalnych propozycji (w tym eksploracyjnych), do których są one włączone. Zawsze jednak należy zachować jednolite standardy przyjęte dla danego rodzaju zobowiązania, dzięki czemu użytkownicy szlaku mogą polegać na jego ofercie i przyzwyczajają się do korzystania z niej zawsze w ten sam sposób.

W odniesieniu do **kryterium tematyzacji** (które dotyczy zarówno szlaku jako całości, jak i każdego jego formalnego obiektu) w porozumieniu o uczestnictwie obiektu w szlaku kulturowym powinien się znaleźć zapis zapewniający trwałość istnienia i dostępności dla turystów zasobów, które decydują o zgodności obiektu z profilem szlaku. W odniesieniu do Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba przedmiotem takiego zapisu w odniesieniu do kościołów mogą być 1) dostęp do głównej sakralnej przestrzeni świątyni oraz 2) deklaracja wprowadzenia lub udostępnienia dla odwiedzających już istniejącego doświadczenia tematycznego albo zobowiązanie do kreacja nowego (opisane we fragmencie dotyczącym ewentyzacji szlaku (zob. 5. 4.4.), przy wsparciu koordynatora szlaku i merytorycznym wsparciu jego Rady.

Kryterium dostępności obiektów szlaku kulturowego posiada kilka wymiarów. Jednym z nich jest *dostępność komunikacyjna* (której zapewnienie jest zobowiązaniem szlaku i samorządu), inną *dostępność informacyjna* (w wypadku tych obiektów zapewniona już przez prawidłową tematyzację wraz z materiałami na miejscu) a jeszcze inną *dostępność fizyczna*, która dotyczy już samego obiektu i pozostaje zobowiązaniem jego zarządcy.

W odniesieniu do pierwszego z wymienionych wymiarów: **dostępności komunikacyjnej** zapisy porozumienia między samorządem a szlakiem powinny ustalać zakres prac, które samorząd zobowiązuje się wykonać lub zlecić. Takim działaniem może być np. zapewnienie bezkolizyjnego dojścia lub dojazdu rowerem do danego obiektu dla turystów. Mogą to być odpowiednio: zobowiązanie do budowy odcinka drogi rowerowej albo do wyznaczenia i oznaczenia na istniejących szlakach rowerowych lokalnego odcinka trasy szlaku umożliwiającego dojazd do obiektu lub w jego pobliże czy zobowiązanie do zainstalowania stanowiska do pozostawiania rowerów.

W wymiarze **dostępności fizycznej** zarządca obiektu zobowiązuje się wprowadzić i honorować określone dni i godziny jego otwarcia oraz udostępnienie mieszczących się w nim lub otoczeniu zasobów tematycznych dla turystów lub ich udostępnienia czy to *a vista*, czy też na zgłoszenie (na podstawie zaakceptowanej przezeń procedury takiego zgłoszenia jednolitej dla całego szlaku, na przykład „otwarcia na telefon"). Deklaruje on także zapewnienie turystom odwiedzającym obiekt możliwości skorzystania z własnego węzła sanitarnego obiektu lub wskazuje położony w bezpośrednim sąsiedztwie publiczny węzeł sanitarny oraz deklaruje posiadanie i udostępnienie w razie potrzeby odwiedzającym obiekt turystom zestawu pierwszej pomocy (tzw. apteczki).

Ze względu na rozmaity poziom personalnej obsady aktualnie funkcjonujące obiekty Pelplińskiej Drogi można podzielić na grupy o dwóch poziomach dostępności: a) obiekty pełnej dostępności i b) obiekty gwarantowanej dostępności. Obiekty Drogi Człuchowskiej aktualnie (może poza kościołami w Człuchowie i Ostrowitem) powinny być na ten moment zaliczone do obiektów o dostępności gwarantowanej. Po sklasyfikowaniu obiektu do danej grupy (co dokonuje się wspólnie z okazji porozumienia o udziale w szlaku) musi on spełniać wszystkie wymagania dla danej grupy (np. procedurę otwarcia na telefon), ponieważ te są podane do wiadomości turystów i uwzględniane w konstrukcji pakietów turystycznych szlaku. Wówczas możliwe jest skorzystanie z uprawnień obiektu danej grupy.

Obiekty **pełnej** dostępności są otwarte i w pełnym zakresie dostępne do zwiedzania przez pielgrzymów, turystów indywidualnych i grupy w wyznaczonych dniach i godzinach, zarówno w sezonie turystycznym, jak i **poza** nim. To właśnie te obiekty gwarantują (jeśli takie będzie założenie) stałe, to jest całoroczne funkcjonowanie danego szlaku jako produktu turystycznego. Do takich obiektów na Pelplińskiej Drodze, ze względu na ich znaczenie dla: tematyzacji szlaku lub życia religijnego lub też dziedzictwa regionu powinny być zaliczone: zespół katedralny w Pelplinie, Muzeum biblii Gutenberga w Pelplinie, kościoły św. Jakuba w Dzierzążnie. Po poszerzeniu oferty szlaku (w jego warstwie kulturowej) tę grupę mogą uzupełnić: Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim, tamtejsza fara św. Mateusza, zamek w Gniewie z tamtejszym muzeum i sanktuarium maryjne w Piasecznie. Natomiast na Drodze Człuchowskiej powinny to być: kościoły Św. Jakuba w Lubichowie, Ostrowitem i Człuchowie, a po rozszerzeniu oferty także Muzeum Borów Tucholskich w Tucholi, Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Muzeum Regionalne (zamek) w Człuchowie oraz pracownia rzeźbiarska z prywatną kolekcją w Osiecznej. W ramach dostępności pełnej obiektu także poza

sezonem zarządca gwarantuje każdemu odwiedzającemu zwiedzanie obiektu z przynajmniej jedną określoną w porozumieniu formą interpretacji (np. oprowadzanie po obiekcie / wystawie, pokaz lub film, w zależności od obiektu prelekcja tematyczna lub stacjonarna gra tematyczna, jakaś inna forma). W organizacji takiego doświadczenia lub jego rozwinięcia (np. przykościelnej wystawy) do dobrego standardu szlak powinien wspomóc zarządcę obiektu. Wsparcie może przybrać formę konsultacji merytorycznej, ewentualnie jednorazowej subwencji na wykonanie materiałów/ szkolenie personelu obsługi / zakup niezbędnej infrastruktury interpretacyjnej. W obiekcie pełnej dostępności powinny być wyłożone lub wystawione wszystkie aktualne materiały informacyjne i promocyjne szlaku, a także, jeśli funkcjonuje tu sklep lub kiosk obiektowy - prowadzona sprzedaż pamiątek tematycznych. Zarządca obiektu pełnej dostępności ma prawo do udziału we wszystkich projektach szlaku, może wnioskować o uwzględnienie obiektu w programach eventów rozproszonych lub wędrownych, ponadto obiekt powinien być uwzględniony we wszystkich warstwach i trasach turystycznych szlaku.

Obiekty **gwarantowanej** dostępności powinny być otwarte lub gotowe do otwarcia (np. na zgłoszenie telefoniczne, ale bez czasowego wyprzedzenia) w sezonie turystycznym, rozszerzonym o okres wskazany w wyniku konsultacji z czynnymi caminowiczami (na bazie ustalenia, od kiedy do kiedy w roku faktycznie korzystają oni z oferty szlaku. Przykładowo, zamiast zwyczajowego okresu od 1 maja do końca września mogłoby to być od 1 kwietnia do końca października. W tym czasie obiekt o takim poziomie dostępności powinien być dostępny zarówno dla grup jak i indywidualnych pielgrzymów oraz turystów. Poza tym szeroko pojętym sezonem dostępność byłaby gwarantowana już pod warunkiem wcześniejszego umówienia (zgłoszenia przez aplikację lub witrynę szlaku) potwierdzonego przez zarządcę lub pracownika obiektu. W ramach udostępnienia zarządca obiektu z grupy gwarantowanych zapewnia odwiedzającemu oprócz samego zwiedzania (nieodpłatnie lub odpłatnie) co najmniej jeden komponent interpretacji (na przykład oprowadzenie po obiekcie z objaśnieniami (narracja), wystawę tematyczną, pokaz, projekcję filmu, bezobsługową grę albo questy lub inny. Ponadto zobowiązuje się on do wyłożenia lub wystawienia w obiekcie wskazanych materiałów informacyjnych lub promocyjnych szlaku lub/i obiektu. Opisany poziom dostępności pozwala objąć tą jej formą nawet kościoły etapowe obu szlaków nie posiadające rozwiniętych wątków w jego ścisłej (jakubowej i pielgrzymiej) tematyce. W szeroko pojętym sezonie zaspokoją one potrzeby indywidualnych pielgrzymów.

Sezonowość szlaków? W kontekście dostępności obiektów dla turystów, skali ruchu pieszego i rowerowego turystów (który ze względu na swoje silne uwarunkowanie sprzyjającą pogodą praktycznie zamiera w najchłodniejszych miesiącach, jak również nierównej skali organizowanych wydarzeń tematycznych, przypadających głównie na miesiące wakacyjne (i bardzo nielicznych w miesiącach zimowych) można zastanowić się nad (formalnym, a nie tylko faktycznym) ograniczeniem czasowym oferty obu szlaków poprzez zdefiniowanie jej funkcjonowania np. w miesiącach od kwietnia do października. Tym samym obiekty sakralne szlaku nie musiałyby być otwarte dla turystów przez cały rok, usługodawcy nie musieliby utrzymywać swojej oferty w miesiącach faktycznie martwego popytu, a koordynatorzy odcinkowi i koordynator szlaku, odciążeni od hipotetycznych

choćby zobowiązań wobec użytkowników szlaku mieliby czas na ewaluacje swoich działań, monitoring i poprawianie stanu tras i zasobów rozproszonych w terenie, korekty oferty na następny sezon oraz modyfikacje treści na nośnikach informacji i przygotowanie nowych propozycji lub zestawianie pakietów.

Kryterium oznaczenia dotyczy zarówno szlaku, jak samorządu i każdego obiektu. W odniesieniu do samorządu odpowiednie zapisy porozumienia powinny zawierać zobowiązanie do ustawienia (dotyczy tras rowerowych w ciągu dróg publicznych) drogowych znaków informacyjnych prowadzących od głównej drogi względnie od publicznych lokalnych ciągów komunikacyjnych do obiektu. Organizacja zarządcza szlaku zobowiązuje się do wykonania i ustawienia w otoczeniu obiektu zewnętrznych tablic informacyjnych obiektu według wzoru ujednoliconego dla całego szlaku, identyfikujących go jako obiekt Pelplińskiej względnie Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba i zawierających informacje o jego zasobach. Do tego celu można wykorzystać opracowane w dobrym standardzie opisu i znajdujące się przy części obiektów obydwu szlaków informacyjne tablice Drogi [KAO 1-16], które jednak powinny, przynajmniej w wyraźnie oznaczonej opcji odczytu QR, zawierać także pełną anglojęzyczną wersję całej swojej treści. Organizacja szlaków powinna ponadto zobowiązać się do wprowadzenia dokładniejszych opisów obiektu, zlokalizowanych w nim doświadczeń tematycznych i formuły jego udostępniania na ich witrynach witrynie www oraz w aplikacji turystycznej szlaków. Opisy te powinny też znaleźć się w każdym dedykowanym szlakowi systemie nawigacji turystycznej (tak jak trasy zapisane za pomocą śladu GPS), na fizycznych mapach danego szlaku oraz we wszystkich wydaniach jego przewodników i informatorów. Z kolei zarządca obiektu wyraża zgodę na trwałe umiejscowienie tych tablic na swoim terenie i w porozumieniu z organizacją szlaku wybiera dla nich dobrze widoczne miejsce, zgadza się także na podawanie w materiałach szlaku informacji teleadresowych obiektu i jego jako zarządcy lub innych wskazanych przez siebie opiekunów albo osób odpowiedzialnych za jego udostępnienie.

Kryterium koordynacji dotyczy głównie szlaku jako systemu eksploatacji turystycznej (zob. Rozdział 3.1.), ale i ono wymaga współpracy zarządcy obiektów. W zapisach porozumienia odnoszących się do obiektu powinny zostać określone sposoby komunikacji jego zarządcy z koordynatorem szlaku (i koordynatorem obszarowym, jeśli taki jest). Na użytek koordynacji szlaku zarządca obiektu powinien też aktualizować informacje dotyczące jego zasobów. Ważne jest też wzajemne powiązanie witryn www obiektu i szlaku, względnie stworzenie od podstaw takiej strony (zakładki) dla obiektu jako podstrony na witrynie www szlaku. W porozumieniu powinny zostać określone zasady dostępności obiektu i jego świadczeń dla odwiedzających (jak węzeł sanitarny, miejsce odpoczynku) oraz zasady monitorowania dostępności turystycznej obiektu ze strony koordynatora szlaku (lub obszarowego) i formy ewentualnych interwencji na rzecz jej poprawy. Powinno ono wreszcie obejmować (enumeracyjnie wymieniać) usługi obiektu wprowadzane do oferty szlaku poza jego podstawową dostępnością dla turystów oraz warunki ich udostępniania względnie świadczenia. Przy wprowadzeniu pakietów turystycznych do oferty szlaku powinny też zostać określone warunki uczestnictwa obiektu w takich pakietach (zwykle jako dostawcy doświadczeń tematycznych, rzadziej

jako oferenta noclegów) i warunki wprowadzania poszczególnych świadczeń obiektu do pakietów oraz ewentualne warunki uczestnictwa w projektach szlaku takich jak rozproszone lub wędrowne eventy. Zapis powinien obejmować również główne sposoby realizacji tych świadczeń przez koordynatora szlaku (obszarowego) jako pośrednika i ustalenia dotyczące płatności za nie, a także procedury ich zamawiania/rezerwacji w obiekcie na rzecz turystów. Jeśli organizacja zarządcza szlaku zadecyduje o składkowym (solidarnym) systemie jego finansowania, to w tej części porozumienia powinny być zawarte zapisy o świadczeniach pieniężnych zarządcy obiektu wynikających z członkostwa w szlaku lub wyraźna formuła zwalniająca go z nich w zamian za wymienione wyżej świadczenia.

5.4.2. Odrębne trasy rowerowe: przygotowanie i zarządzanie warstwą rowerową szlaków.

Zaleca się, aby docelowo – zgodnie z założeniami współczesnych Dróg Jakubowych – w przestrzeni Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi św. Jakuba funkcjonowały w pełnym wymiarze przestrzennym przeznaczone dla dwóch różnych grup turystów wyznaczone systemowo, oznaczone i przygotowane w terenie oraz przygotowane do bezpiecznej i możliwie wygodnej eksploatacji przynajmniej dwie trasy szlaku (co jednak nie wyklucza ich wspólnego przebiegu na części odcinków). Są to trasa piesza (już funkcjonująca, choć z potrzebami korekty oznaczeń) oraz trasa rowerowa. Ewentualna trasa konna (także znana z historii klasycznych Dróg Jakubowych i funkcjonująca na niektórych odcinkach poza Polską) jest do rozważenia w dalszej przyszłości, ponieważ wymagałaby ona nie tylko znaczniejszych długotrwałych ustaleń (ze względu m.in. na lokalizację części obiektów w centrach miast) jak i inwestycji (w miejsca nocnego odpoczynku dla zwierząt) oraz zebrania grupy usługodawców skłonnych zapewnić im takie schronienie i wyżywienie. Niektóre odcinki aktualnej trasy obu szlaków nadają się dla pielgrzymów i innych turystów podróżujących rowerami, jednak w trakcie badania terenowego zidentyfikowano krytyczne punkty, gdzie poruszanie się na rowerze stanowi ryzyko, a także szereg odcinków, gdzie jest ono niekomfortowe i mocno odbiega od współczesnych standardów rekreacyjnych szlaków rowerowych (zob. Rozdz. 3.2.3.). Skutkiem tego była ogólna rekomendacja rozdzielenia przynajmniej niektórych odcinków trasy pieszej i rowerowej szlaku wraz z ich oznaczeniem, a przy pozostawieniu wspólnego przebiegu trasy dla obu grup - poprawą nawierzchni przynajmniej w jej wskazanych krytycznych punktach (zob. 4.2.4., SPATO-3; SPATO-4).

Propozycją idącą dalej, której realizacja niekoniecznie jest uzależniona od przyjęcia koncepcji rozszerzenia propozycji szlaku na aktywnych turystów kulturowych i turystów rekreacyjnych, jednak ściśle już powiązana z ewentualnymi większymi inwestycjami i szerzej zakrojonymi działaniami organizacyjnymi jest utworzenie w strukturze Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi osobnej **warstwy rowerowej**, to jest wyodrębnionej oferty turystycznej eksploatacji wraz z przypisanymi jej trasą, (specyficznymi) usługami, narzędziami obsługi użytkowników, propozycjami wypraw i cyklicznym eventem oraz adekwatnymi do tej grupy użytkowników przedsięwzięciami i kanałami promocji.

Dla organizacji takiej warstwy *nie* jest konieczna zmiana struktury ani wymiana gestorów usług recepcji (tj. noclegów i gastronomii) zlokalizowanych w otoczeniu obiektów szlaku, jako że lista tych obiektów pozostaje stała, z ewentualną wymianą dla tej warstwy niektórych kościołów pełniących wyłącznie funkcje etapowe. Jest tak dlatego, ze przy dobrej jakości trasy dzienne odcinki przemierzane przez rowerzystów mogą być znacznie dłuższe niż te obliczone dla piechura. W samych obiektach szlaku wymagane byłyby jedynie drobne korekty, przy czym najważniejsza byłoby wprowadzenie bezpiecznych stanowisk dla pozostawiania rowerów przez zwiedzających, których jednak brakuje tylko w niewielu miejscach [KAO 01-16]. Jednak pełnowartościowa oferta dla turystów rowerowych wymaga już wprowadzenia do struktury obu szlaków nowej grupy gestorów usług. Pierwszymi z nich (i niezbędnymi) są podmioty świadczące serwis obsługi i naprawy rowerów, których punkty usługowe byłyby zlokalizowane w otoczeniu wszystkich obiektów etapowych, a najlepiej (jeśli takie działają) również wzdłuż całej trasy. Rekomendacją dalej idącą, która z pewnością dobrze wpłynie na odbiór oferty takiej warstwy szlaków (i zyska im dobrą ocenę ze strony rowerzystów) jest zawarcie z podmiotami prowadzącymi punkty serwisu porozumień na rzecz użytkowników szlaku. Porozumienia te powinny obejmować (odpłatny) dojazd do miejsca zgłoszonej większej awarii lub najbliższego ustalonego punktu i naprawę na miejscu. Jest to szczególnie ważne poza miejscowościami i w trudniejszych warunkach terenowych, w tym na obszarach leśnych, gdzie najczęściej dochodzi do uszkodzeń rowerów. Przydatną dla wielu turystów rowerowych (szczególnie grup rodzinnych i seniorów) byłaby też usługa transportu bagaży z jednego do kolejnego wskazanego punktu etapowego i możliwość ich zdeponowania u wskazanego kolejnego gestora noclegu lub przynajmniej odebrania z bezpiecznego miejsca. Obie opisane usługi, w powiązaniu z usługami noclegu i ewentualnie gastronomii – które turysta może już przed wyjazdem na trasę albo w trakcie jej pokonywania rezerwować w miejscach zaplanowanych lub wybranych spontanicznie – tworzyłyby podstawowe składniki pakietów rowerowych.

Podobnie jak dla trasy i warstwy pieszej, także trasa dla rowerowych użytkowników szlaków powinna posiadać opiekunów, którzy okresowo sprawdzają stan jej oznakowania i nawierzchni (szczególnie po zimie i gwałtownych zjawiskach atmosferycznych), przyjmują zgłoszenia o problemach i krytycznych miejscach oraz udzielają porad turystom pytającym o stan trasy na danym odcinku. Takimi opiekunami mogą być te same osoby, które w danym obszarze są odpowiedzialne za trasę pieszą. Można jednak pozyskać dla tej (wolontariackiej) funkcji osoby regularnie odbywające wycieczki rowerowe w okolicach miejsca swego zamieszkania, lokalne kluby turystyki rowerowej i członków odnośnych sekcji organizacji turystycznych. Do lokalnej współpracy w tej funkcji wobec szlaku można także zaangażować serwisantów rowerowych – zwykle są oni jednocześnie pasjonatami tej formy rekreacji.

Przy niektórych szlakach rekreacyjnych w zachodniej Europie funkcjonują także wypożyczalnie rowerów z punktami serwisu. Warstwa rowerowa Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi na pewno potrzebuje sieci punktów serwisowych, z których korzystają również doświadczeni i wytrzymali rowerzyści skłonni pokonywać trudne odcinki. Natomiast racjonalność podejmowania wysiłków dla stworzenia (partnerskiej)

sieci wypożyczalni należy powiązać z decyzją rozszerzenia oferty na grupy turystów rekreacyjnych wyjeżdżających w **grupach rodzinnych i aktywnych seniorów**. Przy ich uwzględnieniu w programie rozbudowy oferty obu systemów w przynajmniej kilku miejscach każdego ze szlaków należy uwzględnić możliwość zwrotu sprzętu w miejscach innych niż miejsca jego wypożyczenia. Dopiero to uniezależnia bowiem turystę od konieczności powrotu w to samo miejsce, co jest warunkiem zwiedzania szlaku linearnego nie będącego pętlą. Taka sieć może działać w warunkach jej założenia i kierowania przez jeden podmiot, który wtedy obsługuje odległe punkty na trasie. Alternatywnie może też ona funkcjonować jako sieć niezależnych podmiotów, co w krajowych realiach (atomizacji tych usług) jest bardziej prawdopodobne. Te współpracujące podmioty wspólnie dokonywałyby zakupu tych samych typów rowerów i zapewniały solidarnie ich bieżące (odpłatne) naprawy niezależnie od miejsca pobrania (a zatem i od własności pojazdu). Problemem do rozwiązania byłby też transport powrotny rowerów pozostawionych w innym miejscu, co jednak przy większej liczbie sprzętu nie musiałoby się odbywać codziennie. Taka usługa (wykonana przez współpracującego ze szlakiem właściciela większego pojazdu) mogłaby być wliczona w cenę wypożyczenia roweru, jednak nie powinna obciążać pojedynczego turysty kosztami całego kursu pojazdu transportowego. Można zresztą powiązać ją z usługą transportu bagaży, i to zarówno turystów rowerowych, jak i pieszych.

Upublicznienie i popularyzacja warstwy rowerowej po jej oznaczeniu w terenie powinny obejmować szereg działań. Pierwszym z nich jest systemowe wyznaczenie trasy na mapach zamieszczonych na witrynie www szlaków i dostępnych w ich mobilnej aplikacji. Drugim jest zamieszczenie trasy wraz ze śladem GPS w serwisie własnym każdego szlaku (identycznie jak w przypadku już funkcjonującego tracku tras pieszych). Wreszcie niezbędne jest naniesienie trasy rowerowej i informacji o tej warstwie oferty szlaku na wszystkie nowo publikowane mapy turystyczne danego szlaku oraz na tablice informacyjne przy jego obiektach. Dodatkowo konieczne będzie zadbanie o wprowadzenie w mapach turystycznych i przewodnikach rowerowych Pomorza przebiegu i krótkiego opisu obu tras rowerowych, informacji o ich zarządcach z ramienia danego szlaku, a także (jeśli odcinek takiej trasy ma wspólny przebieg z innymi rowerowymi szlakami i lokalnymi trasami rekreacyjnymi) dodatkowej formy oznaczenia własnej trasy rowerowej (w postaci nadpisywania, kolejnego znaku, logo itd.) w takich mapach i publikacjach oraz o jej uwzględnienie na umieszczonych w terenie tablicach informacyjnych lokalnych szlaków rekreacyjnych.

Niezależnie od tego warstwa rowerowa szlaku wymagałaby odrębnej informacji i promocji. Jej główne formy zostały w zarysie opisane w odnośnym podrozdziale (5.4.7.) w odniesieniu do czwartej i piątej grupy adresatów promocji szlaku. W kontekście warstwy rowerowej szczególnie należy podkreślić potrzebę podjęcia (po zorganizowaniu przynajmniej podstawowej oferty tej warstwy) kontaktu z grupami dedykowanymi wspólnemu uprawianiu rekreacji rowerowej w mediach społecznościowych (jak przykładowo na facebooku (Meta): Roweroholicy, Rowerempopolsce.pl czy Rowerowe wyprawy) – wszystkie one posiadają dziesiątki tysięcy członków – pozyskiwania do współpracy liderów stowarzyszeń turystycznych i ich oddziałów czy sekcji rowerowych

oraz samodzielnych stowarzyszeń i klubów lokalnych (na początku szczególnie z terenu samego Pomorza i województw ościennych), których, przekazując im gotowe programy wyjazdów, można pozyskać jako multiplikatorów oferty szlaku. Skutecznymi influencerami mogą być także autorzy radiowych i internetowych audycji poświęconych pasji rowerowej oraz z blogerzy koncentrujący swe przekazy na podróżach rowerem jeśli zaś wśród nich wybierać, to ci, którzy w swoim przekazie mocniej uwzględniają element zwiedzania i ciekawe narracje dziedzictwa.

Poniże zestawiono komponenty, które warstwa rowerowa szlaku powinna obejmować z punktu widzenia organizacji oferty, jej komunikowania użytkownikowi oraz jego obsługi w warunkach autonomii.

1) wyznaczona i oznaczona trasa rowerowa dla całości danego szlaku,

2) rowerowa wersja przewodnika po szlaku opisująca przejazd jego trasą rowerową wraz z potrzebnymi rowerzyście informacjami dotyczącymi typu dróg i orientacji przestrzennej, z listą i lokalizacją specyficznych usług i ich gestorów oraz kontaktem do koordynatora tej warstwy,

3) osobna zakładka na witrynie www danego szlaku (z informacjami o trasie, mapą jej przebiegu, informacją o punktach serwisowych i transportu bagażu, ewentualnie o istniejących wypożyczalniach rowerów z lokalizacją punktów ich pobierania i oddawania) wraz z aktualnymi warunkami świadczenia tych usług. Zakładka taka powinna objąć także wygodną formą komunikowania lub/i rezerwacji oraz informację o wszystkich obiektach szlaku wraz ze wskazaniem punktu parkowania rowerów (i z mapką sytuacyjną). Wreszcie powinna też zestawiać, a najlepiej oferować (poprzez automatyczny system ich rezerwacji) lokalne usługi recepcji we wszystkich miejscowościach z obiektami. Opcjonalny (w miarę posiadania lub pozyskania środków do wprowadzenia później) byłby rozbudowany planer umożliwiający użytkownikowi samodzielne zestawienie pakietu rowerowego na całą planowaną trasę lub dla jednego miejsca poprzez dodawanie kolejnych usług z jednorazową płatnością zbiorczą oraz z możliwością pobrania przewodnika rowerowego (standardowego lub wygenerowanego na podstawie złożonego zamówienia).

4) osobny komponent lub odrębna wersja aplikacji danego szlaku z informacjami o trasie, mapą jej przebiegu, ze śladem GPS (także do pobrania i użytkowania offline), z informacjami o punktach serwisowych, warunkach uzyskania pomocy i z wygodnym, intuicyjnym mechanizmem kontaktowania się i komunikacji oraz zamawiania tych usług, z pełną informacją o wszystkich obiektach szlaku wraz ze wskazaniem punktu parkowania rowerów (mapka sytuacyjna), informacją o lokalnych usługach recepcji w otoczeniu wszystkich obiektów wraz z możliwością ich automatycznej rezerwacji, z opcją samodzielnego zbudowania pakietu rowerowego na całą planowaną trasę lub dla jednego miejsca poprzez dodawanie kolejnych usług i jednorazową płatność, a także z rowerowym przewodnikiem po szlaku, dla wygody turysty podzielonym na rozdziały odpowiadające proponowanym dziennym etapom,

5) własny kalendarz wydarzeń danego szlaku (z głównym eventem szlaku dla tej grupy turystów) obejmujący też terminy wszystkich rowerowych wypraw grupowych (od pielgrzymek przez wycieczki, rajdy aż po wyprawy wytrzymałościowe) z dokładnym programem i wskazaniem organizatora (oraz z możliwością kreacji wydarzenia przez wszystkie współpracujące ze szlakiem organizacje, kluby i grupy aktywnych rowerzystów),

6) możliwość rejestracji jako rowerowy pielgrzym na Drodze Św. Jakuba do Santiago i pobrania (elektronicznego) Paszportu Pielgrzyma. Dodatkowo oferowany będzie komplet informacji przydatnych/niezbędnych do skorzystania z oferty pozostałych (w tym zagranicznych) odcinków Drogi odpowiednich dla rowerzystów lub im dedykowanych oraz lista warunków uzyskania certyfikatu Camino jako pielgrzym rowerowy.

7) listę i warunki uzyskania wszystkich dodatkowych usług, w tym także transportu bagażu, ubezpieczenia turystycznego (wystarczy w postaci linku do witryny podmiotu mającego takie ubezpieczenia w ofercie z krótkim opisem ich warunków).

Zarządzanie rowerową warstwą każdego ze szlaków obejmuje niemałą grupę spójnych działań ukierunkowanych na obsługę określonych potrzeb, a także na promocję adresowaną do określonego kręgu odbiorców. Dlatego powinny one być realizowane lub przynajmniej koordynowane przez jeden podmiot (komórkę) w strukturze organizacji zarządczej szlaku, najlepiej przez osobę aktywną w turystyce rowerowej i dogłębnie znającą potrzeby tej grupy użytkowników szlaku, a także znającą środowisko, jego formy integracji i sposoby oraz kanały pozyskiwania i wymiany informacji. Ułatwi to komunikację szlaku z potencjalnymi konsumentami jego propozycji, a niezależnie od tego uwiarygodni wobec nich sam szlak i rowerowy komponent jego oferty. Taki zarządca funkcjonowałby na warunkach koordynatora obszarowego (zajmującego się jednak nie odcinkiem czy fizycznym terytorium w przestrzeni szlaku, a wydzielonym obszarem jego oferty i działań. To w jego kompetencji byłaby obsługa rowerowej zakładki witryny www szlaku oraz rowerowego komponentu aplikacji szlaku. On też w sprawach dotyczących warstwy rowerowej współpracowałby z odcinkowymi opiekunami tras i z punktami serwisu rowerowego oraz z gestorami pozostałych usług dedykowanych tej grupie użytkowników. Podobnie jak koordynatorzy odcinkowi (i również korzystając z oferty lokalnych usługodawców) zestawiałby on pakiety dla rowerzystów. W jego gestii leżałoby opracowanie i przekazywanie zewnętrznym partnerom oferty organizacji rajdów i wycieczek po trasie jego szlaku, obejmujące gwarancję usług serwisowych i dostępność wskazanych w programie obiektów i doświadczeń. Jeśli w ramach warstwy rowerowej funkcjonowałby odrębny event cykliczny, to koordynator tej warstwy powinien być jego głównym organizatorem z ramienia swojego szlaku, opracowując jego program i współpracując w przygotowaniu i realizacji z gospodarzami wydarzenia (np. lokalnym samorządem) lub – w przypadku eventu wędrownego – z grupą obiektów goszczących jego poszczególne stacje.

5.4.3. Lokalne sieci usługowe szlaków jako system pakietów dla turysty.

Lokalne usługi kulturowego szlaku turystycznego wspierające, a w zasadzie umożliwiające spokojną wędrówkę po jego trasie współtworzą – jak wspominano – zarówno doświadczenia w obiektach, jak i gwarancja noclegu oraz wyżywienia. Dla zapewnienia aktualizacji tych usług w danym miejscu (etapowym i każdym innym) oraz ich sprawnego zestawiania dla użytkownika szlaku już podczas jego wędrówki, powinien nimi zarządzać jako pierwszy i główny partner turysty obszarowy koordynator szlaku. Przy okazji utworzenia warstwy rowerowej szlaku lista takich usług powinna zostać rozszerzona przynajmniej o serwis rowerowy wzdłuż trasy, ewentualnie również o transport bagażu turystów.

Sprawnie zarządzany szlak kulturowy jest w stanie obsługiwać zarówno indywidualnych turystów i małe grupy prywatne, w tym rodzinne, jak i organizatorów turystyki zbiorowej. To ostatnie wykonuje poprzez składanie im własnych gotowych propozycji wypraw po trasie szlaku i realizację tychże na ich zamówienie lub wykonanie i realizację w przestrzeni szlaku pakietów takich usług odpowiadających dostarczonym przez touroperatora programom wypraw i towarzyszącym im zamówieniom. Oczekiwanie wprowadzenia aktualizowanej bazy usług recepcji w punktach etapowych wędrówki Człuchowską i Pelplińską Drogą, by w ten sposób zapewnić turystom przynajmniej możliwość ich sprawnego zamawiania podnosili w trakcie badania interesariusze obydwu szlaków. Działanie realizujące go powinno więc zyskać od początku ich szerokie wsparcie. Lokalne pakiety recepcji, dostosowane do struktury oferty każdego ze szlaków mogą wówczas być jako podstawowe narzędzie obsługi użytkowników w danym miejscu chętnie wykorzystywane (pośredniczone) i promowane przez funkcjonujących tam interesariuszy z grupy zarządców obiektów, opiekunów tras, stowarzyszeń i grup a nawet samorządów, nie prowadzących takiej działalności. Natomiast partnerzy szlaku z grupy oferentów tych usług pozyskują dzięki tym pakietom optymalną formułę ich świadczenia. O ile przy tym potrzeby organizatorów grupowych wypraw może każdorazowo obsłużyć pracownik (czy sam koordynator) szlaku przygotowujący dla nich program lub „ręcznie" rezerwujący poszczególne usługi u współpracujących gestorów, to znaczniejsza liczba indywidualnych zapytań i możliwa wielość kombinacji usług składających się na pakiety indywidualne wymaga już podejścia systemowego, wykorzystującego dostępne technologie rezerwacyjne. Zastosowanie tego podejścia można określa się jako ***pakietyzację szlaku***. Poniżej ten proces, rekomendowany jako element reorganizacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba zostanie opisany w podziale na etapy.

Etap pierwszy. Inaczej niż przy tworzeniu kilku pakietów i ich oferowaniu (bezpośrednio na miejscu ich konsumpcji, we własnej ofercie online czy na obcych portalach) podejście systemowe do pakietyzacji szlaku bazuje na wprowadzeniu przez komórkę zarządczą platformy rezerwacyjnej online z opcją tworzenia kombinacji usług różnych podmiotów. Takie właśnie rozwiązanie zostało zarekomendowane dla witryn www Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi. Przygotowana profesjonalnie i zgodnie z wytycznymi zleceniodawcy Platforma jest w stanie zapewnić obsługę pakietów *elastycznych*. W ramach takiego pakietu turysta sam wybiera i zestawia według swoich potrzeb poszczególne usługi prostym kliknięciem, a system blokuje tylko opcje niedostępne lub nierealne, bo np.

wzajemnie sprzeczne (jak różne noclegi w rozmaitych obiektach w tym samym miejscu i tej samej dacie). Platforma automatycznie lub za dodatkowym potwierdzeniem koordynatora (szlaku) przekazuje rezerwacje użytkownika do gestorów poszczególnych usług, wybranych w ramach pakietu. Turysta otrzymuje potwierdzenie dokonanej rezerwacji w postaci listy i może dokonać płatności online, którą system płatności egzekwuje i potwierdza. Na bieżąco też aktualizowana jest lista wypłat dla poszczególnych gestorów za zamówienie/ wykonanie ich usług, którą następnie można zestawiać we wzajemnie ustalonych okresach rozliczeniowych. Dysponując platformą rezerwacyjna można na bieżąco zmieniać układ pojedynczych pakietów przez włączanie do nich i odłączanie usług, przypisywać te samą usługę jednego gestora (np. nocleg) do różnych pakietów. Można także zabezpieczać tematyczny profil pakietów, np. przez możliwość rezerwacji pakietu z co najmniej jedną usługą „tematyczną" szlaku, taką jak wizyta w obiekcie szlaku czy skorzystanie z jednego z listy zorganizowanych doświadczeń. Możliwe jest także tworzenie i likwidacja pakietów krótkookresowych, tzw. okolicznościowych, potrzebnych dla zapewnienia usług recepcji uczestnikom eventów jako krótkotrwałych wydarzeń odbywających się w wyznaczonym czasie (zob. 5.4.4.). Takie lokalne pakiety szlaku, wykorzystywane podczas cyklicznych wydarzeń stacjonarnych muszą być dostosowane do ich programu w takki sposób, by umożliwić uczestniczącym w nich turystom pełny udział w wydarzeniu (zgodnie z jego programem) oraz wygodne skorzystanie z usług recepcji, towarzyszących mu, zlokalizowanych najbliżej miejsca odbywania eventów lub rekomendowanych przez jego organizatorów z innych powodów (np. związek tematyczny z genezą, ideą lub przebiegiem programu wydarzenia). Link do takiego pakietu z jego krótkim opisem i rekomendacją organizatora wydarzenia powinien być zamieszczony przy każdej informacji o samym evencie.

Krokiem drugim – lub równoległym do wprowadzenia platformy zarządczej szlaku – powinno być ustalenie listy początkowych pakietów tematycznych dla całej Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi. Powinny to być pakiety zlokalizowane w miejscowościach ze skrystalizowaną ofertą danego szlaku, gdzie zebrano już i zestawiono niezbędne usługi recepcji oraz pakiety dla zainteresowanych nimi już na tym etapie koordynatorów obszarowych szlaku. Wszędzie tworzenie pakietów powinno przebiegać z udziałem i wsparciem (ewentualnie szkoleniem przez) koordynatora szlaku, zorientowanego w funkcjonalnościach platformy rezerwacyjnej, czyli również w jej możliwościach składania pakietów, ich obsługi, korzystania przez klienta oraz w mechanizmach rozliczeniowych. Ponieważ stwierdzony podczas badania terenowego poziom integracji dotychczas niewspółpracujących ze sobą gestorów poszczególnych usług w przestrzeni obydwu szlaków wydaje się zbyt niski, by bez zewnętrznego impulsu spontanicznie podjęli oni takie wspólne działania na podstawie samej tylko informacji i zaproszenia ze strony szlaku, tworzenie startowej listy pakietów jego koordynator prawdopodobnie będzie musiał każdorazowo inicjować.

Trzecim etapem pakietyzacji szlaku – po niezbędnym przetestowaniu sprawnego działania platformy rezerwacyjnej – powinno być zorganizowanie serii szkoleń w różnych lokalizacjach dla deklarujących udział w pakietach gestorów usług i doświadczeń, które najlepiej zrealizować w formule warsztatu. W ramach takiego szkolenia przekazuje się

ogólne informacje o typach i strukturze pakietów w turystyce kulturowej, wprowadza w sposoby i etapy ich organizowania i zarządzania nimi, uczy korzystania z przygotowanej dla szlaku platformy obsługi, wskazuje rozmaite formuły podziału kosztów funkcjonowania pakietów i zysków dla ich uczestników (i proponuje jedno z rozwiązań do akceptacji), a także prezentuje się kanały i instrumenty promocji pakietów, opisując zadania każdego z gestorów usług składowych.

Czwarty krok w procesie pakietyzacji szlaku to profesjonalny marketing pakietów. Obejmuje on nie tylko ich sprzedaż, ale także informację i promocję i odnoszą się do niego te same zasady, co do marketingu szlaku jako całości. W tym odniesieniu należy mocniej zaakcentować potrzebę *krzyżowego marketingu* samych interesariuszy szlaku objętych pakietami (gestorów usług), co im samym zyska pierwszych klientów w ramach pakietów (przychodzących od innego usługodawcy), a szlakowi (pod którego marką funkcjonują pakiety) poszerzenie informacji o jego ofercie w poszczególnych miejscach. Przykładowo, serwisant rowerów może, w razie przedłużenia naprawy lub późnej pory, rekomendować lokalny nocleg, a gestor noclegu – usługę gastronomii, jeśli takiej sam nie zapewnia, wszystko to zaś konsekwentnie pod szyldem szlaku. W szeregu małych miejscowości (a takie głównie składają się na przestrzeń obydwu szlaków) właśnie oferta pakietowa danego szlaku będzie zapewne pierwszą na terenie własnej gminy. Wówczas należy zadbać o wprowadzenie informacji o niej (i możliwie jej rekomendacji) do gminnych serwisów informacji oraz promocji w zakładce „turystyka". W sytuacji funkcjonowania węzłów szlaku z innymi systemami linearnymi, gotowy pakiet lokalny Drogi można oferować we wspólnym biurze koordynacji lokalnej szlaków i w lokalnych punktach informacji. Pakiet można także promować w obiektach obydwu szlaków, oczywiście pod szyldem Drogi Jakubowej, co służy jej promocji. Taka lokalna promocja pakietów musi być uzupełniona promocją ze strony szlaku jako całości, którą powinien się zająć jego koordynator. Wprowadza on ofertę pakietów lokalnych w odpowiednim porządku (ich miejsca w przestrzennej strukturze szlaku) na witrynę www szlaku, do jego aplikacji turystycznej oraz do wszystkich materiałów informacyjnych i promocyjnych, którymi zarządza, a które dotyczą bezpośrednio korzystania z oferty (czyli wędrówki szlakiem).

Pakiety zbiorowe dla dużych grup wędrownych, obejmujące dłuższe odcinki danego szlaku z usługami świadczonymi kolejno w różnych lokalizacjach wymagają nie tylko organizacji noclegów i wyżywienia w tych miejscach, ale i zaangażowania gestorów większych zakładów noclegowych i gastronomicznych. Koordynator szlaku, wspierany przez liderów i koordynatorów obszarowych lepiej znających swój teren i skuteczniej negocjujących warunki świadczenia usług może proponować takie pakiety zarówno organizatorom pieszych lub rowerowych pielgrzymek, jak i operatorom turystyki aktywnej planującym rajdy rowerowe po trasie szlaku lub organizacjom popularyzującym turystykę, ich sekcjom, klubom oraz nieformalnym grupom miłośników turystyki. Wówczas powinien włączyć je jako gotowe propozycje do oferty odnośnej (zapewne rowerowej) warstwy szlaku.

Przy podjęciu decyzji o rozwinięciu ewentualnej warstwy eksplorerskiej danego systemu, na niektórych zwartych terenach z ważniejszymi obiektami tego szlaku można

indywidualnym turystom i małym prywatnym grupom zaproponować udział w tzw. bezobsługowej grze miejskiej lub innej terenowej [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2014 s. 353-356]. Taka gra może mieć tematykę stricte religijną z dominującym wątkiem Jakubowym (i wówczas funkcjonować w Człuchowie) albo być dedykowana ogólnie dziedzictwu religijnemu (wówczas objąć także Pelplin), ewentualnie rozproszonemu w przestrzeni szlaku dziedzictwu etnicznemu – wtedy jej terenem mógłby być także obszar całego Kociewia i Borów Tucholskich. Z kolei grupom rodzinnym (np. podróżującym po trasie rowerowej jednego ze szlaków można oferować lokalny questing tematyczny albo ogólno-historyczny obsługiwany przez jego obszarowych koordynatorów (jeśli jego tematyka jest religijna) albo przez lokalne punkty informacji turystycznej lub muzea, jeśli jest ona inna [szerzej o tym zob. Mikos v. Rohrscheidt 2014, s. 356-359]. Staraniem Gminy Morzeszczyn takie questy już funkcjonują w Nowej Cerkwi i Dzierzążnie, bez większych inwestycji można je przygotować dla Lubichowa, Gniewu, Tucholi i Ostrowitego, a po rekomendowanym rozszerzeniu oferty i przestrzeni obu szlaków, również dla Starogardu Gdańskiego, Skarszew i Chojnic. Docelowo, po podjęciu współpracy z zarządcami rozsianych w terenie skrzynek geocachingu można również w przestrzeni obydwu szlaków utworzyć kilka tematycznych geościeżek, tematycznie powiązanych z profilem tych systemów i zaproponować dla nich spójną kolekcję „skarbów" umieszczonych w skrytkach, wszystko to zaś uzupełnić o lokalne usługi recepcji, wprowadzić do informacji i promocji szlaku, powierzyć jednemu koordynatorowi i zarządzać wszystkim jako odrębną warstwą szlaku poprzez dedykowaną jej zakładkę na jego witrynie.

Na początek procesu pakietyzacji obydwu szlaków rekomenduje się działanie niezależne od zaistnienia wyżej opisanej platformy zarządczej zintegrowanej z witryną szlaku, jednak koniecznie włączone do niej po jej powstaniu jako jedna z ofert. Otóż jako pakiety startowe dla każdego szlaku może funkcjonować 1) gotowa propozycja dwu - lub trzy dniowej wyprawy pieszej jednym z odcinków Drogi, zapewniającej uczestnikom certyfikat odbycia pielgrzymki (jak opisano wyżej: do Dzierżążna na Drodze Pelplińskiej i Człuchowa na Drodze człuchowskiej, z zapewnieniem noclegów w już współpracujących punktach, 2) pakiet okazjonalny dla Człuchowa czas trwania tam Jarmarku św. Jakuba 3) elastyczny pakiet dla turysty rowerowego z opcjami noclegów w kilku punktach każdego ze szlaków (przynajmniej Trąbki wielkie, Pelplin i Gniew dla Drogi Pelplińskiej (po rozszerzeniu koniecznie Starogard Gdański) oraz Lubichowo, Tuchola i Człuchów dla drogi Człuchowskiej.

5.4.4. Eventyzacja szlaków i rozbudowa sfery doświadczeń tematycznych.

Termin eventyzacja odnosi się do nasycenia szlaku kulturowego doświadczeniami tematycznymi zgodnymi z jego profilem. Pozwala to zarówno przyciągnąć na szlak osoby zainteresowane jego deklarowanym profilem i tematyką (zwykle ujętą już w samej nazwie szlaku) oraz zintensyfikować główną sferę doświadczeń użytkowników szlaku poza samą fizyczną aktywnością . Pomaga też zrealizować misję szlaku w wymiarze dystrybucji treści kulturowych: popularyzacji eksploatowanego przez ten system wymiaru dziedzictwa kulturowego, a jeśli taki jest profil szlaku – również misję spójnego przekazu religijnego i

doświadczeń religijnych. Dodatkowo eventyzacja umożliwia także osiągnąć cele szlaku w wymiarze uczestnictwa w kulturze jego użytkowników (w sferze poznawczej oraz przeżyciowej dzięki percepcji i zaangażowaniu w wydarzenia, w których biorą udział). Wreszcie proces ten pomaga osiągnąć kluczową z punktu widzenia atrakcyjności wszystkich linearnych systemów tematycznych - wielokrotnie wspominaną w tym Raporcie - zwartość tematyczną szlaku, czyli korzystny balans miedzy przemieszczaniem a doświadczaniem, który akurat dla Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej aktualnie wypada drastycznie słabo (zob. 3.7.). W ramach ewentyzacji szlaku klasycznymi działaniami są: ustanowienie święta szlaku, organizacja innych wydarzeń cyklicznych w różnych jego punktach lub cyklicznego wydarzenia rozproszonego albo wędrownego, ustanowienie i cykliczna realizacja głównego eventu dla alternatywnych warstw szlaku (np. eksplorerskiej) i wydarzenia dla rekreacyjnych turystów aktywnych, ustanowienie i stała aktualizacja kalendarza eventów szlaku, wprowadzenie spójnej sieci mikroeventów (krótkich wydarzeń i programów interpretacji dziedzictwa), ewentualnie wprowadzenie opcji kreacji wydarzeń o większej skali przez partnerów współpracujących ze szlakiem lub jego aktywnych interesariuszy.

Opcja „kreuj wydarzenie”. To funkcjonalność umożliwiająca zarejestrowanym użytkownikom (lub określonej ich grupie, na przykład lokalnym aktywnym środowiskom Jakubowym i partnerom w organizacji turystyki aktywnej) kreacji wydarzeń w małej skali. Takimi mogą być spotkania tematyczne, prelekcje i relacje z Drogi, spotkania modlitewne i liturgiczne, ale również propozycje wspólnych przejść odcinków Drogi lub grupowych przejazdów odcinkowych na rowerach. Wprowadzenie tej funkcjonalności poprawi komunikację w ramach codziennego życia szlaku, a także przyciągnie do wielu z proponowanych wydarzeń zainteresowanych turystów, a nawet przyjaciół Drogi spoza kręgu jej aktywnych interesariuszy. W ramach jej funkcjonowania możliwe byłoby wybranie dla kreowanego wydarzenia opcji „względności”, to jest uzależnienia jego dojścia do skutku od zgłoszenia się kilku lub więcej uczestników (z opcją śledzenia przez wszystkich zgłaszających się stanu tej listy lub liczby chętnych). Zwykłymi użytkownikami tej funkcjonalności powinni być koordynator szlaku, koordynatorzy obszarowi oraz zarządcy obiektów szlaku. Można rozważyć jej udostępnienie również wszystkim zarejestrowanym użytkownikom Paszportu Pielgrzyma i turystycznej aplikacji szlaku (w celu zapraszania innych do wspólnej eksploracji szlaku). Przypomnijmy, że w „kulturowej” warstwie szlaku kreacja eventów w mikroskali oraz udział w nich zapewnia turystom możliwość interakcji z mieszkańcami i przejawami lokalnej kultury, i jednocześnie jest postulatem samych interesariuszy analizowanych szlaków [WE-09; WE-11; WE-13; WE-15; WE-16; WE-23; WE-25], zatem za pomocą dostępnych narzędzi można takie możliwości otworzyć nie tylko partnerom szlaku (zapraszając no przechodzących lub przejeżdżających turystów do udziału w performance1u, prelekcjach, warsztatach, czy prezentacjach, a im samym dając możliwość poszukania lokalnych interlokutorów czy gotowych do spotkania z grupa reprezentantów miejsca i społeczności (tymi z kolei mogliby być również monitorujący kalendarz szlaku gospodarze wystaw, kolekcji i inicjatorzy gier terenowych oraz organizujący wydarzenia w swoich ośrodkach pracownicy lokalnego sektora kultury). W tym kontekście warto przypomnieć zidentyfikowane

podczas badania terenowego Izby Pamięci (jak w Śliwicach), prywatne kolekcje (jak w Osiecznej) czy ośrodki kultury (jak w Pelplinie, Morzeszczynie i Człuchowie) organizujące szereg aktywności potencjalnie interesujących dla uczestników turystyki regionalnej i etnicznej oraz gotowe do zapraszania także nie-miejscowych do udziału w nich.

Jednak w wypadku tak szerokiego udostępnienia opcji tworzenia (mikro)wydarzeń, z uwagi na pewne ryzyko związane z realizacją części z takich indywidualnych propozycji (wspólne przejście, przejazd, ewentualnie kameralne spotkanie w obiekcie lub miejscu noclegu) opcja „kreuj wydarzenie" powinna być dostępna tylko dla zarejestrowanych użytkowników aplikacji szlaku lub osób weryfikowanych innym sposobem (posiadających zarejestrowany Paszport Pielgrzyma, wydawanego posiadaczowi pod warunkiem jakiejś formy wiarygodnej identyfikacji lub innego uwierzytelnienia). Także możliwość zgłoszenia swojego udziału (przyjęcia zaproszenia") byłaby dostępna także dla zarejestrowanych użytkowników, a to w celu lepszego zdyscyplinowania zgłaszających się uczestników (co oszczędza inwestycję energii i czasu inicjatora wydarzenia). Analogicznie, już bez tak restrykcyjnych wymagań uwierzytelnienia uczestników, opcja kreacji wydarzenia mogłaby być wykorzystywana na użytek rekreacyjnej warstwy szlaku (np. dla organizacji rajdów rowerowych, zlotów turystów-eksploratorów, spotkań przy ognisku itd.) i w tej wersji dostępna dla współpracujących ze szlakiem partnerów z branży turystycznej (np. oddziału PTTK, LOT), którzy za pomocą tego narzędzia zapraszaliby turystów do udziału w swoich przedsięwzięciach aktywnego zwiedzania szlaku i jego przestrzeni.

Event główny jako święto każdego lub obydwu szlaków. Funkcję święta szlaku przypisuje się wydarzeniom cyklicznym, które w swoim programie, zgodnym z profilem szlaku eksponują lub aktywnie wykorzystują wszystkie albo jeden z wymiarów tytułowego aspektu dziedzictwa eksploatowanego przez taki system. Operacyjnie jest on określany właśnie jako „święto szlaku" [Gaweł 2011, s. 138-141; Mikos v. Rohrscheidt 2020, s. 241-243], ponieważ związana z nim seria propozycji dla turystów 1) tworzy kulminację rocznego cyklu życia tego systemu (pozwalając na rozwinięcie i prezentację możliwie najszerszej gamy jego tematycznych doświadczeń w jednym miejscu i czasie), 2) przyciąga w krótkim okresie na szlak dużą grupę użytkowników (niejednokrotnie podobną lub nawet liczniejszą niż we wszystkie pozostałe dni roku) oraz 3) ze względów intensywnej prezencji medialnej i licznych relacji uczestników w ich kręgach znajomych stanowi ważne koło zamachowe promocji szlaku. Oczywiście wszystkie wymienione funkcje eventu może wobec szlaku realizować tylko wydarzenie cykliczne (coroczne) a nie jednorazowe. Taki event musi być również zwarty czasowo (a nie rozproszony w tym odniesieniu, np. jako seria koncertów, inscenizacji lub spotkań organizowanych co tydzień) oraz posiadać rozbudowany program będący w stanie przyciągnąć określoną grupę (lub kilka grup) zainteresowanych w dużej liczbie. Pomaga w tym dobre rozpoznanie oczekiwań tych grup i umiejętnie opracowana oraz skierowana do nich informacja oraz promocja. Wreszcie, główny event szlaku powoduje skokowe zwiększenie zarówno zapotrzebowania na usługi (głównie recepcji w miejscu eventu), jak i relacji medialnych. Aktualnie tak zdefiniowanej funkcji ani dla Pelplińskiej, ani Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba nie pełni żadne z organizowanych w ich przestrzeni cyklicznych wydarzeń. Ani bowiem Dzień św. Jakuba w Człuchowie, ani Triduum Jakubowe w Ostrowitem nie

spełniają żadnej z wyżej opisanych cech święta szlaku. Do rozważenia jest natomiast, czy rangę takiego wydarzenie w stosunku do Drogi Człuchowskiej może zyskać impreza Jakubowa w Człuchowie po realizacji rozbudowy jej programu na parę dni, kreacji pakietów okazjonalnych na czas trwania eventu (właśnie ze względu na obecność bazy noclegowej i gastronomicznej możliwej raczej tylko w Człuchowie) oraz dzięki włączeniu celowanej promocji realizowanej m.in. przy efektywnym wykorzystaniu nowej witryny www tego szlaku. Co do Drogi Pelplińskiej, to żadna z Jakubowych świątyń będących obiektami tego szlaku nie jest korzystnie zlokalizowana z punktu widzenia spektrum usług noclegowych. Pozostaje zatem rozważyć pomysł zorganizowania takiego święta w samym Pelplinie w oparciu o tamtejsze zasoby powiązane z Apostołem (w samym kościele katedralnym) i relatywnie dobrą bazę gastronomiczną oraz (skromniejszą) noclegową lub zaproponować dla tego szlaku event rozproszony (wędrowny, zob. poniżej).

Pakietyzacja centralnego eventu. Event główny szlaku powinien trwać kilka dni. Tylko takie wydarzenie spełnia bowiem definicję eventu turystycznego, bo obejmuje zatrzymanie uczestników ponad dobę i tylko takie może generować znaczniejsze przychody dla interesariuszy – gestorów usług oraz pośrednio dla samorządu. Aby nie pozostawić uczestników samym sobie poza udziałem w programie, zabezpieczyć ich potrzeby recepcji oraz skoncentrować wokół imprezy zaangażowanie miejscowych interesariuszy szlaku ze wszystkich grup, rekomendowane jest stworzenie dla takiej imprezy tzw. okolicznościowego (okazjonalnego) pakietu tematycznego, z którego mogą korzystać uczestnicy wydarzenia niebędący mieszkańcami miejsca odbywania eventu ani bliskiej okolicy. Taki pakiet obejmuje zawsze możliwość udziału w samym wydarzeniu (to jest w jego całym programie) oraz usługi dostosowane do jego struktury. Czas jego konsumpcji to okres trwania wydarzenia, być może także dzień przed jego rozpoczęciem lub po jego zakończeniu, a jego usługi składowe dopasowane są przestrzennie, to jest świadczone blisko miejsca realizacji programu eventu lub kolejnych jego punktów. Są to zwykle usługi recepcji: nocleg, propozycja wyżywienia dogodna dla uczestników czy nawet catering. Zależnie od typu eventu w skład pakietu mogą także wchodzić fizyczne przedmioty (np. specjalny strój) materiały (np. scenariusze interaktywnych doświadczeń) czy pamiątki, a także usługa transportu na miejsce (lub kolejne miejsca) odbywania się wydarzenia lub potrzebny do tego sprzęt i jego serwis.

Jak widać, kreacja pakietów eventowych posiada określone ramy, a ich struktura (skład komponentów pakietu) i dystrybucja (czas i formuła jego sprzedaży) nie jest intuicyjna ani reaktywna (podejmowana w odpowiedzi na ujawniane na miejscu potrzeby uczestników-turystów) lecz starannie zaplanowana i dostosowana do programu samego wydarzenia. Struktura pakietów eventowych powinna być też konstruowana na podstawie rozpoznanych preferencji docelowej grupy gości eventu, co wymaga znajomości ich składu i oczekiwań dotyczących usług, jak również akceptowanego przez nich poziomu cen. Pakiety takie sprzedawane są bezpośrednio (przez platformę internetową szlaku, ewentualnie witrynę samego eventu), która pośredniczy usługi składowe pochodzące od poszczególnych oferentów, zespalając je w wiązkę i pobierając opłatę rezerwacyjna czy marżę albo pośrednio – przez współpracujących organizatorów turystyki oraz OTA (Online Travel Agencies), których potocznie określa się jako turystyczne portale internetowe.

Współcześnie jako narzędzia zarządzania większymi eventami bywają dla nich tworzone własne platformy rezerwacji i dystrybucji. Jednak dobrze opracowana, wielofunkcjonalna witryna www szlaku funkcjonująca jako jego zintegrowana platforma zarządcza (zob. podrozdział o witrynie) także jest w stanie obsłużyć tę grupę propozycji. W ramach konsekwentnej pakietyzacji usług szlaku jako całości, pakiety eventowe są przedmiotem marketingu jako integralna część oferty systemu razem zresztą z samym programem eventu (a nie obok niego, np. w postaci linku czy odnośnika towarzyszącego programowi). Takie pakiety promuje się w ramach przedsięwzięć informacyjnych dotyczących samego wydarzenia i w ramach ewentualnej kampanii promocyjnej eventu. Są tez one (opcjonalnie) dostępne do zakupu we wszystkich kanałach dystrybucji udziału w imprezie, wraz z deklaracją uczestnictwa w niej. Wprowadzenie swoich świadczeń do pakietów eventowych jest także dodatkową formą motywacji dla gestorów usług recepcji współpracujących ze szlakiem, jak i innych podmiotów partnerskich (jak wytwórcy pamiątek), szczególnie wtedy, gdy takie wydarzenie jest licznie odwiedzane i cyklicznie zwiększa ich przychody ze sprzedaży usług.

Pozostałe tematyczne wydarzenia stacjonarne. Listę stacjonarnych eventów szlaku może wzbogacić rozbudowanie ściśle religijnej (a dotychczas wyłącznie liturgicznej) formuły obchodzenia odpustów parafialnych we wspólnotach pod wezwaniem Świętego Jakuba o komponenty społeczne i kulturalne w postaci „Jakubowego" festynu czy biesiady. Parafie zwracające się o współpracę merytoryczną szlaku w organizacji takiej rozszerzonej wersji ich święta koordynator powinien zaopatrywać w propozycje ciekawych komponentów takich rozszerzonych programów, które, raz opracowane, byłyby realizowane w różnych miejscach lub corocznie wymieniane. Może on też pośredniczyć zlecenia od parafii na wystąpienia (prelekcje, gawędy, wykłady) sprawdzonych partnerów (np. doświadczonych caminowiczów, członków stowarzyszeń i bractw Jakubowych, duchownych specjalizujących się w tej formule duchowości lub badaczy turystyki religijnej, a nawet samej Drogi), wykonawców tematycznego performance`u artystycznego lub oferty kulinarnej albo organizatorów terenowych gier tematycznych, które można zrealizować z udziałem chętnych. Sam koordynator szlaku lub lider obszarowy może wystąpić na takiej imprezie z materiałami dotyczącymi swojego odcinka Drogi. Informacja o parafialnym wydarzeniu z tak rozszerzoną formułą powinna być z wyprzedzeniem opublikowana na witrynie www szlaku (zob. kalendarz eventów). Jedna koordynator, wiedząc o tym wydarzeniu, może także zorganizować rajd rowerowy po trasie szlaku do danego miejsca, zapewniając mu tym samym większą frekwencję i przy okazji popularyzując samą trasą oraz tę formę społecznego życia szlaku. Natomiast kolejne edycje już realizowanych imprez cyklicznych o profilu szerszym niż tylko religijny („Festyn Św. Jakuba" czy tez jego Dzień w Człuchowie, Triduum Jakubowe w Ostrowitem) może być automatycznie włączona do oferty Drogi (tu: Człuchowskiej) przez zamieszczenie jej w kalendarzu wydarzeń tego szlaku, wprowadzenie informacji o nich do aplikacji mobilnej, a także objęcie ich promocją w materiałach rozprowadzanych w punktach informacji turystycznej.

Event wędrowny i sieciowanie eventu. W przypadku badanych szlaków uzupełnieniem propozycji stałego eventu stacjonarnego *nie* powinien być drugi duży stacjonarny event

cykliczny, jako że trudno wskazać inne miejsce dysponujące porównywalnym potencjałem personalnym, infrastrukturalnym i jednocześnie *tematycznym*. W Tucholi aktualnie zbyt mało jest podmiotów zaangażowanych w życie szlaku, co nie daje szans na oddolną organizację takiego wydarzenia, w Gniewie (posiadającym najlepszą infrastrukturę na Drodze Pelplińskiej) nie stwierdzono większego zainteresowania rozwijaniem oferty tego szlaku ani w kręgach parafialnych, ani samorządowych, Kłodawa i Dzierżązno to zbyt małe ośrodki, niemal całkowicie pozbawione usług turystycznych i tego braku nie udałoby się powetować nawet przy wsparciu (życzliwych Drodze) władz gminnych. Podobnie Ostrowite, mimo silnej i względnie licznej grupy już aktywnej w funkcjonowania Drogi Człuchowskiej, nie dysponuje większą bazą noclegowa, a żadną gastronomiczną. Pelplin posiada zbyt mało zasobów o profilu Jakubowym, organizuje już jedno duże wydarzenie o profilu religijnym, także będące rodzajem święta szlaku (Cysterskiego)[8], co wydaje się wyczerpywać dostępne dla tej formy aktywizacji szlaku zasoby gminy. Zamiast tego warto więc (szczególnie dla Drogi Pelplińskiej) rozważyć event wędrowny jako inną formułę cyklicznego wydarzenia tematycznego. Wykorzystuje ona strategię sieciowania doświadczeń i usług oraz szczególnie dobrze pasuje do struktury i oferty szlaków kulturowych jako systemów linearnych eksploatujących i oferujących swoim użytkownikom rozproszone przestrzennie doświadczenia [Mikos .v. Rohrscheidt 2020, s. 256-257]. Event wędrowny to wydarzenie realizowane w różnych miejscach, w spójnych terminach (zatem odbywający się w kolejnych obiektach szlaku lub ich otoczeniu przez kolejne dni) oraz według jednolitej koncepcji programowej. Ta może zakładać chronologiczne lub logiczne następstwo poszczególnych doświadczeń jako komponentów swojego programu lub bazować na ich komplementarności (wzajemnym uzupełnianiu się) m, co pozwala wydarzeniu zyskać wielowymiarowy przekaz. Można to osiągnąć w warunkach koordynacji wydarzenia przez jeden podmiot (np. zarządcę szlaku). Jednocześnie angażując dla realizacji programu i obsługi gości aktywne w różnych miejscach grupy interesariuszy szlaku można osiągnąć synergię pracy, mniejsze obciążenie lokalne oraz synergię promocji, ponieważ współpracują w niej liczniejsze samorządy. Event rozproszony jest też przedmiotem jednego wspólnego wpisu w kalendarzu eventów szlaku. Jemu także może (nawet powinien) towarzyszyć okazjonalny pakiet eventowy, zapewniający podążającym za programem uczestnikom zaspokajanie ich potrzeb w wymiarze recepcji). W ślad za programem eventu wędrownego jego punkt ciężkości przenosi się z miejsca na miejsce, gdzie jego gospodarzami są kolejni członkowie lub partnerzy szlaku. W kontekście Drogi Pelplińskiej jedynym problemem z takim typem wydarzenia może być wspomniane już ubóstwo bazy noclegowej i gastronomicznej w większości miejsc, gdzie zlokalizowane są obiekty tego szlaku (w tym w obu Jakubowych parafiach w Kłodawie i Dzierzążnie). Można jednak częściowo zastąpić brakujące usługi proponowaniem uczestnikom eventu noclegów w pobliskich miejskich ośrodkach: dla Kłodawy w Pruszczu Gdańskim (wyższy standard) i w Trąbkach Wielkich (niższy standard), a dla Dzierzążna w Gniewie (standard wyższy) i Pelplinie (niższy i średni). Z czasem można rozwinąć przynajmniej usługi noclegowe o niższym standardzie,

[8] Jest to trzydniowy Jarmark Cysterski odbywający się w sierpniu i pełniący tę funkcję dla Pomorskiego Szlaku Cysterskiego.

proponując współpracę pobliskim szkołom i ośrodkom kultury i dostarczając im na czas wydarzenia sprzęty (łóżka polowe), które zresztą także mogą „wędrować" w ślad za wydarzeniem. Z kolei gastronomia może być organizowana na zasadzie kuchni polowych i ewentualnie cateringu w oparciu o złożone wcześniej zamówienia uczestników w ramach pakietów eventowych.

Inne wydarzenia wędrowne. Listę wydarzeń rozproszonych, poza głównym eventem wędrownym dla każdej z Dróg automatycznie przedłużają wszystkie weekendowe pielgrzymki grupowe organizowane na jego odcinkach, ale także grupowe przejścia realizowane przez lokalne środowiska miłośników Drogi, zewnętrzne Bractwa Jakubowe oraz (dla grup innych niż pielgrzymi) piesze wędrówki i rowerowe rajdy po odnośnych trasach obu szlaków. Zadaniem koordynatora szlaku i jego obszarowych odpowiedników jest tylko zebrać aktualne informacje o nich, zamieścić je na witrynie www danego szlaku i zadbać o efektywny kontakt ich potencjalnych uczestników z organizatorami wydarzeń.

Pozostałe rekomendacje

Interaktywne i grywalne komponenty eventów. Ciekawym komponentem zarówno głównego dorocznego eventu Drogi Człuchowskiej, jak i eventu wędrownego Drogi Pelplińskiej, który dyskontowałby aktywność jej interesariuszy ze środowisk Jakubowych może być program narracyjny. Jest on mało wykorzystywany w Polsce (posiada zatem walor oryginalności), a w tym wypadku bazowałby na wykorzystaniu wysokiego poziomu wiedzy miłośników Camino i jego doświadczonych pielgrzymów o swoim szlaku oraz posiadanych przez nich licznych doświadczeń Jakubowej wędrówki. Już aktualnie wprowadzają go oni podczas wewnętrznych i otwartych spotkań Bractw funkcjonujących w przestrzeni Drogi Pomorskiej w formule prezentacji biografii turystycznej. Prócz nich prelekcje organizują członkowie Stowarzyszenia Świętego Jakuba w Ostrowitem. W wersji dla turystów jedni (jako zaproszeni goście) i drudzy (podobnie lub jako gospodarze na swoim szlaku) mogliby realizować te propozycje z dodatkowym wykorzystaniem materiałów w postaci filmów, fotografii i nagrań.

Z kolei rekomendowane cykliczne *eventy dla poszczególnych warstw* szlaku (rowerowej czy eksploracyjnej), również mające funkcję jej dorocznej kulminacji i impulsu promocyjnego dla samej warstwy i całego szlaku mogą być realizowane w formule *rajdów albo zlotów* pasjonatów. Event *rowerowy* może więc przyjąć popularną formę rajdu gwiaździstego zmierzającego do jednego (lecz w kolejnych latach zmienianego) punktu docelowego, gdzie proponowany jest program tematyczny. Natomiast event *eksploracyjny* może wykorzystywać komponenty grywalne jak grę terenową przy odnajdywaniu zasobów tematycznych albo ukrytych skrzynek geościeżki tematycznej.

Lokalizacja wydarzeń. Zarówno event wędrowny, jak i event dedykowany warstwie eksploracyjnej szlaku, jako imprezy tematyczne eksploatujące w pierwszym rzędzie oba wyżej wspomniane rodzaje działań interpretacyjnych (zaangażowaną narrację i terenową eksplorację) mogą być organizowane również w miejscowościach, które nie posiadają znaczniejszych zasobów sztuki ani atrakcyjnych estetycznie wnętrz sakralnych. Prze to są one efektywnym sposobem przyciągnięcia do takich właśnie miejsc turystów

zainteresowanych udziałem w wydarzeniu, którego głównym doświadczeniem nie jest ich prezentacja, ale relacja uczestników do tematyki szlaku albo ich własna aktywność inspirowana przez program wydarzenia. Taki narracyjny lub eksploracyjny komponent cyklicznej imprezy szlaku daje również szansę uzyskania wyższej frekwencji w miejscowościach niewielkich, do których trudno byłoby przyciągnąć uczestników za pomocą klasycznej formuły performance`u. W odniesieniu do naszych szlaków w ich aktualnej strukturze mogą to być np. Lubichowo, Nowa Cerkiew, Dzierzążno, Kłodawa, Godziszewo, Śliwice, Ostrowite, Rzeczenica i Brzezie.

Kalendarz eventów szlaku kulturowego to po prostu stale aktualizowana oferta cyklicznych, regularnych, stałych i spontanicznie organizowanych wydarzeń w obiektach i przestrzeni tego szlaku. Pierwszą funkcją tego narzędzia jest umożliwienie osobie planującej wędrówkę po trasie szlaku (czy choćby odwiedzenie jednego miejsca i wzięcie udziału w jednym wydarzeniu) zaplanowanie swojej podróży tak, by wziąć udział w wybranym, preferowanym evencie – czyli pomóc jej wybrać optymalny czas konsumpcji tego komponentu oferty szlaku. Drugie zadanie kalendarza to informowanie osób już znajdujących się na trasie i w szerzej rozumianej przestrzeni szlaku o wydarzeniach, w których mogą wziąć udział danego dnia w nieodległym miejscu - z perspektywy szlaku jako całości wspiera to frekwencję na wydarzeniach i zwiększa zwartość tematyczną systemu (wprowadzając dodatkowy komponent doświadczeń między niezmieniony czas przemieszczeń), a z perspektywy użytkownika: wypełnia jego wędrówkę zorganizowanymi doświadczeniami. Trzecia funkcja kalendarza jest oczywista: jest nią promocja szlaku poprzez wydarzenia, które są jednym z głównych komponentów życia takiego systemu. W przypadku Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi funkcja kalendarza wydarzeń może być także logistyczna: pozyskiwane dzięki jego interaktywności zgłoszenia uczestnictwa w rozmaitych propozycjach wydarzeń mogą decydować, czy (przy wystarczającej frekwencji) odbędą się one, czy też (przy braku zainteresowania) do nich nie dojdzie.

Kalendarz Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi, zarządzany przez ich koordynatora, powinien być dostępny dla użytkowników nie tylko na witrynach www obu szlaków, ale i jako zakładka w ich turystycznych aplikacjach jako głównym mobilnym narzędziu wykorzystywanym przez użytkownika do korzystania z całej oferty danego systemu. Powinien on zawierać (zbierane na bieżąco przez koordynatora i zgłaszane mu ze strony obiektów i innych interesariuszy szlaku) informacje zarówno o cyklicznych wydarzeniach religijnych, takich jak odpusty parafialne czy obchody w sanktuariach, o wydarzeniach kulturalnych (jak koncerty w kościołach i innych miejscach oraz imprezy i inne zorganizowane doświadczenia w muzeach albo ośrodkach kultury będących obiektami danego szlaku lub położonych w jego przestrzeni i współpracujących z nim). Kalendarz powinien zamieszczać również regularne lub jednorazowe propozycje zarządców obiektów i aktywnych interesariuszy szlaku (liturgie, prelekcje, wykłady, spotkania tematyczne) oraz propozycje grupowych przejść odcinkami jego trasy. W jego ramach powinny też być na bieżąco dostępne informacje o wszystkich tematycznych mikroeventach danego szlaku oferowanych na bazie stałej, regularnej, cyklicznej lub jednorazowo (zob. niżej) lub organizowane aktualnie (np. danego i następnego dnia) w różnych miejscach na trasie turysty-użytkownika szlaku. W sytuacji funkcjonowania

innych niż pielgrzymkowa warstw szlaku zamieszczone w kalendarzu powinny być też wydarzenia organizowane w ramach ich oferty (jak rajdy turystyczne, zjazdy eksplorerów, turystyczne gry terenowe, grupowo organizowane questy i inne). Do rozważenia i rozsądnego wyboru koordynatora szlaku jako zarządcy kalendarza pozostaje zamieszczanie w nim także informacji o innych wydarzeniach kulturalnych organizowanych przez partnerów szlaku (jak samorządy i lokalne organizacje turystyczne). Dla poprawy efektywności kalendarza może on być zaopatrzony w tzw. newsletter czyli możliwość zasubskrybowania się przez użytkownika do regularnego otrzymywania informacji dotyczących wydarzeń na szlaku, które w rezultacie tej decyzji (zebrane np. na cały nachodzący miesiąc lub tydzień) są mu wysyłane w formie poczty elektronicznej na adres email. Z kolei dla użytkowników aplikacji szlaku tę samą rolę może możliwość odznaczenia (wyboru) opcji „informuj o wydarzeniach" z ewentualnym podaniem ram czasowych (na 30 dni lub od- do) co skutkuje pojawianiem się na jego koncie osobistym w aplikacji informacji o każdym wydarzeniu w tym okresie.

Mikroeventy stałe lub regularne w obiektach szlaków. Mikroevent stały jest wydarzeniem o charakterze tematycznego doświadczenia (edukacyjnego, interpretacyjnego, formacyjnego i innego) o krótkim czasie trwania dostępnego dla odwiedzających przez cały czas otwarcia obiektu, w którym funkcjonuje. Jest nim – przykładowo – film lub inne nagranie pokazywane w pętli lub możliwe do uruchomienia przez zainteresowanych zwiedzających. Takim jest również zwiedzanie z przewodnikiem czekającym na turystów w obiekcie lub możliwość wypożyczenia audioprzewodnika). Mikroevent regularny to takie samo wydarzenie, jednak dostępne w określonej porze dnia lub tygodnia: przykładowo propozycja wzięcia udziału w zwiedzaniu grupowym, projekcji filmu, koncercie organowym codziennie o tej samej godzinie lub w każdy weekend o podanym czasie. Udział w takim wydarzeniu turysta może więc zaplanować i pojawić się w obiekcie o wskazanej porze. Z kolei krótkotrwałe wydarzenie cykliczne jest oferowane w określonych odstępach czasu, albo na bazie stałych terminów (np. w jeden wskazany dzień w roku) albo w związku z cyklicznym eventem. Pozostałe wydarzenia o krótkim czasie trwania definiuje się jako mikroeventy nieregularne (jednorazowe albo częstsze, jednak realizowane po ich każdorazowym zapowiedzeniu). W obiektach sakralnych Pelplińskiej lub Człuchowskiej Drogi świętego Jakuba mikroeventem stałym mogłoby być zwiedzanie, o ile posiadają one stałych przewodników lub jej personel został do tego celu przeszkolony (aktualnie jest to dostępne tylko w zespole katedralnym w Pelplinie. Może to także być program niezależny od obecności personelu, a powiązany tylko z dostępnością samego obiektu, przykładowo nagranie audio wyjaśniające genezę i szczegóły umieszczonej w nim ikonografii związanej ze św. Jakubem, stała, choćby niewielka wystawa lub kolekcja związana z kultem Apostoła lub fenomenem pielgrzymowania. Takie formy istnieją w Człuchowie (film na małej wystawie w krypcie) i Lubichowie (ekspozycja w kościele), a możliwe byłoby ich zainstalowanie także w Kłodawie. Z kolei pokaz filmu o Camino lub dynamicznej prezentacji innego wymiaru kultu św. Jakuba lub dziejów pielgrzymowania można stworzyć ze wsparciem organizacji szlaku i umieścić w obiekcie lub pomieszczeniu udostępnianym w jego otoczeniu, zaopatrując go w miejsca siedzące dla wygodnego obejrzenia. Tak samo mikroeventem stałym (być może uwarunkowanym

rejestracją pielgrzyma za pomocą paszportu lub turysty poprzez aplikacje szlaku) może stać się (odpłatna) okazja do rozegrania i obsługa (instruktaż) stacjonarnej (np. planszowej) gry tematycznej. Gra taka nie musi mieć profilu ściśle Jakubowego ale szerszy (religijny). Listę stałych mikroeventów w sakralnych obiektach szlaku, szczególnie w kościołach dedykowanych Apostołowi, mogłoby uzupełniać wyłożenie tamże Księgi pielgrzyma Jakubowego: jej przeglądanie i wpis do niej jest krótkim ale interesującym doświadczeniem tematycznym dla kolejnych pielgrzymów.

Z kolei w obiekcie muzealnym takim mikroeventem może być wyodrębniona stała wystawa, stale dostępna projekcja filmów o tematyce Camino albo nagranych prelekcji, lekcji lub pokazów, obsługa przez personel w godzinach pracy stacjonarnej lub terenowej gry tematycznej lub/i innej gry turystycznej (poprzez wydanie karty gry i ewaluację wyników) oraz wyznaczenie wewnętrznej tematycznej trasy zwiedzania lub tematycznej usługi obiektowego przewodnika, dodatkowo odpowiedni i spełniający standardy interpretacji opis artefaktów lub inna forma zabezpieczenia sfery przekazu interpretacyjnego (no audioprzewodnik, treści wywoływane kodem QR, zbliżeniowy system e-beacon). Mikroeventami regularnymi w muzeach może być przewodnictwo na zamówienie lub tematyczna prelekcja organizowana regularnie lub realizowana każdorazowo (np. dla grupy pielgrzymiej, rajdowej lub wycieczkowej) na zamówienie koordynatora szlaku albo obszarowego. W obiektach sakralnych szlaku mikroeventem regularnym może być otwarcie na życzenie wystawy, projekcja filmu lub nagranej relacji z Drogi, możliwość rezerwacji spotkania z aktywnym interesariuszem szlaku i inne. Inne obiekty (także partnerskie) jak współpracujące ośrodki kultury, koła gospodyń czy nawet restauracje mogą oferować doświadczenia kulinarne (obiady lub kolacje nawiązujące do możliwie najstarszych tradycji kuchni regionalnej, znane zatem zapewne dawnym pielgrzymom Jakubowym, degustacje lokalnych przysmaków) lub pokazy albo warsztaty twórczości ludowej (jak przykładowo haftu kociewskiego).

Z punktu widzenia dystrybucji dziedzictwa (a w sytuacji omawianych szlaków również integralności przekazu o fenomenie pielgrzymowania i dziedzictwie ora współczesności Dróg Jakubowych) istotne jest, by oferta mikroeventów danego szlaku w różnych miejscach była *spójna i komplementarna*. Rolą Rady szlaku (szlaków Jakubowych) jest zatem, by tak zidentyfikować istniejące zasoby (np. w postaci archiwów fotograficznych i filmów czynnych caminowiczów, ikonografii Jakubowej w przestrzeni szlaku, wystaw i materiałów narracyjnych) i tak skonsultować nowe pomysły oraz zdefiniować gotowość obiektów i ich warunki przestrzenne i personalne, by poprawnie zaplanować rozmieszczenie mikroeventów w przestrzeni szlaku. Chodzi o to, by a) składały się one na spójną opowieść (co zachęca do przejścia – przejechania - zwiedzenia całego szlaku jako linearnej propozycji o wysokich walorach poznawczych) oraz b) by w tej narracji nie zachodziły niepotrzebne interferacje tych samych wątków, kopiowanie artefaktów czy nawet powtarzanie całych skopiowanych przekazów. Warto też zadbać o urozmaicenie form przekazu, to jest nie ograniczać ich do form wyłącznie podawczych (jak film, prelekcja, wykład czy oprowadzanie) ale wszędzie tam, gdzie to możliwe wprowadzić partycypacyjne formy doświadczeń (np. zorganizowane przeżycie religijne, gra tematyczna, spotkanie, przeżycie kulinarne, itd.). Ogólnie należy uznać, że w strukturze

polskich szlaków kulturowych mikroeventy stałe i regularne są stosunkowo niedrogą w realizacji, angażującą interesariuszy danego systemu w formy kreacji, przynoszącą dodatkowe dochody (jeśli są odpłatne), jednak przy tym niestety wciąż mało docenianą formą wzbogacania listy doświadczeń i jednocześnie zdecydowanej poprawy tematycznej zwartości takich systemów. Wprowadzenie do strategii rozwoju obydwu omawianych szlaków komponentu mikroeventów tematycznych (choćby z realizacją obliczoną na szereg lat) mogłoby być działaniem , które przyniesie nie tylko znaczne urozmaicenie oferty, ale także ożywienie rozmaitych grup interesariuszy i zróżnicowanie ich aktywności.

Uzupełnienie listy doświadczeń tematycznych jako sposób na poprawę zwartości tematycznej szlaków. W Rozdziale 3.7. niniejszego Raportu wskazano i omówiono jeden z podstawowych problemów obydwu badanych szlaków, istotny zwłaszcza w kontekście ewentualnego rozszerzenia ich oferty poza grupę pielgrzymów „Jakubowych". Jest nim niska zwartość tematyczna tych systemów, to jest skrajnie niekorzystny balans czasu wędrówki ich użytkowników oraz liczby, intensywności i zsumowanego czasu trwania doświadczeń tematycznych. Poprawę tego stanu można osiągnąć na drodze a) zwiększenia liczby stacjonarnych mikroeventów w obiektach szlaku, co jest rekomendowane wszędzie tam, gdzie istnieje taka możliwość, zgoda zarządcy obiektu oraz jest dostępne pomieszczenie, b) wprowadzenie innych doświadczeń wzdłuż samych tras szlaków, jak elementy symboliczne w miastach, a instalacje artystyczne oraz tablice dydaktyczne na terenach pozamiejskich oraz c) stworzenie poza obiektami szlaków samoobsługowych doświadczeń tematycznych w postaci gier terenowych, propozycji samodzielnej eksploracji terenu (jak geościeżki) i (pod warunkiem większych inwestycji) samoobsługowych punktów doświadczeń. Ponieważ wszystkie pozostałe działania opisano w innych miejscach niniejszego Rozdziału, tu skoncentrujemy się na opisie rekomendowanej formy samoobsługowych punktów doświadczeń poza obiektami szlaków. Miejsca takie, zlokalizowane w większej odległości od obiektów danego szlaku (wynoszącej np. 3-5 kilometrów) mogą być zorganizowane w alternatywnej formule tzw. monitorowanych wystaw samoobsługowych[9]. Ekspozycje takie są umieszczone w niewielkich budowlach (o gabarytach większego kontenera, lecz z trwalszego materiału, np. betonu) zamknięte i nadzorowane elektronicznie (czujniki, kamery), podobnie jak samoobsługowe hotele niższych kategorii czy samoobsługowe sklepy. Otwarcie drzwi wymaga zastosowania jednorazowego kodu udostępnianego turyście zarejestrowanemu na platformie obsługi szlaku (witryna internetowa) i posługującego się jego aplikacją mobilną. Na drogach Jakubowych innym warunkiem otwarcia drzwi mogłoby być podanie

[9] Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, by wystawy lub inne doświadczenia w tej samej samoobsługowej formule były tworzone w otoczeniu samych obiektów szlaku, których gospodarze z różnych przyczyn (także ograniczeń konserwatorskich) nie chcą lub nie mogą tego rodzaju doświadczeń instalować w samej świątyni. Prawdopodobnie wówczas koszty stworzenia takiej stacji będą niższe, jako że zwykle można na nią zaadaptować istniejące już pomieszczenie, zamiast (i to pod warunkiem nabycia gruntu i uzyskania serii pozwoleń budowlanych) wznosić zupełnie nowe. Wówczas mikroevent dostępny w samoobsługowej stacji również urozmaica ofertę doświadczeń szlaku i poprawia jego zwartość tematyczną (powiększając czas doświadczeń liczony dla danego obiektu), choć już nie przerywa monotonii wędrówki na nierzadko długich odcinkach między samymi obiektami.

numeru Paszportu Pielgrzyma lub którejś z cech dokumentu osobistego, albo dokonaniem na miejscu opłaty (nawet w symbolicznej kwocie) za pomocą imiennej karty płatniczej. Zasady zwiedzania takich stacji szlaku powinny być ujęte w regulaminie z potwierdzeniem zapoznania się przez użytkownika, który jest informowany o formule dostępu, możliwościach korzystania z doświadczenia i o fakcie monitoringu. Regulamin może też ograniczać liczbę jednorazowo wchodzących i czas pobytu w pomieszczeniu (pomieszczeniach) – np. do 45 minut. Obecność zwiedzającego jest rejestrowana, a nagranie na bieżąco lub w określonym czasie po opuszczeniu obiektu możliwe do odtworzenia przez operatora wystawy, którym może być zarządca najbliższego obiektu szlaku, obszarowy koordynator danej Drogi, samorządowy punkt informacji turystycznej lub inny podmiot współpracujący ze szlakiem. Zakończenie zwiedzania i wyjście jest rejestrowane i uznawane za koniec czasu, w którym użytkownika obejmuje odpowiedzialność za korzystanie z obiektu i pozostawiony stan doświadczenia, podobnie jak ma to miejsce w przypadku gości hoteli czy osób wypożyczających sprzęt rekreacyjny. W razie zniszczeń ich sprawcę można zidentyfikować i udowodnić mu je z pomocą nagrania z monitoringu i danych pochodzących z rejestracji użytkownika. Monitoring może jednak służyć także np. do interaktywnego kontaktu ze zwiedzającymi, w tym nagrywania ich uwag, komentarzy, ocen, sugestii lub ich własnej interpretacji doświadczenia na miejscu. Doświadczenia funkcjonujące w formule samoobsługowej mogą być również łatwo (bo automatycznie) włączane do pakietów lokalnych danego szlaku jako ich moduły samodzielnie wybierane przez turystę, który w ramach pakietu uzyskuje dostęp do wystaw, filmów czy gier w postaci kodu. Ten kod obowiązuje w czasie wykorzystania pakietu i daje jego konsumentowi jednorazowe prawo dostępu w chwili jego podania na miejscu i na podany z góry czas trwania.

W doświadczeniach samoobsługowych, ze względu na nieobecność ludzkiego interpretatora, kluczową rolę odgrywają multimedialne nośniki przekazu lub formy grywalne z wbudowanym mechanizmem interakcji, zwykle z komputerowym partnerem. Doświadczenia te mogą zatem mieć charakter podawczy: takimi są filmy dokumentalne ze współczesnego Camino i nagrane relacje jego uczestników, prezentacje lub dynamicznie animowane wizualizacje (np. przekazywane ustnie narracje historyczne czy hagiograficzne). „Mówiący" narrator ekspozycji może wtedy krok po kroku sterować uwagą widza. Dodatkową opcją bywa możliwość przeglądania elektronicznego archiwum zdjęć z odbytej trasy Camino. Jednak preferowane przez młodszą generację turystów są formuły interaktywne, które zakładają aktywność zwiedzającego. Takimi mogą być przykładowo: rozegranie online gry tematycznej (nawiązującej do biografii św. Jakuba, do jednej z legend hagiograficznych, do dziejów Jego kultu, funkcjonowania historycznej lokalnej wspólnoty religijnej, ogólnej wiedzy religijnej lub lokalnego dziedzictwa regionu mikroregionu) odtworzenie znanego obrazu przedstawiającego Świętego lub rozwiązanie tematycznego quizu. Poszerzona tematyka doświadczeń (wychodząca poza wątki pielgrzymie i Jakubowe) może obejmować lokalne dziedzictwo kulturowe ze szczególnym uwzględnieniem jego religijnego wymiaru, np. historie związane z cystersami (w Pelplinie i Nowej Cerkwi), kociewską czy borowiacką pobożność z jej unikatowymi formami wyrazu (być może w okolicach Pelplina i Piaseczna, a także w Śliwicach z ich historyczną już

grotą), zmagania o utrzymanie polskości na tej ziemi w oparciu o tożsamość katolicką (na całej przestrzeni obydwu szlaków) czy nowsze już dzieje wspólnot grekokatolickich (jak w Brzeziu i zwłaszcza Międzyborzu.

Istotnym założeniem doświadczeń tematycznych w ramach propozycji szlaku kulturowego jest, by były one wzajemnie komplementarne. Oznacza to, że wykorzystane w doświadczeniach zasoby i przekaz wszystkich wystaw tematycznych oraz innych form podawczych powinny być traktowane jako całość. Wtedy bowiem proponowane konkretnemu użytkownikowi wędrującemu szlakiem w krótkim czasie składają się one na uporządkowaną logicznie i możliwie pełną narrację tematyczną. Jak już wspomniano, doświadczenia tematyczne nie powinny wzajemnie powielać swoich treści[10]. Dlatego przed podjęciem decyzji o ich stworzeniu, Rada Szlaku (pomorskich Dróg Jakubowych) z udziałem ekspertów: historyków regionu, teologów, specjalistów interpretacji dziedzictwa itd. powinna opracować i przyjąć spójny program doświadczeń dla każdego ze szlaków jako całości. Program ten powinien wskazywać lokalizację poszczególnych doświadczeń zgodnie z postulatami różnorodności doświadczeń szlaku, spójności i logiki ich przekazu, wzajemnej komplementarności ich treści oraz eksploatowanych aspektów dziedzictwa czy wiodącego tematu [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2010]. Także samodzielnym (samoobsługowym) doświadczeniom powinna towarzyszyć informacja o lokalnej ofercie noclegu i gastronomii, dostępna np. z poziomu aplikacji turystycznej szlaku, którą po skorzystaniu z takiego doświadczenia turysta może zarezerwować i z niej skorzystać. Z kolei lokalni gestorzy usług rekomendowanych przez szlak powinni w miejscach świadczenia tych usług rekomendować klientom skorzystanie z pobliskiego stacjonarnego doświadczenia. Powinno to pozytywnie wpłynąć na wzajemną promocję doświadczeń i usług recepcji każdego ze szlaków oraz pomóc pozyskać kolejnych zainteresowanych ich świadczeniem i współpracą z obszarowym koordynatorem.

5.4.5. Witryna WWW - zintegrowana platforma zarządzania marketingiem szlaków[11].

Głównym narzędziem promocji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba powinny pozostać ich witryny internetowe. Każda z nich powinny jednak funkcjonować nie w dotychczasowej formule pasywnego zestawienia informacji o danym szlaku, ale jako zintegrowane platforma zarządzania jego marketingiem i komunikacji z jego użytkownikami – pielgrzymami i innymi turystami.

[10] Ten warunek nie dotyczy jednak wystaw i innych doświadczeń poza tematyką szlaku, które mogą być profilowane na miejscowe narracje, zasoby i walory, stanowiąc formę prezentacji i zapoznania z dziedzictwem regionu jako szerszej przestrzeni szlaku.

[11] W niniejszej części zalecenia dotyczą osobno witryn www Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi św. Jakuba. Jednak w wypadku podjęcia decyzji o wspólnym zarządzaniu obydwoma, a nawet wszystkimi trzema pomorskimi odcinkami Drogi w ramach jednej organizacji interesariuszy i jednej Rady merytorycznej (tak, jak to opisano w tym rozdziale) możliwe jest, a nawet pożądane (choćby ze względów oszczędnościowych na etapie inwestycji) wprowadzenie jednego narzędzia zarządczego w tej formule, z modułami wydzielonymi dla koordynatorów poszczególnych systemów. To samo dotyczy również aplikacji turystycznej pomorskich Dróg świętego Jakuba.

Do podstawowych funkcji witryny www szlaku powinny należeć: prezentowanie idei Jakubowego pielgrzymowania i powiązań (także geograficznych punktów styku) danej Drogi z pozostałymi odcinkami sieci Jakubowej w kraju i Europie, prezentowanie walorów tematycznych samego szlaku (warstwa informacyjna), ale także zarządzanie kontaktami między jego aktywnymi interesariuszami (wewnętrzna warstwa komunikacyjna) i prowadzenie aktywnego marketingu, w tym informacji na temat usług recepcji, pośredniej lub bezpośredniej (w zależności od przyjętego statusu zarządcy szlaku) sprzedaży tych usług, a docelowo również dystrybucji lokalnych pakietów szlaku (warstwa promocji i dystrybucji). Zaleca się jednak także wprowadzenie do witryny każdego ze szlaków elementu aktywnego zarządzania bazą danych użytkowników i zarządzania poszczególnymi usługami przez łączenie ich w pakiety w czasie rzeczywistym. Witryna szlaku powinna także obejmować komponent zaawansowanej interakcji z turystami, umożliwiający zarządzanie aplikacją turystyczną szlaku, mechanizmy rejestracji i ewaluacji zachowań użytkowników szlaku (i samej witryny) umożliwiające efektywny marketing relacji i bieżącą korektę elementów oferty szlaku oraz przedsięwzięć jego promocji. Wreszcie, przy rozszerzeniu oferty o aktywnych turystów kulturowych, aktywnych turystów rekreacyjnych i uczestników turystyki eksploracyjnej, funkcjonalności witryn obydwu szlaków powinny umożliwiać realizację projektów lojalnościowych i grywalnych.

Warunkiem uzyskania takich możliwości (a przy okazji znacznego ułatwienia pracy koordynatora szlaku dzięki daleko posuniętej automatyzacji obsługi poszczególnych funkcjonalności witryny) jest sprzężenie od początku witryny szlaku z wielofunkcyjną platformą zarządczą (zob. niżej). Zamiast więc zamawiać jakąkolwiek (zawsze tańszą, lecz mało przydatną) witrynę informacyjną z najlepszym nawet designem, lecz o niewielu tylko funkcjonalnościach interaktywnych, zdecydowanie zaleca się organizacji zarządzającej obydwoma szlakami i jej strategicznym partnerom, w tym „inwestorowi pierwszej godziny" inwestycję w postaci zamówienia takiej platformy o uzgodnionych i licznych funkcjonalnościach, będącej w stanie zrealizować wszystkie wymienione wyżej zadania.

Zgodnie z praktyką powszechną w turystyce kulturowej, witryna szlaku kulturowego powinna być zarządzana i obsługiwana przez jego koordynatora. To zapewnia jej kompletność treści dotyczących wszystkich wymiarów funkcjonowania danego systemu, ich szybka i sprawną aktualizację w przypadku zmian, zamieszczanie bieżących kalendarzy eventów szlaku i bezpośrednie wykorzystywanie witryny jako narzędzia zarządzania ofertą szlaku, kontaktami z partnerami i klientami oraz aktywnej promocji systemu. Co się tyczy treści zamieszczanych do publicznej wiadomości na witrynach Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba, to powinny tam się znaleźć:

1) kompletny i merytorycznie poprawny opis wszystkich obiektów danego szlaku: informacje historyczne, wizualizacje obiektów i fragmentów trasy, w tym zdjęcia i dane na temat dostępności obiektów, zlokalizowanych w nich doświadczeń tematycznych, regularnych wydarzeń i ewentualnie świadczonych usług własnych (wszystko to także w

formie zestawionej z opcją pobrania ich jako elektronicznego przewodnika-informatora szlaku),

2) opis wszystkich warstw danego szlaku (dla pielgrzymów pieszych i rowerowych, dla innych turystów pieszych i rowerowych, dla turystów-eksploratorów) z przypisanymi im trasami lub obszarami eksploracji wraz z pogrupowanymi zgodnie z przebiegiem trasy lub logiką danej warstwy obiektami, pozostałymi doświadczeniami tematycznymi oraz przypisanymi usługami recepcji (także z opcją pobrania ich w formie elektronicznego przewodnika np. dla warstwy rowerowej szlaku),

3) bieżący kalendarz eventów szlaku i jego przestrzeni, w tym, o ile jest już opracowany, gotowy, szczegółowy program najbliższej edycji Święta Szlaku i każdego z pozostałych cyklicznych eventów (szerszy opis jego komponentów znajduje się w podrozdziale dotyczącym ewentyzacji szlaków (5.4.4.). Kalendarz taki może być tworzony w drodze pobierania informacji z obiektów przez bezpośredni kontakt z ich zarządcami (co będzie zapewne konieczne w przypadku niektórych, ze względu na ich słabą orientację w narzędziach komunikacji online). Możliwe jest także wzajemne powiązanie (linkowanie) witryn obiektów i szlaku, które pozwoli automatycznie pobierać („zasysać") informacje o wydarzeniach przez zakładkę „szlakową" w witrynie www obiektu i zakładkę „eventową" w witrynie www szlaku. To jednak skutkuje potrzebą stworzenia przez sam szlak witryny dla kilku obiektów, które nie posiadają własnych witryn niezależnych lub autonomicznych (obsługiwanych przez zarządcę danego obiektu), lecz korzystają wyłącznie z w pełni zależnego segmentu witryny nadrzędnej (zwykle diecezji) gdzie wszystkie wpisy i aktualizacje wymagają pośrednictwa jej administratorów. Taki stan stwierdzono w odniesieniu do obiektów w Gniewie [KAO-08], Śliwicach [KAO-11], Rzeczenicy [KAO-15] i Brzeziu [KAO-16]. Jeśli zarządcy tych (lub innych posiadających własne lub autonomiczne strony www) obiektów nie zechcą sami prowadzić szlakowej zakładki na witrynie obiektu, to będą zgłaszać informacje o dostępności i wydarzeniach w swoich obiektach, zaś zarządca szlaku będzie je zamieszczał kalendarzu eventów szlaku na witrynie www szlaku i w aplikacji turystycznej dla jego użytkowników. Internetowa wersja kalendarza eventów powinna zawierać opcję subskrypcji newslettera, tak by każdy zainteresowany użytkownik mógł poprzez pocztę elektroniczną automatycznie dowiadywać się o wydarzeniach na szlaku. W ramach kalendarza mogłaby funkcjonować też interaktywna opcja **kreuj wydarzenie** (szerzej opisana w podrozdziale dotyczącym eventyzacji szlaku (zob. 5.4.4.)

4) zestawienie rozmaitych stale dostępnych usług oferowanych przez członków i partnerów danego szlaku oraz jego koordynatora i koordynatorów obszarowych (w tym regularnych mikroeventów w obiektach, przewodnictwa, dodatkowej oferty spędzenia czasu wolnego),

5) turystyczny opis miejscowości i gmin w przestrzeni danego szlaku z ich walorami, atrakcjami oraz ich regularną ofertą dla turystów, jakkolwiek powiązaną z ofertą szlaku,

6) opis walorów przyrodniczych i rekreacyjnych na trasach i w przestrzeni tego szlaku (w tym parków krajobrazowych i rezerwatów, pomników przyrody, innych obszarów

chronionych, parków miejskich, przyrodniczych ścieżek edukacyjnych, miejsc dogodnych dla pływania, dostępnych wypożyczalni sprzętu rekreacyjnego i serwisów tego sprzętu itd.),

7) wyodrębniona strefa tzw. marketingu treści szlaku, jeśli taki będzie prowadzony (w której powinien dominować profil Jakubowego pielgrzymowania, ewentualnie uzupełniony o treści turystyki dziedzictwa (regionalnego i etnicznego),

8) opis działalności organizacji zarządczej danego szlaku oraz jego koordynatora, w tym świadczonych przez nich innych usług wobec turystów oraz realizowanych przedsięwzięć kulturalnych i edukacyjnych, a także ich dane komunikacyjne (email, telefon, adresy prowadzonych grup społecznościowych, inne) dla potrzeb nawiązania kontaktu,

9) opis mobilnej aplikacji danego szlaku dla turysty z jej wersjami lub modułami dla poszczególnych grup jego użytkowników (zob. aplikacja, 5.4.6.), regulamin jej pobrania i użytkowania, zachęta do rejestracji użytkownika i korzyści z niej wynikające oraz mechanizm umożliwiający jej pobieranie z witryny www szlaku lub u pośredników,

10) dostępna po zalogowaniu interaktywna zakładka lub grupa zakładek umożliwiająca bieżącą komunikację i konsultację wszystkich podmiotów zarządczych szlaku, osób i grup odpowiedzialnych za poszczególne zakresy funkcjonowania (trasy, wydarzenia, przejścia, wyprawy rowerowe, usługi, zewnętrzna promocja itd.) oraz grup i środowisk jego aktywnych interesariuszy (stowarzyszeń i bractw, zarządców obiektów, organizatorów przejść Jakubowych i innych wypraw grupowych, punktów informacji turystycznej, grup opracowujących przedsięwzięcia zewnętrznej promocji i innych).

Konkretne sposoby dystrybucji, zapisu i archiwizacji informacji czy to zamieszczanych na witrynie, czy też wymienianych przez partnerów lub udostępnianych przez użytkowników – turystów szlakowi za pomocą jej funkcjonalności (listy mailingowe, dokumentacja rejestracji użytkownika, zamknięte fora tematyczne lub grupowe, struktura archiwum wytworzonych dokumentów, w tym protokołów z zebrań, scenariuszy programów doświadczeń i wydarzeń czy inne) oraz ewentualne mechanizmy ich przenoszenia do innych grup i publikowania na zewnątrz (np. w aplikacji szlaku, na jego publicznej witrynie lub w kalendarzu eventów szlaku) i uprawnienie do tego działania powinny być uregulowane przez koordynatora szlaku w zależności od potrzeb i w tej formie zlecone wykonawcy witryny.

Interaktywność witryny szlaku może mieć różny wymiar. Minimalnym wymaganiem jest możliwość kontaktu użytkownika-turysty (za pomocą gotowych formularzy) z koordynatorem systemu, gestorami poszczególnych usług w celu ich zamówienia bezpośrednio u nich oraz z organizatorami cyklicznych i regularnych wydarzeń. Jednak te możliwości można znacznie rozszerzyć, wprowadzając kompletne formularze rezerwacyjne na wszystkie usługi, które członkowie i partnerzy szlaku postanowią dystrybuować automatycznie. Jeszcze lepszym rozwiązaniem jest możliwość elastycznego zestawiania przez turystę z poszczególnych opcjonalnych części własnych pakietów z mechanizmem elektronicznej opłaty i potwierdzenia zamówienia. W takim przypadku koordynator szlaku nie musi obsługiwać pakietów osobiście. Odpowiednia

konstrukcja funkcjonalności witryny umożliwia bowiem bezpośrednie obsługiwanie ich przez samych oferentów usług. Obejmuje to nie tylko przyjmowanie rezerwacji, ale także wprowadzanie zmian w zakresie czasowej dostępności obiektu, usługi recepcji czy modułu zorganizowanych doświadczeń, jej ceny i innych warunków jej świadczenia. Tak wprowadzana jest funkcjonalność witryny szlaku dla drugiej - obok turysty – grupy jego użytkowników: mianowicie dla członków szlaku i jego partnerów, zarządzających w tym przypadku w ramach tej witryny własnymi, autonomicznymi modułami czy „podstronami". Mogą oni (i to powinien być minimalny warunek) połączyć za pomocą linkowania swoje witryny z witryną szlaku lub też sami (jeśli preferują takie rozwiązanie) obsługiwać na niej własne moduły. Przy przyjęciu tego ostatniego rozwiązania koordynator szlaku nie wytwarza bezpośrednio informacji dotyczących danego obiektu ani nie pośredniczy pojedynczych usług danego gestora (dzięki czemu nie musi też posiadać wymaganych przez ustawę uprawnień organizatora turystyki). Jednak dzięki bieżącemu monitoringowi działania i wymiany informacji między turystami, interesariuszami szlaku (w tym zarządcami obiektów) i gestorami usług nadal posiada on kontrolę nad aktualizacją treści, dotrzymywaniem deklaracji dotyczących czasu dostępności i nad dostarczaniem zamówionych usług. W tym celu wykorzystuje wbudowany w strukturę witryny instrument opiniowania ze strony turystów, podejmując w razie potrzeby interwencje: od zapytania u gestora usługi, przez awaryjne pośredniczenie kontaktu do niego ze strony turysty, aż po zawieszenie danej usługi partnera na witrynie szlaku (czyli w istocie jej czasowe usunięcie). Przy przystępowaniu do opracowania internetowej witryny w takiej postaci (narzędzia skomplikowanego, wymagającego w tworzeniu współpracy programistów, specjalistów od designu i tłumaczy) należy zatem najpierw dokładnie sprecyzować wymagania i jej oczekiwane funkcjonalności, a dopiero potem zlecić wykonanie, dokonać odbioru technicznego i przeszkolenia operatora witryny (koordynatora szlaku) w jej obsłudze.

Witryna czy zintegrowana platforma zarządcza? Praktyki zestawiania i pozyskiwania informacji w czasie rzeczywistym oraz przenoszenia promocji i sprzedaży ofert do przestrzeni wirtualnej (e-marketing) są we współczesnej turystyce powszechne. Generują one z kolei konieczność pozyskiwania i analizowania zbiorów informacji pochodzących z wielu źródeł, tworzenia elastycznych pakietów ofertowych z udziałem wielu samodzielnych gestorów usług, a także stwarzają sytuację bezpośredniego konkurowania z coraz liczniejszymi produktami bazującymi na inteligentnych technologiach (smart tourism). Wszystko to razem tworzy listę wyzwań dla obszarowych menedżerów turystyki kulturowej, wśród nich zarządców szlaków kulturowych [Mikos v. Rohrscheidt 2020]. Dlatego, w przypadku poszerzenia oferty badanych systemów poza dotychczasową grupę docelową pielgrzymów Jakubowych, działaniem zdecydowanie rekomendowanym powinno być stworzenie oraz wprowadzenie wielofunkcyjnego elektronicznego narzędzia wspierającego sprawne funkcjonowanie i efektywny marketing tych szlaków jako propozycji turystycznych. Taka platforma zarządcza albo musiałaby być w pełni dostosowana do potrzeb danego systemu opisanych w niniejszej koncepcji przez wprowadzenie wymienionych wyżej odpowiednich funkcjonalności, albo od początku opracowana z uwzględnieniem tych potrzeb. Powinna ona opierać się na szczegółowej

analizie zasobów, potrzeb i struktury danego szlaku, jego istniejącej i planowanej oferty oraz składu i wzajemnych relacji jego członków, aktywnych interesariuszy i jego lokalnych oraz zewnętrznych partnerów. To narzędzie zarządcze winno posiadać funkcjonalności liczniejsze niż tylko informacyjne, co wymaga dobrania dla niego takich rozwiązań informatycznych (tzw. silników), które będą w stanie zapewnić ich obsługę, bezkolizyjne komunikowanie obejmujące także przekaz treści i decyzji (np. rezerwacyjnych albo zakupowych). Platforma zarządcza funkcjonująca w środowisku online powinna między innymi a) zapewniać i kontrolować całościowe wewnętrzne i zewnętrzne przepływy informacji na temat własnych zasobów szlaku (w tym treści połączonych witryn internetowych obiektów i usługodawców, aplikacji turystycznych, elektronicznych tekstów interpretacyjnych) oraz usług i ewentualnych pakietów, b) umożliwiać wprowadzanie do nich korekt oraz sporządzać automatyczne raporty, c) wspomagać zarządcę szlaku i użytkownika (turystę) w wyborze elementów usług i grupować je w pakiety online o elastycznej strukturze, d) w przypadku sprzedaży, a nie tylko pośredniczenia usług składowych pakietu, za pomocą wbudowanego (pół) automatycznego mechanizmu obliczeniowego wspomagać zarządzanie cenami i rabatami osobno dla każdego z produktów i każdej kombinacji usług (z transparentnymi dla partnerów systemami wzajemnych rozliczeń), e) posiadać zdolność przejmowania z innych baz i systemów danych dotyczących wyborów i zachowań turystów, f) zarządzać rozbudowaną mobilną aplikacją turystyczną (z lokalizacją i nawigacją dla użytkowników, funkcją kalendarza wydarzeń i doświadczeń, rezerwacji i sprzedaży usług oraz analizy zachowań turystycznych, w tym konsumpcyjnych zarejestrowanych użytkowników), wreszcie g) wspomagać zarządzanie marketingiem relacyjnym szlaku dzięki opcji prowadzenia spersonalizowanych baz danych klientów uzupełnianych na bieżąco przy okazji kolejnych wzajemnych interakcji (o informacje wyszukiwane i udzielane, dokonywane rezerwacje, składane reklamacje i zapisywane oceny/opinie) oraz pochodzących z analizy ich dotychczasowych zachowań turystycznych (w tym listy odwiedzonych obiektów i miejsc konsumpcji usług) i konsumpcyjnych (listy zakupionych usług i warunków, w tym cen ich nabycia).

Dodatkowym argumentem na rzecz wprowadzenia cyfrowej platformy zarządczej jako głównego narzędzia marketingu dla obydwu systemów jest wymiar wiarygodności tych szlaków wobec ich użytkowników jako konsumentów płatnych usług. W tradycyjnych modelach biznesowych stosowanych do niedawna w turystyce gwarantem jakości oferty były ugruntowane na rynku organizacje, takie jak biura podróży. Jednak w środowisku organizacji sieciowej, tworzonej przez partnerów samodzielnych i luźno ze sobą powiązanych, a przy tym po części mało rozpoznawalnych (a takimi są również Drogi Pelplińska i Człuchowska), gwarantem realności i dobrej jakości oferty może być jej lider dysponujący taką platformą ofertową. W oparciu o nią nie tylko zawiera on transakcje (tym samym stając się stroną kontraktu z klientami) i przyjmuje lub pośredniczy płatności, ale dokonuje też wyboru usług poszczególnych gestorów i w ten sposób egzekwuje ich jakość. Z kolei wykorzystując kolejne funkcjonalności platformy zarządca szlaku wykonuje większą część zadań związanych z promocją jego produktów i w imieniu całej sieci monitoruje ich właściwą realizację na kolejnych etapach, w tym zarządza

reklamacjami. Tą drogą stopniowo budowana jest rozpoznawalność i wiarygodność danego szlaku jako markowej grupy (tematyzowanych i spójnych) ofert zarządzanych przez jego organizację. Platforma zarządcza staje się tym samym narzędziem standaryzacji produktu turystycznego szlaku i instrumentem budowy jego wspólnej marki turystycznej. Jest ona również ważnym spoiwem szlaku jako sieci, pozytywnie wpływającym na jej trwałość. Rekomendując jej wprowadzenie, autor Raportu deklaruje gotowość konsultacji organizacji zarządczej obydwu szlaków w zakresie ustalenia potrzebnych funkcjonalności takiej platformy dla tych systemów oraz pomoc w wyszukaniu jej wykonawcy spośród podmiotów posiadających niezbędne i pozytywnie już zweryfikowane doświadczenia.

5.4.6. Aplikacja turystyczna pomorskich Dróg Jakubowych jako narzędzie zespalania usług i marketingu tych systemów.

Współczesne aplikacje turystyczne są w większości urządzeniami mobilnymi zapewniającymi orientację przestrzenną i dostęp do informacji praktycznie w każdym miejscu i czasie [Kachniewska 2021]. Jednocześnie te projektowane na potrzeby obszarów recepcji turystycznej i linearnych systemów organizacji turystyki (takich jak szlaki kulturowe) pełnią – i to efektywnie - funkcję narzędzi bezpośredniego marketingu. Są one ponadto kontekstowymi systemami cyfrowymi zorientowanymi na potrzeby swojego użytkownika. Obserwując trendy w ich użytkowaniu, można zakładać, że indywidualni turyści w swej masie będą stale zwiększali poziom wykorzystania licznych funkcji swoich telefonów i tabletów. W trakcie konsultacji zrealizowanych w czerwcu i lipcu 2025 r. aktywni interesariusze badanych szlaków (niezależnie od swej przynależności do kohorty wiekowej) powszechnie deklarowali posługiwanie się nimi przy ustalaniu swojej lokalizacji w przestrzeni szlaku, weryfikacji pokonywanej trasy, odnajdywaniu kolejnych celów i optymalnej drogi dotarcia do nich, przy czym preferowanym dostawcą tych informacji jest niezwiązany ze szlakiem, ale często aktualizowany czeski serwis Mapy.cz. Jednocześnie brak własnej aplikacji pomorskich dróg Drogi Św. Jakuba, zaopatrzonej w typowe dla takich aplikacji funkcjonalności uniemożliwia ich użytkownikom bezpośrednie wyszukiwanie w aktualnym fizycznym otoczeniu usług noclegowych i gastronomicznych, przez co są oni zdani na informacje z witryny internetowej szlaku (których liczba na witrynach Dróg Pelplińskiej i Człuchowskiej jest bardzo skromna) lub szukanie informacji o takich usługach rozproszonych w innych serwisach. Powoduje to stratę czasu, wyższe koszty ostatecznie wykorzystanych usług w stosunku do preferowanych przez użytkownika Drogi oraz ryzyko znalezienia się pod koniec dziennego etapu pieszej wędrówki w nieznanym sobie miejscu bez usług recepcji i wsparcia ze strony szlaku. Wskazania interesariuszy obydwu szlaków dotyczące podstawowych mankamentów organizacji tych systemów przekonują, że każde ich narzędzie informacji i komunikacji powinno (oprócz lokalizacji użytkownika, śledzenia trasy i odnajdywania obiektów szlaku) dysponować funkcjonalnościami takimi jak informacja o usługach recepcji w pobliżu użytkownika oraz możliwość ich automatycznego nabycia czy rezerwacji lub co najmniej bezpośredniego kontaktu z ich gestorami.

Wbudowaną opcją części aplikacji turystycznych jest też moduł planowania indywidualnej trasy przy uwzględnieniu jej długości, odległości między zwiedzanymi miejscami czy odpłatności za wstępy i wybrane doświadczenia. Wprowadzenie tego modułu do aplikacji szlaku oznacza przekazanie turyście narzędzia dającego mu (w danej przestrzeni i w odniesieniu do uwzględnionych zasobów) swobodę ustalania zestawu eksploatowanych walorów i - automatycznie – samodzielnego zestawiania komponentów preferowanych doświadczeń tematycznych. Proste rozwiązania technologiczne mogą też umożliwić użytkownikowi automatyczne tworzenie komponentów własnej tzw. biografii turystycznej. Składa się na to dokonywanie zapisu przebytych tras i tworzenie ich indywidualnych wersji, archiwizacja fotografii i własnych opisów oraz ich udostępnianie innym za pośrednictwem m.in. publikacji na własnym koncie w serwisach społecznościowych. Ma to niemałe znaczenie dla promocji wykorzystywanego szlaku zarówno jako indywidualnego przeżycia religijnego, jak etapu wakacyjnej przygody lub serii spójnych doświadczeń np. regionalnego dziedzictwa (wybór perspektywy pozostaje przy użytkowniku). To z kolei przekłada się na darmową z perspektywy szlaku promocję jego oferty wśród znajomych użytkownika i osób obserwujących go (tzw. promocja wiralowa). Jednocześnie zarządca aplikacji, dzięki rejestrowaniu jej użytkowników (co powinno być warunkiem jej udostępnienia) może gromadzić materiał na temat ich aktywności turystycznej w przestrzeni szlaku. Obejmuje to odwiedziny jego obiektów, percepcję zorganizowanych doświadczeń szlaku, oceny walorów, krajobrazu i samych doświadczeń oraz dokonane przez użytkownika wybory lokalnych usług. Te informacje są kluczowe dla ewaluacji i kierunku ewentualnej modyfikacji oferty szlaku oraz domykania jej lokalnych luk, zarówno w wymiarze usług, jak i doświadczeń oraz marketingu systemu [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2020]. Aplikacja posiadająca moduł zbierania, agregacji i analizy danych jest również jednym ze skuteczniejszych narzędzi marketingu relacji z turystą. Umożliwia ona bowiem zarządcy szlaku identyfikację zarejestrowanego użytkownika (a więc i wprowadzenie go do bazy danych odbiorców kolejnych propozycji) i personalizowanie oferty dla niego na dalszych odcinkach jego wędrówki lub przy kolejnych jego pobytach w przestrzeni szlaku.

Ponieważ projektowanie aplikacji dla szlaku kulturowego zakłada, że kontekstem jej wykorzystania jest wyprawa użytkownika, to dostarczając mu pożądanych informacji w odpowiednim momencie (sygnalizowanym jego zgłoszeniem lub samą tylko rozpoznaną jego lokalizacją), aplikacja nie tylko pozwala mu zaspokoić swe potrzeby (np. noclegu i wyżywienia) ale też w realnym czasie wpływa na jego decyzje, w tym wybór konkretnej usługi lub skorzystanie z wcześniej nieplanowanego doświadczenia tematycznego. Przy prawidłowo zbudowanej strukturze objętych nią miejsc, doświadczeń i usług, dzięki korzyściom uzyskiwanym przez nich z bezpośredniej promocji ich świadczeń, aplikacja może być również efektywnym sposobem pozyskania i utrzymania współpracy partnerów z sektora turystyki jako usługodawców. Przekłada się to na wzrost poziomu wykorzystania usług lokalnych partnerów szlaku i zwiększenie skali wykorzystania przez turystów doświadczeń dostępnych w danym miejscu i czasie. Jedno i drugie motywuje zarządców tych usług i doświadczeń do podjęcia współpracy ze szlakiem, w którym uznają wtedy multiplikatora ich własnej oferty. W ten sposób aplikacja (optymalnie wspólna dla

wszystkich) pomorskich Dróg Świętego Jakuba może istotnie wspomóc poszukiwanie i przekonywanie gestorów lokalnych usług recepcji do zaangażowania się w strukturę tych szlaków i domknięcia jej luk w krytycznych miejscach. Lokalne zaś podmioty będące w stanie stworzyć dodatkowe propozycje tematycznych doświadczeń jak małe instytucje kultury inspiruje ona do wprowadzenia wystaw, filmów, kolekcji, propozycji spotkań, tematycznych ścieżek eksplorerskich itd. w nadziei na zwiększenie zainteresowania własną ofertą ze strony kolejnej grupy turystów. Jednak efekt wprowadzenia aplikacji pomorskich szlaków Jakubowych może być jeszcze większy w dłuższej perspektywie. Otóż przy zastosowaniu funkcji rezerwacji usług w czasie rzeczywistym i w oparciu o lokalizację użytkownika aplikacja może być także głównym narzędziem zarządzania lokalnymi pakietami dynamicznymi, co opisano szerzej w kontekście organizacji całej turystyki kulturowej w innej publikacji [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2020: 524-525; 548-549].

W przypadku zdecydowania się przez strategicznych partnerów obu szlaków na wprowadzenie własnej aplikacji turystycznej (co autor Raportu usilnie zaleca) powinna ona nie tylko posiadać typowe komponenty aplikacji szlaków kulturowych, ale dodatkowo zawierać funkcjonalności preferowane przez indywidualnych użytkowników Dróg Jakubowych i odpowiadające na potrzeby poprawy oferty szlaku zgłoszone w trakcie przeprowadzonego badania. Najważniejsze z nich wymieniono poniżej.

1) Możliwość śledzenia przebiegu trasy szlaku wraz z własną lokalizacją w czasie rzeczywistym (dokładnie tak, jak zapewnia to serwis Mapy.cz i track udostępiony do pobrania na witrynach obu szlaków).

2) Komponent weryfikacji zarejestrowanego użytkownika (rodzaj elektronicznej wersji jego Paszportu Pielgrzyma) pozwalający uwierzytelnić go wobec zarządców obiektów i współpracujących ze szlakiem osób udzielających prywatnie gościny, skorzystać z ewentualnych rabatów usługodawców współpracujących ze szlakiem, uzyskiwać certyfikaty przejścia odcinków obydwu szlaków, a docelowo także otworzyć mu dostęp do opisanych wyżej bezobsługowych miejsc doświadczeń. Natomiast (po doprowadzeniu do akceptacji tej formy paszportu) innych odcinków sieci Dróg Św. Jakuba i w samej Composteli[12]) mogłaby ona (zaopatrzona w opcję elektronicznego potwierdzania pobytu w obiektach i – zamiast tradycyjnych pieczątek – stać się alternatywną formą Paszportu Pielgrzyma. Należy wskazać, że również możliwość budowania w takim trybie swojej biografii w kontekście Camino może być w pewnym stopniu motywacją do regularnego podejmowania wypraw na szlakach całej tej sieci.

3) Funkcja elektronicznego przewodnika po obiektach i przestrzeni każdego ze szlaków, zawierająca ich lokalizację i opis, możliwości kontaktu z ich zarządcami lub opiekunami

[12] Akceptacja tej formy paszportu przez inne podmioty jest oczywiście zależna od ich decyzji, jednak popularyzacja i powszechne uznanie wszelkiego rodzaju elektronicznych dokumentów (także osobistych) raczej wcześniej niż później dokona się również w tym wymiarze. Na razie można wykorzystywać ten moduł na własny użytek, jednocześnie prezentując go w ramach krajowej sieci i zachęcając aktywnych zarządców polskich odcinków do wprowadzanie identycznej formy weryfikacji i potwierdzeń. W połączeniu z wymaganiem podania podstawowych danych osobowych bez wątpienia zwiększyłoby to wiarygodność użytkownika aplikacji jako pielgrzyma w kontekście otwarcia dla niego obiektów sakralnych, a nawet udzielenie gościny przynajmniej przez niektórych ich zarządców w pomieszczeniach parafialnych.

w celu ich otwarcia, listę dostępnych w nich doświadczeń tematycznych i warunki skorzystania z nich (w tym czas ich dostępności, warunki otwarcia lub zamówienia, ewentualna odpłatność) a także – jeśli takie są – usług w nich dostępnych (jak noclegi proponowane przez samego zarządcę obiektu, sklepy lub kioski obiektowe, dostępna literatura i pamiątki).

4) Zestawienie i krótka prezentacja usług noclegowych i gastronomicznych (a w warstwie rowerowej danego szlaku również serwisu rowerów), których gestorzy współpracują ze szlakiem w najbliższym miejscu etapowym oraz w bezpośredniej bliskości użytkownika z intuicyjną formą kontaktu z usługodawcami i opcją ich rezerwacji. Na tej liście powinny znajdować się wyłącznie podmioty współpracujące ze szlakiem na bazie porozumienia oraz (po ich stworzeniu) uczestniczące w jego lokalnych pakietach turystycznych, co nie tylko daje użytkownikowi aplikacji pewność zrozumienia jego potrzeb, ale motywuje również samych gestorów do zaangażowania się we współpracę ze szlakiem i jego obszarowym koordynatorem.

5) W sytuacji poszerzenia oferty szlaku i skierowania jej do aktywnych turystów kulturowych (wędrujących pieszo, ale częściej jednak poruszających się rowerami) oraz miłośników samodzielnej eksploracji turystycznej właśnie aplikacja powinna być głównym narzędziem realizacji eksploracyjnych gier terenowych. Mogą to być konkursy wiedzy w skali całego szlaku, lokalne (a nawet obiektowe w muzeach i większych świątyniach) oraz korzystanie z tematycznych geościeżek w przestrzeni szlaku i wzdłuż jego tras. Przykładowo, turysta zarejestrowany w elektronicznym systemie aplikacji, zbliżając się do jednego z obiektów szlaku otrzymywałby na swoje mobilne urządzenie pytanie, na które może odpowiedzieć dokonując fizycznej obserwacji lub zadanie wymagające zdobycia określonej informacji, która jest dostępna we wnętrzu obiektu albo na jego stałej ekspozycji. Przy objęciu pytań i zadań punktacją, użytkownik aplikacji otrzymuje punkty na indywidualnym koncie w jej systemie, a sama punktacja może być publikowana w rankingach szlaku. Potwierdzenie pobytu turysty w dowolnym obiekcie szlaku dokonuje się automatycznie dzięki logowaniu urządzenia mobilnego na miejscu i (dodatkowo) rozwiązaniu zadania. Taka konstrukcja aplikacji wymaga pewnego kreatywnego wysiłku na etapie jej tworzenia i sprawnej obsługi przez system informatyczny sprzężony z witryną www danego szlaku. Jednak wykorzystując interakcję z miejscami, wywołując ciekawość i umożliwiając rywalizację oraz kolekcjonowanie osiągnięć, ta funkcjonalność aplikacji może przyciągnąć na szlak wielu turystów młodszej generacji. Aplikacja z taką funkcjonalnością może obsługiwać także terenowe gry turystyczne oparte na lokalizacji eksploatowanych w nich zasobów dziedzictwa w czasie rzeczywistym (z zadaniami aktywizowanymi fizyczną bliskością użytkownika oraz natychmiastową punktacją za ich wykonanie, a następnie rejestracją punktów w rankingu gry i generowaniem imiennych certyfikatów osiągnięć (czy jej ukończenia). Warunkiem wykorzystania modułów grywalnych aplikacji byłaby rejestracja użytkownika, jednak niekoniecznie z weryfikacją jego danych personalnych.

6) Opcja *informuj o wydarzeniach* – której zaznaczenie pozwala użytkownikowi aplikacji otrzymywać informacje o każdym wydarzeniu odbywającym się w przestrzeni szlaku w

danym zakresie czasowym (np. na czas swojej wędrówki, na cały sezon turystyczny albo bez ograniczeń) natychmiast po pojawieniu się wpisu o tym wydarzeniu w kalendarzu eventów szlaku lub po zamieszczeniu go jako obywającego się w danym miejscu (obiekcie), co podobnie może dotyczyć każdego aktualnie funkcjonującego i dostępnego w takim miejscu zorganizowanego doświadczenia stałego albo regularnego (zob. eventyzacja szlaku).

7) Funkcja weryfikacji osiągnięć uczestników projektów lojalnościowych szlaku, takich jak jego odznaka turystyczna oraz możliwość rejestracji zdobycia skrytek geocachingu, co usunie konieczność wytwarzania i dystrybucji ich papierowych książeczek i konieczności potwierdzeń przez obsługę obiektów, a także stałego napełniania skrytek fizycznymi przedmiotami.

8) Opis i lokalizacja oraz warunki dostępności pozostałych atrakcji na trasie szlaku i innych ciekawych doświadczeń, dostosowany przykładowo do zainteresowań turysty kulturowego, głównie regionalnego lub etnicznego (świadectwa dziedzictwa w terenie, jak cmentarze, zabytkowe domostwa, muzea, wystawy, prywatne kolekcje, pomniki itd.), dla turysty zainteresowanego przyrodą (parki krajobrazowe, rezerwaty, pomniki przyrody, ciekawsze parki i ogrody miejskie lub przy rezydencjach, unikatowe lokalne biotopy, przyrodnicze ścieżki edukacyjne itd.) – co wprowadzi szersze możliwości wykorzystania aplikacji dla obsługi doświadczeń interpretacji dziedzictwa (w tym grywalnych) proponowanych w module obsługującym warstwę oferty szlaku dedykowaną aktywnym turystom kulturowym (zob. 5.1.2.2).

9) Kalendarz wydarzeń szlaku (ten sam, który powinien znaleźć się na jego witrynie www) wskazujący i opisujący najbliższe czasowo wydarzenia, ich opis, lokalizację, czas trwania, program oraz ewentualne warunki uczestnictwa w nich - opis tego narzędzia znajduje się w podrozdziale dotyczącym ewentyzacji systemu (5.4.4.). Także na aplikacji w ramach kalendarza mogłaby funkcjonować interaktywna opcja „kreuj wydarzenie” szerzej opisana we wspomnianym podrozdziale.

10) Po stworzeniu pakietów lokalnych usług szlaku, aplikacja powinna zostać wzbogacona o – intuicyjnie skonstruowaną – funkcję korzystania z tych pakietów, bazującą na mechanizmie samodzielnego zestawiania wybranych przez użytkownika usług w czasie rzeczywistym i objęciu ich jedną płatnością, następnie rozdzielanej między gestorów usług.

11) Materiały do pobrania, jak przewodnik po danym szlaku, programy imprez i inne.

12) Prezentacja treści opisowych tablic Pelplińskiej względnie Człuchowskiej Drogi w otoczeniu ich obiektów w innych wersjach językowych (włączana przez wykorzystanie zamieszczonej na samej tablicy opcji odczytu w systemie QR).

13) w przypadku udostępnienia filmów, prezentacji, nagrań świadków historii i dziedzictwa czy innych form interpretacyjnych w tym samym systemie, za pośrednictwem aplikacji uruchamiającej tę opcję po odczytaniu fizycznie zamieszczonego kodu powinno być możliwe ich oglądanie na własnym urządzeniu mobilnym jej użytkownika. Powoli to

(choć przy mniejszym komforcie) rozszerzyć udział w doświadczeniach tematycznych trudniej dostępnych w obiektach lub po ich zamknięciu.

Przypisanie poszczególnych modułów aplikacji do warstw szlaków. Jak wynika z powyższego, w sytuacji rozdzielenia oferty obu szlaków, także ich turystyczna aplikacja (podobnie jak witryny www) powinna zawierać opcjonalne „warstwy". Powinny one być dedykowane: pieszemu pielgrzymowi, pielgrzymowi wędrującemu na rowerze, aktywnemu turyście pieszemu (kulturowemu i rekreacyjnemu), rekreacyjnemu turyście rowerowemu oraz turyście-eksploratorowi. Umożliwi to, po pierwsze, rozdzielenie niektórych typowych usług, tak by nie korzystali z nich turyści niebędący pielgrzymami (np. noclegi przy obiektach sakralnych i u prywatnych osób współpracujących ze szlakiem i nieodpłatnie przyjmujących pielgrzymów czy zaopatrzenie w paszport pielgrzyma osoby nie zamierzającej odbyć pielgrzymki, choćby odcinkowej oraz nie proponowanie pielgrzymowi eksplorerskiej czy konkursowej warstwy oferty szlaku). Po drugie zaś umożliwi odrębne rejestrowanie zachowań turystycznych (w tym konsumpcyjnych) pielgrzymów i pozostałych turystów, co pozwoli zarządcom szlaku ewaluować i korygować ofertę dla jednych i drugich.

Zarządzanie aplikacją. Powinno ono odbywać się z poziomu koordynatora szlaku (jako jej administratora) z uprawnieniami do wprowadzania i usuwania partnerów oraz ich oferty, do aktualizowania wszystkich typów informacji oraz do pełnego zarządzania treściami. Koordynator szlaku powinien bowiem być jedynym podmiotem, który posiada dostęp do danych uwierzytelniających zarejestrowanych użytkowników aplikacji (co umożliwia zadośćuczynienie restrykcyjnym wymaganiom ochrony danych) oraz do pobierania zagregowanych danych o konsumpcyjnych aktywnościach jej użytkowników. Pozostali członkowie struktur zarządczych szlaku mieliby dostęp tylko do podstawowych i niezbędnych danych weryfikujących użytkowników jako pielgrzymów (czy zarejestrowanych turystów), oraz do informacji o strukturze lokalnych usług i dotyczących udostępniania obiektów oraz doświadczeń szlaku (z możliwością ich aktualizacji i zmieniania treści) co pozwoli im na bieżąco zarządzać rezerwacjami i realizować obsługę użytkowników aplikacji na swoim terenie lub w ramach swojej warstwy ofertowej.

Problem współfinansowania aplikacji i jego opcje. Kwestią do rozwiązania przez zarządców szlaków jest, czy wprowadzenie do aplikacji usług lokalnych gestorów współpracujących ze szlakiem powinno być uwarunkowane choćby niewielką roczną **składką** na rzecz organizacji zarządczej danego szlaku. Do płatnej akcesji może ich bowiem zniechęcać brak wiedzy co do skali sprzedanych dopiero w przyszłości usług. Alternatywnie można rozważyć deklarację (niewielkiej) składki po zakończeniu roku/sezonu na podstawie zliczenia usług sprzedanych za pośrednictwem aplikacji. Jeszcze inną opcją jest pobieranie przez zarządcę aplikacji (zdecydowanie niskiej) marży już przy przekazywaniu gestorom usług płatności za zrealizowane świadczenia. W tej sytuacji zarządca szlaku jako operator jego aplikacji występuje jednak jako przedsiębiorca turystyczny (organizator imprez z noclegiem) – co powoduje, że musiałby posiadać odpowiednie, zgodne z ustawą o usługach turystycznych zezwolenia na działalność jako organizator turystyki. W każdym z wymienionych modeli płatności można wykorzystać

zbieranie, zliczanie i archiwizację danych o usługach zamawianych u gestorów przez użytkowników aplikacji, a wspomniana marża czy składka byłaby przeznaczona na pokrycie choćby części kosztów utrzymania biura koordynatora. W zamian gestorzy usług otrzymają nie tylko płatność za swoje świadczenia (i prawdopodobnie wzrost ich skali przez włączenie dodatkowej grupy ich konsumentów) ale również promocję na witrynie internetowej szlaku, w jego lokalnych materiałach, rekomendację ich usług w obiektach szlaku i szeptaną reklamę wśród samych użytkowników (ewentualnie także poprzez publikowane przez nich relacje).

Druga kwestia również związana z aplikacją to **uzupełnienie usług** recepcji w przypadku poszerzenia grupy docelowej konsumentów oferty obydwu szlaków poza indywidualnych pielgrzymów (i pielgrzymów w ogóle). Aktualni użytkownicy propozycji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Św. Jakuba mają bardzo umiarkowane wymagania w zakresie usług recepcji (noclegu i żywienia), które w części (przypomnijmy: tylko bardzo niewielkiej i w nielicznych miejscach) są zaspokajane przez samych zarządców kościołów będących obiektami tych szlaków. Prawdopodobnie ten sam poziom oferty zaakceptowaliby młodzi (dysponujący zwykle skromnym budżetem) uczestnicy turystyki eksploracyjnej – już oni jednak z rożnych względów nie powinni korzystać z propozycji noclegów przy kościołach. Natomiast przy otwarciu obu szlaków na turystów aktywnych (zarówno kulturowych, jak i rekreacyjnych) niezbędne okaże się wprowadzenie znacznie szerszego spektrum usług recepcji przy każdym etapowym punkcie szlaku i włączenie do tej oferty kategoryzowanych zakładów noclegowych (hotele) oraz klasycznych restauracji. Jest to dodatkowy argument za rozdzieleniem profilów użytkowników aplikacji szlaków (przynajmniej na grupę pielgrzymów i pozostałych turystów aktywnych). Jednocześnie takie działanie (zapewniające oczekiwane standardy) może przynieść silny impuls do marketingu oferty obydwu szlaków jako propozycji turystyki kulturowej i aktywnej w oddalonej od morza części regionu pomorskiego i znacznego wzrostu skali jej wykorzystania, co pozwoli systemom utrzymać się i rozwijać.

Kolejna kwestia wymagająca decyzji to wykorzystanie aplikacji jako narzędzia dla **turystów rowerowych**. Po przyjęciu takiej rekomendowanej decyzji w ofercie obydwu szlaków pojawi się osobna warstwa rowerowa (obejmująca częściowo inny przebieg tras (zob. załączniki SPATO-3 i SPATO-4), inną lokalizację punktów etapowych (rowerzysta nawet w trudniejszym dla siebie terenie porusza się znacznie szybciej niż piechur), punkty łącznikowe tej trasy z regionalnymi i lokalnymi szlakami rowerowymi (których w przestrzeni szlaku jest sporo, w tym międzynarodowy) opis miejsc pozostawiania rowerów, listę punktów serwisowych, a optymalnie również współpracujących wypożyczalni rowerów i usług transportu bagażu. Takiej warstwie ofertowej powinien towarzyszyć osobny moduł aplikacji szlaku, z wyżej wymienionymi informacjami, niepotrzebnymi turystom pieszym i stąd niepożądanymi w użytkowanej przez nich wersji aplikacji szlaku. Tymczasem moduł aplikacji dedykowany rowerzystom z tymi funkcjonalnościami może przyciągnąć na szlak dodatkową grupę ludzi, którzy uznaliby jego ofertę (przekrojowe zwiedzenie mało znanych walorów, krajobrazów i miejsc regionu (być może pod marketingowym hasłem „Nieznane serce Pomorza) i dobrze zorganizowaną sieć usług za ciekawą propozycję dla realizowania swojej pasji na nowej

trasie. Po stworzeniu tej kategorii oferty każdego ze szlaków i takiego modułu jego turystycznej aplikacji potrzebna byłaby dobrze ukierunkowana kampania promocyjna. W tym przedsięwzięciu zmienią się zarówno miejsca prowadzenia kampanii (hobbystyczne kanały i grupy w mediach społecznościowych, lokalne grupy i stowarzyszenia miłośników tej formy turystyki), jak multiplikatorzy oferty (np. uznani blogerzy rowerowi), inne formy promocji (optymalny byłby opis wędrówki rowerzysty udokumentowany „śladem" na mapach i osobistymi relacjami plus rekomendacje usług). Inne powinny być także programy lojalnościowe dla tej warstwy (także stanowiące formę jej promocji), w tym sposoby kolekcjonowania indywidualnych osiągnięć uczestników, a nawet formuły wydarzeń (np. rajd turystyczny zamiast pieszej wędrówki), który skądinąd może również zawierać tematyczny (Jakubowy) komponent swojego programu.

5.4.7. Promocja szlaków na zewnątrz.

Analizując ten obszar zarządzania obydwoma szlakami, służący spełnieniu ich celów jako systemów organizacji turystyki i zarazem stanowiący najbardziej aktywną formę ich komunikacji, autor Raportu zadał sobie dwa pytania:

1) Jakie nowe grupy potencjalnych użytkowników obydwu szlaków mogą być rozważane w procesie poszerzenia ich oferty i jakie metody, kanały oraz działania mogą być najskuteczniejsze w dotarciu do każdej z nich i zachęceniu do skorzystania z jego oferty?

2) Przez jakie podmioty szlaków powinna być realizowana ich promocja, jakie jej formy i które przedsięwzięcia powinny mogą być wspierane przez partnerów strategicznych, wreszcie: gdzie może mieć miejsce i jakie formy przyjąć promocja wzajemna szlaków i współpracujących z nim gestorów usług?

5.4.7.1. Zalecane przez interesariuszy formy informacji i promocji systemów.

W procesie ustalania optymalnych kanałów i sposobów informacji i promocji szlaków zweryfikowanych już przez kilkuletni okres ich funkcjonowania zasięgnięto opinii aktywnych interesariuszy tych systemów (Pytanie 16 Wywiadu Eksperckiego). Poniżej znajdują się ich odpowiedzi, uporządkowane według liczby wskazań odnoszących się do każdej z preferowanych form informacji lub/i promocji:

- z wykorzystaniem mediów społecznościowych w internecie, poprzez własną witrynę gminy [WE-01; WE-04; WE-05; WE-06; WE-07; WE-09; WE-12; WE-13; WE-15; WE-16; WE-17; WE-18; WE-19; WE-22; WE-25] - 15 wskazań,

- w punktach informacji turystycznej: ulotki, mapy, materiały o trasie i obiektach [WE-01; WE-02; WE-05; WE-06; WE-09; WE-13; WE-14; WE-16; WE-17; WE-22; WE-23; WE-25] – 12 wskazań,

- w turystycznych serwisach i aplikacjach mobilnych, w ramach i w powiązaniu z ofertą gminy [WE-05; WE-16; WE-17; WE-22; WE-23; WE-25; WE-29] - 7 wskazań

- przy okazji wydarzeń lokalnych, jako dodatkowa oferta i własnych eventów (mikroeventów) Drogi lub jej lokalnego obiektu [WE-07; WE-12; WE-13; WE-14; WE-16; WE-30] – 6 wskazań,

- w lokalnych wydawnictwach, informatorach [WE-07; WE-16, WE-19; WE-25; We-26] – 5 wskazań,

- w samych obiektach szlaku [WE-06; WE-09; WE-16; WE-23; WE-25] – 5 wskazań,

- na lokalnych odcinkach tras szlaku, przy ich przebiegu publicznymi drogami [WE-16; WE-23; WE-25] – 3 wskazania,

- przez osobistą rekomendację zarządców obiektów i lokalnych interesariuszy Drogi [WE-03; WE-25; WE-28] – 3 wskazania,

- poprzez miejscowe (lokalne i subregionalne) organizacje turystyczne [WE-16; WE-22] -2 wskazania,

- celowana: adresowana do konkretnych stowarzyszeń, grup czy środowisk [WE-03; WE-11] - 2 wskazania,

- w instytucjach kultury i zabytkach w gminie [WE-09; WE-16] – 2 wskazania,

- za pomocą wpisu o gminie w przewodniku turystycznym po Drodze [WE-24],

- jako komponent (lub odrębny program) w ofercie lokalnych interpretatorów [WE-19].

Powyższe wskazania, szczególnie zaś skala poparcia dla każdego z nich, wydają się obrazować dotychczasowe doświadczenia interesariuszy badanych szlaków i ich oceny efektywności poszczególnych kanałów i narzędzi promocji. Mogą one zatem być oddolną formą potwierdzenia wiedzy lub intuicji koordynatora szlaku względnie inspiracji do rozważanie innych, dotychczas nie wykorzystywanych form promocji.

5.4.7.2. Nowe grupy docelowe użytkowników i sposoby dotarcia do nich.

Przed podjęciem strategicznych decyzji dotyczących zakresu działań marketingowych, wyboru ich metod, partnerów i narzędzi, należy zająć się kwestią o kluczowym dla marketingu znaczeniu. Jest to pytanie, do kogo ma być skierowana oferta analizowanych szlaków? Dopiero po zdefiniowaniu tej docelowej grupy (lub grup) turystów, których Pelplińska i Człuchowska Droga miałyby przyciągnąć, można określić optymalne kanały dotarcia do nich i wzbudzenia ich zainteresowania. Dzięki znajomości ich preferencji i zachowań z licznych badań jest to zdecydowanie łatwiejsze. Z drugiej strony można tak uformować ofertę szlaków, by w najwyższym możliwym stopniu spełniała ich oczekiwania oraz uwzględniała preferowane przez nich sposoby eksploatacji walorów, a nawet formy rezerwacji usług.

Z punktu widzenia położenia tematyki eksploatowanej przez Pelplińską i Człuchowska Drogę Świętego Jakuba, jej geograficznej lokalizacji i przebiegu jej trasy, listy jej walorów i doświadczeń, **pierwszą grupą** jej potencjalnych użytkowników są

mieszkające na terenie całego naszego kraju oraz krajów sąsiadujących (Litwy, południowej i wschodniej części Skandynawii, w przyszłości może Białorusi Rosji) osoby zainteresowane fenomenem pielgrzymowania, głównie, lecz nie wyłącznie religijne.

Jak potwierdziły konsultacje terenowe grupa ta, jakkolwiek bez niej szlaki z sieci Jakubowej nie mają racji istnienia, nie jest w stanie zapewnić tym systemom wysokiej frekwencji turystów. Z drugiej strony jednak jest ona silnie zmotywowana i lepiej zorganizowana, dzięki czemu posiada pewien potencjał multiplikatora oferty szlaku. Tacy turyści mogą być nie tylko lojalnymi użytkownikami regularnie, choć niekoniecznie co roku pojawiającymi się w przestrzeni konkretnego szlaku, ale i efektywnym przekaźnikiem tzw. promocji szeptanej, oddziałującej na kolejnych konsumentów. W kontaktach z nimi należy więc zwracać uwagę na wiarygodność i powtarzalność oferty, wysoki poziom jakości dostarczanych im treści tematycznych, a także angażować jako multiplikatorów i pośredników oferty zidentyfikowane podmioty i środowiska cieszące się ich zaufaniem.

Druga grupa (także turyści religijni motywowani wiarą) to pielgrzymi spoza tradycji Camino i kręgu jej miłośników. Pochodzą oni w dużej części z polskich chrześcijańskich ruchów formacyjnych i wspólnotowych lub są uczestnikami parafialnych albo szkolnych wypraw o takim charakterze (np. tzw. rekolekcji w drodze, dni skupienia czy pielgrzymek do lokalnych sanktuariów, albo innych, dalej położonych świętych miejsc na terenie kraju. Wykorzystują do tego odcinkowo trasę danego odcinka Drogi oraz (dla celów liturgicznych) niektóre jej obiekty. Zgodnie z polską tradycją, preferują oni wędrówki grupowe, zwykle z duchownym lub innym liderem grup religijnych, obejmujące obok wędrówki najczęściej również inne komponenty programu dziennego (odwiedziny w kościołach, wspólna liturgia lub modlitwy, konferencje w drodze).

Grupa ta jest względnie łatwa do pozyskania pod warunkiem współpracy z liderami parafialnych grup duszpasterskich lub/i ponadlokalnie działających chrześcijańskich ruchów formacyjnych. Oznacza to jednak potrzebę ustanowienia i wykorzystania kanałów komunikacji z nimi. Warunkiem jednak ich skorzystania z oferty Drogi są miejsca noclegowe przyjmujące większe grupy i zorganizowanie dla takiej samej liczby propozycji budżetowego wyżywienia. Nie zaspokoją ich zakupy w sklepach spożywczych na trasie czy wokół obiektów. Konieczna jest też pewność dostępu grup zorganizowanych do obiektów sakralnych, przynajmniej tych uzgodnionych z organizatorem wyprawy. Zwykle także ich oczekiwania dotyczące standardów noclegów są nieco wyższe, choć nadal umiarkowane. Jedną z postaci popularyzacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi w tej grupie potencjalnych odbiorców może być organizacja weekendowych lub niedzielnych pielgrzymek (pieszych i rowerowych) odcinkami tych szlaków rozpoczynających się od udziału grupy pielgrzymów w parafialnej liturgii lub nabożeństwie w miejscowym kościele.

Trzecia grupa to osoby interesujące się historią regionalną i odrębnością regionów i grup etnicznych (czyli uczestnicy kulturowej turystyki regionalnej i etnicznej). Tę grupę turystów mogą zainteresować grupowe wycieczki proponowane im za pośrednictwem touroperatorów działających w ich miejscach zamieszkania oraz stowarzyszeń i instytucji edukacyjnych (jak Uniwersytety Trzeciego Wieku, koła turystyczne działające przy ośrodkach kultury, sekcje w oddziałach PTTK) w których działalność są oni zaangażowani.

Mogą oni też (także w liczniejszych grupach) stanowić znaczący odsetek uczestników tematycznych eventów szlaku, a także (jako konsumenci pakietów rodzinnych) przyjeżdżać na jego terytorium własnymi samochodami.

Zainteresowanie ich ofertą szlaku jest najłatwiejsze przy wykorzystaniu kanału promocji ich sprawdzonego organizatora wycieczek. Można to osiągnąć przez zachęcenie go do organizacji takiej wyprawy i przekazanie mu propozycji jej gotowego programu lub serii gotowych materiałów oraz bezpośrednich kontaktów do wybranych obiektów, zarządców stacjonarnych doświadczeń tematycznych i obszarowych koordynatorów. Alternatywnie jako multiplikatora gotowej oferty własnej, można w tej samej formule wykorzystać podmioty takie jak stowarzyszenia turystyczne, instytucje kulturalne lub edukacyjne.

Czwarta, niemniej liczna grupa potencjalnych gości szlaku to turyści rekreacyjni podejmujący indywidualnie lub w małych, prywatnych grupach kilkudniowe wyprawy rowerowe na tereny bardziej odległe od miejsc swojego zamieszkania. Ze względu na logistykę dojazdu do obszaru recepcji i aktualną praktykę publicznych przewoźników krajowych (w tym kolei), która w niewielkim stopniu uwzględnia ich potrzeby (głównie przewozu rowerów na liniach dalekobieżnych), są oni głównie mieszkańcami własnego i sąsiednich regionów (Pomorze, Pomorze Zachodnie, Warmińsko-Mazurskie i Kujawsko-Pomorskie), głównie ich większych miast. Tych potencjalnych gości może zainteresować i przyciągnąć oferta szlaków prezentowana w wykorzystywanych przez nich mediach (w tym społecznościowych) i kanałach interaktywnego przekazu informacji jako dobrze przemyślana i skrojona pod ich możliwości propozycja turystyki aktywnej, która zabezpiecza zaspokojenie ich potrzeb w obszarze usług recepcji i serwisu sprzętu (w umiarkowanej cenie ale dobrym standardzie, znacznie przewyższającym ten oferowany w schroniskach dla pielgrzymów).

Piątą grupą docelową są aktywni turyści rekreacyjni już przebywający w regionie pomorskim w przestrzeni obydwu szlaków lub w jej bezpośredniej bliskości. Oferta szlaków powszechnie widoczna i proponowana w miejscach ich koncentracji i konsumpcji usług: zakładach noclegowych, polach namiotowych, restauracjach, na stacjach kolejowych i dworcach autobusowych, jak również w pobliskich obiektach szlaków może skłonić ich do częściowej modyfikacji planów wakacyjnych / weekendowych w drodze spontanicznej decyzji rozpoczęcia eksploatacji jednego ze szlaków. Może również – jeśli zostanie zapamiętana – przyciągnąć ich w kolejnym sezonie lub podczas jednego z kolejnych krótszych wyjazdów, już jako użytkowników danego szlaku.

Grupy **czwarta i piąta** (turyści aktywni) są liczniejsze, a ze względu na propagowanie zdrowego i aktywnego stylu życia będą stale rosły. Jednak o ich uwagę Pelplińska i Człuchowska Droga będą musiały konkurować z wieloma innymi krajowymi i zagranicznymi, dobrze zorganizowanymi linearnymi systemami eksploatacji i obszarami recepcji turystycznej. W zabieganiu o nich najważniejsze jest docieranie do rynków emisji (miejsc ich zamieszkania i popularnych tam mediów) oraz do gromadzących ich wirtualnych społeczności, czytanych przez nich blogów i cieszących się ich uwagą serwisów internetowych. Kierowane do nich treści opisujące ofertę szlaków musiałyby

akcentować z jednej strony różnorodność doświadczeń antropogenicznych (np. wieloetniczności dawnego Pomorza oraz silną koncentrację i różnorodność walorów przyrodniczych na trasie szlaku), a z drugiej przekonać ich o dobrym poziomie organizacji ich warstwy rowerowej, gwarancji dobrej jakości tej trasy, sprawnej obsługi podróży na poszczególnych odcinkach, w tym serwisu sprzętu oraz zaproponować odpowiadające ich zasobności pakiety lokalne z usługami recepcji. Typowym kanałem dotarcia do tych grup są witryny www szlaków (z ofertami grupowych wypraw ich trasami lub odcinkami), dystrybucja ulotek w punktach informacji turystycznej w przestrzeni szlaku i na całym Pomorzu oraz w przygranicznych powiatach województw sąsiadujących od wschodu i południa. Być możne najskuteczniejszą metodą jest zamieszczanie informacji na forach internetowych i w grupach, gdzie ci turyści gromadzą się i kontaktują z innymi osobami podzielającymi wspólna im pasję lub preferującymi tę samą formę aktywnego spędzania czasu.

Co do grupy **szóstej** – turystów-eksplorerów to należą oni głównie do młodszego pokolenia i poszukują (zwykle bez głębszego związku z konkretną tematyką) wyzwań dla swojej odkrywczej pasji, preferując przy tym samodzielne odkrywanie walorów i doświadczanie dziedzictwa, często w warunkach rywalizacji i dokumentowania lub kolekcjonowania osiągnięć i „zdobyczy". Choć zdefiniowano już profil demograficzny tej grupy (na podstawie monitoringu serwisów i forów tematycznych np. geocachingu), to wciąż jeszcze niewiele wiadomo o jej turystycznych zachowaniach. Dlatego po przygotowaniu dla nich tej warstwy propozycji, już podczas realizacji pierwszych adresowanych do niej przedsięwzięć należy (z pomocą ankiety przy okazji realizacji pakietu eksplorerskiego) przeprowadzić badania preferencji i faktycznych zachowań konsumpcyjnych tych turystów (w tym preferowanych usług), a potem odpowiednio dostosować do tego pierwotną ofertę.

To dla nich mogłaby zostać stworzona warstwa eksploracyjna szlaku wraz z jej obszarami koncentracji zasobów (skrzynek), pakietami zapewniającymi usługi recepcji oraz programami zwiększającymi ich motywację (jak kolekcjonowanie trofeów i certyfikacja osiągnięć. Pomorskie Drogi mogłyby być pierwszymi szlakami w regionie tworzącymi obszarowy system zorganizowanej eksploatacji i tym samym – dzięki umiejętnej i dobrze adresowanej promocji – skoncentrować na swojej przestrzeni uwagę miłośników tej formy turystyki z całego kraju. Do turystów z tej grupy, której sieci nie wykazują wysokiego stopnia strukturalnego zorganizowania, najłatwiej dotrzeć za pośrednictwem wykorzystywanych przez nich samych serwisów i forów społecznościowych, a także wykorzystując (jako influencerów) wpływ i osobiste znajomości osób cieszących się wśród nich autorytetem, jak twórcy lokalnych systemów geościeżek i eksperci. Zaproszenie kilku takich osób do współpracy, a potem przeprowadzenie i publikacja wywiadów z nimi może przełożyć się na szybką popularyzację eksplorerskiej oferty szlaków i zbudowania wiarygodności jej zarządcy. Kołami zamachowymi marketingu powinny być przy tym - opisane w niniejszym Raporcie – system geościeżek rozpisany w postaci zestawu lokalnych propozycji, oraz przynajmniej jeden system lojalnościowy (kolekcjonerski) obsługiwany przez dedykowaną podstronę witryny www obydwu szlaków. Ponieważ także turyści z tej grupy będą musieli zaspokoić potrzeby bytowe

(zwłaszcza zakwaterowanie w pobliżu obszarów eksploracji), dlatego w marketingu należy akcentować istnienie odnośnej grupy lokalnych pakietów, które je zabezpieczają.

5.4.7.3. Podmioty, kanały i partnerzy promocji szlaków.

Odpowiadając na drugie pytanie dotyczące obszaru promocji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi na pierwszym miejscu należy wskazać koordynatora obu szlaków,. Który jest i powinien być zarządcą całości procesów kształtowania zewnętrznych relacji tych systemów oraz głównym podmiotem aktywnym w tych procesach i w tej swojej funkcji zarządczej realizować promocyjny wymiar strategii rozwoju szlaków. Jego zadania w tym zakresie opisano szczegółowo w poświęconej mu części niniejszego rozdziału (zob. 5.2.4.3.). Wspierany powinien być przez koordynatorów obszarowych, których zadania w tym obszarze ograniczają się jednak do dystrybucji materiałów swojego szlaku do jego obiektów, do współpracujących gestorów usług i do instytucji kultury oraz parafii. Ponadto powinni oni zaopatrywać w materiały lokalne punkty informacji turystycznej i wraz z nimi prowadzić lokalne akcje informacyjne kierowane do turystów już przebywających na danym terenie. Koordynatorzy obszarowi mogą też aktualizować informacje o dostępności obiektów, doświadczeniach, wydarzeniach i usługach z powierzonego im terenu, a także utrzymywać komunikację z samymi turystami korzystającymi z oferty, głównie za pośrednictwem aplikacji mobilnej szlaku (zob. 5.2.5.3), tam przekazując im najświeższe informacje i zachęty.

W odniesieniu do poszczególnych **warstw** oferty obu szlaków działania promocyjne dedykowane każdej z nich powinny być koordynowane lub nawet podejmowane wspólnie przez koordynatora szlaku i koordynatora lub opiekuna odpowiedzialnego za daną warstwę (jak w przypadku warstwy eksplorerskiej) oraz przez środowisko interesariuszy danego szlaku aktywnie organizujące w jej ramach ruch turystów (jak lokalne środowiska miłośników Drogi w stosunku do „Jakubowej" warstwy pielgrzymiej) względnie przez koordynatora szlaku i zewnętrznych jego partnerów organizujących grupowe aktywności w ramach danej kategorii oferty – jak organizatorzy rajdów rowerowych w warstwie turystyki aktywnej. Może to być bardziej efektywne ze względu na istnienie bezpośrednich i intensywnych relacji tych właśnie podmiotów z potencjalnie zainteresowanymi turystami, ewentualnie także ich udział i aktywność w odnośnych grupach społecznościowych.

Inni **członkowie organizacji** szlaków mogą zaangażować się w następujące formy promocji:

Samorządy lokalne: wykorzystując własne witryny internetowe poprzez wprowadzenie w nich w kategorii lub dziale „turystyka" odrębnej zakładki na temat odnośnej Drogi, która pokazuje i opisuje przebieg trasy tego szlaku przez gminę (lub powiat) i zawiera opis i lokalizację obiektu (albo obiektów) Drogi we własnej gminie oraz dostępnych tam doświadczeń. Wspólnie z zainteresowanym samorządem – gospodarzem wydarzenia (lub kilkoma w przypadku eventu wędrownego) samorząd może organizować promocję imprez cyklicznych szlaku. Samorządy są też naturalnym partnerem ustawiania tablic

informujących o szlaku przy obiektach, a także przy drogach, którymi przebiega jego trasa, a samorządy powiatowe, odpowiadające za większość dróg - także tablic turystycznych E22 wzdłuż tras rowerowych i w pobliżu obiektów szlaku (przynajmniej tych posiadających doświadczenia tematyczne). Podobnie z ich udziałem i wkładem finansowym powinny być opracowane i ustawiane instalacje symboliczne na trasie szlaków (szczególnie przy skrzyżowaniach i miejscach odpoczynku) wprowadzające ich symboliczną prezencję w przestrzeni. W tym zakresie jednakże, po porozumieniu zainteresowanych samorządów powinna zostać opracowana spójna seria takich instalacji dla każdej Drogi (ewentualnie sekwencyjna, to jest „rozprowadzająca" konkretne przesłanie albo narrację), która następnie można rozdysponować między samorządy do umieszczenia.

Gestorzy usług recepcji i serwisu mogą współpracować ze szlakami w formule promocji wzajemnej. Na witrynach szlaków ich usługi powinny być rekomendowane dla odnośnego obszaru i danej grupy turystów, w mobilnej aplikacji szlaku mogą one być proponowane jako lokalna oferta do wyboru (z jakąś formą preferencji lub specjalnego zalecenia, jeśli dany gestor jest formalnym członkiem organizacji szlaku). Po porozumieniu z miejscowym obiektem szlaku usługa gestora może być także rekomendowana w tym obiekcie (w postaci wywieszki lub ulotek do zabrania) lub w jego otoczeniu (tablica, kod QR na tablicy jako nośnik tej informacji wśród innych). W zamian usługodawca powinien zapewnić prezencję informacji o danym szlaku (np. przez ekspozycję jego logo) w swoim lokalu (lub pokojach gościnnych), wyeksponować mapę szlaku lub jego miejscowego odcinka, umożliwić dystrybucję materiałów (ulotek) szlaku przy wejściu, w recepcji lub w swoim biurze. Współpracujący ze szlakami organizatorzy wypraw rowerowych i rajdów (a także grupowych pielgrzymek) powinni propozycje szlaków umieszczać na swoich witrynach jako jeden z dostępnych programów, a sam odnośny szlak jako współorganizatora tych konkretnych przedsięwzięć - w zamian zarządca szlaku rekomenduje dany podmiot jako partnera organizującego wyprawy po jego trasie.

Współpraca z zewnętrznymi **partnerami strategicznymi** obydwu szlaków może wyglądać następująco:

Samorząd wojewódzki w obszarze informacji i promocji powinien przejąć funkcję „inwestora pierwszej godziny", co objęłoby sfinansowanie nowej, wielofunkcyjnej witryny www szlaków (będącej nie tylko źródłem informacji, ale i narzędziem zarządczym) oraz (w kolejnym etapie) ich aplikacji mobilnych. Natomiast po zakończeniu procesu reorganizacji szlaków zarząd województwa może jako główny płatnik lub za pośrednictwem PROT sfinansować im większą kampanię promocyjną.

Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna na etapie reorganizacji Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi może zlecić lub wykonać na podstawie badań turystów analizę profilu ich użytkowników aktualnych (pielgrzymi) i potencjalnych (pozostali). Po zakończeniu reorganizacji obu systemów mogłaby ona być wykonawcą wspomnianej dużej kampanii promocyjnej, m.in. zlecić wykonanie profesjonalnych filmów o Pelplińskiej i Człuchowskiej Drodze (najlepiej w kilku wersjach dla wskazanych w Raporcie docelowych grup turystów) i podjąć ich dystrybucję przez kanały, które

najbardziej efektywnie do nich docierają. W dalszej bieżącej działalności obu systemów PROT wydaje się być naturalnym partnerem organizującym dystrybucję ich materiałów poza samą przestrzenią szlaków, np. do punktów informacji turystycznej regionu, w tym głównie w dużych miastach oraz poza regionem: na krajowych rynkach emisyjnych turystów odwiedzających Pomorze, przygraniczne powiaty Wielkopolski i regionu kujawsko-pomorskiego, szczególnie na prawym brzegu Wisły. W materiałach tych szlaki powinny być prezentowane jako alternatywna i dostępna poza wysokim sezonem wersja aktywnej eksploracji kulturowej Pomorza jako jeszcze nieskolonizowanej turystycznie przestrzeni jego dziedzictwa. W ramach reklamy regionu jako obszaru recepcji turystycznej PROT powinna też przejąć prezentację i dystrybucję oferty obu szlaków na targach turystycznych. Obszarem zaangażowania tej organizacji powinna być też szersza (bo wykonywana poza przestrzenią obydwu szlaków i niezależnie od ich narzędzi zarządczych) promocja cyklicznych wydarzeń Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi we własnych kanałach medialnych oraz regionalnych kalendarzach wydarzeń. Wreszcie, po wstępnym okresie funkcjonowania w nowej formule, PROT mogłaby przeprowadzić lub zlecić badanie (całego) ruchu turystycznego na trasach obu szlaków, w ich obiektach i podczas wydarzeń, by wspomóc ewaluację funkcjonowania tych systemów i pozyskać dane przydatne dla korygowania oferty i samej promocji.

Lokalne Organizacje Turystyczne Kociewie i Bory Tucholskie, aktywne oddziały PTTK. Wszystkie trzy organizacje mogą – jako partnerzy szlaku – prezentować przebieg tras (pieszych i rowerowych) obydwu szlaków w swoich materiałach. Mogą one także wprowadzić oferty zwiedzania ich odcinków w formule rajdów rowerowych. Realizując tę funkcję obie organizacje mogą mieć status stałych partnerów obydwu szlaków nie tylko jako pośrednich informacji, ale organizator wypraw. Z kolei lokalne koła PTTK, jak to w Tczewie czy Tucholi) mogą wnioskować o poszerzenie regulaminu istniejącej już odznaki turystycznej Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba o punkty znajdujące się na Drodze Pelplińskiej i Człuchowskiej albo postarać się o stworzenie kolejnej dla każdego z tych szlaków lub obu łącznie i w takim kształcie wypromować ją wśród uczestników swoich wypraw turystyki aktywnej. Zalecane są przy tym rozwiązania umożliwiające w wybranych obiektach szlaku zarówno pobieranie gotowych książeczek/dzienniczków takiej odznaki, potwierdzanie pobytu lub zwiedzania oraz uzyskania przewidzianych punktów. Możliwe też powinno być przedstawianie przynajmniej w kilku z nich rejestru zdobytych punktów i fizyczne otrzymanie tej odznaki. Do rozważenia jest wzbogacenie formuły odznaki turystycznej Drogi o wykraczający poza wizyty w obiektach komponent grywalny, polegający na wykazaniu się wiedzą lub umiejętnościami i premiowany dodatkowym stopniem odznaki. Ten komponent można realizować wspólnie z zarządcą danego szlaku wykorzystując w tym celu mobilną aplikację (która zresztą, po dodaniu takiej funkcjonalności, może pełnić także funkcję elektronicznej książeczki odznaki z rejestracją punktów), a potem zapisywać osiągnięcia uczestników tego programu i publikować je. Z kolei obydwa szlaki, uznając PTTK za partnera w organizacji rajdów rowerowych (ewentualnie także przejść pieszych), na swoich witrynach www i w materiałach

rekomendowałyby te organizacje wskazując na ich rolę organizatorów konkretnych aktywności.

5.4.7.4. Promocja medialna szlaków: kanały i pośrednicy.

Dla obydwu grup religijnych najskuteczniejszymi multiplikatorami oferty szlaku są ich **własne środowiska.** Są to sami caminowicze, ewentualnie komunikujący się ze swymi odpowiednikami poza regionem pomorskim i krajem) oraz chrześcijańskie ruchy formacyjne względnie duszpasterskie grupy parafialne. Dotarcie do nich nie powinno nastręczać większych problemów, jako że tę bazę danych aktualni koordynatorzy i interesariusze szlaku mają dobrze rozpoznaną. Pożądane byłoby jej poszerzenie poza region oraz zainteresowanie tych osób nowymi formami przestrzennej eksploatacji Drogi (jak trasa rowerowa w dobrym standardzie wraz z dedykowanymi usługami) i nowych doświadczeń (jak programy interpretacyjne i oddolnie kreowane wydarzenia). Należy także przekonać ich o nowej, lepszej organizacji usług recepcji na obu szlakach.

Natomiast w razie podjęcia decyzji o zaadresowaniu oferty obu szlaków do nowych grup docelowych należy poprawnie zidentyfikować medialne przestrzenie ich aktywności, opracować spójne programy promocji i dobrać do nich kanały, za pomocą których można do nich dotrzeć. stosowanie instrumentów promocji pośredniej opartej na długotrwałym oddziaływaniu na opinię publiczną jako całość może być nadal efektywne w dobie indywidualizacji zachowań turystycznych i odpowiadającej na nią personalizacji oferty szlaków kulturowych, jednak wydaje się, że należy zmienić jego narzędzia. Proponowane jeszcze kilkanaście lat temu powszechnie studyjne objazdy dla grup dziennikarzy czy organizacja wydarzeń typu festynów, których obsługę realizują opłaceni pracownicy mediów (jak pielgrzymki caminowiczów-celebrytów, wydarzenia kulturalne na szlaku związane ze św. Jakubem i ideą pielgrzymowania do Santiago, czy funkcjonowanie instytucji ambasadorów Drogi Św. Jakuba) mogą nie osiągnąć zakładanego efektu oddziaływania na młodsze kohorty potencjalnych użytkowników, dla których są to formy obce, mało wiarygodne i nie przyciągające ich uwagi. Skuteczniej można do nich dotrzeć przez opracowywanie krótkich filmów i zamieszczanie ich w preferowanych przez nich kanałach mediów online i netosfery (w Instagramie, ale także w traktowanym z nieufnością, a jednak powszechnym w tej grupie Tik-Toku) w tym przez kampanie przekazów wiralowych a także angażując jako promotorów szlaku blogerów turystycznych o znacznych w danej grupie zasięgach.

5.4.7.5. Inne rekomendowane rozwiązania dla obszaru promocji.

Promocję szlaku można też łączyć z **wydarzeniami** w jego przestrzeni. Początkowo przyciągną one raczej lokalnych mieszkańców, co najwyżej gości z regionu, jednak pozytywne wrażenia i relacje uczestników mogą z czasem przełożyć się na wzrost skali takich wydarzeń i ich zasięgu jako atraktorów turystycznych. Jedną z formuł promocji łączącej wydarzenie tematyczne z dodatkowym potencjałem przyciągania tej grupy może być tematyczna gra terenowa, przykładowo terenowa gra turystyczna polegająca na

odszukiwaniu wszelkich związanych ze św. Jakubem oraz Camino oznak kultu i narracji dziedzictwa, świadectw, artefaktów i przekazów. Taka grę (może w powiązaniu z odpowiednim zwiększeniem liczby symboli Jakubowych w przestrzeni) można zorganizować w Pelplinie lub Człuchowie (albo małym Ostrowitem z dużą ich koncentracją). Inna formą eventu tematycznego mógłby być zlot turystów - eksploratorów z wiodącym tematem Jakubowym lub pielgrzymim, ukierunkowany na eksploatację tematycznych geościeżek w którymś z obszarów jednego i drugiego szlaku, którego centrum stanowi świątynia św. Jakuba (tu najbardziej nadaje się Ostrowite, ze względu na już istniejącą w postaci miejscowego Stowarzyszenia grupę potencjalnych opiekunów skrytek i skarbów. Samej eksploracji może towarzyszyć wieczorne spotkanie, np. ognisko, podczas którego wręczane są certyfikaty potwierdzające eksploracyjne osiągnięcia. Stałym punktem takiego wieczoru mogłaby być również dobrze przygotowana gawęda lub prelekcja na temat klasycznego Camino (co ostrowickie Stowarzyszenie już praktykuje).

Obydwa szlaki mogą pozyskać nowych użytkowników, ale i przyjaciół również poprzez popularyzację swoich obiektów i tras wśród lokalnych społeczności we własnej przestrzeni, to jest **mieszkańców** gmin, przez które przebiegają ich trasy i miejscowości z ich obiektami. Grupy duszpasterskie funkcjonujące w parafiach w przestrzeni danego szlaku, grupy liturgicznej służby ołtarza, formacyjne grupy innych ruchów katolickich i (i nawet szerzej – innych chrześcijańskich) mogą organizować dla swoich członków zajęcia na temat idei Jakubowego pielgrzymowania i organizacji oraz wartości samej pielgrzymki, zapraszając na nie aktywnych caminowiczów ze środowiska własnego szlaku. Także grupowe lub indywidualne wyprawy po odcinkach własnego szlaku (szczególnie tych objętych lokalną formą certyfikacji pielgrzyma zob. niżej) można potraktować jako terenowe komponenty programów o religijnym charakterze (np. rekolekcji w drodze, przestrzeni i okazji do samodzielnej refleksji, do której można dostarczać inspirujące materiały opracowane przez duchownych ekspertów szlaku). Wiedzę o lokalnym przebiegu odcinków trasy Drogi Jakubowej, a także o samej genezie i idei Jakubowego pielgrzymowania oraz jej współczesnej realizacji w formule własnego szlaku (wraz z jego propozycją aktywnej turystyki) mogą popularyzować również miejscowe szkoły podstawowe (w starszych klasach) i średnie w programach nie tylko zajęć religii, ale także edukacji regionalnej, tam zaś, gdzie Droga ma historyczne konotacje (zob. Rozdz. 1.4.) także programy i międzyprzedmiotowe ścieżki dydaktyki lokalnej historii i dziedzictwa. szkolne koła turystyczno-krajoznawcze, drużyny harcerskie oraz inne organizacje i stowarzyszenia młodzieżowe współpracujące ze szkołami lub działające na ich terenie i w oparciu o ich kadrę nauczycielską mogą wykorzystywać lokalne trasy Drogi w swojej regularnej krajoznawczej i eksploracyjnej działalności. Jako jedną z form rekreacji terenowej w powiązaniu z ciekawym doświadczeniem tematycznym w obiektach (i być może spotkaniem z przekazem o szlaku) odcinki trasy Drogi mogą wykorzystywać organizacje lokalne i stowarzyszenia pozarządowe, a także pracownie i sekcje funkcjonujące w miejskich i gminnych ośrodkach kultury lub bibliotekach.

Regionalny system Compostelek. Pożądaną formą dodatkowej promocji szlaku wśród osób zainteresowanych pielgrzymowaniem mogłoby być skopiowanie udanego przedsięwzięcia (odcinkowej) tzw. Compostelki Drogi Pomorskiej wydawanego w Lęborku

(i funkcjonującej również jako tzw. Warmianka na innym krajowym odcinku – Camino Polaco). Kolejne możliwości zdobycia pomorskiego certyfikatu można stworzyć na Pelplińskiej i Człuchowskiej Drodze Świętego Jakuba, reorganizując istniejącą formę certyfikowania w postaci przesyłanego przez aktualnego koordynatora certyfikatu Camino Pomorze. Taki certyfikat wystawiano by osobom posiadającym Paszport Pielgrzyma, które po odbyciu wędrówki pieszej lub rowerowej trasą pierwszej lub drugiej z nich o określonej długości (przykładowo, za wzorem Composteli minimum 100 kilometrów), znajdą się w określonym obiekcie danego szlaku. Dla Drogi Pelplińskiej może to być odcinek rozpoczynany w konkretnym punkcie, np. w Żukowie a dla Drogi Człuchowskiej w Pelplinie lub Lubichowie. Miejscami, w których takie lokalne certyfikaty można by otrzymać mogłyby być: dla Drogi Pelplińskiej Dzierzążno (kościół pod wezwaniem św. Jakuba, aktualnie 81 kilometr, lecz po włączeniu jako obiektu Trąbek Wielkich i innych proponowanych modyfikacjach trasy, zapewne bliżej 100 a na trasie rowerowej mocno powyżej tej liczby). Z kolei na Drodze Człuchowskiej miejscem końcowym mógłby być Człuchów (także przy świątyni dedykowanej Apostołowi ,a zlokalizowanej 117 km od Pelplina lub 94 od Lubichowa, przed korektami trasy). Funkcjonowanie takich certyfikatów powinno być dodatkowym motywatorem do podjęcia Jakubowej pielgrzymki dla osób, które z różnych powodów (zdrowotnych, ekonomicznych lub braku wolnego czasu) nie mogą odbyć całego Camino ani przejść jego ostatniego odcinka w samej Hiszpanii. Oprócz umożliwienia pobrania albo zarejestrowania Paszportu Pielgrzyma w miejscu początkowym oraz zapewnienia współpracy duszpasterza w miejscu końcowej certyfikacji, koordynator danego szlaku powinien opracować, wytwarzać i dostarczać blankiety takiego certyfikatu, a także zapewnić możliwość potwierdzania we wszystkich punktach etapowych (a być może ze względu na krótkość tych tras, paru jeszcze miejsc dodatkowych) i podać je do publicznej wiadomości, wprowadzić formułę osobnej rejestracji i moduł obsługi tej grupy pielgrzymów na poziomie witryny internetowej danego szlaku oraz jego mobilnej aplikacji, i tam również – na ich życzenie – rejestrować dane zdobywców w publicznie dostępnej bazie danych zdobywców certyfikatu.

5.4.8. Rekomendowane rozwiązania szczegółowe.

Poniżej przedstawiono wybrane przykłady dobrych praktyk i efektywnych rozwiązań szczegółowych problemów funkcjonowania innych Dróg świętego Jakuba (jako systemów wspierających pielgrzymów) w poszczególnych obszarach działań zarządczych. Jedne z nich wynikają wprost z przeprowadzonej analizy przestrzeni obydwu inwentaryzowanych szlaków, zasobów zidentyfikowanych w przestrzeni ich obydwu, mocnych oraz słabych stron w konkretnych miejscach przebiegu systemów i w poszczególnych obszarach ich funkcjonowania, a także ich potencjału jako systemu organizacji turystyki kulturowej pozyskane zarówno podczas badan terenowych, jak i w formie rekomendacji aktywnych interesariuszy danego szlaku. Spośród bardzo wielu wskazań tu zebrano takie, które wprost odpowiadają na zgłoszone bolączki Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi, a jednocześnie dadzą się pogodzić z rekomendowaną koncepcją ich dalszego rozwoju.

Węzły szlaków jako częściowe rozwiązanie problemu obszarowego zarządzania. Ułatwieniem w zarządzaniu usługami szlaku i obniżeniem jego kosztów może być wykorzystanie zjawiska skrzyżowań szlaków kulturowych. Przy założeniu podobnego poziomu i skali działań obszarowego (odcinkowego) koordynatora jednego szlaku utworzenie na takim skrzyżowaniu węzła dwóch lub więcej systemów linearnych umożliwia stworzenie lokalnego punktu organizacji usług dla obydwu (wszystkich) bazującego na dystrybucji tych samych lokalnych usług recepcji (noclegu, wyżywienia) oraz serwisu rowerowego, także w ramach wspólnych pakietów turystycznych. Są one tworzone z wykorzystaniem tych samych usług jednej i tej samej grupy świadczeniodawców, natomiast wymieniany jest każdorazowo tylko rdzeń takiego produktu, czyli doświadczenie (lub wiele doświadczeń) tematycznych każdego ze szlaków w obiektach do nich należących. Taka konsolidacja obniża koszty osobowe i funkcjonowania biura oraz umożliwia wzajemną promocję jednego ze szlaków wobec turystów, którzy podążając trasą drugiego z nich znaleźli się w miejscu skrzyżowania obu systemów. Przy rozróżnieniu trzech typów skrzyżowań szlaków kulturowych w jednej gminie [Mikos v. Rohrscheidt 2017]: 1) nakładania się na jej terytorium przestrzeni szlaków przy położeniu ich obiektów w różnych miejscowościach, 2) krzyżowania się w tej samej miejscowości obu tras, jednak z różnymi obiektami każdego ze szlaków oraz 3) krzyżowania się szlaków w sytuacji, kiedy jeden lub nawet kilka obiektów w gminie/miejscowości należy do obydwu systemów, największe możliwości współpracy istnieją przy tym ostatnim (możliwa jest nawet wspólna obsługa informacyjna i interpretacyjna w samym obiekcie). Jednak poziom krzyżowania jest drugorzędny dla sprawnego lokalnego zarządzania ofertą obu szlaków przez jeden podmiot profesjonalnie organizujący ofertę turystyczną, kiedy pełni on funkcję obszarowego (odcinkowego) koordynatora każdego z nich. Przykładowo, przy wspólnym przebiegu choćby odcinków tras obu szlaków istnieje możliwość wspólnego ich oznaczania w terenie, dystrybucja materiałów informacyjnych czy pamiątek obejmuje te same punkty informacji turystycznej, wspólne jest pośrednictwo usług interpretacyjnych (jak przewodnictwo czy animacja mikroeventów), przy obsługiwaniu dwóch strumieni turystów łatwiej nakłonić do współpracy lokalnych gestorów usług (w tym noclegów, gastronomicznych, wypożyczalni sprzętu itd.) i zapewne łatwiej uzyskać rabaty dla użytkowników jednego i drugiego szlaku (traktowanych jak klienci przyprowadzani przez jednego partnera, zatem sumowani). Samoobsługowe wystawy tematyczne we wspólnej przestrzeni obu szlaków poza ich obiektami mogą funkcjonować w tych samych miejscach, przy współdzieleniu kosztów ich kreacji, funkcjonowania i zabezpieczenia. Jeśli zostaną uzgodnione wspólne standardy usług obydwu (wszystkich) szlaków i kryteria ich oceny oraz uzgodniona metodyka badań stanu tras, doświadczeń oraz zachowań turystów, możliwe jest też wspólne prowadzenie monitoringu stanu obu systemów dla danego terytorium (odcinka) i wspólne zlecanie dla niego badań turystów, które wykonuje ten sam podmiot wykorzystując po zidentyfikowaniu na wstępnym etapie ankietowania turysty jako użytkownika jednego z nich kwestionariusze odpowiednio tego lub innego szlaku. Dlatego fakt krzyżowania szlaków kulturowych tak, gdzie przynajmniej jeden z nich ma aktywnego zarządcę obszarowego można wykorzystać w formule węzła szlaków. Inicjatywa powinna przy tym wyjść od tego z systemów, który ma wyższy poziom organizacji (materialny

wobec realnego, realny wobec wirtualnego) i to on powinien przejąć obowiązki obszarowego koordynatora skrzyżowania szlaków. Takim zarządcą , w zależności od typu systemu i statusu organizacji koordynującej szlak może być zarówno samodzielny administrator jednego z obiektów (jednak raczej nie parafii, a to ze względu na zupełnie inne spektrum obowiązków duszpasterskich, ale już jak najbardziej muzeum), współpracujący z obydwoma systemami lokalny (samorządowy) punkt informacji turystycznej, lokalna organizacja turystyczna albo miejscowy podmiot świadczący lub pośredniczący istotną grupę usług (np. przewodników albo wypożyczający rowery. Niezbędne jest jednak dobre osadzenie takiego lidera w terenie i posiadanie przezeń lub nawiązanie dobrych relacji z zarządcami obiektów obydwu (wszystkich) szlaków i miejscowym środowiskiem ich interesariuszy (jeśli takie funkcjonuje). Dla Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba szczególnie istotne byłoby, by taki lider obsługujący kilka szlaków pojawił się tam, gdzie jej własna struktura jest słaba, a aktywność interesariuszy niewielka. Bariera w podjęciu takiego działania jak wspólne zarządzanie skrzyżowaniem szlaków może być jednak słabość pozostałych systemów, kiedy są one systemami wirtualnymi lub (nawet przy wyższym poziomie organizacji) w danym miejscu same nie posiadają profesjonalnego koordynatora. Wtedy dobrym rozwiązaniem może być próba ustanowienia lidera dla obu (czy więcej systemów) z podziałem kosztów i wspólnym układaniem się z gestorami usług.

Inwentaryzacja szlaku (Rozdz. 3.1.1., kategoria V. D. a), wykazała, że na terytorium województwa pomorskiego krzyżuje się on z następującymi innymi systemami turystyki kulturowej:

Droga Pelplińska: ze Szlakiem Cysterskim (pętla pomorska), przy czym wspólnym obiektem jest Zespół Katedralny w Pelplinie (kluczowy dla obydwu szlaków) oraz kościół parafialny w Nowej Cerkwi, gm. Morzeszczyn

Droga Pelplińska: ze Szlakiem Kościołów Książąt Pomorskich, przy czym wspólnym obiektem jest także bazylika katedralna w Pelplinie

Bez wspólnego obiektu, a tylko na terenie tej samej miejscowości lub gminy badane szlaki krzyżują się z :

Droga Pelplińska ze Szlakiem Zamków Gotyckich w miejscowości Gniew

Droga Pelplińska z subregionalnym rowerowym Szlakiem Grzymisława (w gminie Tczew, Pelplin, Morzeszczyn i Gniew), bez wspólnych obiektów

Droga Człuchowska ze Szlakiem Zamków Gotyckich w miejscowości Człuchów

Droga Pelplińska ze Szlakiem Zamków Krzyżackich w gminie Skarszewy (Zamek w Skarszewach, kościół w Godziszewie)

Droga Pelplińska ze Szlakiem Zabytków Hydrotechniki w gminie Pelplin (obiekt tego szlaku w m. Stocki Młyn); gm. Starogard Gdański (obiekty tego szlaku w m. Owidz i Kolicz; gm. Skarszewy obiekt tego szlaku w miejscowości: Czarnocińskie Piece,

Z Pomorskim Szlakiem Bursztynowym (system wirtualny) w gminie Pruszcz Gdański (tylko z przebiegiem Drogi Pelplińskiej bez obiektu, a obiektem tego szlaku Pruszczu Gdańskim

Ze Szlakiem Joannitów (system wirtualny), w gminie Skarszewy, z obiektem tego szlaku w Skarszewach (zamek)

Ponadto Droga Człuchowska krzyżuje się z szeregiem lokalnych i subregionalnych szlaków rekreacyjnych, m.in. w Tucholi i powiecie, Człuchowie i powiecie oraz Chojnicach i powiecie (bez wspólnych obiektów).

Powyższy przegląd wskazuje, że w obszarach o niższym poziomie organizacji usług Pelplińskiej lub Człuchowskiej Drogi ŚJ, gdzie jednocześnie systemy te krzyżują się z innym systemem linearnym (a takimi są m. in. gminy Gniew i Człuchów) działa jednocześnie inny aktywny podmiot już organizujący usługi w ramach innego szlaku kulturowego. Jest to zarządca szlaku Zamków Gotyckich, mającego status realny. W sytuacji ewentualnego poszerzenia oferty obu Dróg na inne niż pielgrzymi grupy turystów, do rozważenia byłoby powołanie wspólnego koordynatora odcinkowego tam, gdzie grupa interesariuszy Drogi jest nieliczna lub nie istnieje i wspólne prowadzenie aktualizowanie i konsolidacja bazy gastronomicznej dla obydwu szlaków, monitoringu stanu tras i oznaczeń, dostępności obiektów oraz lokalnej promocji obu szlaków. Tym odcinkowym koordynatorem mógłby być albo lokalny zarządca obiektu Szlaku Zamków, albo lokalny opiekun Drogi, w zależności od tego, który z nich aktualnie wykazuje większą aktywność i współpracuje z większa grupą gestorów usług (jest to do oceny zarządcy Drogi wraz z grupa miejscowych jej interesariuszy. Oceniając po aktualnym sposobie funkcjonowania szlaków, w kontekście tego obszaru współpracy nie powinien być rozważany ani Szlak Hydrotechniki, ani Szlak Kościołów Książąt Pomorskich, ani Szlak Bursztynowy, ani Szlak Joannitów, ani Szlak Grzymisława, jako że są to systemy wirtualne, co najwyżej oznaczone w terenie, bez oznak aktywnej koordynacji w wymienionych miejscach. Ewentualne wspólne zarządzanie infrastrukturą obydwu (czy trzech) szlaków w danej gminie można by wtedy powierzyć odcinkowemu zarządcy Drogi, oczywiście jeśli wyraziłby on otwartość na taką propozycję. Korzyścią dla takiego wspólnego zarządzania może być zmniejszenie kosztów promocji oraz większy popyt na usługi noclegowe i gastronomiczne (generowany przez użytkowników obydwu- wszystkich) szlaków, co może wywrzeć pozytywny wpływ na potencjalnych lokalnych gestorów tych usług dl zaangażowania się w ich struktury jako stałych partnerów (i odgrywa niebagatelną role w negocjacjach na ten temat).

Szanse organizacji tanich lub darmowych miejsc noclegowych dla pielgrzymów-caminowiczów. Doprowadzenie na Pelplińskiej i Człuchowskiej Drodze do funkcjonowania systemu gęsto zlokalizowanych „albergue" podobnego do tego znanego z Półwyspu Iberyjskiego czy w południowej Francji jest raczej mało realistyczne. Tamte schroniska generował bowiem od wieków znaczący popyt ze strony licznych pielgrzymów, a aktualnie ich utrzymywanie i goszczenie pątników współtworzy (zwłaszcza w małych miejscowościach) komponent lokalnej tożsamości, co przekłada się na wsparcie miejscowych samorządów, traktowane jako oczywistość i przez nikogo nie kontestowane.

Jednak i polskich warunkach niewielkie, niekoniecznie formalne schroniska dla pielgrzymów (a także skromne pokoje gościnne) mogą być organizowane w budynkach parafialnych, domach parafialnych (niekoniecznie na plebaniach) oraz przez osoby zaangażowane religijnie i poczuwające się do związków z Drogą. Tak dzieje się to na Pomorskiej Drodze Św. Jakuba, m.in. w Niedźwiedzicy, Lęborku czy Smołdzinie), nie stwierdzono jednak (poza Ostrowitem) obecności takich form zapewniania noclegu

pielgrzymom na obu badanych Drogach, a przynajmniej nie przetrwały one jako wiarygodne deklaracje do okresu prowadzenia inwentaryzacji. Ewentualne stworzenie takiej sieci jest jednak możliwe we współpracy z duszpasterzami jednocześnie otwartymi w stosunku do potrzeb pielgrzymów i posiadającymi odpowiednie warunki lokalowe , jak to jest w Dzierzążnie, Trąbkach Wielkich i Człuchowie), ewentualnie przez podjęcie współpracy z jednym z operatorów sieci schronisk młodzieżowych lub szkolnych, posiadającym obiekty w Tucholi i Człuchowie lub/i z innymi schroniskami turystycznymi, których ewidencję prowadzi samorząd regionalny - zatem strategiczny partner szlaku i same gminy. W przypadku takiej decyzji można podjąć rozmowy z zarządcami tych schronisk gminnych domów kultury lub ośrodków rekreacji, ich fili, wiejskich świetlic (ewentualnie z zarządami Ochotniczej Straży Pożarnej, w kilku miejscowościach również posiadających lokale możliwe do wykorzystania w pomieszczeniach remiz) w celu doprowadzenia do uznania Paszportu Pielgrzyma wystawianego przez któregokolwiek z zarządców Dróg za dokument ekwiwalentny z legitymacją członka tej sieci lub organizacji uprawniający go do regulaminowego rabatu lub zwykłego użytkownika (np. ucznia w bursie szkolnej). Legitymacja PTSM daje także uprawnienia do korzystania z sieci schronisk stowarzyszonych tej organizacji w całej Europie – pozwala uzyskać niedrogie noclegi w miejscach, gdzie nie funkcjonuje własna sieć Dróg Jakubowych. W fizycznej przestrzeni obydwu Dróg, na podstawie takich porozumień należy współpracujące schroniska (i inne z wymienionych grup obiektów posiadające pomieszczenia z węzłem sanitarnym) włączyć do własnej informacji o bazie noclegowej na szlaku i ewentualnie wprowadzić do lokalnych pakietów zarządzanych przez obszarowych (odcinkowych) koordynatorów Drogi. Innym rozwiązaniem jest organizacja sieci prywatnych gospodarzy, którzy z pobudek religijnych (zaangażowanie w parafii lub jednej ze wspólnot) albo motywowani chęcią wsparcia Drogi Jakubowej włączą się do własnej, tzw. muszelkowej sieci domów przyjaznych pątnikom, w których Caminowicz po okazaniu Paszportu Pielgrzyma uzyskuje nocleg w domu. Rezerwacja noclegu mogłaby wtedy następować za pośrednictwem i rekomendacją proboszcza parafii lub obszarowego koordynatora szlaku. Jeszcze innym rozwiązaniem, opartym o uznanie Paszportu Pielgrzyma, byłoby uzgodnienie i wprowadzenie rabatów dla jego posiadaczy w obiektach droższych, to jest pensjonatach, campingach i pokojach gościnnych, hostelach i hotelach niższych kategorii położonych przy trasie szlaku - w zamian proponując im rekomendacje na witrynie Drogi i zezwolenie na używanie jej logo jako obiekt partnerski.

Dobre praktyki organizacji gastronomii. System rabatowy dla posiadaczy Paszportów Pielgrzyma można stworzyć również w samodzielnie działających, nie sieciowych, jak Żabka) małych obiektach gastronomicznych (bary) i lokalnych sklepikach spożywczych przy trasie obu szlaków i w sąsiedztwie obiektów Drogi. W tym celu należy (wspólnie z Pomorską Drogą ŚJ?) wypracować standardowy projekt umowy (ustalający na przykład rabaty dla pielgrzymów z paszportem Drogi, przy czym większe na konkretne, określone produkty z grupy podstawowej żywności). W zamian punkt sprzedaży otrzymywałby rekomendacje szlaku, prawo do użycia logo jego partnera i włączenie do systemu informacji szlaku dla użytkowników (witryna www Drogi, jej aplikacja mobilna, ewentualnie aktualizowane przewodniki – jako dopisek przy opisie trasy lub danej

miejscowości). Koordynatorzy obszarowi szlaku powinni wyszukiwać takie obiekty i proponować ich właścicielom ego rodzaju porozumienia. Można być przy tym wybrać z dwóch opcji 1) rabatowania zakupów tylko pielgrzymów lub 2) wszystkich osób posługujących się aplikacją Drogi i zarejestrowanych jako jej użytkownicy. Podobne porozumienie może objąć również sklepiki i kioski muzealne w placówkach będących (i mających byś) obiektami szlaku, ewentualnie w innych muzeach w miejscowościach na trasie), włączając prowadzone tam usługi gastronomiczne (cafeteria, automat z kanapkami i napojami itd.). W tym kontekście (raczej przyszłościowo) warto także obserwować i analizować funkcjonowanie pojawiających się coraz gęściej polskich klonów tzw. sklepików samoobsługowych (właściwie – półek lub szaf) z produktami żywnościowymi, zlokalizowanych przy trasach szlaków turystycznych przez miejscowych gospodarzy. W Hiszpanii, Francji, Szwajcarii i Austrii funkcjonują one również przy tamtejszych trasach Dróg Jakubowych. Z właścicielami takich punktów można zawrzeć porozumienia obejmujące rabatowanie zarejestrowanych użytkowników szlaku z zamian za ich promocję i objęcie programem partnerskim szlaku.

Elementy symbolicznego zagospodarowania przestrzeni na trasie szlaku. Stanowią one nie tylko zewnętrzną promocję szlaku w przestrzeni publicznej i turystycznej, ale mogą (jeśli są estetycznie i nieinwazyjnie wpisane w krajobraz kulturowy i przyrodniczy) uzupełniać komponent tematycznych doświadczeń szlaku i tym samym poprawiać jego zwartość. Największe znaczenia me to dla pieszych, indywidualnych pielgrzymów i pozostałych turystów, którzy przez większość czasu każdego dnia odbywają monotonną wędrówkę. Do sprawdzonych praktyk w tym zakresie należą: a) mosiężne muszle św. Jakuba z napisem np. Camino de Santiago wbudowane w bruk lub chodnik na miejskim odcinku trasy szlaku (możliwe do zastosowania w Pelplinie, Gniewie, Lubichowie, Śliwicach, Tucholi i Człuchowie), słupki kilometrażowe typowe dla zachodnioeuropejskich hiszpańskich odcinków Camino, punktowo obecne także na Pomorskiej Drodze [Mikos v. Rohrscheidt 2024] i innych jej polskich odcinkach, c) umocowanie metalowej muszli św. Jakuba na większych głazach narzutowych (jak na mazurskim i warmińskim odcinku Camino Polaco) o ile nie są to pomniki przyrody d) graffiti dotyczące Camino de Santiago obecne już w niektórych punktach polskiej Via Regia (do zastosowania we współpracy z władzami samorządowymi w miejscowościach z uznanym formalnie patronatem Apostoła np. w Tucholi i Człuchowie, ale także w Dzierzążnie i Lubichowie, d) znane z Camino Podiensis we Francji zasadzanie drzew owocowych dla pielgrzymów przy szlaku (ewentualnie w obejściu wokół świątyni) z ławeczką do odpoczynku, co wprowadza komponent ekologiczny i tworzy dla pielgrzymów przyjazne miejsce (cień drzew) – do zastosowania np. w Kłodawie, Trąbkach Wielkich, Gniewie, Śliwicach - gdzie ze względu na panujące tam warunki i częściowe zadrzewienia otoczenia obiektów nie wymaga to większych inwestycji.

Lepiej dostępne i bogatsze informacyjnie formuły potwierdzania pobytu i przejścia odcinka Drogi. Badanie terenowe wykazało, że wykonane i rozprowadzone w 2020 pieczątki do Paszportu Pielgrzyma [KON-01], potwierdzające pobyt pielgrzyma w części obiektów szlaku już nie funkcjonują albo są niedostępne w razie zamknięcia obiektu. Jak długo papierowa wersja Paszportu będzie używana, takie pieczątki będą potrzebne.

Tymczasem potwierdzenie przejścia odcinka (co jest wymaganiem dla wystawienia ostatecznego certyfikatu w Composteli, a będzie też potrzebne w ewentualnie wyznaczonych miejscach finalnych na obydwu Drogach) nie musi oznaczać wizyty w samym obiekcie szlaku. Jednym z rozwiązań tego problemu może być zatem zamontowanie standardowo wyglądających skrzyneczek z pieczątkami i zeszytami, oznaczonych muszlą Jakubową w kolorach szlaku we współpracujących ze szlakiem punktach informacji turystycznej, punktach noclegowych i gastronomicznych, w muzeach będących aktualnie i w przyszłości obiektami szlaku, a nawet w sklepach spożywczych położonych w pobliżu jego obiektów etapowych. Użycie pieczątki odbywałoby się wówczas pod kontrolą osoby obsługującej taki punkt, a dodatkowo można połączyć je z wpisem do zeszytu z datą, nazwiskiem i miejscem pochodzenia pielgrzyma (opcjonalnie też z opiniami i ocenami etapowej trasy, miejscowych obiektów i dostępnych na miejscu doświadczeń), co pozwoli nie tylko pozyskać dane na temat rzeczywistego ruchu pielgrzymów na szlaku i ich składu demograficznego, ale także impulsy do modyfikacji lub korekty miejscowej oferty.

Motywacja do eksploracji obydwu Dróg dla innych turystów niż pielgrzymi. Wędrówka trasami Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi św. Jakuba motywowana inaczej niż religijnie może być urozmaicona przez elementy eksploracji terenu i kolekcjonowania pamiątek (jako dowodów osiągnięć), które złożą się na spójną kolekcję. Należy doceniać pasje kolekcjonerskie jako stary, klasyczny i nadal istotny czynnik motywacji podejmowania aktywności turystycznej. Są one także współcześnie wykorzystywane jako psychologiczne mechanizmy stojące u źródeł lojalnościowych narzędzi obszarów recepcji turystyki kulturowej i szlaków kulturowych. Świadczy o tym popularność pewnej grupy programów lojalnościowych wśród średniego i młodszego pokolenia aktywnych turystów [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2021, s. 728-732]. Takie programy, jak znany też w Polsce czeski Dziennik Turystyczny są popularne również w rodzinnie uprawianej turystyce kulturowej. Z kolei geościeżki, to jest tematyczne ścieżki geocachingu zaopatrzone w jednolite kolekcje „skarbów", tworzą możliwości wyznaczania trasy eksploracji turystycznej pożądanej z punktu widzenia Drogi (na określonym odcinku lub wokół obiektu szlaku). Można rozważyć założenie po jednej tematycznej geościeżki na obu Drogach ze skrytkami wokół ich obiektów i innych walorów o profilu religijnym (lub etnicznym- kociewskim) z jedną wspólną kolekcją „skarbów" (drobnych pamiątek we wszystkich skrytkach). Takie rozwiązanie wzmocniłoby motywację turystów pieszych i rowerowych do podejmowania wędrówki. Dodatkowo, zachęciłoby do zainteresowania się szlakiem zwolenników turystyki eksploracyjnej, a są to głównie przedstawiciele młodych i bardzo młodych kohort wiekowych. Zarządzanie geocachingiem wymaga okresowej kontroli umieszczonych w terenie skrzynek i uzupełniania fizycznych „skarbów" (które wytwarzać i dystrybuować powinien koordynator szlaku). Zakłada to podjęcie współpracy z osobami, które już są (społecznie) zaangażowane w takie działania jako opiekunowie skrzynek lub są chętne do ich podjęcia. Dla ułatwienia takiego przedsięwzięcia sporządzono listę wszystkich aktualnie prowadzonych skrzynek geocachingu zlokalizowanych w całej przestrzeni szlaku wraz z danymi ich opiekunów [KKON-06 GEOCACHING].

Inna forma narzędzi lojalnościowych to odznaki turystyczne. Są one przyznawane przez organizację popularyzacji krajoznawstwa (w Polsce głównie PTTK) bazują na zbieraniu potwierdzeń w wyznaczonych miejscach i obiektach, ich punktowaniu i przyznaniu fizycznej odznaki po wykazaniu ich zebrania. W tym kontekście zarządca Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi powinien rozważyć podjęcie starań o rozszerzenie na ich przestrzeń i obiekty regulaminu i obszaru zdobywania odznaki turystycznej Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (przyznawanej przez oddział PTTK w Słupsku), która aktualnie obejmującej całą trasę tej Drogi.

Resocjalizacja na szlaku. Wędrówka Drogą św. Jakuba bywa także wykorzystywana jako forma resocjalizacji tzw. trudnej młodzieży, polegającej na dłuższej wędrówce podopiecznego z opiekunem- resocjalizatorem odcinkiem Drogi św. Jakuba. przykładami mogą być belgijski program „Alba", francuski program Seuil (próg), a od roku 2012 również polski program Nowa Droga prowadzony przez Stowarzyszenie POSTIS Lublinie. Indywidualna praca z młodym człowiekiem prowadzona jest wówczas w różnych okolicznościach wędrówki [zob. Mróz Ł. 2016]. Można zatem (podobnie jak w przypadku Drogi Pomorskiej) rozważyć wykorzystania również Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi dla takich programów, co wymaga zawarcia porozumień z instytucjami zajmującymi się w regionie polityką resocjalizacyjną, opiekuńczą i karną wobec młodocianych.

5.4.9. Zewnętrzni partnerzy obydwu szlaków i obszary współpracy.

W ustaleniu potencjalnych partnerów obydwu badanych szlaków w różnych obszarach ich funkcjonowania pomocne mogą być wskazania jej aktywnych interesariuszy. Wynikają one z ich doświadczenia i własnej oceny możliwości współpracy z zewnętrznymi podmiotami (niejednokrotnie już przez nich nawiązanej i sprawdzonej w działaniu). Zebrano je w ramach odpowiedzi na pytanie 20 Wywiadu Eksperckiego. Poniżej zostały one zestawione w kolejności liczby wskazań odnoszących się do każdej z grup potencjalnych partnerów:

1) parafie w przestrzeni szlaku i w regionie, w rozwijaniu życia duszpasterskiego przez doświadczenia w obiektach i z udziałem ludzi Drogi oraz organizację parafialnych wydarzeń tematycznych i pielgrzymek [WE-03; WE-05; WE-09; WE-11; WE-15; WE-21; WE-22; WE-24; WE-27; WE-30] - 10 wskazań,

2) lokalne instytucje kultury i pozarządowe organizacje kulturalne, przez organizację wydarzeń i programy interpretacji dziedzictwa, wprowadzając szlaki w programy edukacji kulturalnej dla mieszkańców [WE-04; WE-11; WE-13; WE-15; WE-16; WE-22; WE-25; WE-30] – 8 wskazań,

3) szkoły w regionie: w zakresie edukacji regionalnej i aktywności krajoznawczej uczniów [WE-04; WE-05; WE-09; WE-11; WE-16; WE-22; WE-25] - 7 wskazań,

4) organizacje pozarządowe, w tym młodzieżowe, kulturalne, religijne - realizując na szlakach i w oparciu o ich zasoby tematyczne część swojej misji organizacyjnej [WE-03; WE-16; WE-17; WE-20; WE-26] – 5 wskazań,

5) Koła Gospodyń Wiejskich: przez prezentację i dystrybucję tradycji i wyrobów [WE-02; WE-05; WE-09; WE-16] – 4 wskazania

6) lokalne Kluby Seniora w organizowaniu aktywności turystycznej dla swoich członków [WE-04; WE-16; WE-22; WE-25] – 4 wskazania,

7) organizacje sportowe oraz kluby turystyczne, głównie organizując rajdy piesze i rowerowe po trasach obu szlaków [WE-09; WE-11; WE-16] – 3 wskazania,

8) Lokalne Grupy Działania: w organizacji lokalnych programów doświadczeń i wytwórczości rzemieślniczej oraz kulinarnej [WE-06; WE-12; WE-30] - 3 wskazania,

9) pasjonaci historii, dziedzictwa i przyrody oraz społeczni archiwiści – poprzez dokumentację zasobów i wydarzeń [WE-05; WE-16] – 2 wskazania,

10) Ochotnicza Straż Pożarna – przy organizacji oraz zabezpieczeniu wydarzeń na szlaku i przy jego obiektach [WE-05; WE-30] - 3 wskazania,

11) organizacje ekologiczne, w promocji zachowań proekologicznych ,także w ramach przedsięwzięć turystycznych [WE-13; WE-16] – 2 wskazania,

12) Lokalne Organizacje Turystyczne – przez promocję szlaków jako komponentów swojej oferty, tworzenie i dystrybucję informację na ich temat oraz objęcie ich programami interpretacji dziedzictwa [WE-06; WE-30] – 2 wskazania,

13) Lasy Państwowe (nadleśnictwa), tworząc infrastrukturę, promując ekologiczne zachowania i wspierając ofertę wędrówki [WE-16; WE-30] – 2 wskazania,

Ponadto po jednym wskazaniu padło na: lokalne grupy artystyczne w tworzeniu pamiątek i informacji, tematyczny performance, wystawy [WE-16], lokalne ośrodki wsparcie społecznego, rekomendując, wspierając a nawet organizując aktywności turystyczne jajko formę terapii lub integracji społecznej [WE-16] oraz na organizacje grup zawodowych, m.in. nauczycielskich, prawniczych (głównie w obszarze edukacji obywatelskiej [WE-16], sprzedawców odzieży/sprzętu turystycznego [WE-01].

Powyższą listę można traktować jako formę inspiracji dla zarządcy szlaków przy opracowywaniu szczegółowych planów korekty i rozwoju dla ich infrastruktury (w tym tras i miejsc odpoczynku), dla doświadczeń tematycznych, organizowanych w ich obiektach i przestrzeni cyklicznych wydarzeń, jak również dla kompozycji lokalnych usług adresowanych do turystów oraz kierowanej do nich promocji.

5.4.10. Sieciowanie oferty Drogi Pelplińskiej i Człuchowskiej z polskimi i zagranicznymi Drogami Jakubowymi.

Rozważając ten wymiar istnienia szlaku najpierw w kontekście jego aktualnej (pielgrzymkowej) oferty i grupy użytkowników, pierwszym i naturalnym kandydatem do ścisłej współpracy we wszystkich właściwie obszarach funkcjonowania szlaku (począwszy od wspólnej informacji i promocji, poprzez witrynę internetową i aplikację, a skończywszy na tańszych wspólnych zakupach materiałów do oznaczenia tras jest

bliźniacza Pomorska Droga Świętego Jakuba, system badany w roku 2024, z trasami nie tylko w dużej mierze przebiegającymi przez ten sam region, ale i łączącymi się z Drogą Pelplińską w Żukowie i z Droga Człuchowską w zachodniopomorskim Polanowie. Innymi szlakami na tej liście są oczywiście wszystkie krajowe odcinki Drogi Świętego Jakuba, funkcjonujące jako odrębne systemy (o rozmaitym poziomie rozwinięcia i modelu koordynacji) współpracujące już ze sobą w luźnych platformach, jak Parlament Jakubowy, polska Federacja Dróg św. Jakuba czy Stowarzyszenie Przyjaciół Dróg. Św. Jakuba w Polsce. Trzecia grupa szlaków będących potencjalnymi kandydatami do współpracy to zagraniczne odcinki sieci Dróg Jakubowych (w pierwszym rzędzie z krajami graniczącymi z Polską i przynajmniej teoretycznie dostarczającymi lub przejmującymi rzeczywistych pielgrzymów Camino), z których wiele posiada imponującą metrykę i tradycje, a także doświadczenie niemal nieprzerwanego funkcjonowania i czasów Średniowiecza.

W świetle atutów, ale także i deficytów obu badanych systemów, a także ich polskich i zagranicznych odpowiedników głównymi pożytkami, z podjęcia współpracy z innymi podmiotami zarządzającymi systemami w sieci europejskich Dróg Jakubowych mogą być:

- wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania szlakiem dotyczących: formuły podziału zadań między partnerami w ramach całego systemu oraz lokalnie, a także modeli finansowania działań zarządczych wobec szlaku oraz dobrych praktyki i sprawdzonych rozwiązań podobnych problemów – tu dobre przykłady mogą być przejmowane głównie z zagranicy (w tym z europejskiej Stowarzyszenia Dróg Św. Jakuba w Europie za pośrednictwem samorządu regionalnego jako jego członka i (z uwzględnieniem polskiej specyfiki) aplikowane we własnych systemach,

- standaryzacja usług dla użytkowników szlaków (w odniesieniu najpierw krajowym, a potem także zagranicznym),

- kwestia wzajemnej uznawalności uwierzytelnień pielgrzymów (paszportów Drogi) i jej późniejszego wprowadzenia w przestrzeń elektroniczną, optymalnie w formule wzajemnie powiązanych aplikacji turystycznych (opisana w tym rozdziale szerzej na innym miejscu),

- współpraca zarządców poszczególnych Dróg z połączonymi odcinkami dotycząca: ujednolicania oznaczeń tras, wymiany materiałów informacyjnych i płynnego transferu usług „po drodze", jak przykładowo serwis czy usługi recepcji na kolejnych etapach dla przechodzących grup zorganizowanych,

- wspólne poszukiwanie wsparcia finansowego dla systemów, w tym przygotowanie i aplikacja do projektów unijnych i krajowych programów wspierania turystyki (głównie w ramach współpracy samorządów województw nadmorskich, ale także w odniesieniu krajowym, jeśli chodzi o ewentualne granty resortów odpowiedzialnych za turystykę lub kulturę (dziedzictwo),

- współpraca w zakresie organizacji cyklicznych wydarzeń o większej skali (w tym zjazdów „Caminowiczów" oraz zbiorowych przejść trasami kilku szlaków oraz ewentualnej

organizacji wspólnego (wędrownego, to jest realizowanego kolejny w różnych miejscach) eventu,

- realizacja wspólnych przedsięwzięć informacyjnych, promocyjnych i marketingowych (w tym opracowywanie i dystrybucja spójnej informacji o całości krajowej i europejskiej sieci Dróg, wspólne akcje promocyjne w przestrzeni medialnej, w tym spoty radiowe i telewizyjne, wspólne opracowywanie materiałów, w tym przeznaczonych dla celów dydaktycznych i adresowanych do uczelni i szkół turystycznych (edukacja przyszłych multiplikatorów oferty),

- wspólne budowanie marki Drogi Świętego Jakuba w ramach polskiej oferty turystycznej na bazie jej głównego wyróżniku, którym jest metryka i tradycje najstarszego szlaku pielgrzymiego o uniwersalnym europejskim charakterze,

- docelowo (ewentualnie) opracowanie i realizacja wspólnej strategii rozwoju sieci.

Wychodząc od tego tak różnorodnego katalogu autor Raportu jako propozycję działań na kolejnym etapie (po dokonanej konsolidacji własnych szlaków) powtarza [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2024] swoją rekomendację podjęcia działań na rzecz tworzenia polskiej sieci Dróg Jakubowych jako nie tylko platformy współpracy, ale i **standaryzacji działań organizacyjnych.**

Przy zachowaniu profilu pielgrzymiego (ten zaś, ze względu na tożsamość systemu i jego związki z dziedzictwem europejskim w każdym przypadku musi zostać zachowany, choć niekoniecznie jako wyłączny) zewnętrzne relacje zarządców i interesariuszy Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba powinny w pierwszym rzędzie służyć dobrej organizacji samego pielgrzymowania. Oznacza to intensyfikację powiązań z zarządcami **pozostałych odcinków Dróg Jakubowych** w województwach zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim (a przy wprowadzeniu w życie jednej z rekomendacji niniejszego Rozdziału, także Lubuskiej Drogi Św. Jakuba). Wprowadzenie tam sprawnego zarządzania struktura i ofertą samego szlaku, wzajemne komunikowanie informacji o trasie, jej lokalnych zmianach i krytycznych miejscach, aktualne informacje o cyklicznych wydarzeniach na szlaku, a także możliwość wzajemnego (zautomatyzowanego) przejmowania danych o bazie noclegowej, gastronomicznej i serwisie rowerowym dla całej długości trasy szlaku, wreszcie (po jego wprowadzeniu) udostępnienie wszystkim użytkownikom na całej długości tras tego samego narzędzia w postaci aplikacji mobilnej zagwarantuje integralność i materialność każdego z systemów Drogi jako odcinka wędrówki o identycznych standardach i formach organizacji.

Polskie odcinki Drogi Świętego Jakuba nie posiadają dotąd wspólnej platformy zarządzającej ich turystyczną ofertą, a tylko odrębne i wspólne witryny informacyjne oraz ciała konsultacyjne. Dlatego stworzenie takiej platformy (przy wykorzystaniu własnych, istniejących już narzędzi, jak witryna szlaku) mogłoby być pionierskim przedsięwzięciem profesjonalnego zarządcy jednego z regionalnych szlaków z sieci Jakubowej. Takie działanie (zaproponowane dla Pomorskiej Drogi w 2024, ale być może łatwiejsze i mniej kosztowne na mniejszych odcinkach z mniejsza liczbą obiektów i interesariuszy) dałoby szansę na skoncentrowanie krajowej informacji o szlaku i promocji i na zwiększenie

rozpoznawalności obiektów, doświadczeń tematycznych oraz cyklicznych wydarzeń wszystkich polskich odcinków Drogi, poprawiłoby identyfikację leżących na jej trasach miejscowości jako miejsc Jakubowych, a także zwiększyłoby prestiż organizacji zarządczej szlaku w środowisku turystycznym, w tym wśród osób wykładających oraz studiujących turystykę i wśród regionalnych oraz lokalnych organizacji zarządzających ofertą turystyczną – które są naturalnymi multiplikatorami oferty szlaków kulturowych. Przyniosłoby ono także zwiększenie wiarygodności wśród organizatorów aktywnej turystyki oferty krajowych Dróg Jakubowych jako zestandaryzowanych propozycji linearnych, co powinno zwiększyć ich skłonność do wykorzystywania tej sieci jako przestrzeni i gotowych tras dla ich propozycji wycieczek. Systemami potencjalnie uczestniczącymi w takim sieciowym przedsięwzięciu (które można do niego zaprosić) byłyby w polskich warunkach te odcinki Drogi, które są aktywnie i konsekwentnie zarządzane. Z kolei zachęta do włączenia się do sieci pod warunkiem uporządkowania własnych tras, obiektów i wprowadzenia sprawdzonych na (pierwszej) Drodze lub w jednym regionie (np. Pomorzu) zasad ich dostępności mogłaby być impulsem do poprawienia stanu funkcjonowania odcinków Dróg Jakubowych, które dotąd istnieją w postaci wirtualnej lub są tylko (często nawet niekompletnie) oznaczone w terenie. Rzecz jasna, przystąpienie do tego działania powinno nastąpić nie wcześniej niż po zakończeniu reorganizacji pierwszego odcinka Drogi, a przynajmniej po korekcie jego tras i oznaczeń, wprowadzeniu zestandaryzowanych zasad dostępności obiektów i doświadczeń oraz uruchomieniu tam podstawowych narzędzi zarządczych, jak witryna internetowa i mobilna aplikacja dla użytkowników szlaku. Powód jest prosty: należy unikać sieciowania nieistniejącej realnie oferty oraz łączenia systemu funkcjonującego lepiej z tym, który działa gorzej (lub, jak pewna część krajowych odcinków Drogi, jest martwy w wymiarze zarządczym i ofertowym). Ponieważ każda sieć jest tak silna, jak jej najsłabszy punkt (również w ocenie jej faktycznych użytkowników - turystów, nie wyłączając pielgrzymów,) akcesję do takiego wspólnego przedsięwzięcia powinno się finalizować po spełnieniu minimalnych kryteriów, których określenie i przyjęcie byłoby dobrym zadaniem najpierw dla Rady (Dróg Pomorskich), a potem, po jej prezentacji przez jej przedstawicieli na forum krajowego Parlamentu Jakubowego.

Wolno mieć nadzieję, że przekształcenie obecnego gremium deliberacyjnego w regionalną, ponadregionalną czy z czasem krajową platformę rzeczywistej współpracy obejmującej konkretne i pożądane obszary działań oraz tworzącą i egzekwująca standardy niezbędne kilku obszarach organizacji Dróg Jakubowych, jako szlaków nie tylko bliźniaczych, o identycznym profilu, ale także „podających" sobie wzajemnie użytkowników (na długich trasach) czy też „dzielących się" nimi (przy podejmowaniu pielgrzymek w innym regionie kraju) automatycznie zwróci na nią uwagę europejskich organizacji zarządzających siecią Dróg Jakubowych czy też podmiotów realnie organizujących ruch pielgrzymi. Co ostatni bowiem, jak to potwierdza analiza ich witryn internetowych, odbywanych spotkań i podejmowanych działań, na bieżąco obserwują aktywność i poziom organizacji szlaków w całej Europie jako potencjalnych partnerów (lub obszary recepcji ich klientów). Dlatego grupa polskich koordynatorów odcinków Drogi, którzy nie ograniczają się od dyskusji o ideowych wartościach i o przebiegu tras

(albo odtwarzaniu czy tworzeniu kolejnych) ale zarządzają realnymi propozycjami (które bez obaw o standardy można rekomendować również własnym członkom) byłaby pożądanym i wiarygodnym partnerem dla wspólnych przedsięwzięć i zostałaby szybko doceniona oraz zaproszona do takich grup zadaniowych czy platform współpracy, a w ślad za tym (i wraz z nimi) do kolejnych europejskich programów wspierania turystyki kulturowej, zrównoważonej lub aktywnej.

Oficjalne wstąpienie samorządu województwa pomorskiego do **Europejskiej Federacji** Dróg Świętego Jakuba (w lipcu 2024 r.) otwiera nowe możliwości przed wszystkimi pomorskimi odcinkami tego systemu. Korzystając z pośrednictwa przedstawicieli samorządu i intensywnych oraz dobrych relacji samej Federacji z kościelnym ośrodkiem obsługi pielgrzymów i pozostałych turystów w Santiago de Compostela można najpierw zgłosić jako inicjatywę elektroniczną formułę Paszportu Pielgrzyma Drogi, następnie zebrać chętnych do współpracy w tej kwestii z innych polskich odcinków Camino i innych krajów, a potem doprowadzić do międzynarodowego uznania tej metody weryfikacji pielgrzyma Jakubowego (jako osoby godnej zaufania) oraz tego sposobu potwierdzeń przebytej przezeń drogi. To z jednej strony ułatwi starania o tworzenie tanich, a nawet bezpłatnych miejsc noclegów dla pielgrzymów opartych przecież na zaufaniu gospodarzy, zaś z drugiej pomoże uwspółcześnić i połączyć weryfikację odcinków pielgrzymiej drogi przebytych w różnych krajach i w różnym czasie. Wreszcie (przy wzajemnym uznaniu, a nawet skomunikowaniu ze sobą aplikacji poszczególnych szlaków umożliwi to pielgrzymom korzystanie z aplikacji jako narzędzia zapewniania sobie usług recepcji i ewentualnego serwisu, a nawet szybkiej pomocy medycznej w drodze. Przy zachowaniu istoty klasycznego Jakubowego pielgrzymowania jako samotnej wędrówki pomogłoby to wprowadzić pomorskie odcinki Drogi do współczesnego systemu pieszej i rowerowej turystyki w Europie. Byłaby to turystyka zindywidualizowana i autonomiczna, a jednocześnie bezpieczna i bazująca na standardach przyjaznych jej uczestnikom.

5. 5. Propozycja dla procesu formułowania strategii szlaku: zasada S.M.A.R.T.

Zasada SMART to metoda definiowania celów w projekcie (czyli przedsięwzięciu mającym wyraźny zakres działań, określony horyzont czasowy i wskazaną grupę wykonawców), której zastosowanie zwiększa szansę na osiągnięcie tych celów. Skrót S.M.A.R.T. odnosi się do angielskich przymiotników: *specific* (jasność, precyzyjność celu), *measurable* (jego mierzalność), *achievable* (realistyczność celu), *relevant* (istotność, znaczenie celu) i *time-bound* (możliwość zdefiniowania terminu realizacji). Ustalenie celów według tej formuły pozwala na osiągnięcie rezultatów bardziej wymiernych, a tym samym prościej i skuteczniej sprawdzalnych. Metoda ta zakłada dokładną analizę celu i jego sprecyzowanie, dlatego po jej przyjęciu pierwsze kroki polegają na wyjaśnieniu, co i dlaczego ma być robione oraz określeniu celów włączając do dyskusji osoby i podmioty, które mają być zaangażowane w to przedsięwzięcie na prawach konsultantów, potem zaś partnerów przewidzianych do jego realizacji [Puch, Starzec 2024]. Jak w każdej

uniwersalnej metodzie, te założenia mają ogólny charakter i dopiero przy zastosowaniu jej do konkretnego przedsięwzięcia powinny one być wypełnione treścią adekwatną do jego realiów i potrzeb. Dlatego - na użytek koncepcji zarządzania analizowanymi tu szlakami kulturowymi ujmowanego jednak jako konkretne przedsięwzięcie z potrzebą rozwoju – poszczególne komponenty tej zasady opisano bardziej szczegółowo, uzupełniając je o wskazania występujących w takim procesie realiów i kluczowych podmiotów, które są w nie zaangażowane.

Specyficzność celu (*specificity*) wymaga, by osoby i podmioty, które w każdym z obszarów zadań go realizują wiedziały, czego dokładnie (jakiego rodzaju działań) cel dotyczy oraz jakie cechy organizacji (tu: linearnego systemu organizowania turystyki w regionie) lub jaki poziom relacji usług (tu: recepcji turystów, ale również informacji i promocji) albo jaka skala wykorzystania zasobów (lokalna, ponadlokalna, subregionalna?) mają być osiągnięte dzięki jego realizacji. Specyficzność celu wymusza również precyzyjny opis tego, co w przewidywalnej przyszłości ma być osiągnięte. Dobrze sformułowany cel główny łatwo sobie wyobrazić (oraz ukazać/opisać go innym) można też go „zmierzyć" uwzględniając listę niezbędnych działań (np. zakres działań zarządcy, zakres informacji, standardy zapewniania fizycznej dostępności obiektów szlaku). Ułatwia to dalszą pracę nad kolejnymi aspektami formułowanymi przez zasadę S.M.A.R.T. i pozwala oprzeć ją na konkretnych osiągnięciach (tu: celach pośrednich i etapowych), by dzięki temu można było śledzić postępy w jego realizacji [zob. Walczak 2014].

Mierzalność celu (*measurability*) wymaga, by postęp w osiąganiu poszczególnych celów można było monitorować i mierzyć, a dzięki temu określić jego obecność lub brak, to jest stagnację [zob. Puch, Starzec 2024]. W strategii rozwijania szlaku kulturowego postęp w odniesieniu do celu głównego i każdego z celów cząstkowych można weryfikować za pomocą rozpisania przewidzianych etapów działań i określenia, jak powinna wyglądać sytuacja w danym obszarze działań (tu: dostępności obiektów, usługach recepcji w każdym punkcie etapowym, ustanowieniu kanałów informacji wewnętrznej i wykreowaniu/ pozyskaniu narzędzi promocji i relacji z jej pośrednikami) przy osiągnięciu założonego celu etapowego.

Osiągalność celu (*achievement*) to stan faktycznego dysponowania środkami potrzebnymi dla osiągnięcia celu głównego oraz każdego z cząstkowych (tu: w poszczególnych obszarach zarządzania szlakiem) przez odpowiedzialne za to osoby i podmioty. Zasobami są przy tym nie tylko środki pieniężne i materiałowe, ale (co istotne dla strategii kreacji czy rozwoju szlaku kulturowego) posiadanie lub rozwijanie pożądanych kompetencji (zarówno umiejętności ludzi, jak i wiedzy organizacyjnej). Ważne są również czas (zwłaszcza w przypadku działań wolontariackich, realizowanych poza miejscem i kontraktem opłacanej pracy), ludzie (w tym wypadku głównie lokalni partnerzy szlaku), specjalistyczna wiedza (przykładowo: w dziedzinie marketingu turystycznego, kanałów i narzędzi promocji dostępnych i efektywnych z punktu widzenia szlaku o danym profilu), wreszcie motywacja zespołu zarządczego (organizacji koordynacyjnej) i wszystkich partnerów. W odniesieniu do obydwu badanych szlaków dotyczy to także wolontariuszy jako opiekunów ich tras, duchownych będących

zarządcami obiektów sakralnych, gestorów lokalnych usług recepcji i serwisu oraz utrzymania ich determinacji przez dłuższy czas potrzebny do realizacji takiej strategii. Ważnym aspektem tego elementu wyznaczania celu jest też upewnienie się, czy osoby, którym powierzy się koordynację wykonania wyznaczonego celu głównego i cząstkowego (tu: fragmentu trasy, serii usług albo obszaru zarządzania szlakiem), mają realny wpływ na jego realizację lub będą go miały dzięki wdrożeniu odpowiednich rozwiązań strukturalnych [zob. Blanchard 2016]. W wypadku szlaków kulturowych w obszarze osiągalności mieści się także ocena efektywności i dobór formuły stosowania narzędzi komunikacji, bieżących konsultacji oraz wpływanie (przy użyciu jakich motywatorów?) na pozostałych uczestników danego procesu.

Istotność celu (*relevancy*) – taki cel powinien być podstawowym krokiem naprzód, ale musi również stanowić określoną wartość dla tego, kto będzie go realizował: w tym wypadku na przykład dla danego środowiska interesariuszy szlaku, np. stowarzyszeń Jakubowych, gestorów lokalnych usług recepcji i serwisu, administratorów parafii zarządzających obiektami szlaku, organizatorów cyklicznych wydarzeń. Należy ustalić taki cel, by osoby, które będą go realizowały, będą mogły się z nim utożsamić. Dlatego powinien on być z ich perspektywy słuszny i mieć sens w kontekście ich wartości [zob. Puch, Starzec 2024]. Odpowiednim sposobem w relacji między partnerami Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba byłoby takie uzgodnienie zadań między sobą, by każdy z nich (i każde środowisko) miał(o) świadomość, że angażując się na rzecz szlaku jednocześnie realizuje własne priorytety i że jego funkcja w realizacji celu jest ważna. W razie potrzeby (na przykład przy podjęciu decyzji o rozszerzeniu docelowej grupy użytkowników szlaku i stwierdzeniu potencjalnego braku motywacji do realizacji niektórych celów cząstkowych przez daną grupę, jak wolontariuszy stowarzyszeń lub zarządców parafii) pożądane byłoby powierzenie danego obszaru działań (np. informacji i obsługi lokalnej wobec innej niż pielgrzymów grupy turystów) innym podmiotom, jak koordynator szlaku, lokalna informacja turystyczna albo Lokalna Organizacja Turystyczna, przy jednoczesnym zaproszeniu ich do grupy stałych partnerów szlaku. W stosunku do poszczególnych celów cząstkowych (obszarowych) należy także stworzyć listę umiejętności, wiedzy i zasobów niezbędnych poszczególnym partnerom do realizacji każdego z nich, a następnie określić, co z tej listy jest już w posiadaniu szlaków (np. jakie usługi i gdzie, jakie doświadczenia tematyczne, jakie kanały informacyjne), a czego brakuje i jak można ten brak uzupełnić [zob. Mikos v. Rohrscheidt 2020, s. 109-128].

Zdefiniowanie celu w czasie (*time-bounding*) określa termin realizacji wyznaczonych celów, szczególnie cząstkowych i etapowych. Każda strategia zakłada czasowy zakres swego obowiązywania, tym samym zaś ostateczny termin osiągnięcia jej celu głównego. Powoduje to, że postawiony cel wpływa na mobilizację zarządców i partnerów do działania. Jest to jednym z warunków skutecznego monitorowania postępów (przez porównanie ich z czasem pozostałym do realizacji i podejmowanie działań korygujących) oraz rozliczania odpowiedzialnych za kolejne okresy ich pracy [zob. Walczak 2014; Blanchard 2016]. Określenie dokładnych dat (początku realizacji i osiągnięcia celu, w tym również cząstkowego / obszarowego, jak również poszczególnych etapów podejmowanych działań) pozwala uniknąć ryzyka odkładania realizacji zadań w

poszczególnych obszarach na później oraz nierównomiernego rozwoju całego systemu. Ten ma miejsce, kiedy jedne obszary (w przypadku szlaku np. usługi recepcji) są rozwijane zgodnie z celem etapowym, a inne w założeniu do nich paralelne - zaniedbywane (np. informacja o tych usługach i ich promocja) czego skutkiem ostatecznie może być zatrzymanie rozwoju we wszystkich obszarach. Przykładowo w odniesieniu do szlaków nie pozwoli to wykorzystać już przygotowanych usług i przełoży się na zniechęcenie ich gestorów, a w konsekwencji ich rezygnację ze współpracy (warto nadmienić, ze w polskiej turystyce jest to jeden z najpowszechniejszych przyczyn upadku sieciowych produktów!). Program celów powinien zatem określić swego rodzaju kamienie milowe, które muszą być osiągnięte z przypisanymi im dokładnymi ramami czasowymi. W odniesieniu do czasu realizacji celu głównego i cząstkowych należy dbać o przyjęcie założeń realistycznych, a jednocześnie niezbyt odległych czasowo [Blanchard 2016]. Z jednej bowiem strony przy posiadanych środkach i zaangażowanych ludziach oraz typowym czasie procedowania niektórych rozwiązań w bardzo krótkim czasie nie da się osiągnąć większości celów specyficznych dla zarządzania systemami organizacji turystyki i eksploatacji turystycznej. Przykładami mogą być integracja lokalnych grup usługowych, promocja szlaku w danym obszarze emisyjnym turystów lub grupie docelowej (np. uczestników turystyki ekologicznej, aktywnej) czy wykreowanie profesjonalnie opracowanego i zorganizowanego doświadczenia jak ekspozycja tematyczna. Z drugiej strony jednak ustalenie zbyt długiego czasu osiągania celu osłabia zaangażowanie zarządzających w jego realizacji, pozwala bowiem odkładać rozliczne działania na coraz dalsze terminy, jednocześnie dramatycznie zmniejszając motywację partnerów (w naszym przypadku: wolontariuszy opiekujących się odcinkami trasy, gestorów usług) do współpracy w sytuacji, kiedy mimo swej gotowości do współpracy, a nawet wykonywania pewnych działań nie widzą ich efektów.

W przypadku analizowanych szlaków można przyjąć, że przedkładany Raport jest analizą wstępną stanu wyjściowego tych systemów, a niniejszy jego Rozdział – próbą określenia celów i wskazaniem kluczowych obszarów ich realizacji oraz podmiotów, które powinny być zaproszone do tego przedsięwzięcia - wraz z propozycją uporządkowania zakresów ich odpowiedzialności i formuły wzajemnych relacji.

Jeśli zarządcy i interesariusze Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Świętego Jakuba oraz ich strategiczni partnerzy zdecydują się na zarządzanie dalszym rozwojem tego systemu z wykorzystaniem zasady S.M.A.R.T., należy podjąć dwa działania wstępne. Po pierwsze, wszyscy uczestniczący w przedsięwzięciu powinni zostać zapoznani z głównym celem tego procesu (to jest celem wiodącym strategii rozwoju każdego ze szlaków), z zatem z tym, co będzie realizowane, dlaczego i w jaki sposób, dlaczego w ten właśnie sposób) oraz w jakich obszarach i etapach. Po drugie, w przypadku celów mogących stanowić szczególne wyzwanie dla organizacji (tu rozumianej sieciowo – jako współpracujące na równych prawach środowiska zaangażowanych interesariuszy szlaków i ich instytucjonalni partnerzy strategiczni) do dyskusji nad tymi celami i sposobami ich osiągnięcia należy włączyć wszystkich partnerów, którzy mają być później zaangażowani w ich realizację i w razie potrzeby przeprowadzić formalne konsultacje, a uwzględniając ich rezultaty wprowadzić je w postaci korekt celu i wtedy dopiero dostosować do niego

całość planowanych zamierzeń. Nie da się bowiem realizować celu w jakimkolwiek obszarze bez przekonania do jego racjonalności i pożyteczności podmiotów i osób, którzy mieliby go realizować, jak również bez akceptacji z ich strony zadań, które im się powierza.

Optymalną platformą dla sprawnego zdefiniowania celu strategicznego dla Peplińskiej I Człuchowskiej Drogi według zasady S.M.A.R.T., a także dla opracowania celów cząstkowych (obszarowych) i wstępnego podziału odpowiedzialności (w tym powołania odpowiednich struktur zarządzania szlakiem i ustanowienia relacji między nimi) jest proponowana wyżej **Rada** Szlaku (lub zgodna z zamieszczonym tu wyżej opisem jej składu i kompetencji wspólna Rada dla Dróg Jakubowych Pomorza albo nawet dla wszystkich szlaków kulturowych regionu). Na tym etapie, po przyjęciu celu głównego dla strategii (celu i obszarów funkcjonowania obu szlaków, docelowej grupy ich użytkowników) i podjęciu kluczowych decyzji (dotyczących formuły zarządzania, modelu finansowania, obszarów aktywnej kreacji różnego rodzaju pożytków dla turystów (doświadczeń, wydarzeń, usług) merytoryczni członkowie tego gremium (specjaliści w swoich dziedzinach) powinni dokonać wstępnego opracowania celów cząstkowych, przedłożyć je Radzie i przeprowadzić dyskusję z jej członkami, a następnie w jej imieniu opracować cele cząstkowe (obszarowe). Ostateczna akceptacja celów, po ich uprzednim przyjęciu przez Radę, powinna nastąpić poprzez (sprawnie przeprowadzony) proces konsultacyjny z udziałem wszystkich środowisk zaangażowanych w szlaki, przy zaangażowaniu partnerów strategicznych (jako potencjalnych płatników / inwestorów i zleceniodawców programów i projektów cząstkowych). Następnie merytoryczni członkowie Rady (specjaliści w swoich dziedzinach, którzy odegrali wiodące role w ustalaniu danego celu cząstkowego) mogą profesjonalnie informować partnerów z poszczególnych grup interesariuszy o celach obszarowych (cząstkowych), uzasadniać je i przekonywać do nich, przedstawiać szczegółowe rozwiązania zaakceptowane dla ich realizacji oraz wyjaśniać potrzebne działania (a także przeprowadzać szkolenia).

Zakończenie

Przedstawiona w niniejszym rozdziale Raportu wstępna koncepcja odpowiada na pytania postawione w jego początkowej części. Opracowano ją w taki sposób, by mogła stanowić spójny zbiór impulsów rozwojowych dla obydwu szlaków i zaproponować jego kierunki oraz opisać kluczowe obszary. Podjęcie kompleksowego rozwinięcia każdego systemu tego rodzaju do poziomu szlaku materialnego wymaga jednak opracowania strategii z udziałem kluczowych środowisk i podmiotów instytucjonalnych zainteresowanych funkcjonowaniem szlaku oraz jej akceptacji przez wszystkie te podmioty i środowiska. Jednak przedstawiona koncepcja, na podstawie serii konsultacji i decyzji zaangażowanych grup oraz strategicznych partnerów instytucjonalnych, może być dobrym punktem wyjścia do tworzenia takiej strategii, a także (w przypadku ich zaakceptowania) zbiorem gotowych celów oraz konkretnych zaleceń (modeli rozwiązań a nawet narzędzi), które mogą zostać do niej zaimplementowane. Autor Raportu deklaruje swoją gotowość współpracy z organizacją zarządczą szlaku przy przygotowywaniu takiej strategii oraz w procesach implementacji rekomendowanych tam rozwiązań.

Bibliografia

Alarcón E., 2012, *Sepulcrum Iacobi* [w:] P. Roszak (red.) Camino de Santiago — nie tylko droga. Historia i współczesność Szlaku św. Jakuba, UMK, Toruń, s. 87–102.

Amaro S., Antunes A., Henriques C., 2018, *A closer look at Santiago de Compostela's pilgrims through the lens of motivations, Tourism Management*, t. 64, s. 271-280.

Collaboration Agreement. European Federation of St. James Way - Camino Europa Compostela, 2024. (porozumienie z dn. 5 lipca 2024 zawarte między wspomnianymi podmiotami, Dokument w pdf, udostępniony przez UM Woj. Pomorskiego).

Deklaracja woli włączenia się Parafii pw. św. Jakuba Apostoła z terenu województwa pomorskiego oraz diecezji pelplińskiej w organizację i promocję Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba , 2011 (dokument udostępniony przez Koordynatora Szlaku dnia 15.07.2025r.)

Dwunastu. Pseudo Abdiasza Historie Apostolskie, 1995, opr. M. Starowieyski, WAM, Kraków

Gamper M., Reuter J., 2012. *Pilgern als spirituelle Selbstfindung oder religiöse Pflicht? Empirische Befunde zur Pilgerpraxis auf dem Jakobsweg*, [w:] D. Anna, F. Schäfer, F. Hillebrandt, H. Wienold (red.) Doing Modernity - Doing Religion, Springer VS, Wiesbaden: Springer, s. 205–32.

Heiser P., 2021, *Pilgrimage and Religion: Pilgrim Religiosity on the Ways of St. James*, Religions 2021, 12, nr. 167. https://doi.org/10.3390/rel12030167 https://www.mdpi.com/journal/religions

Internal Regulations. European Federation of Saint James Way, 2024, (dokument regulacyjny przyjęty na Nadzwyczajnym Zgromadzeniu Federacji dnia 22.04.2024). Pdf udostępniony przez UM woj. Pomorskiego.

Jackowski A., Sołjan I., 2015, *Droga świętego Jakuba jako element kształtowania świadomości geograficznej mieszkańców Europy do końca XVI wieku*, [w:] A.M. Wyrwa (red.) Camino de Santiago. Szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba Apostoła Większegos, Biblioteka Studiów Lednickich, t. XVII Seria D — Varia, Lednica s. 31-41.

Kachniewska M., 2021, *Smart tourism: towards the concept of a data-based travel experience,* w: Lubowiecki-Vikuk A., de Sousa B., Dercan B., Leal Filho W. (red.), *Handbook of Sustainable Development and Leisure Services*, Springer.

Koncepcja przebiegu Drogi Św. Jakuba na terenie województwa pomorskiego 2012, (dokument przygotowany w ramach projektu „RECReate – Revitalisation of the European Culture Route in the South Baltic Area") opr. T. Krawczyk, wsp. J. Kiśluk, H. Żarski, Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna, Gdańsk.

Krogman A., Šolcová L., Mróz F., Mróz Ł., 2013, *Pielgrzymowanie Polaków i Słowaków Drogą św. Jakuba na początku XXI w.*, Peregrinus Cracoviensis, 24(4), s. 137-161.

Labarga F., 2012, *Święty Jakub Apostoł i początki ewangelizacji w Hiszpanii [w:] P. Roszak (red.), Camino de Santiago — nie tylko droga. Historia i współczesność Szlaku św. Jakuba*, UMK, Toruń, s. 43–55.

Mikos v. Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków.

Mikos v. Rohrscheidt A., 2012, *Koordynacja turystycznych szlaków tematycznych – analiza wybranych systemów polskich i europejskich*, Turystyka Kulturowa Nr 1, s. 35-61

Mikos v. Rohrscheidt A., 2013a, *Szlak Piastowski w przebudowie. Struktura, zarządzanie, oferta kulturowo-turystyczna*, Proksenia, Kraków

Mikos v. Rohrscheidt A., 2013b, *Finansowanie zarządzania polskimi szlakami kulturowymi. W poszukiwaniu optymalnego modelu*, Ekonomiczne Problemy Turystyki Nr 1 (21), s. 31-50

Mikos v. Rohrscheidt, A., 2014, *Współczesne przewodnictwo miejskie. Metodyka i organizacja interpretacji dziedzictwa*, Proksenia/Kultour.pl, Kraków / Poznań

Mikos v. Rohrscheidt A., 2016a, *Analiza programów imprez turystycznych jako podstawa typologii uczestników turystyki religijnej*, Folia Turistica, nr 39, s. 67-101

Mikos v. Rohrscheidt A., 2016b, *Raport z badania potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Kanału Elbląskiego,* "Turystyka Kulturowa" nr 4, s. 146-209

Mikos v. Rohrscheidt A., 2016c, *Materiality of a themed route as a benchmark for contemporary tourist products and a chance for creation of a competitive offer, Turystyka Kulturowa* Nr 2, s. 146-156

Mikos v. Rohrscheidt, A., 2017, *Krzyżowanie szlaków kulturowych – zagospodarowanie potencjału i zarządzanie ofertą,* [w:] J. Hochleitner, K. Polejowski (red.), W służbie zabytków, Muzeum Zamkowe w Malborku, Malbork, s. 385-410.

Mikos v. Rohrscheidt A., 2018, *Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Fortyfikacji Mazurskich*, „Turystyka Kulturowa", nr 1, s. 148-273.

Mikos v. Rohrscheidt 2020, *Zarządzanie w turystyce kulturowej, Tom II: Obszary, relacje, oferta*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Mikos v. Rohrscheidt A., 2024, *Raport z inwentaryzacji Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba oraz koncepcja dalszego rozwoju tego szlaku*, PDF, w zasobach Województwa Pomorskiego

Mikos v. Rohrscheidt A., 2025, *Zwartość szlaku kulturowego jako determinanta jego sukcesu jako tematycznej oferty turystycznej*, „*Prace i Studia Geograficzne"* t. 70.2, s. 97–123.

Mróz Ł., 2016, *Nowe trendy w turystyce religijnej i pielgrzymowaniu Drogą św. Jakuba w Polsce*, Peregrinus Cracoviensis, 27 (2), s. 47-65

Mróz F., Mróz Ł., 2011, *Sukcesy i wyzwania związane z rozwojem kultu i Drogi św. Jakuba w Polsce* [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój kultu i Drogi św. Jakuba, „Czuwajmy", Kraków, s. 117–131.

Mróz F., Mróz Ł., 2012, *Geneza i rozwój Dróg św. Jakuba w państwach Grupy Wyszehradzkiej*, [w:] P. Sadowski (red.). Rozwój turystyki kulturowej i przyrodniczej na pograniczu polsko-słowackim, PPWSZ w Nowym Targu, Nowy Targ, s. 123-132

Mróz, F., Mróz, Ł., 2013, *5000 km polskich odcinków Drogi św. Jakuba. To nadal początek drogi?* [w:] A. Jackowski, F. Mróz, Ł. Mróz (red.), 1200 lat pielgrzymek do grobu św. Jakuba w Santiago de Compostela, Kraków, Czuwajmy, s. 277-295.

Mruk W., 2008, *Itinerarium de Brugis i opisane w nim szlaki przebiegające przez Polskę,* [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), Drogi Św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja, Instytut GiGP UJ, Kraków, s. 45-52

Murray M., Graham B., 1997, *Exploring the dialectics of route-based tourism: the Camino de Santiago*, „Tourism Management", 1997, t. 18 (8), s. 513-524.

Navascués Palacio P., Sarthou Carreres C., 1997, *Catedrales de España*, Espasa Calpe, Madrid

Ostberg R., 2024, *Camino de Santiago. Christian pilgrimage* [hasło w:] Encyclopedia Brittannica, https://www.britannica.com/event/Camino-de-Santiago (16.0802024)

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych (tzw. Biblia Tysiąclecia), Pallotinum, Poznań-Warszawa 1982 (w Raporcie cytowane według nomenklatury biblijnej, skrótami ksiąg i numerami wersetów).

Plichta P., 2017, *Camino del Norte – studium przypadku w kontekście doświadczeń polskich caminowiczów*, "Turystyka Kulturowa" nr 3, s. 117-134.

Pomorska Droga Świętego Jakuba. Przewodnik Turystyczny, 2013, red. M. Duda i T. Duda, Fundacja Szczecińska, Szczecin

Porozumienie o współpracy na rzecz rozwoju i promocji Dróg Św. Jakuba w Województwach: Kujawsko-Pomorskim, Pomorskim i Zachodniopomorskim z dn. 19.10.2018 r., Toruń (dokument pdf udostępniony przez Stronę Porozumienia - Województwo Pomorskie)

Raport z inwentaryzacji świątyń pw. Św. Jakuba na Pomorzu, 2011, opr. A. Słyszewska (pdf, przekazany przez koordynatora szlaku 15.07.2025).

Raport Camino Pomorze 2024 (o stanie Pelplińskiej i Człuchowskiej Drogi Św. Jakuba) , iopr. A. Słyszewska-Szybowska, pdf, udostępniony przez Koordynatora Szlaku 15. 07.2025).

Schäfer J., 2004, *Ökumenisches Heiligenlexikon: Leben und Wirken von mehr als 5000 Personen der Kirchengeschichte*, Schöningh, Würzburg

Słyszewska A., 2011, *Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój Dróg Świętego Jakuba Apostoła (*tekst i prezentacja wystąpienia konferencyjnego, udostępnione przez Koordynatora szlaku 16.07.2025).

Słyszewska A., 2019, *Nowe Drogi Jakubowe na Pomorzu. Podręcznik Pielgrzyma. Droga Pelplińska – Szlak Nadwiślański,* Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe -Bernardinum, Pelplin

Słyszewska A., Goleniowska A., 2018, *Nowe Drogi Jakubowe na Pomorzu. Podręcznik Pielgrzyma. Droga Człuchowska*, Stowarzyszenie Szlaki Kulturowe -Bernardinum, Pelplin

Suchecki K., 2016, *Integracja europejska a rozwój turystyki na Szlaku św. Jakuba,* [w:] P. Roszak, F. Mróz (red.) Droga do Composteli - przeszłość i teraźniejszość, Czuwajmy, Kraków, s. 115-125.

Voragine J., 1983, *Złota legenda*, tłum. pol. J. Pleziowa, PAX, Warszawa

Wyrwa A.M., 2015a, *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*, Lednica-Poznań

Wyrwa A.M., 2015b, *Patrocinia kościołów św. Jakuba Apostoła Większego w granicach historycznej Wielkopolsk*i, [w:[*Camino de Santiago. Szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba*.... s. 99-176

Netografia:

Asi-Reisen 2025 www – witryna niemieckiego biura organizacji aktywnej turystyki z propozycjami wędrówki po europejskich Drogach Jakubowych jako programów wspieranych przez gestora - https://www.asi-reisen.de

Camino Europa 2025 www - witryna Stowarzyszenia Dróg Św. Jakuba w Europie z przebiegiem tras polskich Dróg SJ - www.caminoeuropacompostela.eu/informacion-de-interes/caminos-en-europa

Camino Polska 2025 www – wspólna witryna Dróg św. Jakuba w Polsce - www.camino.net.pl

COE Cultural Routes 2025 www - witryna Szlaków Kulturowych Rady Europy - www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-santiago-de-compostela-pilgrim-routes

Deutsche Jakobus-Gesellschaft 2025 www - witryna niemieckiego Stowarzyszenia Św. Jakuba z oferta pakietów dla pielgrzymów i - www.deutsche-jakobus-gesellschaft.de

Droga Człuchowska 2025 www - witryna internetowa Człuchowskiej Drogi świętego Jakuba, stan na dzień 30 lipca 2025 - https://drogijakubowe.diecezja-pelplin.pl/droga-czluchowska

Droga Pelplińska 2025 www - witryna internetowa Pelplińskiej Drogi świętego Jakuba, stan na dzień 30 lipca 2025 - https://drogijakubowe.diecezja-pelplin.pl/droga-pelplinska

KRS Camino Polonia 2013 www – wpis rejestracyjny Stowarzyszenia Dróg Jakubowych w Polsce – www.rejestr.io/krs/469926/kongregacja-camino-polonia

Langsamreisen: witryna niemieckiego organizatora powolnej turystyki z propozycjami wędrówki po europejskich Drogach Jakubowych jako programów wspieranych przez gestora - https://www.langsamreisen.de

Parlament Jakubowy 2025 www – witryna gremium wymiany i koordynacji prac zarządców polskich odcinków Drogi Świętego Jakuba www.parlamentjakubowy.pl

Pomorska Droga 2025 www - oficjalna witryna Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, głównego szlaku pomorskiego z aktualną ofertą dla pielgrzymów - https://www.pomorskadrogaswjakuba.pl

Saint James Way 2025 www - witryna Federacji Dróg Jakubowych – www.saintjamesway.eu

Statiscics Compostela 2023 www – Statystki pielgrzymów w Santiago de Compostela prowadzone przez Fundację Dróg Jakubowych - www.fundacionjacobea.org/en/ways-of-santiago

Stowarzyszenie Ostrowite KRS www – wpis rejestracyjny Stowarzyszenia Świętego Jakuba na rzecz rozwoju wsi Ostrowite - https://krs-pobierz.pl/stowarzyszenie-swietego-jakuba-apostola-na-rzecz-rozwoju-wsi-ostrowite-i0000624529

WHC UNESCO 2025 www – witryna światowego dziedzictwa UNESCO z detalicznym opisem Drogi Św. Jakuba jaklo obiektu wpisu – www.whc.unesco.org/en/list/669